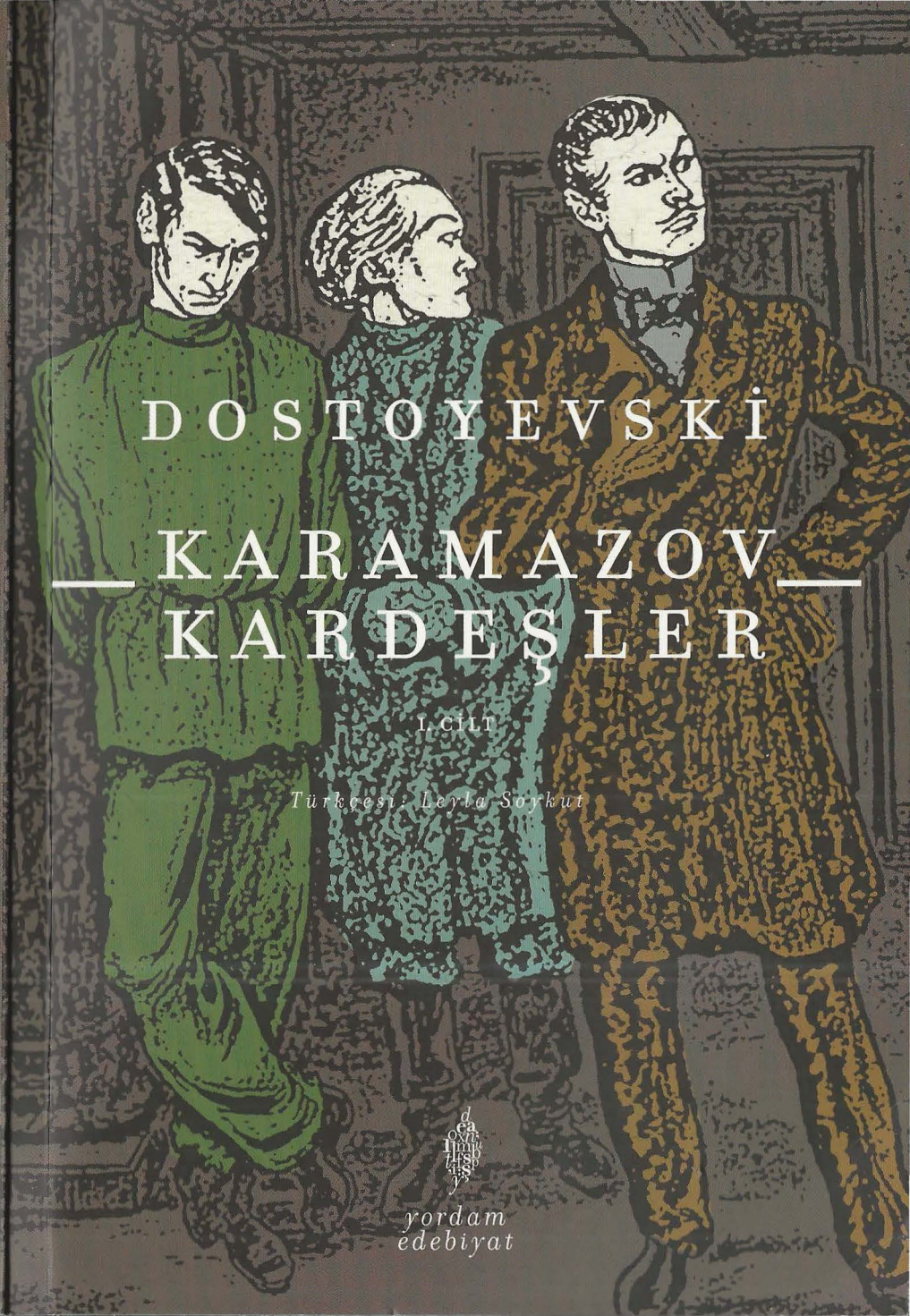
CİLT I

DOSTOYEVSKİ — KARAMAZOV KARDEŞLER

DOSTOYEVSKİ

KARAMAZOV KARDEŞLER

I. CİLT

Türkçesi: Leyla Sorkut

yordam edebiyat

Leyla Soykut (1921, Kars - 1974, İstanbul)

Çevirmen. Bursa Kız Lisesi, ardından İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümünden mezun olmuştur. Öğretmenlik ve gazetecilik mesleklerinin ardından çevirmenliğe yönelmiştir.

Rusçadan yaptığı Dostoyevski, Tolstoy, Turgenyev, Şolohov ve Soljenitsin çevirilerinin yanı sıra, Fransızcadan Jacqueline Monsigny, İtalyancadan Franca Antonioni, İngilizceden William Irish, Kathy Lambert, David Reuben, Adam Knight, Robert Wilder, Edgar Wallace, Vera Caspary, Elizabeth Seifert çevirileriyle adından söz ettirmiştir.

Leyla Soykut'un *Karamazov Kardeşler* çevirisi ilk kez Cem Yayınevi tarafından 1968-69 yıllarında 4 cilt olarak basılmıştır.

Eserin orijinal adı:
Братья Карамазовы - Brat'ya Karamazovy

Yordam Edebiyat'ta
Leyla Soykut *Çevirileri*

Delikanlı • Dostoyevski

✲

Karamazov Kardeşler (2 cilt) • Dostoyevski

✲

Uyandırılmış Toprak (2 cilt) • Mihail Şolohov

Editörün Notu

Eserde yer alan editör dipnotları (*-ed.*) hazırlanırken şu kaynaklardan yararlanıldı: *Dostoyevski'yi Okumak*, Victor Terras (Kırmızı Kedi Yayınevi, Nisan 2017, İstanbul); *Dostoyevski, Çağının Bir Yazarı*, Joseph Frank (Everest Yayınları, Kasım 2016, İstanbul); *Dostoyevski*, Henri Troyat (İletişim Yayınları, 2014, İstanbul); *The Brothers Karamazov*, Richard Pevear&Larissa Volokhonsky çevirisi (Penguin Random House, 1992).

Eserin yayına hazırlanışı sırasında tereddüte düştüğümüz konularda çeviri metni Rusça aslıyla karşılaştırmayı üstlenen, eksik bir pasajın (bkz. 1. cilt, sf. 403) çevirisini gerçekleştiren Sayın Nuri Yıldırım'a, romanda geçen isimlerin Türkçelerinin kontrolü ve Rus kültürüne dair kimi konularda bilgisine başvurduğum Sayın Nadejda Açan'a kıymetli yardımları için teşekkür ederim.

DOSTOYEVSKİ

KARAMAZOV KARDEŞLER

ROMAN

TÜRKÇESİ
LEYLA SOYKUT

BİRİNCİ CİLT

yordam edebiyat

Yordam Edebiyat: 28 • **Karamazov Kardeşler - I** • Fyodor Mihayloviç Dostoyevski
ISBN 978-605-172-234-4 (Tk) - ISBN 978-605-172-235-1 • *Türkçesi:* Leyla Soykut
Kitap Editörü: Dilan Keyvan • *Düzeltme:* Duygu Ergün
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • *Sayfa Düzeni:* Gönül Göner
Birinci Basım: Kasım 2017
© Yordam Kitap, 2017

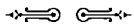
Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 10829)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat:3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • **Faks:** 0212 528 19 09
W: www. yordamkitap.com • **E:** info@yordamkitap. com
www.facebook.com/YordamEdebiyat • www.twitter.com/YordamEdebiyat

---

Baskı: **Yazın Basın Yayın Matbaacılık Turizm Tic.Ltd.Şti.** (Sertifika No: 12028)
İ.O.S.B. Çevre Sanayi Sitesi 8. Blok No:38-40-42-44
Başakşehir - İstanbul
Tel: 0212 56501222

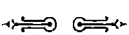
KARAMAZOV KARDEŞLER

ROMAN

DOSTOYEVSKİ VE *KARAMAZOV KARDEŞLER* ÜZERİNE

*Orest Miller**

1885 yılının 9 Haziran günü Rusya'da garip ama birçok bakımdan derin anlam taşıyan bir tören yapılıyordu. Dostoyevski'lerin bağlı olduğu Georgiy Kilisesi'ndeki törenden sonra, oraya gelmiş olanlar, kilisenin yanındaki büyük eve geçti: Burası Dostoyevski'nin eviydi ve öldükten sonra, onun adına orada bir okul açılmıştı.

Sanıyorum ki Dostoyevski'yi anmak için bundan daha güzel bir yöntem bulunamazdı. Onun evinde kızlı erkekli çocuklar, rahatça ve sıkıntı çekmeden okuyacaktı. Oysa kendisi hayatı boyunca sıkıntı çekmişti. Hep uğraşıp didinmiş, ancak ömrünün sonuna doğru kardeşinden kalan borçları tamamen ödemişti.

Yalnız acıma duygusundan yoksun insanlar Dostoyevski'nin "parayı sevdiğini" ileri sürebilir. Biraz insafı olan başka bir insan, yazarın ekmek parası kazanmak için bir türlü bitmeyen yazılarla kendisini tüketircesine nasıl çalıştığını, nasıl bir pranga mahkûmu gibi didindiğini anlar. Oysa ondan çok daha az değerli yazarlar o sırada Baden'lerde, Cenevre'lerde sefa sürüyordu.

---

* Orest Miller (1833-1889), Rus edebiyatı profesörü ve halkbilimcidir. Dostoyevski üzerine yaptığı çalışmaları ünlüdür. İlk Dostoyevski biyografisi Orest Miller tarafından yazılmıştır. *-ed.*

Dostoyevski, ancak ömrünün sonunda dinlenme olanağını bularak çalışabilmiş, ama bu çok kısa sürmüş ve bütün dertleri unutturan en büyük teselli kaynağı ölüm, onu aramızdan almıştı. Ömrünü sıkıntı içinde geçiren yazar, öldükten sonra ailesine ahşap, küçük bir evden başka şey bırakmamıştı. Ama ardından kalan eserler gerçekten bir hazine değerindedir.

Bu eserler arasında *Karamazov Kardeşler*'in özel bir yeri vardır. *Karamazov Kardeşler* için pek çok şey yazılmış ve söylenmiştir. Bir kısım eleştirmenler Dostoyevski'nin bu eserde özellikle "olumsuz bazı tipleri ele aldığını, onların hasta ruhlarını belirten yönlerini incelediğini" ileri sürmüştür. Bunda, geçirmiş olduğu felaketin izini görenler ya da görmeye çalışanlar olmuştur. Bazı eleştirmenler de eserin özellikle "olumlu ve hasta ruhlu olmayan" tiplerini ele alarak, olumsuz tipler üzerinde, Dostoyevski de onlara fazla önem vermiyormuş gibi, durmamayı tercih etmişlerdir.

Bazıları Dostoyevski'yi beğendikleri halde sırf "ilericiliklerine" gölge düşer düşüncesiyle, onu çeşitli yönlerden kötülemek eğilimindedir. Çeşitli eleştirmenler arasında özellikle yabancılar, yazara büyük değer vermiştir. Tanınmış eleştirmenlerden H. Bohuet şöyle demektedir: "Dostoyevski kalpleri fethediyordu; onun modern akımlara etkisi diğer yazarlardan fazla olmuştur. Öldüğü sırada tarih sahnesine çıkan bütün yeni sosyal sınıflar, onun önünde bir resmigeçit yapmıştır." Gerçekten, Dostoyevski'nin birçok bakımdan gençlerin sevmeyeceği ya da sempati duymayacağı bir yazar olduğu ileri sürülüyordu. Oysa tam aksi olmuş, yazarın bütün eserleri gibi *Karamazov Kardeşler* de gençler arasında büyük ilgi görmüştür.

Bu neden böyle olmuştur? H. Bohuet'ye göre, gençlik, Dostoyevski'nin dehaya varan bir ustalıkla, insan ruhunun derinliklerinde düğümlenen tutkuları parlak bir ışık altında tutarak "yaranın, nerede olduğunu gösterdiğini, bunu da yaraya ilaç bulmak için yaptığını" anlamıştır. O feci olaylardan sanki bunlar olağanmış gibi söz etmesi bile gösteriyor ki, olaylara gebe toplumda, bir yerde patlak verecek çıbanbaşları meydana gelmeye başlamıştır.

Dostoyevski'nin, suçlu insan için "mutsuz" sözünü kullanması bile yalnız Rusya'da değil, Batı dünyasında da yeni bir anlayışın doğuşunu gösteren bir işaret olmuştur. Ona göre, suçlu bir ortamın, birtakım koşulların bir araya gelmesinden ötürü suç işleyecek duruma gelmiş insan, mutsuz bir insandır. Bununla birlikte denebilir ki, belki Dostoyevski bile eserini ortaya koyarken dile getirdiği olayların derinliği bakımından tam bir bilince varmamıştır. Hugo da *Sefiller*'inde, açlıktan ölmemek için ekmek çalan, bu yüzden mahkûm edilen ve uzun yıllar suçunu bağışlatacak çeşitli yararlı davranışlarda bulunmasına rağmen, tekrar cezaya çarptırılan bir insanın feci durumunu tam anlamıyla kavramadan, onu yalnız içten gelen duyguların etkisiyle canlandırmıştır. Bu olayı kaleme alan büyük yazar hiçbir zaman şu soru üzerinde durmamıştır: "Nasıl oluyor da, böyle bir olay büyük ihtilalden sonra, Fransa'da görülebiliyor? Nasıl oluyor da Avrupa'da toplum, eskiden olduğu gibi suç işleyen insanlara hüküm giydirirken, o suçlara ortam hazırlayan "açlıktan ölmek tehlikesi" gibi bir nedeni ortadan kaldıramamıştır. Madem bunu ortadan kaldıramamıştır, o halde bunca insanın kanı niçin, neden dökülmüştür?"

Dostoyevski, gözyaşı ile yazılmış izlenimini veren eserinin sonunda: "O halde suçlu olan kim? O halde suçlu olan kimdir?" diye sorduğu zaman, bir Avrupalının "Tabii ki biz suçlu değiliz! Bu yalnız o barbar Rusya'da, hâlâ modası geçmiş feodal bir ortamda yaşan Rusya'da olabilirdi!" karşılığını vermesi için, sözümona kültürünün boş ve gözlerinin kör olması gerek.

Şüphesiz, bir insan Dostoyevski'yi okurken onun bazı reformlar istediğini ileri sürmekle yetinebilir. Ama bu çok kolay ve basit bir şey olur. Avrupalı olarak kültürlerini kendilerine zırh yapmış insanların çoğu öyledir. Dostoyevski'nin eserini okurken zorda kalarak "evet, herkes gibi ben de suçluyum" demeyen insan mutludur. Ama bu mutluluk, gerçeklerin özüne varamayan insanların yüzeyde kalan, derinliği olmayan mutluluğudur. Böyle bir mutluluk Dostoyevski'ye yabancıdır. Onun aradığı, istek duyduğu mutluluk başka bir mutluluktur. Kendisi de eseri için şöyle demiştir: "Diyor-

lar ki benim eserlerimde yalnız dert vardır; diyorlar ki üzüntüden başka bir şey yoktur eserlerimde. Oysa sevinçler, mutluluklar da vardır, ama onlar insanın ruhunu ilgilendiren mutluluklardır."

Dostoyevski'yi kötüleyenler: "Dünyada yalnız karanlık, yalnız gözyaşı yoktur. Dostoyevski ise dünyanın yalnız karanlık yönünü yakalamıştır. Eserleri iki çeşittir: Acıyla dolu eserler ve dehşet dolu eserler... Dostoyevski'de ikili bir kişilik vardır. Nereden bakılırsa bakılsın onda bir hastabakıcı kalbi ile bir engizisyoncu zekâsı görünür," demişlerdir.

Bu belki de parlak ve orijinal bir tanımlamadır. Ama acaba doğru mudur? Bir hastabakıcının kendine göre bir sevinci, bir mutluluğu yok mu? Bir hastanın acısını biraz dindirdiği zaman bir mutluluk duymaz mı? Belki engizisyoncunun da –eğer bir insan Dostoyevski'ye engizisyoncu demek cesaretini bulursa– kendine göre bir mutluluğu olabilir.

Dostoyevski ancak bu anlamda, *Karamazov Kardeşler*'deki büyük engizisyoncunun, Staretz Zosima'nın duygularını paylaşabilirdi. Bu Staretz Zosim'nın "cehennem ateşi"ni ele alışından bellidir. Çile doldurmaya gelince, *Karamazov Kardeşler*'in her satırında sezilen bu çile doldurma, yabancı eleştirmenler tarafından yanlış anlaşılmıştır. İnsanın kendi kendine çile doldurmasının yararsız ve hastalıklı bir şey olduğunu ileri sürmüşlerdir. Oysa bu çile doldurmanın belki bir anlamı vardır ve bunu Staretz Zosima'nın anladığı şekilde belirtmek mümkündür: Çile dolduran insan, artık iş işten geçtikten sonra, ömrünü boşuna harcamanın, insan kardeşleri kendisinden yardım dilenirken hiçbir şey yapmayıp, belki de ömrünü eğlence içinde geçirmiş olmanın bilincine varmaktadır. Ömrünü aldatıcı bazı ihtiyaçları tatmin peşinde koşmakla geçirdikten sonra bunun boşluğunu, anlamsızlığını acı ile kavramaktadır. İnsanların çoğu, bu değeri olmayan ihtiyaçların peşinde koşarak ömürlerini harcamaktadır. Bu anlamda toplumun kötü eğilimlerini teşvik ettiği, sonra da o eğilimlerin etkisi ile suç işlettiği, cezaya çarptırdığı, sürgüne gönderdiği ya da hapsettiği insanın durumu da çile doldurmaktır.

Dostoyevski suç işleyen insanı mutsuz saydığı gibi, cezanın infazı konusunda da kesin bir tavır takınmaktadır. Victor Hugo'nun dışında pek az yazar, idam cezasına karşı olduğunu bu kadar kesin belirtmiştir. Dostoyevski bunu dinî bakımdan yerdiğini, *Karamazov Kardeşler*'de Richard olayında açıklamıştır. Yazar her şeyden önce insanın içinde, suçluluk bilincini uyandırmaya, kendi vicdanının hüküm vermesinin en etkili ceza olduğunu belirtmeye çalışmıştır. Bunu Mitya'nın adil bir yargılanmadan sonra, kendi kendini nasıl yargılayıp karara vardığını ve bu kararın ruhunu nasıl yeniden huzura kavuşturduğunu belirterek göstermiştir.

Bazıları, Dostoyevski'nin birçok eserinde olduğu gibi *Karamazov Kardeşler*'de de bir "kırbaçlanma zevkinin" bulunduğunu ileri sürmüştür. Bazıları da Karamazov'ları "moral bakımından" bozulmuş tipler olarak kabul etmektedir. Oysa Karamazov'ları ahlak duyguları bozulmuş olarak tanımlamakla hiçbir şey açıklanamaz. Çünkü Dostoyevski'nin amacı insan varlığının özel bir yönünü aydınlatmak, yeteneklerden yoksun bir insanın duygularının yöneldiği noktayı göstermekti. Mitya gibi biri dörtnala giderken: "Çekilin ben geliyorum!" diye bağırır ve bir yandan başka insanları ezecekmiş gibi davranırken; bir yandan da, rüyada "ağlayan bir çocuk" gördüğünü söyler. Böylece duygulanarak, benliğinin en gizli yönünü belirtir.

Bu bakımdan Dostoyevski'nin *Karamazov Kardeşler*'i daha önceki eserleri ile mantıklı bir bağlantı içindedir. Dostoyevski her insanın, hatta en kötü insanın bile, "yüreğinde yanan bir ateş"ten yoksun olmadığına inanmıştır. Bu ateşten büsbütün yoksun olan tek insan, zavallı Richard'dır; bu talihsiz adama Cenevre'deki papazlarla, yüreği yufka bazı hanımlar, idam cezasına çarptırılacağı günün arifesinde hep "İsa'ya inanarak ölmesinin iyiliğinden" söz eder. Oysa daha önce ona "İsa'yı severek yaşamanın" ne olduğunu öğretmek gerekli görülmemiştir.

Romanın bu bölümünde Dostoyevski'nin yalnız kendi bulunduğu toplumu değil, Batı dünyasını da eleştirdiği açıktır. Bile bile kötülük eden aklı başında bir insanın suçluluğunu ya da sorum-

luluğunu, yarım akıllı birinde de aramak gibi bir çelişkiye düşen uygar bir toplumda, zorla okuma yazma öğrendikten sonra suç işlediğini kabul edip, cezalandırılmasını talep eden insanın durumunu gözler önüne seren yazar, peşin yargılardan Batı dünyasının yoksun olmadığını göstermiştir. Yalnız o satırlarda değil, eserin tümünde parmak bastığı yaraların Batı toplumunda da var olduğunu belirten Dostoyevski'nin yalnız Rus toplumunu yansıttığını ileri sürmek, herhalde eksik bir değerlendirme olacaktır.

Karamazov Kardeşler için söylenebilecek tek şey, onda büyük bir yaratıcı gücün aşırı derecede yayıldığı ve çok defa insan aklının inemeyeceği derinliklere kadar indiğidir. Ama bu yayılma, eserin pek çok kere okunmasına engel olamamıştır. Bu eser, eskiden olduğu gibi bugün de, yarın da, kuşaklar boyu okunacaktır. Çünkü insan varlığının özüne değinmiştir. Bu öz ölümsüzdür. Bu yüzden eseri okuyan herkes, beğensin ya da beğenmesin, müthiş bir etki altında kalmaktadır. Dostoyevski'den sonra ortaya bir deyim atılmıştır. Bu deyim, "Karamazovluk"tur. Demek ki Dostoyevski kendisinden önceki yazarlar gibi, halkta var olan bir özelliğe parmak basmıştır. Bunun ne olduğunu anlamak için *Karamazov Kardeşler*'de ele alınan tipleri hatırlamak yeterlidir.

Her şeyden önce şunu belirtmek gerekir ki, Dostoyevski iki kuşak arasına, Turgenyev'in yaptığı gibi, büyük bir uçurum koymamıştır. Ayrılık o kadar büyük değildir. Ama baba Karamazov tipini canlandırırken onu çok daha kötü bir ışık altında göstermiş ve eski kuşağa birçok bakımdan daha büyük bir sorumluluk yüklemiştir.

Tipleri hatırlayalım: Baba, halkta oldukça sık rastlanan, cinsel zevklere düşkün, pek kültürlü olmayan, bilgisiz, akıllı sayılmayacak, ama dalavereler çevirmekte usta bir adamdır. Bu babanın hayat karşısındaki felsefesi, mümkün olduğu kadar keyfetmektir. Ona göre yaşamın pek derin bir anlamı yoktur. İnsan dünyaya bir kez gelir; bu bakımdan öyle yaşamalıdır ki, gözü arkada kalmasın... Bunu, oğluna, uzun ömürlü olmak istediğini, kadınlardan hiçbir zaman vazgeçemeyeceğini, onları elde etmek için de paraya muhtaç olduğunu söylemekle belirtir.

Bu doludizgin yaşama hırsı, Fyodor Pavloviç'in oğlu İvan'da başka biçimde görülebilir. Onda ahlak bakımından bir aşırılık sezilir. Ailenin uşağı ve Fyodor Pavloviç'in meşru olmayan oğlu Smerdyakov, İvan'daki bu ahlaki aşırılığı şöyle anlatıyor: "Demek onlar için dünyada hiçbir şey yasak değildir. Her şey yapılabilir ve bundan böyle hiçbir şey yasak edilmemelidir." Düşüncelerini İvan'ın yüzüne karşı da söyler ve baba ile oğlu arasındaki benzerliği hemen açığa vurur: "Siz de parayı seviyorsunuz, saygı görmek de hoşunuza gidiyor, çünkü gururlusunuz, kadın güzelliğinden de aşırı hoşlanıyorsunuz, ama her şeyden çok canınız rahat yaşamak istiyor!.."

Dmitriy'e (Mitya'ya) gelince, o kendisini şöyle anlatıyor: "Ne olduklarını bilmediğim düşünceler, içimde fırtınalar yaratıyordu; içiyor, dövüşüyor, azdıkça azıyordum..." Bu, Karamazov'ların içindeki müthiş çırpınışın bir görüntüsüdür. Dmitriy, içindeki o müthiş gücün ne olduğunu kavrayamayarak, "Bana Tanrı işkence ediyor," der; İvan için "Onun Tanrısı yoktur..." diye kendisince bir düşünce yürütür. Alyoşa ise İvan'ın da Tanrının gazabına uğradığını düşünmektedir. Çocuklar babalarından bu noktada ayrılmaktadır. Babaları, herhangi bir "düşüncenin" ağırlığından yoksun olduğu için, kendisini yaşamına istediği gibi kaptırabilmektedir. Ama zihinleri kendilerine işkence eden düşüncelerle dolu oğulları için tehlike daha büyüktür. Çünkü böylesine bir düşünce fırtınası içinde olan bir insanın, bir de yaşama zevki tatma hırsına kapıldığında, artık hiçbir sınır tanımayan bir varlık haline gelmesi kolaydır.

Mitya, Schiller'den bir parça okuyarak, "Kardeşim, işte o böcek benim. Biz bütün Karamazov'lar öyleyiz. Senin gibi bir meleğin içinde bile bu böcek yaşıyor ve kanında fırtınalar yaratıyor. Fırtına diyorum, çünkü şehvet başka fırtınalardan da büyük bir fırtınadır," diyor.

Böyle fırtınalar içinde çarpışan Dmitriy, varlığını karşı durulmaz eğilimler zincire vurduğu halde, birden rüyasında gördüğü "ağlayan çocuk"tan söz açar. Dostoyevski onun bu duygusunu şöyle anlatıyor: "Ve o da ağlamak ihtiyacını duyuyor, o 'çocuk' ağlamasın diye bir şeyler yapmak istiyor. O çocuğun kupkuru, siyah-

lar giyinmiş annesi ağlamamalıydı! Bundan böyle artık hiç kimse gözyaşı dökmemeliydi! Bunun için bir şeyler yapmalıydı, hem de hemen, hiç vakit geçirmeden, tam bir Karamazov sabırsızlığı ile..." İşte burada, Dmitriy'de bile o ölmez ışıktan bir parça vardır.

Ama İvan da o "çocuğu", daha doğrusu bütün çocukları bir türlü unutamıyordu. Onları düşündüğü içindir ki Smerdyakov'a açıkladığı felsefe ile rahat edemiyordu. Onun Alyoşa'ya söylediği sözleri hatırlayalım. İvan, kardeşine dünyanın her noktasında toprağın insanların gözyaşları ile ıslandığından, bunları bir türlü unutmadığından, hele çocukların acı çekmesine dayanamadığından söz ediyor. Bir ara tam bir Karamazov pervasızlığı ile Tanrıya isyan ediyor. Öyleyken ruhuna işkence eden bütün düşüncelerin yanında, çılgınca yaşamak hırsını duymaktadır. Bu da tipik bir Karamazov özelliğidir.

İvan başına ne felaketler gelirse gelsin, gene de yaşamak isteyeceğini, dudaklarını bu pınardan hiçbir zaman ayırmayacağını açıklamaktan çekinmiyor. Kendi kendine içindeki bu yaşama hırsını yenecek kadar büyük bir acının dünyada var olup olmadığını düşündüğünü ve böyle bir şeyi bulamadığını söylüyor. İşte, bu bütün Karamazov tiplerinde zaman zaman ortaya çıkan bir güçtür ve Dostoyevski doğru olarak bu güce parmak basmıştır.

İçinde bu yaşama hırsı olan Dmitriy, zaman zaman kendisini her belayı yenecek kadar güçlü hissediyor. "Başıma bin türlü felaket de gelse, varım ya! Yaşıyorum ya! Güneşi görmesem de, var olduğunu biliyorum ya!" diyor. Çocukluğundan bu yana süregelen kötü duygulardan kurtulmak için zaman zaman yüksek bir "fikir" uğruna kendini yok etmeyi de düşünmüştür. Ama o yaşama hırsı, o zevklere bağlılık buna hiç olanak vermemiştir.

Kardeşlerden üçüncüsü Alyoşa'da başka bir durum görüyoruz. Alyoşa kendini az çok Karamazov'lara özgü eğilimlerden, çırpınışlardan koruyabilmiştir. Daha bebekken anormal bir kadın olan annesinin onu akşam güneşinde kutsal tasvirlere doğru uzatışını hatırlamaktatır. Bu aydınlık anı, ona sakin bir liman olmuş ve ruhunda kımıldayan duygulardan kurtulmak için soluğu manastırda almasını, dünya patırtılarından uzak kalmasını sağlamıştır.

Öyleyken Alyoşa'da da, Karamazov kardeşlere özgü o coşkun, o müthiş duygusal güç vardır. Dostoyevski'nin onu nasıl anlattığını hatırlayalım: "Alyoşa dürüst ama gerçeğe susamış bir delikanlıdır ve bir kez Tanrının varlığı ile ölümsüzlüğe inandıktan sonra, onun için başka bir şey kalmamıştır. Kendisini tam olarak bağlamıştır. O kadar ki, onun için Tanrının varlığından şüphe etmek imkânsızdır. Onda öylesine bir moral vardır ki, Alyoşa eğer Tanrının yokluğuna inansaydı, aynı güçle dinsiz olurdu. Delikanlı kendini Tanrıya adadıktan sonra başka türlü bir yaşayışı mümkün görmüyor. Kendisi de şöyle diyor: "Yardım edeceksem yalnız iki ruble vermekle yetinemem ve eğer Tanrı bana 'gel' diyorsa... yalnız bir dinî törene katılmayı kabul edemem."

Bu anlayışta Alyoşa'nın hiçbir şeyi yarım kabul etmeyen karakterinin tipik bir Karamazov olduğunu gösteren yanını görüyoruz. O da "ya hiç yaşamamalı ya tam yaşamalı" diyor. Şüphesiz eğilimleri olumludur, temiz yöne dökülmüştür. Alyoşa kendi içinde soydan gelen o hırsların, o duyguların kıpırdadığını korkuyla hissediyor. Onun için "Ben rahibim... Ama belki de Tanrıya inanmıyorum" sözlerini söylüyor... Bu kadarla da kalmıyor, Staretz Zosima'nın ölümünden sonra onun vücudunun çürümesine isyan edecek gibi oluyor... Bir an için İvan'da olduğu gibi "bileti saygı ile geri vermek" ve Rakitin'in daveti üzerine yalnız onunla salam yiyip votka içmeyi değil, Gruşenka'ya gitmeyi bile isteyecek duruma geliyor.

Dostoyevski, kahramanlarındaki bu "Karamazovluk'un" çeşitli biçimlerde yorumlanacağını sezmiş gibi, Rakitin'in ağzından Rusya'nın artık eskimiş kölelik kurallarının kalıntılarından, artık ihtiyaçları karşılamayan kurumların yetersizliğinden söz açmıştır. Bu boşuna değildir. Dostoyevski kahramanlarının birçok kimseler tarafından "hastalıklı bir ortamın yarattığı hasta tipler" olarak nitelendirileceğini biliyordu.

Savcı da hemen hemen Rakitin'le aynı ağızdan konuşarak: "İçimizdeki fırtınalardan, en yüksek ideallere bağlanmak arzusundan" söz ediyor ve "bu ideallere ancak bir şartla, onlar kendi-

liğinden önümüze çıkarlarsa bel bağlayacağımızı" belirtiyor. Ona göre "Ruslar dünyada her şeye sahip olmayı isterler... Yeter ki bu iş için çaba harcamasınlar. O zaman ne kadar iyi insanlar olduklarını göstereceklerdir."

Ama bu biraz tek yanlı bir söz olmuyor mu? Gerçi Karamazov'larda gerçekten böyle bir "keyfetme isteği" vardır ama öbür yandan aşırıklara varan duygulardan da söz etmek gerekir. Bunu halk arasında artık çok söylenen şu küçük şiir ne kadar güzel belirtmiştir:

Seveceksem çılgınca,
Tehdit edersem şakadan değil,
Söversem içten geldiği gibi,
Vurursam öldüresiye,
Tartışırsam korkusuzca,
Suçlarsam nedene dayanarak,
Dürüstsem yürekten,
Eğlenirsem doludizgin.

Bu küçük şiirde halkın içinde yaşayan coşkun duygular seziliyor. Halktaki o müthiş güç onu Avrupa insanlığının yaşadığı yönde bir aşama yapmaya sürüklemektedir. Halk müthiş bir sabırsızlıkla, Batı dünyasından birçok şeyi kaptıktan sonra, karşı durulmaz bir isteği, düzeni tepetaklak etmek isteğini duymuştur içinde.

Bu bakımdan halktaki "Karamazovluk" şöyle özetlenebilir: Halk yitirdiklerini bir an önce elde etmek ve gelişmiş ülkelerin sahip olduğu her şeye bir anda sahip olmak için büyük bir istek duymaktadır. Bu duygu o kadar şiddetlidir ki, Batı dünyasının şekil olarak sahip olduğu şeyleri kazanmak için üst yapıda bir duraklama hissedildiği oranda alt yapıda sabırsızlık ve aşırılık duyuluyor. İşte Dostoyevski, tiplerindeki bu aşırılığı belirtirken halkın içindeki hırsların bir fırtına halinde nasıl patlak verebileceğini göstermektedir.

Karamazov Kardeşler'de görünüşte yalnız bir aileyi ilgilendiren bir cinayet karşısında bulunuyoruz. Ama olayı derinlemesi-

ne inceleyen bir göz, bu cinayette çok daha geniş, toplumu ilgilendiren, hatta bir bakıma politik bir anlam sezer. Bunun böyle olduğunu kavramak için romanın ana tiplerinden biri olan İvan Fyodoroviç Karamazov'un üzerinde durmak gerekir. İvan, daha önce belirtmiş olduğumuz "Karamazovluk" denilen eğilimlerin akıl yönünü yansıtır. Onun sınırsız bir eylem düzeyine ihtiyacı vardır. Böylesine sınırsız bir eylem alanını hiçbir devlet sağlayamaz. Bunun için kilise konusunda romanda çok ilgi toplayan ve devleti alçaltıcı bir yazı yayınladığından söz edilmektedir. Yazının ana düşüncesi devletin otoriter, despot yönlerini kötülemektir. Bu bakımdan olumsuzdur. Zaten İvan başka türlü bir yazı kaleme alamazdı; çünkü o insan aklına konulmuş olan sınırları aşmak ihtiyacında olan, aklın sınırları ötesinde bulunan bölgenin derinliğini kavramak isteyen bir tipti.

Örneğin kiliseyi övdüğü halde, kendisi ona boyun eğmeye razı olmaz. Aklın boyunduruğundan, daha büyük bir aydınlığa kavuşmak amacıyla kurtulmak istediğine göre, iradesine baskı yapmasa da ona yakınlarını sevmeyi telkin ederek hareketlerini sınırlayan kiliseye boyun eğmesi tabii beklenemezdi. Zaten kendisi bunu açıkça Miusov'la yaptığı tartışma sırasında "İnsanı, başka insanları sevmeye mecbur eden hiçbir doğa kanunu yoktur," diyerek açıklamıştır. İvan aynı tartışmada insanların ölümsüzlüğe inançları ortadan kaldırılırsa, dünyada her çeşit sevginin de ortadan kaldırılmış olacağını belirtir. Bunu kendisinde zaten bir inanç olmadığı için söylemiştir ve bunun kendisini, başkasını sevme zorunluğundan kurtardığını gösterir.

Oysa Staretz Zosima'da bu problem bambaşka bir şekilde ele alınır. Staretz Zosima ölümsüzlüğe bir türlü inanamadığından şikâyet eden Bayan Hohlakova'ya "Ne kadar çok sevgi duyarsanız, Tanrının varlığına ve ölümsüzlüğüne o kadar inanırsınız," der. Burada ölümsüzlük düşüncesi doğrudan doğruya sevgiden çıkarılmaktadır. Sevgi düşüncesi, ölümsüzlükten çıkarılmamaktır. Aksi olsaydı, sevgi çıkarıcı bir duygu olmaktan öteye geçmezdi. Staretz Zosima: "İnsanları seviniz, sevdiğiniz vakit her birinde Tanrının

bir parçacığını hissedersiniz, bu da sizi ölümsüzlüğe kavuşturacaktır," demek istiyor.

Ama Karamazov gibi bir insan için, bütün insanlarda olan o küçük küçük ışıkları hissetmek yeterince tatmin edici değildir. O ancak en büyük ışığı gördüğü zaman huzura kavuşacaktır. Bu olmadığından, kendi kendini yiyip bitiren bir duygu çatışması içindedir. Hangi yönde olursa olsun büyük bir aşama yapmak ihtiyacını duyduğu için "Ben intikamımı almak zorundayım, ama sonsuzlukta falan değil, bu dünyada!" der. O asıl aydınlığa kavuşacak yerde çevresinde anlayamadığı bir sürü insan gördüğü için, nasıl olup da bir insanın hemcinslerini sevebileceğini düşünememektedir. Ona göre insanın başkalarını sevmesi doğal bir kanun değildir. Yalnız "İsa insanları tüm olarak sevebilirdi. Ama o da Tanrıydı. Bizler Tanrı olmadığımız için başkalarını sevmek bizim için bir zorunluluk değildir." Öyleyken kilise, insanları sevmek zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Kilise insana Tanrının oğlu İsa kadar kusursuz olmayı öğütler. Ona başkalarını sevmeyi emreder. Bunu yapmayanı kendisinden uzaklaştırır. Öyle olduğu içindir ki İvan, kilise onu içinden kovmadan önce, kendisi ondan kopmuştur. Onun gözünde kilise içinde yaşamak devlete boyun eğmekten daha zordur. Çünkü kilisenin kanunları daha katıdır.

Burada bütün bir dünya görüşü özetlenmiş oluyor. İvan Karamazov, bir sembol olarak insanlar üzerinde baskı yapan kilisenin karşısındadır. Ama bu karşı duruşta bir başka anlam vardır: İvan Fyodoroviç gerekirse başkaları uğruna çarmıha gerilmeye de, başkalarını çarmıha germeye de hazırdır; yeter ki bu gerçek onun susamış benliğini doyursun ve gerçek uğruna dünya düzenini değiştirmeye yarasın. Daha doğrusu, bir taraftan moral bakımından tatmine susamıştır; diğer taraftan, bu dünyanın düzenini bir anda ve toptan değiştirme isteği içindedir. Ağır ağır bir ilerleme onun açısından dayanılır bir şey değildir. Onun arzusu toptan ve birden bir değişmedir. Tıpkı bir patlayış gibi.

Bu anlamda damlaya damlaya taşı delen bir çabanın Karamazov'lar için değeri yoktur. Onlar için her şeyi tüm olarak

yaratmakla tüm olarak yıkmak arasında bir "ortayol" söz konusu olamaz. Ya o ya öbürü olacaktır. İşte halkta da görülen iki kutup... Bu durumu gören Dostoyevski, onu gözlerimizin önüne büyütülmüş biçimde koymuştur. Bunu Bayan Hohlakova'nın kızı Liza'da da görüyoruz. Genç kız birden düzensizlik arzusu içinde yanıp tutuştuğunu, örneğin bir evi yakmak isteği duyduğunu söyler. Hatta başkalarının o yanan evi söndürmek için çaba harcamasına rağmen, evin çatır çatır yanışından zevk duyacağını ileri sürer. Alyoşa gibi romanda daha olumlu bir tip de genç kızın bu sözü üzerine derin anlamlı bir söz söyler: "Zengin yaşıyorsunuz," der. Genç kızla Alyoşa arasındaki konuşma Karamazov'larda abartılı şekilde belirtilen eğilimleri aydınlatmak bakımından önemlidir. Genç kız Alyoşa'ya fakir yaşamanın daha mı iyi olduğunu sorar. Bunun üzerine Alyoşa "Evet, daha iyidir," der. Çünkü kendisinin de içindeki "doludizgin" yaşama isteği onu korkutmaktadır. Öyleyken, genç kızın: "Ben iyilik yapmak istemiyorum, ben kötülük etmek istiyorum" sözü ile ortaya konulmuş olan bir düşünceye karşı koymayı açıklar.

Dostoyevski halkın içindeki bu şiddetli tepkiyi, Liza'nın ağzından insanda şaşkınlık uyandıran ama gene de huzursuzluk yaratan bir açıklıkla ortaya koyuyor. Genç kız dört yaşında bir çocuğun bir Yahudi tarafından çarmıha gerilmiş olduğunu anlatırken "Bazen bana öyle geliyor ki, onu ben çarmıha germiştim de, o çarmıhta inlerken ben oturup karşısında komposto içiyordum," diyor. Hemen hemen buna benzer bir düşünceyi İvan'da: "Varsın alçaklar birbirini yesinler," dediği zaman buluyoruz. İnsanlar birbirlerini yesinler de ne olursa olsun... Tek, var olan düzen altüst olsun, bir patlama meydana gelsin...

Çarmıha gerilen çocuk hikâyesinde Alyoşa Liza'ya, "Şu anda bir küçük kız gibi gülüyorsunuz ama çile çeken bir insan gibi hissediyorsunuz," diyor. Çünkü Alyoşa gerek Liza'nın gerek İvan'ın zıt eğilimler içinde olduklarını ve gerekirse o nefret ettikleri insanlar uğruna gerçekten büyük çileler de çekebileceklerini kavramıştır.

Oysa bazılarının görüşü büsbütün başkadır. Örneğin Rakitin, İvan'ı bambaşka bir şekilde anladığını ileri sürer. Ona göre İvan

sadece Katerina İvanovna'yı elde etmeyi düşünen, böylece altmış bin rubleyi cebine indirecek bir adamdır. Rakitin, İvan'ın yalnız sağlam bir ideali olmadığı, bel bağlayacağı sağlam bir düşünceye sahip bulunmadığı, düşünceleri oradan oraya gittiği ve bunların arasında bocaladığı için her şeyi göze alabilecek bir egoist olduğunu anlayamamaktadır. Gerçi onun "ölümsüzlük yoksa iyilik diye bir şey de yoktur ve her şey hoş görülebilir" teorisini kötülemektedir ama bu teorinin "alçaklar için çok elverişli" olduğunu söylerken öyle bir şey olsaydı, kendisinin de bundan hoşlanacağını ima etmekten geri kalmaz.

Rakitin'e göre "İnsanlık eninde sonunda bir güç bulacaktır. Hem de 'yukarıdan' sadaka almadan özgürlüğe, eşitliğe, kardeşliğe olan aşkından alacaktır bu gücü." Kendisi de öyle bir güç bulmuştur, "ide"ler onda kendisine özgü bir niteliğe bürünmüştür. Özgürlüğe, kendisini başka bağlarından kurtardığı oranda âşıktır; eşitliğe kendisi ondan üstün olan insanların düzeyine çıkabildiği oranda sevgi duymaktadır; kardeşlik anlayışına da ancak başka kardeşleri kendi amaçları için kullanabildiği oranda hayrandır. Şüphesiz İvan, böylesine hesaplara girişebilecek bir tip değildir. Onda zıt duyguların çatıştığı açıkça bellidir. O ya hep ya hiç prensibine sıkı sıkıya bağlıdır.

Meşru olmayan kardeşi Smerdyakov'un İvan'a bakışı da çok ilgi çekicidir. Smerdyakov kişilik bakımından tam anlamıyla gelişmemiştir ama doğuştan içinde bulunduğu düşkün durumdan ötürü intikam, nefret ve öfke duymaktadır.

Smerdyakov okumuş, kültürlü, bilgili İvan'da içgüdülerinin bir yankısını bulmaktadır. İvan'ın sözleri onun bütün davranışları için sanki bir açık kapı bırakmıştır. İvan ise onu adi, bayağı bir yaratık saymaktadır. Onda karanlık bazı içgüdülerin bulunduğunu ve bunların onu bazı şeylere iteceğini sezmiştir. Fyodor Pavloviç de aynı şekilde Smerdyakov'un eğilimlerini seziyor, onun bir şeyler düşündüğünden şikâyet ediyor, sonra da bu gibi adamları daha doğrusu halkı ancak dayakla yola getirmenin mümkün olduğundan söz ediyor. Aynı zamanda bütün ülkeye yayılmış ve etkisini her yerde gösteren mistisizmi yok etmek gerektiğini söylüyor. Buna

karşılık İvan "Öyle bir şey olursa önce sizi yok ederler," diyor. Bunun üzerine ihtiyar adam mistisizmle de barışıyor. Yeter ki konyak içmesine ve rahat yaşamasına dokunmasınlar.

Oysa Smerdyakov halkın dayakla adam olacağı konusunda tıpkı efendisi gibi düşünmektedir. Kendisi düşüncelerini "Rusya'dan nefret ettiğini" söyleyerek açıklamaktadır. Üstelik Fransa'nın 1812'de Rusya'yı zapt etmesinin çok daha iyi olacağından söz ederek "O zaman akıllı bir millet, aptal bir milleti yönetimi altına alacaktı," diyor. Smerdyakov Rusya'dan o kadar nefret ediyor ki, elinde önemlice bir para olsa memleketinde bir an bile kalmayacaktır. İşte bu, kendisinin Rusya'da fazladan bir an bile kalmadan gitmesini sağlayacak olan para, zihninde bir planın doğmasına yol açıyor.

Smerdyakov, Mitya'nın ihtirastan gözleri kör olduğu için her an cinayet işleyecek bir durumda bulunduğunu anlamıştır. Aynı zamanda İvan'ın "ölümsüzlük yoksa hiçbir şey suç değildir" teorisini de gayet iyi hatırlamaktadır. Bu yüzden bir cinayetin bile teorik bakımdan doğru görüleceğini düşünmektedir. Onun düşüncesine göre İvan bu cinayete sevinecektir. Çünkü böylece kendisinin elleri kana bulanmadan mesele çözülmüş olacaktır. Ama Smerdyakov'un hesaplamadığı bir şey vardır: İvan arzusunda onun ne pahasına olursa olsun gerçekleşmesini isteyecek, sonra da onu gerçekleştireni kutlayacak kadar ileri gitmemiştir. Onun bambaşka bir tutumu vardır. Cereyan edecek olaylarda kendisinin hiçbir rolü bulunmamasını ister. "Çeker giderim," der. Çünkü kalmak her şeyden önce kötülüğü önlemek, Alyoşa'nın ileri sürdüğü prensipleri kabul etmek olur. İvan'ın ise tek arzusu hiçbir şeye boyun eğmemektir.

İvan'ın teorisine göre mesele, bir sancağı alarak sokağa fırlamak ve gereken herkesi, yalnız bir süre için o sancağın altında toplayıp gerçekleşmesi gereken şey meydana geldikten sonra sancağı bir tarafa kaldırmak, tek başına onun yerinde kalmaktır. Bütün eski düzen yok olduktan sonra hiçbir sınır tanımayan bir genişlik meydana gelmelidir. Burada akıl ve irade kanat çırparak alabildiğine gidecektir. Ama bu yükseliş ancak kartal gibi varlıklara nasip ola-

caktır. İvan'ın anlayışında iki çeşit insan vardır: toplumu sürükleyenler ve onların peşinden giden, onlara boyun eğenler.

Bu ayrımı İvan'ın Büyük Engizisyoncu isimli şiirinde de buluyoruz. Orada büyük engizisyoncu Hıristiyan dininin pratik olmadığını ispatlayan bir sembol gibi kullanılmıştır. Bu büyük engizisyoncu insanlara olan sevgisi için dünyaya gelen ve bu sevgi uğrunda çarmıha gerilen İsa'nın "boşuna acı çektiğini ve insanlardan çok fazla şey beklemiş olduğunu" ileri sürer. Ona göre "İnsan, İsa'nın düşündüğünden daha az gücü olan, daha adi bir varlıktır." Bu yüzden her şeyin pratik yönünü araştıran büyük engizisyoncu, İsa'ya "Söyle sen mi haklıydın yoksa seni çölde baştan çıkarmaya çalışan mı?" diye sorar ve o zaman İsa'nın "İnsan yalnız ekmekle yaşamaz" cevabını gerçeğe aykırı bulur. Büyük engizisyoncu "Biz insanları ancak hürriyetlerden vazgeçtikleri zaman hür olduklarına inandıracağız. Bizden ekmek aldıkları vakit, yaşamalarını sağladığımızı anlayacaklar. Onların yaptığı ekmekleri yine kendilerine dağıtmamıza memnun olacaklar, bize boyun eğecekler," diyor.

Bu biraz da bazı Fransız düşünürleri hatırlatmaktadır. Onlara göre, halkın mutluluğu için belli bir oranda "mutlak bir otorite" şarttır. Bunu modern zamanlarda da güçlü ama adalete saygılı diktatörleri savunan düşüncelerde buluruz. İsa'nın çölde karşılaştığı ve onu baştan çıkarmaya çalışan ruh, İvan'a göre haklıdır. Ama ona hak verdiği halde, içinde bir tiksinti duymaktan kendini alamaz. Çünkü zeki bir insan olarak engizisyoncuların gerçekten halkın mutluluğu yerine kendi çıkarlarına çalışacaklarını bilmektedir.

İvan'ın şeytanla yaptığı konuşma da, birçok bakımdan düşüncelerindeki derinliği açıklamaktadır. Şeytan, İvan'ın karşısına gayet şık bir elbise içinde çıkar ve kendisinin her şeyi inkâr etmekle görevli olduğunu belirttikten sonra "yeni insanın bir yarı ilah olabileceğini, her şeyi yapabileceğini, dünyada yalnız başına da kalsa bir Tanrı gibi hareket edebileceğini" söyler. Ona göre, bu yeni insan, yasaklarla yasak olmayanların sınırını aşacak ve "her şey hoş görülür, hiçbir şey yasak değildir," diyerek kendine göre bir yaşam kuracaktır. Onun için cezaların, gerçekle karşı karşıya gelme gibi

şeylerin ne gereği var? Ama işin özü burada: Cezalar ortadan kaldırılsa da, yeni ölçüler gelse de insanın içinde vicdan kalacaktır! En ileri çağlardaki insanda bile vicdan, değişen anlayışlara rağmen aynı kalacaktır. İşte cinayetten sonra ona ceza verecek olan asıl kendi vicdanıdır; suçu kendisi işlememiş ve işlenebileceğini düşünerek sadece teşvikte bulunsa bile!

İvan sonunda bu noktaya varınca şaşkınlık içinde kalır. "Vicdan neymiş? Kendi zihnimde yarattığım bir şey. Öyleyse ne diye böyle acı çekiyorum? Alışkanlıktan... Bu vicdanın sesini dinleme alışkanlığı yedi bin yıldan beri devam ediyor. O halde Tanrılaşalım ve bu eski alışkanlığı terk edelim..."

Öyleyken şeytan, İvan'ın başka düşünceleriyle de alay etmiştir. Burada İvan'ın kendini de çiğ bir ışık altında eleştirmekten geri kalmadığına tanık oluyoruz. Şeytan, onun artık kendisinin Tanrılaşma isteğinden vazgeçmek istediğinden, bu düşüncenin kendine ağır geldiğinden söz ediyor. Hatta "bundan kurtulmak için gidip gereken varlıktan kendisini bağışlamasını istemesini" öğütlüyor. "İçine bir parçacık inanç atayım, bak o inanç yüreğinde nasıl kökleşecek ve içinde nasıl bir meşe ağacı gibi dal budak salacak" anlamında sözler söylüyor. Kendisinin de bir ara aynı isteği duyduğunu, az kalsın meleklerin korosuna katılıp Tanrıyı övmek istediğini ama son dakikada "sağduyusunun" kendisine nasıl engel olduğunu da açıklıyor. Burada İvan içinde esen fırtınayı dışarıdan biri gibi seyrettikten sonra, sağduyunun nelere set çektiğini belirtmiş oluyor.

Şeytan yeni İvan'ın hayalinde kendi varlığının kopyası; ayrıca onun mahkemeye gidip suçu üzerine alması ile alay ediyor. "Bu tam şövalyelere yakışan bir davranış," diyor. "Ama bu teslim oluş da gururundan başka bir şey değil... Sen yalnız gururlu olduğun için bunu yapacaksın. Gidip "Evet, bunu ben yaptım. Ne bakıyorsunuz? Ben sizin düşüncelerinize önem bile vermiyorum," diyeceksin. Ayrıca başkalarının da "Bakın ne kusursuz bir insanmış... Ne vicdanlıymış. Kardeşini savundu ve suçu üzerine aldı, demelerini isteyeceksin." İvan buna isyan eder. İçinde kıpırdayan gurur ona "Ben hiç de başkalarının övgülerine muhtaç değilim..." sözünü söyletir. O

zaman şeytan "Gideceksin, çünkü gitmemek cesaretini gösteremezsin," der. Bu sözle İvan davranışının özünü anlıyor... 'Bu korkudur. Evet, ben korkağım,' diye düşünüyor... "Sınırları yıkılmış, ölçüleri yok olmuş dünyada kanat çırpacak olan kartallar, bu cins kartallardan değildir."Alyoşa, ağabeyinin sözlerini dinledikten sonra en doğru teşhisi koyar: "Bunlar gururlu bir insan olarak verdiğin kararın içinde yarattığı acıdır. Derin bir vicdan duygusu aslında teslim olmak istemeyen kalbini yenmiş. Gidecek ve tanıklık edeceksin."

Gerçekten de İvan mahkemeye gidip kardeşi için tanıklık ediyor. Ama bu da kendisine aradığı huzuru vermiyor. Onu tatmin etmiyor. Onun isteği sadece kendisini vicdanının ağırlığından kurtarmaktı... Biraz olsun kardeşini sevseydi, aradığı huzura belki de kavuşacaktı. Ama kendisini o ağır yükten kurtarma düşüncesi ile öylesine kesik kesik ve bağlantısız konuşuyor ki, mahkeme kendisine "psikopat" gözü ile bakıyor.

İşte bu sırada Katerina İvanovna ona karşı olan duygularını anlıyor ve hiçbir zaman Mitya'yı sevmemiş olduğunu, onun karşısında "yüksek vicdanlı bir hanım" rolünden başka bir şey yapmadığını kavrıyor. Artık Mitya'yı tamamen mahvedecek bir tanıklıkta bulunmak, onun için kolaydır.

Mitya'ya gelince, ona ağır, ama aynı zamanda yüksek bir rol, "feda edilen insan" rolü düşmüştür. Mitya kendisini de, Gruşenka ve Katerina İvanovna ile ilişkilerini de çok doğru olarak görebiliyor. Katerina İvanovna'nın gururlu olduğunu, kendisinin ondan kaç bin ruble "çaldığını" öğrendiği vakit, nasıl bir his duyacağını biliyor. Katya'ya bu durumda böyle bir davranışı bağışlamak ve "onu" yani düşkün bir insan olan Mitya'yı hoş görmek gibi ancak yüce bir insana nasip olacak görev düşüyor. Mitya'yı kendi gözünde daha da düşmüş görmek ona zevk verecektir.

Mitya, Gruşenka'nın da para canlısı olduğunu, ondan başka hiçbir şeye önem vermediğini biliyor. Bütün şartlar bir araya gelmiş ve Mitya için bir cinayet ortamı hazırlanmıştır. Mitya çaldığı paraları iade etmek ve bu yükten kurtulmak için cinayet düşünce-

sini aklından geçirmiştir. Bu düşüncesini Katerina İvanovna'ya bir mektubunda açıklamak gafletine düşen Mitya, gerçekten böyle bir cinayet işleyebilirdi. Nitekim ihtiyar Grigoriy'i öldürmüştür ama daha o zaman Gruşenka'ya giderken içinde bir değişiklik olmaya başlamıştır. Arabacıya "Arabacı... Ne oluyorsun, artık hiç kimseye yol vermeyecek misin? Herkesi ezecek misin? Ben geliyorum mu diyeceksin? Hayır, insanı ezmek doğru değil, insanların hayatını çiğnemeye hakkın yok," der.

Bu düşünceler o anda aklına ilk olarak gelmiştir. O zamana kadar hep insanlara karşı "ben geliyorum, çekilin" psikolojisi ile cephe almıştır. İşte ilk kez o zaman, içinde bambaşka bir insan uyanmaya başlamıştır. Kendisi de içindeki değişikliği şöyle açıklar: "İşte içimde yepyeni bir varlık uyandı. Madenlerde yirmi yıl çekiç sallasam da ne çıkar? Yeter ki içimde uyanan o yeni insan beni terk etmesin!" O madenlerde de insan kendisine yeni bir ruh bulabilirdi. Orada da mutlu olabilirdi ama bu mutluluk başka bir mutluluktu. Zaten Mitya cezasını başkaları uğruna katlanılan bir şey olarak kabul etmektedir. "Evet, hepsinden biz sorumluyuz, onların suçlarını biz ödemeliyiz," diyor. Sibirya'ya gidiş işte o rüyasında gördüğü ağlayan çocuk içindir, bütün çocuklar içindir ve insanlar da onun gözünde sadece büyük çocuklardır.

Mitya'daki bu büyük değişim ona her şeyi bambaşka bir ışık altında göstermiştir. İlk olarak o güne kadar yalnız kendisini ve Gruşenka'yı düşündüğünü fark etmiştir. Şimdiye kadar çocuklar, daha doğrusu "büyük çocuklar olan insanlar" için ne yapmıştır? İşte bu duygu onu cezayı kabule zorlamaktadır.

Staretz Zosima bütün bunları derinliğe inen keskin görüşü ile sezmiş ve bunun için çok daha önce birdenbire hiç kimse nedenini anlayamadığı halde Mitya'nın karşısında yerlere kapanmıştır. Sonradan da Alyoşa'ya "Ben onun katlanacağı büyük dertler karşısında yerlere kapandım," demiştir. Onun belirttiğine göre "Bir buğday tanesi toprağa düştüğü anda, ölmezse tek kalır, ölürse birçok ürün verir." İncil'de yer alan ve Dostoyevski'nin sık sık kullandığı bu söz, mezar taşının üzerinde de yazılıdır. Çünkü ona göre bir insanın

içinde yaşayan öz benliğin arınmış olarak meydana çıkabilmesi için acılardan, acı deneyimlerden geçmesi gerekir. Ancak o zaman, insan bu acılardan kurtulunca yepyeni bir güçle ve kendi benliğine kavuşmuş durumda, gereksiz şeylerden arınmış, daha üstün bir yaşama kavuşmuş olur.

İnsanı öyle arınmış yepyeni bir varlık haline getirebilecek olan tek şey, kendi vicdanının ateşidir. O ateşte yanan, kavrulan bir insan tertemiz bir varlık haline gelebilir.

Dostoyevski bu düşüncesini daha iyi belirtmek için gözlerimizin önüne Mitya'daki uyanışı daha açık bir şekilde sermektedir. Mitya'nın yavaş yavaş bütün peşin yargılardan nasıl sıyrıldığını, nasıl arındığını görüyoruz. Hatta ona yönelmiş şüphelere rağmen vicdanının nasıl her şeyi yendiğini görüyoruz. Oysa bu şüpheler onda gene bir isyan ve öfke uyandırabilirdi. Öyleyken vicdanının sesi daha güçlü olarak duyuluyor. "Sizlere Tanrıya açıklar gibi açıklıyorum: Suçlu değilim. Böyle bir şey aklınıza bile gelmemeliydi. Bana acırsanız, bağışlarsanız... Daha iyi bir insan olurum. Söz veriyorum, daha iyi bir insan olacağım... Şimdi birçok şeyi düşündüm, bambaşka duygular içinde kaldım, kendi içimde vicdanımın derinliklerine kadar indim..."

Bu sözlerle kendisinin ne kadar değişmiş olduğunu belirten Mitya'nın en büyük korkusu vicdanının sesinin yeniden susması, yeniden uyuşmasıdır. Onun için yargıçlara "Beni mahkûm ederseniz, başımın üzerinde kılıcımı kendi elimle kırar ve parçalarını öperim. Ama bana acıyın. Kendimi tanıyorum. İsyan edebilirim," diyor.

Mitya işte bu sözlerle suçluya "mutsuz insan" gözüyle bakan ve halktan alınmış jüri üyelerine yalvarıyor. Bu yalvarışının ne anlama geldiğini kaç kişi anlamıştır? Bazı eleştirmenler yargıçların gerçekleri meydana çıkarmak için elden gelen her şeyi yaptığını ileri sürmüş. Bu pek öyle değildir. Mahkemede doğrusunu söylemek gerekirse "tozdan ferman okunamamış" ve orada rol almış kimselerin tutkuları yüzünden büyük bir çatışmaya girilmiştir. Savcının, avukatın, hatta halkın duyguları müthiş bir kaynaşma içindedir.

Dostoyevski böylece bir mahkemenin ancak toplumda vicdan duygusu felce uğramamışsa adaletli olacağını açıkça gösteriyor. Bunu İvan'ın ağzından da söylemiştir. İvan halkın gösterilere meraklı olduğunu, her şeyden önce karnını doyurmayı ve eğlenmeyi düşündüğünü söylerken babasının öldürülmesini herkesin beklediğini, bu cinayet işlenmeseydi belki de herkesin bir hayal kırıklığı duyacağını belirtiyor. İşte toplum bu anlamda suçluyu, suçu işlemeye itmiştir.

Halkın bu mahkeme sırasındaki duygularını yansıtan sahneler de önemlidir. Dostoyevski, kadınların "suçludur ama ona bir insan olarak acıdıkları için bağışlayacaklardır" diye düşündüğünü, erkeklerin ise daha çok savcı ile Fetyukoviç arasında cereyan eden tartışmalarla ilgilendiklerini belirtiyor. Hiç kimse suçlunun kendi dramını düşünmemekte, onun gerçekten suçlu olup olmadığı konusu üzerinde durmamaktadır. Böylece tipik bir vicdan uyuşukluğu içinde olan toplum kayıtsız kalmaktadır.

Avukatın durumu da çok ilgi çekicidir. Mitya'nın suçlu olmadığına inanmayan avukat, buna rağmen mahkemeden bir beraat kararı alabilmek için elinden geleni yapmaktadır. O kadar ki, o baba gibi bir babanın öldürülmesinin bir cinayet bile sayılamayacağından söz etmektedir. Böylece uzun, parlak sözlerle Karamazov'luğun ahlak bakımından bir çeşit savunmasını da yapmış, ama söylediği sözler Mitya'nın durumunu hafifletecek yerde ağırlaştırmıştır. Oysa avukat, Mitya'nın durumuna insanseverlikle eğilmiş olsaydı, onun bu suçu işlemediğini anlayacaktı. Bunu yapacak yerde, kendi vicdanının sesini dinlemeyerek, daha doğrusu mahkemede vicdanın rol oynamasına fırsat vermeyerek jüri heyetini Mitya'nın suçlu olduğu kararını vermeye sürüklemiş ve böylece suçsuz bir insanı mahkûm etmenin ağırlığını onların omuzlarına yüklemiştir: Onlar ki suçlu insana "zavallı", "mutsuz" bir insan gözü ile bakan halktan geliyorlardı.

Birçok eleştirmen, Dostoyevski'nin insanlara ideal olarak yalnız manastırda yaşamayı gösterdiğini ileri sürer. Eserin birçok yerindeki teolojik konular belki ilk bakışta böyle bir duygu uyandırabilir;

ama şurası muhakkak ki, yazar bu kadar bir çerçeve içine hapsetmek istememiştir insanlığı. Onun istediği şey, Staretz Zosima'nın Alyoşa'ya verdiği öğütte özetlenmiştir. Staretz Zosima, Alyoşa'ya kendisi ölür ölmez manastırdan çıkmasını, insanların arasına karışmasını, hatta evlenmesini öğütler. Onun manastırın dışındaki dünyada bir rahip olarak yaşamasını diler; bu nasıl bir rahipliktir?

Staretz Zosima'nın anlayışına göre böyle bir insan "gereksiz ve aşırı ihtiyaçlar"dan arınmış, kurtulmuş bir insandır. Böyle bir insan başkalarından ihtiyacı olmayan şeyleri almayacağı gibi kendi benliğini de aşırı ihtiyaçlardan kurtarmış olacaktır. Halkın arasında yayılacak olan böylesine bir anlayış yepyeni bir yaşama gücü getirecektir.

Staretz Zosima, Alyoşa'ya bu yeni yaşamında çok acı çekeceğini ama bundan mutluluk duyacağını ve başkalarına mutluluk kazandıracağını söyler. Onun anladığı mutluluk, başkalarının acılarını dindirmekte teselli bulmaktan doğan mutluluktur.

Alyoşa'nın Staretz Zosima'nın tabutu önünde geçirdiği değişiklik de bu bakımdan Dostoyevski'nin mistisizm anlayışına ışık tutmaktır. Alyoşa tabutun karşısında diz çöktüğü sırada İsa'nın Celile'deki düğün evini ziyaretini hatırlar. İsa insanları dertli oldukları bir sırada ziyaret etmemişti... Onların sevindikleri bir sırada sevinçlerini paylaşmak için gelmişti. Kim insanları severse, onların sevinçlerini de benimserdi. Staretz Zosima, bunu hayatı boyunca kaç defa tekrarlamıştı! Alyoşa bir ses işitmiş gibi olur: Bu ses ona sevinci, insanların sevincini söylemektedir. İşte o zaman Alyoşa içten bir duygu ile hücreyi terk eder. Ruhunda öylesine coşkun bir sevinç vardır ki... Birden yerlere kapanır, toprağı öpmek ister.

Romanın en önemli tipi olan Alyoşa'yı ele alalım; birçok eleştirmen Alyoşa'yı mistisizmle dolu bir insan olarak tanıtmaktadır. Alyoşa onlara göre mistik bir insandır. Oysa yazar daha tipini tanıtırken bu mistisizmin herkesin anladığı anlamda bir mistisizm olmadığını belirtmektedir.

Alyoşa sağlıklı, normal bir gençtir. Sağlam yapılı, kırmızı yanaklı, on dokuz yaşındaki Alyoşa'da onun mistik bir genç oldu-

ğunu belli edecek hiçbir şey yoktur. Hatta kendine göre bir gerçekçilik bile vardır. Gerçi Alyoşa mucizeye inanmaktadır ama bu inanış daha çok bir gerçekçinin inanışını andırır. Nitekim Alyoşa çok sevdiği Staretz Zosima öldüğü vakit bir mucize olmayınca o kadar öfkelenir ki, neredeyse üzerinden rahip elbisesini atma isteğine kapılır. Alyoşa'da da bütün diğer kardeşlerinde olan "Karamazovluk" vardır. Onu kurtaran tek şey Gruşenka'nın, Staretz Zosima öldüğünden ötürü derin bir üzüntü içinde olan delikanlıyı böyle bir anda baştan çıkarmanın utanç verici bir şey olacağına karar vermesidir. Denilebilir ki, Gruşenka'da bir mucize olmuş ve o günahkâr kadının içinde bir an için de olsa ruhunun en iyi yanı uyanmıştır.

Alyoşa kendisinin başkalarından hiç de farklı olmadığını sezdiğinden, Mitya ile konuşurken "Ben onun için kızarmadım... Sen en üst basamaktayken belki de ben de o basamaklardan birinde bulunuyorum," diyor. Staretzinin hiç de mucizeler yaratan biri olmadığını da Alyoşa çok garip bir şekilde anlıyor. Öfke içinde Gruşenka'ya geldiği sırada, o kötü kadının bile, insanların içinden geçenleri okuyabildiğini seziyor. Demek ki insanların içinde olup bitenleri anlamak yalnız Staretz Zosima'ya özgü değildir. Demek onda olan şey, herkeste bulunan ama onda çok daha güçlü bir biçimde kendini gösteren bir yetenektir.

Şurası muhakkak ki, mistik bir insan bu tip düşünceler yürütemezdi. Ama bunu kavraması staretzin onun üzerindeki etkisini azaltmıyor, aksine gittikçe çoğaltıyor. Alyoşa, Gruşenka'ya bambaşka bir amaçla gelmişken staretzin insanlara hoşgörü ile bakmasında ne kadar haklı olduğunu anlayarak çıkıyor. İçinde gene o insanseverliğinin etkisini hissediyor ve bu duygu sayesinde onunla hâlâ birlik halinde olduğunu anlıyor. İşte bu yüzden kardeşlerinin çırpındığı karışıklık ve ruh çatışmaları içinde kendini tamamen kaybetmemek için manastıra koşuyor. Ama bunu yapmasa da o böyle bir karışıklığın ortasında kendini kaybedecek bir tip değildir; çünkü onda insanseverlik duygusu eyleme yönelmiştir.

Eleştirmenler Alyoşa'nın hiç de eyleme yönelmiş olmadığını, Zosima gibi çok sevdiği biri ölüm döşeğindeyken şununla bununla gevezelik ederek vakit geçirdiğini ileri sürer. Oysa Alyoşa'nın bu konuşmalarında sezdiği felaketin gelmesini önlemek, kardeşlerini bundan korumak çabası sezilir. Şu ya da bu kimse ile konuşuyorsa, asıl amaç kardeşlerini gelecek olan felaketten ya da kötülüğü işlemelerinden korumak, onlara engel olmaktır.

Şüphesiz Alyoşa bunu yaparken sonunda kardeşlerini koruyamamıştır ama bunda suçu yoktur. Çünkü o da insandır. Öyleyken karşı koyamadığı engel olamadığı felaket gelip çattığı zaman gerçek suçluyu şaşılacak bir olgunlukla anlayarak İvan'a "Katil sen değilsin..." diyor. Bu sözlerini şöyle anlamak gerekir: "Tabii cinayeti sen işlemedin ama bunu sana telkin eden kimdi?" Alyoşa dudaklarından dökülen sözlerin bu anlamda olduğunu bildiği için "Bunları sana söylememi Tanrı emretti," diyor.

Alyoşa'daki bu yaşını aşan olgunluk nereden geliyor? Yalnız mistisizm bunu açıklamaya yeterli mi? Şüphesiz ki değil. Zaten Dostoyevski de bunu böyle belirtmek istememiştir. Liza bile, o havai Liza bile, Alyoşa'nın şaşılacak olgunluğu karşısında: "O kadar genç olmasına rağmen insanın içinden geçenleri biliyor," demektedir. Eğer mahkemede herkes Alyoşa'nın sözlerine hiç değilse Liza kadar önem verseydi, gerçek anlaşılmış olacaktı.

Alyoşa kendisinde bulunan bu şaşılacak olgunluğu Staretz Zosima'ya borçludur. Daha doğrusu Alyoşa bunu manastırda bulunması sayesinde kazanmıştır. Çünkü damarlarında akan ve onu korkutan "Karamazovluk"tan kendisini kurtarabilecek tek şey, ona manastır olarak görünüyordu. Şimdi bu noktada bazı gerçekler üzerinde durmak gerekir.

Acaba Dostoyevski burada mistisizmi ülkeyi kurtaracak tek yol olarak mı görüyor? Gerçi Staretz Zosima "Rusya'yı manastır kurtaracaktır," diyor ama Staretz Zosima bir rahiptir, başka türlü konuşması zaten garip olurdu. Dostoyevski ise bizim anlayışımıza göre sık sık "bizdeki kültür yoksunluğundan" söz etmiştir. Ona göre

bizler çeşit çeşit kültürlerin yalnız yüzeyde kalan ve derine inmeyen yanlarını almakla yetiniyoruz. Bu aldığımız kültür de sağlam bir temel değildir.

Hiçbir şey bizde "geçici" olmaktan kurtulamamaktadır. Tek sağlam olan öz, halkın içinde yaşayan duygudur.

Bu sağlam temel Makar İvanoviç'lerde vardır ve daha eski çağlardaki Rusya'nın derinlere kök salmış özünden başka bir şey değildir. Bu derinlere kök salmış olan öz, yüzyıllardan beri manastırlara sıkı sıkıya bağlı olmuştur, işte bu anlamda Dostoyevski gerçekten mistik oluyor. Yani halkın içindeki "özü" ve sağlam bir temel teşkil eden inancı almak bakımından mistiktir. Yoksa kendisi de inanç konusundaki kötü eğilimleri işaret etmekten geri kalmıyor. Bunun en belirli delili manastırla ilgisi olan iki tipi, iki zıt tipi canlandırmasıdır. Bunlardan biri Peder Ferapont, öbürü de Staretz Zosima'dır.

Peder Ferapont katı, eğilmesini bilmeyen, insanları kırbaçla zorla dine davet eden bir taassubun örneğidir. Staretz Zosima ise o kadar halka yakın bir tiptir ki, dinî niteliğini ortadan kaldırırlarsa hiç yabancılık duyulmayacaktır. O olgunlaşmış, "görmesini bilen", sezilerinde güçlü, halk dili ile konuşan bir adamdır.

Birçok eleştirmen, yazarın Staretz Zosima'yı manastırda yaşatmasından söz ederek "o herkesin aynı şekilde yaşamasını istiyor, hepimizi manastıra göndermek isteğindedir," diyor. Oysa Staretz Zosima'nın asıl isteği o değildir. O her şeyden önce Alyoşa'ya manastırı terk etmesini öğütler. Alyoşa'nın manastırdan uzaklaşmasını, hatta evlenmesini ve halkın içinde bir rahip olarak yaşamasını ister. Bu rahiplik nasıl bir rahipliktir? Staretz Zosima bunu basit bir şekilde açıklamıştır. Ona göre "herkesin düşüncesi şudur: 'Mademki ihtiyaçlarımız var, birinci görevimiz bu ihtiyaçları tatmin etmektir.' Asıl özgürlüğün bu olduğuna inanıyorlar. Oysa ihtiyaçları tatmin etmek ancak bu imkânlara sahip olanlar için söz konusudur. İnsanlara birtakım haklar verilmiştir ama ihtiyaçları karşılanmamıştır. Asıl sorun gereksiz ihtiyaçlardan benliği kurtararak

yaşamasını bilmektir. Böylece bir insan başkalarını tam olarak anlayabilecektir." İşte Alyoşa da Staretz Zosima'nın etkisi altında öylesine bir olgunluğa kavuşmuştur.

Dostoyevski, Aleksey'in sonraki yaşamını anlatacak olan ikinci romanını yazamamıştır. Ölüm buna engel olmuştur ama daha şimdiden onun insanlar arasına karışacağı ve onların arasında savaşacağı anlaşılmaktadır. Evet, yazar dev eseri ile insan ilişkilerini de toplumdaki bunalımların insan ruhlarındaki yankılarını da unutulmayacak bir başarı ile dile getirmiştir. Böyle bir incelemeyi ancak bir dâhi yapabilirdi...

Romandaki Başlıca Karakterler

Fyodor Pavloviç Karamazov
Dmitriy Fyodoroviç (Mitya, Mitka, Mitenka, Mitriy)
İvan Fyodoroviç (Vaneçka, Vanka, Vanya)
Aleksey Fyodoroviç (Alyoşa, Alyoşka, Alyoşenka, Alyoşeçka)
Pavel Fyodoroviç Smerdyakov
Agrafena Aleksandrovna Svetlova (Gruşenka, Gruşa, Gruşka)
Katerina İvanovna Verhovtseva (Katya, Katka, Katenka)
Zosima (Daha önce Zinoviy)
Grigoriy Vasilyeviç Kutuzov
Marfa İgnatyevna
Nikolay İlyiç Snegiryov
İlyuşa (İlyuşeçka, İlyuşka)
Nikolay İvanov Krasotkin (Kolya)
Katerina Osipovna Hohlakova
Liza Hohlakova (Lise)
Mihail Osipoviç Rakitin (Rakitka, Rakituşka)
Rahip Paisiy
Peder Ferapont
İppolit Kirilloviç
Fetyukoviç
Herzenstube
Pyotr Fomiç Kalganov (Petruşa)
Pyotr Aleksandroviç Miusov
Pyotr İlyiç Perhotin
Trifon Borisıç (Borisoviç)
Maksimov (Maksimuşka)
Kuzma Kuzmiç Samsonov
Mussyaloviç
Vrublevskiy
Lizaveta Smerdyaşçaya (Pis Kokulu Lizaveta)
Mariya Kondratyevna (Marya)

Anna Grigoryevna Dostoyevskaya'ya
adanmıştır.

Gerçekten, gerçekten söylüyorum size; eğer toprağa düşen buğday tanesi ölmezse, tek kalacaktır; ölürse çok ürün verecektir.

(St. Jean İncili, Bölüm XII, 24)

YAZARDAN

Eserimin kahramanı Aleksey Fyodoroviç Karamazov'un hayat hikâyesini yazmaya başlarken bir tür kararsızlık içindeyim. Şöyle ki: Aleksey Fyodoroviç'e "kahraman" diyorum, oysa kendim de biliyorum ki o hiç de yüce bir insan değildir. Bu yüzden de bana kaçınılmaz olarak şu soruların sorulacağını tahmin ediyorum: Aleksey Fyodoroviç'te ne gibi bir üstünlük vardı ki, onu kendinize kahraman olarak seçtiniz? Bunun için ne yapmıştır? Kendisini kime, nasıl tanıtmıştır; nesi ile ün salmıştır? Neden ben, bir okur olarak, vaktimi onun hayatını incelemekle geçireyim?

Sonuncusu en çetin sorudur, çünkü bu soruya ancak: "Belki de bunu romanı okuyunca anlarsınız," demekten başka bir karşılık veremem. Peki ya romanı okuduktan sonra da Aleksey Fyodoroviç'teki özelliği fark etmez, onu anlamazlarsa ne olacak? Bunu soruyorum, çünkü üzüntü ile anlıyorum ki, öyle olacaktır. Benim onda gördüğüm önemli özellikler var, ama bunu okuyucuya ispat etmek fırsatını bulabilecek miyim? Bunu başarabilecek miyim? Bu konuda şüpheliyim.

Aleksey Fyodoroviç'in en önemli yanını belki şöyle belirtmek mümkündür: O bir şeyler yapan bir insandır; ama yaptıkları belirsizdir, açığa vurulmamıştır. Bununla birlikte kabul etmek gerekir ki, bizimki gibi bir zamanda insanların apaçık, kesin olmasını istemek biraz tuhaf olur. Şunu da söylemeliyim, Aleksey Fyodoroviç oldukça acayip, hatta garip yönleri olan bir insandır. Ama acayiplik ve gariplik, genel karışıklık içinde parçaları biraraya getirip de tüme dair bir sonuç çıkarma konusunda faydadan çok zarar verir. Acayip biri olmak çoğu zaman bütünden farklı ve istisnai olmak demektir. Öyle değil mi?

Bu son tezi benimsemez ve "hayır öyle değildir" ya da "her zaman öyle olmaz" derseniz, işte o zaman ben de kahramanım Aleksey Fyodoroviç'in önemine ilişkin, içimde biraz cesaret duyarım. Çünkü garip bir insan, her zaman bir tuhaflık timsali, bağımsız bir öğe değildir; aksine çoğu zaman, göğsünün içinde herkesin yüreğini taşır. Çağdaşları ise, her nasılsa güçlü bir rüzgârla, bir süre için ondan kopmuşlardır.

Laf aramızda, bana kalsa bu hiç de ilgi çekici olmayan, bulanık açıklamalara girişmez ve esere önsöz yapmadan başlardım. Hoşlanırlarsa zaten önsöz olmasa da okurlar, diye düşünürdüm. İşin kötüsü, anlatmak istediğim bir hayat hikâyesinden, iki roman çıkıyor. Önemli olanı ikincisi, yani kahramanımın şimdi, günümüzde, tam da şu andaki eylemlerinin hikâyesidir. Birincisi ise bundan on üç yıl önce yaşananlar ve kahramanımın ilk gençlik yıllarından alınmış anılardır; aslına bakarsanız roman bile sayılmaz. Ama onu atlamama imkân yoktu. Çünkü onu anlatmamış olsaydım, ikinci hikâyede olup bitenler anlaşılmazdı.

Böylece karşıma çıkan ilk zorluk biraz daha artmış oluyor; mademki ben, yani bu hayat hikâyesini yazan kişi, bu sıradan, bu silik kahramanı anlatmak için bir tek romanın yeterli olacağını düşünüyordum, o halde ne diye onu iki roman halinde anlatmaya koyuldum; bu cüretim ne ile açıklanabilir?

Bu soruların çözümünü ararken kendim de kaybolduğum için, onları öylece bırakmaya karar verdim. Şüphesiz cevval okur böyle

diyeceğimi uzun zaman önce fark etmiş ve değerli zamanını niçin boşuna harcadığımı düşünerek bana kızmıştır. İşte buna cevabım var; bu anlamsız sözleri de, o değerli vakti de iki şeyden sarf ettim: önce kibarlık, sonra kurnazlıktan. Böylece benim için "Hiç olmazsa baştan haber verdi," diyecekler. Aslında hikâyemin "bütünün temel birliğini koruyarak" böyle iki bölüme ayrılmış olmasından kendim de memnunum; böylece okur birinci hikâyeyi okuduktan sonra ikincisini okumaya değer mi diye kendisi karar verecektir. Şüphesiz kimse hiçbir şeye mecbur değildir. Bir kitabı insan daha iki satırını okuduktan sonra da elinden bırakabilir ve bir daha eline almayabilir. Öyleyken bazı nazik okurlar da vardır ki, bunlar ne pahasına olursa olsun eseri sonuna kadar okumak, böylece sonradan tarafsız bir yargıda bulunurken yanılmamak ister; örneğin tüm Rus eleştirmenler böyledir. Onlara karşı içim rahat; çünkü bütün özen ve dürüstlüklerine rağmen, şimdi ellerine romanı daha ilk bölümünde bırakmak için başvurabilecekleri bir bahane vermiş oluyorum. İşte benim bütün önsözüm budur. Bunun gereksiz bir önsöz olduğu kanısındayım. Ama mademki bunu yazdım, artık varsın öyle kalsın!

Şimdi gelelim asıl konuya...

BİRİNCİ BÖLÜM

Birinci Kitap

Bir Ailenin Hikâyesi

I

FYODOR PAVLOVİÇ KARAMAZOV

ALEKSEY Fyodoroviç Karamazov, bizim bölgede çiftlik sahibi Fyodor Pavloviç Karamazov'un üçüncü oğluydu. Fyodor Pavloviç ise (bugün de hâlâ bizde sık sık hatırlanır ya), bundan on üç yıl önce, nedenleri karanlıkta kalan korkunç ölümü ile dillere destan olmuştu, ama bu ölümü sırası geldiğinde anlatacağım. Şimdilik bu "çiftlik sahibi" hakkında (gerçi ona öyle derlerdi ama ömrü boyunca kendi çiftliğinde hemen hemen hiç oturmamıştır) ancak şunu söyleyebilirim ki, garip bir adamdı. Hoş, böyle tiplere oldukça sık rastlanır ya! Nasıl olduğunu sorarsanız; yalnız kötü, ahlaka aykırı zevkleri olan bir adam değil, aynı zamanda akılsızdı. Ama para ile ilgili dalavereler çevirmeyi çok güzel bilen akılsızlardandı. Galiba böyle işleri yalnız o biçim adamlar çevirebiliyor.

Şöyle de anlatabilirim: Fyodor Pavloviç hayata hemen hemen beş parasız atılmıştı. Çok küçük toprak sahiplerinden biriydi, durmadan başkalarının sofrasına yamanıyor, bir başkasının evine kapağı atmaya çalışıyordu. Öyle olduğu halde, öldüğü zaman nakit olarak yüz bin rublesi olduğu meydana çıktı. Bu servete rağmen, ömrünün sonuna kadar bizim bölgede en akılsız, en acayip adamlardan biri sayılmıştır. Tekrar ediyorum, burada söz konusu olan şey budalalık değildir; bu acayip huylu adamların çoğu oldukça zeki, aynı zamanda kurnazdır. Burada söz konusu olan şey kafasızlıktır, hem de tuhaf, bambaşka, milletimize özgü bir kafasızlık!..

İki defa evlenmişti, üç de oğlu vardı. Büyüğü Dmitriy Fyodoroviç birinci eşinden; öbür ikisi, İvan ile Aleksey ise ikinci eşindendi. Birinci eş yine bizim bölgeden olan, tanınmış, köklü, aynı zamanda oldukça zengin bir soydan, Miusov soyundandı. Böyle drahoması olan, güzel, üstelik zeki bir kızın (bugünkü kuşakta parlak zekâya sahip kızlar artık o kadar az değilse de eski kuşakta tek tük bulunurdu), nasıl olup da böyle hiçbir değeri olmayan, bu herkesin "kafasız" dediği adama varabildiğini ayrıntılı olarak anlatmaya kalkışmayacağım. Artık geçmişe gömülmüş "romantik" kuşaktan bir kız tanırdım. Bu kız birkaç yıl bir adama karşı sırrına erişilmez bir sevgi besledikten sonra (hemen şunu söyleyeyim ki, isteseydi o adamla patırtısız gürültüsüz evlenebilirdi), durup dururken, sevgilisiyle arasında aşılmaz bazı engellerin bulunduğunu düşündü; kafasında bunu kura kura, fırtınalı bir gecede kendini yara benzeyen, yüksek bir kıyıdan, oldukça derin, suları da hızlı akan bir nehre attı; böylece sırf Shakespeare'in Ophelia'sına benzeme kaprisinin kurbanı olarak boğuldu gitti. Üstelik şunu da söyleyeyim: Eğer o yar çoktandır gözüne ilişen, çok beğendiği, aynı zamanda son derece vahşi güzelliği olan bir yer olmasaydı da, dümdüz, sıradan bir dere kenarı olsaydı, belki öyle bir intihar olayı da olmayacaktı. Bu anlattığım olay gerçekten olmuştur; hem bana öyle geliyor ki, Rusya'mızda son iki üç kuşakta buna benzer olaylar artık olağan şeylerdir.

O kızın intiharı gibi Adelaida İvanovna Miusova'nın bu davranışı da şüphesiz başkalarının etkisinden ileri gelen, öfkenin esir aldığı düşüncelerinin bir sonucuydu. Kim bilir, belki de kadınca bir bağımsızlık gösterisinde bulunmak, içinde yaşadığı çevrenin şartlarına, soyunun sopunun boyunduruğuna karşı gelmek istemiş, bunun üzerine ona her an hizmet etmeye hazır olan iyimser hayal gücü, her şeyin daha iyiye doğru yöneldiği bir devrin yanılsamasıyla, bir an için de olsa genç kıza, o avantacı Fyodor Pavloviç'i daha iyi, korkusuz, boyun eğmeyen, her şeye yukarıdan bakan, alaycı insanlardan biri olarak göstermişti. Oysa o adam, kötü niyetli bir soytarıdan başka bir şey değildi.

İşin hoş tarafı, bu evlenme işi kaçırma ile olmuş, bu da Adelaida İvanovna'nın gururunu okşamıştı. Fyodor Pavloviç ise, böyle oyunlara hem sosyal durumu hem de karakteri bakımından her zaman hazırdı. Çünkü ne pahasına olursa olsun kendine mevki sağlamak için büyük bir istek duyuyordu. Öyle tanınmış bir soya yamanmak, hem de drahoma almak onun için çok çekici bir şeydi. Karşılıklı sevgiye gelince, böyle bir sevgi galiba yoktu. Ne gelin böyle bir şey duyuyordu ne de gelinin tüm güzelliğine rağmen, güvey. Bir bakıma denilebilir ki, ömrü boyunca şehvet duygularına aşırı derecede kapılan bir adam olarak tanınmış Fyodor Pavloviç'in yaşantısında bir eşi daha olmayan bir olaydı bu. Çünkü o, karşısına çıkan her eksiketeğe hemen yapışmaya hazırdı. Yeter ki o eksiketek onu bir işaretle çağırmış olsun! Öyle olduğu halde, onda cinsel yönden hiçbir özel etki bırakmayan tek dişi varlık, karısıydı.

Kaçırılmasından sonra Adelaida İvanovna, içinde kocasına karşı nefretten başka bir duygu bulunmadığını hemen anlamıştı. Bu yüzden evliliğin sonu şaşılacak bir hızla belli oldu. Gerçi gelinin ailesi olaya kısa bir süre sonra rıza göstermiş, kaçmış olan kızlarına bir de drahoma vermişti; ama eşler arasında karışık bir yaşantı ve bitmez tükenmez kavgalar yaşanıyordu. Anlattıklarına göre bu kavgalarda genç kadın, Fyodor Pavloviç'in davranışları ile kıyaslanamayacak bir terbiye, bir kibarlık göstermişti. Fyodor Pavloviç ise, şimdi anlaşıldığına göre daha o zaman kadının bütün parasını sızdırmış, yaklaşık yirmi beş bin rubleyi de, daha ailesi bu parayı genç kadına verir vermez kadının elinden alıvermişti. Kadıncağız ondan sonra bir daha bu binliklerin yüzünü bile görmemişti. Gene drahoma olarak verilen köy ile şehirde bulunan oldukça güzel eve gelince, Fyodor Pavloviç onları da kendi adına yazdırmak için uzun bir süre var gücüyle çaba göstermiş, bunu sağlayacak bir belge hazırlamaya çalışmıştı. Belki bu isteğine ulaşacaktı da... Her an, hiç utanmadan yaptığı sızlanmalar, yalvarmalarla eşinde öylesine bir tiksinti, öylesine bıkkınlık yaratıyordu ki, genç kadın artık bunlardan usandığı için, defi bela kabilinden, bu işe bile razı olacaktı.

Ama Tanrıya şükürler olsun, işe Adelaida İvanovna'nın ailesi karışmış, bu yağmanın daha ileri gitmesine engel olmuştu. Eşlerin sık sık dövüştükleri de iyice biliniyordu; yalnız anlatıldığına göre dayak atan Fyodor Pavloviç değil, esmer, ateşli, korkusuz, sabırsız ve vücutça üstün bir gücü olan Adelaida İvanovna idi. En sonunda genç kadın evi terk etmiş, ilahiyat fakültesinden çıkma, fukaralıktan neredeyse nefesi kokacak hale gelmiş bir öğretmenle kaçmış, Fyodor Pavloviç'i kucağında üç yaşındaki oğlu Mitya ile bırakmıştı.

Fyodor Pavloviç, derhal evinde tam bir harem kurmuş, aklın hayalin almayacağı ahlaksızca eğlencelere dalmış, onlardan arta kalan zamanlarda da neredeyse kenti baştanbaşa dolaşarak, gözyaşları içinde, önüne gelene kendini terk etmiş olan Adelaida İvanovna'dan sızlanmaya başlamıştı. Üstelik evliliklerine dair öyle açık saçık şeyler anlatıyordu ki, başka bir erkek olsa böyle şeyler anlatmaktan utanırdı.

Asıl önemlisi, herkesin karşısında duyguları yaralanmış bir kocanın gülünç durumunda görünmek, uğradığı felaketi bütün ayrıntıları ile, ballandıra ballandıra anlatmak sanki hoşuna gidiyor, üstelik gururunu da okşuyordu. Bazıları: "Gören de terfi ettiniz sanır Fyodor Pavloviç, acınıza rağmen bundan memnuniyet duyuyorsunuz sanki!" diye alay ediyordu. Birçoğu da, onun bu yeni durumda, bir soytarı gibi ortaya çıkmaktan zevk aldığını, üstelik çevresindekileri daha çok güldürmek için, mahsus kendi gülünç durumunu fark etmiyormuş gibi davrandığını ileri sürüyordu. Kim bilir, belki de o bunları gerçekten içtenlikle yapıyordu.

En sonunda Fyodor Pavloviç, kaçak eşinin saklandığı yeri buldu. Zavallı kadının Petersburg'da olduğu meydana çıktı. İlahiyat fakültesinden çıkma sevgilisiyle oraya yerleşmiş, tam anlamıyla serbest yaşamaya başlamıştı. Fyodor Pavloviç bunu duyar duymaz hemen harekete geçip, Petersburg'a gitmeye hazırlandı. Bunu niçin yapmak istediğini belki kendisi de bilmiyordu. Belki o zaman gerçekten de oraya gidecekti, ama bir kez bu kararı verdikten sonra, kendinde özel bir hak görmüş, yola çıkmadan önce cesaret bulmak

için, gene çılgınca içki içmeye başlamıştı. İşte bu sırada eşinin ailesine genç kadının Petersburg'da öldüğü haberi gelmişti. Kadıncağız tavan arası gibi bir yerde, bilinmeyen bir nedenle birden ölüvermişti. Kimi tifodan kimi de açlıktan öldüğünü söylüyordu. Fyodor Pavloviç eşinin ölümünü öğrendiği sırada sarhoşmuş. Söylendiğine göre, haberi alır almaz sokaklarda koşarak sevincinden ellerini göğe kaldırmış: "Şimdi gitmeme izin veriyorsun!.."* diye bağırmış. Bir başka söylentiye göre ise, tıpkı bir çocuk gibi hüngür hüngür ağlamış. O kadar ki, herkes ona karşı büyük bir tiksinti duyduğu halde, durumunu görenler ona acımaktan kendilerini alamamış. Belki de bunların her ikisi de olmuştu; daha doğrusu, belki Fyodor Pavloviç hem serbest kaldığına sevinmiş hem de onu bu serbestliğe kavuşturanın arkasından ağlamış, bu karışık duyguları aynı anda duymuştu. Çoğu zaman insanlar, hatta herkese kötülük edenler bile, bizim sandığımızdan çok daha saf, çok daha temiz kalpli varlıklardır. Hoş, bizler de öyleyiz ya!..

II

İLK OĞLUNU BAŞINDAN ATMIŞTI

TABİİ böyle bir adamın nasıl bir baba, bir çocuk için nasıl bir kılavuz olduğunu tahmin etmek güç değil. Fyodor Pavloviç bir baba olarak tam kendisinden beklenen şekilde davranmış, Adelaida İvanovna'nın doğurduğu çocuğu kendi haline bırakmış, bir kenara atmıştı; bunu da çocuğa karşı bir öfke duyduğu ya da bir koca olarak gururu kırıldığı için değil, sadece çocuğu gerçekten unuttuğu için yapmıştı. Kendisi bir taraftan ağlayıp sızlanmaları ile herkesi bıktırıyor, diğer taraftan da evini bir ahlaksızlık yuvası haline getiriyordu. O bunları yapadursun, bu arada üç yaşındaki küçük Mitya'yı evin sadık uşağı Grigoriy yanına almış, ona bakmaya başlamıştı. O sırada çocuğu o uşak yanına almamış olsaydı, belki de yavrunun sırtındaki kirli gömleği bile değiştirecek biri bu-

* Luka 2:29 *-ed.*

lunmayacaktı. Dahası, ilk zamanlar çocuğun ana tarafından akrabaları da onu sanki unutmuş gibi davranıyorlardı.

Çocuğun dedesi, daha doğrusu Adelaida İvanovna'nın babası, artık ölmüştü. Dul kalan eşi, yani Mitya'nın Moskova'ya taşınmış olan anneannesi ise fena halde hastalanmış, yataklara düşmüştü. Adelaida İvanovna'nın bütün kız kardeşleri evlenmiş, bu yüzden Mitya hemen hemen bir yıl uşak Grigoriy'in yanında, o izbe müştemilatta yaşamak zorunda kalmıştı.

Bu arada şunu da söylemeli ki, eğer "peder bey" o sırada onu aklına getirmiş olsaydı da (çocuğun varlığını gerçekten bilmezlikten gelemezdi ya) onu o izbeye gönderirdi. Çünkü çocuk ne de olsa ahlaksızca yaşamı sürdürmesine engel olacaktı. Fakat günün birinde Adelaida İvanovna'nın Paris'te yaşayan halasının oğlu Pyotr Aleksandroviç Miusov çıkageldi. Sonradan yıllarca yabancı ülkelerde yaşayacak olan Pyotr Aleksandroviç, o zamanlar henüz çok genç bir adamdı; ama daha o yaşta bile Miusov'ların arasında kültürlü, kent hayatına alışmış, yabancı ülkelerde bulunmuş, üstelik ömrünün sonuna kadar kendini Avrupalı sayan bir adam olarak dikkati çekiyordu. Ömrünün son yıllarında da, kırklı ellili yılların liberal görüşlerine sahip bir adam olacaktı.

Zaten hayatı boyunca gerek Avrupa'da gerek Rusya'da kendi çağının birçok liberal düşünceli kişisi ile ilişki kurmuş, Proudhon ve Bakunin'i şahsen tanımıştı. Artık dış ülkelerdeki dolaşmaları sona ermek üzere olduğu sıralarda, kırk sekizde Paris'te katıldığı, üç gün süren Şubat Devrimi'ni anmaktan ve anlatmaktan özellikle büyük bir zevk duyardı. O günleri anlatırken, sanki barikatlar kurulduğu sırada, kendisi de bu işlere karışmış gibi bazı imalı sözler söylerdi. O olaylar gençlik anıları arasında en mutlularıydı.

Yalnız kendisine ait, o zamanki ölçülere göre, bin canı geçindiren* bir serveti vardı. Güzel çiftliği bizim küçük kentimizin hemen gerisinde, ünlü manastırımıza bitişikti. Pyotr Aleksandroviç daha ilk gençlik yıllarında mirasa konar konmaz, hemen derede balık

* Eskiden Rusya'da derebeylerin, çiftlik sahiplerinin servetleri, sahip oldukları köylerde yaşayan insan sayısına göre hesap edilirdi. -*çev.*

avlama ya da ormanda ağaç kesimi gibi bazı konular yüzünden (orasını pek iyi hatırlamıyorum) manastır idaresini mahkemeye vermiş, davalarının ardı arası kesilmemişti. "Kilise mensuplarına karşı dava açmayı" bir vatandaş, bir aydın olarak görev saymıştı.

Bu Pyotr Aleksandroviç, Adelaida İvanovna'nın başına gelenleri, genç kadının ölümünü, sonra da Mitya'nın varlığını öğrenince (tabii Adelaida İvanovna'yı hatırlıyordu, hatta genç kadın bir vakitler dikkatini çekmişti) Fyodor İvanoviç'e karşı, gençlikten ileri gelen bir öfke, aynı zamanda bir tiksinti duyduğu halde, bu işe el atmaya karar verdi. İşte Fyodor Pavloviç'in nasıl bir adam olduğunu o zaman öğrendi. Adama, sözü hiç dallandırıp budaklandırmadan, doğrudan doğruya, çocuğun bakımını kendi üzerine almak istediğini söyledi.

Sonradan, Fyodor Pavloviç'in karakterini belirten bir özellik olarak, ona Mitya'dan söz açtığı vakit, onun uzun bir süre hangi çocuktan söz edildiğini hiç anlamıyormuş gibi bir tavır takındığını, üstelik evinin bir köşesinde küçük bir oğlu olduğuna şaşmış gibi göründüğünü anlatırdı. Belki de Pyotr Aleksandroviç bunları söylerken, durumu olduğundan biraz daha başka türlü, işi büyüterek anlatıyordu ama sözlerinde, gerçeğe uyan bir taraf da olmalıydı.

Yalnız şu da vardı ki, Fyodor Pavloviç ömrünün sonuna kadar, durup dururken bir başka kişiliğe bürünmekten, insanın karşısında beklenmeyen bir rol oynamaktan hoşlanmıştır. İşin ilginci, bunu ortada hiçbir neden yokken, üstelik kendi çıkarına aykırı da olsa yapardı. Anlattığım olay da öyle olmuştu. Söz gelmişken belirteyim, bu özellik sayısız insanda, Fyodor Pavloviç'i bir yana bırakın, çok akıllı geçinen insanlarda bile görülür.

Pyotr Aleksandroviç, demiri tavında iken dövmüş, hatta Fyodor Pavloviç'le birlikte çocuğa vasi olarak görevlendirilmesini sağlamıştı; çünkü annesinin ölümünden sonra çocuğa ne de olsa bir çiftlik, bir ev, bir de köy kalmıştı. Mitya, dayısının, daha doğrusu annesinin halasının oğlunun evine gönderildi. Ama dayısının kendi ailesi yoktu. Bundan başka, o da mallarının getirdiği geliri topladıktan sonra tekrar, hem de bu kez uzun bir süre kalmak niyetinde

olduğu Paris'e gideceği için, çocuğu annesinin teyzelerinden biri olan, Moskovalı bir hanımefendiye teslim etmişti.

Bir kez Paris'e yerleştikten sonra da, günlük yaşantısı içinde çocuğu unutmuş gitmişti. Özellikle hayalini bu kadar etkileyen, sonradan da ömrünün sonuna kadar bir türlü unutamayacağı, o dillere destan Şubat Devrimi olunca, çocuğu büsbütün aklından çıkarmıştı. Moskovalı hanımefendi ise ölmüş, Mitya bu sefer, kadının evli olan kızlarından birinin evine gönderilmişti. Sonradan, sanıyorum dördüncü bir kez daha yuvasını değiştirmek zorunda kaldı. Şimdilik bu noktalar üzerinde pek ayrıntılı olarak durmayacağım, çünkü Fyodor Pavloviç'in bu birinci oğlu hakkında ileride daha birçok şey anlatmak zorunda kalacağımı biliyorum. Bu yüzden, şimdilik yalnız en önemli bilgileri vermekle yetineceğim; zaten bunları vermeden romana başlamam olanaksız bir şey olur.

Dmitriy Fyodoroviç, Fyodor Pavloviç'in üç oğlu arasında, kendi serveti olduğuna, büyüyüp de ergin çağa gelince bu servete kavuşacağına ve o zaman bağımsız yaşayabileceğine kesinlikle inanarak yetişen tek çocuktu. Delikanlılığı ile ilk gençlik yılları karmakarışık geçmişti; jimnazyumu* yarıda bırakmış, sonradan bir harp okuluna girmiş, daha sonra Kafkasya'ya kadar gitmiş, orada askerlik yapmış, rütbe almış, düello etmiş, rütbesi elinden alınmış, yeniden rütbe kazanmış, bol bol içmiş, epeyce de para yemişti. Gerçi Fyodor Pavloviç'ten ancak ergin çağa gelince para almaya başlamıştı, ama o zamana kadar çok da borç yapmıştı. Babası Fyodor Pavloviç'i ilk kez, reşit olunca, kendisine ait mallar konusunda onunla görüşmek amacı ile özel olarak bizim kente geldiği vakit görmüş, ne biçim bir adam olduğunu da anlamıştı. Öyle sanıyorum ki, babası o zaman da hoşuna gitmemişti; bu yüzden genç adam onun yanında uzun bir süre kalmamış, oradan elinden geldiği kadar çabuk ayrılmış, bu arada ondan ancak çok az bir para alabilmiş, bundan başka onunla, mülkünden gelen paraların kendisine gönderilmesi konusunda anlaşmaya benzer bir şey yapmıştı. Gene de (üzerinde durulacak bir

* Jimnazyum: Lise karşılığı olan okul. *-çev.*

noktadır) Fyodor Pavloviç'ten ne mülkünün ne kadar olduğunu ne de ne kadar gelir getirdiğini öğrenebilmişti.

Fyodor Pavloviç o zaman ilk kez olarak (bunu da hatırda tutmak gerekir) Mitya'nın, sahip olduğu servet konusunda doğru olmayan bir bilgi edindiğini ve servetini hayalinde büyüttüğünü anlamıştı. Oğlunun gelişinden çok memnunluk duymuştu; çünkü kendine göre bazı hesapları vardı. Bu görüşmeden çıkardığı tek sonuç şu oldu: Oğlu hep yüzeyde kalıp, derine inmeyen, çabuk öfkeye kapılan, ihtiraslı, sabırsız, eğlenceye düşkün bir insandı. Böyle bir adam arada bir şeyler koparmakla yetinir, onu koparır koparmaz da kısa bir süre için de olsa, sesini keserdi.

İşte Fyodor Pavloviç, genç adamın bu huylarından kendi çıkarı için yararlanmaya başlamıştı. İsteklerinden kurtulmak için oğluna arada bir sadaka yerine geçecek kadar para, zaman zaman da posta ile bir şeyler göndermekle yetiniyordu. Sonunda iş o duruma geldi ki, aradan dört yıl geçtikten sonra Mitya sabrı tükenip de, babası ile son bir konuşma daha yaparak, işleri tamamen bitirmek için gene kentimize geldiğinde, birden derin bir şaşkınlıkla artık hiç malı mülkü kalmadığını, daha doğrusu Fyodor Pavloviç'ten para çeke çeke artık servetinin tümünü bitirdiğini, geriye kalanların saymaya bile değer şeyler olmadığını, üstelik de kendisinin babasına borçlu olduğunu, falan yıl, falanca gün, kendi rızası ile yaptığı bazı anlaşmalar gereğince, bundan başka bir şey isteyecek bir durumda olmadığını ve daha birçok şey öğrenmişti. Genç adam bunu öğrenince şaşırıp kalmış, işin içinde bir bityeniği bulunduğundan, aldatıldığından şüphe etmiş, neredeyse kendisini kaybedecek hale gelmiş, hemen hemen aklını kaçırır gibi olmuştu. Bu da sonunda felakete yol açmıştı. İşte birinci romanımı, daha doğrusu romanımın dış yapısını, bu felaketin incelenmesi, nasıl meydana geldiğinin açıklanması teşkil edecektir. Yalnız o romana başlamadan önce, Fyodor Pavloviç'in öbür oğullarını, Mitya'nın kardeşlerini anlatmam, bunların da ne zaman, nasıl dünyaya geldiklerini belirtmem gerekiyor.

III

İKİNCİ EVLİLİK VE BU EVLİLİKTE DÜNYAYA GELEN ÇOCUKLAR

FYODOR Pavloviç, dört yaşındaki Mitya'yı başından attıktan çok kısa bir süre sonra, ikinci kez evlendi. Bu ikinci evlilik hayatı sekiz yıl kadar sürdü. Bu sefer kendisine eş olarak çok genç bir kızı, Sofya İvanovna isminde birini almıştı. Bu kız başka bir ildendi. Fyodor Pavloviç bu ile, Yahudinin biriyle ufak çapta bir iş çevirmek için gitmişti.

Gerçi Fyodor Pavloviç eğlence düşkünüydü, içki içer, kendini ahlaksızlığa kaptırırdı, ama hiçbir zaman kendi parasını bazı işlere yatırmaktan geri kalmaz, bu işlerde de çoğu zaman karakteri gereği namussuz davrandığı için, daima kâr ederdi. Sofya İvanovna "öksüz" kızlardandı, çocukluktan bu yana kimsesizdi; babası ne idiği belirsiz bir diyakozdu. Genç kız velinimetinin zengin evinde yetişmişti. Kendisini yetiştiren, tanınmış bir generalin eşi, General Vorohov'un ihtiyar, dul karısıydı. Bu kadın hem genç kızı yetiştiriyor hem de ona işkence edip duruyordu. Etraflıca bir şey bilmiyorum ama kulağıma çalındığına göre, ağzı var dili yok, kin nedir bilmez, hiç karşılık vermez evlatlığı bir defasında sandık odasındaki bir çiviye bağlayarak boynuna doladığı ipten kurtarmışlar. Anlaşılan aslında pek kötü kalpli olmayan, yalnızca yapacak başka bir işi olmadığı için, aklına eseni yapmaya alışmış ihtiyar kadının durmadan her şeyi başına kakması, kaprislerine her an onu hedef tutması, genç kızı canından bezdirmişti.

Fyodor Pavloviç kıza talip oldu. Önce hakkında bir soruşturma yaptılar, sonra da onu kovdular. İşte o zaman, o da tıpkı birinci evliliğinde olduğu gibi, öksüz kıza kaçmayı teklif etti. Pek kesin bir şey söylenemez ama büyük bir ihtimalle, o genç kız bile vaktinde onun nasıl bir adam olduğunu iyice öğrenebilseydi, ne olursa olsun, dünyada ona varmaya razı olmazdı. Ama iş başka bir kentte olmuştu, zaten on altı yaşında bir genç kız ne anlayabilirdi ki?

Onun bildiği tek bir şey vardı; velinimetinin yanında kalmaktansa, gidip kendisini nehre atması daha iyiydi.

Böylece zavallıcık, bir velinimeti, başka bir velinimete değişmiş oluyordu. Fyodor Pavloviç, çeyiz olarak bu sefer metelik alamadı. Çünkü generalin karısı fena halde kızmış, onlara bir şey vermeyi reddettiği gibi üstelik ikisine de lanetler yağdırmıştı. Zaten Fyodor Pavloviç'in de bu sefer hiçbir şey beklediği yoktu: o sadece tertemiz küçük kızın göz kamaştırıcı güzelliğine kapılmıştı. Onda en çok hoşuna giden şey, o kötülük nedir bilmeyen saf haliydi. Kızın bu masum hali o güne kadar kadında yalnız kaba bir güzellik aramış olan o şehvet düşkünü adamı şaşırtmıştı. Sonradan pis pis gülerek, "O tertemiz bakışlı gözleri beni öylesine etkilemişti ki, kalbimin üstünde ustura gezdiriyorlarmış gibi oldum," diyordu.

Hoş, o çeşit kötü zevklere alışmış adamda, bu bile yalnız zevk duygusunu kamçılayan bir bağ olabilirdi. Fyodor Pavloviç, eşi kendine çeyiz olarak hiçbir şey getirmediği için ona karşı hiç de nazik davranmıyor, genç kadının kendisine karşı "suçlu" olduğunu, onu neredeyse "kendini asmaktan" kurtardığını ileri sürüyor; onun uslu, yumuşak başlı, her şeye boyun eğen halinden yararlanarak, karıkoca arasında olması gereken en basit ahlak kurallarını bile ayaklar altına alıyordu. Evde, genç kadının burnunun dibinde kötü kadınları topluyor, ahlaksızca eğlenceler yapıyordu. Durumu açıklayan bir özellik olarak belirteyim, evin eski hanımı Adelaida İvanovna'dan nefret eden, somurtkan, akılsız, aynı zamanda dik kafalı uşak Grigoriy, bu sefer yeni hanımının tarafını tutmuştu. Onu koruyor, onun yüzünden Fyodor Pavloviç'le neredeyse bir uşağa izin verilmeyecek biçimde korkusuzca kavga ediyordu. Bir gün, böyle ahlaksızca bir eğlenceyi dağıttığı, oraya gelen utanmaz kadınları zorla kovduğu bile görüldü. Bu olaylardan sonra, çocukluğundan bu yana hep korkutulan zavallı genç kadına bir hal oldu. Kadınlara özgü bir sinir hastalığına uğradı. Bu hastalık daha çok halk arasında, özellikle köylü kadınlarda görülür, buna tutulanlara bizim köylerde "eserekli" derler.

Kadıncağız, bu hastalıktan ötürü korkunç isteri krizine tutuluyor, hatta bazen kendini kaybettiği bile oluyordu. Öyle olduğu halde, Fyodor Pavloviç'e İvan ve Aleksey isminde iki oğlan doğurdu. Birincisi evliliğinin ilk yılında, ikincisi de üç yıl sonra dünyaya geldi. Genç kadın öldüğü vakit, Aleksey dört yaşına basmış bir çocuktu. Tuhaf olduğunu biliyorum ama, o küçük yaşta annesini hatırlıyordu. Ömrünün sonuna kadar da unutmadı, ama tabii bu rüya gibi belirsiz bir anıydı.

Genç kadın öldüğü vakit geride bıraktığı iki çocuğu, Fyodor Pavloviç'in ilk oğlu Mitya'nın durumuna düştü. Başlarına hemen aynı şeyler geldi: babaları onları tamamen unuttu, çocukları bir yana attı; bu yüzden çocuklar da Grigoriy'in eline düşüp, tıpkı Mitya gibi onun kulübesinde yaşamaya başladılar. İşte annelerini yetiştiren, onun velinimeti olan, o başına buyruk ihtiyar general karısı, çocukları bu izbede buldu. Kadın hâlâ sağdı, bütün o sürede, o sekiz yıl boyunca kendisine yapılmış olan hakareti de, kırgınlığını da unutmamıştı. "Sofya"sının yaşantısı, durumu hakkında, o sekiz yıl boyunca gizli gizli en doğru bilgileri edinmiş, genç kadının ne kadar hasta olduğunu, çevresinde ne çeşit uygunsuzlukların olup bittiğini işittikçe iki üç kez yanaşmalarına "Oh olsun!.. Bunlar hep bana ettiği nankörlük yüzünden Tanrının ona verdiği cezadır!" demişti.

Sofya İvanovna'nın ölümünden tam üç ay sonra generalin karısı birden bizim kente çıkageldi. Doğruca Fyodor Pavloviç'in evine gitti. Kentimizde yarım saat kadar bir süre kaldı, ama bu arada çok iş yaptı. O sıra akşam vaktiydi. Kadının sekiz yıldır görmediği Fyodor Pavloviç onu karşılamak için kapıya çıktığı zaman, çakırkeyfti. Söylendiğine göre kadın, onu görür görmez hem de hiçbir açıklamada bulunmadan, bir anda yüzüne şak diye, şiddetli iki tokat patlatmış, alnının üzerinde kıvrılan bir tutam saçı yakaladığı gibi, var gücüyle onu üç defa aşağı doğru çekmiş, sonra bir tek söz söylemeden, doğru iki çocuğun bulunduğu izbeye gitmiş. Bir bakışta çocukların yıkanmamış olduğunu, çamaşırlarının da pis olduğunu görmüş. Bunun üzerine Grigoriy'e de bir tokat atmış, iki çocuğu kendi evine götüreceğini bildirmiş ve hemen onları izbeden çıka-

rıp, üstlerinde başlarında ne varsa çıkarmadan, ikisini de bir battaniyeye sarmış, arabaya oturtmuş, kendi kentine götürmüştü.

Grigoriy o tokada, sadık bir köle gibi hiç ses çıkarmamış, bir tek kaba söz söylememiş, üstelik ihtiyar kadını arabaya kadar geçirdikten sonra da karşısında yerlere kadar eğilerek derin etki yapan bir sesle: "Tanrı öksüzlere yaptığınız bu iyiliğin karşılığını verir!" demiş. İhtiyar general karısı ise arabayla uzaklaşırken: "Budala! Sen de!" diye bağırmıştı.

Fyodor Pavloviç, bütün bu olup bitenleri aklında şöyle bir tarttıktan sonra bu işin hiç de fena olmadığı kanısına varmış. Bu yüzden, generalin karısı çocukların yetiştirilmesine razı olduğunu belirten belgeleri imzalamasını isteyince, onun hiçbir isteğine, hiçbir noktada karşı gelmemiş. Patlatılan tokatlara gelince, onları kentte oradan oraya arabayla dolaşarak, her önüne çıkana kendisi anlatmıştı.

Generalin eşi kısa bir süre sonra öldü, ama ölmeden, her iki çocuğa da biner rublelik bir miras bırakmayı unutmadı. Vasiyetnamesinde bu parayı "okusunlar" diye bıraktığını, her kuruşunun çocuklar ergin çağa gelinceye kadar yetecek şekilde harcanmasını istediğini belirtmiş, üstelik "Böyle çocuklara bu kadarı yeter, başka heveslisi varsa kesesinin ağzını açsın!.." diye yazmış. Ben vasiyetnameyi okumadım, ama kulağıma çalındığına göre, gerçekten tuhaf bir üslupla yazılmış, aynı zamanda birçok bakımdan garip özellikleri bulunan bir vasiyetnameymiş.

İhtiyar kadının en önemli mirasçısı, o kentin soylular meclisi* başkanı, aynı zamanda da çok namuslu bir adam olan Yefim Petroviç Polenov'du. Polenov, Fyodor Pavloviç'le mektuplaşıp o adamdan kendi çocuklarının bakımı için beş para olsun koparamayacağını anladıktan sonra (gerçi Fyodor Pavloviç bu konuda hiçbir zaman kesin olarak olumsuz bir karşılık vermiyor, sadece bu gibi durumlarda hep yaptığı gibi lafı uzatıyor, bin dereden su getiriyor, bazen de dokunaklı sözler söylüyordu ama gene de bir türlü doğru

* Soylular meclisi: Başkanı çar tarafından atanan, ilin toprak sahiplerinin oluşturduğu yönetim organı. 1860'lardaki reformlarla varlığı sona erdi. *-ed.*

dürüst bir sonuç elde edilemiyordu), öksüz kalan çocuklarla onun yardımı olmadan ilgilenmiş. Özellikle küçüğünü çok sevmiş. Bu yüzden Aleksey, uzun bir süre onun evinde kalmış ve Polenov ailesinde yetişmişti.

Bu noktaya okurun daha başlangıçta dikkat etmesini dilerim ki, gençlerin yetişmelerini, eğitimlerini ömürlerinin sonuna kadar borçlu kalacakları bir kimse varsa, o da işte bu namuslu, insanlara acımasını bilen Yefim Petroviç'tir. Onun gibi insanlara nadir rastlanır. Bu adam generalin karısından yavrulara kalan o biner rubleye el bile sürmedi. Bu yüzden çocuklar ergin çağa gelinceye kadar, bu para faizle iki katına çıkmış oldu. Çocukların bakımı için ise Yefim Petroviç kendi parasını sarf ediyordu. Her birine tabii bin rubleden çok daha fazla para harcamıştı.

Kardeşlerin çocuklukla ilk gençlik yıllarından şimdilik söz açmayacağım. Yalnız en önemli noktaları belirtmekle yetineceğim. Örneğin, çocukların büyüğü olan İvan için şu kadarını söyleyeyim ki, bu çocuk bir tuhaf, neşesiz, içine kapalı bir varlık olarak yetişiyordu. Biraz da utangaçtı, ama daha on yaşındayken kardeşiyle kendisinin ne de olsa yabancı bir ailede, yabancı insanların yardımlarıyla yaşadıklarını, babalarının, kendisinden söz açılması bile utanç veren, garip bir adam olduğunu ve daha birçok, birçok şeyi kavrayan bir çocuktu... Bundan başka daha çok küçük yaşta, neredeyse bebekken (daha doğrusu öyle söyleniyordu) öğrenime karşı olağanüstü, şaşılacak bazı yetenekler göstermeye başlamıştı.

Tam olarak nasıl olduğunu bilmiyorum ama, İvan daha on üç yaşında kadarken Yefim Petroviç'in ailesinden ayrıldı, Moskova'daki jimnazyumlardan birine girdi: aynı zamanda Yefim Petroviç'in çocukluk arkadaşı olan tanınmış, tecrübeli bir pedagoji uzmanının evinde pansiyoner olarak kalmaya başlamıştı. İvan'ın kendisi bile sonradan, o bilimadamının evine yerleştirilmesinin Yefim Petroviç'in "daima başkalarına iyilik etme hevesine kapılmasından" ileri geldiğini anlatmıştı. Adamcağız böyle üstün yeteneklere sahip bir çocuğun, gene üstün bir eğitimci tarafından yetiştirilmesi gerektiği düşüncesiyle kendini avutmuştu. Ne çare ki,

delikanlı jimnazyumu bitirip de üniversiteye girdiği vakit, artık ne Yefim Petroviç ne de o "üstün kabiliyetli eğitimci" sağdı.

Yefim Petroviç, bankaya doğru dürüst talimat vermediği için, o başına buyruk, kaprisli general karısının çocuklara bıraktığı biner rublenin ödenmesi, bu süre içinde de faizleri ile birlikte iki bini bulduğu halde, bizdeki kaçınılmaz formaliteler, idaredeki aksaklıklar yüzünden yapılmamış, bu yüzden genç adamın üniversitedeki ilk iki yılı çok sıkıntılı geçmişti. Çünkü bir yandan geçimini sağlamak, bir taraftan okumak zorundaydı. Bu arada şunu da söylemek gerekir ki, bir kez olsun babasına mektup yazmak istememişti: belki buna gururu engel oluyordu, belki babasından nefret ediyordu, belki de soğukkanlılıkla düşündüğü zaman mantığı ona, "peder bey"den doğru dürüst hiçbir yardım göremeyeceğini fısıldadığı için buna cesaret edemiyordu... Her neyse, genç adam hiç şaşırmamış, ne yapıp yapıp iş bulmuştu. Önce iki grivennike* ders veriyordu. Sonraları gazeteden gazeteye mekik dokuyup sokakta gördüğü olayları anlatan "Görgü Tanığı" imzalı onar satırlık fıkralar yayınlamaya başladı.

Söylediklerine göre bu fıkralar her zaman öylesine merak uyandırıcı, öylesine nükteli olurmuş ki, gazete kapışılırmış. Bu işte bile genç adam, büyük illerimizde okuyup da daima yarı aç yarı tok gezen, kız olsun, erkek olsun sayısız gençten hem zekâ hem de pratik düşünce bakımından daha üstün olduğunu göstermişti. Çünkü onlar çoğu zaman sabahtan akşama kadar, gazete ile dergi yazı işlerinin kapılarını aşındırıyor, bir gün olsun Fransızcadan çeviri yapmak ya da yabancı dille mektup yazmaktan daha akıllıca bir şey düşünemiyor, hep aynı işleri isteyip duruyorlardı. İvan Fyodoroviç bir kez gazetelerin yazı işleri ile bir bağ kurduktan sonra, artık bir daha bu bağı koparmamış, üniversitedeki son yılları içinde uzmanlık isteyen çeşitli konularda yazılmış kitaplar üstüne oldukça parlak eleştiriler yayımlatmaya başlamış, üstelik yazarlar arasında bile tanınmış bir kişi olmuştu. Bununla birlikte şunu da belirtmeli

* On kopek kadar olan bir para. *-çev.*

ki, ancak çok daha sonra, bir rastlantı sonucunda birden çok daha geniş bir okuyucu topluluğunun dikkatini çekmeyi başardı. Bu sayede o zaman gerçekten birçok kişi onun üzerinde durmuş, yalnız bununla kalmayıp adını bir daha unutmamıştı.

Bu oldukça ilgi çekici bir olaydı. İvan Fyodoroviç üniversiteyi bitirip de o iki bin rublesi ile dış ülkelere bir yolculuk yapmaya hazırlandığı sırada, büyük gazetelerden birinde, bu konuda uzman sayılan insanların bile dikkatini çeken, aynı zamanda kendisinin de pek bilmediği bir alanda (çünkü kendisi tabii bilimler fakültesini bitirmişti) garip bir yazı yayımlatmıştı. Yazı o zaman her yerde tartışma konusu olan "dinî mahkemeler" sorununu inceliyordu. Genç adam bu konuda öteden beri ileri sürülen düşünceleri incelerken, kendi görüşlerini de açıklıyordu. Yazının en önemli tarafı, hiç beklenmeyecek, şaşırtıcı bir sonuca ulaşmasıydı. Kilise mensuplarından birçoğu, onu kendilerini destekleyenlerden biri olarak saydı. Bunun yanında inançsızlar, yalnız laikler değil, düpedüz ateistler de onu kendi yanlarında saydı ve yazıya alkış tuttular.* Sonunda tek tük, aklı başında insanlar, yazının aslında bütün olarak, baştanbaşa küstahça bir oyun, bir alay olduğunu anladı. Bu olaydan söz açmamın nedeni, yazının o zamanlar bizim kentin yakınındaki ünlü manastıra bile girmiş olmasıydı. Bizim manastırdakiler de o sırada ortaya atılmış olan bu dinî mahkemeler konusu ile ilgileniyorlardı; yazı manastıra sokulunca, orada büyük bir şaşkınlık yarattı. Hele yazarın ismi öğrenilince, herkes onunla, bizim kentte dünyaya gelmiş biri olarak ilgilendi. Aynı zamanda genç adamın "Hani o Fyodor Pavloviç yok mu, işte onun oğlu!" olmasına şaşıp kaldılar. İşte tam bu sırada yazarın kendisi de kentimize çıkageldi.

O zamanlar İvan Fyodoroviç'in bizim kente niçin gelmiş olduğunu, kendi kendime, hemen hemen endişeyle sorup durmuştum. Bunca olaya yol açan bu uğursuz geliş, benim için sonradan, uzun bir süre anlaşılmaz bir olay olarak kaldı. Tam olarak ele alınırsa, her şeyden önce bu kadar okumuş, bu kadar gururlu, aynı zamanda

* Joseph Frank'e göre İvan'ın birinden birini seçemez gibi görünmesi, ruhsal çöküntüyle sonuçlanacak iç çelişkisinin işaretidir. –*ed.*

görünüşte ihtiyatlı bir gencin, birden, durup dururken, böylesine uygunsuz olaylara sahne olan bir ahlaksızlık yuvasına, üstelik böyle bir babanın yanına gelişi bile garip bir şeydi. Kaldı ki o baba bütün hayatı boyunca genç adamla hiç ilgilenmemiş, onu tanımamış, bir kez olsun hatırlamamıştı. Bundan başka, oğlu kendisinden para isteyecek olsa, taş çatlasa da bu parayı vermeyecek bir karakterdeydi; hatta günün birinde oğulları İvan'la Aleksey gelip de kendisinden para isteyecekler diye günlerini endişe içinde geçiren bir insandı.

İşte genç adam böyle bir babanın evine gelip yerleşmiş, bir iki ay oturmuş, sonunda baba oğul, "daha iyisi can sağlığı" denecek kadar birbirleriyle anlaşmışlardı. Bu iş yalnız beni değil, başkalarını da çok şaşırtmıştı. Daha önce sözünü ettiğim Pyotr Aleksandroviç Miusov da (bilindiği gibi Miusov, Fyodor Pavloviç'in birinci eşi tarafından uzak akrabası sayılıyordu), o sırada gene Paris'ten dönmüş, bizim kentin yakınlarındaki babadan kalma çiftliğine artık tamamen yerleşmişti. Hatırlıyorum, o da son derece ilgisini çekmiş olan o gencecik adamla tanıştıktan sonra bu işe herkesten fazla şaşmıştı. Arada bir genç adamla, içinde acıya benzeyen bir duygu ile, bir bilgi yarışmasını andıran tartışmalara girişen Pyotr Aleksandroviç onun hakkında bize: "Bu çocuk gururlu," diyordu. "Öyle bir adam nerede olsa ekmeğini taştan çıkarır. Zaten şimdi bile elinde yabancı ülkelere gidecek kadar parası var. O halde burada ne arıyor? Belli ki babasından para istemeye gelmedi. Zaten öyle bir şey yapacak olsa, babası o parayı dünyada vermez. Çocuk içki içmekten, ahlaksızca eğlencelerden de hoşlanmıyor. Buna rağmen ihtiyar onsuz yapamıyor, öylesine anlaştılar... Hayret!.."

Bu doğruydu; genç adamın, ihtiyarın üzerinde belirli bir etkisi vardı. İhtiyar, neredeyse onun sözünü dinlemeye başlayacak gibiydi; gerçi arada bir gene de aklına eseni yapıyor, bazen eskisi gibi durup dururken büyük bir öfkeye kapılıp gürültü patırtı ediyordu, ama bazen de eskisinin aksine ayıplanmayacak davranışlarda bulunduğu oluyordu.

Neden sonra, İvan Fyodoroviç'in eve, bir bakıma ağabeyi Dmitriy Fyodoroviç'in isteği üzerine, hem de onun işlerini çözümlemek

için geldiği anlaşıldı. Gerçi tanışmıyorlardı ama onunla, daha çok Dmitriy Fyodoroviç'i ilgilendiren çok önemli bir olaydan ötürü, daha bizim kente gelmeden önce, Moskova'dayken mektuplaşmaya başlamışlardı. O olayın ne olduğunu, okurumuz zamanı gelince, etraflı olarak, tam bir şekilde öğrenecektir. Bununla birlikte şunu da söyleyeyim ki, ben o özel durumun ne olduğunu öğrendikten sonra bile, İvan Fyodoroviç bana, hâlâ bir türlü sırrına eremediğim, anlaşılmaz bir adam olarak görünüyordu. Gelişi bile benim için, akıl almaz bir davranış olarak kaldı.

Şunu da belirteyim ki, o sırada İvan Fyodoroviç, babası ile, ona karşı büyük bir çatışmaya girişmiş olan, üstelik hakkında bir de resmen kovuşturma açtırmış bulunan ağabeyi Dmitriy Fyodoroviç arasında bir aracı olarak görünüyordu.

Böylece bu aile ilk kez olarak biraraya gelmişti; bazı üyeleri de birbirlerini ömürlerinde ilk defa görüyordu. Yalnız Fyodor Pavloviç'in en küçük oğlu Aleksey Fyodoroviç bir yıldır bizim kentteydi. Buraya ağabeylerinden önce gelmişti.

Bir önsöz olarak anlattığım bu hikâyede Aleksey'i ele almak, onu romanımda sahneye çıkarmadan önce tanıtmak, bana en güç gelen şeylerden biri. Ama ne yapayım ki, onun hakkında da bir önsöz yazmak ve ileride romanımın kahramanı olacak bu genci, daha ilk bölümde okurlarımın karşısına, neden rahip adaylarına özgü bir cübbe giymiş olarak çıkardığımı anlatabileyim. Evet, Aleksey o sırada bizim manastıra gelip yerleşeli bir yıl olmuştu; hem de görünüşe bakılırsa, ömrünün sonuna dek bu manastıra kapanmaya hazırlanıyordu.

IV

ÜÇÜNCÜ OĞUL ALYOŞA

O SIRADA yirmi yaşındaydı. Ağabeyi İvan yirmi dördüne basmıştı. En büyük ağabey Dmitriy ise yirmi sekizine basmak üzereydi. Her şeyden önce şunu söyleyeyim ki, Alyoşa dediğimiz delikanlı, hiç de öyle bağnaz değildi, hatta bence mistik bir yanı da yok-

tu. Onun hakkındaki düşüncelerimi peşinen şöyle açıklayabilirim: O, her şeyden önce, daha çok küçük yaştan, insanlığa âşık bir gençti. Manastıra girme hevesine kapılmasının tek nedeni, o sırada yalnız manastırda yaşamanın ona çekici, şaşırtıcı bir şey olarak görünmesi ve ruhunu, birbirine kötülük etmekten başka bir düşüncesi olmayan insanların yaşadığı karanlıktan bir an önce kurtarmak, sevgi denilen ışığa kavuşmak için ideal bir yol olarak yalnız bunu benimsemesiydi. Bu yolun delikanlıya o kadar şaşırtıcı bir şey olarak görünmesi, onun, bu yolda kendince insanüstü bir varlığa, bizim manastırın ünlü staretzi* Zosima'ya** rastlamış olmasından ileri geliyordu. Delikanlı ona şefkate doymak bilmeyen yüreğinin ilk sıcak sevgisi ile bağlanmıştı. Hoş, şunu da kabul etmeliyim ki, o çocuk yalnız o yaşta değil, daha beşikte bir bebekken bile çok garipmiş. Daha önce de belirtmiştim ya, annesi öldüğünde daha dört yaşında kadardı. Öyleyken annesinin yüzünü, okşayışlarını hatırlıyordu, "Onu şimdi karşımda canlıymış gibi görebiliyorum," diyordu. Çocukluğunun bu anıları onun ruhunda ömrünün sonuna kadar yaşadı.

Bu çeşit anılar, bir insanın içinde çok daha küçük yaşta da yer edebilir. Bu herkesçe kabul edilen bir şeydir. İnsan iki yaşında iken olup bitenleri de hatırlayabilir, ama bu anılar ömrünün sonuna kadar sadece karanlıkta parlayan bir iki nokta halinde kalır. Sanki yalnız bir köşesi aydınlık kalmış, geri kalan her yeri kapkara bir hale gelmiş, yok olmuş kocaman bir tablodan koparılmış, küçük ışıklı noktalar gibi...

Alyoşa için de öyle olmuştu: bir akşamı, sakin bir yaz akşamını, açık bir pencereyi, sonra da batan bir güneşin eğri ışınlarını hatırlıyordu. En çok aklında kalan şey de galiba o eğri ışınlardı. Bir odada, köşede bir tasvir vardı. Önünde kandil yanıyordu, tasvirin karşısında diz çökmüş bir kadın isteri krizine tutulmuş gibi, arada bir tiz sesler çıkararak, çığlıklar atarak hıçkıra hıçkıra ağlıyordu.

---

* Rusça kelime anlamı "yaşlı, ihtiyar" olan bu sözcük, dini bağlamda "keşiş, ruhani önder" anlamına gelmektedir. *-ed.*

** Zosima aslında "İeroshimonah"tır. Keşişlikten rahipliğe yükselen (ayin yönetme yetkisi elde eden) din adamı demektir. Az sayıda keşiş rahip ünvanı alır. *-ed.*

Bu kadın, annesiydi. Onu, küçücük Alyoşa'yı iki eliyle, vücudunu acıtırcasına sımsıkı yakalamış, bağrına basmıştı. Yavrusu için Hazreti Meryem'e dualar ediyordu. Birden bebeğini, sanki onun koruyucu ellerine teslim etmek istiyormuş gibi iki eliyle tasvire doğru uzatmıştı. O sırada içeriye çocuğun dadısı koşarak girmiş, korku içinde, onu genç kadının elinden kapıvermişti. Nasıl bir sahneydi bu, kim bilir?

Alyoşa annesinin yüzünde o anda beliren ifadeyi bile hatırlıyordu. Söylediğine göre, o anda genç kadının yüzünde kendinden geçmiş bir insanın hali vardı. Ama bu ona olağanüstü bir güzellik vermişti. Tabii bunu aklında kaldığı kadarına dayanarak söylüyordu. Öyleyken bu anısını, nadir kişilere anlatmaktan hoşlanırdı. Zaten çocukluğunda da, ilk gençlik yıllarında da pek duygularını açığa vurmazdı, konuşkan da değildi. Bu hali de başkalarına karşı güvensizlik duymasından, çekingenlikten ya da insanlardan uzaklaşmak isteyen somurtkan bir varlık olmasından ileri gelmiyordu. Hatta aksine denebilir ki, insanlara çok yakındı. Pek konuşmaması onda ne olduğu anlaşılmayan, içten gelen bir duygudan, yalnız kendisine ait, başkalarını da hiç ilgilendirmeyen bir endişeden ileri geliyordu. Bu endişe onun için o kadar önemliydi ki, zaman zaman onun yüzünden başkalarını unutuyordu. Yoksa insanları severdi. Ömrünün sonuna kadar da insanlara tam olarak inanan bir adam olarak yaşadı. İnsanlara böylesine inandığı halde hiç kimse, hiçbir zaman onu, aklı bir şeye ermeyen, her şeye kolayca kanan, saf bir adam saymamıştır. Onda öyle bir hal vardı ki, karşısındakilere insanları bir yargıç gibi yargılamak istemediğini, birini kötülemek sorumluluğunu üzerine alamayacağını, ne olursa olsun, hiçbir zaman, hiç kimseyi suçlamayacağını belli ediyordu. Buna herkesi inandırmıştı. Ömrünün sonuna kadar hep öyle tarafsız kalmıştır. İnsana sanki o her şeyi hoş görüyormuş, sık sık acı duygulara kapılmasına rağmen kimseyi en hafif şekilde bile suçlamıyormuş gibi geliyordu. Bu tarafsız tutumda o kadar ileri gitmişti ki, hiç kimse onu ne şaşırtabilir, ne de korkutabilirdi. Hem de böylesine bir olgunluğa daha ilk gençlik yıllarında erişmişti.

Yirmi yaşındayken babasının tam anlamıyla bir pislik, bir ahlaksızlık yuvası olan evine gelince, o daha hiç günah işlememiş tertemiz delikanlı, etrafta olup bitenlere bakmaktan tiksindiği zaman bile, hiçbir şey söylemeden uzaklaşmaktan başka bir şey yapmıyordu. Ama uzaklaşırken de hiç kimseye karşı en küçük bir nefret göstermiyor, hiç kimseyi kınamıyordu.

Bir vakitler, ona buna yamanan bir adam olduğu için duyguları daima tetikte olan, en küçük bir belirtiden hemen anlamlar çıkaran babası ise, önce ona güvensizlik göstermiş, onu somurtkan bir tavırla karşılamış, 'Fazla susuyor, hiç konuşmuyor, demek içten pazarlıklı,' diye düşünmüştü. Öyleyken, sonunda, hem de oğlu geldikten iki hafta sonra gibi kısa bir süre içinde değişmiş, ikide bir onu kucaklayıp öpmeye başlamıştı. Gerçi bunu yaparken daima sarhoş sarhoş ağlıyor, bütün içkili insanlar gibi aşırı bir duygu seline kapılıyordu ama belliydi ki ona içten, derin bir sevgi ile bağlıydı; muhakkak ki, onun gibi bir adam böylesine bir sevgi ile hiç kimseyi, hiçbir zaman sevmemiştir.

Zaten Alyoşa'yı herkes severdi. Nereye gitse, daima sevgi görürdü. Onu küçük yaşından beri yetiştirmiş olan, aynı zamanda her şeyini borçlu olduğu Yefim Petroviç Polenov'un evine ilk gittiği vakit bile o ailede bulunan herkesi kendisine o kadar bağlamıştı ki, oradakiler onu kendi öz çocukları gibi benimsemişti. Çocuk o eve geldiği vakit o kadar küçüktü ki, ondan kurnazca bir çıkarcılık, bir yaltaklanma, başkalarını etkileyecek sözleri bulup hoşa gitmeye çalışmak ya da kendini zorla sevdirmeyi becermek gibi şeyler beklenemezdi. Onun için kabul etmek gerekir ki, ondaki bu kendini sevdirme yeteneği, doğuştan sahip olduğu, yapmacıksız, doğrudan doğruya kişiliğine bağlı bir özellikti.

Okulda da durumu aynıydı. Arkadaşlarının arasında güvensizlik, hatta belki de nefret uyandıran, bazen de alaylara hedef olan çocuklardan olduğu sanılabilirdi. Çünkü hep düşüncelere dalar, arkadaşlarından uzak dururdu. Daha çok küçükken, bir köşeye çekilip kitap okumaktan hoşlanırdı. Bu huylarına rağmen, arka-

daşları onu o kadar sevdiler ki, okulda bulunduğu sürece herkesin sevgilisi haline geldiğini söylemek doğru olur.

Çok nadir olarak hareketli görünürdü. Neşeli olduğu zamanlar bile çok azdı. Ama onu gören herkes, bu ciddiliğinin somurtkanlıktan ileri gelmediğini daha ilk bakışta anlardı. Aksine daima dengeli bir ruh hali içinde, aynı zamanda çok açık yürekli olduğu, her davranışından belliydi. Yaşıtlarının arasında olduğu zaman hiç gösteriş yapmaz, dikkat çekmek istemezdi. Belki de bu yüzden hiçbir zaman, hiç kimseden korkmazdı; ama gene de çocuklar onun bu korkusuzluğu ile hiç de gururlanmadığını, sanki korku nedir bilmeyen cesur bir delikanlı olduğunu hiç fark etmiyormuş gibi davrandığını hemen kavramışlardı. Hiçbir zaman kin tutmazdı. Bazen biri onu kırdıktan bir saat kadar sonra, kendisini kırmış olan çocuğun sorusuna karşılık verdiği ya da sanki aralarında hiçbir şey olmamış gibi, hiçbir kötü niyet taşımadan candan bir tavırla onunla konuşmaya başladığı görülürdü. Böyle anlarda da sanki olup bitenleri tesadüfen unutmuş ya da karşısındakini bağışlamaya niyet etmiş gibi davranmazdı. Yalnız, o davranışı bir hakaret olarak saymadığını belli ederdi. Bu da çocuklarda büyük bir hayranlık uyandırır, onları kendisine yürekten bağlardı. Bir özelliği daha vardı ki, okulda en küçük sınıfta olanlardan başlayarak, en büyük sınıflarda olanlara kadar bütün öğrencilerde, ona takılmak hevesini uyandırırdı; ama kötü bir maksatla alay etmek için değil, sırf bu takılmalar kendilerine neşe verdiği için. Alyoşa'daki bu özellik, yabaniliğe varan aşırı bir utangaçlıkla cinsel bakımdan bakir olmasıydı. Bilinen bazı sözleri, kadınlar hakkında yapılan bazı konuşmaları işitmek bile onun için dayanılmaz bir şeydi. Ama ne çare ki o "malum" sözlerle konuşmalar, okullarda büsbütün yer etmiştir. Ruhları, yürekleri tertemiz olan erkek çocuklar, daha küçük birer varlık sayılacak yaşta iken, sınıfta kendi aralarında, sık sık, hem de yüksek sesle öyle şeyler konuşmaktan hoşlanır, hayallerinde öyle tablolar, öyle sahneler yaratır ki, askerler bile konuşmalarında bunları söz konusu etmek şöyle dursun, bizim aydın çevredeki çocukların çoktandır bildiği bu şeylerden birçoğunu bilmez. Çocuklardaki

bu hevese, belki henüz ahlak bozukluğu denemez. Bunun her şeyi ayaklar altına alan, tüm ahlak kurallarıyla alay eden, kötü zevklere yönelmiş, içten gelen alaycı bir tavır olduğu da ileri sürülemez; onların bu davranışlarında bir gösteriş yapma merakı vardır, hem de çocuklar arasında böyle bir gösteriş, bir kibarlık, bir incelik, taklit edilmesi gereken bir "yiğitlik" olarak kabul edilir.

"Böyle şeylerden" söz açılınca Alyoşa Karamazov'un parmaklarıyla kulaklarını tıkadığını fark eden çocuklar, bazen mahsus çevresinde toplanıyor, zorla onun ellerini kulaklarından ayırıyor, her iki kulağına da terbiyesizce sözler bağırıyordu. O ise çocukların ellerinden kurtulmak için çırpınıyor, yere çömeliyor, döşemeye uzanıyor, elleriyle yine kulaklarını, yüzünü kapıyor; bütün bunları bir tek söz söylemeden, küfretmeden, hakaretlere sesini çıkarmadan yapıyordu. En sonunda çocuklar onu "küçük kız" diye çağırmaktan vazgeçmiş, rahat bırakmış, üstelik ona bu bakımdan acıyormuş gibi davranmaya başlamıştı. Söz gelmişken söyleyeyim: Alyoşa derslerde en başarılı öğrencilerdendi, ama hiçbir zaman birinci olamadı.

Yefim Petroviç'in ölümünden sonra, Alyoşa kent jimnazyumunda iki yıl daha kaldı. Acısı bir türlü dinmeyen eşi, kocası öldükten hemen sonra, bütün üyeleri kadınlardan ibaret olan ailesi ile beraber İtalya'ya gitmiş ve Alyoşa da o zamana kadar yüzünü bile görmediği iki hanımefendinin evine gönderilmişti. Bunlar Yefim Petroviç'in uzak akrabalarıydı. Alyoşa'nın onların yanında kalışının ne gibi koşullara bağlı olduğundan bile haberi yoktu.

Zaten Alyoşa'nın özelliklerinden biri de şuydu: Kimin parası ile yaşadığını hiçbir zaman düşünmez, bunu merak etmezdi. Bu bakımdan, üniversitedeki ilk iki yılı boyunca sıkıntı çekmiş, ekmek parası kazanmak zorunda kalmış, aynı zamanda daha çocukluktan bu yana bir "velinimetin evinde" bir başkasının parası ile yaşadığını daima acı acı, ta yürekten duymuş olan ağabeyi İvan Fyodoroviç'e hiç benzemiyordu. Aleksey'in karakterindeki bu garip özellikten ötürü hakkında pek kötü bir şey de söylenemezdi, çünkü onu hiç olmazsa birazcık tanıyan herkes, hemen onun bu konuda evliya gibi bir genç olduğu kanısına varıyordu. Herkes bi-

liyordu ki, eline koca bir servet geçse, gerekirse, onu bir başkasına daha ilk isteyişte verebilirdi; o koca serveti bir hayır işine de sarf edebilirdi, işini bilen adi bir dolandırıcıya da kaptırabilirdi, yeter ki o dolandırıcı bu parayı kendisinden istesin...

Zaten daima, paranın değerini hiç bilmiyormuş gibi davranıyordu. Ama kaçın kaç ettiğini biliyordu tabii. Ona cep harçlığı verecek olsalar (kendisi hiçbir zaman kimseden harçlık istemezdi), ya haftalarca o parayı ne yapacağını bilmez ya da rastgele oraya buraya harcar, böylece parası bir anda yok oluverirdi. Para hesabı ve burjuva dürüstlüğü konularında oldukça hassas bir adam olan Pyotr Aleksandroviç Miusov, bir gün Aleksey'i dikkatle inceledikten sonra onun için şu parlak sözleri söylemişti: "İşte, birden hiç tanımadığı milyonluk bir kentin ortasında yapayalnız, beş parasız olarak bıraksanız da açlıktan, soğuktan ölmeyecek dünyadaki tek adam! Çünkü nereye gitse hemen karnını doyuracak, onu bir yere yerleştirecek kişiler bulunur. Eğer hiç kimse bunu yapmayacak olursa da, o kendisi başının çaresine bakacaktır. Kendisi bunun için en küçük bir çaba sarf etmeyeceği gibi, bundan ötürü en küçük bir aşağılık duygusu da duymaz. Onu bir yere yerleştiren de bu işi bir angarya olarak değil, belki de tam aksine büyük bir mutluluk duyarak yapacaktır."

Alyoşa jimnazyumu henüz bitirmemişti. Daha bir yıl okuması gerekiyordu ki, bir gün aklına esmiş, kendisini okutan hanımefendilere bir iş için babası ile görüşmeye gideceğini bildirmişti. Onlar çocuğa acıyor, bu yüzden de onu bırakmak istemiyordu. Yol parası fazla bir şey tutmuyordu. Bu yüzden hanımefendiler, Aleksey'in "velinimeti" olan ailenin Avrupa'ya giderken kendisine armağan ettiği saati rehine koymasına izin vermemişti. Gereken parayı hem de bol bol bağışlamış, üstelik ona yeni elbise ile çamaşır bile almışlardı. Ama o, ille üçüncü sınıf vagonda yolculuk etmek istediğini söyleyerek paranın yarısını onlara geri vermişti.

Kentimize geldikten sonra, babasının "Neden jimnazyumu bitirmeden çıkageldin?" diye sorduğu ilk sorulara doğrudan doğruya hiçbir karşılık vermemiş; söylendiğine göre her zamankinden bile

düşünceli görünüyormuş. Kısa bir süre geçtikten sonra, annesinin mezarını aradığı meydana çıktı. Hatta o zaman oraya yalnız bu iş için gelmiş olduğunu kendisi de açıkladı, ama gelişinin nedeni herhalde bu kadarla kalmıyordu. İşin doğrusu, o zaman bizim kente niçin gelmek istediğini kendi de pek bilmiyor, bu davranışının nedenini kendine de açıklayamıyordu. Herhalde ruhunun derinliklerinden birden dalga gibi bir şey yükselmiş, onu bilinmeyen, bambaşka, aynı zamanda artık kaçınılmaz bir yola sürüklemişti. Fyodor Pavloviç ona, ikinci eşini nereye gömdüklerini gösteremedi, çünkü kadının tabutunun üzerine toprak atıldığı günden bu yana bir daha mezarına uğramamış, aradan bu kadar yıl geçtiği için de artık onu nereye gömdüklerini unutmuştu.

Söz Fyodor Pavloviç'ten açılmışken, biraz ondan bahsedelim. Bütün bunlar olmadan yıllarca önce Fyodor Pavloviç uzun bir süreliğine bizim kentten ayrılmış, ikinci eşinin ölümünden üç dört yıl sonra bir ara Rusya'nın güneyine gitmişti. En sonunda kapağı Odessa'ya attı, birkaç yıl orada yaşadı. Kendisinin sonradan anlattığına göre, orada birçok "Çıfıt, Çıfıtçık, Çıfıtcağız, bir de Çıfıt dölüyle"* tanışmış, sonra da onlarla o kadar dost olmuştu ki, yalnız Yahudilerin evinde değil, "birçok Musevinin evinde" de hatırı sayılan bir konuk olmuştu. Öyle anlaşılıyor ki nasıl kazanılacağı, nasıl elde edileceği konusunda gösterdiği o üstün becerikliliği yaşamının bu bölümünde iyice geliştirmişti.

Fyodor Pavloviç, bizim kente Alyoşa'nın gelişinden ancak üç yıl önce dönmüştü. Eski ahbapları onu oldukça ihtiyarlamış buldular. Oysa hiç de o kadar ihtiyar değildi. Ağırbaşlı davranmak şöyle dursun, davranışlarında eskisinden de edepsizce bir hal vardı. Örneğin, eskiden başkalarının soytarısı olan bu adam, şimdi başkalarına soytarılık yaptırmak gibi küstahça bir hevese kapılmıştı; bu, onda bir ihtiyaç olmuştu. Dişi varlıklara gelince, onlara karşı yalnız eskisi gibi ahlaksızca davranmakla kalmıyor, daha da tik-

---

* Rusça Yahudi anlamına gelmektedir. Eserin orijinalinde Yahudinin yaygın kullanımı olan "Yevrey" kelimesi yerine, cimri, hilekâr gibi yan anlamları olan "Jid" (Çıfıt) kelimesi kullanılmıştır. *-ed.*

sindirici tavırlar takınıyordu. Çok uzun bir süre geçmeden, bizim kentte birçok yeni meyhane açtı. Belliydi ki, elinde hemen hemen yüz bin ruble kadar bir para vardı. Bu kadar olmasa bile herhalde hemen hemen ona yakındı. Kentlilerden de, çevredeki köylerden de birçok kişi ona borçlanmıştı. Tabii Fyodor Pavloviç bu paraları ancak çok sağlam ipoteklere karşılık olarak vermişti.

Son zamanlarda, halinde bir kendini bırakmışlık, bir dengesizlik seziliyordu. Sanki ne yaptığını kavrayamıyor gibiydi. Bir çeşit sersemlik içinde, ne başı ne de sonu olan şeyler anlatıyordu. İyice dağıtmıştı kendini, sızıncaya kadar içki içtiği, gittikçe daha sık görülüyordu. Belki de, o zamana kadar onun gibi epey ihtiyarlamış olan uşak Grigoriy ona bir dadı gibi bakmasaydı, Fyodor Pavloviç iyice batağa saplanacaktı.

Alyoşa'nın gelmesi, onu ahlak bakımından da etkilemiş gibiydi. Sanki bu vaktinden önce ihtiyarlamış adamın, ruhunun derinliklerinde çoktandır sönmüş olan bir şeyler yeniden kıpırdamaya, yükselmeye başlamıştı. Alyoşa'ya dikkatle bakarak, sık sık "Biliyor musun, sen ona, bizim o esereklive benziyorsun," diyordu. Eski eşinden, yani Alyoşa'nın annesinden daima "esereklı" diye söz ederdi. Sonunda o "esereklı"nin mezarını genç adama uşak Grigoriy gösterdi. Alyoşa'yı bizim kentin mezarlığına götürmüş, ona uzak bir köşede, dökme demirden yapılmış, pek pahalı olmayan, ama gene de derli toplu bir kabri işaret etmişti: Mezarın üstünde genç kadının adı, sanı, yaşı, öldüğü yıl yazılıydı; hatta alt tarafında, orta tabaka insanların yazdıkları çeşitten, eski kuşaklardan kalma bir töre olarak dört dizelik, küçük bir şiire benzeyen bir yazı bile vardı. Bu mezarı Grigoriy'in yaptırmış olduğu anlaşılınca, herkes hayretler içinde kaldı. Meğer adamcağız o küçük mezarı zavallı "esereklı"nin yattığı yere kendi yerleştirmiş. Üstelik eşine bir mezar yaptırması gerektiğini söyleye söyleye bıktırdığı Fyodor Pavloviç'in, sonunda yalnız o mezar işini değil, bütün anılarını bir yana bırakarak Odessa'ya gitmesi üzerine, bunu kendi parası ile yaptırmıştı...

Alyoşa, annesinin mezarı başında pek fazla duygulanmış gibi davranmadı. Yalnız mezarın nasıl yapıldığını anlatmak için, çok

önemli bir konuya temas ettiğini belirten bir tavırla ciddi ciddi konuşan Grigoriy'in sözlerini dinledi, bir süre daha başı önüne eğik, mezarın yanı başında kımıldamadan durdu, sonra hiçbir şey söylemeden oradan uzaklaştı. O günden sonra belki de yılın sonuna kadar, bir daha o mezarlığa uğramadı. Ama Fyodor Pavloviç'in üzerinde bu küçük olay, oldukça garip bir etki yapmıştı. Birden yanına bin ruble alarak, bu parayı eşinin ruhuna dualar okunsun diye bizim manastıra götürdü, bağışta bulundu. Yalnız bunu ikinci eşi, Alyoşa'nın annesi olan "eserekli" için değil, ona dayak atmış olan birinci eşi Adelaida İvanovna için yapmıştı. O günün akşamı da iyice içip sarhoş oldu, sonra da Alyoşa'nın yanında rahiplere küfretmeye başladı. Zaten hiç dindar değildi. Belki de bütün ömrü boyunca bir defa olsun, bir azizin tasviri önünde beş kapiklik bir mum bile yakmamıştı. Bazen böyle insanların zihninde tuhaf düşünceler, içlerinde de birden beklenmedik garip duygular uyanır.

Daha önce de söylediğim gibi Fyodor Pavloviç iyice kendini bırakmıştı. Yüzü artık geçmişteki yaşamının ne çeşit bir yaşam olduğunu her bakımdan göze batacak bir şekilde yansıtıyordu. Her zaman küstah, kuşkulu, alaycı bir ifadeyle bakan mini mini gözlerinin altındaki o aşağı doğru uzamış, sarkık torbacıklardan ve küçük, yuvarlak, ama iyice yağ bağlamış yüzünde beliren sayısız derin çizgiden başka, etli çenesinin altında da kocaman, para kesesi gibi sarkık bir âdemelması vardı. Bu da ona tuhaf, şehvetli, iğrenç bir adam görünümü veriyordu. Bütün bunlara bir de mağara ağzına benzeyen bir ağızla, dolgun dudaklarının arasından görünen, neredeyse tümden yok olmaya yüz tutmuş, küçük, siyah diş parçalarını katabilirsiniz. Ne zaman konuşmaya başlasa, her seferinde tükürük saçardı. İşin tuhafı, kendi yüzünün bu haliyle alay etmekten de hoşlanıyordu; galiba öyle olmasından bir hoşnutluk duyuyordu. Özellikle pek büyük olmadığı halde belirgin bir şekilde kemerli olan incecik burnu üzerine dikkati çekerdi. "Tam bir Romalı burnu," derdi. "Bu âdemelması ile birlikte, tam imparatorluğun yıkılış çağında yaşamış, soylu bir Romalıya benziyorum..." Yüzünün böyle olmasıyla galiba gurur da duyuyordu.

Alyoşa, annesinin mezarını bulduktan oldukça kısa bir süre sonra, manastıra girmek istediğini ve tarikat mensuplarının, onu bir rahip adayı olarak manastıra kabul etmeye razı olduklarını bildirdi. Aynı zamanda babasına ondan bu iş için resmen, bir baba olarak iznini istediğini de belirtti. İhtiyar adam, manastırdaki hücrede gizlenen ve dünya nimetlerine sırt çevirmiş olarak yaşayan Staretz Zosima'nın bu "sakin çocuk" üzerinde derin bir etki bıraktığını biliyordu.

Alyoşa'nın sözlerini hiç konuşmadan, düşünceli bir tavırla dinledikten sonra: "Doğrusunu söylemek gerekirse, o rahiplerin arasında en dürüstü gene o ihtiyardır," dedi. Oğlunun isteğine hemen hemen hiç hayret etmediği belliydi: "Hmmm... Demek benim sakin çocuğum, oraya girmek istiyorsun, öyle mi?"

Yarı yarıya sarhoştu, bu yüzden, birden dudaklarında çakırkeyf olduğunu belli eden, aynı zamanda sarhoşluğun verdiği bir kurnazlık anlamı taşıyan, ağzını kulaklarına vardıran bir gülümseyiş belirdi: "Hmmm... Sana bir şey söyleyeyim mi? Ben günün birinde bu yaşama, buna benzer bir davranışla son vereceğini zaten sezmiştim, ne dersin buna sen ha? İlle de oraya yöneliyordun, eh... ne yapalım! Mademki istiyorsun, girebilirsin! Elinde iki bin ruble var, onları manastıra bağışlarsın. Bu da senin drahoman. Zaten ben de seni hiçbir zaman bırakmam melek yüzlü yavrum. Şimdi bile ne kadar para isterlerse veririm, ama isterlerse tabii... Yok, istemezlerse, ne diye ille de kendi paramızı ileriye sürelim değil mi ya? Zaten sen kanarya gibi bir varlıksın, para harcamazsın ki! Her gün bir kuşun yiyeceği neyse, o kadarını sen ancak haftada yersin. Hem biliyor musun, manastırın birinin yakınlarında küçük bir köy vardır. Herkes oranın yalnız 'manastırdaki rahiplerin karılarına ait' olduğunu bilir. Üstelik o kadınlara, orada gerçekten 'rahip karıları' derler. Otuz kadar kadın var o evde, öyle sanıyorum... Ben oraya gitmiştim, hem biliyor musun, enteresan bir yer doğrusu. Tabii kendi havasında bir yer. Ama çeşni olarak fena değil hani... Yalnız çok kötü olan bir şey var, sadece Rus karılarını almışlar oraya, daha bir tek Fransız getirmemişler. Oysa adamakıllı ödenekleri var. Fransız-

lar bu işin kokusunu alırsa, gelir. Ama buradaki manastırda öyle karı falan yok, sadece iki yüz kadar rahip var. Dürüst insanlar, daima perhizdeler... Bu gerçeği kabul etmek zorundayım... Hmmm... Demek rahip olmak istiyorsun öyle mi? Oysa ben sana acıyorum Alyoşa... Gerçekten acıyorum. İnanır mısın, seni sevmeye başladım. Her neyse, demek ki bir fırsat çıktı işte: Bizim gibi günahkârlar için orada dua edersin. Hani biz de burada evimizde otururken az günah işlemedik. Hep düşünüp dururdum, kim gelip benim için dua edecek diye. Öyle bir adam dünyada var mıdır, diye merak ederdim. Sevgili çocuğum benim... Ben bu işlerde o kadar aptal, o kadar budalayımdır ki! Belki bana inanmazsın, ama gerçekten öyleyimdir. Çok aptalımdır bu konularda. Gene de, ne kadar aptal olursam olayım, zaman zaman düşündüğüm oluyor, iyice bunak değilim ya...

Öldüğüm zaman zebaniler beni çengelleriyle cehenneme çekmeyi unuturlar mı? İmkânsız bir şey! İşte ben de kendi kendime düşünürüm, beni oraya çengellerle mi çekip alacaklar diye? Nereden bulurlar o çengelleri? Neyden yapılmıştır o çengeller? Demirden mi? Hangi dökümhanede yaparlar onları? Yoksa cehennemde onları yapan bir fabrika mı var? Ben eminim ki, o manastırdaki rahipler, cehennemin bir tavanı olduğuna inanıyordur. Bak, ben cehenneme bile inanmaya hazırım. Yalnız o cehennemin tavanı olmamalı... Öylesi daha kibar, daha aydınlara yakışır bir cehennem olur. Tıpkı Lüteryen'lerin cehennemi gibi yani...

Oysa işin aslına bakarsan ikisi de bir değil mi? Ha tavanlı olmuş ha tavansız... Adamın aklına ne saçma sapan sorular takılıyor be! Diyelim ki tavanı yok, o zaman demek çengeller de yok... Çengeller de yoksa, o zaman anlatılan ne varsa hepsi yalan! Gelgelelim buna da inanamıyorum, çünkü çengeller yoksa o zaman beni cehenneme kimler, nasıl çekecek? Artık beni de oraya çekmezlerse, o zaman dünyada hak diye bir şey kalır mı yani? O çengeller *il faudrait les inventer,** tek benim için... Çünkü bilsen, ben öyle bir ahlaksız herifim ki Alyoşa..."

---

* (Fr.) "İcad edilmeli." Voltaire'in (1694-1778) ünlü sözüne atıf yapılıyor: Tanrı yoksa onu icat etmek gerekir. *-çev.*

Alyoşa, babasına dikkatle bakarak yavaşça, aynı zamanda ciddi bir tavırla:

"Orada çengel falan yok," dedi.

"Demek öyle ha?.. O halde çengellerin yalnız gölgeleri vardır. Biliyorum, biliyorum... Fransız'ın biri cehennemi şöyle anlatmış: *'J'ai vu l'ombre d'un cocher, qui avec l'ombre d'une brosse frottait l'ombre d'une carrosse!'** Hem sonra orada çengel falan olmadığını sen nereden biliyorsun yavrum? Hele bir kez rahiplerin arasına karış, onların yanında kal, bambaşka bir şekilde konuşmaya başlarsın! Neyse, git bakalım manastıra... Orada belki gerçeğe ulaşırsın. Sonra da gel bize ulaştığın gerçeği anlat. Öyle ya... İnsan gideceği yerin ne biçim yer olduğunu bilirse, öbür dünyaya daha kolay gider.Sonra orada, rahiplerin arasında kalman daha doğru olur, herhalde burada benim gibi ihtiyar bir sarhoşla, bir sürü kız arasında kalmandan daha iyidir. Hoş, sen melek gibi bir çocuksun, nerede olsan sana hiçbir kötülük bulaşmaz, bakarsın belki oraya gittiğin zaman oradaki işler de sana bulaşmaz. Doğrusunu istersen ben senin o manastıra gitmeni asıl bunu umduğum için istiyor, bundan ötürü izin veriyorum. Aklını peynir ekmekle yemiş biri değilsin ki sen! Akıllı çocuksun. Tutuşur, yanar, sonra sönersin... Ruhundaki yaralar iyi olur, o zaman geri dönersin. Ben de senin geri dönmeni beklerim. Çünkü hissediyorum ki, sen dünyada beni suçlamayan tek insansın evladım... Bunu hissediyorum ya! Hiç hissetmez olur muyum?"

Fyodor Pavloviç bunları söylerken ağlamaya başlamıştı bile. Çok duyguluydu. Ahlaksız ve duyguluydu.

V

STARETZLER

BELKİ de okurlarımdan bazıları benim delikanlının hastalıklı, aşırı heyecana kapılan, pek fazla gelişmemiş bir varlık; solgun benizli, hayale düşkün, çelimsiz, iliklerine kadar kurumuş bir genç

* (Fr.) "Bir arabacının gölgesini gördüm, bir fırçanın gölgesiyle bir arabanın gölgesini temizliyordu." *-çev.*

adam olduğunu sanır. Aksine Alyoşa, o zamanlar sağlam yapılı, al yanaklı, bakışları aydınlık, hayat dolu, sağlıklı, on dokuz yaşında bir gençti. Hem de çok yakışıklıydı. Daima dimdik dururdu. Orta boyluydu ama olduğundan uzun görünüyordu. Koyu kumral saçları, düzgün hatları, uzunca, oval bir yüzü, birbirine pek yakın olmayan pırıl pırıl, koyu gri gözleri vardı. Oldukça düşünceli olmasına rağmen, görünüşe göre çok da sakindi. Bazıları, bir insanın al yanaklı olmasının fanatizim ve mistisizmle bağdaştığını ileri sürebilir. Oysa bana öyle geliyor ki, Alyoşa herkesten daha çok gerçekçiydi. Tabii manastırdayken mucizelere kesin olarak inanmıştı. Ama bence mucizeler bir gerçekçiyi hiçbir zaman şaşırtmaz. Zaten gerçekçi bir adamı dine bağlayan da mucize değildir. Sahiden gerçekçi olan bir insan, eğer inancı yoksa, her zaman mucizeye inanmayacak kadar güçlü, ona kendini kaptırmayacak kadar mantık sahibi olabilir. Mucize inkâr edilemeyecek bir olgu olarak karşısına çıksa bile, öyle bir insan o mucizeyi olduğu gibi kabul edecek yerde, kendi duygularının onu yanıltmış olabileceğine inanır. Hatta mucizeyi kabul etse bile, onu o zamana kadar nedenini bilmediği, aslında çok olağan bir şey olarak kabul eder.

Gerçekçi bir insanda inanç mucizeden doğmaz; mucize inançtan doğar. Gerçekçi bir adam, bir defa dine bağlandı mı, tam da gerçekçi olduğu için mucizeyi de kabul etmek zorundadır. Havari Thomas, görmeden inanmayacağını söylemişti. Ama olup bitenleri kendi gözüyle görünce, hemen "Rabbimsin, Tanrımsın!" demişti. Onu inanmaya zorlayan şey mucize miydi? Bence hayır. İnanç yoluna girmesi aslında inanmak istemesinden ileri geliyordu. Üstelik belki de daha "kendi gözümle görmeden inanmam" sözlerini söylediği zaman bile, zaten içinden inanmaya başlamıştı.

Belki de Alyoşa'nın budala, anlayışsız bir delikanlı olduğunu, okulu bitirmediğini, daha buna benzer birçok şey söyleyenler çıkacaktır. Okulu bitirmemiş olduğu doğruydu. Ama budala ya da anlayışsız olduğunu söylemek büyük bir haksızlık olacaktı. Bu konuda daha önce söylediklerimi tekrar etmekle yetineceğim: Alyoşa karanlıkların içinden kurtulup bir an önce aydınlığa kavuşmak için

çırpınmış, tek çıkar yol olarak bu yolu gördüğü için onu seçmişti. Onu yalnız bu yol etkilemiş, aynı zamanda ona tek ideal olarak görünmüştü. Üstelik şunu da unutmayın ki, o zamanlar kendisi artık bir bakıma son kuşak gençlerindendi. Yani yaradılış bakımından dürüst, her şeyin gerçeğini, özünü arayan, ona inanan, inandıktan sonra da varlığının bütün kuvvetiyle o gerçeklere katkıda bulunmak isteyen, bir an önce büyük bir iş başarmak isteği ile yanıp tutuşan, bu büyük iş uğrunda sabırsızlıkla her şeyi, hatta hayatını bile feda etmeye hazır olan delikanlılardan biriydi. Ama ne çare ki o gençler çoğu zaman hayatını feda etmenin yapılacak fedakârlıklar arasında belki de en kolayı olduğunu, kendi gençlik taşan yaşamlarından mesela beş altı yılı çok çetin, ağır bir öğrenmeye, bilime feda etmenin çok daha zor olduğunu anlamaz. Hatta bu beş altı yıl bir insanın hayalinde yaşattığı ya da ulaşmak istediği ideale varmak için muhtaç olduğu gücü on misline çıkarmayı sağlasa bile... Böylesine bir fedakârlık, aralarından birçoğu için dayanılmaz bir şeydir.

Alyoşa, herkesin gittiğinin tam aksi bir yön tutmuştu ama bunu diğerleriyle aynı şekilde, birden büyük bir iş başarmak isteğiyle yanıp tutuşarak yapmıştı. Ciddiyetle düşününce, ruhun ölümsüzlüğüne ve Tanrının varlığına inanmıştı. O zaman doğallıkla: 'Bundan böyle ölümsüzlük için yaşamak istiyorum, taviz vermeyi de kabul etmiyorum!' demişti. Eğer öyle olmayıp da tam aksine ölümsüzlüğün ve Tanrının yok olduğu kanısına varsaydı, o zaman da muhakkak ateistlere ya da sosyalistlere katılırdı. Çünkü sosyalizm yalnız bir işçi, ya da bir dördüncü kuvvet sorunu değildir, her şeyden önce bir dinsizlik sorunudur. Çağımızda Tanrısızlık anlayışının ortaya atılmasıdır, tıpkı Babil Kulesi'nin yapılışında olduğu gibi. Zira Babil Kulesi Tanrıyı inkâr eden bir yapıydı; yeryüzünden göklere ulaşmak için değil, göklerin yeryüzüne indirilmesi için yapılmıştı.

Alyoşa'ya eskisi gibi bir yaşantıyı sürdürmek garip, hem de imkânsız bir şey olarak görünüyordu. Kutsal kitapta "Eğer kusursuz olmak istiyorsan, her şeyini fakirlere dağıt, sonra peşimden gel!"* denilmişti. Alyoşa da kendi kendine: 'Her şeyimi vermeyip,

* Matta 19:21 *-ed.*

sadece iki ruble veremem! O bana peşimden gel, beni izle diyorsa yalnız sabah duasına katılmakla yetinemem,' demişti. Belki de çocukluk yıllarından hayalinde bizim kentin yakınındaki manastıra ait bazı anılar kalmıştı. Annesi onu sabah duası için bir iki defa oraya götürmüş olabilirdi. Ya da belki onu etkileyen şey, o eserekli annesinin kendisini tasvirlere doğru kaldırdığı anda batan güneşin pencereden eğri olarak süzülen ışınlarıydı. O zamanlar bizim kente geldiği vakit çok düşünceliydi, belki de sadece o manastırda "her şeyini" terk etmiş olanlar mı var, yoksa yalnız "iki rubleyi" feda edenler mi diye görmeye gelmişti. İşte manastırda da dünyadan elini eteğini çekmiş olan o staretze rastlamıştı...

Daha yukarıda açıkladığım gibi, dünyadan elini eteğini çekmiş olan bu staretz, Zosima'ydı. Yalnız onu anlatmadan önce, bizim manastırlardaki "staretzler" konusunda birkaç söz söylemem gerekir. Oysa ne yazık ki kendimi bu konuda ne yeter derecede bilgili ne de kesin konuşabilecek biri olarak hissediyorum. Ama gene de kısaca bunların ne olduğunu anlatmaya çalışacağım: Bir kez, bu konuda araştırma yapmış, uzman olmuş kişilerin ileri sürdüklerine göre, bizim ülkemizde, manastırlarımızda "dünyadan el etek çeken staretzler" ile onların bağlı oldukları topluluk pek öyle eski sayılmaz. Bizde görülmeye başladıklarından bu yana yüz yıl bile geçmemiştir. Oysa Ortodoks olan Doğu ülkelerinde, Sina ile Aynaroz'da, böyleleri bin yıldır varmış. Bazılarının ileri sürdüğüne göre, bu "staretzler" eski çağlarda bizim Rusya'da da yaşarmış. Onlara göre, başka türlü olamazmış. Ama Rusya'nın geçirdiği felaketler, Tatarların boyunduruğu altında yaşadıkları çağlar, isyanlar, Konstantinopolis'in zaptından sonra doğu ülkeleriyle ilişkilerin kesilmesi bu töreyi kökünden silmiş. "Dünyadan el etek çekmiş staretzler" de yok olmuşlar.

Çok daha sonraları bu töre yeniden, geçen yüzyılın sonunda, dönemin ileri gelen kişilerden Paisiy Veliçkovskiy isminde birinin, sonra da müritlerinin çabalarıyla yeniden kurulmuş. Ama bugüne dek aradan hemen hemen yüz yıl geçtiği halde, gene de tüm Rus manastırlarında bu staretzler bulunmadığı gibi, zaman zaman

bunlar Rusya'da "görülmüş işitilmiş şey değil" denilerek baskılara, sürgünlere bile uğramış. Bunlardan birçoğu bizim Rusya'da dillere destan bir çölde, Kozelskaya Optina'da* yaşarmış. Bizim manastıra ise bunlar ne zaman, kim tarafından getirilmiş, bunu söyleyebilecek durumda değilim ama bunlar üçüncü kuşak sayılıyordu. Staretz Zosima son kuşaktandı. Ama artık dermansızlıktan, hastalıktan neredeyse ölmek üzereydi. Yerine kimi getireceklerini de bilmiyorlardı. Oysa bu sorun bizim manastır için çok önemliydi. Çünkü manastırımızın başka hiçbir özelliği olmadığı gibi, ünlü bir yanı da yoktu. Ne evliyaların kutsal kemikleri ne mucize yaratan tasvirleri vardı. Bizim tarihimizle ilgili, dillere destan olmuş töreleri bile yoktu. Vatana hizmet ile yararlık gösterme bakımından da tarihe geçmiş bir başarısı bilinmiyordu. Bütün Rusya'da tanınması, gelişmesi sırf staretzler sayesinde olmuştu. Bunları görmek, dinlemek için bütün Rusya'dan, ta binlerce verstlik** yoldan akın akın dindar insanlar gelirdi.

Peki o halde, staretz nedir? Staretz her şeyden önce ruhunuzu, iradenizi alıp kendi ruhuna, kendi iradesine bağlayan bir kişidir. Böyle bir kişiyi kendinize pir olarak seçtiniz mi, kendi iradenizden vazgeçer, kendi kişiliğinizi, başka bir şey düşünmeden teslim eder, canla başla ona bağlanırsınız. Kendini böyle bir yola adayan insan, bunu isteye isteye, bile bile yapar. Bu eğitime razı olanlar, bunu korkunç yaşam okulunda kendi benliğini yenmek, kendi duygularına söz geçirebilmek, ömrünün sonuna dek heveslerine boyun eğdikten sonra tam bir bağımsızlığa kavuşmak, kendi kendinden kurtulmak, bütün hayatları boyunca rastgele yaşadıkları için bir türlü kendi benliklerini bulamayanların akıbetine uğramamak ümidiyle yapar. Bu buluş, yani "staretzlik" teoride kalan bir şey de değildir. Doğu ülkelerinde günlük hayattan alınmış, şimdiye kadar da bin yıllık denemeden geçmiş bir yoldur. Bir insanın staretze boyun

---

* Optina Pustin manastırından söz ediliyor. Henri Troyat'nın bildirdiğine göre bu manastırın ziyaretçileri arasında Dostoyevski'nin yanı sıra Gogol, Leontiyev ve Lev Tolstoy da vardı. Romandaki Staretz Zosima karakteri de bu manastırdaki keramet sahibi, ruhani lider Rahip Ambruaz'dan esinler taşır. *-ed.*

** Verst: 1,06 km uzunluğunda eski Rus ölçü birimi. *-çev.*

eğmesi, ona bel bağlaması da bizim Rus manastırlarında rahiplerin alıştığı çeşitten basit bir "müritlik" değildir. Bununla belirtilen şey, kendini böyle bir staretze adamış olanların ona her bakımdan ruhlarını açık tutmasıdır. Böylece kendini adamış olanla, adanan arasında bir bağ meydana gelmiş olur.

Anlattıklarına göre Hıristiyanlığın çok eski çağlarında bir gün, kendini staretze böyle adamış olan bir adam, üstadı olan staretzin kendisine verdiği bir görevi yerine getirememiş, onu terk edip Suriye'deki manastırından çıkmış, bir başka ülkeye, Mısır'a gitmiş. Orada uzun yıllar din uğruna büyük fedakârlıklarda bulunmuş, işkencelere bile uğramış. Sonunda da inancı yüzünden acılar içinde öldürülmüş. Ama onu bir aziz sayarak cesedini kiliseye getirip cenaze töreninden sonra gömmeye hazırlandıkları sırada, diyakozun "Kötü ruhlar çekilin!" sözü üzerine tabut birden yerinden fırladığı gibi, Tanrı evinden dışarı çıkmış. Tekrar içeri getirmişler, yine çıkmış. Böylece aynı şey üç kez tekrarlanmış. Sonunda herkes, bu acılar içinde ölen kutsal adamın, ömrünü adadığı staretzin sözünü yerine getirmediğini, ona karşı geldiğini, bu yüzden o staretzin izni olmadan, din uğrunda en büyük fedakârlıklarda bulunmuş olsa da bağışlanamayacağını anlamış. Ancak oraya çağrılan staretz onu bağışladıktan sonra adamcağızı gömebilmişler.

Tabii bu çok eski bir efsaneden başka bir şey değil. Ama şimdi size kısa bir süre önce olmuş bir olayı anlatacağım. Aynaroz'da kendini böyle bir staretze adamış olan bir rahibe günün birinde o staretz, adamcağızın o çok sevdiği, kutsal bir yer saydığı, sakin bir sığınak olarak kabul ettiği, ruhunun derinliğine kök salmış bir sevgiyle bağlandığı Aynaroz'u bırakmasını, bir an önce Kudüs'e gidip kutsal yerleri ziyaret etmesini, orada dua etmesini, sonra Rusya'ya, kuzeye, Sibirya'ya gitmesini söylemiş. "Senin yerin orasıdır, burası değil," demiş.

Fena halde şaşıran, aynı zamanda bu emirden ötürü derin bir acı içinde kalan rahip, Konstantinopol'e, başpatriğe gitmiş, onu bu bağdan kurtarması için yalvarmış. Ama bütün Ortodoksların başkanı, kendisi patrik olduğu halde bu bağı çözemeyeceğini, dünyada

böyle bir bağı çözebilecek bir gücün bulunmadığını, bir kez böyle bir staretz ile bağ kurduktan sonra artık bu bağı yalnız onun çözebileceğini söylemiş.

İşte staretzler, belli durumlarda, akıl almaz büyüklükte bir güce sahiptir. Bizde bu staretzlerin böyle eziyetlere uğraması, birçok manastırda baskı görmesi de bundan ileri gelir. Bununla birlikte staretzleri halk hemen saymaya, onlara değer vermeye başlamıştır. Örneğin bizim manastırdaki staretzleri görmek için sıradan insanlar da, oldukça saygın kişiler de gelirdi. Onların karşısında yerlere kapanır, kuşkularını, günahlarını, acılarını onlara açar, onlardan öğüt, salık beklerlerdi. Bunu gören staretzlik karşıtları, birçok başka suçlamanın yanı sıra, günah çıkarmanın ciddiyetten uzak bir hava içinde, aleni ve keyfi olarak yapıldığı, kutsallığın ayaklar altına alındığı gibi suçlamalarda bulunuyordu. Oysa kendini böyle bir staretze adamış bir müridin olsun, herhangi bir başka insanın olsun, ruhunun derinliklerinde olanları açıklamasının hiç de günah çıkartma gibi kutsal bir yönü yoktu.

Bütün bu baskılara rağmen staretzler yıkılmadılar; aksine Rus manastırlarına yavaş yavaş yerleşmeye başladılar. Şunu da belirtmek gerekir ki, insanın kendi benliğine köle olmaktan kurtulup tam bir bağımsızlığa kavuşmasını sağlayan, yepyeni bir hayata ulaşmasına yol açan, bu denenmiş, bin yıldan bu yana etkili bir silah haline gelmiş eğitim, günün birinde tam tersine de çevrilebilir. Bazı insanları alçakgönüllü ve kendine hâkim varlıklar haline getirecek yerde, onlarda şeytanca bir gurur yaratabilir. Böylece onları tam bir bağımsızlığa kavuşturacağına, ayaklarına zincir vurur...

Staretz Zosima, altmış beş yaşlarındaydı. Mal mülk sahibi bir ailedendi. İlk gençlik yıllarında orduya girmiş, Kafkasya'da üsteğmen olarak hizmet görmüştü. Kuşkusuz Alyoşa'yı ruhunda bulunan olağanüstü bir özellikle şaşırtmış, onu çok etkilemişti. Delikanlı onu çok seven, onun kendisine bu derece yaklaşmasına izin veren staretzin hücresinde kalıyordu. Bu arada şunu da söyleyeyim ki, Alyoşa manastırda yaşadığı bu dönemde, hiçbir kurala bağlı değildi, nereye isterse oraya gidebilir, hatta tüm gününü manastırdan

uzakta geçirebilirdi. Gerçi sırtında rahiplerin giydiği cinsten bir giysi vardı, ama bunu yalnız kendisi istediği için, manastırda bulunan başka rahiplerden ayrılmamak için yapıyordu. Tabii, öyle bir giysi içinde dolaşmak da çok hoşuna gidiyordu.

Belki de Alyoşa'yı delikanlılık çağında en çok etkileyen şey, staretzin sahip olduğu güçle, dillere destan olan ünüydü. Birçoklarının dediğine göre, Staretz Zosima kaç yıldır ona yüreklerinde saklı olanları dökmeye, ondan bir öğüt ya da dertlerine derman olacak birkaç söz dinlemeye gelen bunca insanın kendisine başvurmasına izin verdiğinden ötürü, o kadar çok dert dinlemiş, o kadar çok acıya ortak olmuş, o kadar çok sır öğrenmişti ki, bütün ruhu başkalarının içlerinde saklayamadığı gerçeklerle dolmuştu. Sonunda da öylesine bir sezişe sahip olmuştu ki, daha kendisine başvuranın yüzüne bakar bakmaz, onun kendisinden ne istediğini, niçin gelmiş olduğunu, neye ihtiyaç duyduğunu, hatta ne gibi bir günahtan ötürü vicdan azabı içinde kıvrandığını bile anlıyor, bu yüzden, karşısındaki daha bir tek söz söylemeden, onun yüreğinde gizli olan sırrı, en ince noktasına kadar ortaya döküp adamcağızı şaşırtıyor, utandırıyor, üstelik korkutuyordu.

Buna rağmen Alyoşa, staretzle baş başa konuşmak için ilk kez gelen hemen herkesin önce korkular, üzüntüler içinde içeriye girdiğini, ama dışarı çıktığı vakit yüzlerinin aydınlandığını, sevinç içinde olduğunu kaç kez görmüştü. En somurtkan yüz bile, Zosima'nın yanından çıkarken mutlu oluveriyordu. Alyoşa'yı en çok şaşırtan şeylerden biri de, ihtiyarın hiç sert davranmaması, aksine her zaman karşısındakine güleryüz göstermesiydi. Rahipler ondan söz ederken: "O, kim daha çok günah işlemişse ona bütün ruhu ile bağlanır, kim kendisini daha çok suçlu hissediyorsa, onu daha çok sever," derdi.

Rahipler arasında, bir ayağı çukurda olduğu halde bu staretzten nefret eden, onu kıskananlar da vardı, ama bunların sayısı gittikçe azalıyordu. Aralarında oldukça tanınmış, üstelik manastırda önemli yeri olan kişiler de olmasına rağmen, mesela konuşma ve yeme orucuyla ünlü yaşlı rahip bunlardan biriydi, seslerini

çıkarmıyorlardı. Ama ne olursa olsun, artık çoğunluk Zosima'yı tutuyordu; birçoğu onu yürekten sevmeye başlamış, ona candan bağlanmıştı. Hatta bazıları ona karşı körü körüne bir sevgi gösteriyordu. Bunlar açıktan açığa olmasa bile, fırsat buldukça onun kutsal bir insan olduğunu ileri sürüyor, bundan en küçük bir şüphe kalmadığını söylüyor, o ölür ölmez muhakkak olağanüstü olayların meydana geleceğine inanıyor, bu olağanüstü olaylardan ötürü de manastırın çok yakında dillere destan olacağını anlatıyordu.

Staretzin mucizevi bir güce sahip olduğuna, Alyoşa da en küçük bir şüphe duymadan, kesin olarak inanıyordu, tıpkı kiliseden tabutla fırladığı söylenen adamın hikâyesine inandığı gibi. Birçok insanın, yanlarında hasta çocukları ya da herhangi bir hasta akrabasıyla birlikte gelip, staretzin ellerini onların başına koyup dua etmesi için yalvardığını, kısa bir süre sonra da evlerine sapasağlam döndüğünü kaç defa görmüştü; bazıları da ona başvurduğunun hemen ertesi günü geri geliyor, ihtiyarın karşısında gözyaşları içinde yerlere kapanıyor, hastaları kurtulduğu için ona teşekkür ediyordu.

Bu gibi olaylarda gerçek bir iyileştirme mi var yoksa hastalığın seyrinde doğal bir gelişme mi oluyor sorusu Alyoşa için yoktu; çünkü o artık hocasının ruhunda bir güç bulunduğuna tam olarak inanmıştı. Bu bakımdan Zosima'nın ünü ona biraz da kendi başarısı, kendi zaferi gibi görünüyordu. Özellikle ihtiyar, hücresinden, yalnız yüzünü görmek ya da onun kendilerini kutsamasını beklemek için, Rusya'nın dört bir yanından akın etmiş basit halk topluluğunun karşısına çıktığı vakit, Alyoşa'nın yüreği titriyor, sanki bütün varlığı tutuşuyordu. İnsanlar, staretzin önünde yerlere kapanıyor, ağlıyor, ayaklarını ya da bastığı yeri öpüyor, bağırıp çağırıyor, kadınlar çocuklarını ona doğru uzatıyor ya da isterik genç kadınları yanına yaklaştırıyorlardı. İhtiyar onlarla konuşuyor, ellerini uzatıp kısa bir dua okuyor, onları takdis ediyor, sonra gitmelerini söylüyordu. Son zamanlarda hastalık nöbetleri yüzünden o kadar dermansız düşmüştü ki, hücresinden dışarı çıkmaya bile gücü yoktu; bu yüzden onu ziyarete gelmiş kişiler bazen manastırda onun hücreden dışarı çıkmasını günlerce beklemek zorunda kalıyordu.

Alyoşa için, halkın onu neden bu kadar sevdiği, neden karşısında yerlere kapandığı, niçin sadece yüzünü görür görmez duygulanarak gözyaşı döktüğü anlaşılmayacak şeyler değildi. O çok iyi biliyordu ki, kan ter içinde çalışmaktan ve daha önemlisi her zaman uğradığı haksızlıklardan, aynı zamanda hem kendi işlediği günahlardan hem de dünyanın içinde bulunduğu kötülüklerden bunalmış, bitkin, boynu bükük, basit Rus halkı için kutsal bir eşya ya da kutsal bir insana kavuşmaktan, onun karşısında yerlere kapanmaktan daha büyük bir ihtiyaç ve teselli yoktur. Çünkü o basit halk şöyle düşünür: 'Biz günah içinde, inançtan uzak, daima kötülüğe kapılmaya hazır yaşayabiliriz. Ama oralarda bir yerde ulu, kutsal olan biri vardır. O hakkaniyetlidir. Demek ki, adalet dünyadan yok olmuş değildir. Günün birinde bize gelecek; vadedildiği gibi bütün dünyaya sahip olacak...' Alyoşa halkın bu duygular içinde olduğunu, böyle düşündüğünü biliyor, anlıyordu ama aynı zamanda halkın hayalindeki o kutsal, Tanrısal adaletin koruyucusu olanın adamın, Staretz Zosima olduğuna, tıpkı o ağlayan köylüler gibi, hasta kadınları ile gelip ona başvuranlar, çocuklarını ona uzatanlar gibi şüphe götürmez bir şekilde, kesinlikle inanıyordu. İhtiyarın, ölümü ile manastıra olağanüstü bir ün sağlayacağına da belki manastırda bulunan herkesten çok daha fazla inancı vardı.

Zaten son zamanlarda Alyoşa'nın içinde gittikçe daha çok derinlere kök salan, gittikçe varlığını daha çok saran garip bir heyecan uyanmıştı. İhtiyarın, ne de olsa yalnız olması onu hiç şaşırtmıyordu: 'Olsun! O kutsaldır. Onun yüreğinde herkesi yeni bir hayata kavuşturacak, sonunda hak olanı bütün dünyaya yayacak bir güç vardır. O zaman herkes kutsal olacak ve herkes birbirini sevecek. Ne zengin kalacak ne fakir... Ne yükselen ne de hakları çiğnenen... Herkes Tanrının evladı olacak... İşte o zaman dünya yüzünde gerçekten İsa'nın saltanatı kurulmuş olacak,' diye düşünüyordu. Alyoşa'nın içinde beslediği hayaller işte bunlardı...

Öyle sanıyorum ki, Alyoşa'nın üzerinde en büyük etkiyi, o zamana kadar hiç tanımadığı iki ağabeyinin gelişi yapmıştı. Büyük ağabeyi Dmitriy Fyodoroviç ile çok daha çabuk anlaşmıştı. Oysa

o daha geç gelmişti. Öz ağabeyi İvan Fyodoroviç'le aralarında bir yakınlık olmamıştı. Gerçi Alyoşa, öz ağabeyi İvan'a karşı büyük bir yakınlık duyuyordu ama o geleli iki ay olduğu halde ve oldukça sık görüşmelerine rağmen ikisi bir türlü birbirlerine yaklaşamamıştı. Alyoşa zaten konuşkan değildi, sanki ağabeyinden bir şeyler bekliyor ya da bir şeyden ötürü utanç duyuyor gibiydi. İvan'a gelince, gerçi Alyoşa başlangıçta onun kendisine merakla uzun uzun baktığını fark etmişti, ama kısa bir süre sonra, galiba İvan onu tüm olarak aklından silmişti.

Alyoşa bunu fark edince içinde bir kırgınlık duymuş, şaşırmıştı. Ağabeyinin kendisine karşı olan bu kayıtsızlığını ikisinin yaşları arasında büyük bir fark bulunmasına, aynı zamanda onun apayrı bir tahsil görmüş olmasına vermişti. Ama başka türlü de düşündüğü oluyordu: belki de ağabeyinin kendisine karşı bu kadar az ilgi, bu kadar az yakınlık göstermesi, onun hiç bilmediği bir şeyden de ileri geliyordu. Nedense ona İvan'ın zihni, içinde sakladığı çok önemli bir şeyle uğraşıyormuş, bütün varlığı ulaşılması çok zor bir amaca varmak için çabalıyormuş, bu yüzden kardeşi ile ilgilenmeye vakit bulamıyormuş gibi geliyordu. Alyoşa'ya böyle dalgın dalgın bakmasının asıl nedeni buydu. Bazen de 'Acaba, bu davranışta bilgili bir ateistin, budala, küçük bir rahip adayına karşı duyabileceği cinsten bir küçümseme yok mu?' diye düşünüyordu.

Ağabeyinin ateist olduğunu kesin olarak biliyordu. Onun kendisini böyle küçümsemesinden de alınmıyordu. Ama gene de bir türlü anlayamadığı kuşkulu bir çekingenlik içinde, ağabeyinin ona daha çok yaklaşmak isteyeceği anı bekliyordu. Diğer ağabeyi Dmitriy Fyodoroviç, kardeşi İvan'dan daima büyük bir saygı ile sanki bütün varlığı ile onun etkisi altında kalıyormuş gibi söz ediyordu. Alyoşa iki ağabeyini, son zamanlarda böyle dikkat çekecek kadar sımsıkı bağlarla bağlayan önemli işin ne olduğunu da gene ondan öğrenmişti. Alyoşa'ya göre, Dmitriy'in kardeşinden böylesine hayranlıkla söz etmesinin en ilgi çekici tarafı, onun kardeşi İvan'la kıyaslanınca, hemen hemen kara cahil olmasıydı. İkisi karşılaştırılınca aralarında kişilik ve karakter bakımından öyle büyük bir

ayrılık göze çarpıyordu ki, belki birbirlerine bu kadar benzemeyen iki insan daha düşünülemezdi bile.

İşte, bu üyeleri birbirine hiç benzemeyen ailenin, staretzin hücresinde, Alyoşa'nın üzerinde olağanüstü bir etki oluşturan bir toplantı yapması, bir aile buluşması gerçekleştirmesi, bu sırada oldu. Bu toplantının nedeni, aslında düzmece bir bahaneydi. O sıralarda Dmitriy Fyodoroviç ile babası Fyodor Pavloviç arasında miras sorunları ile mal mülk hesapları konusundaki anlaşmazlık herhalde artık son noktasına varmıştı. Aralarındaki ilişki gittikçe daha gerginleşmiş, dayanılmaz bir durum meydana gelmişti.

Galiba Staretz Zosima'nın hücresinde toplanıp, açıktan açığa onun hakemliğine başvurmadan, gene de daha yakışık alır bir hal çaresine varmaya çalışmayı, şaka yollu da olsa, ilk olarak Fyodor Pavloviç öne sürmüş, staretzin ağırbaşlı duruşu ile olsun, yüzünün anlamı ile olsun onlara daha sakin, aynı zamanda barışçı bir hava içinde konuşmayı telkin edeceğini düşünmüştü. O zamana kadar ihtiyarın yanına hiç gitmemiş, hatta onu hiç görmemiş olan Dmitriy Fyodoroviç, tabii hemen kendisini bu ihtiyar aracılığıyla korkutmaya çalışacaklarını sanmıştı: Ama yalnız kaldığı zamanlarda babası ile yaptığı son tartışmalarda gerçekten çok sert çıkışlarda bulunduğundan ötürü kendi kendini yerdiği için, bu meydan okuyuşu kabul etmişti. Bu arada söz gelmişken şunu da belirteyim ki, Dmitriy, İvan Fyodoroviç gibi babasının evinde değil, kentin öbür ucunda, bir başka yerde oturuyordu.

Bu sırada bizim kentte oturan Pyotr Aleksandroviç Miusov da, Fyodor Pavloviç'in bu planına dört elle sarıldı. Kırklı ellili yılların bu liberal düşünceli, başına buyruk, Tanrıya inanmayan adamı, can sıkıntısından ya da belki kendisine eğlence çıksın diye bu işle pek çok ilgilendi. Birden manastırı, aynı zamanda orada yaşayan "kutsal adam"ı görmek hevesine kapılmıştı. Her iki tarafın sahip olduğu topraklar arasındaki sınır konusunda ve ormanda odun kesmek, nehirde balık avlamak gibi daha başka bazı konularda manastır idarecileri ile o eski tartışmalar devam edip gittiği için de, bu fırsattan yararlanarak başrahiple anlaşmak istiyordu: aralarındaki

anlaşmazlıkları barışçı yollarla sona erdirmenin başka çaresi yok muydu? Böyle iyi niyetleri olan bir ziyaretçiyi, manastırda sadece oraya merakını tatmin için gelmiş bir adamdan çok daha büyük bir ilgi, aynı zamanda daha büyük bir nezaketle karşılayabilirlerdi. İşte bütün bu hesaplarla, manastırda son zamanlarda artık hemen hemen hücresinden dışarı hiç çıkmayan, ziyaretçileri bile kabul etmeyen hasta staretzi manastır sakinleri etkilemişlerdi.

Sonunda, staretzin bu toplantıya razı olması ile mesele kapandı. Toplantının günü bile belli oldu. Yalnız staretz bir ara gülümseyerek Alyoşa'ya "Bunların arasında hakemlik etmek görevini kim bana verdi?"* diye sordu.

Alyoşa yapılacak toplantıyı öğrenince fena halde tedirgin oldu. O davacılar, o kavgacılar arasında muhakkak ki, bu toplantıya yalnız ağabeyi Dmitriy ciddi bir gözle bakabilirdi; ötekiler ciddiyetle hiç ilgisi olmayan, üstelik belki de staretze hakaret gibi görünecek olan bazı amaçlarla gelecekti. Alyoşa'nın anladığı buydu. Ağabeyi İvan ile Pyotr Aleksandroviç Miusov meraktan, hem de belki en kaba, en adi bir meraktan ötürü, babası ise belki de orada gene bir soytarılık, bir gösteri yapmak için gelecekti. Evet, belki Alyoşa susuyordu ama babasını artık iyice, hem de kişiliğinin en derin noktalarına varıncaya kadar tanıyordu.

Bu arada gene söyleyeyim ki, delikanlı hiç de başkalarının sandığı gibi saf, basit biri değildi. Bu yüzden toplantı gününü derin bir kuşku içinde bekliyordu. Hiç şüphe yok ki, içinden, bu aile anlaşmazlıklarının herhangi bir çözüm yoluna bağlanmasını, ortadan kalkmasını istiyor, bunun için elinden geleni yapıyordu. Ama asıl endişesi, staretze karşı herhangi bir saygısızlığın yapılmasıydı. Onun yüreği kırılmasın diye, şanına, ününe bir leke düşmesin diye, heyecan içinde tir tir titriyordu. Özellikle Miusov'un terbiyeli bir tavırla staretz ile ince ince alay etmesinden, o yüksek tahsil görmüş İvan'ın da ona yüksekten bakarak bazı anlaşılmaz sözler söylemesinden korkuyordu. Bu işler ona hep öyle olacakmış gibi görünü-

---

* Luka 12:14 –*ed.*

yordu... Bir ara, her şeyi göze alarak staretze, geleceği düşünülen bu kişiler hakkında bir şeyler söyleyerek onu önceden hazırlamak istedi, ama sonradan caydı ve hiçbir şey söylemedi. Yalnız kararlaştırılan günden bir gün önce, bir tanıdığının aracılığı ile ağabeyi Dmitriy'e onu çok sevdiğini, kendisine verdiği sözü tutmasını beklediğini hatırlattı. Dmitriy haberi alınca uzun uzun düşündü, çünkü Alyoşa'ya hangi konuda ne gibi bir söz verdiğini bir türlü hatırlayamıyordu. Bunun üzerine ona bir mektupla karşılık verdi. Mektupta "bir alçaklık" karşısında kendisini elinden geldiği kadar tutacağını, staretz ile kardeşi İvan'a karşı büyük bir saygı beslemekle birlikte, işin içinde bir tuzak ya da yakışık almaz bir oyun olduğuna kesin olarak inandığını yazıyordu. Mektubunu şu satırlarla bitirmişti: "Ama gene de senin bu kadar saygı beslediğin kutsal adama karşı saygısızlık etmektense, kendi dilimi keserim." Bu mektup Alyoşa'ya hiç cesaret vermedi.

İkinci Kitap

Yersiz Bir Toplantı

I

MANASTIRA GELİŞLERİ

Güzel, ılık, pırıl pırıl bir gündü. Ağustosun sonuydu. İhtiyarla yapılacak toplantının ikinci sabah duasından hemen sonra, yaklaşık on bir buçukta yapılması kararlaştırılmıştı. Ancak manastır ziyaretçilerimiz duaya katılmamış, herkes dağılırken içeri girmişlerdi.

İki faytonla gelmişlerdi; pahalı cins atlar koşulmuş, şık, birinci faytonda, Pyotr Aleksandroviç Miusov ile uzak akrabalarından yirmi yaşlarında bir delikanlı olan Pyotr Fomiç Kalganov vardı. Bu delikanlı üniversiteye girmeye hazırlanıyordu. Miusov ise kim bilir hangi nedenle, yanında kalan bu delikanlıyı kendisi ile birlikte yurt dışına gelsin, Zürih ya da Jena'da bir üniversiteye girip, oradaki fakültelerden birini bitirsin diye kandırmaya çalışıyordu. Ama delikanlı karar veremiyordu. Düşünceli, dalgın bir hali vardı. Yüzü güzel, vücut yapısı sağlam, boyu oldukça uzundu. Bakışlarında bazen garip bir durgunluk göze çarpıyordu. Bütün dalgın insanlar gibi birine dik dik, uzun uzun bakar ama onu görmezdi. Sessiz ve oldukça tuhaf biriydi ama bazen, biriyle baş başa kaldığı zaman aniden coşar, çenesi düşer, karşısındakini güldürür, bazen de kendi kendine kim bilir nelere gülerdi. Ama kendisinde birden beliren bu canlılık, başladığı gibi birden sönüverirdi. Daima iyi, hatta şık giyinirdi. Daha o yaşta kendisine ait bir serveti vardı, ama daha da büyük bir servete kavuşacağı günü bekliyordu. Alyoşa'nın da arkadaşıydı.

Fyodor Pavloviç ile oğlu İvan Fyodoroviç ise iki kır at koşulmuş, eski püskü, her yanından ayrı ses çıkaran ama epeyce geniş, kiralık bir faytonla, Miusov'un şık faytonundan oldukça sonra gelmişti. Toplantının günü, saati Dmitriy Fyodoroviç'e de haber verilmiş, öyleyken geç kalmıştı.

Misafirler arabalarını duvarın öbür tarafındaki misafirhanenin önüne bırakmış, manastırın kapısından içeri yürüyerek girmişti. Fyodor Pavloviç bir yana bırakılırsa, diğer üçü herhalde hayatları boyunca manastır nedir görmemişti. Miusov'a gelince, o belki otuz yıldır kiliseye bile ayak basmamıştı. Oldukça meraklı bir tavırla çevresine bakınıyordu: bu meraklı tavırda biraz da yapmacık, alaylı bir rahatlık seziliyordu. Ama o her şeyi ince eleyip sık dokuyan zekâsı, doğrusunu söylemek gerekirse, manastırın iç kısmındaki oldukça basit yapılardan başka bir şey fark edemedi. Bunlar da kiliseye ait ya da manastırın iç işleri ile ilgili yapılardı.

Kiliseye gelmiş olanlardan sona kalanlar, şapkaları ellerinde, haç çıkara çıkara önlerinden geçiyordu. Basit halkın arasında, daha yüksek çevrelerden olanlar da (iki üç hanımefendi, bir de çok yaşlı general) göze çarpıyordu. Bunların hepsi misafirhanede kalıyordu. Misafirlerimiz içeriye girer girmez, çevrelerini hemen dilenciler almıştı, ama kimse onlara bir şey vermedi. Yalnız Petruşa Kalganov cüzdanından on kapik çıkarmış, sonra nedense utanarak, onu acele acele kadınlardan birinin eline sıkıştırmış, "Aranızda eşit olarak paylaşın," demişti. Yanındakilerden hiçbiri onun bu davranışını fark etmediği için aslında utanması sıkılması gereksizdi. Ama o kimsenin bu davranışını fark etmediğini görünce daha da büyük bir utanç içinde kaldı.

Aslında bir gariplik vardı; onları orada beklemeleri, hatta oldukça saygı ile karşılamaları gerekirdi. Çünkü aralarından biri, daha kısa bir süre önce manastıra bin ruble bağışlamıştı. Öbürü ise en zengin çiftlik sahiplerindendi. Aynı zamanda çevresinin en okumuş kişilerinden biriydi. Manastırdakilerin hepsi bir bakıma, derede balık avlama gibi konularda davanın alacağı yöne göre ona

bağlıydılar. Buna rağmen resmî kişilerden hiçbiri onları karşılamaya çıkmamıştı!

Miusov, dalgın dalgın kilisenin yanındaki mezar taşlarına bakıyordu. Az kalsın bu mezarların herhalde akrabalarını buraya gömdürenlere epey pahalıya mal olduğunu, bu "kutsal" yerde birini gömdürmek hakkının kim bilir ne kadar ettiğini söyleyecekti. Ama sustu, liberal alaycılığı neredeyse öfkeye dönmek üzereydi. Birden sanki kendi kendine konuşur gibi:

"Hay Allah! Bu karışıklık içinde kime, ne soracaksın? Bir şey yapmak gerek, zaman kaybediyoruz," diye söylendi.

Birden yanlarına yaşlı, saçları dökülmüş, sırtına bol, yazlık bir pardösü giymiş, küçük gözleri tatlı tatlı bakan bir bay yaklaştı. Şapkasını kaldırarak, aşırı bir nezaketle, oradakilere kendisini Tula kentinden gelen çiftlik sahibi Maksimov olarak tanıttı. Hemen de bizim yolcuların derdi ile ilgilendi:

"Staretz Zosima keşiş hücresinde* yaşıyor, sımsıkı kapalı bir hücrede. Manastırdan dört yüz adım kadar ileride, şuradaki korunun berisinde, hemen şu korunun berisinde..." dedi.

Fyodor Pavloviç ona:

"Korunun öbür tarafında olduğunu biliyorum bilmesine ya... Oraya giden yolu pek hatırlayamıyoruz... Çoktandır buralara gelmedik de..." diye karşılık verdi.

"Şu kapı var ya, işte oradan geçeceksiniz, sonra dosdoğru korunun içinden... Korunun içinden. Buyurun gidelim... Ben de gideyim... Ben... Bakın buradan, buradan..."

Kapıdan dışarı çıkıp koruya girdiler. Çiftlik sahibi Maksimov, altmış yaşlarında bir adamdı. Sanki yürümüyor, yanlarında seğirtiyor, bir taraftan da hepsini bütün varlığını sarmış görünen dayanılmaz bir merakla tepeden tırnağa süzüyordu. Gözleri dışarı fırlamış gibiydi. Miusov soğuk bir tavırla:

"Size şunu söyleyeyim," dedi, "biz staretzin yanına kendi işimizi görüşmeye gidiyoruz. Daha doğrusu 'ondan' bir randevu almış

* Manastırda inzivaya çekilen keşişlerin yaşadığı yer. *-çev.*

bulunuyoruz. Bu bakımdan, gerçi bize yol gösterdiğiniz için size çok teşekkür ederiz, ama biz içeri gireceğimiz zaman, birlikte gelmemenizi rica ederiz."

"Ben zaten daha önce ziyaret ettim onu. Ben zaten onunla görüştüm... *Un chevalier parfait...*"*

Çiftlik sahibi bunu söylerken parmaklarını şaklatmıştı. Miusov:

"Bu *chevalier* dediğiniz kim?" diye sordu.

"Staretz, muhteşem staretz, staretz... Manastırın onuru, medarı iftiharı, Zosima... Öyle bir staretz ki..."

Ama onun bu karışık konuşmalarını, yolculara yetişen genç bir rahip kesti. Başında başlığı vardı, orta boylu, benzi solmuş, kupkuru bir adamdı. Fyodor Pavloviç ile Miusov durdular. Rahip hemen hemen yarı beline kadar eğilerek selam verdikten sonra son derece nazik bir tavırla:

"Başrahip pederimiz sizleri staretzi ziyaretinizden sonra öğle yemeğine davet ediyor, efendim," dedi. "Dairelerinde yemek saat birde yenilir, daha geçe kalınmaz."

Bunu söyledikten sonra Maksimov'a doğru döndü:

"Sizi de davet ediyor, efendim," dedi.

Davete çok sevinen Fyodor Pavloviç:

"Hay hay, muhakkak giderim!" dedi. "Muhakkak! Hem biliyor musunuz, biz daha önce burada dürüst davranacağımıza söz vermiştik... Siz de yemeye gidecek misiniz Pyotr Aleksandroviç?"

"Gitmez olur muyum? Burada onların bütün törelerini, yaşantılarını görmeye gelmedim mi? Yalnız beni bir tek şey düşündürüyor, bu yüzden kesin karşılık vermekte zorluk çekiyorum. O da, şu anda burada sizinle birlikte olmamdır Fyodor Pavloviç."

"Orası öyle. Dmitriy Fyodoroviç daha görünürlerde yok."

"Hoş, gelmese, bu toplantıya katılmasa daha iyi olur ya! Siz bütün bu tertipleriniz benim hoşuma mı gidiyor sanıyorsunuz? Üstelik bir de sizinle birlikte bulunmak zorunluğu varken..."

Pyotr Aleksandroviç bunu söyledikten sonra rahibe döndü:

---

* (Fr.) "Mükemmel bir şövalye." *–çev.*

"Başrahibe teşekkürlerimizi söylersiniz, davetini kabul ediyoruz."

Ama rahip:

"Ben yanına gitmeyeceğim," dedi. "Sizleri staretzin huzuruna götürmekle görevliyim."

Çiftlik sahibi Maksimov, kuş cıvıltısını andıran ince bir sesle söylendi:

"Madem öyle, ben başrahibin yanına gidiyorum. Siz staretzle görüşedurun, ben doğru başrahibin yanına gideyim..."

Rahip kararsız bir tavırla:

"Başrahip pederimizin şu anda işleri var, gene de siz bilirsiniz," dedi.

Çiftlik sahibi Maksimov koşa koşa manastıra dönerken Miusov yüksek sesle konuştu:

"Çok yapışkan bir ihtiyarcık!"

Fyodor Pavloviç de birden damdan düşer gibi:

"Von Sohn'a* benziyor..." diye söylendi.

"Sizin bilginiz bu kadar işte. Ne diye Von Sohn'a benzeyecekmiş? Siz hiç Von Sohn'u gördünüz mü?"

"Bir resmini gördüm. Belki de yüzünün hatları gerçekten ona benzemiyor ama aralarında neden ileri geldiği belli olmayan bir benzerlik var. Von Sohn'un tam kopyası. Ben adamın yüzüne bakar bakmaz ne olduğunu anlarım."

"Ha bakın buna itirazım yok. Bu konuda gerçekten tecrübeniz var. Yalnız Fyodor Pavloviç, biraz önce burada doğru dürüst davranacağımıza söz vermiş olduğumuzu hatırlatırım. Bunu aklınızdan çıkarmayın. Size şimdiden söylüyorum: Kendinizi tutun. Eğer burada soytarılık etmeye kalkışırsanız karışmam! Beni sizinle aynı düzeyde görmelerini istemem!.."

Miusov bunu söylerken rahibe doğru döndü:

---

* 1869'da Petersburg'da meydana gelen gerçek bir cinayet olayının maktulü. Bu olay 1870'lerde hâlâ canlılığını koruyordu. (Dostoyevski bu cinayete *Delikanlı* adlı romanında da atıf yapmıştır.) Victor Terras'a göre Fyodor Pavloviç Von Sohn'u "öteki"ne, Maksimov'a benzetirken aslında kendi kaderini öngörmektedir. *-ed.*

"Ne biçim bir adam olduğunu görüyorsunuz. Onunla birlikte saygın kişilerin yanına çıkmaya çekiniyorum."

Genç rahibin solgun kansız dudaklarında, susmaya alışmış insanlara özgü, ince bir gülümseyiş belirdi. Bu gülümseyişte özel bir kurnazlık seziliyordu, ama rahip hiçbir karşılık vermedi. Susmasından da açıkça belliydi ki kendi kişiliğini onlardan çok üstün görüyor, bu yüzden hiçbir şey söylemiyordu. Miusov kaşlarını daha çok çatarak: 'Allah kahretsin hepsini. Çağlar boyu kalıplaşmış bir dış görünüşten başka hiçbir şeyleri yok... Gerisi hep göz boyası, hep saçmalık!' diye düşündü.

Fyodor Pavloviç:

"İşte keşişhaneye geldik! Ama parmaklık da keşişhanenin kapısı da kapalı!" diye bağırdı. Sonra keşişhanenin kapısının yukarısında ve yanlarda tasvirleri olan azizlerin karşısına geçip, geniş el kol hareketleriyle haç çıkarmaya koyuldu.

"İnsan başkasının manastırına kendi kuralları ile girmez," diye söyleniyordu. "Demek bu keşişhaneye yirmi beş aziz kapanmış, birbirine bakıp lahana yiyor. Hiçbir kadın buradan içeri ayağını atamaz. İşin en hoş tarafı da bu! Hem de şaka değil, gerçekten öyleymiş."

Birden o çelimsiz rahibe doğru döndü:

"İyi ama işittiğime göre, staretz kadınları da kabul ediyormuş, o nasıl oluyor öyle?" diye sordu.

"Halktan birçok kadın şu anda da buradadır; işte şurada, sundurmanın orada yatıp bekliyorlar. Bu sundurmada yüksek çevrelerden olan kadınlar için de, parmaklığın öbür tarafında, iki küçük oda yapıldı. Şu pencereler var ya, işte o odanın pencereleridir. Staretz, sağlık durumu izin verdiği vakit iç taraftaki geçitten onların yanına gidiyor, parmaklığın öbür tarafında durup, onlarla öyle görüşüyor. Şu anda orada Harkov'dan gelmiş bir hanım, bir çiftlik sahibinin karısı olan Bayan Hohlakova, kötürüm kızı ile birlikte bekliyor. Herhalde staretz onlarla görüşmeye söz vermiş olacak. Gerçi son zamanlarda o kadar güçten düştü ki, halkın karşısına çok nadir çıkıyor..."

"Demek keşişhaneden kadınların bulunduğu yere bir geçit yapılmış ha? Sakın aklınıza bir şey gelmesin aziz pederimiz, kötü bir maksadım olduğunu sanmayın. Laf olsun diye söylüyorum işte! Herhalde kulağınıza çalınmıştır; Aynaroz'da kadınlar ziyarete gelmek şöyle dursun, içeriye asla giremezmiş. Hayvanların dişileri bile, örneğin tavuklar, dişi hindiler, inekler... Bunlardan hiçbirinin oraya girmesine fırsat verilmezmiş..."

"Fyodor Pavloviç, bu sözlere devam ederseniz, sizi şimdi tek başınıza bırakırım. Öyle olunca da sizi buradan kolunuza girerek zorla çıkarırlar... Bunu önceden söyleyeyim de..."

Fyodor Pavloviç:

"Benim size ne zararım var Pyotr Aleksandroviç," dedi, sonra parmaklığın öbür tarafına geçerek birden: "Bakın hele! Nasıl bir gül tarlası içinde yaşıyorlar!" diye bağırdı.

Gerçekten, çevrede artık gül yoktu ama her yan nadir görülen çok güzel sonbahar çiçekleri içindeydi. Nereye ekmek mümkünse ekmişlerdi. Belliydi ki bu çiçeklere o işi çok iyi bilen bir el bakıyordu. Küçük kiliselerin parmaklıkları ile mezarların arasına çiçek tarhları yapılmıştı. Staretzin yaşadığı hücrenin bulunduğu tek katlı, önünde bir sundurma olan tahtadan yapılmış evin de her yanı çiçeklerle doluydu. Fyodor Pavloviç kapının önündeki basamaklardan yukarı çıkarken sordu:

"Peki, bundan önce burada oturan staretz Varsonofiy zamanında böyle şeyler var mıydı? Diyorlar ki, o staretz pek öyle zarif şeylerden hoşlanmazmış, hatta birden yerinden fırladığı gibi elinde sopa ile kadınların üzerine varıp onları dövermiş bile."

Çelimsiz rahip:

"Gerçekten de Staretz Varsonofiy bazen meczup gibi görünürdü ama hakkında anlatılanların birçoğu safsatadan başka şey değil. Örneğin Staretz Varsonofiy sopa ile hiçbir zaman hiç kimseyi dövmemiştir," dedi. "Şimdi bir dakika bekleyin olmaz mı baylar? Geldiğinizi bildireyim."

Miusov, bu arada fırsattan yararlanarak bir kez daha:

"Fyodor Pavloviç, son defa söylüyorum, işitiyor musunuz? İçeride doğru dürüst davranın, yoksa sonra bunu size ödetirim," dedi.

Fyodor Pavloviç alaylı bir tavırla:

"Neden böyle heyecana kapılıyorsunuz, anlayamadım," dedi. "Yoksa işlediğiniz günahlardan ötürü korkuyor musunuz? Söylediklerine göre, staretz daha insanın yüzüne bakar bakmaz kimin ne için geldiğini anlarmış. Gelgelelim sizin gibi Parisli, ilerici bir bay, nasıl oluyor da başkalarının kendisiyle ilgili düşüncelerine bu kadar önem veriyor? Doğrusu beni bu bakımdan çok şaşırtıyorsunuz."

Ama Miusov, bu alaylı sözlere karşılık vermeye fırsat bulamadan onları içeriye davet ettiler. Miusov, odaya girerken biraz sinirliydi. Aklından şu düşünce geçti: 'İşte, öfkelendim bile. Ben kendimi tanıyorum, içeride muhakkak tartışmalara girişeceğim, sükûnetimi kaybedeceğim, kendimi de fikirlerimi de küçük düşüreceğim!'

II

İHTİYAR SOYTARI

İÇERİYE hemen hemen staretzle aynı anda girmişlerdi. Onlar girince, staretz de küçük yatak odasının kapısında görünmüştü. Hücreye onlardan daha önce gelmiş olan iki hieromonk* da staretzin çıkmasını bekliyordu. Bunlardan biri kütüphaneye bakıyordu, öbürü Peder Paisiy'di. Çok yaşlı değildi ama hastalıklı biriydi; söylendiğine göre de okumuş adamdı. Onlardan başka, köşede, yirmi iki yaşında görünen, sırtına sivillerin giydikleri cinsten bir redingot geçirmiş bir genç duruyordu. (Bu genç, görüşmelerin sonuna kadar hep ayakta kalacaktı.) İlahiyat fakültesi öğrencisiydi, ileride din üzerinde araştırmalar yapan bir bilim adamı olacaktı. Manastır idaresi ile rahiplerin bağlı oldukları tarikat, nedense ona kol kanat germişti. Oldukça uzun boyluydu. Taptaze bir yüzü, geniş elmacık kemikleri, zeki, aynı zamanda dikkatle bakan kahverengi, badem biçimi gözleri vardı. Yüzünde çok saygılı bir ifade vardı.

* Hem keşiş hem de rahip olan kişi. *-ed.*

Yalnız bu saygıda dalkavuklukla hiç ilgisi olmayan bir ağırbaşlılık seziliyordu. Gelenleri sanki onlar kendisiyle eşit varlıklar değil de başkalarına tabi, başkalarının iradesine bağlı varlıklarmış gibi selamlamayı bile gerekli bulmadı.

Staretz Zosima içeri girdiği vakit yanında bir müridi ile Alyoşa vardı. Rahipler yerinden kalkarak, aşağıya kadar eğilip parmaklarını yere değdirerek onu selamladı, sonra da haç çıkarıp elini öptüler. İhtiyar, onları kutsadıktan sonra aynı şekilde yerlere kadar eğildi, parmaklarını döşemeye değdirerek her birini ayrı ayrı selamladı. Sonra her birinden ayrı ayrı kendisini kutsamasını istedi. Selamlama töreni çok ciddi bir hava içinde olmuştu. Ama gene de basit bir selamlaşmaya benzemiyordu; işin içine bazı duyguların karıştığı seziliyordu. Öyle olduğu halde Miusov, bütün bunlar kasıtlı olarak etraftakileri etkilemek için yapılıyormuş gibi bir duygu içindeydi.

Kendisi onunla birlikte gelmiş olanların en önünde duruyordu. Bu bakımdan, beslediği düşünceler ne olursa olsun, mademki oranın âdeti öyleydi, staretzin elini öpmese bile en basit nezaket kurallarına uyarak ona yaklaşıp kendisini kutsamasını dilemeliydi. Zaten bir akşam önce bunu düşünmüş, öyle davranmaya karar vermişti. Ama şimdi bütün bu selamları, rahiplerin birbirlerini öpüşlerini görünce, bir saniye içinde kararını değiştirivermişti: çok resmî, aynı zamanda ciddi bir tavırla, bir salon adamına yakışır biçimde epey eğilerek kibarca selam verdi, sonra bir iskemlenin yanına çekildi. Fyodor Pavloviç de Miusov'u maymun gibi taklit ederek, aynısını yaptı. İvan Fyodoroviç de çok resmî, çok nazik bir tavırla eğildi, ama o da iki elini yanına yapıştırmıştı. Kalganov ise o kadar utandı ki, selam bile veremedi. Staretz onları kutsamak için kaldırdığı elini indirdi, ikinci bir defa selamladıktan sonra herkesin oturmasını rica etti. Alyoşa'nın yanakları al al oldu, fena halde utanmıştı. Kötü tahminleri gerçekleşiyordu...

Staretz maun, deri kaplı, çok eski moda, küçük bir divanın üzerine oturdu, rahipler dışında bütün misafirlerin karşı tarafta duvarın dibine dizilmiş, üzeri çok yıpranmış siyah deri ile kaplı dört

tahta iskemleye, yan yana oturmalarını işaret etti. Rahipler ise iki yana, biri kapının, diğeri pencerenin yanına oturmuştu. İlahiyat öğrencisi, Alyoşa ve henüz rahip adayı olan biri ayakta kalmıştı.

Hücre pek o kadar geniş değildi, aynı zamanda eski bir hali vardı. Eşyaları, fakirliği belli eden, kaba saba şeylerdi. Zaten içeride yalnız ihtiyaç karşılığı olan eşya bulunuyordu. Fazladan bir tek şey yoktu. Pencerenin kenarında iki saksı içinde çiçekler, köşede de birçok ikona vardı. Bunlardan biri, kocaman bir Meryem Ana ikonasıydı; herhalde kilisede bölünme* olmadan çok daha önce yapılmıştı. Önünde bir kandil yanıp duruyordu. O ikonanın yanında pırıl pırıl çerçeveleri içinde iki ikona daha, onların yanında yapma melek heykelleri, porselenden paskalya yumurtaları, katoliklerin kullandığı çeşitten fildişi bir haçla, ona sarılmış olan bir Mater Dolorosa**, bir de geçmiş yüzyılların ünlü İtalyan ressamlarının elinden çıkmış birkaç gravür vardı. Bu çok zarif, aynı zamanda çok pahalı gravürlerin hemen yanı başında, bütün panayırlarda birkaç kapiğe satılan taş basması ikonalar asılıydı: birçok ermişi, din uğruna işkence görmüş kişiyi, kutsal varlıkları canlandıran Rus ikonalarıydı bunlar... Bundan başka çağdaş olsun, daha eski çağlarda yaşamış olsun, birkaç Rus piskoposunun da yine taş baskısı resimleri vardı. Ama bunlar öbür duvarlara asılmıştı.

Miusov şöyle bir göz gezdirerek bütün bu "beylik eşya"lara baktı, sonra gözlerini staretze dikti. Kendi görüşlerine değer veren bir adamdı. Bu en zayıf yönüydü ama artık elli yaşına geldiği, bu yaşta aklı başında, sosyeteye mensup varlıklı bir adamın hemen hemen her zaman, hem de bazen elinde olmayarak, kendi kişiliğine karşı daha saygılı olmaya başladığı göz önünde bulundurulursa, bu zayıf yanı hoş görülebilirdi.

Staretz daha ilk anda hiç hoşuna gitmemişti. Doğrusunu söylemek gerekirse, ihtiyarın yüzünde Miusov'dan başka daha birçok kişinin hoşuna gitmeyecek bazı özellikler vardı. Artık pek boylu

---

* Rus Ortodoks Kilisesinde, Psikopos Nikon (1605-1681) döneminde yapılan bir dizi sert reformun ardından yaşanan bölünmeden söz edilmektedir. *-ed.*

** Latince Meryem Ana'ya verilen isim; "Acılı Ana" anlamına gelir. *-çev.*

sayılamayacak, kamburlaşmış, ayaklarında derman kalmamış bir adamdı. Daha altmış beş yaşındaydı ama hastalık yüzünden çok daha yaşlı, en azından on yaş daha büyük görünüyordu. Kupkuru olan küçük yüzü, baştanbaşa ince kırışıklarla dolmuştu, özellikle gözlerinin çevresi çok kırışıktı. Küçük gözleri açık renkti; aynı zamanda pırıl pırıl olan bu gözler, hep hareket eden iki küçük ışıklı noktayı andırıyordu. Yalnız şakaklarında bembeyaz saçlar kalmıştı. Sakalı kısa, seyrek ve sivriydi. Sık sık gülümseyen dudakları tıpkı iki sicim gibi incecikti. Burnu belki pek uzun değildi ama ucu tıpkı bir kuş gagası gibi sipsivriydi.

Miusov'un aklından 'Bütün bu belirtilerden kötü niyetli, oldukça kibirli bir ruh taşıdığı anlaşılıyor' diye bir düşünce geçti. Bütün bunları inceledikten sonra, oraya geldiği için kendine kızmaya başlamıştı.

Saatin çalması, konuşmanın başlamasına fırsat vermiş oldu. Duvardaki küçük, ucuz, sarkaçlı saat, hızla on ikiyi vurdu. Fyodor Pavloviç:

"Tam söyleştiğimiz saat!" dedi. "Gelgelelim oğlum Dmitriy Fyodoroviç hâlâ gelmedi... Onun namına sizden özür dilerim kutsal staretz... (Alyoşa babasının ihtiyara 'kutsal staretz' dediğini işitince birden irkilmişti.) Ben, daima her şeye karşı çok titiz, dakik biriyimdir; daima şunu hatırımda tutarım ki dakiklik, krallara özgü bir nezaket kuralıdır..."*

Miusov kendini tutamayarak:

"Ama siz kral değilsiniz ki..." diye mırıldandı.

"Kral değilim ya... Ben bunu zaten kendim de biliyorum. Vallahi biliyorum Pyotr Aleksandroviç! Ama ne yapalım ki, daima böyle damdan düşer gibi, olmayacak şeyler söylerim."

Fyodor Pavloviç bunu söyledikten sonra birden, dokunaklı bir şekilde:

"Çok sayın peder, karşınızda bir soytarı, gerçek bir soytarı görüyorsunuz!.." diye bağırdı. "Kendimi öyle tanıtayım bari... Ne ya-

* XVIII. Louis'ye (1755-1824) atfedilen, o dönem Rusya'da, halk arasında yaygın bir söyleyiş. *-ed.*

palım, eski bir alışkanlık işte. Belki bazen yalan da söylerim, ama bunu yaptığım vakit bile iyi niyetle, başkalarını güldürmek ya da onlara hoş görünmek için yaparım. Başkalarına hoş görünmek fena bir şey değil, değil mi ya? Bundan yedi yıl önce küçük bir kente gitmiştim, orada bir iki işim vardı, bazı tüccarlarla neredeyse ortaklık bile kurmuştum... İspravnike, polis müdürüne gitmiştik; hem bazı şeyleri öğrenmek hem de onu bizimle beraber yemek yemeye davet etmek istiyorduk. İspravnik karşımıza çıktı; uzun boylu, şişman, sarışın, somurtkan bir adamdı. Bu tip durumlardaki en tehlikeli tipler böyleleridir, aslında karaciğerleri bozuktur bunların, karaciğerleri... Hep ondan! Ben hemen sosyete görmüş bir adamın rahatlığıyla ona doğru gittim ve 'Bay ispravnik, bizim Napravnik'imiz* olun!' dedim. Bana 'Ne Napravnik'i?' diye sordu. Daha yarım saniye geçmemişti ki, işin berbat olduğunu anladım. Adam ciddi duruyordu. Bunun üzerine 'Şaka etmek istemiştim efendim, hepimiz neşelenelim diye... Biliyorsunuz Napravnik bizim tanınmış orkestra şefimizin soyadıdır. Ben de işte aramızda bir ahenk olsun, kuracağımız işte bir aksaklık olmasın diye sizin bir orkestra şefi gibi yönetmenizi isteyecektim.' Bundan daha açık bir anlatış olabilir mi? Güzel de bir benzetme yapmışım değil mi? Gelgelelim adam, 'Özür dilerim, ben makamımdan yararlanılıp birtakım söz oyunları yapılmasına izin vermem,' dedi, dönüp gitti. Arkasından 'Evet, evet, siz Napravnik değil ispravniksiniz, peki!' diye bağırdım. Adam 'Hayır, madem öyle dediniz, ben Napravnik'im,' dedi. İnanır mısınız, işimiz bu yüzden bozuldu. Her zaman böyle yaparım. Her zaman. Hep nezaket göstereyim derken başıma işler açarım... Bundan yıllar önce bir adama, hem de çok nüfuzlu olan birine, 'Karınız pek gıdıklanıyor,'** dedim; bunu kadının ahlak konusunda çok titiz olduğunu belirtmek için söylemiştim. Adam bana birden 'Gıdıklandığını nereden biliyorsunuz? Onu gıdıkladınız mı?' diye sormaz mı? Ben de adamın bu lafı karşısında şaka edeyim dedim, 'Gıdık-

---

* E. F. Napravnik (1839-1916): Rus besteci, ilk Rus orkestra şefi. *-ed.*

** Rusçada "Şekotlivaya" (hassas) kelimesi "Şekotat" (gıdıklamak) ile aynı kökten gelmektedir. *-ed.*

ladım ya!' dedim. Eh adam beni öyle bir gıdıkladı ki o zaman... Çok eski bir olay olduğu için artık anlatmaktan da çekinmiyorum bunu. İşte hep kendime zarar verir dururum."

Miusov tiksinti ile:

"Şimdi de aynı şeyi yapıyorsunuz," dedi.

Staretz hiç konuşmadan bir ona, bir diğerine bakıyordu. Fyodor Pavloviç devam etti:

"Gerçekten mi?.. Bana inanın, bunun böyle olacağını biliyordum Pyotr Aleksandroviç... Biliyor musunuz, daha konuşmaya başlar başlamaz saçmalayacağımı hissetmiştim. Hem de bunu ilk olarak sizin fark edeceğinizi anlamıştım. Biriyle şaka edip de, şakanın hoş kaçmadığını sezdiğim vakit aynı anda her iki yanağım aşağı doğru seğirmeye başlıyor, sanki ıspazmoz geçirir gibi oluyorum sayın peder. Bu hal bende gençlikten kalmıştır, soylu kişilerin evinde yanaşma olarak yaşadığım, başkalarının sadakalarıyla kendime ekmek sağladığım günlerden kalma bir alışkanlıktır. Aslını ararsanız ben doğuştan soytarıyım. Sizin anlayacağınız meczup gibiyim sayın peder... Belki de içime kötü bir ruh girmiştir, bu hususta bir şey söyleyemem ama öyle bir ruh bana musallat olsaydı bile, küçük, önemsiz bir ruhtur. Daha büyük bir ruh kendine daha önemli bir yer ararda herhalde. Ama sizin vücudunuza girmeyeceğine inancım var Pyotr Aleksandroviç. Çünkü siz kötü ruh için bile öyle ahım şahım bir yuva sayılmazsınız. Sonra ben kötü bir ruha esir olsam bile inancım var, Tanrıya inanıyorum. Sadece son zamanlarda şüphe etmeye başladım. Bu yüzden işte burada oturup, uslu uslu büyük sözlerin söylenmesini bekliyorum. Ben sayın peder, tıpkı filozof Diderot gibiyim: Bir gün Çariçe Katerina'nın huzurunda Metropolit Platon'a gitmiş. İçeri girip hemen 'Tanrı yoktur!' demiş. Bu sözün karşısında ulu din adamı parmağını kaldırmış ve demiş ki 'Sadece bir aptal yüreğimde Tanrı yok, der!'* O zaman Diderot olduğu yerde onun ayaklarına kapanmış 'İmana geldim! Vaftiz olmak istiyorum,' diye bağırmış. Hemen orada vaftiz etmişler. Prenses Daşkova vaftiz annesi, Potyomkin de vaftiz babası olmuş."

* Mezmurlar, 14:1, 53:1 –*ed.*

Miusov artık kendisini tutamayarak titrek bir sesle:

"Fyodor Pavloviç, bu yaptığınız rezalet! Kendiniz de çok iyi biliyorsunuz ki bunlar yalan... Bu saçma hikâyenin aslı yok! Ne diye uyduruyorsunuz bunları?" dedi.

Fyodor Pavloviç heyecanla:

"Bunun doğru olmadığını ben de sezmiştim!" dedi. "Şimdi size gerçeği olduğu gibi söyleyeceğim baylar... Ulu staretz! Özür dilerim, Diderot'nun vaftizi konusunda söylediğim şeyler var ya, onları, o son kısmını hemen şurada uyduruverdim, daha önce böyle bir şey aklıma bile gelmemişti. Olayı süslemek için bunu katıverdim işte. Böyle neden şaklabanlık yaptığımı merak ediyorsanız Pyotr Aleksandroviç onu da söyleyeyim; kendimi sevdirmek için! Gene de niçin böyle şeylere başvurduğumu bazen kendim de bilemem... Diderot hikâyesine gelince; o 'sadece aptal bir adam' sözlerini daha gençken belki yirmi defa buradaki çiftlik sahiplerinden, yanlarında yanaşma olarak çalıştığım çiftlik sahiplerinden işittim. Söz gelmişken şunu da söyleyeyim ki Pyotr Aleksandroviç, sizin teyzenizden de aynı şeyleri işitmişimdir. Teyzeniz Mavra Fominişna'dan... Onların hepsi hâlâ, o Tanrısız Diderot'nun Metropolit Platon'la Tanrı hakkında tartışmalar yapmak için geldiği inancındalar..."

Miusov yerinden kalktı, yalnız sabrını tüketmekle kalmamış sanki kendini de kaybetmişti. Öfkeden adeta gözü dönmüştü ve bunun kendisini gülünç duruma düşürdüğünün farkındaydı. Doğrusunu söylemek gerekirse hücrede olmayacak şeyler oluyordu. Aynı hücrede daha eski staretzler zamanından başlayarak, kırk ya da elli yıldan beri ziyaretçiler toplanırdı; ama bu ziyaretler her zaman derin bir saygı içinde olurdu. Başka türlü davranamazlardı zaten. Buraya girmesine izin verilen herkes, kendilerine büyük bir lütufta bulunulmuş olduğunu anlardı. Birçoğu diz çöker, ziyaretin sonuna kadar da ayağa kalkmazdı. Yüksek görevlerde bulunan insanlarla, okumuş kişiler, hatta liberal düşünceli bazı insanlar oraya meraklarını gidermek ya da başka herhangi bir iş için, ister başkalarıyla beraber ister tek başına olsunlar hücreye girdikleri vakit, her şeyden önce derin bir saygı, aynı zamanda büyük bir nezaket gös-

termeyi, bütün ziyaret boyunca da bu havadan ayrılmamayı ödev sayardı. Üstelik orada paranın adı bile geçmezdi. Bir tarafta yalnız sevgi ve yalnız bağışlama isteği, diğer tarafta da ya bir pişmanlık ya herhangi bir sorununu çözme isteği ya da yaşamın akışı içinde ortaya çıkan çetin bir anı geçiştirme amacı vardı.

Bu bakımdan Fyodor Pavloviç'in, bulunduğu yere hiç uymayan ve saygısızlık olarak görünen soytarılıkları, orada bulunanlarda, daha doğrusu bazılarında bir şaşkınlık ve hayret uyandırmıştı. Papazlık rütbesine ulaşmış rahiplerin yüzlerinde kıl bile kıpırdamamıştı ama staretzin ne söyleyeceğini ciddi bir tavırla, aynı zamanda merakla bekledikleri, hatta Miusov gibi yerlerinden kalkmaya hazırlandıkları belliydi. Alyoşa neredeyse ağlamak üzereydi. Başını eğmiş olarak duruyordu. En çok şaştığı şey de, asıl güvendiği ağabeyi İvan Fyodoroviç'in, babası üzerinde etki yapabilecek, istediği anda onu susturabilecek tek insanın, hiç kımıldamadan iskemlenin üzerinde oturması, gözlerini yere indirmiş olması, üstelik sanki yabancı biriymiş gibi, bütün bunların nasıl biteceğini merakla beklemesiydi. Çok iyi tanıdığı, bir bakıma yakını sayılabilecek olan Rakitin'e ise (ilahiyat fakültesi öğrencisinin ismi buydu) bakmaya bile cesaret edemiyordu. Alyoşa onun o sırada aklından geçenleri çok iyi biliyordu. (Zaten manastırda onun düşüncelerini bilen yalnız Alyoşa idi.)

Miusov, staretze döndü:

"Özür dilerim, belki benim de bu alçakça maskaralığa katıldığımı sanıyorsunuzdur. Benim yanıldığım nokta şu oldu: Fyodor Pavloviç gibi bir insan bile böyle saygılı olması gereken bir yere girdiği vakit, üzerine düşen ödevi anlar diye düşünmüştüm. Onunla birlikte buraya geldiğim için özür dilemek zorunda kalacağım aklıma bile gelmemişti."

Pyotr Aleksandroviç sözünü bitiremedi, büsbütün utanmıştı. Neredeyse odadan çıkmak üzereydi, ama staretz birden o zayıf, çelimsiz ayaklarının üzerinde doğrularak yerinden kalktı, Pyotr Aleksandroviç'in iki elini tuttu:

"Çok rica ederim, kendinizi üzmeyin!" diyerek onu tekrar iskemleye oturttu. "Sakin olun lütfen... Misafirim olmanızı sizden özellikle rica ediyorum."

Sonra Miusov'a selam verdi, arkasını döndü, tekrar küçük sedirin üzerine oturdu. Fyodor Pavloviç iki elini tahta iskemlenin kollarına koyarak:

"Ulu staretz! Sizden bir söz bekliyorum! Lütfen söyleyin, bu kadar hareketli olmak, size bir hakaret olarak mı görünüyor?" diye, bağırır gibi yüksek sesle sordu. Karşılığını alır almaz yerinden fırlayacakmış gibi iki eliyle koltuğunun kenarlarına yapışmıştı.

Staretz derin bir etki bırakan dolgun bir sesle:

"Çok rica ederim, rahatsız olmayın, hiçbir şeyden çekinmeyin..." dedi. "Sıkılmayın! Evinizdeymiş gibi davranın. En önemlisi kendinizden bu kadar utanmayın, çünkü her ne olursa, hep insanın kendinden utanması yüzünden olur."

"Kendi evimde gibi mi davranayım? Yani, tabii halim ne ise o halde mi olayım? Bu kadar anlayış göstermeniz fazla! Evet, benim için fazla bir şey olur! Gene de bu sözünüzü candan kabul ediyorum. Size bir şey söyleyeyim mi kutsal pederimiz? Bana tabii halimde görünmeyi öğütlemeyin; böyle bir tehlikeyi göze almayın... Hoş, tabii halimde görünmeyi kendim de göze alamam ya... Bunu sizi korumak için söylüyorum. Gerçi bazıları beni kötü bir ışık altında göstermek istiyor ama... Bundan gerisi daha bilinmeyen karanlıklar içindedir. Bu sözüm size Pyotr Aleksandroviç! Size karşı ise kutsal varlık, içimden gelen tek şey sınırsız bir hayranlıktır! Bu hayranlığı içimden boşaltmak istiyorum..."

Ayağa kalktı, ellerini yukarı kaldırdı:

"Seni rahminde taşımış olan varlık, sana süt vermiş ananın memeleri mübarek olsun...* Bilhassa memeleri mübarek olsun! Biraz önce bana 'Kendinden utanma, çünkü her ne olursa bundan oluyor,' demiştiniz. Bu sözünüzle sanki yüreğimi deldiniz, içimi okumuş oldunuz... Gerçekten başka insanların yanına girdim mi hep bana herkesten daha alçakmışım, herkes bana 'soytarı' gözüyle ba-

* Luka 11:27 –*ed.*

kıyormuş gibi bir duyguya kapılıyorum. O zaman kendime 'Madem öyle, tam anlamıyla soytarı gibi davranayım da görün... Benim için düşündükleriniz umurumda bile değil, hepiniz benden daha alçak varlıklarsınız...' diye düşünürüm. Onun için de soytarılık ederim. Ama utancımdan yaparım bunu büyük üstadımız!.. Utancımdan... Oraya buraya atılıp coşmam da hep alınganlığımdan. İnanın, bir yere girdiğim vakit içeridekilerin benim en akıllı, en iyi insan olduğumu düşündükleri kanısına varmış olsaydım, o zaman Allahım! Ne kadar iyi bir insan olurdum bilseniz! Üstadım..."

Fyodor Pavloviç bunu söylerken birden yere diz çökmüştü:

"Söyleyin selamete erişmek, ölümsüzlüğe kavuşmak için ne yapmalıyım?"*

O anda şaka mı ediyordu, yoksa gerçekten mi böyle duygulanmıştı; bu konuda karar vermek çok zordu. Staretz gözlerini ona doğru kaldırdı, gülümseyerek: "Ne yapmak gerektiğini siz çok iyi biliyorsunuz," dedi. "Aklı başında adamsınız. Kendinizi sarhoşluğa kaptırmayın, küfretmeyin, sözünüze sahip olun, şehvet duygularının esiri olmayın, özellikle paraya tapmayın... Sonra sizin o meyhaneleri kapayın. Hepsini kapatamazsanız bile hiç olmazsa iki ya da üç tanesini kapayın. En önemlisi yalan söylemeyin... Evet, en önemli olan bu; yalandan kaçının..."

"Yani Diderot için söylediklerimi mi kastediyorsunuz?"

"Hayır, Diderot için söylediklerinizi demek istemedim, en önemlisi kendi kendinize yalan söylemeyin. Kendine yalan söyleyen, kendi yalanlarını dinleye dinleye onlara gerçek diye inanan bir insan, artık kendi içinde de, çevresinde de asıl gerçeği fark edemeyecek hale gelir. O zaman da hem kendisine hem başkalarına karşı saygısını kaybeder. Saygıyı kaybedince, kimseyi saymayınca içinde kimseye karşı en küçük bir sevgi kalmaz. Sevgi olmayınca da kendini oyalamak için en adi, en kaba zevklere esir olur. Bu eğilimlerinde bazen hayvan seviyesine iner. Bütün bunlar işte durmadan başkalarına da kendine de yalan söylemekten olur. Kendine yalan söyleyen insan, herkesten önce alınır, kırılır. Bazen herhangi bir

* Luka 10:25 –*ed.*

şeyden alınmak, gocunmak zevk verir, değil mi? Oysa öyle bir insan çok iyi bilir ki, kimse onu kırmamıştır, başkalarının kendisini kırmış olduğunu kendisi uydurmuştur. Çevresindekileri şaşırtmak için yalan söylemiştir, olayları büyütmüştür, başkalarının karşısında mahsus bir sahne uydurmuştur ya da tek söz üzerinde durarak pireyi deve yapmıştır. Yalan söyleyen insan bunları bilir, öyle olduğu halde herkesten önce alınmış görünür, yalnız zevk duymak için, ruhunda büyük bir memnunluk uyandırmak için gücenir, gücene gücene de sonunda gerçekten kin beslemeye başlar... Çok rica ederim, ayağa kalkın... Yerinize oturun, rica ederim. Bu davranışlarınız da sahte davranışlar..."

Fyodor Pavloviç ayağa kalktı, hızla staretze yaklaştı, bir an içinde onun zayıf, küçük elini öptü:

"Siz kutsal bir insansınız, izin verin elinizi öpeyim. Çok doğru söylediniz gerçekten alınmak, kırılmak insana zevk veriyor. Bunu o kadar güzel söylediniz ki! Daha önce böylesine güzel bir söz duymadım. Gerçekten ben de bütün ömrüm boyunca, zevk duymak için başkalarına kırılmışımdır, gösteriş olsun diye her şeye alınmışımdır; çünkü bazen başkalarının sözüne ya da davranışlarına alınmak yalnız zevk vermez, aynı zamanda güzeldir de; işte bunu söylemeyi unuttunuz ulu üstadımız... Güzeldir! Bunu defterime yazacağım. Ben hep yalan söylemişimdir, bütün ömrüm boyunca, her gün, her saat yalan uydurmuşumdur. 'Ben yalanım, yalanın babasıyım!' Hayır, yalanın babası değil, oğluydu galiba, bunu hep karıştırıyorum. Her neyse, oğlu olsun, o daha iyi...* Yalnız... Melek gibi bir insan olan siz şunu kabul etmelisiniz... Diderot gibi konularda bazen yalan söylenebilir, Diderot konusunda yalan söylemek kimseye zarar vermez. Oysa bazı sözler vardır, zarar verir. Büyük üstadım! Söz açılmışken bir şey açıklamak istiyorum, az kalsın unutacaktım. Daha bundan üç yıl önce kafama koymuştum, buraya gelip, evet... buraya gelip bir şeyi öğrenmek, sormak istiyordum. Yalnız emredin, Pyotr Aleksandroviç sözümü kesmesin.

---

* Yuhanna 8:44'e atıf yapılan bu cümlede "şeytanın" baba değil oğul olduğu söylenerek, hikâye gelişimi ile ilgili ilk ipucu verilmektedir. *-ed.*

Sormak istediğim şu sayın peder; *Çetyi-Miney*'in* bilmem hangi kısmında, mucizeler yaratan bir azizden söz edildiği doğru mu? Bu adama dinî inançları yüzünden işkence etmiş, sonunda da kafasını kesmişler... O zaman kendisi yerinden kalkmış, kafasını yerden kaldırmış, kollarının arasına almış, hem yürüyor hem de kafasını 'şefkatle öpüyormuş.' Böylece uzun bir süre, öyle kafasını elinde tutarak yürümüş, hem de onu 'şefkatle öperek...' Böyle bir şey olduğu doğru mu? Söyleyin siz sayın rahipler doğru mu?"

Staretz:

"Hayır, doğru değil," dedi.

Papazlık rütbesine ulaşmış olan, kütüphane memuru rahip:

"*Çetyi-Miney*'de öyle bir şey yok! Bahsettiğiniz hangi azizmiş böyle?"

"Ben ne bileyim hangi azizmiş? Ne adını ne sanını biliyorum. Ama günaha soktular beni bu azizden bahsederek... Ben yalnız anlatılanı dinledim. Hem de kim anlattı biliyor musunuz, işte bu Pyotr Aleksandroviç Miusov var ya, hani demin Diderot yüzünden kızmıştı ya, işte o anlattı bunları..."

"Ben size hiçbir zaman öyle bir şey anlatmadım. Zaten sizinle konuşmam bile..."

"Orası doğru, bunu doğrudan bana anlatmadınız, bir grup insana anlattınız; o grupta ben de vardım. Bundan dört yıl önce oldu bu anlattıklarım. Bunu da burada mahsus açıkladım, çünkü bu güldürücü hikâyeyle siz benim içimdeki inancı sarstınız Pyotr Aleksandroviç... Sizin olup bitenlerden haberiniz yoktu. Ama işte ben o gün eve inançlarım sarsılmış olarak döndüm. O günden beri de her geçen gün daha çok sarsılıyorum. Ya... İşte böyle Pyotr Aleksandroviç, siz işte böyle derin bir uçuruma yuvarlanmama sebep oldunuz. Bu söylediklerim de demin Diderot hakkında söylediklerim gibi öyle havadan sudan şeyler değil..."

Fyodor Pavloviç gene acıklı acıklı, heyecanlı heyecanlı konuşmaya başlamıştı ama, artık herkes onun gene rol yapmaya başla-

* 16.yüzyılda Metropolit Makariy tarafından derlenen, aziz hikâyelerinin anlatıldığı büyük dinî eser. *-ed.*

dığını açıkça anlamıştı. Yalnız Miusov bunun rol olduğunu bildiği halde, onun bu sözlerine canı sıkılmış, aynı zamanda şaşırmıştı:

"Ne saçmalık! Bütün bunlar baştanbaşa saçmalık..." diye söyleniyordu. "Belki gerçekten bunu anlatmışımdır. Yalnız size anlatmadığımı çok iyi biliyorum. Bunu bana da başkaları anlattı. Bir Fransız'dan işitmiştim bunu, Paris'te... Onun söylediğine göre bizim sabah ayinlerinde *Çetyi-Miney*'in bu kısmı okunuyormuş... Bunu söyleyen adam çok okumuş biriydi. Rusya hakkında birçok istatistiği özel olarak incelemiş, Rusya'da uzun yıllar yaşamış bir adamdı. Ben o *Çetyi-Miney*'i kendim okumuş değilim... Zaten okumam da... İnsan yemekte nelerden bahsetmez ki... O sırada yemek yiyorduk..."

Fyodor Pavloviç alaylı bir tavırla Miusov'u taklit ederek:

"Ya... Siz o sırada yemek yiyordunuz," dedi. "Gelgelelim ben dinsel inancımı kaybettim..."

Miusov:

"Sizin dinsel inancınızdan bana ne?" diye bağırdı. Sonra birden kendini tutarak, küçümsemeyle:

"Siz dokunduğunuz her şeyi kirletiyorsunuz," dedi.

Staretz birden oturduğu yerden kalktı, içeride bulunanlara:

"Sizi birkaç dakika yalnız bırakacağım için özür dilerim," dedi. "Ama beni, sizden daha önce gelmiş olanlar bekliyor!"

Sonra birden Fyodor Pavloviç'e dönerek neşeli bir tavırla:

"Siz yine de yalan söylemeyin olmaz mı?" dedi, hücreden çıktı. Alyoşa ile rahip adayı merdivenden inmesine yardım etmek için peşinden koştu. Alyoşa'nın nefesi tıkanıyordu, hücreden çıktığına memnundu ama asıl staretzin gücenmediğine, neşeli göründüğüne seviniyordu. İhtiyar kendisini bekleyenleri kutsamak için sundurmaya doğru yürüyecekti. Ama Fyodor Pavloviç onu hücrenin dış kapısında gene durdurdu, heyecanla:

"Ey kutsal insan, izin verin, o sevgili elinizi öpeyim!" dedi. "Hayır! Ne derlerse desinler, insan sizinle rahatça konuşabilir, sizin yanınızda yaşayabilir. Benim her zaman böyle yalan söylediğimi, her vakit soytarılık ettiğimi mi zannediyorsunuz? Öyleyse şunu

bilin ki, ben bütün bu süre içinde mahsus, sizi denemek için öyle rol yaptım. Hep sizi yokluyordum, sizinle anlaşmak mümkün mü, değil mi onu araştırıyordum. Boyun eğecek olsam, gururunuz beni kabul etmenize engel olmayacak mı, anlamak istiyorum. Doğrusu sizi iftihar listesine yazabilirim, sizin yanınızda insan gerçekten yaşayabilirmiş... Sözüm bu kadar. Susuyorum, artık bir daha ağzımı açmayacağım. Bir koltuğa oturacağım, bir daha da hiç konuşmayacağım. Şimdi konuşma sırası sizde Pyotr Aleksandroviç... Şimdi burada en önemli kişi siz olacaksınız... On dakikalığına..."

III

İNANÇLI KÖYLÜ KADINLAR

AŞAĞIDA, hücreyi çeviren duvarın dış kısmına sonradan yapılmış tahta geçitte, bu sefer hep kadınlar toplanmıştı. Yirmi kadar köylü kadın vardı. Staretzin nihayet onlarla görüşeceği bildirilmişti. Bu yüzden toplanmış bekleşiyorlardı. Geçidin bulunduğu kısma çiftlik sahibi Bayan Hohlakova'lar da çıkmıştı. Ama onlar, soylu kişilere ayrılmış bölmedeydi. İki kişi; bir ana, bir kızdılar. Ana Hohlakova, zengin bir kadındı. Her zaman zevkle giyinirdi. Hâlâ oldukça genç aynı zamanda çok hoş bir kadındı. Yüzü biraz solgundu ama çok hareketli, simsiyah denilecek kadar koyu renkli gözleri vardı. Otuz üç yaşından fazla değildi. Dul kalalı beş yıl olmuştu. On dört yaşındaki kızının ayaklarında felç vardı. Zavallı kızcağız altı aydan beri yürüyemiyordu. Bu yüzden onu tekerlekli, uzun bir koltukta gezdiriyorlardı. Hastalık yüzünden biraz zayıf ama neşeli, aynı zamanda çok sevimli küçük bir yüzü vardı. Uzun kirpiklerle çevrili, iri, karanlık gözlerinde, onu yaramaz bir çocuğa benzeten garip bir ışık titrerdi. Annesi daha baharda onu dış ülkelere götürecekti ama çiftlikte yazın yapılması gereken bazı değişiklikler yüzünden geç kalmışlardı.

Hemen hemen bir haftadan beri bizim kentteydiler. Dua için değil de daha çok bazı işleri için gelmişler, üç gün kadar önce de

bir kez staretzi ziyaret etmişlerdi. Şimdi de staretzin artık kimseyi kabul etmediğini bildikleri halde, beklenmedik bir sırada, birden tekrar çıkagelmişlerdi. Israrla "insanları hastalıktan kurtaran kutsal varlığı hiç olmazsa bir kez görme mutluluğuna kavuşmak" için yalvarıp duruyorlardı. Anne, staretzin çıkmasını beklerken, kızın tekerlekli koltuğunun yanında bir iskemleye oturmuştu. İki adım ilerisinde bir rahip duruyordu. Bu rahip bizim manastırdan değildi; kuzeyde, çok uzaklarda bulunan hiç tanınmamış bir manastırdan gelmişti. O da staretzin kendisini kutsamasını istiyordu. Ama staretz geçide çıkar çıkmaz, önce halkın toplandığı yöne doğru yürüdü. Kalabalık, itiş kakış alçak tavanlı geçidin doğrudan doğruya kırlara açılan üç basamaklı küçük kapısına sokuldu. Staretz en üst basamakta durdu, omuzlarına epitrahili* aldı, sonra kendisine sokulan kadınları haç çıkararak kutsamaya başladı. Havaleli bir kadını iki elinden tutarak ona doğru sürüklemişlerdi. Kadın, staretzi görür görmez birden garip, tiz sesler çıkararak hıçkırmaya, ıspazmoza tutulmuş gibi tir tir titremeye başladı. Staretz, epitrahili kadının başına örttü, kısa bir dua okudu, kadın birden susarak, sakinleşiverdi.

Bugün nasıldır bilmiyorum ama çocukluğumda köylerde olsun, manastırda olsun, böyle havaleli kadınların tiz çığlık attığını ya da bütün kiliseyi çınlatacak şekilde köpek gibi uluduğunu görür ve duyardım. Ama mihrabın arkasından kutsal eşyalar çıkarılıp da kadınları, bu kutsal eşyaların önüne getirdikleri vakit, o "şeytanın çarptığı" hastaların titremesi birden kesilir, hepsi bir süre için sakinleşirdi. Bunlar beni çocukken hayretler içinde bırakır, şaşırtırdı. Ama gene o çağlarda bazı toprak sahiplerinden, özellikle kentteki öğretmenlerimden, bütün bunların işten kaçmak için uydurulmuş yapmacık davranışlardan başka bir şey olmadığını, gereken sertlik gösterilirse, bunları her zaman kökünden yok etmenin mümkün olduğunu işitmiştim. Bu arada, bu sözlerin doğruluğunu ispat için çeşitli gülünç hikâyeler de anlatılırdı. Daha sonraları ise bu konuda uzman olan doktorlardan, işin içinde bir yapmacığın bulunmadı-

* Epitrahil: Papazların omuzlarına aldıkları sırma işlemeli örtü. *-çev.*

ğını, bunun galiba daha çok bizim Rusya'da görülen, aynı zamanda bizim köylü kadınlarının içinde bulundukları ağır yaşama şartlarını gösteren korkunç bir kadın hastalığı olduğunu hayretle öğrendim. Bu hastalık, hiçbir sağlık tedbiri alınmadan, doktor yardımı olmadan yapılan güç doğumlardan hemen sonra vücudu iyice bitkin hale getiren ağır işlerden, çaresi bulunmayan çilelerden, kısaca çeşitli sıkıntılardan ileri geliyordu. Belliydi ki bazı kadınlar, böyle şeylere dayanamıyordu. "Ruhuna şeytan girmiş gibi" oradan oraya atılan, çırpınan bir kadının "kutsal eşyalara" yaklaştırılır yaklaştırılmaz birden iyileşmesine gelince, gerçi bunun bana yapmacık bir davranış, üstelik neredeyse kilise adamlarının kendileri tarafından hazırlanan bir çeşit "oyun" olduğunu söylemişlerdi ama, aslında çok tabii bir şey gerçekleşiyordu: Çünkü yalnız hastayı o kutsal eşyalara yaklaştıran köylü kadınları değil, en önemlisi hasta da kutsal eşyalara yaklaştırılıp yerlere kapandığı anda, bütün varlığını esir eden o kötü ruhun buna hiç dayanamayıp kendisinden uzaklaşacağına kesin olarak inanıyordu.

Bu yüzden sinirleri bozuk olan, ruh hastalığına tutulmuş olan kadında, "kutsal eşyalar"ın karşısında eğildiği sırada, bütün bedenini kavrayan derin bir sarsıntı oluyordu. Beklenen de oluyordu... Bir dakikalık bir süre için olsa bile iyileşme gerçekleşiyordu... İşte staretz o gün epitrahili hastanın başına örter örtmez de aynı şey oldu.

Birbirlerini ite kaka staretze yaklaşmaya çalışan kadınlar arasında birçoğu sevinçle karışık bir heyecandan, aşırı bir duygulanmadan, bol bol gözyaşı döküyor, bazıları hiç olmazsa üstündeki giysinin eteğini öpmeye çabalıyor, bazıları da bir şeyler okuyordu. Staretz hepsini kutsuyor, bazıları ile de konuşuyordu. Havaleli kadını zaten tanıyordu. Onu pek uzaktan değil, manastırdan altı verst ileride bulunan bir köyden getirmişlerdi. Kadını daha önce de staretzin huzuruna çıkardıkları olmuştu.

Staretz, hiç de o kadar yaşlı olmayan, çok zayıf, kupkuru bir kadını işaret ederek: "İşte bu uzaktan gelmiş!" dedi. Kadının yüzü güneşten yanmıştı ama gerçekte de kapkaraydı. Olduğu yerde diz

çökmüş, gözlerini staretze dikmişti. Bakışları, bir delinin bakışlarını andırıyordu. "Uzaktan geliyorum babacığım, uzaktan! Buraya üç yüz verstlik yerden..." dedi. Konuşurken dalgaya tutulmuş gibi, başını iki yana sallıyordu, bir elini de yanağına dayamıştı. Sızlanır gibi konuşuyordu.

Halkın içinde yıllarca büyük bir sabırla dayanmaya çalıştığı sessiz bir acı vardır. Öyle bir acı insanın içine gömülür kalır, sese dökülmez. Bir çeşit acı da vardır ki, sessiz gözyaşlarıyla başlar, bir süre sonra da ağıtlarla boşalır. Bu özellikle kadınlarda olur. Ama bu çeşit acı, sessizce insanın içine gömülen acıdan daha hafif değildir. Ağıtlar, feryatlar insanın yüreğini daha çok parçalayarak, daha çok sarsarak acıyı deşer. Böyle patlak veren bir acı teselli de kabul etmez; kendi kendini besleye besleye, bir türlü dinmeyen bir duygu olur. Ağıt yakmak, insanın içindeki yarayı durmadan deşmesi ihtiyacından doğar.

Staretz, kadına merakla, dikkatli dikkatli bakarak "Esnaftan mısın?" diye sordu.

"Biz kentliyiz babacığım, kentliyiz... Aslımız köylü ama kentli olduk, kente yerleştik: Seni görmek için geldim sayın peder... Ününü işittik, çok işittik sayın peder... Küçücük oğlumu toprağa verdikten sonra, hac yolculuğu için yollara döküldüm. Üç manastıra uğradım, sonra bana: 'Oraya da git Nastasyuşka!' dediler. Yani sizlere, buraya gelecekmişim, sevgili babacığım, size... Ben de kalktım geldim. Dün kiliseye gidip ayini ayakta dinledim, bugün de size geldim."

"Peki, sana gözyaşı döktüren nedir?"

"Küçük oğluma acıyorum babacığım... Üç yaşındaydı zavallıcık! Üç yaşına üç ay vardı.* Yavrum için acı çekiyorum, yavrum için peder... Son bir oğlumuz kalmıştı Nikituşka ile... Dört oğlumuz vardı. Ama bizim çocuklarımız yaşamıyor, babacığım... Yaşamıyor... Ne yapacaksın? Bundan önceki üç yavrumu da toprağa koymuştum, onlara o kadar acımadım. Bu sonuncusunu ise toprağa koyalı bir türlü unutamıyorum. İşte sanki karşımda dikilmiş duruyor, ya-

* Dostoyevski'nin oğlu Aleksey 1878'de aynı yaştayken ölmüştür. *-ed.*

nımdan uzaklaşmıyor... Yüreğimi paramparça etti... Çamaşırlarına, gömleğine, çizmeciklerine bir baktım mı, avaz avaz bağırıp çağırmaya başlıyorum. Geride bıraktığı ne kadar eşya varsa hepsini açıp açıp bakıyor, ağlayıp duruyorum. Kocama, Nikituşka'ya, ne olursun izin ver hacca gideyim, dedim. Bizim efendi arabacıdır, biz fakir insanlar değiliz peder. Kendi arabamız, her şeyimiz var. Atlar da bizim, fayton da... Ama şimdi bütün bu malları ne yapalım? Benim Nikituşka da yanında ben olmayınca içmeye başladı. Bunu iyice biliyorum... Zaten bu iş olmadan önce de öyleydi. Ben biraz uzaklaştım mı, hemen elden ayaktan kesiliyordu. Şimdi ben evden ayrılalı üç ay oldu. Her şeyi unuttum! Anmak bile istemiyorum. Şimdi onun yanında da kalsam bir faydası var mı? Onunla işim kalmadı artık! Onunla ilgimi kestim, her şeyle, herkesle kestim. Artık gözüm ne evimi, ne malımı mülkümü görüyor... Hiçbir şeyi görmüyor gözüm..."

"Bak sana ne söyleyeceğim anacığım... Eski çağlarda yaşamış büyük bir aziz, günün birinde kilisede, işte senin gibi gözyaşı döken bir ana görmüş. O ana da küçük yavrusu için ağlıyormuş. Bir tek yavrusu varmış; onu da senin yavrunu olduğu gibi Tanrı yanına çağırmış. O büyük aziz, kadına 'Bilmiyor musun ki o yavrular cennette, Tanrının tahtı önünde, ne denli cesurdurlar? Tanrının cennetinde onlar kadar korkusuz olan yoktur. Tanrıya, sen bize hayatı bağışladın, sonra daha biz ona doyamadan, hemen geri aldın, diye söylenirler. Sonra öyle korkusuzca yalvarır, durup durup öyle sorular sorarlar ki, Tanrı onlara hemen melek rütbesini verir...' Büyük aziz bunları söyledikten sonra: 'Onun için sen ey ana, gözyaşı dökeceğine sevin!' demiş. Çünkü senin yavrun şimdi Tanrının huzurunda, onun melekleri arasındadır... Ya... İşte o eski çağlarda, gözyaşı döken bir anaya aziz böyle demiş. Kendisi çok büyük bir aziz olduğundan, doğru olmasa bunu o kadına söyleyemezdi! Onun için sen de şunu bilesin ki bacım, şimdi senin yavrun da Tanrı huzurundadır. Onun yanında olduğu için seviniyor, neşeleniyor, senin için de Tanrıya dualar ediyordur. Bu yüzden gözyaşı dökeceğine sevin..."

Kadın, staretzin sözlerini elini yanağına dayamış olarak dinliyordu, gözlerini yere indirmişti. Derin derin içini çekti:

"Nikituşka da beni böyle avutmaya çalıştı, sanki seninle daha önce sözleşmiş gibi, bana aynı sözleri söyledi. 'Hiç aklın yok mu senin?' diyordu. 'Ne ağlıyorsun? Yavrumuz şu anda herhalde Tanrının huzurunda meleklerle birlikte ilahiler okuyordur.' Bunları bana söylüyordu ya, kendi gözleri yaş içindeydi. Baktım o da benim gibi ağlıyor! 'Biliyorum Nikituşka! Tanrının yanında olmayacak da nerede olacak yavrumuz bizim?' dedim. 'Ama işte artık yanımızda değil Nikituşka! Bak, eskiden oturduğu yer boş kalıyor.' Ah, yüzünü bir defacık daha görebilseydim!.. Yalnız bir defacık daha... Yanına sokulmaz, ona bir şeycik demezdim; şöyle bir köşeye büzülür, oradan ona bakardım... Bir dakikacık daha olsun, onu tekrar görebilseydim! Sesini işitebilseydim. Avluda nasıl oynadığını duyabilseydim... Bazen çıkıp gelir, incecik bir sesle 'Ana! Neredesin?' diye bağırırdı. Öyle bağırdığını, odada mini mini ayacıklarını yere vura vura koştuğunu bir kezcik daha duyabilsem!.. Bir kezcik olsun... Yeter bana! Mini mini ayacıklarını 'tak-tak' diye öylesine hızlı hızlı atardı ki! Bazen bana doğru koşup gelirdi, önce bağırır, sonra gülerdi. Ayacıklarının sesini bir duyabilsem... Hemen tanırdım onun olduğunu! Hemencecik anlardım onun geldiğini... Ama nereye baksam o yok ki, babacığım. O yok oldu. Sesini de artık hiç duymayacağım. Bak işte kuşacığı, kuşacığı kaldı da kendi yok oldu! Artık bir daha da onu ne göreceğim, ne de onun sesini işiteceğim..."

Kadın, koynundan yavrusunun mini mini kuşağını çıkardı. Onu görür görmez de, elleriyle yüzünü örterek, sarsıla sarsıla, hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Yüzünü örten parmaklarının arasından gözyaşları sel gibi iniyordu.

Staretz:

"Eski kitaplarda şöyle yazılıdır: 'Rachel çocukları için gözyaşı döküyor, bir türlü avunamıyordu, çünkü çocukları yoktu!'* Ne yaparsın? Siz anaların dünyadaki kaderi bu. Avunamıyorsan çabalama, avunman gerekmiyor! İçinden öyle geliyorsa avunma, ağla...

* Matta 2:18 *-ed.*

Yalnız, her ağladığın anda, şunu da aklından çıkarma: Senin yavrun, Tanrının meleklerinden biri olmuştur. Cennetten sana bakıyor, seni görüyor; gözyaşlarını görünce, onu unutmadığın için sevinerek, döktüğün o gözyaşlarını Tanrıya gösteriyor. Ana olmanın verdiği bu acılı, bu kutsal gözyaşlarını daha çok dökeceksin! Ama eninde sonunda bu acı, sakin bir huzur duygusuna çevrilecek. Şimdi döktüğün bu gözyaşları da o zaman ruhunu temizleyip, günahlardan kurtaran sessiz bir heyecandan, bir duygulanıştan ileri gelen gözyaşları olacak. Bebeğine gelince, merak etme, onun ruhu öbür dünyada rahat etsin diye dua edeceğim. Adı neydi?"

"Aleksey'di babacığım..."

"Güzel isimmiş! Tanrı kulu Aleksey'in* ismini mi verdin ona?"

"Onun adını verdim ya... Tanrı kulu Aleksey'in, Tanrı kulunun..."

"O ne büyük, ne kutsal adamdır... Ruhuna dua edeceğim anacığım; hem de dua ederken çektiğin bu acıyı da anacağım, kocanın da sağlığı için de dua edeceğim! Yalnız onu bırakmakla günah işliyorsun. Kocanın yanına dön, onu koru! Yavrun cennetten bakınca, babasını bırakmış olduğunu görür, o zaman ikiniz için de ağlamaya başlar. Çocuğunun ruhu mutluluğa kavuşmuş; bu mutluluğu neden bozuyorsun? Ne dersen de, o sağdır, sağ! Çünkü insanın ruhu ölümsüzdür. Onu evinde göremiyorsun ama o görünmeyen bir ruh olarak yanı başınızdadır. Şimdi, bir de sen kendi evinden nefret ettiğini söylüyorsun! Bu durumda o yavru melek hiç evine gelebilir mi? Hem kime gelecek artık? Mademki ikiniz bir arada değilsiniz, babası ile annesini birlikte görmezse gelir mi? Bak rüyana girdiğini, bu yüzden acı içinde kıvrandığını söylüyorsun, oysa evine dönersen o sana tatlı rüyalar gönderecektir! Haydi, kocana dön anacığım... Bugünden tezi yok, yola çık..."

Kadın:

"Çıkacağım sevgili peder, senin sözünü tutup gideceğim, yüreğimde ne varsa hepsini deştin... Nikituşkacığım benim, biricik

* Rusya'da halk arasında oldukça sevilen Yunan keşiş Aziz Aleksis'ten söz ediliyor. Romanda Aleksey Karamazov için de zaman zaman bu ifade kullanılacaktır. *-ed.*

eşim Nikituşkam, beni kim bilir nasıl bekliyorsun..." diye söylenmeye başlamıştı ama, staretz kasabalı değil de, kentli gibi giyinmiş bir başka yaşlı kadıncağıza doğru dönmüştü bile. Kadının gözlerinden oraya bir iş için geldiği, bir şeyler bildirmeye hazırlandığı belliydi. Önce kendisinin dul, ölen eşinin de çavuş olduğunu, uzaklardan gelmediğini, bizim kentte oturduğunu söyledi. Vasenka isminde bir oğlu vardı, bir komiserlikte çalışıyordu, sonra Sibirya'ya, İrkutsk'a atanmıştı. Oradan iki kez mektup yazmıştı ama işte şimdi bir yıldır mektup falan da yazmıyordu. Oğlunun nerede olduğunu sormuş, öğrenememişti. Şimdi de onu bulmak için nereye başvuracağını bilemiyordu.

"Yalnız geçenlerde Stepanida İlyinişna Bedryagina dedi ki (kendisi zengin mi zengin bir tüccarın karısıdır), 'Prohorovna, sen iyisi mi oğulcağızının ismini yaz da, ölmüşlerin ruhu için dua edilirken, oğlunun ruhuna da okusunlar. Yazdığın kâğıdı kiliseye götürürsün, orada oğlunun ruhuna ayin yaptırırsın. Oğlun her neredeyse, ruhu bu duadan ötürü acı içinde kalır, o zaman göreceksin sana hemen mektup yazar.' Stepanida İlyinişna'nın anlattığına göre gerçekten öyle oluyormuş, hem bu defalarca denenmiş bir şeymiş. Ama ben gene de bunun böyle olduğundan şüphe ediyorum. Sen ki, bizim dünya ahiret ışığımızsın, söyle, o kadının söyledikleri doğru mu, değil mi? Böyle bir şey yaparsam doğru davranmış olur muyum?"

"Böyle bir şeyi aklından bile geçirme! Bunu sorman bile ayıp! Hiç sağ bir insanın ruhuna, ölmüş gibi dua edilir mi? Hele bir ana, sağ olan kendi çocuğuna ölmüş gibi ayin okutur mu? Bu büyük bir günahtır! Tıpkı büyü yapmak gibi bir günah! Yalnız cahil olduğun için bu seferlik affedilirsin. İyisi mi sen, ezilenleri savunan, dert çekenlere yardım elini uzatan Gökler Çariçesine* oğlunun sağlığı için dua et, bir de yanlış düşünceler beslediğin için seni bağışlamasını dile. Sana bir de şunu söyleyeyim Prohorovna: Oğlun yakında ya kendisi sana dönecek ya da muhakkak mektup yazacak. Bunu

* Hz. Meryem kastediliyor. *-çev.*

böylece aklına koy. Şimdi buradan için rahat etmiş olarak git. Merak etme, sevgili oğlun sağdır diyorum sana..."

"Biricik babamız bizim... Tanrı senden razı olsun! Biricik koruyucumuz... Bizim için de, işlediğimiz günahlar için de durmadan dua eden büyüğümüz!"

Kadın böyle söylenirken, staretz, kalabalığın arasında kendisine bakan bir köylü kadının ateş gibi yanan gözlerini fark etmişti. Kadın daha gençti ama veremliymiş gibi bir hali vardı. Hiçbir şey söylemeden, öyle bakıyordu. Gözlerinde bir yalvarış vardı. Öyleyken sanki staretze yaklaşmaktan korkuyordu.

"Senin derdin nedir evladım?"

Genç kadın yere diz çöktü. Staretzin önünde yerlere kapandı, sonra acele etmeden, yavaşça:

"Ruhumu huzura kavuştur, babacığım," diye mırıldandı. "Günah işledim, bu günahtan ötürü korku içindeyim."

Staretz, alt basamağa oturdu, kadın dizlerinin üzerinde sürüne sürüne ona yaklaştı, hemen hemen fısıldar gibi alçak sesle:

"Üç yıl önce dul kaldım," diye söze başladı. Bunu söylerken kendisi ikide bir irkiliyordu: "Evliyken çok acı çektim, kocam yaşlıydı, beni fena halde dövüyordu. Bir gün hasta yatıyordu. Ona bakarken kendi kendime: 'Ya bir de iyileşirse, ya gene ayağa kalkarsa, o zaman ne olacak?' diye düşündüm. İşte o zaman aklıma o söylediğim şey geldi..."

Staretz:

"Dur..." dedi, sonra kulağını kadının dudaklarına yaklaştırdı.

O zaman kadın sesini daha da alçaltarak, fısıldamaya devam etti. Artık söylediklerinden hiçbir şey duymaya imkân yoktu. Kısa bir süre içinde sözünü bitirdi.

Staretz:

"Üç yıl mı oldu?" diye sordu.

"Üç yıl oldu ya... Önce hiç düşünmüyordum. Şimdi ise hastalık çekmeye başladım. Bir de üzüntü içimi kemiriyor."

"Uzaktan mı geliyorsun?"

"Buraya beş yüz verstlik yerden."

"Günah çıkarırken bu işi de açıkladın mı?"

"Açıkladım, hem de iki kez."

"Kutsal ekmeği almana izin verdiler mi?"

"Verdiler ama korkuyorum... Ölmekten korkuyorum..."

"Hiçbir şeyden korkma! Üzüntü de çekme, yeter ki pişmanlık duygun sönmesin. Tanrı her şeyi bağışlar. Dünyada Tanrının bağışlamayacağı hiçbir günah yoktur. Yeter ki, günahı işleyen gerçekten pişmanlık duysun. Zaten bir insan, Tanrının sonsuz sevgisini söndürecek kadar büyük bir günah işleyemez. Tanrının insanlara olan sevgisini aşacak bir günah olabilir mi? Yalnız pişmanlık duygusunun içinde sönmemesine çaba göster. Bir gün için olsun o duygudan ayrılma. Korkuyu ise yüreğinden tüm olarak sil. Tanrı seni öyle seviyor ki! Buna inan! Böylesine bir sevgiyi aklın bile almaz. Tanrı günah işlemiş de olsan sever seni... Günah içindeyken bile... 'Günah işleyip de pişmanlık duyanı, cennette, din yolundan hiç ayrılmamış on kişiden daha büyük bir mutluluk bekler,'* demişler. Gönlün rahat olarak git. Korkma. İnsanlara kızma, sözlerine alınma, öfkeye kapılma. Ölen kocanı, sana ne kadar kötülük etmiş olursa olsun yürekten bağışla. Onunla gerçekten barış. Madem pişmanlık duyuyorsun, demek seviyorsun. İçinde sevgi duyuyorsan, artık Tanrının sevgili kulu oldun demektir. Sevgi her şeyi satın alır. Her şeyi kurtarır! Eğer senin gibi günahkâr olan ben bile senin şu halin karşısında içimde bir acıma duyuyorsam, sana acıyorsam Tanrının duyacağı acıma daha da büyük olur. Sevgi öylesine paha biçilmez bir hazine ki, onunla bütün dünyayı satın alabilirsin. Hem de yalnız kendi günahlarını değil, başkalarının da günahlarını bağışlatabilirsin. Haydi git, korkma!"

Staretz, kadını üç kez kutsadı, sonra kendi boynundan çıkardığı bir tasviri onun boynuna astı. Kadın hiçbir şey söylemeden yerlere kapandı. Staretz doğruldu, neşeyle, kucağında bebek bulunan sapasağlam bir kadına baktı.

---

* Luka 15:7 *-ed.*

Kadın:

"Vışegorye'den geliyorum aziz peder," dedi.

"Ama orası, buradan altı verst ötededir, kucağında bebekle bu yola nasıl katlandın? Ne istiyorsun?"

"Seni görmeye geldim. Daha önce de seni görmeye gelmiştim, unuttun mu yoksa? Beni unuttuysan, demek sende hafıza diye bir şey kalmamış... Bizim oralarda söylediklerine göre hastaymışsın. Bunu duyunca, varıp onu kendim bir ziyaret edeyim, dedim. Ayol neren hasta senin? Hiç üzülme bu gidişle daha yirmi yıl yaşarsın. Tanrı sağlık versin... Hem senin bunca duacın varken, bunca insan senin için dua ederken, hastalanır mısın hiç?"

"Bütün bu sözlerin için çok teşekkürler kızım..."

"Ha bir de şunu söyleyeyim: Senden küçük bir dileğim var, bak şurada altmış kopek var. Sen bu altmış kopeği benden daha fakir olan biri varsa, ona ver olmaz mı? Buraya gelirken kendi kendime düşündüm de, iyisi mi sadakamı onun eliyle verdireyim; o kime vereceğini daha iyi bilir, dedim."

"Sağol evladım, sağol merhametli kızım. Seni seviyorum. Dileğini mutlaka yerine getiririm. Kucağındaki kız mı?"

"Evet kız, peder... Adı Lizaveta."

"Tanrı ikinizi de korusun. Seni de yavru Lizaveta'yı da. Yüreğime neşe verdin kızım. Haydi, hoşça kalın evlatlarım. Sevgili, sevimli evlatlarım. Hoşça kalın."

Staretz bunu söyledikten sonra herkesi kutsadı ve yerlere kadar eğilerek hepsini selamladı.

IV

İNANCI ZAYIF OLAN KADIN

MANASTIRA gelmiş olan çiftlik sahibi hanım, staretzin basit halkla nasıl konuştuğunu, onları nasıl kutsadığını seyrederken sessiz sessiz gözyaşı döküyor, gözlerini ikide bir küçük bir mendille siliyordu. Bu hanımefendi oldukça duygusal bir sos-

yete kadınıydı; birçok bakımdan da gerçekten iyi eğilimleri vardı. Staretz en sonunda ona yaklaştığı vakit, kadın onu büyük bir heyecanla karşıladı:

"Bu dokunaklı sahnelere bakarken öyle, öyle..." dedi ve heyecandan sözünü bitiremedi. Birden sözü değiştirdi: "Tabii halkın sizi sevdiğini anlıyorum. Ben de halkı seviyorum... Halkı sevmek istiyorum... İnsan iyi kalpli, haşmetli Rus halkını, bizim halkımızı nasıl sevmez?"

"Kızınızın sağlık durumu nasıl? Benimle gene görüşmek istemişsiniz, öyle mi?"

"Hem de nasıl! Bunu ısrarla istedim, bilseniz nasıl yalvardım! Sizinle görüşebilmek için pencerenizin dibinde diz çöküp üç gün beklemek gerekse, bunu bile göze almaya hazırdım! Buraya, siz yüce şifacıya, yüreğimizden kopup gelen minneti sunmaya geldik. Siz ki benim Liza'mı hastalıktan kurtardınız. Evet, onu tam anlamıyla kurtardınız! Nasıl mı; perşembe günü yalnız dua ederek, yalnız ellerinizi başının üzerine koyarak yaptınız bunu. Bu yüzden bir an önce o elleri öpmek, duygularımızı, hayranlığımızı bildirmek istiyoruz."

"Kızınız iyileşti mi? Ne diyorsunuz? Kızınız hâlâ o tekerlekli koltukta oturmuyor mu?"

Kadın sinirli bir tavırla:

"Evet, ama o ateşli nöbetlerinden eser kalmadı. Perşembeden beri, iki gecedir hiç nöbet gelmedi. Yalnız o kadar da değil, bacakları da kuvvetlendi. Bu sabah sapasağlam kalktı. Bütün gece uyudu. Bakın yanakları al al olmuş, gözleri pırıl pırıl... Eskiden hep ağlıyordu, şimdi ise hep gülüyor, hep neşeleniyor. Bugün de, onu ayağa kaldıralım diye tutturdu. Ayakta durmak istiyordu. Tam bir dakika kendi kendine, hiçbir yere dayanmadan durabildi. Beni iki hafta kadar sonra kadril* yapacağına inandırmak için, söylemediğini bırakmıyor. Buranın tanınmış doktoru Herzenstube'yi getirttim, omuzlarını silkip duruyor: 'Hayret ediyorum, anlayamıyorum,' diyor. Bir de gelip sizi rahatsız etmeyelim istiyorsunuz. İşler böyley-

* Kadril: O yıllarda moda olan ve grup halinde yapılan bir dans. *-çev.*

ken, hemen buraya koşup gelmeden, size teşekkürlerimizi sunmadan rahat edebilir miydik? Teşekkür et Lise!* Teşekkür et!"

Liza'nın gülen küçük yüzü birden ciddileşti, genç kız o tekerlekli koltuğun üzerinde, elinden geldiği kadar doğruldu, sonra gözlerini staretze dikerek, onun karşısında küçük ellerini kavuşturdu. Ama birden dayanamadı gülmeye başladı. Sonra sabredemeyip de gülmeye başladığı için kendine kızarak, çocuksu bir öfkeyle Alyoşa'yı işaret etti:

"Ona güldüm! İşte ona," dedi.

O sırada, staretzin bir adım gerisinde duran Alyoşa'yı gören bir kimse, bir an içinde bütün yüzünü kaplayan, yanaklarını al al yapan kırmızılığı hemen fark edecekti. Yere doğru indirdiği gözleri, bir an için kıvılcımlar saçmıştı.

Kızın annesi birden Alyoşa'ya dönerek, şık eldivenli elini ona uzattı:

"Kızım size birinden haber getirdi Aleksey Fyodoroviç," dedi. "Nasılsınız? İyisiniz ya?"

Staretz birden arkasına döndü, büyük bir dikkatle Alyoşa'ya baktı. Alyoşa ise Liza'ya yaklaştı, utangaç bir tavırla gülümseyerek ona elini uzattı. Liza çok ciddi bir tavır takınmıştı. Sonra ona küçük bir pusula verdi:

"Katerina İvanovna bunu size vermemi söyledi," dedi. "Sizin muhakkak ona uğramanızı rica etti. Hem de bir an önce gelmenizi istiyor. Onu atlatmamanızı, ona muhakkak uğramanızı diliyor."

Alyoşa derin bir hayretle:

"Gelmemi mi rica etti? Benim mi? Ama neden?" diye sordu.

Yüzünde büsbütün düşünceli bir ifade belirmişti. Kızın annesi söze karışarak durumu kısaca açıkladı.

"Ah! Sizinle Dmitriy Fyodoroviç hakkında, bir de... Son zamanlarda olup bitenler konusunda konuşmak istiyor galiba. Katerina İvanovna sonunda bir karara varmış. Ama bu kararını uygulama-

---

* Lise adı Rusça Liza adının Fransızcasıdır. Liza okunur. O çağda bazı Rus adlarını Fransızca yazmak ve söylemek moda idi. Romanda bu ad bazen Lise bazen de Liza olarak geçmektedir. *-çev.*

dan önce sizinle görüşmesi gerekiyormuş. Neden mi, nedenini bilmiyorum; yalnız ona mümkün olduğu kadar çabuk gitmenizi rica etti. Tabii siz de onun bu isteğini yerine getireceksiniz, muhakkak yerine getireceksiniz. Bir Hıristiyan olarak vicdanınız bunu yapmanızı emreder."

Alyoşa aynı şaşkınlık içinde:

"Ama ben onu yalnız bir defa gördüm!" dedi.

"Ah! O öyle yüksek, öyle ulaşılmaz bir varlık ki! Yalnız çektiği acılara bakmak bile yeter... Düşünün şimdiye kadar nelere katlanmış, şimdi de nelere katlanıyor. Hele bir de bundan sonra başına gelecekleri düşünün. Bütün bunlar korkunç şeyler, korkunç!"

Alyoşa kısacık, içinde bir sır varmış duygusunu uyandıran pusulaya göz gezdirdikten sonra, "Peki, giderim," dedi. O kısacık pusulada, ısrarlı bir çağrıdan başka en küçük bir açıklama yoktu.

Liza birden, bütün varlığını saran bir heyecanla:

"Ah, bu yaptığınız öyle güzel, öyle hoş bir davranış olacak ki!" diye bağırdı. "Oysa bakın ben anneme sizin için, dünyada oraya gitmez, diyordum. Ama siz öyle iyi, öyle iyi bir insanmışsınız ki! Zaten her zaman sizin çok iyi bir insan olduğunuzu düşünmüşümdür. Bütün bunları size söylemek de şu anda o kadar hoşuma gidiyor ki!"

Annesi kızının aklını başına toplamasını söylemek istiyormuş gibi:

"Lise!" diye genç kızın sözünü kesti, hemen sonra da gülümseyerek kendisi konuşmaya başladı:

"Siz bizi de unuttunuz Aleksey Fyodoroviç! Artık bize uğramak bile istemiyorsunuz! Oysa Lise bana iki defa, ancak sizin yanınızda rahat ettiğini söyledi."

Alyoşa yere indirdiği gözlerini kaldırdı, birden kıpkırmızı kesildi ve gene hafifçe güldü. Ama neden güldüğünü kendisi de bilmiyordu.

Staretz artık ona bakmıyordu. Daha önce söylediğimiz, başka manastırdan gelip de Liza'nın tekerlekli koltuğu yanında, onun çıkmasını bekleyen rahiple konuşmaya başlamıştı. Belliydi ki bu,

en basit halktan gelme, yıkılması imkânsız daracık bir dünya görüşü olan, inancına körü körüne bağlı, aynı zamanda oldukça inatçı bir rahipti. Uzaklardan, kuzeyden, Obdorsk'tan, Aziz Silvester adlı, ancak dokuz rahibi olan fakir bir manastırdan geldiğini söylüyordu. Staretz, onu kutsadı, ne zaman isterse hücresine gelebileceğini söyledi. Rahip birden hem zafer kazanmış gibi hem de özel anlam taşıyan bir tavırla Liza'yı işaret ederek:

"Böyle şeyleri yapmaya nasıl cesaret ediyorsunuz?" diye sordu.

Kızın "hastalıktan kurtuluş" mucizesini ima ediyordu.

"Bu durumda bir iyileşmeden söz etmek için daha çok erken tabii. Hastalığın hafiflemesi, tam olarak bir iyileşme sayılmaz. Sonra başka nedenlerden de olabilir. Ama her ne oldu ise, bundan Tanrının iradesinden başka hiç kimsenin kuvveti söz konusu olamaz. Her ne olursa, hep Tanrıdan olur..."

Staretz bunu söyledikten sonra ekledi:

"Beni ziyarete gelin sayın peder. Her zaman iyi olamıyorum; hastayım ve biliyorum ki günlerim artık sayılı."

Kızın annesi:

"Öyle şey olur mu?" dedi. "Tanrı sizi başımızdan eksik etmesin! Siz daha uzun, çok uzun yıllar yaşayacaksınız! Hem sizin ne hastalığınız var? Öyle neşeli, öyle sapasağlam, öyle mutlu görünüyorsunuz ki..."

"Bugün her zamankinden çok daha iyiyim. Ama biliyorum ki, bu bir anlık, geçici bir şeydir. Hastalığımın ne olduğunu çok iyi biliyorum. Mutlu göründüğümü söylemekle beni hiç kimsenin sevindiremeyeceği kadar sevindirmiş oldunuz. Çünkü insan mutluluk için yaratılmıştır. Kim tam anlamıyla mutlu ise, o, 'Ben bu dünyada Tanrının bana vermiş olduğu ödevi tam olarak yerine getirdim' demek hakkına sahiptir. Doğru yolda olan herkes, tüm azizler, inançları uğruna işkence görmüş tüm kutsal insanlar mutlu olmuştur."

Kızın annesi:

"Ah, ne kadar güzel konuşuyorsunuz! Ne cesur ve yüce sözler söylüyorsunuz!" diye bağırdı. "Dudaklarınızdan dökülen her söz

sanki yüreğimi delip geçiyor. Ama o mutluluk denilen şey nerede acaba? Kendisinin mutlu olduğunu söyleyebilen var mı? Ah! Madem bugün sizi bir daha görmemize izin verecek kadar iyilik ettiniz, ne olursunuz, geçen görüşmemizde yarım kalan sözlerimi tamamlamama izin verin. Size çok uzun bir süreden beri çektiğim acıları, geçen sefer açıklamaya cesaret edemediklerimi söyleyeyim... Acı çekiyorum, bağışlayın, öyle acı çekiyorum ki..."

Kadın, staretzin karşısında birden bire heyecanla ellerini kavuşturdu. Staretz:

"Nedir acınızın sebebi?" diye sordu.

"Acım... İnanç yokluğudur."

"Tanrıya inanmıyor musunuz?"

"Ah! Demek istediğim bu değil. Öyle bir şeyi düşünmeye bile cesaret edemem... Ama öbür dünyada ne olacağımız tam bir bilmece... Hem de hiç kimsenin çözemediği bir bilmece. Beni dinleyin. Siz ki insanları sağlığa kavuşturuyorsunuz, siz ki insan ruhunu iyi bilen bir kişisiniz; tabii, şu anda benim sözlerime tamamen inanmanızı isteyecek kadar saygısız değilim. Yalnız size şurada en büyük yemini etmeye hazırım ki, bu sözlerim şaka değil! Öbür dünyada bizi bekleyen yaşam gerçekten beni üzüntüler içinde kıvrandırıyor. İçimde bir dehşet, bir korku uyandırıyor... Bu korkudan kurtulmak için kime başvuracağımı bilmiyorum... Daha doğrusu ömrüm boyunca bunları kimseye açmaya cesaret edemedim... Şimdi işte bütün cesaretimi toplayarak size başvuruyorum... Aman Tanrım! Kim bilir benim için neler düşüneceksiniz!"

Kadın bunu söyledikten sonra ümitsizlikle kollarını hızla iki yanına indirdi. Staretz:

"Siz benim düşüncelerim için kendinizi üzmeyin!" dedi. "Acınızın içten geldiğine yürekten inanıyorum..."

"Ah! Size nasıl minnettar olduğumu bilemezsiniz. Bakın, gözlerimi kapayınca şöyle düşünüyorum: herkesin inancı var, ama bu nereden geliyor? Bazıları diyor ki, bütün bunlar başlangıçta, insan doğanın müthiş gücü karşısında korkuya kapıldığı için uydurulmuş! Aslında bütün bunlar yokmuş. Demek ömrüm boyunca inan-

dığım halde, ölünce birden yok oluvereceğim. Yalnız, bir kitapta okuduğum gibi 'dulavratotları bitecek mezarımda'* öyle mi? Ama bu korkunç bir şey! İnancımı nasıl yeniden elde edebilirim? Doğrusunu söylemek gerekirse, yalnız daha küçük bir çocuk olduğum yıllarda, hiçbir şey düşünmediğim, bu konuda zihnimi yormadığım, her şeyi peşinden kabul ettiğim yıllarda inancım vardı. Peki, ama öbür dünyadaki yaşamın varlığını neyle... neyle ispat edebiliriz? İşte şimdi sizin ayaklarınıza kapanıp bu sorunun karşılığını vermeniz için yalvarmaya geldim. Çünkü biliyorum, bu fırsatı kaçırırsam, bir daha ömrüm boyunca kimse bu soruma karşılık veremeyecek... Neyle ispat edilebilir bu? Kesin olarak bu kanıya nasıl varabiliriz? Ah! Ne kadar mutsuz bir insanım! Çevreme bakıyorum da bu konu ile kimsenin ilgilendiği yok. Hemen hiç kimse bunu düşünmüyor! Kimse bunu dert etmiyor kendine! Bir ben, bu üzüntüye dayanamıyorum. Bu dert beni öldürüyor. Öldürüyor!"

"Eminim öldürüyordur. Ama bu konuda hiçbir şey ispat edilemez. İnanmaya gelince... İnanmak, bir kanıya varmak mümkün."

"Nasıl, neyle?.."

"Etkin bir sevgi deneyimiyle. Yakınlarınızı gerçekten, bıkıp usanmadan sevmeye çalışın. Sevgide ne kadar derinlere varabilirseniz, Tanrının varlığına da, kendi ruhunuzun ölümsüzlüğüne de o kadar kesin şekilde inanmaya başlarsınız. Yakınlarınıza sevgi gösterirken, kendinizi tamamen unutacak bir fedakârlık düzeyine erişirseniz, o zaman artık ruhunuza hiçbir kuşku girmez. Bu denenmiş ve doğru bir şeydir."

"Demek etkin bir sevgi gerekiyor, öyle mi? İşte karşıma gene bir soru çıktı. Hem bu soru öyle bir soru ki... Bakın söyleyeyim, ben insanları öyle seviyorum ki! İnanır mısınız, bazen benim olan her şeyi, her şeyi terk etmeyi, Lise'i bile bırakıp bir hemşire olarak çalışmayı hayalimden geçiririm... Gözlerimi kaparım, düşünürüm, hayal kurarım; öyle zamanlarda içimde yenilmez bir güç duya-

* Turgenyev'in *Babalar ve Çocuklar* adlı eserindeki ateist kahraman Bazarov'un sözleridir. *-ed.*

rım. Hiçbir yara, hiçbir cerahatli doku beni korkutamazmış gibi olurum. Gerekseydi, kendi ellerimle o cerahatli yaraları yıkayıp, temizleyip sarar, o acı çeken zavallıların başucunda oturur, onların yaralarını öperdim..."

"Zihniniz başka konularla değil de, bu gibi hayallerle oyalanıyorsa gene iyi. Bir de bakarsınız, hiç farkında olmadan, gerçekten bir iyilikte bulunursunuz... Olur ya!"

Kibar hanımefendi heyecanla, gene kendinden geçmiş gibi devam etti:

"Öyle ama diyelim ki öyle bir yaşam yolunu seçtim, acaba buna ne kadar dayanabilirim? İşte benim için en önemli sorun burada. Bana en çok acı çektiren bu sorudur. Gözlerimi kapayınca kendi kendime soruyorum: 'Böyle bir yolda uzun bir süre yürümeye dayanabilir miyim?' diye. 'Ya cerahat saçan yaralarını yıkadığın hasta, hemen sana teşekkür edecek yerde, olmayacak şımarıklıklarla seni üzer, senin insanseverliğine değer vermek şöyle dursun, onun farkına bile varmaz, sana bağırmaya başlar, kaba sözler söyleyerek bir şeyler istemeye kalkışır, üstelik büyüklerden birine şikâyette bulunursa (çok acı çeken insanlar sık sık öyle yapar ya) o zaman ne yaparsın? Duyduğun sevgi yine devam eder mi, etmez mi?' Bu soruyu içim ürpererek yanıtlıyorum: insanlara karşı duyduğum o 'etkin sevgiyi' hemen söndürecek bir olay varsa, o da nankörlüktür. Başka bir deyişle, ben tıpkı ücret karşılığında çalışan bir işçi gibiyim. Hemen ücretimin ödenmesini, daha doğrusu bana değer verilmesini, sevgime karşılık olarak sevgi gösterilmesini istiyorum. Başka türlü olursa, insanları sevemem."

Kadın içten gelen bir duyguyla, kendini kırbaçlar gibi suçluyordu. Sözlerini bitirince kararlı, aynı zamanda bir şeyler beklediğini belli eden bir tavırla staretze baktı. Staretz:

"Bu söylediklerinizin tıpatıp aynısını, bir zamanlar bir doktordan dinlemiştim. Doktor artık yaşlanmıştı, ama belliydi ki çok akıllı bir adamdı. O da tıpkı sizin gibi açık konuşuyordu. Gerçi sözlerinde bir şaka payı da vardı; ama şakasında bile acı bir anlam seziliyordu. 'Ben insanları seviyorum,' diyordu. 'Öyleyken

kendime şaşıp kalıyorum. İnsanlığı bütün olarak ne kadar seviyorsam, tek tek insanlar olarak o kadar sevmiyorum. Bazen hayal kurarken, insanlık uğruna katlanacağım fedakârlıklar konusunda ateşli isteklere kapılırım; hem de belki günün birinde gerekirse kendimi bile feda edebileceğimi düşünürüm. Ama hiçbir insanla aynı odada iki gün bile kalamam. Bunu daha önce denediğim için biliyorum. Bir insan bana biraz yaklaştı mı, kişiliği özgürlüğümü sıkıyormuş, onurumu zedeliyormuş gibi olurum. Bir gece içinde dünyanın en iyi insanından bile nefret edebilirim. Kimine sofradan bir türlü kalkmadığından, kimine nezlesi olduğu için durmadan burnunu siliyor diye sinirlenirim. İnsanlar bana ellerini değdirdikleri anda onlara düşman kesiliyorum. Gelgelelim garip bir durum meydana çıkıyor: tek tek insanlardan ne kadar nefret edersem, bütün olarak insanlığa karşı duyduğum sevgi o kadar ateşli oluyor,' diyordu."

"İyi ama ne yapmalı? Bu durumda nasıl davranmalı? İnsan umutsuzluğa düşmez mi?"

"Hayır... Çünkü sizin bu yüzden üzüntü duymanız bile yeterli. Elinizden geleni yapın yeter. Yaptıklarınız hesaba katılır. Zaten epey başarıya ulaşmış sayılırsınız; her şeyi bu kadar derine inerek inceleyebilmiş, her şeyi kendi kendinize içtenlikle kavrayabilmişsiniz. Yok, eğer şimdi burada, bana söylediklerinizi, yalnız açık konuştuğunuzdan ötürü sizi övmemi beklediğiniz için söylediniz se, o zaman tabii o söylediğim 'etkin sevgi' konusunda bir başarı elde edemezsiniz. Her şey yalnız bir hayal olarak kalır. Bütün yaşamınız da bir hayal gibi geçer gider. Sonra, doğallıkla öbür dünyadaki yaşamınızı unutacaksınız. Sonunda bir çaresini bulacak, kendi kendinize sakinleşeceksiniz..."

"Beni mahvettiniz! Şu anda anladım ki demin nankörlüğe hiç dayanamadığımı söylerken, aslında açık konuştuğum için beni övmenizi bekliyormuşum. Siz ruhumda olup bitenleri belirttiniz, beni suçüstü yakaladınız, içimdeki duyguları bana açıkladınız."

"Doğru mu söylüyorsunuz? Eh, öyleyse şimdi, bu açıklamanızdan sonra, içtenliğinize, iyi bir insan olduğunuza yürekten inan-

dım. Mutluluğa erişmeseniz bile, daima şunu aklınızda tutun: ne olursa olsun iyi yoldasınız. Bu yoldan hiç ayrılmamaya çalışın. En önemlisi yalandan kaçının. Her çeşit yalandan. Özellikle kendi kendinize yalan söylemekten. Yalanlarınızı dikkatle gözden geçirin, onları her an, her saat inceleyin, onları görmesini bilin. Tiksinme duygusundan da kaçının. Hem kendi kendinizden hem de başkalarından tiksinmeyin, içinizde bir iğrenme fark ederseniz, onu fark ettiğiniz anda, o pislik kendiliğinden temizlenmiş olur. Korku duygusuna da kapılmayın. Hoş, korku da zaten her çeşit yalandan doğar ya! Sevgi konusunda yeter derecede cesaret gösteremezseniz, bundan korkmayın; bu arada kötü davranışlarınızdan bile o kadar korkmayın. Ne yazık! Size bundan daha iç açıcı bir şey söyleyemiyorum. Çünkü etkin bir sevgi, hayalde yaşayan bir sevgiyle karşılaştırılamayacak kadar çetin, korkunç bir şeydir. Hayalde yaşayan bir sevgi hemen kavuşulması beklenen, başarıya susamış bir duygudur. Çabucak, tatmin edici bir başarı ister. Aynı zamanda herkesin o başarıya hayran olmasını bekler. Bu duygunun etkisi altında insanlar bazen öyle hayallere kapılır ki, kendilerini bile feda ederler. Yeter ki acıları uzun sürmesin. Ölüm bir an önce olup bitsin. Tıpkı sahnedeki gibi... Sonra da herkes onları görüp, bu fedakârlıkta bulunanı göklere çıkarsın.

Oysa etkin bir sevgi, başlı başına emek ister. İnsanın kendi nefsine gem vurmasıdır; hem de bazı kişiler için öyle sanıyorum ki tıpkı bir bilim gibidir. Yalnız şu kadarını belirteyim ki, bütün çabalarınıza karşın, amacınıza yaklaşacak yerde ondan uzaklaşmış gibi olduğunuzu büyük bir korkuyla fark ettiğiniz anda birden amacınıza ulaşacak, Tanrının mucizeler yaratan kudretini duyacak, bütün bu çabaları harcadığınız sürrece onun size sevgi ile bakmış olduğunu, gizlice her davranışınızı yönettiğini anlayacaksınız. Şimdi yanınızda daha uzun bir zaman kalamayacağım için özür dilerim, beni bekliyorlar. Hoşça kalın."

Kadın ağlıyordu. Sonra birden bir kelebek gibi ileriye doğru atıldı:

"Lise'i, Lise'i kutsayacaktınız, ne olur, onu da kutsayın!"

Staretz şakacı bir tavırla;

"Ama o sevilmeye bile hak kazanmadı. Biz konuşurken gördüm, hep yaramazlık ediyordu," dedi. "Söyleyin bakalım neden hep Aleksey ile alay ettiniz?"

Liza, gerçekten bütün bu süre içinde öyle davranmıştı. Alyoşa'nın ondan utandığını, ona bakmamaya çalıştığını çoktandır fark etmişti; bu da onu için için eğlendiriyordu. Israrla ona bakıyor, genç adamın da kendisine bakmasını bekliyordu. Alyoşa kendisine ısrarla dikilmiş bakışların etkisine dayanamıyordu, arada bir elinde olmayarak, sanki bir türlü karşı koyamadığı bir güç onu zorluyormuş gibi kıza göz atıyor, bunun üzerine Liza da onu yenilgiye uğratmış gibi bir tavırla alaylı alaylı gülümseyerek ta gözlerinin içine bakıyordu.

Alyoşa daha çok utanıyor, kendine fena halde kızıyordu. Nihayet ona bakmaktan büsbütün vazgeçti, gidip staretzin arkasına saklandı. Birkaç dakika sonra, gene dayanamadı, aynı dayanılmaz gücün etkisi altında dönüp, o gözlerin kendisine hâlâ bakıp bakmadığını görmek istedi. O zaman Liza'nın tekerlekli koltuğundan hemen hemen yarı bele kadar sarktığını, eğildiği yerden yan yan ona bakıp durduğunu ve Alyoşa'nın kendisine ne zaman bakacağını heyecanla beklediğini gördü. Alyoşa'nın kendisine baktığını görünce de öyle bir kahkaha attı ki, staretz bile buna dayanamadı:

"Neden onu böyle utandırıyorsunuz, yaramaz çocuk?"

Lise birden kendisinden hiç beklenmeyecek şekilde kızardı. Gözlerinde kıvılcımlar parlamıştı, yüzünde çok ciddi bir anlam belirdi. Sonra büyük bir öfkeyle şikâyet edercesine, sinirli sinirli, acı acı, hızlı hızlı konuşmaya başladı.

"Peki ya o bizleri niçin unuttu? O beni küçükken kucağında taşırdı! Onunla ne oyunlar oynardık! Bana okumayı bile o öğretti, biliyor musunuz? Bundan iki yıl önce vedalaştığımız zaman bizi hiçbir zaman unutmayacağını, dostluğumuzun ölümsüz olduğunu, ölünceye kadar dost kalacağımızı söyledi. Evet, ölünceye kadar! Oysa şimdi benden korkuyor. Onu yiyecek miyim? Neden korkuyor öyleyse? Neden yanıma gelmiyor? Neden benimle konuşmuyor?

Niçin bize uğramak istemiyor? Yoksa onu siz mi bize bırakmıyorsunuz? Oysa biz biliyoruz, o her yere gidebiliyor. Benim onu davet etmem ayıp olur. Bizi unutmadıysa, önce onun gelmesi gerekir. Hayır, öyle yapacak yerde, şimdi bizden kaçıyor. Hem ona neden öyle uzun etekli bir rahip elbisesi giydirdiniz sanki? Bir koşsa düşer..."

Liza bunları söyledikten sonra dayanamadı, elleriyle yüzünü kapadı, kendini tutamayarak, bütün vücudunu sarsan, sinirli, sessiz kahkahalarla katılırcasına gülmeye başladı. Staretz, kızın sözlerini gülümseyerek sonuna kadar dinlemişti. Sonra, sevgiyle onu kutsadı, Liza ise, staretzin elini öptüğü anda, birden o eli gözlerine bastırarak ağlamaya başladı:

"Bana darılmayın ne olur. Ben aptalın biriyim. Beş para etmem. Alyoşa, benim gibi gülünç bir varlıkla gezmek istemiyorsa, belki haklıdır. Hem de çok haklıdır."

"Onu göndereceğim," dedi staretz kararlı bir şekilde.

V

OLACAK, MUTLAKA OLACAK!

HÜCREDE staretzin yokluğu yirmi beş dakika kadar sürmüştü. Saat yarımı geçmesine rağmen Dmitriy Fyodoroviç hâlâ görünürlerde yoktu, oysa herkes onun için bir araya toplanmıştı. Ama artık onu neredeyse unutmuş gibiydiler. Bu yüzden staretz hücresine döndüğü zaman misafirlerin ateşli ateşli konuşmaya daldığını gördü. Konuşmayı önce İvan Fyodoroviç, sonra da papaz rütbesindeki iki rahip sürüklüyordu. Miusov da arada bir konuşmalara katılıyor hem de heyecanlı heyecanlı bir şeyler söylüyordu ama gene şansı yoktu; ikinci plana atıldığı belliydi. O kadar ki, söylediği sözlere tek tük karşılık veriyorlardı. Bu yüzden, meydana gelen bu yeni durum zaten içinde birikmiş olan öfkeyi daha da artırmaktan başka bir işe yaramıyordu. İşin doğrusu, kendisi daha önce de İvan Fyodoroviç'le bilimsel konularda bir iki defa tartışma yapmıştı. Bu yüzden onun kendisine yukarıdan bakmasına dayanamıyor, bunu

bir türlü soğukkanlılıkla karşılayamıyordu. Kendi kendine: 'Şimdiye kadar Avrupa'da ne kadar öncü, ilerici kuvvet varsa bir bakıma onların düzeyine çıkmış, onlara ulaşmıştım. Öyleyken bu yeni kuşak bize önem vermemeye kararlı,' diye düşünüyordu.

İskemleye oturup bir daha ağzını açmayacağına, susacağına söz vermiş olan Fyodor Pavloviç ise gerçekten bir süre sustu, ama bu arada dudaklarında alaylı bir gülümseyişle, yanında oturan Pyotr Alekseyeviç Miusov'un davranışına dikkatle bakmaktan kendini alamadı. Belliydi ki onun öfkelenmesine seviniyordu. Zaten çoktandır onun kendisine yaptıklarının öcünü almak istiyordu. Böyle bir fırsatı kaçıramazdı. Sonunda dayanamadı, yanında oturan Pyotr Alekseyeviç Miusov'un omzuna doğru eğilerek alçak sesle onu bir kez daha kızdırdı:

"Siz biraz önce o 'sevgiyle kafasını okşayan' kutsal varlık hikâyesinden sonra gitmek istemiyor muydunuz? Neden gitmeyip de böyle uygunsuz kişilerin arasında kalmaya devam ettiniz? Kendinizi küçük düşmüş, hakarete uğramış hissediyorsunuz. Şimdi bunun öcünü almak ve bizlere ne kadar akıllı olduğunuzu göstermek düşüncesiyle aramızda kaldınız. Bize bunu göstermeden şuradan şuraya gitmezsiniz artık."

"Siz gene mi benimle uğraşıyorsunuz? Aksine göreceksiniz, şimdi gideceğim. Şimdi!"

Fyodor Pavloviç onu bir kez daha iğneledi:

"Siz buradan ancak herkes çekip gittikten sonra gidersiniz."

Bunu tam staretzin geri döndüğü sırada söylemişti. Tartışma bir an için kesildi. Staretz eski yerine oturup yerleştikten sonra herkese bir göz gezdirdi. Yüzünde sanki tartışmaya devam etmelerini istiyormuş gibi anlayışlı, şefkatli bir ifade vardı. Staretzi artık yüzündeki en küçük bir değişikliği hemen anlayacak kadar yakından tanıyan Alyoşa, onun dayanamayacak kadar yorulmuş olduğunu, ancak kendisini zorlayarak orada oturmaya devam ettiğini anlıyordu. Staretz son zamanlarda hastalığı yüzünden o kadar dermansız kalıyordu ki, arada baygınlık geçirdiği bile oluyordu. Şimdi de yüzüne tıpkı bayılmadan önceki gibi bir solgunluk yayılmış, dudak-

ları beyazlamıştı. Öyleyken nedense toplantıyı dağıtmak istemiyordu. Herhalde bir amacı vardı. Ama bu amaç neydi? Alyoşa gözlerini ona dikmiş, staretzin her davranışını dikkatle izliyordu.

Kütüphane sorumlusu Rahip İyosif, staretze İvan Fyodoroviç'i işaret ederek:

"Beyefendinin oldukça ilginç olan makalesi hakkında tartışıyorduk," dedi. "İçinde birçok yeni fikir var ama bana öyle geliyor ki o anafikir iki türlü yorumlanabilecek bir düşüncedir. Sayın bay, dini mahkemeler ile bu mahkemelerin yetkilerinin genişliği konusunda koskoca bir kitap yayınlamış bir din adamına, gazetede yayınlanmış bir tek makale ile karşılık vermişler."

Staretz keskin bir bakışla, dikkatle İvan Fyodoroviç'e baktı:

"Ne yazık ki yazınızı okumadım," dedi. "Ama bu yazı hakkında çok şey işittim."

Kütüphane sorumlusu rahip devam etti:

"Çok ilgi çekici bir nokta üzerinde duruyorlar; ceza mahkemeleri konusunda kilise ile devlet arasındaki ayrımı kesin olarak reddediyorlar."

Staretz:

"Çok ilginç doğrusu," dedi. "Peki siz bu ayrımı hangi anlamda kabul etmiyorsunuz?"

İvan Fyodoroviç, staretze Alyoşa'nın daha bir gece önceden korktuğu gibi bilgiç bir tavırla yukarıdan bakarak değil de, aksine çok sade, çok ağırbaşlı bir tavırla, büyük bir nezaket göstererek, hem de hiçbir art niyeti olmadığını belirten bir karşılık verdi.

"Şu düşünceden hareket ettim; bence bunu kabul etmek, kilise ile devleti, bu birbirine zıt şeyleri birbirine karıştırmaktır. Daha doğrusu kilise ile devlet, nitelikleri tüm olarak ayrı iki varlık, birbirine karıştırılıyor. Bu karıştırma işi de tabii çağlar boyunca devam edecek. Oysa bunlar birbirine karıştırılmayacağı gibi, aralarında hiçbir zaman normal bağlar da kurulamaz, en küçük bir uygunluk bile meydana getirilemez. Çünkü işin temelinde bir yalan var. Kilise ile devlet arasında örneğin mahkeme gibi bir konuda bile, bence sorunun niteliği ve özü bakımından en küçük bir anlaşma

olamaz. Kendisine karşılık verdiğim din adamı kesin olarak, 'Kilise, devlet içinde kendisine ayrılmış mutlak bir yer almıştır,' diyor. Ben ise kendisine şu karşılığı verdim: 'Bence kilise, devletin içinde falanca köşeye yerleşecek yerde devletin tümünü içine almalıdır. Bu, belki şimdilik bazı nedenler yüzünden olamaz; ama işlerin özü ele alınırsa, Hıristiyan topluluğunun bundan sonra gelişebilmesi için, bu düşüncenin en önemli amaç olarak benimsenmesi, toplumun da bu yönde ilerlemesi gerekir!'"Çok okumuş, aynı zamanda pek konuşkan olmayan papaz rütbesindeki Rahip Paisiy sinirli bir tavırla kesin olarak:

"Çok doğru," dedi.

Miusov sabırsızlıkla bir bacağını öbür bacağının üzerine attı:

"Buna düpedüz ultramontanizm* denir!" diye bağırdı.

Rahip İyosif:

"Neden öyle olsun? Bizde dağ falan yok ki," diye yüksek sesle karşılık verdi. Sonra staretze doğru dönerek sözüne devam etti:

"Beyefendi yazılarının bir yerinde karşısındakilerin 'esas, öz' düşüncelerine karşılık veriyor. Hem de söz arasında şunu hatırlatayım ki, o kişi bir din adamıdır efendim. İşte o din adamına göre 'Her şeyden önce, hiçbir kilise birliği devlet otoritesi gibi bir otoriteye sahip olamazmış; hatta öyle bir kudret kazanmaya özenmemeli, üyelerinin politik olsun, sivil olsun haklarına karışmamalıymış.' İkincisi, 'Kamu davaları gibi davalara bakmak, insanları yargılamak gibi işler de kilisenin niteliği ile tam bağdaşmayan işlermiş. Çünkü kilise, Tanrının kurduğu esaslara göre, dinsel amaçlarla insanları bir araya getiren bir kurummuş...' Üçüncü olarak da 'Zaten kilise bu dünyaya ait olmayan bir hükümdarlıkmış.**'"

Rahip Paisiy gene kendini tutamayıp söze karıştı:

"Bunlar bir din adamına yakışmayan birtakım söz oyunları," dedi. Sonra İvan Fyodoroviç'e döndü: "Ben sizin yazınızla karşılık

---

* Papanın üstünlüğünü ve kilisenin merkezileştirilmesini savunan görüş. Latincede "dağların ötesi" anlamını taşıyan ultramontanus sözcüğünden gelen Ultramontanizm terimi her tür kararda Alpler'in ötesinde yaşayan papaların kılavuzluğuna başvuran kilise üyeleri için kullanılmıştır. *-çev.*

** Yuhanna 18:36 *-ed.*

verdiğiniz o kitabı okudum, diye devam etti. Şunu hemen söyleyeyim ki bir din adamının 'Kilisenin bu dünyaya ait olmayan bir hükümdarlık' olduğunu belirten sözlerine şaştım kaldım. Eğer kilise bu dünyaya ait olmayan bir şey ise... Demek dünya yüzünde var olması imkânsız bir şey, öyle değil mi? Aslına bakılırsa kutsal İncil'deki 'bu dünyadan değil' sözleri bambaşka bir anlamda kullanılmış. Böyle sözlerle oynanamaz. Hazreti İsa efendimiz bu dünyaya, kilise kurmak için geldi. Tabii Tanrının gökteki cenneti bu dünyaya ait değildir. Ama o cennete ancak kilisenin kapısından, temelleri bu dünyada atılmış kilisenin kapısından girilir. Bu yüzden sosyetede ilgi gören bazı söz oyunları bu konuda kullanılamaz. Bu yakışık almaz bir şeydir. Kilise ise gerçekten bir hükümdarlıktır... Kilise bu dünyada her şey üzerinde söz sahibi olmakla görevlendirilmiştir. Eninde sonunda bütün dünyayı emrine alacaktır. Bize böyle vadedilmiştir..."

Birden sustu. Kendisini tutmaya çalışıyor gibiydi. İvan Fyodoroviç onu büyük bir dikkatle, saygıyla, üstelik şaşılacak kadar sakin bir tavırla dinledikten sonra, daha önce olduğu gibi alçakgönüllülükle staretze doğru dönerek devam etti:

"Yazımdaki ana düşünce şuydu: Hazreti İsa'dan sonraki ilk üç yüzyılda Hıristiyanlık dünyada sadece bir kiliseydi. Kiliseden başka niteliği yoktu. Putperest olan Roma devleti Hıristiyan olunca, kiliseyi içine almakla yetindi... Kendisi ise sayısız yönleriyle eskisi gibi putperest bir toplum olmaya davet etti. İşin aslına bakarsanız, öyle olması da gerekirdi. Ama Roma devlet yapısında putperest toplum uygarlığından, felsefesinden kalma pek çok şey vardı. Örneğin devletin amaçlarıyla temelleri bile putperestlik çağından kalmaydı. Hazreti İsa'nın kurduğu kilise devletin içine girince, tabii kendi temellerinden en küçük bir fedakârlık yapamazdı. Üzerinde durduğu o temel taşından bir adım olsun gerileyemezdi. Yapabileceği tek şey, Tanrı tarafından ona gösterilmiş, kesin olarak ortaya konulmuş olan amaçları izlemekti. Bu amaç, bütün dünyayı, bu arada da eski çağlardan kalma putperest devleti, tüm olarak kiliseye bağlı hale getirmekti. Demek oluyor ki (ileride gerçekleştirilecek amaçlar

bakımından) kilise, devletin içinde kendisine özel bir yer aramamalı, 'herhangi bir halk topluluğu' gibi ya da 'insanları din uğruna bir araya getiren bir topluluk' olarak ayrı bir yer kazanmaya çaba sarf etmemeli (oysa yazımda karşılık verdiğim yazar öyle olması gerektiğini savunuyor), aksine dünyada var olan her devlet, eninde sonunda kilise haline gelmeli, kilise olmaktan başka hiçbir amacı olmamalı, kilise ile bağdaşmayan ne kadar amacı varsa hepsini bir tarafa bırakmalı, onlardan vazgeçmelidir.

Ne olursa olsun bunlar devleti ya da yöneticileri küçültmez; onların ne ününe ne de onuruna zarar verir. Tam tersine devleti, daha putperestlik devrinden kalma yanlış yoldan ayırıp doğru yola, gerçeğe götüren yola kavuşturur. Böylece devlet, kendisini en yüce ülkülere götüren tek yola yönelmiş olur. İşte bu yüzden *Kamu Davaları Görecek Olan Kilise Mahkemesinin Temelleri* isimli kitabın yazarı temel düşüncelerini ileri sürerken, onlara yalnız gelişiminin son basamağına ulaşmamış günahkâr çağımızda, zorla katlanmak zorunda kalacağımız geçici bazı tavizler gözü ile bakmış olsaydı, bundan daha önemli bir rolleri olmadığını kabul etseydi, doğru hareket etmiş olacaktı. Öyle yapmayıp da biraz önce Peder İyosif'in bir kısmını açıkladığı bu temel düşüncelerin değişmez, ölümsüz, aynı zamanda doğanın yasaları gibi kesin olduklarını ileri sürmek gibi saygısızca bir ölçüsüzlük gösterdiği anda artık kiliseye, aynı zamanda kilisenin kutsal, ölümsüz, değişmez amaçlarına karşı gelmiş oluyor. İşte yazımda ileri sürdüğüm düşüncelerin özü bu."

Peder Paisiy gene konuşmaya katılarak her sözün üzerinde dura dura:

"Yani bunları şöyle özetleyebiliriz," dedi, "on dokuzuncu yüzyılda sık sık ortaya atılan teorilere göre kilise, devlet haline gelmeli, alt basamaktan üst basamağa yükselir gibi yükselmeli, sonra da ortadan kaybolmalı ve yerini bilime, çağımıza uygun anlayışlara, uygarlığa bırakmalıdır. Eğer buna razı olmaz, buna karşı bir tutumda olursa, devletin içinde ona bir köşe ayrılır, orada kontrol altında bulundurulur. Bütün Avrupa'da, çağımızda kurulmuş devletlerin hepsinde öyledir. Biz Rusların anlayışına, inancına göre ise kilise

alt basamakta olup üst basamağa ulaşan bir örgüt olarak kiliselikten çıkıp devlet haline geleceğine, devlet değişmeli, kiliseye uymalı, kilise ile bir bütün haline gelmeli, başka bir şey olmaya özenmemelidir. Umalım ki öyle olsun."

Miusov üst üste attığı bacaklarını değiştirerek alaylı bir tavırla güldü:

"Eh... Açıkça söyleyeyim ki, yüreğime biraz su serptiniz," dedi. "Anladığım kadarıyla bu çok uzak, belki de İsa'nın ikinci defa dünyaya gelişi kadar uzak bir idealin gerçekleşmesi gibi bir şey... Bunu istediğimiz gibi anlatmak mümkün. Aslında çok güzel, ütopik bir düşünce: Savaşlar, diplomatlar, bankalar... bunlar gibi daha birçok şey ortadan kalkacak. Bir bakıma sosyalizm gibi bir şey. Ben de öyle sanıyordum ki, bütün bunlar ciddi olarak ileri sürülüyor... Yani bundan böyle kilise, örneğin kamu suçlarını yargılayacak, falaka gibi, hapis gibi, sürgün gibi cezalar verecek, daha ileri gidelim, kim bilir belki de idam cezası konusunda bile söz sahibi olacak."

İvan Fyodoroviç sakin bir tavırla:

"Bugün kilisenin ceza mahkemeleri olsaydı bile, kilise suçlulara sürgün ya da idam cezası vermezdi," dedi. Bunu söylerken yüzünde kıl kıpırdamıyordu: "Çünkü o zaman suç denilen şeye bakışı tamamen değişecekti. Tabii bu hemen bugün, bir anda olacak şey değildir. Ama gene de yavaş yavaş olacaktır... Hem de oldukça yakında..."

Miusov ona dikkatle bakarak sordu:

"Siz ciddi mi konuşuyorsunuz?"

İvan Fyodoroviç devam etti:

"Eğer hâkimiyet kilisede olsaydı, kilise suç işleyeni, söz dinlemeyeni, karşı geleni aforoz etmekle yetinirdi; başlarını koparmazdı. Şimdi size soruyorum: Kilisenin aforoz ettiği bir kişi nereye gidebilirdi? Böyle bir kişinin şimdi olduğu gibi yalnız insanlardan değil, aynı zamanda İsa'dan uzaklaşması gerekecekti. Çünkü suçlu, işlediği suçla yalnız insanlara değil Hazreti İsa'nın kurduğu kiliseye de karşı gelmiş olacaktı. Tabii suçu dar anlamıyla aldığımız zaman bugün de öyledir. Ama ne de olsa öyle olduğu resmen bil-

dirilmiş değildir. Onun için de suçlunun vicdanı sık sık kendisiyle uzlaşmaya yöneliyor, 'Gerçi hırsızlık ettim ama olsun, kiliseye karşı gelmedim ya! Hazreti İsa'nın düşmanı değilim ya!' diyebiliyor. Ama kilise devletin yerini aldığı gün, suçlunun dünyadaki bütün kiliseleri reddederek 'Herkes yanlış yolda, herkes doğru yoldan ayrılmış, kilisenin her şeyi yalana dayanıyor, bir ben, katil de olsam, hırsız da olsam, adalete dayanan asıl Hıristiyanlığa bağlıyım,' demesi biraz zor olur. Bir insanın kendine böyle şeyler söylemesi çok önemli, çok büyük şartlara bağlıdır; böyle şartları insan her zaman bulamaz. Şimdi, kilisenin kendisi suça nasıl bakıyor, onu ele alalım: Bu bakışın, bugünkü putperest dönemden kalma, suçluyu toplumu korumak adına bünyeden kesip atılması gereken kusurlu bir üye gibi gören anlayıştan farklı olması gerekmez mi? Bunun yerine kişinin yeni bir hayata doğabileceğine, değişebileceğine ve ruhunun kurtulabilecegine dair bir fikre tamamen ve yalansız bir şekilde inanmak gerekmez mi?Miusov sözünü kesti:

"Yani, bu ne demek oluyor? Gene hiçbir şey anlamıyorum," dedi. "Hayal gibi bir şey bu, biçimsiz bir şey, ne olduğu anlaşılmıyor... Aforozun koşulları neler olacak? Nasıl bir aforoz öneriyorsunuz? Bana öyle geliyor ki siz için için herkesle eğleniyorsunuz İvan Fyodoroviç."

Staretz birden söze karıştı:

"İşin doğrusu şimdi de aynı şey oluyor," dedi. Bunun üzerine hepsi ona doğru döndü."Eğer şimdi de Hazreti İsa'nın kurduğu kilise olmasaydı, suçlunun önüne geçmenin, kötülüğüne engel olmanın hiçbir çaresi bulunmayacaktı. Sonradan verilen ceza bile ceza yerine geçmeyecekti. Ama biraz önce bayın söylediği gibi otomatik bir cezadan söz etmiyorum, 'gerçek bir ceza' demek istiyorum. Çünkü o anlatılan otomatik ceza, çoğu zaman yürekte bir isyan yaratmaktan başka işe yaramıyor. Benim söylemek istediğim, suçluya onu korkutabilecek, isyanını söndürecek, onda vicdanının sesini uyandıracak, onu suçluluğunun bilincine vardıracak, gerçek bir cezanın verilmesidir."

Miusov:

"Peki, bu ceza nasıl bir şey olacak, öğrenebilir miyim?" diye sordu.

Staretz:

"Anlatayım," diye söze başladı: "Bütün bu zorla çalıştırmalar, eskiden beri verilen dayak ve sürgün cezaları hiç kimseyi iyileştirmiyor. Asıl önemlisi hemen hemen hiçbir suçluyu korkutmuyor da, üstelik suçlar azalmak şöyle dursun, büsbütün artıyor. Bunu herhalde siz de kabul edersiniz. Bunun sonucunda da toplum suçlulardan korunmuş olmuyor. Çünkü toplumun o zararlı üyeleri onun içinden otomatik olarak atılıyor, uzaklara sürülüyor, gözden ırak oluyor. Ama giden suçlunun yerini hemen bir başka suçlu alıyor; belki de bu sefer bir değil de, iki suçlu birden ortaya çıkıyor... Bizim çağımızda toplumu koruyan, hatta suçlunun kendisini düzelten, onu bambaşka bir insan haline getirerek yepyeni, dürüst bir hayata kavuşturan gene de yalnız Hazreti İsa'nın kanunudur, suçlunun kendi vicdanının bilincine varmasını sağlayan Hazreti İsa'nın yasasıdır. Suçlu, ancak Hazreti İsa'nın kurduğu toplumun bir evladı, daha doğrusu kilisenin bir evladı olarak işlediği suçun bilincine vardığı zaman, topluma karşı da işlediği suçun bilincine varmış olur...

Ancak bu yolla çağımızda bir suçlu kiliseye karşı da suç işlediğini kavrayabilir. Yoksa devlete karşı suç işlediğini hiçbir zaman kavrayamaz. Eğer mahkemeler hem topluma hem de kiliseye ait birer örgüt olsaydı, o zaman kilise kimi sürgünden geri çevireceğini, kimi gene kendisine bağlayacağını bilirdi. Şimdi ise kilisenin elinde bir icra kuvveti olmadığı için suçluyu manevi bakımdan suçlamaktan başka bir şey yapamıyor, ona daha etkili bir ceza veremiyor. Suçluyu kendisinden uzaklaştırmayıp, yalnız ona babacan bir tavırla öğüt vermekle yetiniyor. Üstelik suçlu ile Hıristiyan toplumunun ilişkisini korumaya çalışıyor. Onun kilise törenlerine katılmasına, kutsal eşyalara yaklaşmasına bile izin veriyor. Ona para yardımında bulunuyor, ona karşı suçlu değilmiş de yalnız esirmiş gibi davranıyor.

Eğer Hıristiyan toplumu, yani kilise de suçluyu tıpkı toplum yasalarının yaptığı gibi kendisinden koparıp atsaydı, onu kesin olarak kendisinden uzaklaştırsaydı, suçlu ne yapardı ulu Tanrım? Devletin yasası suçluya bir ceza verdikten sonra, kilise de her seferinde hemen aynı şekilde davranıp suçludan uzaklaşsaydı, onu kendi başına bıraksaydı ne olacaktı? Bir suçlu için bundan daha umut kırıcı bir şey olabilir miydi? Suçlu derken Rus suçlusundan söz ediyorum, çünkü onlar inançlarını henüz yitirmemiştir.

Hem kim bilir, belki de o zaman daha korkunç bir şey olurdu, belki de suçlu umudu kırılmış, inancını da tüm olarak yitirmiş bir insan durumuna düşerdi. O zaman ne olacaktı? Ama kilise acımasını bilen, seven bir ana olarak suçluya doğrudan doğruya ceza vermekten, kendiliğinden kaçınır. Çünkü kilisenin vereceği ceza olmasa da zaten suçlu, devletin yargı organları tarafından öylesine şiddetle cezalandırılmış, yaralanmıştır ki, hiç olmazsa bir varlığın ona acıması gerekir. Kilisenin ceza vermekten kaçınmasının asıl nedenine gelince, bunu şöyle belirtebiliriz: Kilisenin yargısı gerçeklere dayanan tek yargıdır; ne ahlak değeri ne de niteliği bakımından başka bir organın yargılarına uyar, bu yüzden yargı organlarıyla kilise arasında geçici de olsa bir bağdaşma olamaz. Bu konuda kaçamak yollara sapılamaz. Diyorlar ki, yabancı suçlular nadiren pişmanlık duyarmış: çünkü çağdaş bilimler bile suçluda, suçunun aslında bir suç olmayıp, yalnızca haklarını çiğneyen, adaletsiz bir güce karşı direnme olduğu kanısı uyandırırmış. Toplum, suçluyu gerçekten ezen, yenilgiye uğratan mekanik bir güçle kendi kapısından koparıp atarmış. Onu uzaklaştırdıktan sonra da arkasından kin duymaya devam edermiş. (Avrupalılar bunları böyle açıklıyor.) Suçluya karşı nefret, tam bir kayıtsızlık duyulurmuş. Onun bir insan, bir kardeş olarak daha sonraki yaşantısı ile kimse ilgilenmez, suçlu tam anlamıyla unutulur kalırmış...

O ülkelerde suçlunun başına gelenler kilisede de hiçbir acıma duygusu uyandırmaz. Çünkü birçok halde oralarda zaten ortada kilise diye bir şey kalmamıştır. Yalnız rahipler sınıfı ile olağanüstü

güzellikte kilise binaları vardır. Kiliseler ise çoktandır alt yapıdan üst yapıya, yani devlete doğru yönelmiştir. O üst yapıya ulaşınca, devletin içinde tüm olarak erimektedirler. Bana öyle geliyor ki, özellikle Luteryan ülkelerde durum budur. Roma'da ise kilisenin yerinde resmen bin yıldır devlet vardır. İşte bu yüzden orada suçlu artık kendini kilisenin bir üyesi olarak saymaz, kilisenin koparıp attığı insan olarak umutsuzluğa düşer. Bir gün topluma dönse bile içinde öylesine bir nefret vardır ki, bu sefer toplum onu kendiliğinden içinde yaşatmaz olur. Bizde de birçok halde belki aynı şeyler olurdu ama, işte bizim bir özelliğimiz var, o da şu: Bizde kurulmuş olan yargı organlarından başka, bunlardan daha üstün olan kilise, suçlu ile hiçbir zaman bağını kesmeyen, ona hâlâ sevilen bir küçük evlat gözü ile bakan kilise vardır. Bundan başka, gerçekte olmasa bile zihinlerde yaşayan bir kilise yargısı vardır. Zaten suçlunun kendisi de ruhundaki sezişle böyle bir yargı kurulunun varlığını kabul eder...

Biraz önce, burada söylenmiş olan bir başka söz de doğrudur: Eğer kilise gerçekten suçluları yargılayabilseydi, kilise yargıçları tam bir yetkiye sahip olsalardı, yani toplum tümüyle yalnız kilise olsaydı, o zaman belki de kilise yargı kurulu, şimdiye kadar hiçbir yargı organının yapmadığı şekilde suçluyu etkilemekle kalmaz, suçluların sayıları da inanılmayacak bir oranda azalırdı. Zaten kilise de hiç şüphe yok ki suç işleyebilecek olan insanı da işlenmesi düşünülen suçu da birçok halde, bugün olduğundan çok daha başka türlü ele alacak, onları bambaşka bir gözle görecek, toplumdan ayrılanı geri çevirebilecek, suçu işlemeyi aklından geçireni niyetinden vazgeçirebilecek, düşmüş olan bir insanı da elinden tutup kaldırabilecekti..."

Staretz bunları söyledikten sonra hafifçe güldü:

"Gerçi Hıristiyan toplumunun kendisi bile daha böyle bir şeye hazır değildir. Kilise de ayrı ayrı yedi evliyaya bel bağlamıştır; ama bunlar Hıristiyan toplumunda ne kadar ayrılık yaratmaya çalışırlarsa çalışsınlar, o gene parçalanmadan duruyor ve günün birinde

basit bir toplum halinden, daha doğrusu hemen hemen putperest bir insan topluluğu halinden çıkıp bütün dünyayı egemenliği altına alacağı, bağımsız, tek bir kilise haline geleceği günü bekliyor. Bu dediklerim olacaktır, mutlaka olacaktır. Bize böyle vadedilmiştir. Bu yüzden, bunun ne zaman olacağını düşünmek, kesin olarak gününü öğrenmeye çalışmak gibi boş çabalara düşmemek gerekir. Akıp giden zamanın, çalacak olan saatlerin sırrı, Tanrının her şeyi kavrayan bilgisinde, onun her şeyi önceden tasarlamasında, onun her şeye olan sevgisinde gizlidir. İnsanın yapacağı hesaba göre belki de o gün, o saat daha çok uzaktadır. Tanrının tasarısına göre ise belki de o an gelip çatmıştır, kapının eşiğindedir. Ama bu olacak, Tanrının iradesiyle muhakkak gerçekleşecektir."

Rahip Paisiy dua okur gibi bir heyecan, aynı zamanda soğuk bir tavırla:

"Olması gereken olacaktır!" dedi.

Miusov, "Garip şey!.. Doğrusu çok, çok garip şey..." diye mırıldandı. Sesinde kızgınlık değil de, isyana varan gizli bir öfke vardı.

Rahip İyosif olayı büyütmekten kaçınmak istiyormuş gibi yavaşça:

"Size bu kadar garip görünen şey nedir?" diye sordu.

Miusov dayanamamış da birden içini boşaltıyormuş gibi:

"Yahu bu ne biçim iştir?" diye bağırdı. "Demek devlet dünya yüzünden kalkacak, onun yerine, onun sahip olduğu mevkiye kilise getirilecek! Buna artık ultramontanizim değil, ondan da aşırı ultramontanizim derler... Böyle bir şeyi Papa VII. Grigorius bile aklından geçirmemiştir..."

Peder Paisiy sert bir tavırla:

"Siz, her şeyi tam tersinden anlıyorsunuz," dedi. "Devlet haline gelecek olan kilise değil, bunu anlasanıza!.. O sizin dediğiniz Roma'nın tuttuğu yol, onun hayalinde yaşayan şeydir. O sizin dediğiniz, iblisin insanı günaha sokmak için kurduğu tuzakların üçüncüsüdür.* Bizim anlatmak istediğimiz aksine devletin kilise haline gelmesi, kilise derecesine yükselmesi, bütün dünyayı kapsayan bir

* Matta 4:1-11 –*ed.*

kilise olmasıdır. Bu ise Roma'ya da ultramontanizme de tamamen karşıdır. Sözlerinize de aykırıdır. Bizim anlatmak istediğimiz, Ortodoksluğun dünya yüzünde en yüksek ülküsüne ulaşmasıdır ve bu güneş bir gün doğudan yükselecektir."

Miusov çevresindekileri etkileyen bir tavırla susuyordu. Her halinden kendine çok güvendiği belliydi. Dudaklarında, onları küçük gördüğünü belirten bir gülümseyiş belirmişti. Alyoşa olup bitenlere dikkatle bakıyor, kalbi hızlı hızlı çarpıyordu. Bütün o konuşmalar delikanlıyı fena halde sarsmıştı. Bir ara tesadüfen gözü Rakitin'e gitti. Rakitin olduğu yerde, kapının yanında hiç kımıldamadan duruyor, konuşulanları dikkatle dinliyor, olup bitenleri gözden kaçırmıyordu. Öyle olduğu halde, gözleri hep yere bakıyor gibiydi. Ama Alyoşa yanaklarına yayılan canlı kırmızılıktan onun da en az kendisi kadar heyecanlandığını anlıyordu. Neden heyecanlandığını da biliyordu.

Miusov, birden aşırı ciddi bir tavırla:

"İzin verirseniz size küçük bir hikâye anlatayım baylar," dedi. "Birkaç yıl önce Paris'te olduğum sırada, Aralık Devrimi'nden hemen sonra bir gün, çok üst kademede önemli görevleri olan bir ahbabımı ziyaret ettiğimde, yanında garip bir baya rastladım. Bu adam öyle adi bir sivil memur değildi. Bir grup siyasi polis memurunun şefi durumundaydı. Bu da kendine göre ona bazı üstünlükler sağlayan önemli bir görevdi. Ben fırsattan yararlanıp duyduğum büyük merakın etkisiyle, onunla konuşmaya daldım. O adam oraya ahbaplık etmek için değil de, elinde o bilinen çeşitten bir raporla şefini görmeye gelmişti. Şefinin beni nasıl karşıladığını gördüğü için de benimle bir dereceye kadar açık konuşmak tenezzülünde bulundu. Tabii, bunda belirli bir ölçünün dışına çıkmadı, yani tam anlamıyla içtenlik göstermekten çok, nazik bir tavır takınmakla yetindi. Bu genel olarak Fransızların canları isteyince gösterdikleri nezaketten başka bir şey değildi; zaten beni her şeyden önce bir yabancı olarak görüyordu, onun için başka türlü davranamazdı. Ama gene de onu çok iyi anladım. Sözümüzün konusu, ihtilalci sosyalistlerdi. Bu arada şunu söyleyeyim ki, bunlar o sırada kovuştur-

malara uğruyordu. Konuşmanın özünü bir tarafa bırakalım, yalnız adamın söylediği şaşılacak bir sözü söyleyeyim. Adam bu sözü ağzından kaçırmıştı. 'Biz, bütün bu sosyalistlerden, anarşistlerden, Allahsızlardan ve ihtilalcilerden pek fazla korkmuyoruz... Onları gözetliyoruz, attıkları her adımı biliyoruz. Yalnız bunların arasında özellikleri olan başka insanlar vardır. Gerçi bunlar sayı itibariyle fazla değildir. Bunlar Tanrıya inanan, aynı zamanda sosyalist olan Hıristiyanlardır. İşte bizim en çok korktuğumuz onlardır... Bunlar o kadar korkunç insanlardır ki... Sosyalist bir Hıristiyan, dinsiz bir sosyalistten daha korkunçtur,' dedi. O zamanlar, adamın sözlerine şaşmış kalmıştım. Ama şimdi konuşmalarınızı dinlerken baylar, nedense adamın sözleri birden aklıma geldi."

Peder Paisiy lafı dolandırmadan:

"Yani siz o tip insanları bize benzetiyorsunuz, bizi birer sosyalist olarak görüyorsunuz öyle mi?" diye sordu.

Fakat Pyotr Aleksandroviç, düşüncelerini toparlayıp da bir karşılık vermeden önce, kapı açıldı, içeriye epey gecikmiş olan Dmitriy Fyodoroviç girdi. Doğrusunu söylemek gerekirse, artık onu beklemekten vazgeçmiş gibiydiler. Onun için birdenbire içeriye girmesi, ilk anda bir şaşkınlık yarattı.

VI

BÖYLE BİR İNSAN NE DİYE YAŞAR?

DMİTRİY Fyodoroviç yirmi sekiz yaşında, orta boylu, yakışıklı bir gençti. Ama olduğundan çok daha yaşlı görünüyordu. Vücudu adaleliydi; ilk bakışta oldukça kuvvetli olduğu anlaşılıyordu. Öyle olduğu halde, yüzünde hastalıklı insanları andıran bir ifade vardı. Yüzü çok zayıftı, yanakları içeri çökmüştü, cildi hiç de sağlık belirtisi sayılmayacak sarılıkta idi. Oldukça iri, koyu renk gözleri parlaktı, karşısındakine keskin bir bakışla dik dik bakardı ama bakışlarında bir kararsızlık sezilirdi. Heyecanlandığı, öfkeli konuştuğu zaman bile bakışı içinden gelen duygulara bir türlü uy-

mak istemiyormuş gibi, o andaki ruh durumuna aykırı, bambaşka bir anlam taşırdı. Bazen onunla konuşanlar "Ne düşündüğünü anlamak zor!" derlerdi. Bazıları da onun gözlerindeki bu dalgın, bu hüzünlü anlamı gördükten sonra, birden o anda aklından neşeli, şakacı düşüncelerin geçtiğini gösteren kahkahalarını duyunca, şaşırıp kalırdı.

Hoş, o günlerde yüzünün hastalıklı hali belki de kimseyi pek şaşırtmıyordu; çünkü kentimizde akılları durduracak "eğlence âlemlerine" daldığını bilmeyen kalmadığı gibi, herkes onun tartışma konusu olan paralar yüzünden babası ile yaptığı kavgalarda aşırı bir sinirliliğe kapıldığını da biliyordu. Kentte bu konuda ağızdan ağıza birçok hikâye dolaşıyordu. Genç adamın bizim sulh yargıçlarından Semyon İvanoviç Kaçalnikov'un bir toplantıda çok yerinde bir sözle belirttiği gibi, "düzensiz, dengesiz zekâya sahip", doğuştan sinirli bir insan olduğu da doğruydu.

Hücreye kusursuz bir şekilde çok şık giyinmiş olarak girmişti. Sırtında bütün düğmeleri iliklenmiş bir redingot, ellerinde siyah eldiven vardı. Başından çıkardığı silindir şapkasını elinde tutuyordu. Daha yeni askerlikten ayrılmış biri gibi bıyık bırakmış, sakalını da tıraş etmişti.* Koyu kumral saçları kısacık kesilmişti; şakaklarındaki kıvrımları öne doğru gelecek biçimde taramıştı. Asker gibi sert, geniş adımlarla yürüyordu. Eşikte bir an durdu, içeridekilere bir göz gezdirdi. Sonra "ev sahibi" olduğunu tahmin ederek, doğru staretze gitti. Onun karşısına gelince yerlere kadar eğildi. Staretzin kendisini kutsamasını diledi. Staretz yerinden doğrularak onu kutsadı. Dmitriy Fyodoroviç saygı ile staretzin elini öptü, sonra hemen hemen sinirliliğe varan olağanüstü bir heyecanla:

"Sizi bu kadar beklettiğim için affınıza sığınarak, beni bağışlamanızı rica ederim," dedi. "Ama babamın bana gönderdiği uşak Smerdyakov, kendisine ısrarla ne zaman toplanacağımızı sorduğum zaman çok kesin bir tavırla iki kez saat birde, dedi. Oysa şimdi öğreniyorum ki..."

---

* O zamanki gençlerin çoğunda sakal vardı. *-çev.*

Staretz:

"Hiç üzülmeyin," diye sözünü kesti. "Ziyanı yok, biraz gecikmişsiniz ne olacak? Bundan kıyamet kopmaz ya..."

"Size çok, çok teşekkür ederim efendim. O kadar iyi yüreklisiniz ki! Başka türlü karşılık vereceğinizi zaten aklımdan bile geçiremezdim."

Dmitriy Fyodoroviç bunu kısa, kesin bir ifadeyle söyledikten sonra, staretzin karşısında tekrar yerlere kadar eğildi, birden babasının bulunduğu yöne döndü. Onun karşısında da aynı saygılı tavırla yerlere kadar eğildi. Böyle selam vermeyi daha önceden tasarladığı anlaşılıyordu. Bunu içten gelen bir duygu ile hem saygısını hem de aslında iyi niyet beslediğini belirtmek için düşünmüştü. Fyodor Pavloviç gerçi ondan bunu hiç beklemiyordu ama Dmitriy Fyodoroviç onun önünde yerlere kadar eğilince, o da hemen buna karşılık vermek için oturduğu iskemleden fırlayıp oğlunun karşısında aynı şekilde yerlere kadar eğildi. Yüzünde birden çok ciddi, aynı zamanda kararlı bir ifade belirmişti ama bu ona iyice öfkeli ve kötü yürekli bir adam görünüşü vermişti.

Dmitriy Fyodoroviç odada her kim varsa hepsini başıyla selamladı, sonra geniş, sert adımlarla pencereye yaklaştı, orada boş kalmış tek iskemleye oturdu. Biraz ötesinde Rahip Paisiy vardı. Dmitriy Fyodoroviç iskemlenin üzerinde öne doğru eğildi, kendisi içeri girdiği sırada kesilmiş olan konuşmanın devamını dinlemeye hazırlandı.

Dmitriy Fyodoroviç'in içeriye girip oturması ancak bir iki dakika kadar bir zaman almıştı. Konuşma muhakkak devam edecekti, ama bu sefer Pyotr Aleksandroviç, Rahip Paisiy'in hemen hemen sinirli bir tavırla, ısrarla sorduğu soruya karşılık vermeyi gereksiz buldu. Bir sosyete adamı kayıtsızlığı ile:

"İzin verirseniz bu konuyu burada bırakalım," dedi. "Hem zaten bu çok karışık bir konu. Bakın İvan Fyodoroviç bize gülüyor. Herhalde şu anda bizi meraklandıracak bir şeyler bulmuştur, ona sorun."

İvan Fyodoroviç hemen:

"Bu konuda pek fazla bir şey söyleyemeyeceğim," dedi. "Yalnız küçük bir noktaya parmak basmak istiyorum. O da şu: genel olarak Avrupa'daki liberallerle bizim Rusya'daki dilettantlar* sık sık sosyalizmin varacağı sonuçlarla Hıristiyanlığın doğuracağı sonuçları birbirine karıştırıyor. Bu acayip bir çıkarım, ama tabii çok karakteristik bir şey... Hoş, öyle anlaşılıyor ki, sosyalizmle Hıristiyanlığı yalnız liberallerle dilettantlar değil, çoğu zaman jandarmalar da birbirine karıştırıyor. 'Jandarmalar' derken, tabii Avrupa'dakilerden söz ediyorum. Anlattığınız o Paris hikâyesi oldukça karakteristikti Pyotr Aleksandroviç."

Pyotr Aleksandroviç:

"Rica ederim, izin verin bu konuyu burada bırakalım," diye tekrarladı. "Bunun yerine sizlere İvan Fyodoroviç hakkında başka bir hikâye anlatayım baylar. Hem çok ilgi çekici hem de İvan Fyodoroviç'in karakterini çok iyi belirten bir hikâye. İvan Fyodoroviç daha bundan beş gün önce, daha çok kadınların bulunduğu bir toplantıdaki bir tartışma sırasında, çok ciddi bir tavırla, dünyada insanları birbirini sevmeye zorlayabilecek hiçbir şeyin bulunmadığını, insanlığı sevmenin yaradılıştan gelen bir zorunluluk olmadığını ileri sürdü. Böyle bir kanun yoktur, dedi. Ona göre eğer dünyada sevgi varsa, bunun nedeni doğa kanunu değil, insanların ölümsüzlüğe olan inançlarıymış. İvan Fyodoroviç laf arasında şunu da söyledi; ona göre doğa kanunu zaten bundan başka bir şey değilmiş. İnsanların yüreğinden ölümsüzlüğe olan inançlarını yok ettiğimiz an, içlerinde yalnız sevginin kökü tamamen kurumakla kalmaz, dünyada yaşamaya devam etmek için gerekli canlılık belirtisi de yok olurmuş... Dahası da var. Ona göre insanlar ölümsüzlüğe inançlarını kaybedince, artık ahlaka aykırı hiçbir şey kalmazmış, her şey hoş görülürmüş. Hatta insanların birbirlerini yemeleri, yamyam olmaları bile... Bu kadarla da yetinmedi; sözlerini bitirirken, örneğin benim gibi ne Tanrıya ne de kendi ölüm-

* Dilletante: Özenen. Burada züppe anlamında. *-çev.*

süzlüğüne inanan her kişi için, doğadaki ahlak yasasının hemen tamamen değişmesi gerektiğini, eski din yasalarının tam aksi olan bir yasa haline gelmesinin daha doğru olacağını savundu. Böylece insanların egoist davranmalarına, egoizmlerinde kötülüğe varan davranışlarda bile bulunmalarına izin verilmeliymiş. Hatta bu o davranışlarda bulunan bir insan için kaçınılmaz, en akıllıca, hatta neredeyse en soylu yolmuş. Eksantrik ve çelişkili şeylerden hoşlanan sevimli arkadaşımız İvan Fyodoroviç'in daha neler ileri sürebileceğini ve belki de burada daha neler söylemek niyetinde olduğunu kestirebilirsiniz..."

Dmitriy Fyodoroviç beklenmedik bir anda:

"Bir dakika," dedi, "izin verirseniz bir şey soracağım. Yanlış işitmediğime inanmak istiyorum. Demek tanrıtanımaz her insanın kötülük etmesine izin vermekle yetinmemeli, onun kötülük etmesini en kaçınılmaz, en akıllıca yol olarak kabul etmeli, öyle mi?"

Rahip Paisiy:

"Evet, doğru anlamışsınız..." dedi.

"Bunu hiç unutmayacağım!"

Dmitriy Fyodoroviç bunu söyledikten sonra, nasıl bir anda konuşmaya katıldıysa, gene öyle sustu. Herkes ona merakla bakıyordu. Staretz birden İvan Fyodoroviç'e dönüp:

"Siz, ruhlarının ölümsüzlüğüne olan inançları insanların yüreklerinden yok edilirse, sonucun öyle olacağına gerçekten inanıyor musunuz?" diye sordu.

"Evet... Bunu kesin olarak ileri sürüyorum. Bence ruhun ölümsüzlüğüne inanmayanlar için erdem diye bir şey yoktur..."

"Eğer gerçekten böyle düşünüyorsanız, ya çok mutlu ya da çok mutsuzsunuz..."

İvan Fyodoroviç gülümseyerek:

"Neden mutsuz olacakmışım?" diye sordu.

"Çünkü siz büyük olasılıkla ruhunuzun ölümsüzlüğüne de, hatta kiliselerle kilise mahkemeleri konusunda yazdıklarınıza da inanmıyorsunuz..."

İvan Fyodoroviç birden garip bir tavırla:

"Belki de haklısınız," dedi. "Ama o yazdıklarım tüm olarak şaka değildi." Bunu söylerken kıpkırmızı olmuştu.

"Tam anlamıyla şaka etmediğiniz doğru, çünkü daha bu konuda yürekten, kesin bir karar vermiş değilsiniz. Bu yüzden üzüntü içinde çırpınıyorsunuz. Ama acı çeken insan, kendi acısından tat alıyormuş gibi olur, bu da umutsuzluğundan ileri gelir. Şimdilik kendi umutsuzluğunuzu gazetede yayınladığınız yazılarla, salonlarda yaptığınız tartışmalarla avutmaya çalışıyorsunuz. Kendi düşüncelerinizden çıkardığınız sonuçlara inanmıyor, yüreğinizde acı duyarak kendi kendinizle alay ediyorsunuz. Siz daha içinizde bu soruna bir çözüm yolu bulamamışsınız. Bu da sizin için büyük bir dert; çünkü bu sorunun bir an önce, mutlaka çözümlenmesi gerekiyor..."

İvan Fyodoroviç, dudaklarında anlaşılmaz, belirsiz bir gülümseyişle staretze bakarak, garip bir tavırla:

"Peki, bu sorun içimde çözümlenebilir mi? Daha doğrusu olumlu bir şekilde çözümlenebilir mi?" diye sordu.

"Sizin için ne olumlu ne de olumsuz bir şekilde çözümlenebilir. Bu, yüreğinizin bir özelliğidir, bunu siz de çok iyi biliyorsunuz. Zaten bütün derdiniz de budur. Ama gene de Tanrıya şükretmelisiniz, çünkü size böyle bir sorunu dert edinecek kadar yüce bir ruh vermiş, yüksek şeyleri aramak ve düşünmek; çünkü asıl vatanımız cennettir. Tanrı, bu sorunu çözümlemeyi size bu dünyada nasip etsin, yolunuzda size yardımcı olsun."

Staretz bunu söylerken elini kaldırdı, oturduğu yerden İvan Fyodoroviç'i kutsamak istedi. İvan Fyodoroviç oturduğu iskemleden kalktı, staretze yaklaştı, onu kutsamasını bekledi, elini öptü, sonra hiçbir şey söylemeden gene yerine döndü. Hem sert hem de ciddi bir hali vardı. İvan Fyodoroviç'in bu davranışı da ondan önce staretz ile yapmış olduğu o beklenmedik konuşma da herkesi şaşırtmıştı. Herkes bu konuşmanın anlaşılmayan, gizli, aşırı derecede ciddi, derin bir anlamı olduğunu sezmişti. Bu yüzden hepsi bir an için susmuştu.

Alyoşa'nın yüzünde hemen hemen korkuya benzeyen bir duygu belirmişti. Miusov omuzlarını silkti, aynı anda Fyodor Pavloviç oturduğu iskemleden fırladı, İvan Fyodoroviç'i işaret ederek:

"Tanrının sevgili kulu, aziz, kutsal staretzimiz bizim," diye bağırdı. "İşte bu çocuk, benim oğlum, benim etimin, varlığımın bir parçası, benim en sevgili evladımdır. Bu benim diyebilirim ki saygıdeğer Karl Moor'umdur. Öbürü, demin içeriye giren oğlum Dmitriy Fyodoroviç ise, nasıl yola getireceğimi size danışmak istediğim, saygısız Frantz Moor'dur. İkisi de Schiller'in *Haydutlar*'ından çıkmadır. Bu durumda ben de *regierender* Graf Von Moor'um. Siz bize bir çare bulun, bizi kurtarın. Bizim yalnız duaya değil, sizin kehanetlerinize de ihtiyacımız var."

Staretz gücünü kaybetmiş, zayıf bir sesle:

"Maskaralık etmeden konuşun, yakınlarınıza hakaret etmekle işe başlamayın," dedi.

Yorgunluğu gittikçe artıyor, kuvveti kesiliyordu.

Dmitriy Fyodoroviç öfkeyle:

"Tam da yolda düşündüğüm gibi değersiz bir komedi!" diye bağırdı.

Sonra staretze döndü:

"Bizi bağışlayın saygıdeğer büyüğümüz. Ben okumuş bir insan değilim, onun için size nasıl seslenmek gerektiğini bile bilmiyorum. Ama şunu belirteyim ki, sizi aldattılar. Siz ise bizim burada toplanmamıza izin vermekle aşırı iyilik gösterdiniz. Bizim peder beyin istediği tek şey, burada bir rezalet koparmaktır... Burada bir hesabı vardır. Zaten her zaman kendince bir hesap yapar. Yalnız bu sefer bunu niçin yaptığını çok iyi biliyorum..."

Fyodor Pavloviç söze karıştı:

"Hepsi beni suçluyor!" diye bağırdı. "İşte Pyotr Aleksandroviç de beni suçluyor. Suçladınız Pyotr Aleksandroviç, suçladınız!"

Bunu söylerken birden Miusov'a dönmüştü. Oysa Miusov'un onun sözünü kesmeye niyeti bile yoktu.

"Çocukların hakkı olan parayı almışım da çizmemin içine saklamışım. Beni bununla suçluyorlar. Ama rica ederim, mahkemeler

ne güne duruyor? O mahkemelerde hakkınızı, verdiğiniz makbuzlara göre hesaplayacaklar Dmitriy Fyodoroviç! Hem de kendi imzaladığınız makbuzlara, yazdığınız mektuplara ve sizinle yaptığımız ne kadar anlaşma varsa, onlara göre! Hepsini göz önünde bulundurarak, ne kadar para sarf ettiğinizi, geriye ne kadar para kaldığını hesaplayacaklar! Pyotr Aleksandroviç bu işte neden hakemlik etmek istemiyor sanki? Dmitriy Fyodoroviç yabancısı değil ki... Neden hepsi benim üzerime varıyor? Bir defa, hesabımız bitmedi ki! Üstelik Dmitriy Fyodoroviç'in bana borcu var. Hem de az buz değil, birkaç bin ruble... Evet, efendim. Elimde bütün belgeler var. Yaptığı içki âlemleri ile kentte dillere destan oldu. Daha önce hizmet ettiği yerde de, namuslu genç kızları baştan çıkardığı için bir iki bin ruble ödemek zorunda kalmış.

Bütün bunları tabii en ince, en gizli noktalarına kadar biliyorum Dmitriy Fyodoroviç! Hepsini de ispat edebilecek durumdayım. Aziz staretzimiz inanır mısınız, bu adam en soylu ailelerden birinin, mal mülk sahibi, varlıklı bir ailenin kızını, kendisine âşık etmiş. Kızın babası eski komutanmış, yararlıklar göstermiş, madalyalar kazanmış, boynunda 'Kılıçlı Anna Nişanı' olan korkusuz bir albaymış. İşte bu adam, kızcağıza evlenme teklif etmiş, onun dile düşmesine yol açmış. Şimdi bu kız kimsesiz kalmış, buraya gelmiş, üstelik bu adamla nişanlıdır. Oysa bu adam hiç çekinmeden, onun gözleri önünde, burada herkesi baştan çıkaran kadınlardan birinin evine girip çıkıyor. Gerçi o herkesi baştan çıkaran kadın, saygıdeğer bir adamla nikâhsız oturdu, ama kolay kolay etki altında kalmayan, bağımsız karaktere sahip bir kadındır. Hiç kimsenin fethedemediği bir kale gibidir. Üstelik sanki gerçekten nikâhlı bir kadın gibidir, çok erdemli bir kadındır, evet aziz peder, erdemli bir kadındır! Dmitriy Fyodoroviç işte bu kaleyi altın bir anahtarla açmak istiyor. İşte onun için şimdi bana meydan okuyor, benden para koparmaya çalışıyor. Zaten şimdiye dek o gönüller fetheden kadının uğruna binlikler harcanmıştır. Bu iş için de hep birinden borç alıp duruyor, hem de kimden dersiniz? Söyleyeyim mi ha Mitya?"

Dmitriy Fyodoroviç:

"Susun!" diye bağırdı. "Benim buradan çıkıp gitmemi bekleyin. Ben buradayken, yanımda soylu, namuslu bir genç kızı lekelemeye kalkışmayın. Adını ağzınıza almanız bile onun için bir hakarettir. Buna göz yumacak değilim!"

Nefesi tıkanıyordu. Fyodor Pavloviç sinirleri zayıf insanlar gibi:

"Mitya! Mitya!" diye bağırdı.

Gözlerinden yaş fışkırsın diye elinden geleni yapıyordu.

"Peki, babanın hayır duasını almak senin için hiçbir anlam taşımıyor mu? Ya şimdi, şurada seni lanetlersem ne olacak?"

Dmitriy Fyodoroviç avazı çıktığı kadar:

"Utanmaz! Sahtekâr!" diye bağırdı.

"Bakın babasına neler söylüyor! Artık bunları bir babaya reva gördükten sonra, başkalarına neler yapmaz. Baylar, düşünün bir defa! Burada fakir, saygıdeğer bir adamcağız var. Emekli yüzbaşı. Başından felaketler geçmiş, ordudan ayrılmak zorunda kalmış; ama bu ayrılma işi alenen olmamış, adamcağız mahkemeye bile verilmemiş. Şanına, onuruna bir leke getirmeden ayrılmış. Üstelik başında da kalabalık bir aile var. İşte bundan üç hafta önce, Dmitriy Fyodoroviç meyhanede o adamı sakalından yakalamış, adamcağızı sokağa sürüklemiş, sonra da ona sokağın ortasında, herkesin içinde dayak atmış. Bütün bunları neden yapmış? Çünkü o adamcağız beni ilgilendiren bir işte benim gizli vekilimdir de ondan."

Dmitriy Fyodoroviç:

"Hepsi yalan! Görünüşte doğru, ama aslında yalan!" diye bağırdı, öfkeden tir tir titriyordu: "Ben kendi davranışlarımı temize çıkarmaya çalışmıyorum peder bey, evet, herkesin içinde itiraf ediyorum: Yüzbaşıya karşı vahşi bir hayvan gibi davrandım. Şimdi buna pişmanım, böyle vahşi bir hayvan gibi öfkeye kapıldığım için kendi kendime öfkeleniyorum. Ama sizin o yüzbaşı vekiliniz, erkekleri baştan çıkardığını söylediğiniz o kadına gitmiş, sizin adınıza ona teklifte bulunmuş: Eğer aramızdaki mal mülk hesaplarında fazla canınızı sıkarsam, elinizde bulunan ne kadar senedim varsa, onları kendisine devredecekmişsiniz, o da bu bonoları aldıktan sonra,

mahkemeye başvurup beni hapsettirecekmiş. Bir de o kadına karşı içimde bir eğilim olduğunu öne sürüyorsunuz! Oysa siz kendiniz gidip ona, beni ayartmasını söylemişsiniz. Bana da kendisi anlattı, üstelik sizinle alay ede ede, kahkahalarla gülerek. Beni cezaevine kapamayı da onu benden kıskandığınız için istiyorsunuz. Çünkü o kadına kendiniz takılmaya, aşkınızdan söz etmeye başladınız. Bundan da haberim var. Bunu da bana kendisi gülerek anlattı. İşte, ey aziz pederler! Kendi oğlunu ahlaksızlıkla suçlayan bu baba böyle bir adamdır! Bunlara tanık olan sayın baylar, öfkeye kapılmış olduğum için özür dilerim. Ama zaten bu kötü niyetli ihtiyarın hepinizi buraya bir rezalete tanık olasınız diye davet ettiğini önceden anlamıştım. Ama ben buraya onu bağışlamak için gelmiştim. Eğer bana elini uzatsaydı, onu bağışlayacaktım. Ondan da beni bağışlamasını isteyecektim. Ama mademki o şu anda yalnız bana değil çok saygı duyduğum için adını bile açıklamaya cesaret edemediğim çok kibar bir genç kadına hakaret etti, oynadığı oyunu herkesin önünde yüzüne vurmaya karar verdim. Hem de bunu yapan benim babam olduğu halde."

Söze devam edemedi. Gözleri kıvılcım saçıyor, güçlükle nefes alıyordu. Ama yalnız o değil, hücrede bulunan herkes heyecan içindeydi. Staretzden başka herkes huzursuzlukla yerinden fırlamıştı. Rahipler sert bir tavırla olup bitenlere bakıyor, öyleyken gene de staretzin emir vermesini bekliyordu. O ise artık iyice solgun bir halde, yerinde oturmaya devam ediyordu. Ama yüzündeki solgunluk heyecandan değil, hastalığın verdiği bitkinlikten ileri geliyordu. Dudaklarında sessiz bir yalvarıştan başka bir şey olmayan hafif bir gülümseyiş titriyor, sanki yüzünü aydınlatıyordu. Ancak bazen, şeytana uymuş olan bu kişileri susturmak istiyormuş gibi elini kaldırıyordu. Gerçi en küçük bir işareti bile bu sahneye son verebilirdi, ama kendisi de sanki bir şey bekliyor gibiydi. Bir şeyler daha anlamak istiyormuş, daha kavramadığı bir nokta kalmış da o gizli kalanı kavramak isteğini duyuyormuş gibi olup bitenlere dikkatle bakıyordu. Sonunda Pyotr Aleksandroviç Miusov artık bütün

bunların kendisini çok küçük düşürdüğünü, utanılacak bir duruma getirdiğini hissetti. Heyecanla:

"Burada olup biten rezaletten ötürü hepimiz suçluyuz!" dedi. "Ama ne olursa olsun, karşımdakinin ne biçim bir adam olduğunu bildiğim halde, buraya gelirken işlerin böyle çığırından çıkacağını hiç aklımdan geçirmemiştim. Bu işi hemen bitirmek gerekir. Çok saygıdeğer büyüğümüz! İnanın bana, burada açıklanan gerçeklerin hepsini, böyle etraflıca bilmiyordum. Kulağıma çalınanlara inanmak istemiyordum. Ancak şimdi ilk kez olarak öğreniyorum ki, baba uygunsuz bir kadını kendi oğlundan kıskanıyor. Üstelik o yaratıkla, oğlunu cezaevine kapattırmak için anlaşmaya çalışıyor. İşte beni böyle adamlarla buraya gelmeye zorladılar. Beni aldattılar. Bunu herkese bildiriyorum! Ben de en az ötekiler kadar aldatıldım bu işte..."

Fyodor Pavloviç birden:

"Dmitriy Fyodoroviç!" diye bağırdı.

Sesi tanınmayacak kadar değişmişti.

"Eğer oğlum olmasaydınız, sizi şu anda düelloya davet ederdim. Tabanca ile ateş etmek şartıyla. Hem de üç adımlık yerden. Üstelik gözlerimiz mendille bağlı olarak. Evet, gözlerimiz mendille bağlı olarak!"*

Bu son sözlerini iki ayağını yere vurarak bağırmıştı. Yaşı ilerlemiş, ömrünce rol yapmış yalancılar bazen öylesine coşar, kendilerini oyunlarına öylesine kaptırır ki, gerçekten heyecandan titremeye, gözyaşı dökmeye başlarlar. Oysa o anda bile (ya da bir an sonra) içlerinden kendi kendilerine: "Yalan söylüyorsun, seni gidi utanmaz ihtiyar! Sen aktörden başka bir şey değilsin; şimdi de bütün bu sözüm ona 'kutsal öfke gösterisi'nde bile, bu 'kutsal baygınlık anı'nda bile rol yapıyorsun!" diye söylenebilir.

Dmitriy Fyodoroviç kaşlarını fena halde çatmıştı. Babasına anlatılamayacak kadar hakaret taşıyan bir bakışla baktı. Sonra tuhaf, alçak bir sesle ve çok ciddi olarak:

---

* Schiller'in oyunu *Hile ve Aşk*'a (1784) atıf yapılıyor. *-ed.*

"Sanıyordum ki..." diye söze başladı, "sanıyordum ki biricik meleğim, sevgili nişanlımla birlikte memlekete geldiğim zaman, ömrünün son günlerinde onu bağrımıza basacak, onu sevecektik. Oysa karşımıza adi zevklere kapılmış, cinsel zevklerine kul köle olmuş, alçakça rol yapmayı âdet edinmiş, ikiyüzlü biri çıktı."

İhtiyar adam gene nefesi tıkana tıkana, her sözde tükürük saça saça:

"Düelloya!" diye avazı çıktığı kadar bağırdı: "Sonra siz de Pyotr Aleksandroviç Miusov şunu iyi bilin ki sayın bayım, sizin tüm soyunuzda, demin kendisinden 'yaratık' diye söz etmek cesaretini gösterdiğiniz o kadın kadar yüksek, onun kadar namuslu bir tek kişi yoktur. Size gelince Dmitriy Fyodoroviç, siz de o 'yaratık' uğruna nişanlınızdan vazgeçtiniz! Demek siz de, nişanlınızın o kadının ayağının tozu bile olmayacağını anladınız. O 'yaratık' dediğiniz böyle bir kadındır işte!"

Peder İyosif elinde olmadan: "Ayıp size!" diyerek söze karıştı.

Bütün o sürece susmuş olan Kalganov sinirden kıpkırmızı olmuş bir halde, öfkeden titreyen çocuksu sesiyle birden:

"Hem ayıp hem utanç verici!" diye bağırdı.

Dmitriy Fyodoroviç boğuk boğuk:

"Böyle bir insan dünyada ne diye yaşar?" diye homurdandı. Neredeyse öfkeden kendinden geçecekti. Omuzlarını kaldırmış, sırtını da kamburlaştırmıştı. Herkese göz gezdirdikten sonra, eliyle staretze işaret etti:

"Hayır, siz söyleyin bana, böyle bir adamın dünyayı kirletmesine göz yumulur mu?"

Ağır ağır, her sözün üzerinde dura dura konuşuyordu.Fyodor Pavloviç, Rahip İyosif'in üzerine atılırcasına:

"İşitiyor musunuz, işitiyor musunuz, sayın rahipler? Bu konuşan bir baba katilidir!" diye bağırdı. "İşte sizin 'ayıptır' sözünüze onun verdiği karşılık bu! Ayıp olan nedir? Burada 'yaratık' olarak söz konusu edilen ve 'ahlaksızca davranışlarda bulunduğu' söylenen kadın, belki de şurada günahlarını affettirmeye çalışan siz sayın rahiplerden de daha kutsal bir varlıktır! O kadın belki de genç-

liğinde kendisini didikleye didikleye mahveden çevresinin etkisiyle düşmüş olabilir. Ama o, ömrü boyunca 'çok sevmiş' bir varlıktır: Çok sevmiş olan bir varlığı ise, Hazreti İsa bile bağışlamıştır."*

Nazik Peder İyosif sabırsızlanmıştı. Birden kendini tutamadı:

"Hazreti İsa'nın bağışladığı sevgi, o çeşit bir sevgi değildir," diye söze karıştı.

"Hiç de değil! Özellikle bu biçim sevgiyi bağışlamıştır o, sayın rahipler! Bu biçim bir sevgiyi! Siz burada yalnız lahana yiyerek günahlarınızı bağışlatmaya çalışıyorsunuz. Sanıyorsunuz ki bunu yapmakla günahtan kurtulmuş oluyorsunuz. Günde bir tanecik kaya balığı yiyorsunuz, o yediğiniz kaya balığı ile de Tanrıyı satın alacağınızı sanıyorsunuz."

Hücrenin her tarafından: "Bu dayanılmaz, dayanılmaz bir şey!" diye sesler duyuluyordu.

Ama artık olmayacak bir çirkinliğe dökülen bu sahne birden hiç beklemedikleri bir olayla sona erdi. Birden staretz bulunduğu yerden kalktı. Ona bir şey olur diye, aynı zamanda bütün oradakiler hesabına da endişeye kapılan ve şaşkına dönen Alyoşa, staretzin elini tuttu.

Staretz, Dmitriy Fyodoroviç'e doğru yürüdü, ta yakınına kadar gitti, sonra önünde diz çöktü. Alyoşa, staretzin artık gücünü büsbütün yitirdiği için öyle davrandığını sandı. Ama iş öyle değildi. Staretz diz çöktükten sonra Dmitriy Fyodoroviç'in ayakları dibinde yere kapandı; bunu bilinçli olarak secdeye varır gibi yapmış, alnını bile yere değdirmişti! Alyoşa o kadar şaşırmıştı ki, staretz doğrulunca davranıp ona yardım bile edemedi. İhtiyarın dudaklarındaki belli belirsiz gülümseyiş, yüzünü hafifçe aydınlatıyordu. Bütün konuklarını dört bir yöne eğilerek selamladı:

"Beni bağışlayın! Hepiniz beni bağışlayın!" diye söylendi.

Dmitriy Fyodoroviç birkaç dakika can evinden vurulmuş gibi hiç kımıldamadı. Staretz onun ayaklarına kapanmıştı! Bu ne demekti? Sonunda birden: "Aman Allahım!" diye bağırdı, elleriyle

* Luka 7:47 -*ed.*

yüzünü kapadı, kendini odadan dışarı attı. Onun peşinden de grup halinde bütün konuklar şaşkınlıktan ev sahibine veda etmeden, dışarıya fırladı. Eğilip selam bile vermemişlerdi. Sadece rahipler kutsanmak için staretzin yanına gitmişlerdi. Nedense birden uslanmış olan Fyodor Pavloviç, doğrudan kimseye yönelmeye cesaret edemeyip ortaya konuşarak:

"Ne diye ayaklarına kapandı? Gizli bir işaret falan mı bu, nedir?" diye söze başlamak istedi.

O sırada hücrelerin bulunduğu yeri ayıran çitin öbür tarafına geçmişlerdi. Miusov, hemen öfkeyle:

"Ben delilere de akıl hastahanesi kaçkınlarına da cevap vermem," diye karşılık verdi. "Ama sizin çevrenizde bulunmak zorunluluğundan hemen kendimi kurtaracağım Fyodor Pavloviç; hem de bana inanın bir daha karşılaşmamak üzere... Nerede deminki o rahip?"

"O deminki rahip", daha doğrusu onları başrahibin evine yemeğe davet eden rahip, onları uzun süre bekletmedi. Konukları, daha onlar staretzin hücresinin dış kapısındaki basamaklardan aşağı inerken karşıladı. Sanki bütün bu süre boyunca onları orada beklemişti.

Pyotr Aleksandroviç sinirli bir tavırla:

"Çok rica ederim saygıdeğer peder, başrahibe en derin saygılarımı bildiriniz ve özellikle benim namıma, yani Miusov'un namına, o yüce insandan özür dileyiniz. Daha önceden tahmin etmediğim ve birden karşılaştığım bazı şartlar yüzünden, gönülden istediğim halde, onun sofrasında yer alamayacağımı söyleyiniz," dedi.

Fyodor Pavloviç hemen söze karıştı:

"O söz ettiği önceden tahmin edilemeyen şart var ya, o benim işte!" dedi. "İşittiniz ya peder, Pyotr Aleksandroviç aslında benimle birlikte olmak istemiyor. Ben olmasaydım hemen gelirdi. Gideceksiniz Pyotr Aleksandroviç, buyurun başrahibin sofrasına! İştahınız açık olsun. Bu işten siz değil ben vazgeçiyorum. Eve, eve gideceğim! Evde yerim, burada ağzıma bir lokma koyamayacağımı hissediyorum sevgili akrabam Pyotr Aleksandroviç!"

"Ben sizin akrabanız değilim! Hiçbir zaman da olmadım. Siz adi bir insansınız."

"Ben mahsus öyle söyledim, sırf sizi çileden çıkarmak için. Çünkü siz akrabalığımı inkâr ediyorsunuz, oysa ne yapsanız gene de akrabamsınız. Gerekirse bunu kilisedeki takvimden* de ispat edebilirim! Sen de İvan Fyodoroviç, istersen kalabilirsin, vakti gelince sana bir araba gönderirim. Size gelince Pyotr Aleksandroviç, şimdi görgü kuralları bile başrahibin yanına gitmenizi emreder, sizinle birlikte burada yaptıklarımız için özür dilemelisiniz."

"Siz sahiden gidiyor musunuz? Yalan söylemiyorsunuz ya..."

"Olup bitenlerden sonra bir de yalan söylemek cesaretini gösterebilir miyim Pyotr Aleksandroviç? Kendimi kaybettim, özür dilerim baylar, kendimi kaybettim. Ayrıca çok da sarsıldım! Evet, utanıyorum doğrusu! Baylar bir insana bakarsınız, göğsünde Makedonyalı İskender'inki gibi bir yürek taşır, bir başka insana bakarsınız yüreği, köpek Fidelka'nın yüreği gibi. Benimkisi köpek Fidelka'nınki gibi. Korkudan ne yapacağımı şaşırdım! Söyleyin, böyle bir gösteriden sonra, artık bir de sofraya oturup, manastırda hazırlanmış nefis soslu yemekler atıştırılır mı? Utanıyorum, elimde değil, özür dilerim!"

Miusov uzaklaşan soytarının arkasından şaşkın bir tavırla bakakaldı: 'Hay Allah kahretsin onu, ya gene aldatıyorsa?' diye düşündü.

Öbürü arkasına döndü, Pyotr Aleksandroviç'in arkasından baktığını görünce, eliyle ona bir öpücük gönderdi.

Miusov, kesik kesik konuşarak:

"Siz sahiden başrahibe gidecek misiniz?" diye İvan Fyodoroviç'e sordu.

"Neden gitmeyeyim? Hem beni özel olarak başrahibin kendisi, daha dünden davet etti."

"Ne yazık ki, ben de gerçekten bu Allah'ın belası yemeğe gitmek zorunda olduğumu hissediyorum."

---

* Aslında aziz adlarının ve kutsal yortu tarihlerinin işaretlendiği bir takvimdir, doğum kaydı ya da buna benzer bilgiler içermez. *-ed.*

Miusov bunu aynı şekilde, hem acı hem de sinirli bir tavırla, üstelik o küçük rahibin sözlerini dinlemesine hiç önem vermeden söylemişti:

"Hiç olmazsa burada yaptıklarımız için özür dilemeli, suçun bizde olmadığını açıklamalı; ne dersiniz? Öyle değil mi?"

İvan Fyodoroviç:

"Evet, suçun bizde olmadığını açıklamalı," dedi. "Hem zaten babam gelmiyor!"

"Bir de babanızla mı gidecektik? Allah kahretsin bu yemeği!"

Buna rağmen hepsi de gidiyordu. Çelimsiz rahip susuyordu. Küçük korudan geçerken yalnız bir defa söze karıştı, sayın başrahibin çoktan beklediklerini, kendilerinin de yarım saat kadar geciktiklerini söyledi. Kimse bu söze karşılık vermedi. Miusov nefretle İvan Fyodoroviç'e bakıyordu: 'Bir de yemeğe gidiyor. Sanki hiçbir şey olmamış gibi,' diye düşünüyordu. 'Ar damarı çatlamış, Karamazov vicdanlı herif ne olacak!'

VII

KARİYER MERAKLISI BİR İLAHİYAT ÖĞRENCİSİ

ALYOŞA, staretzi yatak odasına götürdü, yatağına oturttu. Oda küçüktü, içinde ancak en gerekli eşyalar bulunuyordu. Demir karyola daracıktı, üzerinde yatak olarak yalnız bir keçe vardı. Köşede, tasvirlerin altında, dua etmek için yapılmış küçük bir kürsü duruyordu. Üstüne bir haçla, incil konulmuştu. Staretz bitkin bir halde kendisini karyolanın üzerine bıraktı; güçlükle nefes alıyordu. Oturunca düşünceli düşünceli Alyoşa'ya baktı:

"Haydi git yavrum git, Porfiriy bana yeter, sen acele et. Sen orada lazımsın, başrahip babamızın yanına git, yemekte hizmet gör."

Alyoşa yalvarır gibi bir sesle:

"İzin verirseniz burada kalayım," dedi.

"Sen orada daha çok gereklisin. Orada barış yok. Hizmet eder, işe yararsın orada. Şeytanlar gene ayaklanırsa, dua et. Şunu da bil

ki oğlum (staretz Alyoşa'ya böyle demekten hoşlanırdı), bundan böyle senin yerin burası değil. Bunu hatırında tut delikanlı. Tanrı beni yanına çağırdığı vakit sen de manastırdan çıkıp git. Bir daha dönmemecesine git."

Alyoşa irkildi. Staretz devam etti:

"Ne oluyorsun? Burası senin yerin değil daha. Dünyadaki büyük itaat adına seni kutsuyorum. Daha çok dolaşacaksın! Hem evlenmelisin de, muhakkak evlenmelisin! Tekrar buraya dönünceye kadar her şeye katlanacaksın. Başından çok şey geçecek. Ama sana güveniyorum. Seni onun için gönderiyorum. Hazreti İsa seninle beraberdir. Onu yüreğinden yitirme. O da seni korur. Büyük acı duyacaksın. Hem de bu acıdan ötürü mutlu olacaksın. Sana öğüdüm olsun, mutluluğunu acıda ara. Çalış, hiç durmadan çalış. Şu anda söylediğim sözleri daima aklında tut, çünkü ben seninle daha konuşacağım ama bundan böyle yalnız günlerim değil, saatlerim bile sayılı."

Alyoşa'nın yüzünde gene büyük bir değişiklik oldu. Dudaklarının uçları titriyordu. Staretz gülümsedi, alçak bir sesle:

"Ne oluyorsun gene?" diye sordu. "Varsın dünyevi insanlar ölülerinin arkasından gözyaşı döksün. Bizler burada hayata gözlerini kapamak üzere olan rahibin durumuna seviniriz. Sevinç duyar, aynı zamanda onun için dua ederiz. Bu yüzden sen şimdi beni yalnız bırak. Dua etmem gerekli. Haydi git! Hem de çabuk ol. Kardeşlerinin yanında bulun. Yalnız birinin değil, her ikisinin yanında olmalısın."

Staretz, Alyoşa'yı kutsamak için elini kaldırdı. Ona karşı gelmeye imkân yoktu. Oysa Alyoşa orada kalmayı her şeyden fazla istiyordu. Bundan başka, staretze, kardeşi Dmitriy'in önünde yerlere kapanmasının ne anlama geldiğini sormak istiyordu. Bu soru neredeyse dudaklarından dökülmek üzereydi. Ama bunu sormaya cesaret edemedi. Biliyordu ki mümkün olsaydı, staretz bunu ona hiçbir soru gerekmeden açıklardı. Mademki açıklamıyordu, demek bunu istemiyordu. Oysa staretzin yerlere kapanışı Alyoşa'yı çok şaşırtmıştı. Bunda gizli bir anlam olduğuna kesin olarak inanıyordu.

Bu davranışta gizli, belki de korkunç bir anlam vardı. Hücrenin etrafındaki çitin öbür tarafına çıkıp da bir an önce başrahibin sofrasına yetişmek için aceleyle yola koyulduğu sırada (tabii o sofraya yalnız hizmet etmek için gidiyordu) birden kalbinde acı veren bir sıkışma duydu, bu yüzden durakladı: Staretzin yakında öleceğini haber veren sözlerini tekrar duyar gibi olmuştu. Staretzin haber verdiği, üstelik bu kadar kesin bir şekilde açıkladığı her şey mutlak olurdu. Alyoşa buna kutsal bir şeye inanır gibi inanıyordu.

Fakat onsuz nasıl yaşayacaktı? Onu görmeden, sözlerini duymadan yaşayabilir miydi? Hem manastırdan çıkınca nereye gidecekti. Staretz hem ağlamamasını hem de manastırdan çıkıp gitmesini emretmişti. Hay Allah! Alyoşa çoktandır içinde böylesine bir hüzün duymamıştı. Hızlı hızlı yürüyerek hücrenin bulunduğu yeri manastırdan ayıran koruya daldı. Düşünceleri ona öylesine bir baskı yapıyordu ki, kendinde onlara karşı koyacak bir güç bulamıyordu. Bu yüzden korunun içinden geçen daracık patikanın iki tarafında bulunan asırlık çamlara bakmaya başladı. Yol uzun değildi. Ancak beş yüz adım kadardı. Bu saatte orada kimseye rastlamasına imkân yoktu. Fakat birden yolun birinci dönemecinde Rakitin'i gördü. Rakitin birini bekliyordu. Alyoşa, yanına gidince ona sordu:

"Beni mi bekliyorsun?"

Rakitin gülümsedi:

"Seni ya. Başrahibin yanına gitmek için acele ediyorsun. Biliyorum, başrahibin ziyafeti var. Hatırlar mısın, hani piskoposla General Pahatov davet edilmişti? İşte o günden beri bizim manastırda böyle bir sofra kurulmamıştır. Ben orada bulunmayacağım. Sen git ve hizmet et. Yalnız bana bir şey söyle Aleksey: O rüyanın anlamı nedir? Sana bunu sormak istiyordum."

"Ne rüyası?"

"Şey işte, sevgili kardeşin Dmitriy'in önünde yerlere kapanma işi. Üstelik kafasını nasıl da yere vurdu!"

"Sen Staretz Zosima'yı mı söylüyorsun?"

"Evet. Staretz Zosima'nın yaptığını söylüyorum."

"Kafasını vurdu diyorsun ha?"

"Biliyorum saygısızca konuştum. Eh, ne yapalım bu sefer de saygı göstermeden konuşmuş olayım. Sen söyle bana, o gördüğümüz rüyanın anlamı nedir?"

"Ben de bunun ne anlama geldiğini bilmiyorum Mişa."

"Zaten ben onun sana bunu açıklamayacağını biliyordum. Gerçi bu işin içinde pek öyle derin bir şey yok. Yalnız görünüşte her zamanki gibi birtakım kutsal saçmalıklar var. Ama o oyun maksatlı olarak oynandı. Bak göreceksin, şehirde ne kadar dindar geçinen insan varsa, hepsi bütün eyalete dedikoduyu yayacak. Bu rüya ne anlama geliyor diye herkes birbirine soracak. Bence staretz gerçekten çok kurnaz: Cinayeti önceden sezdi. Sizin ailede bir cinayet kokusu var."

"Ne cinayeti?"

Rakitin'in bir şeyler söylemek istediği belliydi:

"Sizin ailenizde işlenecek olan cinayet; sevgili kardeşlerinle o zengin babacığının karışacağı bir cinayet. Staretz Zosima ne olur ne olmaz diye kafasını yere vurdu. Yarın bir şey olursa, 'Gördünüz mü? Bunun olacağını kutsal staretzimiz haber vermişti. Peygamber gibi önceden bilmişti,' diyecekler. Gerçi onun kafasını yere vurması ile bir olayı önceden haber vermesi arasında ne gibi bir ilgi var diyeceksin ama gel de onlara anlat bunu. Hepsi 'O gizli bir işaretti, özel anlamlı bir davranıştı,' diyecek. Allah bilir daha neler uyduracaklar. Staretzin ününü çevreye yayacaklar ve olayı hiçbir zaman unutmayacaklar. 'Cinayeti bile tahmin etti, katili önceden açıkladı,' deyip duracaklar. Meczuplar da hep öyle davranır. Bakarsın bir meyhanenin karşısına geçmiş haç çıkarıyor, sonra gidip kilisenin kapısını taşlıyor. Senin staretz de öyle. Doğru yolda olanı sopa ile kovalıyor, katilin ise ayaklarına kapanıyor."

"Ne cinayeti? Ne katili? Neler söylüyorsun..."

Alyoşa olduğu yerde sanki taş kesilmişti. Rakitin de durdu:

"Ne katili mi? Sanki bilmiyorsun! Eğer sen de bunu daha önceden düşünmediysen, ben elimi keserim. Söz gelmişken sorayım, merak ediyorum, bak Alyoşa, sen daima doğru söylersin; iki san-

dalye arasında otursan da doğru söylersin. Söyle bunu düşündün mü düşünmedin mi? Cevap ver!"

Alyoşa yavaşça:

"Düşündüm..." dedi.

Bunu öyle bir tavırla söylemişti ki, Rakitin bile şaşkınlık içinde kaldı:

"Ne diyorsun? İnanılacak şey değil!.. Demek sen de bunu düşündün ha?" diye bağırdı.

Alyoşa:

"Ben... Bunu belki kesin olarak düşünmedim, ama sen şimdi bundan o kadar tuhaf bir şekilde söz ettin ki, içimde sanki bunu ben de düşünmüşüm gibi bir his uyandı," diye mırıldandı.

"Gördün mü ya? Hem de bunu ne kadar açık bir şekilde belirttin, gördün mü ya!.. Demek bugün babanla sevgili kardeşin Mitenka'ya bakarken senin de aklına cinayet geldi öyle mi? O halde yanılmamışım değil mi?"

Alyoşa endişeyle Rakitin'in sözünü kesti:

"Dur, dur... Bütün bunları nereden çıkarıyorsun? Hem önce şunu söyle. Bu iş seni neden bu kadar ilgilendiriyor?"

"Bana iki ayrı soru sordun. İkisi de yerinde sorular. Her birine ayrı ayrı karşılık vereyim. Nereden mi çıkarıyorum; eğer bugün ağabeyin Dmitriy Fyodoroviç'in nasıl bir adam olduğunu hemen anlamamış, onun iç yüzünü kavramamış olsaydım hiçbir şey anlamayacak, göremeyecektim. Bir özelliğinden ötürü nasıl adam olduğunu anladım işte. Böyle çok namuslu görünen, ama şehvete düşkün insanlarda bir sınır vardır. Bu sınırı hiçbir zaman geçemezsin. Geçtin mi o insan kendi babasını bile bıçaklamaktan çekinmez. Babana gelince, o ahlaksızlığına gem vuramayan, hiçbir zaman hiçbir şeyde ölçü bilmeyen sarhoşun biri. Böyle olunca ikisi de kendilerini tutamaz, birden haydi bakalım ikisi de uçuruma!.."

"Hayır Mişa... Hayır, düşündüğün buysa yüreğime su serpmiş oldun... İşler o dereceye varmaz."

"Öyleyse neden titriyorsun? İşin aslını biliyor musun? Diyelim ki; Mitenka namuslu bir adamdır, gerçi budaladır ama namuslu-

dur. Öyle de olsa şehvet düşkünüdür, işte bu işin özü, temeli burada. Ağabeyin şehvete olan bu düşkünlüğünü babandan almış. Ben hep sana hayret etmişimdir Alyoşa. Nasıl olup da sen bakir kalabilmişsin! Sen de Karamazov değil misin? Sizin ailenizde şehvet, bütün varlığı saran bir iltihap derecesine gelmiştir. İşte şimdi o şehvet düşkünü üç erkek birbirlerini gözleyip duruyorlar. Ellerinde hançerlerle, üçü de aynı ipin üzerinde duruyorlar. Hatta belki sen de aralarına dördüncü olarak katılacaksın."

Alyoşa garip bir irkilişle:

"Sen o kadın hakkında yanılıyorsun. Dmitriy ondan nefret ediyor," dedi.

"Gruşenka'dan mı nefret ediyor? Hayır, kardeşim, nefret etmiyor. Madem kendi nişanlısını açıkça ona değişmekten çekinmedi, o halde ondan nefret etmiyor. Burada... bu işin içinde öyle bir şey var ki, sen şimdilik anlayamazsın. Böyle bir adam herhangi bir güzelliğe, bir kadının vücuduna, hem de o vücudun bir parçasına âşık olabilir (şehvete düşkün biri, vücudun bir parçasına âşık olmak nedir, bunu bilir) ona tutulunca da uğruna kendi çocuklarını, öz ana babasını, vatanını, milletini feda edebilir. Namuslu bir insanken gidip hırsızlık edebilir, acımasını bilen bir insanken bıçak çekebilir, sadık bir insanken sevdiğini aldatabilir. Kadın ayaklarının şairi Puşkin, o küçük ayaklara az şiir söylememiştir. Başkaları kadın ayağına şiir yazmazlar ama o ayaklara içleri titremeden bakamazlar. Yalnız ayaklara da değil. Bu işte nefret filan sökmez kardeşim. Hem o Gruşenka'dan nefret bile etse bundan bir şey çıkmaz... Nefret eder de gene koparamaz kendisini ondan."

Alyoşa birden:

"Bunu anlıyorum!" diye Rakitin'in sözünü kesti.

"Öyle mi sanıyorsun? Belki de öyledir. Madem ağzından ilk çıkan laf bu oldu, belki de gerçekten anlıyorsun."

Rakitin bunu, karşısındakini üzmekten zevk alıyormuş gibi söylemişti.

"Sen o lafı elinde olmayarak ağzından kaçırdın. Kendiliğinden döküldü dudaklarından. Öyle olduğu için de daha çok değeri olan

bir itiraf olarak kabul ediyorum bunu. Demek bu konu sana yabancı değil. Bu işi, daha doğrusu 'şehvet' denilen şeyi daha önce düşünmüşsün demek. Seni gidi bakir delikanlı seni! Sen sessizsin Alyoşa, biliyorum sen bir azizsin. Ancak şeytan bilir aklından neler geçiyor ve neleri zaten biliyorsun! Bakir delikanlısın ama daha şimdiden ne derinlere inmişsin! Ben seni çoktandır inceliyorum. Sen de bir Karamazov'sun. Her bakımdan tam bir Karamazov'sun. Soya çekmek diye bir şey var. Adamın soyu sopu bir şey ifade etmez olur mu? Babandan şehveti, annenden ermişliği almışsın. Ne titriyorsun? Doğru söylüyorum, değil mi? Biliyor musun, Gruşenka bana yalvardı: 'Onu bana getir (yani seni). Üzerindeki rahip örtüsünü çekip almazsam bana da Gruşenka demesinler.' Hem de ne kadar yalvardı, ille getir, getir diyordu. Bir şey söylemedim, yalnız merak ettim; neden seni bu kadar yakından tanımak istiyordu? Biliyor musun, o çok sıradışı bir kadın..."

Alyoşa zorla gülümsedi:

"Benden selam söyler, gelmeyecekmiş dersin. Şimdi sözünü bitir Mihail, başladığın söze devam et. Ben bu konuda ne düşündüğümü sonra söylerim."

"Sözü bitirmeme ihtiyaç yok ki, her şey apaçık! Senin anlayacağın kardeşim, bütün bunlar eski hikâyeler. Senin içinde bile şehvete düşkünlük varsa, özbeöz kardeşin İvan ne olmaz ki? O da bir Karamazov ne de olsa... Zaten Karamazov'ların başlıca özellikleri şunlar: Hepsi şehvete düşkün, para hırsı içinde yaşayan, aynı zamanda ermiş insanlar. Bak kardeşin İvan şimdilik kimsenin kavrayamadığı saçma bir hesaba dayanarak, laf olsun diye din konusunda yazılar yazıyor. Oysa kendisi dinsizdir. Bu yaptığı alçaklığı da açıklamaktan kaçınmıyor. Üstelik kardeşi Mitya'nın nişanlısını da elde etmeye çalışıyor. Öyle sanıyorum ki bu amacına ulaşacak da... Hem de nasıl biliyor musun; Mitya'nın rızasını alarak. Çünkü Mitenka, nişanlısını ona seve seve devrediyor. Yeter ki ondan kurtulsun da bir an önce Gruşenka'ya kavuşsun. Üstelik bunu yaparken soylu bir insan gibi davrandığını, hiçbir çıkar gözetmediğini ileri sürerek... Düşün bir defa, en uğursuz insanlardır bu tipler. Bütün bunlardan

sonra şeytan bile ne insanlar olduğunuzu öğrenmeye, anlamaya kalkışsa işin içinden çıkamaz. Bir insan kendi alçaklığını kavrasın da seve seve gene alçaklığa gömülsün...

Dahası var: şimdi Mitenka'nın yolunda karşısına bir engel çıktı: İhtiyar babası! O ihtiyar, Gruşenka'ya birden çılgınca âşık olmuş. Vallahi ona bakarken bile ağzı sulanıyor. Biraz önce, hücrede o rezaleti niye kopardı sanıyorsun? Sırf Miusov o kadına "yoldan çıkmış bir varlık" demek cesaretini gösterdi diye! Senin anlayacağın sırılsıklam âşık olmuş. Eskiden kadını yalnız meyhanelerle ilgili birtakım karanlık işlerde kullanıyor, hizmetlerine karşılık para veriyordu, şimdi ise birden onun ne biçim bir kadın olduğunu kavradı. Ona alıcı gözüyle baktı, bakınca da tutuştu. Şimdi ona bir şeyler teklif ederek sokuluyor. Tabii dürüst tekliflerle değil. Bu yüzden, baba oğul eninde sonunda aynı yolda çarpışacaklar. Gruşenka ise daha ne birini kabul etti, ne ötekini. Şimdilik ikisinin arasında gidip geliyor, ikisini de baştan çıkarıyor, ama bu arada ikisini de iyice gözden geçiriyor; hangisi daha çok işine gelirse onu tercih edecek. Çünkü babadan sızdırılacak para var, ama baba onunla evlenmez ki... Hem de belki isteğine kavuşunca iyice cimrileşir, kesenin ağzını sımsıkı kapar. Bu bakımdan Mitenka'nın da bir değeri oluyor: Onda para yok, ama Gruşenka ile evlenebilir, evet, evlenebilir! Nişanlısını, eşsiz bir güzelliği olan zengin, soylu, aynı zamanda bir albay kızı olan Katerina İvanovna'yı bırakır, ihtiyar bir tüccardan, ahlaksız, kaba bir köylüden başka bir şey olmayan Belediye Başkanı Samsonov'un eski metresi Gruşenka ile evlenir.

Bütün bu çatışmalardan, sonu cezaevinde bitecek bir iş meydana gelebilir. Ağabeyin İvan da zaten bunu bekliyor. Böyle bir şey olursa, değme keyfine! Hem yanıp tutuştuğu Katerina İvanovna'yı alacak, hem de çeyiz olarak getireceği altmış bini cebine indirecek. Onun gibi beş parasız bir küçük adam için fena bir başlangıç değil yani. Bu davranışı ile de Mitya'yı kırmak şöyle dursun, onu ölünceye kadar kendisine karşı minnet borcu altına sokmuş olacak. İyi bir

yerden biliyorum ki, Mitenka daha geçen hafta çingene karıları ile meyhanede keyfederken sarhoş bir halde, nişanlısına, Katenka'sına layık olmadığını, aslında kendi kardeşi, İvan'ın ona layık olduğunu söylemiş. Katerina İvanovna'ya gelince, o da tabii İvan Fyodoroviç gibi herkesi kendine hayran bırakan bir adamı reddetmez. Zaten daha şimdiden ikisinin arasında kararsızlık içinde bocalıyor. O İvan'da ne var ki sizi, hepinizi böyle büyülemiş, neden onun karşısında bu kadar hayranlık gösteriyorsunuz sanki? Oysa o sizinle alay edip duruyor, ne suya ne de sabuna dokunuyorum ama aslan payını ben alacağım demeye getiriyor."

Alyoşa kaşlarını çatarak birden sert bir tavırla:

"Sen bütün bunları nereden biliyorsun? Nasıl bu kadar kesin konuşuyorsun?" diye sordu.

"Peki, sen neden şimdi bana bunları soruyor, vereceğim karşılıktan da niçin korkuyorsun? Demek sen de doğru söylediğimi kabul ediyorsun."

"Sen İvan'ı sevmiyorsun. İvan paraya tamah etmez!"

"Öyle mi sanıyorsun? Ya Katerina İvanovna'nın güzelliği? Bu işte yalnız para yok ki... Hoş, altmış bin ruble hiç de fena bir para değil hani."

"İvan'ın gözü paradan daha yükseklerdedir. İvan işin içinde binlikler de olsa kapılmaz. İvan ne para ne de rahat bir hayat arar. Onun aradığı şey belki de acı çekmektir."

"Ne biçim bir hayal bu? Ah siz soylular yok musunuz!"

"Ah Mişa! Onun ruhu fırtınalı bir ruhtur. Yalnız zincire vurulmuş, yüksek ama çözüm yolu bulunmamış düşünceleri var. O milyonlara değil, düşüncelerine bir çıkar yol bulmaya ihtiyacı olan insanlardan."

"Şimdi yaptığın edebî bir hırsızlık Alyoşka! Şu staretzin sözlerini tekrarlamaktan başka bir şey yapmıyorsun. Hay Allah! İvan da sizlere bir bilmece sordu!"

Rakitin, bunu açık bir öfkeyle söylemişti. Yüzü bile değişmiş, dudakları çarpılmıştı.

"Üstelik saçma bir bilmece! Çözülecek bir şey de yok. Kafanı çalıştır, anlarsın. O yayınladığı yazı hem gülünç hem saçma. Biraz önce o budalaca teorisini de işittin: 'Eğer ruhun ölümsüzlüğü diye bir şey yoksa ahlak diye bir şey de yoktur. O halde insanlar her şeyi yapabilir.' diyordu. (Ağabeyin Mitenka bu sözü duyar duymaz 'Bunu hiç unutmayacağım!' diye bağırdı, hatırlıyorsun ya.) Doğrusunu istersen, bu teori namussuzların işine gelir. Bak küfrettim, saçma bir şey oldu... Namussuzların değil de okullarda ukalalık edenlerin, 'bir türlü çözüme bağlayamadığı derin düşünceleri olanların' işine gelir demeliydim. Kendini beğenmişin, palavracının biri! Oysa düşüncelerinin özü çok basit. Demek istiyor ki: 'İnsan bir taraftan suçunu itiraf etmeden duramaz. Diğer taraftan suçun bir suç olduğu bilincine varamaz.' Bütün teorisi alçakça bir düşünceden başka bir şey değil. İnsanlık, ruhun ölümsüzlüğüne inanmadan da ahlaklı bir hayat yaşamak için gereken gücü içinde bulacaktır. Özgürlüğe, eşitliğe, kardeşliğe olan sevgisinde bulacaktır bu gücü."

Rakitin, heyecanlanmıştı. Kendini tutamıyor gibiydi. Fakat birden, sanki bir şey hatırlamışçasına sözünü kesti, dudaklarında biraz öncekinden daha acı bir gülümseyişle:

"Eh, bu kadar söz yeter," dedi. "Ne gülüyorsun? Beni adi mi buluyorsun?"

"Hayır. Senin adi bir insan olduğunu aklımdan bile geçirmedim! Biliyorum ki, akıllısın. Ama... Bırak bunları canım, saçmalık ettim de, güldüm işte. Senin neden heyecanlandığını anlıyorum Mişa. Bu işle bu kadar ilgilenmenden anladım ki, sen de Katerina İvanovna'ya karşı kayıtsız değilsin. Zaten çoktandır şüphe ediyordum kardeşim. Ağabeyim İvan'ı da bundan ötürü sevmiyorsun. Onu kıskanıyorsun değil mi?"

"Kızın paralarına konacak diye de kıskanıyorum değil mi? Devam et, söyle."

"Hayır. Paradan filan söz açmayacağım. Seni kırmak istemiyorum."

"Madem öyle diyorsun buna inanırım... Ama gene de söyleyeyim: Seni de ağabeyin İvan'ı da şeytan alsın! Neden hiçbiriniz, or-

tada Katerina İvanovna meselesi olmasa bile, ağabeyinin pek sevilecek bir insan olmadığını kabul etmek istemiyorsunuz? Hem ben onu ne diye seveyim? Allah Allah! O tenezzül edip rahatça bana küfrediyor ya! Bunu yapmakla bana şeref bahşettiğini sanıyor. O bana küfrederse, benim ona sövmeye neden hakkım olmasın?"

"Onun, senin için iyi ya da kötü hiçbir şey söylediğini duymadım. Senden hiç bahsetmez."

"Oysa ben, bundan üç gün önce onun Katerina İvanovna'nın evinde benim için söylemedik söz bırakmadığını işittim. Ya... Kendisi işte sadık kulunuzla böyle, ona sövecek kadar ilgileniyor. Böyle olunca, kim kimi kıskanıyor, bilmiyorum kardeşim. Lütfetmiş, benim için bazı düşünceler ileri sürmüş. Eğer ben bu yakınlarda arhimandrit olmaya razı olup da kısa bir süre sonra saçlarımı kestirmezsem, ne yapıp yapıp Petersburg'a yerleşecek, bir derginin yazı kadrosuna, hem de muhakkak eleştirmen olarak girecekmişim; orada on yıl kadar yazı yazdıktan sonra bir yolunu bulup dergiye el koyacakmışım. Ondan sonra dergiyi yine çıkarmaya devam edecekmişim. Yazılara hem liberal, hem de ateist bir hava verecekmişim, ayrıca yazılarda bir sosyalizm kokusu olacakmış. Belli belirsiz bir sosyalizm kokusu... Ama daima tetikte olacakmışım. Daha doğrusu her nabza göre şerbet verecek, budalaların gözünü boyayacakmışım. Senin o sevgili kardeşine göre, meslek hayatımın sonu da şöyle olacakmış; dergimdeki sosyalizm kokusu abonelerin paralarını bankada açmış olduğum bir hesaba yatırmama, fırsat bulunca da onlarla herhangi bir Yahudinin yardımı ile bazı dalavereler çevirmeme engel olmayacakmış. Bunu ta en sonunda, Petersburg'da kocaman bir bina yaptırıncaya kadar sürdürecekmişim. Sonunda da derginin merkezini oraya taşıyacakmışım. Diğer katları da kiraya verecekmişim. Binanın yerini bile söylemiş: Neva üzerinde yapılmasına karar verildiği söylenen taş köprünün yanında, Liteynaya ile Viborgskaya'nın arasında olacakmış!"

Alyoşa birden kendini tutamayarak neşe ile güldü:

"Ah Mişa! Belki de bütün bunlar gerçekten olacak. Hem de kelimesi kelimesine."

"Siz de mi benimle alay etmeye kalkışıyorsunuz Aleksey Fyodoroviç!"

"Hayır, hayır! Şaka yapıyordum, özür dilerim. Aklımda bambaşka bir şey var. İzin verirsen şunu sormak istiyorum: Sana bu etraflı bilgileri veren kim? Bütün bunları kimden işittin? O sırada Katerina İvanovna'nın evinde bulunmana imkân olmadığına göre, onun senden böyle söz ettiğini nasıl işitmiş olabilirisin?"

"Ben oraya gitmedim ama Dmitriy Fyodoroviç oradaydı. Senin anlayacağın, bütün bunları kendi kulağımla yine Dmitriy Fyodoroviç'ten işittim. Daha doğrusu o bunları bana söylemedi ama ben kulak misafiri oldum. Tabii elimde olmayarak. Çünkü o sırada Gruşenka'nın yatak odasındaydım ve Dmitriy Fyodoroviç yandaki odadayken benim oradan çıkmama imkân yoktu."

"Ha! Onunla akraba olduğunuzu unutmuştum."

Rakitin birden kıpkırmızı oldu.

"O mu benim akrabam? Gruşenka mı benim akrabam?" diye bağırdı. "Sen aklını mı kaçırdın Allah aşkına? Kafan doğru dürüst çalışmıyor galiba senin!"

"Neden öyle söylüyorsun? Akraban değil mi yani? Ben öyle işittim..."

"Böyle bir şeyi nereden duyabilirsin? Kuzum siz Karamazov'lar kendinize köklü bir soydan gelme yüksek birtakım kişiler süsünü veriyorsunuz. Oysa baban başkalarının sofrasına yamanan, soytarılık eden, soylu kişilerin iyiliklerinden yararlanarak mutfaklarında yemek yiyebilen bir adamdı. Diyelim ki ben bir papaz çocuğundan başka bir şey değilim. Sizin gibi soylu kimselerin karşısında beş paralık değeri olmayan bir insanım. Ama gene de bana böyle gülerek rahatça hakaret edemezsiniz. Benim de onurum var Aleksey Fyodoroviç. Ben Gruşenka gibi bir sokak kadını ile akraba olamam. Bunu kafanıza koymanızı rica ederim."

Rakitin'in çok öfkelendiği belliydi. Alyoşa birden kızardı:

"Ne olursun beni bağışla. Senin bundan o kadar alınacağını aklımdan bile geçirmiyordum. Hem o neden sokak kadını olsun? Sanki o... öyle mi yani? Tekrar ediyorum, bunda suçum yok. Ben akraban olduğunu başkasından işittim. Onun evine sık sık gidiyorsun, hem onunla yaşamadığını, ona sevgi ile bağlı olmadığını sen kendin bana söylemiştin... Vallahi onu bu kadar küçük gördüğünü hiçbir zaman aklımdan geçirmedim. O gerçekten böyle bir şeye layık mı?"

"Ben onun evine gidiyorsam bunun bazı nedenleri olsa gerek. Şimdilik sana başka bir şey söyleyemem. Bu kadarı yeter. Akrabalığa gelince, onunla benden önce ağabeyin ya da belki baban akraba olacak. Her neyse, geldik. İyisi mi, sen mutfağa git. Hay Allah, ne oluyor orada? Yoksa geç mi kaldık? Ama o kadar çabuk yemek yemiş olmalarına imkân yok. Yoksa Karamazov'lar burada da mı marifetlerini gösterdiler? Öyle olacak! Bak, baban çıkıyor. Arkasından da İvan Fyodoroviç. Başrahibin odasından fırladılar. Bak, Peder İsidor eşikte durdu, arkasından bir şeyler bağırıyor. Baban da bağırıyor, elleriyle de işaretler yapıyor. Belli ki küfrediyor. Hay Allah! Bak, Miusov da arabasına binmiş, gidiyor. Tüccar Maksimov da koşuyor. Burada bir şeyler olmuş, herhalde yemek filan da yenmemiş. Sakın başrahibe dayak atmış olmasınlar? Yoksa onlara mı dayak attılar? Belki de öyle oldu. Hak ettiler hani!"

Rakitin'in yüksek sesle bunları söylemesi boşuna değildi. Gerçekten o zamana kadar duyulmamış, beklenmedik bir skandal olmuştu. Her şey sanki "anlık bir ilhamla" kendiliğinden olup bitmişti.

VIII

SKANDAL

MIUSOV ile İvan Fyodoroviç başrahibin odasına geldikleri sırada Pyotr Aleksandroviç'te, gerçekten dürüst, nazik bir insan olduğu için yavaş yavaş bir değişiklik olmuş, öfkelendiği için utanmaya başlamıştı. O adi Fyodor Pavloviç'e o kadar az önem vermeliydi ki, staretzin hücresindeyken serinkanlılığını yitirme-

meli, biraz önce olduğu gibi kendinden geçmemeliydi. Başrahibin dairesine giden basamaklardan yukarı çıkarken, 'Ne olursa olsun, rahiplerin suçu yok,' diye karar verdi. 'Mademki buradakiler de doğru dürüst insanlar (bu Başrahip Nikolay da galiba soylu bir kişiymiş), o halde onlara karşı neden nazik, cana yakın, terbiyeli bir insan gibi davranmayayım? Artık onlarla çatışmaya girişmeyeceğim, üstelik her sözlerine peki diyeceğim, nezaketimle gönüllerini kazanacağım, böylece... bu Ezop'un, bu soytarının, bu palyaçonun dengi sayılacak bir adam olmadığımı, tıpkı onlar gibi tuzağa düşmüş olduğumu göstereceğim.'

Ormanda odun kesme, derede balık avlama (bu ormanlar ve dereler neredeydi, bunu kendisi de bilmiyordu) gibi sorunlara gelince, bu haklarından ilk ve son olarak, hemen o gün büsbütün vazgeçmeye karar verdi. Kaldı ki bu onun için pek büyük bir fedakârlık değildi. Aynı zamanda manastıra karşı açtığı bütün davalardan vazgeçecekti.

Bütün bu iyi niyeti, başrahibin yemek odasına girerlerken daha da kesinleşti. Doğrusunu söylemek gerekirse, başrahibin bir yemek odası yoktu. Bütün dairesi iki odadan meydana geliyordu. Ama bu iki oda staretzin hücresinden çok daha geniş, çok daha rahattı. Her iki odada da, staretzin hücresindeki gibi, konfor namına pek bir şey yoktu. Deri kaplı, maun koltuklar yirmili yılların modasını yansıtıyordu, odaların döşemesi cilasızdı; buna karşılık her şey tertemiz, pırıl pırıldı. Pencerelerde birçok pahalı çiçek vardı. Ama asıl lüks, o sırada kurulmuş olan şahane sofraydı. Lüks derken, oraya göre bir lüks anlaşılmalı: Sofra örtüsü temiz, tabaklar pırıl pırıldı; masanın üzerinde çok iyi pişmiş üç çeşit ekmek, iki şişe şarap, iki şişe dolusu nefis manastır bal likörü, gene manastırda yapılmış ve o bölgede ün salmış güzel bir kvasla* dolu cam bir sürahi vardı. Votka yoktu.

Sonradan Rakitin'in anlattığına göre, ziyafette beş çeşit yemek hazırlanmıştı. Önce mersin balığından yapılmış balık çorbası ile

* Kvas: Üzüm suyundan yapılan şıra gibi bir içki. *-çev.*

yine balıklı küçük ekmekler, sonra özel bir şekilde pişirilmiş buğulama, ondan sonra somon köfte, onun arkasından dondurma, komposto, en sonunda da *blancmange* gibi bir kisel* verilecekti. Rakitin, bütün bunları sabredemeyerek, mahsus başrahibin mutfağına gidip baktıktan sonra öğrenmişti. Mutfaktakilerle ilişkisi vardı. Zaten her yerde ahbapları bulunurdu; herkesin de ağzını aramasını bilirdi. Yüreğinde huzur olmayan kıskanç bir varlıktı. En önemlisi yeteneklerinin ne olduğunu iyice biliyor, ancak kendini olduğundan büyük gördüğü için, sinirli bir ruh hali içinde onlara gerektiğinden daha fazla önem veriyordu. İleride önemli biri olacağına kesin olarak inanıyordu. Ama ona çok bağlı olan Alyoşa, arkadaşının sahtekâr oluşundan ama bunun farkında olmamasından, üstelik masanın üzerinde duran bir parayı çalmayacağına güvendiği için aksine kendini en dürüst insanlardan biri sanmasından büyük üzüntü duyuyordu. Onu bu düşüncesinden yalnız Alyoşa değil hiç kimse vazgeçiremez, bu konuda kimse bir şey yapamazdı.

Rakitin, önemsiz bir kişi olduğu için, ziyafete davet edilmesi söz konusu olamazdı. Oysa Peder İyosif ile Peder Paisiy davet edilmişlerdi. Onlarla birlikte papaz adayı bir rahip daha çağırılmıştı.

Pyotr Aleksandroviç, Kalganov ve İvan Fyodoroviç içeriye girdikleri sırada, onlar yemek odasında toplanmış, başrahibi bekliyorlardı. Başrahip konuklarını karşılamak için odanın ortasına doğru yürüdü. Uzun boylu, çok zayıf, ama hâlâ gücü yerinde bir ihtiyardı. Saçları siyahtı, yer yer ağarmıştı. İnce uzun yüzünde önemli kişi olduğunu belirten bir ifade vardı.

Konuklarını hiç konuşmadan, eğilerek selamladı, onlar başrahibin kendilerini kutsaması için yanına yaklaştılar. Hatta Miusov elini öpmeye bile kalkıştı. Ama başrahip tam o sırada elini çekti. Bu yüzden, Miusov'un davranışı boşa gitmiş oldu. Oysa İvan Fyodoroviç'le Kalganov tam olarak haç çıkarmış, basit halkın yaptığı gibi içten gelen bir hareketle ağızlarını şapırdatarak başrahibin elini öpmüşlerdi.

---

* Kisel: Elmasiyeye benzer bir tatlı. *-çev.*

Pyotr Aleksandroviç, aşırı bir nezaketle, ama gene de önemli bir kişi olduğunu belirten ciddi bir tavır ve saygıyla:

"Her şeyden önce, yüksek kişiliğinizden çok ama çok özür dilemeliyiz," dedi. "Özür dilemeliyiz, çünkü buraya yalnız gelmiş bulunuyoruz, davet etmiş olduğunuz arkadaşımız Fyodor Pavloviç gelmedi. Sofranıza katılmaktan vazgeçmek zorunda kaldı. Bunu yapmasının bir nedeni var. Kendisi Sayın Staretz Zosima'nın hücresindeyken oğluyla yakışıksız bir aile çatışmasının heyecanına kapılarak, hiç de yerinde olmayan birkaç söz söyledi... Öyle sanıyorum ki (bunu söylerken rahiplere baktı) bu olayı size daha önceden haber vermişlerdir sayın peder. Fyodor Pavloviç suçunu anlamış, içtenlikle pişman olmuş, yaptığından utanmış, bu duygularını yenemediği için de bizlerden, benden ve oğlu İvan Fyodoroviç'ten size ne kadar üzüldüğünü, ne kadar pişmanlık duyduğunu kendisini ne kadar suçlu saydığını bildirmemizi rica etmiştir. Sözün kısası, ileride bu suçunu bağışlatabileceğini ümit ediyor. Şimdi ise sizin kendisini kutsamanızı istiyor, olup bitenleri unutmanız için yalvarıyor..."

Miusov sustu. Söylevinin son sözlerini söylerken kendisinden çok memnundu, o kadar ki, artık ruhunda biraz önceki öfkeden eser kalmamıştı. Şimdi insanlığı gene seviyor, bütün insanlara karşı içten bir sevgi duyuyordu. Başrahip onu resmî bir tavırla dinledikten sonra başını hafifçe eğerek karşılık verdi:

"Olup bitenlere yürekten üzüldüm. Belki de soframıza katılsaydı, bizleri, bizim onu sevdiğimiz gibi severdi. Buyurun baylar soframıza şeref verin!"

Bunu söyledikten sonra tasvirin önünde durdu, yüksek sesle dua okumaya başladı. Herkes saygı ile başını önüne eğmişti, çiftlik sahibi Maksimov ise öne doğru çıkmış, daha da gösterişli bir tavırla yüksek duyguların etkisi ile iki elini kavuşturmuştu.

İşte o sırada Fyodor Pavloviç son oyununu oynadı. Şunu belirtmek gerekir ki, kendisi gerçekten az kalsın araba ile gidecekti. Staretzin hücresindeki ayıplanacak davranışlarından sonra gerçekten

hiçbir şey olmamış gibi başrahibin sofrasına oturmanın imkânsız bir şey olduğunu hissediyordu. Gerçi kendisini bu işten ötürü pek suçlu bulmuyor, o kadar da ayıplamıyordu; ama gidip orada yemek yemenin artık hiç yakışık almayacağını anlıyordu. Öyleyken çıngırakları titreşen arabasını yolcu hanının kapısına getirdikleri vakit, tam ona bineceği sırada birden durakladı. Aklına staretzin hücresindeyken söylediği sözler geldi. "Herhangi bir yere girince, kendimi oradaki insanların hepsinden daha adi görüyorum. Herkesin bana bir soytarı gözüyle baktığını sanıyorum. O zaman kendi kendime, ben de gerçekten bir soytarı rolünü oynayayım da görün; çünkü hepiniz, ama hepiniz benden daha budala, daha adi insanlarsınız diyorum."

Kendi adilikleri yüzünden başkalarından intikam almak isteğini duydu. Vaktiyle kendisine "Falancadan niçin nefret ediyorsunuz," diye sordukları vakit verdiği karşılığı hatırladı. O soruya hiçbir şeyden utanmayan bir soytarı olarak görünmek hevesine kapılarak şöyle karşılık vermişti: "Çünkü doğrusu o adam bana hiçbir şey yapmadı, ama ben ona karşı ahlaksızlık, vicdansızlık ettim, bu adiliği yapar yapmaz da ondan nefret etmeye başladım."

Bunu hatırlayınca, bir an düşünceye daldı, sonra öfkeyle hafifçe güldü. Gözleri kıvılcımlandı, dudakları titremeye başladı. Birden: "Nasıl başladıysam öyle bitirmeliyim!" diye karar verdi. O anda çok değer verdiği duygularını şu sözlerle belirtmek mümkündü: "Bundan sonra kendimi hiç temize çıkaramam! Madem öyle, gidip suratlarına tüküreyim! Utanç bile duymadığımı göstereyim. Sizden hiç ama hiç utanmıyorum; işte o kadar, diyeyim."

Arabacıya beklemesini söyledi, kendisi ise hızlı adımlarla manastıra döndü, doğru başrahibin odasına gitti. Daha ne yapacağını bilemiyordu. Ama artık kendisini tutamayacak halde olduğunu, küçücük bir olayın hemen o anda, kim bilir hangi adiliği yapmasına yol açacağını biliyordu. Ancak yapacağı şey yalnız adilik olarak kalacaktı. Yoksa herhangi bir kabahat ya da mahkemenin cezalandırabileceği bir suç işlemesi söz konusu olamazdı. Zaten bu gibi

hallerde ne yapması gerektiğini daima bilir, davranışlarına ona göre yön verirdi. Hatta bazen bunu nasıl yapabildiğine kendisi de hayret ediyordu. Başrahibin yemek odasına tam dua bitip de herkes sofraya yürüdüğü sırada girmişti. Eşikte durup içeridekilere şöyle bir göz gezdirdi; öfkeli, küstah bir tavırla, meydan okur gibi herkesin gözünün içine bakarak, uzun uzun güldü. Sesiyle bütün odayı çınlatırcasına:

"Bunlar da beni gitti sandılar, oysa ben buradayım işte!" diye bağırdı.

Bir an herkes, hiç konuşmadan ona dik dik baktı. Birden hepsi o anda tiksinilecek, saçma, rezalet sayılacak bir olayın meydana geleceğini sezdiler. En iyi duygularla dolu olan Pyotr Aleksandroviç hemen değişti, müthiş bir öfkeye kapıldı. Daha önce içinde sönmüş, sakinleşmiş olan ne varsa hepsi birden uyanmış, yüzeye çıkmıştı:

"Hayır! Buna dayanamam!" diye bağırdı. "Hiçbir şekilde... Hiç mi hiç dayanamam!"

Kan beynine çıkmıştı. Söyleyeceği sözleri şaşırıyordu. Ama artık konuşmasının düzgün olup olmadığını düşünecek halde değildi. Şapkasını kaptı. Fyodor Pavloviç:

"Dayanamadığı şey neymiş?" diye bağırdı. "Hiçbir bakımdan, hiç mi hiç dayanamayacağı şey neymiş? Sayın peder girebilir miyim yoksa girmeme izin yok mu? Sofranıza ortak olabilir miyim?"

Başrahip:

"Buyurun, başımızın üstünde yeriniz var," dedi. Sonra birden:

"Baylar, anlaşmazlıkları bir tarafa bırakıp sevgiyle ve akrabalık bağlarının yarattığı birlik içinde Tanrıya dua ederek, huzurla, mütevazı soframızın etrafında birleşmenizi rica edebilir miyim?" diye ekledi.

Pyotr Aleksandroviç:

"Hayır, hayır. Bu imkânsız bir şey!" diye bağırdı.

"Madem Pyotr Aleksandroviç bunu imkânsız buluyor, benim için de imkânsız bir şeydir. Ben de kalmıyorum. Zaten buraya o amaçla gelmiştim. Bundan böyle Pyotr Aleksandroviç neredeyse,

ben de oradayım. Siz giderseniz Pyotr Aleksandroviç, ben de giderim, siz kalırsanız ben de kalırım. Sayın peder, biraz önce akrabalık bağlarının yarattığı birlikten söz ederek onu kırmış oldunuz. O beni bir akraba olarak kabul etmiyor, öyle değil mi Von Sohn? Bakın Von Sohn da buradaymış. Merhaba Von Sohn!"

Çiftlik sahibi Maksimov şaşkınlıkla:

"Bunu bana mı söylüyorsunuz?" diye mırıldandı.

Fyodor Pavloviç:

"Tabii sana söylüyorum!" diye bağırdı. "Başka kime söyleyeceğim. Başrahip pederimiz Von Sohn olamaz ya!"

"Ama benim adım Von Sohn değil ki! Benim adım Maksimov."

"Hayır. Sen Von Sohn'sun. Sayın başrahibimiz Von Sohn kimdir biliyor musunuz? Bir cinayet davası olmuştu: Adamı genelevde öldürmüşler, galiba sizler 'o biçim' yerlere genelev diyorsunuz. Adamı soyup soğana çevirmişler, sonra epeyce yaşlı olmasına bakmadan öldürüp bir sandığa sokmuşlar, sandığı iyice kapayıp çivilemişler, Petersburg'dan Moskova'ya giden trenin yük vagonuna koymuşlar, sandığın üstüne de bir etiket yapıştırmışlar. Sandığı çivilerken kötü yola sapmış, günahkâr kadınlar şarkı söylüyor, saz çalıyorlarmış. Saz dediğim piyano! İşte bu adam o sandığa sokulan Von Sohn'nun ta kendisi. Ölmüş de dirilmiş, öyle değil mi Von Sohn?"

Rahiplerin bulunduğu köşeden sesler duyuldu:

"Bu da ne demek? Ne biçim sözler bunlar!"

Pyotr Aleksandroviç, Kalganov'a döndü:

"Gidelim!" diye bağırdı.

Fyodor Pavloviç odanın içine doğru bir adım daha atarak:

"Hayır! Bir dakika!" diye bağırdı. İzin verin sözümü bitireyim. Biraz önce staretzin hücresinde bağırdığım için saygısızlık ettiğimi ileri sürerek bana kötü nam kazandırdınız. Akrabam Pyotr Aleksandroviç Miusov konuşmalarında *plus de noblesse que de sincerite** olmasını ister. Ben ise aksine sözlerimde *plus de since-*

* (Fr.) "İçtenlikten çok kibarlık." *-çev.*

*rite que de noblesse** olsun isterim. *Noblesse*** vız gelir bana! Öyle değil mi Von Sohn? İzin verin sayın peder! Belki ben soytarının biriyim ya da soytarıymışım gibi davranıyorum ama aslında onur şövalyesiyim. Onun için içimdekileri dökmek istiyorum. Evet, onur şövalyesiyim; Pyotr Aleksandroviç'te ise yaralı bir kibirden başka bir şey yok... Biraz önce buraya bir göz atıp, aklımdakileri söylemek için gelmiştim. Oğlum Aleksey sizin yanınızda Tanrıya sığınmış. Ben babayım, bir baba olarak da oğlumun kaderi ile ilgileniyorum. Daha doğrusu ilgilenmem gerekiyor. Şimdiye kadar hep başkalarını dinledim, hep rol yaptım, bu arada gizlice her şeyi gözden geçirdim. Şimdi ise sizlere oyunun son perdesini sunmak istiyorum. Bizde düşene ne yapılır? Biri düştü mü artık olduğu yerde kalır. Düşen artık yerde kalmaya mahkûmdur. Ama yağma yok! Ben kalkmak, düştüğüm yerden doğrulmak istiyorum. Aziz pederlerim, doğrusunu isterseniz içimde isyan uyandırıyorsunuz. Günah çıkarma denilen şey, anlamı büyük, aynı zamanda gizli bir iştir. Ben günah çıkarma denilen şeye büyük bir saygı duyarım, günah çıkarma için secde etmeye hazırım. Öyleyken bir de baktım, sizin o hücrede dizüstü yüksek sesle günah çıkarılıyor! Hiç yüksek sesle günah çıkarılır mı? Kutsal din adamlarımız günah çıkarmanın kulağa fısıldama şeklinde yapılacağını belirtmişlerdir. Ancak bu şekilde yapılan bir günah çıkarma gizli kalabilir. Bu eski çağlardan beri böyle kabul edilmiştir. Öyle olmasa, bir papaza nasıl olur da örneğin ben falan falan ettim derim, ne demek istediğimi anlıyorsunuz değil mi? Yani ona nasıl ben şunu şunu yaptım diye herkesin içinde açıklayabilirim? İnsanın söylemekten bile utanacağı sözler vardır. Skandala yol açabilir. Hayır, sayın pederler. İnsan size uyarsa, Tanrı bilir ya, kırbaçlananlar tarikatına bile sürüklenir... Ben bu bakımdan ilk fırsatta, bu işi Sinod'a*** bildireceğim. Oğlum Aleksey'i ise bu arada manastırdan çıkarıp eve götüreceğim!"

---

* (Fr.) "Kibarlıktan çok içtenlik." *-çev.*

** (Fr.) "Kibarlık", "soyluluk." *-çev.*

*** Psikoposlardan oluşan konsey, tartışma meclisi. *-ed.*

Şimdi, burada bir bilgi vermem gerek. Fyodor Pavloviç kulaktan dolma bir şeyler öğrenmişti. Bir vakitler bazı kötü dedikodular çıkarılmış, hatta bunlar piskoposun kulağına bile ulaşmıştı. (Bu dedikodular yalnız bizim manastır için değil staretzlerin bulunduğu başka manastırlar hakkında da çıkarılmıştı.) Söylendiğine göre staretzlere aşırı derece saygı gösteriliyor, bu yüzden başrahiplere bile yeter derecede önem verilmiyor, bu arada staretzler günah çıkarmanın gizliliğini kötüye kullanıyor ve daha bunun gibi birçok şey söyleniyordu. Bu saçma suçlamalar, daha o zaman bizde de diğer bütün manastırlarda da aslı astarı olmayan şeyler olarak unutulup gitmişti. Fakat o gün Fyodor Pavloviç'i yakalayan ve onu gittikçe daha çok ahlaksızlığa sürükleyen o budala şeytan, kulağına bu eski suçlamayı fısıldamıştı. Fyodor Pavloviç bu suçlamanın bir tek sözünü dahi kavramamış, bunları yanlış yapmadan söylemeyi bile becerememişti. Kaldı ki staretzin hücresinde yere diz çöken olmadığı gibi, yüksek sesle günah çıkaran da yoktu. Bu bakımdan Fyodor Pavloviç'in böyle bir şeyi kendi gözüyle görmesi imkânsızdı. Dolayısıyla sözleri ancak eskiden duyulmuş birtakım söylentilere, dedikodulara dayanıyordu; zaten onları bile doğru dürüst hatırlamıyordu.

Fakat bu saçmalıkları söyledikten sonra, budalaca konuştuğunu hissetmişti. Bunu hissedince de birden içinde onu dinleyenlere ve her şeyden önce kendi kendine sarf ettiği bu sözlerin hiç de saçma olmadığını ispat etmek isteği uyandı. Gerçi çok iyi biliyordu ki bundan sonra söyleyeceği sözler daha önce ileri sürdüğü saçmalıklara bir kat daha saçmalık katmış olacak, gittikçe daha anlamsız şeyler söyleyecekti. Ama artık kendisini tutamıyordu. Bu yüzden yükseklerden kendini bırakır gibi konuşmaya başlamıştı.

Pyotr Aleksandroviç:

"Bu ne alçaklık!" diye bağırdı.

Başrahip birden:

"Özür dilerim," dedi. "Eskiden söylenmiş bir söz vardır: 'Onlar benim için birçok söz, hem de çok kötü sözler söylemeye başlamışlardı. Ama ben söylenen bütün bu sözleri işittikten sonra

kendi kendime, bunlar İsa'nın kibirli ruhumu iyi etmek için gönderdiği ilaçtır dedim.' Onun için değerli konuğumuz size çok teşekkür ederiz."

Bunu söyledikten sonra Fyodor Pavloviç'in karşısında yerlere kadar eğildi.

"Aman, aman! Hep aynı yapmacık davranışlar, eski sözler! Bayatlamış cümlelerle, bayatlamış hareketler! Eskiden beri söylenen yalanlarla, âdet yerini bulsun diye secdeye varmalar. Biz bu secdeye varışların ne olduğunu biliriz! 'Dudaklara öpücük, kalbe bir hançer' tıpkı Schiller'in *Haydutlar*'ında olduğu gibi. Ben yapmacıktan nefret ederim aziz pederler, benim istediğim şey gerçektir! Ama gerçek o yediğiniz nanelerde değildir. Bunu daha önce ilan ettim! Sayın pederler söyleyin bakalım bana, neden perhiz ediyorsunuz diye hep Tanrıdan ödül bekliyorsunuz? İşin içinde böyle bir ödül varsa ben bile perhiz ederim! Hayır, aziz rahip kardeşim! Sen bu dünyada iyilik et, topluma faydalı ol, hazır ekmek bulduğun manastıra kapanma, Tanrıdan ödül bekleme, yukarıdan nimet isteme, bakalım o zaman ne yapacaksın? Öylesi biraz daha zor. Sayın başrahibim, ben de gerektiği zaman güzel konuşmasını bilirim. Görüyorsunuz ya! Bakayım, bugün neler hazırlamışlar."

Sofraya yaklaştı:

"Yıllanmış bir Porto şarabı, Factori'den, Yeliseyev kardeşlerin imalatı M'edoc şarabı, maşallah tam rahiplere göre bir sofra! Hiç de piskarik* yiyerek perhiz eden insanlara benzemiyorsunuz. Öyle değil mi? Amma da çok şişe koymuşlar papazcıklar sofraya. Hahhah-ha! Peki bütün bunları buraya getiren kim, söylesenize bana! Rus köylüsü, Rus işçisi... Nasırlı elleriyle kazandığı parayı ailesinin nafakasından, devletin ihtiyacını karşılayacak paralardan keserek buraya getiren emekçi! Doğrusunu isterseniz, sizler halkın iliğini sömürüyorsunuz aziz pederler!"

Rahip İyosif:

---

* Bir cins küçük balık. *-çev.*

"Böyle sözleri size hiç yakıştıramıyorum," dedi. Rahip Paisiy inatla susuyordu. Miusov koşarak odadan çıktı. Kalganov da peşinden gitti.

"Eh sayın pederler, ben de Pyotr Aleksandroviç'in peşinden gidiyorum. Bir daha buraya ayak basmam! Dizüstü yalvarsanız da gelmem. Size bin rublecik gönderdim "gene gönderir mi" diye bakıyorsunuz değil mi? Ha-ha-ha! Hayır, o paralara bir tek kuruş katacak değilim. Şimdi geçip giden gençlik yıllarım, uğradığım hakaretler için intikam alıyorum!"

Yapmacık duygularına o kadar kapılmıştı ki, masayı yumruklamaya başladı.

"Bu manastırcık benim hayatımda çok önemli bir rol oynamıştır. Onun yüzünden ne kadar gözyaşı dökmüşümdür, Tanrı bilir! Sizler benim eşimi, o eserekli kadını bana düşman etmeye çalıştınız. Bütün kiliselerde bana lanet okudunuz, dört bir tarafta kötülediniz. Artık yeter sayın pederler! Şimdi artık liberal düşünceler çağında yaşıyoruz; buhar makinelerinin, demiryollarının çağında! Benden de değil bin ruble, değil yüz ruble, değil yüz kapik, bir tek kapik bile alamazsınız!"

Burada gene bir bilgi vermem gerekiyor. Manastır, Fyodor Pavloviç'in hayatında hiçbir zaman, hiçbir bakımdan herhangi bir rol oynamamıştı. Onun yüzünden acı gözyaşları da döktüğü olmamıştı. Ama Fyodor Pavloviç hayalinde yarattığı o gözyaşlarının gerçek olduğunu o kadar ısrarla söylüyordu ki, az kalsın o manastır yüzünden ağladığına sahiden inanacaktı. Öylesine duygulanmıştı ki gözlerinden yaşlar fışkırdı. Fakat aynı anda, artık geriye dönmenin zamanı geldiğini sezdi. Başrahip, onun öfkeyle ileri sürdüğü yalanlar karşısında başını eğdi, sonra gene insanı etkileyen bir sesle şunları söyledi:

"Ayrıca şöyle de denilmişti: 'Üzerine varanların, elinde olmayarak sevinçle sana hakaret yağdıranların karşısında sabredecek, öfkeye kapılmayacak, sana hakaret edenlerden nefret etmeyeceksin!' Bizler de aynı şekilde davranmalıyız!"

"Vay vay, vay! Nefret etmeyecekmiş, falanmış, feşmekânmış! Sizler çene yarıştıradurun, ben gideyim. Oğlum Aleksey'i de babalık otoriteme dayanarak buraya göndermemek üzere alıp götüreceğim. Bana en çok saygı gösteren İvan Fyodoroviç, benimle beraber gelmenizi emredebilir miyim? Sana gelince Von Sohn, sen burada ne diye kalacaksın? Hem kente in, bize gel. Bizim evde neşe var. Bir verstçik kadar ileridedir. Sana zeytinyağlı perhiz yemekleri yerine domuz etiyle pirinç lapası ikram ederim, birlikte yemek yeriz, sofraya konyak getiririm, sonra likör de içeriz, kızlar bile var! Hey, Von Sohn! Sana söylüyorum! Şansını kaçırma!"

Bağıra çağıra, elleriyle hareketler yapa yapa odadan çıktı. İşte Rakitin, o sırada dışarı çıktığını görmüş, onu Alyoşa'ya işaret etmişti. Babası Alyoşa'yı görünce uzaktan:

"Aleksey!" diye bağırdı. "Bugünden tezi yok bir daha buraya gelmemek üzere eve döneceksin. Gelirken yastığını, yatağını da getirmeyi unutma! Bir daha buraya adımını atmayacaksın!"

Alyoşa, yıldırımla vurulmuş gibi olduğu yerde kaldı. Hiç konuşmadan dikkatle olup bitenlere bakıyordu. Fyodor Pavloviç arabaya binmişti; onun arkasından Alyoşa'ya veda bile etmeden, geriye dönüp bakmadan ve hiç konuşmadan, fena halde canı sıkılmış olarak İvan Fyodoroviç arabaya binmek üzereydi. İşte o sırada bütün olup bitenlere tüy diken saçma sapan, gülünç, inanılmaz bir şey oldu. Birden arabanın altındaki çıkıntılı basamağın yanında çiftlik sahibi Maksimov göründü. Geç kalmamak için koşa koşa gelmişti, nefes nefeseydi. Rakitin ile Alyoşa bulundukları yerden onun nasıl koştuğunu görmüşlerdi. O kadar acele ediyordu ki, sabırsızlık içinde ayağını kaldırıp hemen İvan Fyodoroviç'in sol ayağının durduğu basamağa koymuş, arabaya binmek için iki yandan tutunarak olduğu yerde hafifçe zıplamaya başlamıştı. Zıplarken incecik tiz bir sesle neşeli neşeli gülüyor, yüzünde her şeye hazır bir insanın sevinciyle:

"Ben de geliyorum, ben de! Beni de yanınıza alın!" diye bağırıyordu.

Fyodor Pavloviç zafer kazanmış gibiydi:

"Ben demedim mi bu adam Von Sohn'un ta kendisidir diye? Bunun gerçekten dirilmiş Von Sohn'un ta kendisi olduğunu söylememiş miydim? Oradan nasıl kurtuldun Allah aşkına? Nasıl bir dolap çevirdin? Sofradan nasıl kalktın? Böyle bir iş yapmak için, yüz ister. Ben de yüzsüzümdür ama sen beni bastırdın birader. Şaşıp kalıyorum sana. Haydi atla, çabuk atla! Vanya, bırak o da gelsin. Eğleniriz. Şurada ayağımızın dibinde bir yere yatıversin. Yatarsın değil mi Von Sohn? Yoksa onu arabacının yanına mı bindirelim? Atla, arabacının yanına Von Sohn!"

Fakat artık yerine yerleşmiş olan İvan Fyodoroviç hiçbir şey söylemeden bütün gücü ile birdenbire Maksimov'u göğsünden itti. Öteki bir iki metre kadar geriye fırladı. Düşmemesini tesadüfe borçluydu. İvan Fyodoroviç öfkeyle arabacıya:

"Çek!" diye bağırdı.

Fyodor Pavloviç oturduğu yerden kalkmak ister gibi davranarak:

"Ne oluyorsun? Ne var? Neden ona öyle yaptın?" diye atıldı.

Ama araba yola koyulmuştu bile. İvan Fyodoroviç karşılık vermedi. Fyodor Pavloviç iki dakika kadar hiç konuşmadı, sonra oğluna yan yan bakarak gene:

"Bak hele!" dedi. "Bütün bu manastır işini sen ortaya çıkardın, âlemi sen kandırdın, bu işi hepsi doğru buldu, şimdi ne demeye kızıyorsun yani?"

İvan Fyodoroviç sert bir tavırla babasının sözünü kesti:

"Saçmalamayın artık, yeter! Hiç olmazsa şimdi biraz dinlenin," dedi.

Fyodor Pavloviç gene iki dakika kadar sustu. Sonra önemli bir şey söyler gibi:

"Azıcık konyak içsek ne iyi olurdu şimdi," dedi.

Ama İvan Fyodoroviç karşılık vermedi.

"Hele eve gidelim, orada sen de içersin!"

İvan Fyodoroviç hep susuyordu. Fyodor Pavloviç gene bir iki dakika bekledi, sonra:

"Alyoşka'ya gelince, ne yapıp yapıp onu manastırdan çıkaracağım. Gerçi bu iş sizin hiç hoşunuza gitmeyecek Sayın Karl Von Moor, ama..."

İvan Fyodoroviç hakaret eder gibi bir tavırla omuzlarını silkti, öbür tarafa döndü, yola bakmaya başladı. Ondan sonra eve varıncaya kadar hiç konuşmadılar.

Üçüncü Kitap

Şehvet Düşkünleri

I

Uşaklar Arasında

Fyodor Pavloviç Karamazov'un evi kent merkezinde değildi ama pek kenarda da sayılmazdı. Oldukça eski bir evdi, öyleyken dış görünüşü hoştu. Tek katlıydı, tavan arası da bir oda şeklindeydi. Duvarları külrengine boyanmıştı, damı kırmızı sacla kaplıydı. Doğrusu bu ev daha uzun bir süre ayakta kalabilirdi. İçi geniş ve rahattı. Küçük büyük birçok kileri, sandık odaları, çeşit çeşit gizli köşeleri, beklenmedik yerlerde yapılmış küçük merdivenleri vardı. Fareleri de vardı ama Fyodor Pavloviç onlara pek kızmıyor, "Ne de olsa onlar olunca insan akşamları yalnız başına kaldığı vakit pek sıkılmıyor" diyordu.

Gerçekten de geceleri uşaklarını bahçedeki küçük eve gönderiyor, kapıyı içeriden kilitliyor, bütün gece tek başına kalıyordu. Uşakların evi bahçedeydi. Geniş, sağlam bir evdi ve Fyodor Pavloviç büyük evde mutfak olmasına rağmen, yemek kokusunu sevmediği için buraya da bir mutfak yaptırmıştı. Bu yüzden yemekleri yaz kış bahçeden geçirip eve taşıyorlardı. Genel olarak bakılırsa Fyodor Pavloviç'in evi çok daha büyük bir aileyi barındırabilir, içinde ev sahibi ve uşaklar dâhil şimdikinden en az beş misli fazla insan yaşayabilirdi. Fakat hikâyesini anlattığımız devrede bu evde yalnız Fyodor Pavloviç ile İvan Fyodoroviç kalıyor, müştemilatta da yalnız üç uşak oturuyordu: ihtiyar Grigoriy, Grigoriy'in ihtiyar karısı Marfa, bir de henüz genç bir adam olan uşak Smerdyakov.

Bu üç uşaktan biraz daha etraflıca söz etmek gerekiyor. İhtiyar Grigoriy Vasilyeviç Kutuzov'dan daha önce yeteri kadar söz etmiştik. Grigoriy sert, kolay kolay boyun eğmeyen, amacına doğru dümdüz, inatla giden bir adamdı. Yeter ki o amaç bazı nedenlerden ötürü (çok defa bu nedenler şaşılacak kadar mantığa aykırı olurdu) ona değiştirilmesi imkânsız bir gerçek olarak görünsün. Genel olarak denebilir ki dürüst, aynı zamanda parayla satın alınamayacak bir insandı. Karısı Marfa İgnatyevna bütün yaşantısı boyunca kocasının sözünden dışarı çıkmamasına rağmen, köleliğin kaldırılmasından sonra Fyodor Pavloviç'in yanından ayrılıp Moskova'ya gitmeleri ve orada küçük bir dükkân açıp ticaretle uğraşmaları için (birazcık birikmiş paraları vardı) kocasına yalvarıp durmuştu ama Grigoriy "bütün kadınlar onursuz olduğu" için karısının saçmaladığına ve efendisini ne olursa olsun terketmemenin onların "ebedi ödevi" olduğuna karar vermişti.

Marfa İgnatyevna'ya dönerek:

"Sen insanın ödevi ne demektir, biliyor musun?" diye sormuştu.

Marfa İgnatyevna kesin bir tavırla:

"Ödev nedir anlıyorum Grigoriy Vasilyeviç. Ama bizim burada kalmamız neden ödevimiz oluyormuş, bunu anlamıyorum," diye karşılık vermişti.

Grigoriy:

"Anlamazsan anlama! Bu, böyle olacak. Bundan böyle de konuşma," dedi.

Dediği gibi de oldu: Oradan gitmediler. Fyodor Pavloviç fazla bir miktar olmasa da onlara bir aylık bağlamıştı ve bu parayı zamanında ödüyordu. Ayrıca Grigoriy, efendisinin üzerinde büyük bir etkisi olduğunu biliyordu. Bunu içten duyuyordu ve haklıydı da... Çünkü o kurnaz, o inatçı soytarı Fyodor Pavloviç, kendisinin de söylediği gibi "yaşamın bazı olaylarında" çok sert bir karaktere sahipti. Ama bazı başka "hayat olaylarında" oldukça zayıf karakterli oluveriyordu, buna kendisi de şaşıyordu. Hangi olaylar karşısında zayıf kaldığını biliyor, bu yüzden birçok şeyden korkuyordu. Hayatta bazı şeyler karşısında çok tetikte olmak gerekiyordu, insanın

sadık bir adamı olmadan yaşaması da zor bir şeydi. Grigoriy ise en sadık insanlardan biriydi.

Fyodor Pavloviç hayatı boyunca bazen dayak yiyecek, hem de fena halde dayak yiyecek durumlara düşüyordu. Her seferinde Grigoriy onu kurtarır, her kurtarışından sonra da ona uzun uzun öğütler verirdi. Yalnız dayak yemek de Fyodor Pavloviç'i korkutmayabilirdi ama bazen öyle önemli hatta öyle karışık, öyle derinlere dal budak salan anlaşılmaz olaylar oluyordu ki Fyodor Pavloviç'in kendisi bile belki yanında sadık, candan bir insanın bulunmasına duyduğu ihtiyacı kavramaktan uzak kalıyor, yalnız birden bu ihtiyacın karşı durulmayacak bir şekilde içinde uyandığını hissediyordu. Bu olaylar hemen hemen hastalıklı bir ruh halinden doğuyordu: Ahlaksızlığın son kertesine varmış, şehvet duygusunu tatminde sık sık zehirli bir böcek gibi karşısındakine acımadan zarar veren Fyodor Pavloviç, bazen, sarhoş olduğu sırada, birdenbire bir korku, bir ruh sarsıntısı geçiriyor, bu da denilebilir ki vicdanında, vücuttaki ağrıya benzeyen bir acı yaratıyordu. Bazen "Böyle anlarda sanki ruhum boğazıma gelmiş de orada çırpınıyormuş gibi oluyorum" diyordu.

İşte böyle anlarda yanında, kendisi ile aynı odada olmasa bile hiç olmazsa yakın bir yerde, örneğin müştemilatta böyle sadık, sağlam karakterli, hiç de kendisine benzemeyen, ahlaklı, olup biten bütün ahlaksızlıklara, tanık olduğu bütün sırlara rağmen kendisine bağlı olduğu için bütün bunlara göz yuman, karşılık vermeyen, en önemlisi ne bugün ne de yarın için tehditler savuran, gerektiğinde de onu kurtarabilecek bir insanın bulunmasından hoşlanırdı. Bu adam onu neden kurtaracaktı? Fyodor Pavloviç'in kendisi de bunu bilmiyor, ama bunun korkunç, aynı zamanda tehlikeli bir şey olduğunu hissediyordu. Asıl mesele, yanında, hastalıklı zamanlarında çağırabileceği eski bir dostun bulunmasıydı; yüzüne bakmanın bile yeteceği, alakasız konularda da olsa karşılıklı bir iki laf edebileceği, her şey yolundaysa ve kızgın değilse kendisi de rahatlayacak, öfkeli zamanlarında onun için üzülebilecek biri.

Bazen öyle oluyordu ki (doğrusunu söylemek gerekirse bu çok ender oluyordu) Fyodor Pavloviç gece vakti müştemilata gidiyor,

bir dakika için yanına gelsin diye Grigoriy'i uyandırıyordu. Grigoriy geliyor, Fyodor Pavloviç de onunla hiç önemli olmayan bazı ufak tefek şeylerden söz ediyor, sonra gitmesine izin veriyor, bazen o giderken alaylı ya da şaka yollu bir iki söz söylüyor, sonra yatağına yatıyor, vicdanı rahat bir insanmış gibi derin bir uykuya dalıyordu. Alyoşa geldiği sırada da Fyodor Pavloviç buna benzer bir şey geçirmişti. Alyoşa, "babasıyla yaşayarak, her şeyi görerek ama kimseyi suçlamayarak" babasının "yüreğini altüst etmişti". Bundan başka onda hiç alışılmamış bir şey de vardı: İhtiyar babasına karşı hiç nefret duymuyor, aksine, her zaman ona sevgi ve hiç de yapmacık olmayan candan bir bağlılık gösteriyordu; oysa ihtiyar bunu pek az hak etmişti. Bütün bunlar aile bağları olmayan, orada burada serserilik eden yaşlı adam için bir sürpriz ve o zamana kadar yalnız "adi" şeylerden hoşlandığı için tamamen beklenmedik bir şeydi. Alyoşa gittikten sonra, ihtiyar kendi kendine, o zamana kadar anlamak istemediği bazı şeyleri anladığını söylemek zorunda kalmıştı.

Hikâyemin başlangıcında Grigoriy'in Fyodor Pavloviç'in birinci eşi, aynı zamanda birinci oğlu Dmitriy Fyodoroviç'in annesi olan Adelaida İvanovna'dan nasıl nefret ettiğini, eserekli olan ikinci eşi Sofya İvanovna'yı ise, hem kendi efendisine, hem de onun hakkında kötü ya da saygısızca herhangi bir söz söylemeyi aklından geçiren herkese karşı nasıl koruduğunu anlatmıştım. Onun bu zavallı kadına duyduğu yakınlık, kutsal bir duygu halini almıştı. O kadar ki, aradan yirmi yıl geçtiği halde hiç kimsenin kadın için kötü bir anlam taşıyan en küçük bir söz sarf etmesine dayanamaz, hakareti yapana hemen karşılık verirdi. Dışarıdan bakınca Grigoriy soğuk, resmî, fazla konuşmaktan hoşlanmayan, konuşunca da sözcükleri tartarak konuşan, ağırbaşlı bir insandı. Aynı şekilde Grigoriy'in, kendisine asla karşı gelmeyen, söz dinler karısını sevip sevmediğini ilk bakışta anlamak imkânsızdı. Oysa karısını gerçekten seviyordu. Karısı da tabii bunu anlıyordu. Marfa İgnatyevna hiç de budala bir kadın değildi. Hatta belki kocasından daha zekiydi; günlük işlerde de kocasından daha düşünceli davranıyordu. Öyleyken, daha evli-

liklerinin başından beri kocasının manevi bakımdan kendisinden üstün olduğunu kabul ederek ona hiç karşı gelmemiş, tam anlamıyla boyun eğmişti. Gariptir ki birbirleriyle pek az konuşurlardı, konuştukları zaman da ancak konuşulması elzem şeylerden ya da günlük işlerden söz ediyorlardı. Her zaman resmî duran aşırı derecede ciddi Grigoriy, bütün işlerini, dertlerini tek başına düşünüp çaresini buluyordu. Bu yüzden Marfa İgnatyevna çoktandır kocasının onun öğütlerine hiç ihtiyacı olmadığını anlamıştı. Fazla konuşmadığı için kocasının ona değer verdiğini, onu akıllı bir kadın saydığını seziyordu. Grigoriy, onu hiçbir zaman dövmezdi, sadece bir defa el kaldırmıştı, o da çok hafif bir şekilde olmuştu.

Adelaida İvanovna ile Fyodor Pavloviç'in evliliklerinin ilk yıl dönümünde, henüz toprak köleliği zamanında, köydeki bütün kızlarla kadınlar şarkı söylemek, oyun oynamak için efendilerinin avlusunda toplanmıştı. "Çayırlarda" şarkısını söylemeye başladıkları vakit, o zaman daha genç bir kadın olan Marfa İgnatyevna öne doğru fırlamış, koronun önünden "Rus dansı" yaparak geçmişti. Ama bunu oradaki köylü kadınları gibi değil, daha o zengin Miusov'ların evinde hizmetçilik ettiği yıllarda, çiftliklerindeki ev tiyatrosuna Moskova'dan özel olarak getirilmiş bir dans hocasının aktörlere öğrettiği gibi yapmıştı. Grigoriy, karısının koronun önünden oynaya oynaya nasıl geçtiğini görmüş, bir saat sonra karısı kulübeye dönünce de onu saçlarından hafifçe çekerek pataklamıştı. Ancak bu dayak faslı o gün sona ermiş, bir daha ömürleri boyunca hiç tekrarlanmamıştı. Zaten Marfa İgnatyevna da o günden sonra bir daha oynamayacağına yemin etmişti.

Tanrı onlara çocuk vermemişti. Gerçi bir yavruları olmuş ama sonradan ölmüştü. Grigoriy çocukları severdi, bu sevgisini de saklamaz, bunu belli etmekten utanmazdı. Adelaida İvanovna evden kaçtığında üç yaşındaki Dmitriy Fyodoroviç'i yanına almış, onunla hemen hemen bir yıl kadar uğraşmış, saçlarını kendi eliyle taramış, hatta çocuğu teknede yıkamıştı. Sonraları İvan Fyodoroviç ve Alyoşa ile de uğraşmış, bu yüzden tokat da yemişti. Bütün bunları önceden anlatmıştım. Kendi yavrusu ise, yalnız Marfa İgnatyevna

daha hamileyken içinde uyandırdığı ümit bakımından ona sevinç vermiş, ama dünyaya geldiği zaman, babası için büyük bir üzüntü ve korku kaynağı olmuştu. Bunun nedeni şuydu: Çocuk altı parmaklı doğmuştu. Grigoriy, bunu görünce öyle bir üzüntüye kapıldı ki, yalnız vaftiz gününe kadar hiç konuşmamakla yetinmedi, konuşmak zorunda kalmamak için mahsus bütün vaktini bahçede geçirmeye başladı.* İlkbahar olduğu için tam üç gün bostanda, bahçede toprağı kazdı durdu. Üçüncü gün, çocuğu vaftiz etmek zorunda kaldılar: Grigoriy, o zamana kadar kafasında bir şeyler tasarlamıştı. Kulübeye girdiği zaman, papazla konukların orada toplandığını gördü, Fyodor Pavloviç de vaftiz babası sıfatıyla gelmişti. Grigoriy, çocuk için "Hiç de vaftiz edilmemeli," dedi. Bunu sesini fazla yükseltmeden, konuşmayı fazla uzatmadan, sanki her sözü zorlukla söylüyormuş gibi, donuk bir ifadeyle papaza dik dik bakarak söylemişti.

Papaz neşeyle karışık bir şaşkınlıkla:

"Neden edilmesin?" diye sordu.

Grigoriy:

"Çünkü o... Bir ejderha da ondan," diye mırıldandı.

"Ejderha mı? Ne ejderhası?"

Grigoriy bir süre sustu. Sonra belirsiz bir şekilde ama yine de kesinlikle ve bu konuda daha fazla konuşmak istemediğini de belli ederek:

"Doğa onu yaratırken ne yapacağını şaşırmış..." diye mırıldandı.

Herkes güldü. Sonradan zavallı çocuk tabii vaftiz edildi. Grigoriy, vaftiz teknesinin yanı başında canla başla dua etti, ama yeni doğan yavru için düşündükleri değişmedi. Öyleyken hiçbir şeye engel olmadı. Yalnız tam iki hafta (zaten hastalıklı çocuk o kadar yaşadı) ona hiç bakmadı, gözü bile ilişmesin diye sık sık kulübeden dışarıya çıkıyordu. Ama çocuk iki hafta sonra pamukçuktan ölünce onu küçük tabutun içine kendi eliyle koydu, yavruya hüzünle

* Bazı inanışlara göre bu şeytanın ya da kötü ruhların işidir. *–ed.*

uzun uzun baktı. Sonra herkes küçük mezarın üzerine birer avuç toprak atarken kendisi yere diz çöktü, mezarın önünde secdeye vardı. O günden sonra uzun yıllar boyunca yavrusundan bir kez olsun söz açmadı. Marfa İgnatyevna da doğurduğu çocuğu onun yanında bir kez olsun anmadı, "yavrucuğundan" söz ettiği vakit yanında Grigoriy Vasilyeviç olmasa bile fısıldayarak konuşurdu.

Marfa İgnatyevna çocuk gömüldüğünden beri kocasının dinsel işlerle daha çok uğraştığını, gümüş çerçeveli, camları yuvarlak kocaman gözlüğünü takarak, sessizce *Çetyi-Miney* adlı din kitabını okuduğunu fark etmişti. Grigoriy çok nadir olarak, yalnız büyük perhiz sırasında kitabını yüksek sesle okurdu. Özellikle Eyüp'ün kitabını seviyordu; bir yerden de *Kutsal Pederimiz Suriyeli İsak'ın Sözleri* adında, onun vaazlarını içeren bir kitap bulmuştu. Bu kitabı ısrarla, yıllarca okudu durdu. Kitabın içindekileri hemen hemen hiç anlamıyor ama bu yüzden onu başka kitaplardan daha değerli sayıyor, seviyordu. Son zamanlarda ise kırbaçlananlar tarikatına girmiş olanların sözlerine kulak vermeye, bu tarikatla ilgilenmeye başlamıştı; çevresinde bu tarikattan kimseler vardı. Grigoriy'in, işittiği sözlerin etkisiyle çok sarsıldığı belliydi. Gene de yeni bir mezhebe girmenin dürüst bir şey olmayacağını düşünüyordu. Dinsel işlerle ilgilenmeye başlaması, zaten doğuştan ağırbaşlı olan Grigoriy'e daha da ciddi bir hava vermişti.

Belki de Grigoriy'de mistisizme eğilim vardı. Aksilik bu ya, altı parmaklı bir çocuğunun dünyaya gelmesi, hemen sonra da ölmesi, Grigoriy'in "ruhumda bir damga bıraktı" dediği garip, beklenmedik, alışılmamış bir olayla aynı zamanda olmuştu. Altı parmaklı mini mini yavruyu gömdükleri gün, Marfa İgnatyevna gece vakti uyanmış, yeni doğmuş bir bebek ağlıyormuş gibi bir ses duymuştu. Bunun üzerine korkuya kapılmış, kocasını uyandırmıştı. Grigoriy kulak kabartmış, bunun daha çok bir iniltiye benzediğini söylemiş, "Hatta galiba bir kadın iniltisi," demişti. Oldukça sıcak bir mayıs gecesiydi. Grigoriy yatağından kalkıp giyinmiş, evin kapısına çıkmış, çevresini iyice dinlemiş, iniltilerin bahçeden geldiğini anlamıştı. Ama bahçenin kapısı avlunun iç tarafından kilitleniyordu.

Başka bir kapısı yoktu. Bahçe yüksek sağlam duvarla çevrilmiş olduğu için birinin içeriye girmesi imkânsızdı.

Grigoriy eve dönmüş, gaz fenerini yakmış, bahçe kapısının anahtarını almış, sonra da bir isteri krizine tutulmuş gibi müthiş bir korku içinde, hâlâ bir çocuk sesi duyduğunu, bunun herhalde ağlayan çocuğu olduğunu ve onun kendisini çağırdığını söyleyen karısının sözlerine önem vermeden, hiçbir şey söylemeden bahçeye gitmişti. Oraya gider gitmez de iniltilerin, bahçe kapısının biraz ilerisinde bulunan hamamdan geldiğini ve gerçekten bir kadın sesi olduğunu anlamıştı. Hamamın kapısını açınca gördüğü sahne karşısında şaşırıp kalmıştı: Kentin delisi, sokaklarda yaşayan, herkesin Lizaveta Smerdyaşçaya* adıyla tanıdığı kadın hamama girmeyi başarmış, girer girmez de bir çocuk dünyaya getirmişti. Çocuk yanında yatıyor, kendisi ise can çekişiyordu. Ağzından bir tek söz çıkmıyordu, çünkü konuşmasını bilmiyordu. Yalnız bütün bunları ayrıca anlatmak gerekiyor.

II

LİZAVETA SMERDYAŞÇAYA

BU olayda Grigoriy'i derinden sarsan, aynı zamanda içinde çoktandır uyanmış olan tiksindirici ve çok can sıkıcı şüpheyi güçlendiren bir taraf vardı. Bu "Pis kokulu Lizaveta" çok kısa boylu bir kızdı. O öldükten sonra bizim kentteki dine düşkün ihtiyar kadınların birçoğu onu sevgiyle andıkları vakit, "iki arşından birazcık fazlaydı" diyorlardı. Yirmi yaşlarında olduğunu belli eden yüzünden sağlık fışkırıyordu. Geniş, kırmızı yüzünde, tam anlamıyla budalaca bir ifade vardı: Gözlerinin bakışı hareketsizdi, insanda tatsız bir duygu uyandırıyordu. Yaz kış, hayatının sonuna kadar, sırtında kenevirden yapılmış bir tek gömlekle yalınayak dolaşırdı. Hemen hemen simsiyah, son derece gür, bir koyun postu gibi kıvır kıvır saçları, başının üzerinde kocaman bir şapka gibi duruyordu. Zaten saçları

* Pis kokulu. *-çev.*

daima toz toprak içindeydi; saç tellerine yongalar, kıymıklar yapışmış olurdu. Çünkü Lizaveta hep toprağın üstünde yatardı.

Babası bütün parasını kaybetmiş, evsiz barksız kalmış, kendini içkiye vermiş, İlya adında bir adamdı. Kendisi yıllardır yine bizim kentin burjuvalarından, varlıklı bir ailenin yanında ırgat olarak çalışıyordu. Lizaveta'nın annesi çoktan ölmüştü. Hep hasta olan ve her şeye kızan İlya, eve geldiği zaman Lizaveta'yı içinde hiç de acıma duygusu yokmuş gibi döverdi. Ama Lizaveta eve pek az gelirdi; aklı başında bulunmayan, kendini iyice Tanrıya bırakmış bir varlık olarak kentin her yerinde yatıp kalkardı.

İlya'nın çalıştığı aile de İlya da hatta kentimizde yaşayan birçok merhametli insan da, özellikle tüccarlarla eşleri, kaç defa Lizaveta'nın sırtında bir tek gömlekle dolaşmasına engel olmaya, doğru dürüst giyinmesini sağlamaya çalışmış, kış gelince sırtına bir gocuk, ayağına da çizme giydirmişlerdi. Ama o her defasında kendisine bunları giydirmelerine hiç ses çıkarmaz, sonra herhangi bir yere, çoğu zaman da kilisenin dip kapısına gidip kendisine sadaka olarak verilen giyim eşyası ister şal, ister eteklik, ister gocuk, ister çizme olsun, hepsini mutlaka çıkarıp olduğu yere bırakır, gene sırtında eskisi gibi bir tek gömlekle yalınayak dolaşmaya devam ederdi.

Bir gün bizim eyaletin yeni valisi kentimize uğradığı sırada, arabayla dolaşırken Lizaveta'yı görmüş, durumuna fena halde üzülmüş, "o kendini Tanrıya bırakmış bir delidir" dedikleri halde, ne olursa olsun bir genç kızın sırtında böyle bir tek gömlekle dolaşmasının ahlaka aykırı olduğunu, bu bakımdan bundan böyle bunun yasak edilmesini söylemişti. Ama sonradan vali gitmiş, herkes de Lizaveta'yı olduğu gibi bırakmıştı.

Sonunda Lizaveta'nın babası ölmüş, o ölünce de kentimizdeki dindar insanlar kıza bir yetim olarak daha çok acımaya başlamışlardı. Gerçekten de onu herkes seviyordu; sokaktaki çocuklar bile onu kızdırmıyor, üzmüyorlardı. Oysa bizde erkek çocuklar, hele okul çağındakiler adamı rahat bırakmaz. Lizaveta hiç tanımadığı insanların evine bile girerdi, kimse de onu kovmazdı. Herkes ona şefkat gösterir, eline birkaç kapik verirdi. Ama o eline bir kapik geçti

mi hemen gider bu parayı ya kilisenin ya da hapishanenin yardım sandığına atardı. Pazarda biri ona bir simit ya da bir çörek verse, bazen bunu karşısına çıkan ilk çocuğa, bazen de bizim kentin zengin hanımlarından birini durdurup ona verdiği olurdu. O zengin hanımlar da Lizaveta'nın verdiğini sevinçle alırdı. Lizaveta ise ağzına kara ekmekle sudan başka bir şey koymazdı. Bazen zengin bir dükkândan içeriye girer, bir yere otururdu; her taraf malla dolu da olsa, ortada para da bulunsa dükkân sahipleri hiçbir zaman ondan şüphe etmez, kaçınmazlardı. Bilirlerdi ki, ortaya binlerce ruble konulup unutulsa bile, Lizaveta onların bir tek kuruşuna dokunmazdı.

Lizaveta kiliseye nadir giderdi. Akşam olunca ya kilisenin kapısında ya da herhangi bir çitin üzerinden atlayarak (bizde birçok bahçe duvarlarla değil hâlâ çitlerle çevrilidir) herhangi bir kimsenin bostanında yatardı. Eve, daha doğrusu ölen babasının eskiden çalıştığı eve, haftada bir kez filan uğrardı. Kışları ise her gün gelir ama yalnız geceyi orada geçirir, ahırda ya da taşlıkta yatardı.

Herkes onun bu yaşantısına şaşıp kalırdı. O ise öyle yaşamaya alışmıştı. Gerçi kısa boyluydu ama yapısı inanılmayacak kadar sağlamdı. Bazıları kızın gururlu olduğunu, bu yüzden böyle yaşadığını ileri sürdü. Bu sözlerde gerçeğe uymayan bir şey vardı: Lizaveta bir tek sözü bile doğru dürüst söyleyemezdi, yalnız bazen dilini hareket ettirerek böğürür gibi sesler çıkarırdı. Böyle bir varlığın gururundan nasıl söz edilebilir?

İşte bir tarihte (bundan epey bir süre önce) aydınlık, ılık bir eylül gecesinde, gökte yuvarlak bir ay yükseldiği bir sırada, bize göre bile oldukça geç bir saatte bizim baylardan beş altı kişilik bir grup adamakıllı içtikten, çılgınca eğlendikten sonra sarhoş bir halde, kulüpten çıkmış, arka yollardan evlerine dönüyorlarmış. Saptıkları sokağın iki tarafında bir çit uzayıp gidiyor, çitin öbür yanında evlerin bostanları birbirini izliyormuş. Sokak bizim "dere" adını verdiğimiz uzun pis kokulu bataklığın üzerinden geçen köprüye çıkar. Bizim sarhoş grup çitlerden birinin dibinde ısırganlar ile dulavratotlarının arasında uyuyan Lizaveta'yı görmüş. Çakırkeyf olan baylar kızın başında durup kahkahalarla gülmeye, akıllarına

hayallerine gelen en açık saçık sözleri söyleyerek, nükteler savurmaya başlamış. Küçük baylardan birinin aklına, birden olmayacak bir konuda çok garip bir soru gelmiş: "Böyle hayvan gibi bir yaratığı herhangi bir erkek, örneğin şu anda kadın olarak kabul edebilir mi?" Hepsi de gururla karışık bir tiksinti içinde hiç kimsenin bunu yapamayacağını söylemiş.

O zaman bu gruba her nasılsa katılmış olan Fyodor Pavloviç, birden ileri doğru atılmış, bu varlığı bir kadın saymanın hiç de yanlış bir şey olmayacağını, hem de birçok bakımdan bu varlıkta özellikle tahrik edici bir çeşni bulunabileceğini söylemiş, daha da birçok şey ileri sürmüş. O sıralarda Fyodor Pavloviç soytarılık yapmaya aşırı derecede meraklıydı ve varlıklı bayları eğlendirmekten hoşlanırdı. Bunu da onlarla eşit bir durumdaymış gibi yapardı ama aslında onların karşısında tam anlamıyla adi bir insan olmaktan öteye geçemezdi. Bu anlattıklarım olduğu sırada, Fyodor Pavloviç birinci karısı Adelaida İvanovna'nın ölüm haberini Petersburg'dan daha yeni almıştı. Şapkasında henüz yas kurdelesi vardı. Öyleyken o kadar içki içiyor, öylesine ahlaksızlık ediyordu ki, kentimizde bulunan birçok insanın hatta en ahlaksız adamların bile onu görür görmez tüyleri diken diken oluyordu.

Tabii gruptakiler bu beklenmedik düşünce ileri sürülünce kahkahalarla gülmeye başlamış. Grupta bulunan biri Fyodor Pavloviç'i kışkırtmaya çalıştıysa da ötekiler gene aşırı bir neşe içinde, biraz öncekinden daha çok tiksinerek yerlere tükürmeye başlamış. Sonunda da herkes kendi yoluna gitmiş. Sonradan Fyodor Pavloviç yeminler ederek kendisinin de onlar gibi oradan çekip gittiğini söyledi; kim bilir belki de gerçekten öyle olmuştur, bunu hâlâ kimse kesin olarak bilmiyor. Ama aradan beş ya da altı ay geçtikten sonra, kentte herkes içten gelen bir kızgınlıkla Lizaveta'nın gebe olduğundan söz etmeye başladı. Herkes birbirine: "Bu günah kimin? Kimdir kızın namusunu lekeleyen?" diye soruyor, gerçeği öğrenmek istiyordu. İşte o zaman birden bütün kente tuhaf bir söylenti yayıldı. Güya kızın namusuna leke süren, işte bu Fyodor Pavloviç'ti. Bu söylenti nereden çıkmıştı? O gece keyfeden baylardan, o sırada

kentte yalnız bir kişi kalmıştı. O da yaşlı, saygıdeğer bir devlet müşaviriydi; aile babasıydı, yetişkin kızları vardı. Bu adamın öyle bir şey olsa bile herhangi bir söz söyleyerek işi dallandırıp budaklandırmasına imkân yoktu. Gruptaki diğer beş kişi ise o zamana kadar bizim kentten ayrılıp gitmişlerdi.

Öyleyken söylentiler Fyodor Pavloviç üzerinde toplanıyor, herkes ondan şüphelenmeye devam ediyordu. Tabii o, bu işten fazla alınmıyordu. Zaten küçük gördüğü birtakım tüccarlarla esnafa kendisini temize çıkarmak için karşılık vermek ona gereksiz bir şey gibi görünüyordu. O zamanlar gururluydu; bulunduğu çevrede her zaman o kadar eğlendirdiği memurlarla soylu kişilerden başka kimseyle konuşacak kadar alçakgönüllülük göstermiyordu. İşte o sırada Grigoriy, var gücüyle efendisinin tarafını tuttu, onu yalnız bütün bu söylentilere karşı savunmakla kalmıyor, onun yüzünden kavgalara girişiyor, dövüşüyordu. Böylece birçok insanı Fyodor Pavloviç hakkındaki düşüncelerini değiştirmeye zorladı.

Kesin bir tavırla: "O kızın kendisi alçağın biridir, suç kendisinde!" diyordu. Ona göre, kızın namusuna leke süren "Burgulu Karp"tan başkası olamazdı. (Bu, o zamanlar dillere destan olmuş ve eyalet cezaevinden kaçarak bizim kente sığınmış, korkunç bir kürek hükümlüsüydü.) Bu suçlama herkese makul göründü. Çünkü herkes Karp'ı birçok bakımdan tanıyordu. Özellikle güzün yaklaştığı o gecelerde, Karp'ın sokaklarda oradan oraya dolaştığı, üç kişiyi soyup soğana çevirdiği hafızalardaydı.

Ama bütün bu olup bitenler, tüm söylentiler, herkesin zavallı deli kıza duyduğu sevgiyi azaltmadı; aksine herkes onu daha çok savunmaya, daha çok korumaya başladı. Hatta bir tüccarın zengin dul karısı olan Bayan Kondratyeva, Lizaveta'nın kendisine getirilmesini emretmiş, onu daha nisan ayında yanına almış, doğuma kadar evinden dışarı çıkarmamaya karar vermişti. Lizaveta'yı gece gündüz göz hapsine tutuyorlardı. Ama bütün bu titizliğe rağmen, Lizaveta doğumdan bir gün önce, akşam vakti gizlice Kondratyeva'nın evinden kaçmış, soluğu Fyodor Pavloviç'in bahçesinde almıştı.

Kızın o durumda bahçenin yüksek, sağlam duvarlarının öbür tarafına nasıl olup da tırmanabildiği çözülemeyen bir çeşit bilmece olarak kaldı. Bazıları "kızı iyi saatte olsunlar, öbür tarafa taşıdı" diyorlardı. Bazıları da içindeki gizli bir gücün onu öbür tarafa götürdüğünü ileri sürüyorlardı. Ama akla en uygun olanı, bunun çok daha tabii ama belki güç bir şekilde olduğuydu: başkalarının bostanlarına girip geceyi orada geçirmek için, setleri tırmanarak geçmeye alışmış olan Lizaveta herhalde bir yolunu bulup Fyodor Pavloviç'in bahçe duvarına da tırmanmıştı. Bir kez oraya tırmandıktan sonra da durumunu hiç düşünmeden kendisine çok zarar verecek bir şey yapmış, duvardan bahçeye atlamıştı.

Grigoriy, koşa koşa Marfa İgnatyevna'nın yanına dönmüş, onu Lizaveta'ya yardıma göndermiş, kendisi de yine koşarak yakınlarda oturan yaşlı ebeyi çağırmaya gitmiş. Yavruyu kurtarmışlar ama Lizaveta gün doğarken ölmüş. Grigoriy, çocuğu alıp evine getirmiş, karısını oturtmuş, çocuğu da tam göğsüne değecek biçimde dizlerinin üzerine bırakmış. "Tanrı bize bir yavru verdi, anası babası olmayan yavru herkesin akrabası sayılır, hele bizim gibi insanlara daha da yakındır. Bu çocuğu bize ölen yavrumuz gönderdi. Öz ana babasına gelince, babası bir şeytan dölüdür, annesi ise temiz kalpli, günahsız bir kadın. Besle onu... Bundan sonra da artık ağlama!" demiş.

Marfa İgnatyevna böylece çocuğu yetiştirdi. Yavruyu vaftiz ederek ona Pavel ismini koydular, baba adı yerine de sanki sözleşmiş gibi Fyodoroviç ismini verdiler. Fyodor Pavloviç bütün bu olup bitenlere hiç karşı gelmedi, hatta bunlar hoşuna gitti; bununla birlikte kendisine yüklenen suçu gücünün yettiği kadar inkâr ediyordu. Kapısına getirilen yavruyu evinde barındırması kentte iyi karşılanmıştı. Sonradan Fyodor Pavloviç, kapısına getirilen çocuğa bir de soyadı uydurdu. Ona annesinin takma adı olan "Smerdyaşçaya" sözünden faydalanarak Smerdyakov* soyadını verdi. İşte Fyodor Pavloviç'in ikinci uşağı ve anlattı-

* (Ru.) Smerdi: Pis koku. *-çev.*

ğımız hikâyenin başladığı sıralarda onun bahçesindeki küçük evde ihtiyar Grigoriy ve eşi Marfa ile birlikte oturan adam, bu Smerdyakov'du; evde aşçılık yapıyordu. Bu adamdan da özel olarak söz etmek isterdim. Ama okurlarımı hiçbir özelliği bulunmayan uşaklarla oyalamaya utanıyorum; onun için Smerdyakov'dan söz etmek fırsatı daha ileride, hikâyenin akışında kendiliğinden çıkar diye düşünerek, yine konuma dönüyorum.

III

ATEŞLİ BİR YÜREĞİN İTİRAFLARI - Şiirlerle

ALYOŞA, babasının manastırdan giderken arabadan ona seslenerek verdiği emri işittikten sonra, bir süre derin bir şaşkınlık içinde olduğu yerde kaldı. Ama bu duruşunda donakalmış bir insanın hali yoktu; böyle bir şey onda hiçbir zaman olmuyordu. Nitekim içinde büyük bir endişe duyduğu halde, hemen başrahibin mutfağına gidip, babasının yukarıda neler yaptığını öğrendi. Ondan sonra yola koyuldu. Kente gidinceye kadar yolda, yüreğini altüst eden soruna herhangi bir çözüm yolu bulacağını düşünüyordu.

Hemen söyleyeyim ki, babasının çarçabuk eve dönmesi ve "yatağı ile yorganını da" beraber getirmesi için bağırıp çağırmasından, verdiği emirlerden hiç de korkmamıştı. Çok iyi biliyordu ki, babasının böyle herkesin dikkatini çekecek kadar yüksek sesle, bağıra bağıra eve taşınmasını emretmesi gösteriş olsun diye, hatta başkalarını şaşırtmak için verilmiş bir emirdi. Tıpkı kısa bir süre önce, gene aynı kentte oturan orta çapta bir mal sahibinin, isim gününde, konuklarının gözü önünde, kendisine artık votka vermiyorlar diye öfkelenerek, tabaklarını kırmaya, kendisinin ve karısının elbiselerini yırtmaya, bütün eşyaları parçalamaya, sonunda da evin bütün camlarını tuzla buz etmeye başladığı zaman yaptığı gibi. Adam bütün bunları nasıl başkalarını şaşırtmak için yaptıysa, Alyoşa'nın babası da aynı şekilde davranmıştı tabii. O içkisi başına vurmuş olan mal sahibi ertesi günü ayılınca kırdığı tabaklara, fincanlara

acımıştır kuşkusuz. Alyoşa biliyordu ki ihtiyar babası da hemen ertesi günü, hatta belki bugün onu bırakacaktı. Zaten babasının, başkalarını darıltsa bile onu hiçbir zaman darıltmak istemeyeceğini kesin olarak biliyordu. Ayrıca bu dünyada hiç kimsenin kendisini hiçbir zaman kırmak istemeyeceğine, kırmak istese bile bunu yapamayacağına kesinlikle inanıyordu. Bu, onda kök salmış bir inanış halindeydi. Bu nedenle hiç kararsızlık göstermeden, kesin adımlarla amacına doğru gidiyordu.

Ama o anda içinde bambaşka bir korku uyanmıştı. Bunun ne olduğunu kendisi de bir türlü kavrayamıyordu. Bu yüzden üzüntü içindeydi. Oysa içindeki bu duygu kadın korkusuydu. Özellikle Bayan Hohlakova'nın kendisine biraz önce ulaştırdığı mektupta onunla bir şey konuşmak için ısrarla gelmesini isteyen Katerina İvanovna'dan korkuyordu. Bu ısrarlı istek ve oraya mutlaka gitmek zorunda oluşu, Alyoşa'nın yüreğinde sabahtan beri süren, ona gittikçe daha çok üzüntü veren, aynı zamanda varlığını daha şiddetle saran bir acı uyandırmış; manastırda olup bitenler, sonra da başrahibin dairesinde olanlar bile bu duyguyu bastıramamıştı. Alyoşa bu korkuyu onun kendisine ne söyleyeceğini, kendisinin de ona ne karşılık vereceğini bilmediği için duymuyordu. Onda kendisini korkutan şey, kadınlık yönü de değildi: Kadınları tanıyordu. Gerçi kadın konusunda bilgisi çok azdı ama ta çocukluktan manastıra girdiği güne kadar, bütün ömrünü yalnız onların arasında geçirmişti.

Onun benliğinden, daha doğrusu Katerina İvanovna'nın kişiliğinden korkuyordu. Bu korkuyu onu ilk kez gördüğü anda duymuştu. Zaten onu iki üç kez görmüş, hatta bir seferinde onunla birkaç söz bile etmişti. Onu güzel, gururlu, aynı zamanda ne istediğini bilen bir genç kız olarak hatırlıyordu. Ona acı veren, onu üzen şey kızın güzelliği değil, başka bir şeydi. Korkusunun neden ileri geldiğini kavrayamaması bu duygunun şimdi içinde daha çok şiddetlenmesine yol açıyordu. Genç kızın asil bir amacı vardı, bunu biliyordu: Katerina İvanovna, Alyoşa'nın ağabeyini, kendisine karşı suçlu olan Dmitriy'i kurtarmaya çalışıyordu. Bunu

da yalnız vicdanlı, yüksek ruhlu bir varlık olduğu için yapıyordu. Öyleyken Alyoşa bütün bu güzel ve asil duyguları kavradığı, bunların çok yerinde olduğunu kabul ettiği halde, eve yaklaştıkça ürperiyordu.

Genç kızla yakınlığı olan ağabeyi İvan Fyodoroviç'i orada bulamayacağını biliyordu: İvan herhalde o sırada babasının yanındaydı. Dmitriy'in orada bulunması daha zayıf bir ihtimaldi. Bunun neden böyle olduğunu da seziyordu. Bu bakımdan konuşurken yanlarında başka kimse olmayacaktı; başbaşa kalacaklardı. Alyoşa kaderin kendisini sürüklediği bu konuşmayı yapmadan önce ağabeyi Dmitriy'i görmeyi, ona uğramayı çok istiyordu. Mektubu göstermeden de onunla biraz konuşabilirdi. Ama ağabeyi Dmitriy uzakta oturuyordu, o sırada da herhalde evinde değildi. Alyoşa bir an olduğu yerde durakladı, sonra kararını verdi. Alışkın olduğu bir hareketle, aceleyle haç çıkardı, kendi kendine gülümsedi, sonra kesin adımlarla o "korkunç" genç bayanın evine doğru yürüdü.

Evi biliyordu. Ama eğer ana caddeye çıkıp, meydandan geçtikten sonra daha başka yollara sapsaydı, oraya gitmek epey zaman alacaktı. Bizim küçük kentimiz oldukça dağınıktır, bu yüzden yollar uzar gider. Bundan başka, Alyoşa'yı babası bekliyordu, belki de verdiği emri daha unutmamıştı. Birden öfkeye kapılabilirdi. Bu bakımdan hem oraya hem bu eve yetişebilmek için acele etmeliydi. Bütün bu düşüncelerden sonra evlerin arka tarafından dolaşarak yürümeye karar verdi; kentimizdeki bu arka yolları avucunun içi kadar iyi biliyordu.

Arka taraftan geçmek, hemen hemen hiçbir yolun bulunmadığı yerlerden, bomboş duvarların dibinden, arada bir başkalarının çitlerinin üzerinden atlayarak, başkalarının avlusundan geçerek gitmek demekti. Ne var ki, oralarda herkes onu tanıyor, onunla merhabalaşıyordu. Bu yollardan geçerek ana caddeye iki kat kısa süre içinde varabilirdi. Böyle yürürken bir ara babasının evinin hemen yakınından, onun bahçesine komşu bir bahçenin önünden geçmek zorunda kaldı. Bu eski püskü, artık hafifçe eğrilmiş, dört pencereli

bir evin bahçesiydi. Alyoşa'nın bildiğine göre bu küçük evin sahibi bizim kentteki küçük varlık sahiplerinden, kötürüm, ihtiyar bir kadındı; eskiden başkentte hizmetçilik yaptığı için yol yordam bilen kızı ile beraber oturuyordu. Kızı daha çok kısa bir süre önce generallerin evlerinde çalışmıştı; ihtiyar kadın hastalanınca eve dönmüş, şık ropları ile etraftakilerin gözünü kamaştırmaya başlamıştı. Ama bu ana kız sonradan çok fakir düşmüşlerdi; o kadar ki evleri komşu olduğu için Fyodor Pavloviç'in mutfağına gidiyor, her gün oradan çorba ile ekmek alıyorlardı. Marfa İgnatyevna onlara seve seve büyük tencereden çorba veriyordu. Ama komşu kızı onlardan çorba almaya geldiği halde, roplarının hiçbirini satmaya razı olmadı. Roplardan birinin yerlerde sürünen bir kuyruğu vardı. Bu son olayı Alyoşa bir rastlantıyla, bizim kentte olup biten her şeyi bilen arkadaşı Rakitin'den öğrenmiş, öğrenir öğrenmez de unutuvermişti. Ama şimdi komşunun bahçesinin önünden geçerken birden özellikle o elbisenin kuyruğunu hatırladı. O zaman düşünceli düşünceli önüne eğdiği başını kaldırdı, birden... hiç beklemediği biriyle burun buruna geldi.

Komşu bahçenin çiti arkasında, bir şeyin üzerine çıkıp, hemen hemen yarı beline kadar sarkan ağabeyi Dmitriy Fyodoroviç, var gücüyle el işaretleri yaparak onu çağırıyordu. Seslenmek şöyle dursun, kimse duymasın diye biraz yüksek sesle konuşmaktan bile çekindiği anlaşılıyordu. Alyoşa hemen çitin yanına koştu. Dmitriy Fyodoroviç sevinçle, acele acele:

"İyi ki başını kaldırıp bana baktın. Yoksa neredeyse sana seslenecektim," diye fısıldadı. "Şuraya tırman bakayım, çabuk ol! Ah! Gelmekle ne kadar iyi ettin bilemezsin. Ben de şimdi seni düşünüyordum!"

Alyoşa da sevinmişti ama çitin öbür tarafına nasıl geçeceğini bilemiyordu. Ama Mitya kocaman, kuvvetli eliyle onu dirseğinden yakaladı, öbür tarafa atlamasına yardım etti. Alyoşa, rahip elbisesinin eteğini kaldırarak sokaklarda yalınayak dolaşan çocuklar gibi çevik bir hareketle öbür tarafa atladı.

Mitya coşkun bir sevinçle:

"Haydi, yürü gidelim!" diye fısıldadı.

Alyoşa, çevresine bakınınca bomboş bir bahçede olduklarını, kimsenin bulunmadığını gördü.

"Nereye gidelim?" diye sordu.

Bahçe küçük ama gene de ev sahibinin evine en aşağı elli adım vardı. Alyoşa:

"Burada kimse yok ki! Ne diye fısıldayarak konuşuyorsun?" diye sordu.

Dmitriy Fyodoroviç:

"Niye mi fısıldıyorum?" dedi. Sonra birden yüksek sesle: "Hay Allah kahretsin! Sahi neden fısıldıyorum sanki?" diye devam etti. "Görüyor musun, duygular insana bazen ne saçmalıklar yaptırıyor. Senin anlayacağın ben buraya gizli bir iş için geldim, gizli bir şeyi gözetliyorum. Bunun ne olduğunu sonra açıklarım. Şimdi bu işin gizli olduğunu biliyorum ya, ben de gizli gizli konuşmaya, aptal aptal fısıldamaya başladım. Oysa bu gereksiz. Hadi gel, ta oraya gideceğiz. Oraya gidinceye kadar hiç konuşma. Şu anda seni öpmek arzusunu duyuyorum!

Şan olsun dünyadaki Tanrıya,
Şan olsun içimdeki Tanrıya!

Bak sen gelmeden biraz önce burada oturuyor, bunu tekrar ediyordum."

Bahçe bir dönüm kadar ya da ondan biraz daha büyük bir şeydi. Dört bir yanında duvarların dibine ağaçlar dikilmişti: Elma ağaçları, akçaağaçlar, ıhlamur ağaçları, kayın ağaçları... Bahçenin ortası boştu. Bütün yaz boyunca biçilen otlar birkaç pud* kadar vardı. Hepsi de düzlüğün alt tarafına yığılmıştı. Ev sahibi bahçeyi daha bahardan birkaç rubleye kiralıyordu. İçinde ahududu, frenküzümü ve bektaşiüzümü kümeleri de vardı ama bunlar hep duvar diplerindeydi. Sebze kümeleri evin yakınındaydı. Onlar da daha yeni ekilmişti.

* 16.3 kg. lık bir ağırlık ölçüsü. *-çev.*

Dmitriy Fyodoroviç konuğunu bahçenin evden en uzak olan köşesine götürdü. Orada birden karşılarına gür ıhlamur ağaçları ile yaşlı frenküzümü, mürver, kartopu çiçeği kümeleri ve leylak fidanları arasında çok eski, yeşil renkte harap bir çardağın kalıntısı çıktı. Çardak zamanla kararmış, eğrilmişti ama kafesli yanları ve yağmur yağdığı vakit insanın sığınabileceği çatısı hâlâ ayaktaydı. Gerçekte ne zaman yapıldığını ancak Allah'ın bildiği çardak, rivayete göre elli yıl kadar önce küçük evin o zamanki sahibi emekli Binbaşı Aleksandr Karloviç Von Schmidt tarafından yaptırılmıştı. Ama artık her şey mahvolmuştu; döşeme çürümüş, bütün tahtalar sallanıyor, içerisi de küf kokuyordu. Çardağın içinde ayakları toprağa gömülü ahşap, yeşil bir masa, o masanın etrafında da çepeçevre yemyeşil, hâlâ oturulabilecek durumda tahta sıralar vardı. Alyoşa daha gelir gelmez ağabeyinin heyecanlı halini fark etmişti. Çardağa girince de gözü hemen masanın üzerinde duran yarım şişe konyakla, yanındaki küçük bir kadehe ilişti. Mitya kahkahalarla gülerek:

"Konyak ya!" dedi. "Sen bunu görür görmez, içinden 'gene kafayı çekiyor' dedin değil mi? Gördüğün hayaldir, inanma!

> İnanma, boş, yalancı kalabalığa
> Unut içindeki şüpheleri...

Ben kafayı çekmiyorum. Senin o domuz Rakitin'in dediği gibi azıcık "demleniyorum". O devlet müşaviri olunca böyle içtiği vakitler "demleniyorum" diyecek. Otur! Şu anda seni alıp bağrıma basmak isterdim Alyoşa. Hem de seni parçalarcasına, çünkü bütün dünyada... gerçek anlamıyla... ger-çek an-la-mıy-la ... (iyice kafana koy) yalnız seni seviyorum."

Bu son sözü neredeyse kendini kaybetmiş gibi, heyecanla söylemişti:

"Bir seni seviyorum, bir de o 'hain' kadını! Ona âşık oldum, âşık olunca da mahvoldum. Ama âşık olmak, sevmek değildir. İnsan nefret ettiği halde âşık olabilir. Bunu unutma. Şimdi neşeli olduğum için konuşabiliyorum. Otur şuraya! Masanın yanına! Ben de

yan tarafa otururum. Sana baka baka hep konuşacağım. Sen hep susacaksın, ben de hep konuşacağım. Çünkü artık zamanı geldi. Hem biliyor musun ben şunu kavradım ki burada gerçekten yavaş konuşmak gerekiyor. Çünkü burada... burada... en beklenmedik kulaklar bizi dinleyebilir. Her şeyi anlatacağım, dedim ya 'devamı var' diye... Neden içimden hep sana koşmak geliyordu? Neden şimdi de, bu son günlerde de sana susamış gibi bir duygu içindeyim? Şimdi de niçin öyleyim? (Beş gündür buraya demir atmış durumdayım.) Kaç gündür neden böyleyim? Çünkü... bunu yalnız sana söyleyeceğim... Çünkü öyle gerekiyor da ondan! Çünkü sen benim için bir ihtiyaçsın, çünkü yarın kendimi bulutlardan aşağı atacağım; çünkü yarın benim için bir yaşam bitiyor, bir başka yaşam başlıyor. Sen hiç rüyada bir tepeden uçuruma düştüğünü gördün mü? İşte ben de şimdi uçuruma doğru düşüyorum ama rüyada değilim. Hem de korkmuyorum, sen de korkma. Daha doğrusu içimde bir korku var ama tatlı bir duygu da var. Daha doğrusu tatlı bir duygu değil de, bir heyecan... Her neyse, Allah kahretsin bunları! Ne olursa olsun; güçlü bir ruhmuş, zayıf ruhmuş, kadın ruhuymuş, ne olursa olsun, vız gelir! Gel, seninle doğayı göklere çıkaralım: Bak çevremiz nasıl güneşli, gök ne kadar temiz, yapraklar yemyeşil, hâlâ yaz sürüp gidiyor, öğle geçti... saat dört... derin bir sessizlik! Sen nereye gidiyordun öyle?"

"Babama gidiyordum. Ama daha önce Katerina İvanovna'ya uğramak istiyordum."

"Demek hem ona, hem de babama gideceksin ha? Hay Allah! Ne rastlantı! Ben de seni neden hep çağırıp duruyordum, neden yanımda olmanı istiyordum, neden bütün ruhumla, hatta vücudumun her bir parçacığıyla susamış gibi hep seni arıyor, seni bekliyordum? Çünkü ben de seni önce babama, sonra da ona, Katerina İvanovna'ya göndermek istiyordum! Böylece bir çırpıda hem onunla, hem de babamla olan hesabımı kesecektim. Bir melek göndermek istiyordum. Herhangi bir kimseyi gönderebilirdim. Ama ille de bir melek göndermem gerekiyordu. Şimdi ise sen kendin gelip ona da babama da gideceğini söylüyorsun."

Alyoşa'nın yüzünde acı bir ifade belirdi. Elinde olmayarak:

"Gerçekten beni mi göndermek istiyordun?" diye sordu.

"Dur bakayım, sen bunu biliyordun. Görüyorum ki her şeyi hemen anladın ama sus, daha bir şey söyleme. Buna ne üzül, ne de ağla."

Dmitriy Fyodoroviç ayağa kalktı, bir an düşündü, sonra parmağını alnına değdirdi.

"Seni mutlaka o çağırmıştır, sana mektup yazmış ya da haber yollamıştır. Bu yüzden ona gitmeye karar vermişsindir. Yoksa kendiliğinden gider miydin hiç?"

Alyoşa:

"Kâğıdı burada," dedi ve cebinden mektubu çıkarıp, ağabeyine verdi.

Mitya mektuba acele ile göz gezdirdi.

"Demek arka yollardan gidiyordun öyle mi? Ey tanrılar, onu arka yollardan gönderdiğiniz için size şükürler olsun! Buradan geçerken, tıpkı masaldaki altın balığın, budala balıkçının ağına düştüğü gibi benim ağıma düştün. Dinle Alyoşa, dinle kardeşim, şimdi artık her şeyi söylemeye kararlıyım. Çünkü hiç olmazsa birine içimi dökmeliyim. Gökteki meleğe zaten her şeyi açıkladım, şimdi de yerdeki meleğe içimi açmalıyım. Yerdeki melek sensin; sen beni dinler, bana öğüt verir, beni bağışlarsın. İstediğim tek şey de herhangi bir üstün varlığın beni bağışlamasıdır. Dinle: İki varlık dünya ile tüm ilişkilerini keserek, bilinmeyen yerlere uçarlarsa ya da diyelim ki ikisinden biri uçarsa ve uçmadan ya da mahvolmadan önce öbürüne gelir, 'Benim için hiçbir insanın bir başka insandan istemeyeceği, ancak ölürken, ölüm döşeğinde isteyebileceği bir şeyi yapar mısın' diye yalvarırsa, öbürü onun bu isteğini yerine getirmez mi? Bir dost ya da bir kardeş bunu yapmaz mı?"

Alyoşa:

"Ben dileğini yerine getiririm. Yalnız ne olduğunu söyle. Hem çabuk söyle!"

"Çabuk mu söyleyeyim? Çabuk söyleyeyim ha... Hımmm... Acele etme Alyoşa: Hem acele ediyor hem kendini üzüyorsun. Artık

acele edecek bir şey yok. Şimdi dünya bambaşka bir dünya oldu. Ah Alyoşa! Ne yazık ki, sen düşünceler âleminden ayrılıp da insanın bütün varlığını saran heyecan nedir bunu öğrenemedin! Yahu ben neler söylüyorum? Sen mi heyecan nedir bilmeyeceksin? Ne budala şeyim ben! Bak ne diyorum:

'İnsan, soylu ol!'

Bu şiir kimindi?*

Alyoşa beklemeye karar vermişti. Gerçekten belki bütün üzüntülerinin hemen şu anda orada çözümleneceğini hissetmişti. Mitya, bir an düşünceye daldı, dirseğini masaya, avucunu da yanağına dayadı. İkisi de susuyorlardı.

Mitya:

"Alyoşa," dedi. "Bir tek sen benimle alay etmezsin. Ben itiraflarıma Schiller'in sevinç şarkısıyla başlamak isterdim *An Die Freude!*** Ama ben Almanca bilmiyorum, bildiğim tek şey: *An Die Freude*'dir. Sarhoşluktan saçmaladığımı da sanma. Ben bunları sarhoş olduğum için söylemiyorum. Konyak şişede durduğu gibi durmaz ama benim sarhoş olmam için iki şişe ister!

> Kırmızı suratlı Silene de
> Ayağı tökezlenen eşeğin üstünde...

Oysa ben daha bir şişenin dörtte birini bile içmedim. Silene de değilim. Silene değilim ama silyonum, yani güçlüyüm, çünkü ömrüm boyunca değişmeyecek bir karar verdim. Bu kelime oyunlarını yaptığım için beni bağışla. Zaten bugün birçok şey için bağışlamalısın; yalnız bu söz oyunları için değil. Üzülme, lafı dolandırmıyorum. Ciddi konulardan söz ediyorum. Bir an sonra göreceksin, asıl konuya gireceğim. Öyle bin dereden su getirip sabrını tüketmeyeceğim. Dur, nasıldı..."

Başını kaldırdı, bir an düşündü, sonra birden neşeyle okumaya başladı:

---

* Goethe'nin (1749-1832) *Das Göttliche* (İlahi) şiirinden alınmıştır. -*ed.*

** Schiller'in (1759-1805) *Neşeye Övgü* şiirine atıf yapılıyor. -*ed.*

Saklanıyordu, ürkek, çıplak, vahşi
Troglodid, kayalık mağaralarda.
Göçebe, tarlaları yağma ederek,
Gidiyordu ovalardan ovalara...
Hışımla koşuyordu, ormanlarda
Eli mızraklı, oklu avcı...
Yazıklar olsun, dalgalarla atılanlara
Kucak açmayan sevimsiz kıyılara.
Olimpos dağının tepesinden,
İniyordu ana Ceres
Kaçırılan Proserpina'nın peşinden.
Vahşiydi, karşısındaki dünya.
Ne bir yer gösterildi, ne bir ikram yapıldı
Hiçbir yerde Tanrıça'ya.
Hiçbir yerde tapınak yoktu,
Saygının belirtisi olarak Tanrıya...
Tatlıdır, tarlaların, ağaçların meyvaları,
Ama yoktu hiçbiri sofrada.
Yalnız dumanı tütüyordu, cansız vücutların
Kanlı mihraplarda.
Nereye çevirse hüzünlü bakışını,
Orada görüyordu, Ceres
Küçüldükçe küçüldüğünü
Her yönden insanın.

Mitya'nın göğsünden hıçkırıklar boşaldı. Alyoşa'yı kolundan yakaladı:

"Dostum, dostum... Sen düşmüşken de bana dostsun, düşmüşken bile... İnsan dünyada nelere dayanmak zorundadır, ne korkunç dertlere karşı karşıyadır! Sanma ki ben sadece subay üniforması giyen, konyak içen ve ahlaksızlık eden kaba herifin biriyim. Yalan söylemiyorsam, hemen hemen yalnız bunu, insanın düşkünlüğünü düşünüyorum kardeşim. Tanrı şimdi de beni yalan söylemekten ve kendimi övmekten korusun. Ben o insanı düşünüyorum, çünkü ben de böyle bir insanım.

Kurtulsun ruhu
Alçaklıktan diye,
Ebedi bir anlaşma yaptı insan,
Yaşlı dünya ile.

Yalnız mesele şurada: Dünyayla ebedi bir anlaşmayı nasıl yapayım? Ben onu öpmüyorum, göğsünü de yarmıyorum; yoksa köylü ya da çoban mı olmalıyım? Yolumda yürüyorum ama bilmiyorum, nereye gidiyorum: Bir pisliğe, şerefsizliğe giden yolda mıyım yoksa aydınlığa ve sevince doğru mu yürüyorum? Felaket burada çünkü dünyada her şey zaten muamma! Ahlaksızlığın en utanç verici bataklıklarına gömüldüğüm vakitler (zaten başıma yalnız bunlar gelmiştir) daima Ceres ile insanı söz konusu eden bu şiiri okurdum. Bu beni iyi bir insan yapar mı? Hiçbir zaman! Çünkü ben bir Karamazov'um. Çünkü kendimi uçuruma atarsam, muhakkak tepetaklak, ayaklarım yukarıda başım aşağıda olarak düşerim! Üstelik bu gurur kırıcı durumdan memnunluk duyar, bunu kendim için güzel bir şey sayarım. İşte alçaklığın ta dibine düştüğüm zaman, birden ilahi okumaya başlarım. Lanetliysem, adiysem, alçaksam bundan ne çıkar? Yeter ki Tanrımın eteğine yüz süreyim. Şeytanın izninden gitsem ne olur? Öyle olsa bile ben de senin çocuğunum Tanrım, seni seviyorum, bundan coşkun sevinç duyuyorum! Sevinçten yoksun bir dünya var olamaz.

İçer sonsuz sevinci
Yarattığı ruh Tanrının,
Gizli bir güçtür köpüren
Alev kupasında yaşamın.
O güçtür filizleri ışığa çıkaran.
Güneşleri yaratan kaoslardan.
Bilginlere sır vermeyen
Sayısız yıldızları,
Serpen sonsuzluklara.

Sürükler peşinden
Kutsal bağrına doğa,
Soluyan, sevinç duyan

Tüm varlıkları, milletleri.
Mutsuzken bize dost verdi.
Üzüm suyunu, esin çelenklerini...
Verdi şehvetin zevkini böceklere
Meleklere de Tanrıya hizmeti...*

Ama şiir yeter artık! Gözyaşları içindeyim, bırak biraz daha ağlayayım. Varsın bu herkesin gülerek alay ettiği bir aptallık olsun, yalnız sen buna gülme. Bak, şimdi senin de gözlerinin içi parlıyor. Şiir yeter artık! Şimdi sana o böceklerden, Tanrının cinsel zevkler bağışladığı o böceklerden söz etmek istiyorum; hatırlıyorsun ya:

'Verdi şehvetin zevkini böceklere...'

İşte o böcek benim, kardeşim; o şiirde benden özel olarak söz edilmiştir. Hem biz Karamazov'lar hepimiz aynıyız. Senin içinde de, senin gibi bir meleğin içinde bile böyle bir böcek yaşıyor; damarlarındaki kanın köpürmesi bundandır! Bunlar gerçek fırtınalardır. Şehvet fırtınası, basit bir fırtınadan daha şiddetlidir. Güzellik korkunç, feci bir şeydir! Korkunçtur, çünkü tanımlanamaz; çünkü Tanrı bize yalnız bilmeceler vermiştir. Şurada kıyılar birbirine bitişir, şurada aykırılıklar birarada yaşar. Ben çok cahilim ama bütün bunları çok iyi düşündüm. Korkunç denecek kadar çok sır var! Yeryüzünde insana baskı yapan, onu ezen pek çok bilmece var. Bunları çözebildiğince çöz, o zaman tereyağından kıl çekmiş gibi olursun. Güzellik! Vicdanı yüksek, zekâsı da parlak olan bir insanın başlangıçta Hazreti Meryem'i kendisi için bir ideal olarak kabul edip sonunda Sodom'u** bir ideal haline getirmesine katlanamıyorum. Ruhunda Sodom'u ideal olarak kabul ettiği halde Hazreti Meryem'den de vazgeçmeyen insanın durumu ise daha da korkunçtur; yüreği günahsız gençlik yıllarındaki gibi yanar durur. Sözün kısası insan çok geniş, hatta aşırı derecede geniş bir varlıktır, ben olsam onu biraz daraltırdım!

---

* Schiller'in *Neşeye Övgü* şiirinden alınmıştır. *-ed.*

** Kutsal kitaplarda adı geçen iki şehirden (diğeri Gomore) biri. Bu şehir halkı fuhuş ve çeşitli ahlaksızlıklar yüzünden Tanrının gazabına uğramıştı. Sodom burada, günahkârlık, ahlaksızlık anlamında kullanılmaktadır. *-çev.*

Öyle Allah'ın belası bir iş ki bu, şeytan bile içinden çıkamaz! Eskiden insan aklının şerefsizlik saydığı bir şey, bir de bakarsın yüreğine katıksız bir güzellik olarak görünür. Sodom'da güzellik var mı? Öyleyken inan bana, insanların çoğu için güzellik Sodom'dadır! Hatta yalnız oradadır. Bu sırrı biliyor muydun, bilmiyor muydun? Feci olan şu ki, güzellik yalnız korkunç değil, aynı zamanda sır olan bir şeydir. Bu konuda şeytan Tanrıyla savaşır: Savaştığı alan da insanların yüreğidir. Her neyse, kimin ne derdi varsa onu konuşur. Gelelim asıl konumuza!"

IV

ATEŞLİ BİR YÜREĞİN İTİRAFLARI - Fıkralarla

"BEN o zamanlar ne âlemler yaptım. Biraz önce babam kızları iğfal ettiğim için sırasında birkaç bin ruble ödediğimi söyledi. Bu alçakça bir uydurmadan başka bir şey değildir. Hiçbir zaman böyle bir şey olmamıştır, olan "şeyler" için hiçbir para vermek zorunda kalmamışımdır. Benim için para bir süs, insanın içini ısıtan bir ateş, bir dekordur. Şimdi bakarsın gönlümün sevgilisi bir hanımefendidir, ertesi günün yerini bir sokak kızı alır. Onu da ötekini de eğlendiririm; avuç dolusu parayı sokağa atarım, müzik olsun, gürültü patırtı olsun, çingeneler gelsin diye. Gerekirse kadına da para veririm, çünkü kadın parayı kabul eder, hem de müthiş bir istekle alır parayı, üstelik sevinir, teşekkür eder.

Hanımefendiler beni severdi. Hepsi değil tabii ama bazen sevenler olurdu, vallahi olurdu; oysa ben her zaman arka sokakları, sessiz, karanlık köşeleri sevmişimdir. Meydanların arkasında, karanlık çıkmaz sokaklarda serüvenler, beklenmedik olaylar, çamurlarda külçeler vardır. Ben konuşurken hep alegorik sözler kullanırım kardeşim. Bizim küçük kentimizde böyle sahici arka sokaklar yoktu, ama ahlak bakımından vardı. Eğer sen de benim gibi olsaydın, o arka sokağın ne demek olduğunu anlardın... Ahlaksızlıktan hoşlanırdım, o ahlaksızlıkların verdiği utanç duygusundan

da zevk alırdım, gaddarlıktan da hoşlanırdım. Şimdi sen söyle, ben bir tahtakurusu, zararlı bir böcek değil miyim? Boşuna dememişler Karamazov diye! Bir gün bütün kent halkı ile birlikte pikniğe gittik. Yedi troykaya binmiştik; karanlıkta, kışın soğuğunda, kızağın içinde komşu kızlardan birinin elini sıkmaya başladım, kızcağızı (bir memur kızıydı), zavallı, sevimli, yumuşak karakterli, kendini savunamayan, boynu bükük kızcağızı benimle öpüşmeye zorladım. Karanlıkta birçok şeye razı oldu. Zavallıcık ertesi günü gidip evlenme teklif edeceğimi sanıyordu. (Kızlar bana iyi bir kısmet olarak değer verirdi.) Öyleyken ondan sonra onunla bir tek laf olsun etmedim. Beş ay hiçbir şey konuşmadım. Bazen danslı bir toplantıda salonun köşesinden (bizim orada kızlar toplantılarda dans eder durur) küçük gözleriyle beni nasıl gözetlediğini, gözlerinde nasıl çaresiz kalmış bir insanın duyduğu öfke ateşinin yandığını görürdüm. Bu oyun hoşuma giderdi: Ben yalnız içimde beslediğim o böceğin şehvet duygusundan zevk almışımdır. Beş ay sonra kızcağız bir memurla evlenip başka yere gitti... Bana kızarak ve belki de beni hâlâ severek gitti. Şimdi ikisi mutlu yaşıyorlarmış.

Şuna da dikkat et ki, bu işi kimseye söylemedim, kızı dile düşürmedim; gerçi ben isteklerimde adiyim, alçaklıktan hoşlanıyorum ama namussuz değilim. Bakıyorum kızarıyorsun; gözlerin kıvılcımlar saçıyor! Seni bu kadar çamurda dolaştırdım işte, yeter! Bütün bunlar daha Paul de Kock'un* romantikliği gibi hafif şeyler. Oysa o katı yürekli böcek artık ruhumda büyüdü, gittikçe kuvvetlendi. Buna benzer bir sürü anım vardır; koca bir anı defterini doldurur. Tanrı o kızcağızlardan razı olsun, sağ olsunlar! Ben sevgililerimden dargın ayrılmaktan hoşlanmazdım. Aynı zamanda hiçbir zaman hiçbirini ele vermedim. Kimseye, hiçbirini anlatıp da dile düşürmedim. Her neyse yeter artık. Yoksa sen buraya seni bu pislikler için mi çağırdım sanıyorsun? Hayır, hem sana daha ilginç bir şey anlatacağım; ama senden utanmadığım hatta neredeyse sana bunları anlattığıma sevindiğim için şaşma."

---

* Paul de Kock (1794-1871) Popüler romanlar yazan bir yazar. *-çev.*

Alyoşa birden:

"Bunu kızardığımı gördüğün için söylüyorsun," dedi. "Ben ise sözlerinden, yapmış olduğun hareketlerden ötürü kızarmadım; ben de senin gibiyim de ondan kızardım."

"Sen mi? Amma da yaptın! Azıcık aşırı kaçtı galiba."

Alyoşa heyecanla:

"Hayır, hiç de değil," dedi.

Belliydi ki, bu düşünce çoktandır aklına gelmişti. Devam etti:

"İkimiz de aynı merdivende duruyoruz. Ben en alt basamaktayım, sen ise ta yukarılarda, belki on üçüncü basamakta filan duruyorsun. Ben bu işe böyle bakıyorum. Yalnız durum aynı, aramızda hiçbir ayrılık yok. En alt basamağa ayak basan bir insan, ne olursa olsun günün birinde üst basamağa da mutlaka basacaktır."

"Demek sence basamağa hiç basmamalı öyle mi?"

"Evet. Kimin elindeyse... Hiç ayak basmamalı."

"Peki bu senin elinde mi?"

"Öyle sanıyorum ki, hayır."

"Sus Alyoşa! Sus yavrum! Elini öpmek istiyorum. Hiç... öyle... Yalnız duygulandığım için. O cadı Gruşenka insan sarrafıdır. Bana bir gün seni bir lokmada yutacağını söylemişti... Susuyorum, susuyorum! Adiliklerden, sineklerin pislikleriyle kirletilmiş bir düzeyden, benim felaketim olan bir başka düzeye, gene sinek pislikleriyle daha doğrusu her çeşit adilikle dolu bir düzeye geçelim. Gerçi bizim moruk bakireleri iğfalden söz ederek yalanlar attı ama... İşin aslına bakarsan yaşadığım trajedide gerçekten böyle şeyler oldu. Hoş, yalnız bir kez oldu ya... O da iş sonuna varmadan yarıda kaldı. Beni yalan söyleyerek kınayan bizim moruk, bu gülünç olayı bilmiyor bile. Ben bunu hiçbir zaman, hiç kimseye söylemedim. İlk olarak sana anlatacağım. Tabii Vaneçka'yı hesaba katma. O her şeyi bilir! Senden daha önce öğrendi, çoktandır bu işi biliyor. Ama mezar gibidir."*

"İvan mı mezar gibidir?"

---

* Rusçada "Sır Küpü" anlamına gelen bir deyim. *-ed.*

"Evet."

Alyoşa dikkat kesilmiş dinliyordu.

"Gerçi sınırdaki o taburda asteğmen olarak bulunuyordum ama göz hapsindeydim, sürgün gibi bir şeydim. Kent halkı ise beni olağanüstü denecek kadar iyi karşılamıştı. Parayı har vurup harman savuruyordum. Herkes zengin olduğumu sanıyordu, kendim de buna inanıyordum. Hoş, gönüllerini herhalde başka şeylerle de kazanmışımdır. Gerçi beni görünce başlarını sallıyorlardı ama işin doğrusu beni seviyorlardı. Artık ihtiyar bir adam olan yarbayım birden kancayı bana taktı; olur olmaz şeylerden çatıp duruyordu. Ama benim arkam vardı, sonra bütün kent halkı da beni destekliyordu, bu bakımdan pek fazla çatmasına imkân yoktu. Suç bendeydi, ben mahsus gereken saygıyı göstermiyordum. O da gururlu bir tavır takınıyordu. Bu yaşlı, inatçı, iyi yürekli ve konuksever adamın vaktiyle iki karısı varmış, ikisi de ölmüş. Biri, ilk evlendiği, basit bir ailenin kızıymış. Ondan olan kız da anası gibi basitti. Bu kız, ben oradayken yirmi dört yaşlarında bir bakireydi; ölen annesinin kız kardeşi ve ağzı var dili yok, basit bir kadıncağız olan teyzesiyle birlikte babasının yanında oturuyordu. Yarbayın büyük kızı basit ama canlı kızdı. Birini anarken iyi bir söz söylemek hoşuma gider: O kızdan daha iyi karakteri olan birine hiç rastlamadım yavrum. Adı Agafya idi. Düşün bir kez: Agafya İvanovna. Hem hiç de çirkin değildi, Rus tipiydi: Uzun boylu, beyaz tenli, etine dolgun, gözleri çok güzel bir kızdı; yalnız biraz dolgun yüzlüydü. İki defa kısmet çıktığı halde evlenmemiş, teklifleri tepmiş ama neşesini yitirmemişti.

Onunla dost olduk, senin anlayacağın şekilde değil; bu işte her şey tertemizdi, her şey dostça olmuştu. Zaten ben sık sık kadınlarla işin içine hiç günah karıştırmadan, yalnız kardeşlik ederek anlaşmışımdır. Onunla öyle açık şeylerden konuşarak sohbet ediyordum ki, aklın durur. Oysa o bunlara sadece gülüyordu. Birçok kadın açık saçık konuşmaktan hoşlanır, bunu böyle bil. Üstelik bakireydi, bu da benim için eğlenceliydi. Sonra başka bir şey daha vardı: Ona hiçbir bakımdan soylu bir genç kız denilemezdi... Teyzesiyle

birlikte, babasının evinde sanki bile bile kendilerini küçülterek, çevreleriyle kendilerini bir tutmayarak yaşıyorlardı. Herkes onu seviyor, yardımına ihtiyaç duyuyordu. Çünkü ün salmış, becerikli bir terziydi. Yaptığı yardımlar için para istemiyordu ama kendisine bir şey hediye ettikleri vakit almaktan da kaçınmıyordu.

Yarbaya gelince, o bambaşkaydı. Bizim orada en önemli kişilerden biriydi. Rahat yaşıyordu, bütün kent halkını evine misafir ederdi: Akşam yemekleri, danslı toplantılar... Ben bölüğe geldiğim zaman, bizim küçük kentte herkes, kısa bir süre sonra yarbayın ikinci kızının başkentten geleceğinden söz etmeye başlamıştı. Kız güzeller güzeliymiş, başkentteki soylu kişilerin çocuklarının olduğu enstitüden daha yeni çıkmış. İşte bu ikincisi, yarbayın ikinci karısından olan kızı, Katerina İvanovna'nın ta kendisiydi. Yarbayın ikinci karısı o zaman ölmüştü; kendisi bilmem hangi tanınmış generalin soylu ailesinden gelmeydi. Bununla birlikte doğru kaynaklardan öğrendiğime göre evlenirken çeyiz olarak yarbaya hiçbir şey getirmemişti. Akrabaları nüfuzlu insanlardı, zengin olduğu konusunda ümitler beslenmişti ama kadın para bakımından boş çıkmıştı.

O enstitüyü bitiren kız gelince (büsbütün kalmak için değil de konuk olarak), sanki bizim bütün kent değişti. En tanınmış hanımlarımız, iki generalin, bir albayın eşleri, onların arkasından da herkes ama herkes kızı bir türlü paylaşamayarak, eğlendirmek için birbirleriyle yarışa başladılar. Artık baloların, pikniklerin kraliçesi oydu. Onun şerefine canlı tablolar yapılıyor, bilmem hangi mürebbiyelerin yararına yemekler pişiyordu. Ben ise susuyor, kafayı çekiyordum; işte o günlerde öyle bir iş yaptım ki, bütün şehir çalkalanmaya başladı.

Baktım, kız beni tepeden tırnağa süzüyor. Onunla bizim komutanın evinde, komutanın karısının yanında karşılaşmıştık. Ama o zaman ona yaklaşmadım, seninle tanışmaya tenezzül etmiyorum der gibi davrandım. Ancak aradan bir süre geçtikten sonra, gene bir gece toplantısında yanına yaklaştım, konuşmaya başladım. Bana şöyle bir baktı, küçümseyen bir tavırla dudaklarını büzdü,

içimden 'Dur, bekle, intikamımı alacağım!' diye söylendim. O zamanlar karşılaştığım olayların çoğunda müthiş kaba davranırdım; öyle olduğumu kendim de hissederdim. Ama aslında seziyordum ki, Katenka öyle saf bir yatılı okul öğrencisi değil, karakterli, gururlu ve gerçekten iyi, üstelik zeki ve tahsilli bir kızdı. Oysa bende ne biri ne öteki vardı.

Ne sanıyorsun? Ona evlenme teklif etmek istediğimi mi? Hiç de değil! Yalnız öyle aslan gibi bir genç olduğum halde, bunu anlamıyor diye ondan intikam almak istiyordum. O arada âlemler yapıyor, etrafı kırıp döküyordum. Sonunda yarbay beni üç gün hapis cezasına çarptırdı. İşte bu sırada babam bana altı bin ruble gönderdi, ben de ona her şeyden resmen vazgeçtiğimi, hesaplarımızın kapandığını ve artık bundan böyle ondan hiçbir şey istemeyeceğimi bildiren bir mektup yolladım. O zamanlar hiçbir şey anlamıyordum; zaten kardeşim ben buraya gelinceye kadar, hatta şu son günlere, belki bugüne kadar babamla aramızdaki para tartışmalarından hiçbir şey anlamamıştım. Her neyse, bırakalım şimdi bunları, sonra konuşuruz.

İşte o zaman arkadaşımdan aldığım bir mektuptan kendim için çok ilgi çekici bir şey öğrendim: Bizim yarbaydan hoşnut olmayanlar varmış, dürüstlüğünden şüphe ediliyormuş, sözün kısası düşmanları ayağını kaydırmaya hazırlanıyormuş. Gerçekten de tümen komutanı geldi, onu yerin dibine batırdı. Aradan bir süre geçince ordudan istifa etmesini emrettiler. Bütün bunların nasıl olup bittiğini etraflı olarak anlatmayacağım; adamın gerçekten düşmanları vardı. Yalnız şu kadarını söyleyeyim ki, kentte birden herkes ona karşı da bütün ailesine karşı da aşırı derecede soğukluk gösterdi. Herkes birden uzaklaşan bir dalga gibi onlardan elini eteğini çekti.

İşte o sırada ilk oyunumu oynadım: Dostluğumu devam ettirdiğim Agafya İvanovna ile görüştüm, ona 'Beybabanızın zimmetine dört bin beş yüz ruble geçmiş,' dedim. 'Neden öyle söylüyorsunuz? Geçenlerde general geldi, bütün para ortadaydı,' dedi. 'O zaman öyleydi ama şimdi o paraların hepsi yok olmuş,' dedim. Fena halde korktu: 'Beni korkutmayın rica ederim, bunu kimden işittiniz?'

diye sordu. 'Üzülmeyin, ben kimseye bir şey söylemem!' dedim. 'Bilirsiniz ki, ben bu bakımdan mezar gibiyimdir. Yalnız söz açılmışken şunu söylemek isterdim. Hani olur ya, aklınızda bulunsun, eğer beybabanızdan o dört bin beş yüz rubleyi isterlerse, o da bu parayı bulamazsa, mahkemelere çıkıp oradan da ihtiyar yaşında rütbesini kaybetmesindense, gizlice o enstitülü kız kardeşinizi evime gönderiverin, bana para geldi, dört bin beş yüzü eline sayarım. Bu sırrı da ömrüm boyunca saklarım.'

Bunun üzerine: 'Ah, siz ne alçak adamsınız!' dedi. Yemin ederim kelimesi kelimesine öyle dedi! 'Ne kötü kalpli, ne adi insansınız! Bunu söylemeye nasıl diliniz varıyor!' Müthiş bir öfke içinde gitti, ben de peşinden seslenerek bu sırrın kutsal bir şey olarak saklanacağını ve hiçbir zaman kimseye açıklanmayacağını bildirdim. Hemen söyleyeyim ki o iki kadının yani Agafya ile teyzesinin bu hikâyede başından sonuna kadar gerçekten tertemiz, melek gibi iki varlık olduklarını biliyorum. Kız kardeşleri olan o gururlu Katya'ya, gerçekten taparcasına sevdikleri, karşısında kendilerini küçülttükleri, oda hizmetçisi gibi hizmet ettikleri o Katya'ya gelince... Her neyse Agafya o işi, yani yaptığımız o konuşmayı gidip Katya'ya daha o zaman söylemiş. Sonradan bunu çok iyi bir yerden öğrendim. Bunu saklamamış. Eh, benim de istediğim buydu zaten.

Bir gün aniden yeni albay birliği teslim almaya geldi. Her şeyi devraldı. Eski yarbay birden hastalandı, kımıldayacak hali yoktu. İki gün iki gece evde yattı. Bir türlü elindeki parayı teslim edemiyordu. Bizim doktor Kravçenko gerçekten hasta olduğunu ileri sürüyordu. Ama ben güvenilir kaynaklardan gizlice hem de daha çok önceden şunu öğrendim: Söz konusu para var ya, komutanlık teftişi bitirir bitirmez, bu para bir süre için ortadan yok oluyormuş. Bu, dört yıldır hep böyleymiş. Yarbay bu parayı çok sadık bir adamına, bizim tüccarlardan birine borç olarak verip işletiyormuş. Dul, yaşlı, sakallı, gözünde altın çerçeveli gözlüğü olan Trifonov panayıra gider, orada bir iş çevirir, sonra parayı olduğu gibi yarbaya geri verirmiş. Elbette panayırdan dönüşte yarbaya hediyeler, hediyelerle birlikte paranın faizini de getirirmiş!

Yalnız o sefer Trifonov panayırdan dönerken hiçbir şey getirmemiş. (Bunları o zaman tesadüfen, Trifonov'un tek varisi olan, salyalı biricik oğlundan öğrendim; bu oğlan dünyada görülmüş en ahlaksız oğlanlardan biridir!) Yarbay hemen ona koşmuş, aldığı cevap da şu olmuş: 'Ben sizden hiçbir zaman hiçbir şey almadım, alamazdım da.' İşte bizim yarbay bu yüzden başına bir havlu sarmış, evinde oturup duruyormuş... Üç kadın da durmadan başına buz koyuyorlarmış. Birden elinde defterle bir asker çıkagelmiş ve şu emri bildirmiş: 'Birliğe ait parayı iki saat içinde teslim ediniz!' Yarbay parayı teslim edeceğine imza atmış (sonradan bu imzayı defterde gördüm), kalkmış, üniformasını giyeceğini söylemiş, yatak odasına koşmuş, çift namlulu av tüfeğini almış, namluya bir fişek sürmüş, sağ ayağından çizmesini çıkarmış, tüfeğin namlusunu göğsüne dayamış, sonra ayağıyla tetiği aramış. Benim o zamanki sözlerimi aklında tutan Agafya ise babasının böyle bir şey yapacağından şüphelenip gizlice yaklaşmış, içerisini gözetlemiş, olup bitenleri görmüş, tam zamanında rüzgâr gibi içeri dalmış, arkadan babasının üstüne atılmış, ona sımsıkı sarılmış, tüfek patlamış, kurşun tavana çarpmış ama kimse yaralanmamış. Ötekiler de koşarak gelmişler, yarbayı yakalamışlar, tüfeği elinden almışlar, ellerini tutmuşlar. Bütün bunları sonradan en ince noktasına kadar öğrendim.

Ben o sırada evdeydim, hava hafifçe kararıyordu. Çıkmak üzereydim. Giyinmiş, taranmış, mendilime koku damlatmış, kasketimi almıştım. Tam bu sırada birden kapı açıldı; karşımda, benim evimde, Katerina İvanovna duruyordu.

Hayatta ne garip şeyler oluyor! O sırada sokakta bulunan hiç kimse onun benim evime geldiğini görmemiş. Böylece bu iş kentte bir sır olarak kaldı. Ben o sırada kocaları memur olan çok yaşlı iki kadının evinde kiradaydım; bana onlar hizmet ediyorlardı. Saygıdeğer kadınlardı. Hiçbir konuda sözümden dışarı çıkmazlardı. O zaman da emrim üzerine bu iş için ağızlarını bile açmayıp birer sır küpü oldular. Tabii ben kızı görür görmez durumu anladım. O içeri girince karşımda dimdik durup, gözlerimin içine baktı. Koyu renk gözlerinin kararlı, hatta meydan okuyan bir bakışı vardı. Ama

dudaklarında ve ağzının yan taraflarında kararsızlığını belirten bir titreme göze çarpıyordu:

'Kız kardeşim, eğer bu parayı almak için bizzat evinize gelirsem bana dört bin beş yüz ruble vereceğinizi söyledi. İşte geldim... Parayı verin!' dedi.

Sözünü bitiremedi, nefesi tıkandı, korktu, sesi titredi. Dudaklarının ucuyla ağzının yan tarafındaki kırışıklar titremeye başladı. Alyoşa, beni dinliyor musun yoksa uyuyor musun?"

Alyoşa heyecanla:

"Biliyorum ki doğruyu olduğu gibi söyleyeceksin Mitya," dedi.

"Gerçeği söyleyeceğim ya! Madem doğrusunu isliyorsun, işte her şey nasıl olup bittiyse öyle anlatacağım... Kendimi savunmaya çalışmayacağım. O anda ilk aklıma gelen düşünce tam Karamazov'lara yakışır bir düşünceydi. Bir gün beni kırkayak sokmuştu, ondan sonra iki hafta ateşler içinde yandım; işte o sırada da aynı şekilde yüreğimi kırkayak sokmuş, zararlı bir böcek sokmuş gibi bir his duydum anlıyor musun? Kızı tepeden tırnağa süzdüm. Sen onu görmüştün değil mi? Allah için güzeldir. Ama o andaki güzelliği öyle basit bir güzellik değildi. O anda yüksek bir varlık olduğu ve vicdanının sesine uyarak babası uğruna kendisini kurban ettiği için güzeldi. Ben ise onun yanında adi bir adam, tahtakurusu gibi bir şeydim. Öyleyken onun bütün varlığı, bütün benliği hem ruh, hem de vücut olarak bir bütün halinde benim keyfime, benim gibi bir tahtakurusunun, bir alçağın emrine tabiydi. Etrafı çevrilmişti. Sana bir şey söyleyeyim mi, o tahtakurusu zehri var ya, o kadar benliğimi, varlığımı sardı ki, az kalsın bu acı veren istekten kalbim duracaktı. Duruma bakarsan artık hiçbir çatışma olamaz gibiydi: Tam bir tahtakurusuna yakışır şekilde... Tam bir zehirli örümcek gibi, hiç acıma duymadan davranabilirdim... Heyecandan ağzım bile kurudu.

Beni dinle: Tabii herhangi bir şey olsaydı, hemen ertesi günü, her şey efendice hallolsun diye, daha doğrusu âdet yerini bulsun ve bu bakımdan hiç kimse bu işi bilmesin, öğrenmesin diye gidip ona evlenme teklif edecektim. Çünkü çok adi istekleri olan bir adamım

ama kendime göre şerefim var. İşte o anda biri kulağıma 'Yahu sen yarın ona evlenme teklifi yapmak için gidersen, o yanına çıkmaz bile; arabacısına emreder, seni yaka paça dışarı atmasını söyler. Herkese ne dersen de, istersen her şeyi bütün kente yay! Senden korkmuyorum diyecektir,' diye fısıldadı. Kıza baktım; o kulağıma fısıldayan ses yalan söylememişti. Tabii öyle olacaktı, kıçıma bir tekme atıp kovacaklardı beni. Kızın yüzünden belliydi öyle olacağı. İçimde öfke köpürmeye başladı. O kıza alçakça, domuzuna, bezirgânca oyun oynama isteği duydum. Ona şöyle alaylı baktıktan sonra kız hazır karışımda öyle duruyorken ancak bir bezirgâna yakışan sesle, onu yıldırım çarpmış durumuna getirerek: 'Canım o dört bin bende ne arasın! Ben şaka etmiştim. Bunu gerçek mi sandınız? Doğrusu çok safmışsınız hanımefendi, çok safça bir hesap yapmışsınız! Belki iki yüz rubleciği seve seve, canı gönülden veririm. Ama dört bin, büyük para küçük hanım! Öyle bir heves için sokağa atılamayacak bir para! Boşuna zahmet etmişsiniz,' demek istiyordum.

Tabii öyle söylemiş olsaydım, her şeyi kaybederdim. O da kaçıp giderdi tabii. Ama buna karşılık intikamımı almış olacak ve müthiş bir zevk duyacaktım. Bu da her şeye değerdi. Belki ondan sonra ömrüm boyunca pişmanlık duyacaktım ama o anda o oyunun zevkini çıkaracaktım ya! İnanır mısın, böyle bir şeyi hiçbir kadına karşı duymamışımdır! Hiçbir kadına böyle bir anda öylesine bir nefretle bakmamışımdır. İşte, bak haç çıkarıyorum: O kıza üç ya da beş saniye nefretle baktım işte... Böylesine bir nefretle, çılgınca bir aşk arasında kıl payı vardır!

Pencereye yaklaştım, alnımı buz tutmuş cama dayadım; hatırlıyorum, buz, alnımı ateş gibi yaktı. Merak etme, onu çok bekletmedim, arkamı döndüm, masaya yaklaştım, çekmeceyi çektim, içinden yüzde beş faizli ve hamiline yazılmış beş bin rublelik bir senet çıkardım. (Bu senet odamda Fransızca sözlüğün içinde duruyordu.) Senedi gösterdim, katladım, ona verdim. Sonra hole açılan kapıyı kendim açtım, bir adım geri çekildim, en saygılı tavırla onun karşısında yerlere kadar eğildim. İnan bana!

Kız irkildi, bir saniye kadar bana dik dik baktı, aniden soldu, şu masa örtüsü gibi bembeyaz oldu. Sonra birden aynı şekilde, hiçbir söz söylemeden, sert bir hareketle değil, yumuşak bir şekilde, iki büklüm olmuş gibi yavaşça yere çöktü, büzüldü, ayaklarıma kapandı, başını yere koydu... Hiç de enstitü öğrencileri gibi değil, tam bir Rus kadını gibi! Sonra birden fırladı, koşarak çıkıp gitti. Kılıcım belimdeydi; o koşup gittikten sonra onu kınından çıkarıp hemen oracıkta kendimi vurmak istedim. Niçin? Bunu kendim de bilmiyordum. Tabii bu müthiş bir budalalık olacaktı. Ama herhalde heyecandan yapmak istiyordum bunu. Biliyor musun, insan bazen coşkun bir heyecandan ötürü kendini vurabilir. Ama ben kendimi vurmadım, yalnız kılıcımı öperek onu tekrar kınına yerleştirdim... Tabii bunları sana anlatmasam da olurdu... Hem galiba ben şimdi sana bütün iç çatışmalarımı anlatırken biraz işi büyüttüm, kendimi övmek için olup bitenleri süsledim galiba. Ama varsın öyle olsun, ne ziyanı var? İnsanın yüreğinde ne şeytanlar gezer! Hepsinin canı cehenneme! İşte Katerina İvanovna ile başımdan geçen 'serüven' bu kadar. Şimdi bu işi bir kardeşim İvan, bir de sen biliyorsunuz."

Dmitriy Fyodoroviç kalktı, heyecanla bir iki adım attı, mendilini çıkarıp alnının terini sildi, sonra yine oturdu. Ama deminki yerine değil de, karşı duvarın dibinde bir yere oturmuştu. Bu yüzden Alyoşa onu görebilmek için o yöne doğru dönmek zorunda kaldı.

V

ATEŞLİ BİR YÜREĞİN İTİRAFLARI - Tepetaklak

ALYOŞA:

"Şimdi işin yarısını öğrenmiş oldum," dedi.

"Birinci yarısını, anlıyorsun ya; bu bir dramdı. Hem de orada olup biten bir dram. İkinci yarısı ise bir trajedidir ve burada oynanacaktır."

Alyoşa:

"Ben ikinci yarısından daha hiçbir şey anlayamadım," dedi.

"Peki ben, ben anlıyor muyum sanki?"

"Dur Dmitriy! İşin içinde önemli olan bir şey daha var. Bana şunu söyle: Nişanlıydın, öyle değil mi? Şu anda nişanlı değil misin?"

"Hemen o zaman nişanlanmadım. O iş olduktan üç ay sonra nişanlandım, bunlar olup bittikten sonra. Ertesi gün kendi kendime: 'Bu iş bitti, artık bir devamı olamaz!' diye söylendim. Ona gidip evlenme teklif etmek, bana alçakça bir şey olarak görünüyordu. O da ondan sonra kentimizde altı hafta daha kaldığı halde, orada olduğunu belli edecek tek söz söylemedi. Yalnız doğrusunu söyleyeyim, bir şey oldu: Onun bana gelişinin ertesi günü, hizmetçileri hiçbir şey söylemeden bir zarf getirdi. Zarfın üzerinde sadece adresim vardı ve 'falancaya' diye yazılmıştı. Paketi açtım, beş bin rublelik senet kırdırıldıktan sonra geriye kalan para içindeydi. Kızın dört bin beş yüz rubleye ihtiyacı vardı. Senedi bozdururken iki yüzden biraz fazla ruble kaybetmişti. Bu yüzden bana galiba iki yüz altmış kadar rublecik göndermişti. İyice hatırlamıyorum. Zarfta yalnız para vardı; ne bir pusula, ne bir yazı, hiçbir açıklama yoktu. Belki bir yerde kurşun kalemle işaret vardır diye aradım, bir şeycik yoktu. Eh ne yapalım, ben de geri kalan rublelerle kafayı çektim. Hem de o kadar ki yeni gelen binbaşı sonunda bana ihtar vermek zorunda kaldı. Eski yarbaya gelince, zimmetindeki paraları teslim etti. Kazasız belasız, üstelik herkesi şaşırtarak geri verdi. Çünkü o zamanlar hiç kimse onda toplu para olduğunu tahmin etmiyordu. Parayı öder ödemez de hastalandı, yatağa düştü, üç hafta kadar yattı. Ondan sonra beyninde birden gevşeme olmuş; beş gün içinde gidiverdi. Kendisini askerî törenlerle, şerefine yakışır bir şekilde defnettiler. Daha emekliye bile ayrılmamıştı. Katerina İvanovna, kız kardeşi ve teyzesiyle birlikte, babasını toprağa verdikten hemen hemen on gün sonra Moskova'va gitti. İşte tam gidecekleri gün (ben gittiklerini görmedim) bana küçücük bir pusula geldi. Etrafı dantel gibi oyalı mavi bir kâğıt. Üzerinde de kurşun kalemle bir tek satır: 'Size yazacağım, bekleyin. K.' İşte hepsi bu kadar!

Şimdi sana sonradan olanları kısaca, bir iki sözle anlatayım. Moskova'da, işleri şimşek hızıyla, tıpkı Arap masallarındaki gibi birden iyiye dönüvermiş. Onun yakın akrabası bir general var ya, işte o birdenbire varisi olan en yakın iki kız yeğenini kaybetmiş; ikisi de aynı hafta içinde çiçek hastalığından ölmüşler. Çok sarsılan ihtiyar kadın Katya'nın gelişine, sanki bir kurtarıcı melek gelmiş, sanki Katya kendi kızıymış gibi sevinmişti. Ona dört elle sarılmış. Hemen vasiyetnamesini onun yararlanacağı biçimde değiştirmiş. Hoş, bunu daha sonra yapmış ya... Katya gelir gelmez ise 'şimdilik' diyerek eliyle seksen bin ruble saymış, 'Al kızım, kendine bununla bir çeyiz hazırla. Ya da ne istersen yap!' demiş. İsterik kadının biri! Sonradan Moskova'da onun yaptıklarına baktım da... Her neyse, birden o sırada bana postayla dört bin beş yüz ruble geldi. Tabii şaşırdım; ağzım bir karış açık kaldı. Üç hafta sonra da söz verilen mektubu aldım.

O mektup şimdi de yanımda. Her zaman yanımda taşıyorum onu. Ölürken de yanımda olacak. Sana da göstereyim ister misin? Muhakkak oku onu: Kendisi evlenme teklif ediyor, kendini sunuyor bana, 'Seviyorum, çılgınca seviyorum! Siz beni sevmiyorsunuz ama ziyanı yok, bana eş olun! Korkmayın, sizi hiçbir bakımdan sıkacak değilim; sizin bir eşyanız, ayağınızın tozu olmaya hazırım... Sizi hayatımın sonuna kadar sevmek, sizi kendinizden kurtarmak istiyorum!' diyor.

Alyoşa ben o mektuptaki satırları her zamanki adi, aşağılık sesimle tekrarlamaya layık değilim; o sesimi bir türlü düzeltemedim gitti! Bu mektup içimi kasıp kavurdu, yaktı beni, ruhumda bugüne dek kapanmayan bir yara açtı. Bugün iyi miyim sanki? Hemen cevap yazdım. (Moskova'ya gitmeme imkân yoktu.) Mektubu yazarken gözlerimden yaşlar akıyordu; yalnız bir tek şeyden hayatımın sonuna kadar utanç duyacağım: Mektupta onun şimdi zengin ve çeyizi olan bir kız, benim ise yalnız fakir, kaba bir herif olduğumu yazıyordum. Paradan bahsettim! Oysa üzüntüye katlanıp bunları yazmamalıydım. Ama elimde değildi. Hemen Moskova'da bulunan İvan'a bir mektup yazdım. Mümkün olduğu kadar her şeyi anlattım, mektup altı sayfayı buldu. İvan'ı ona gönderdim. Ne ba-

kıyorsun? Neden bakakaldın? Tabii ya, öyle oldu işte! İvan ona âşık oldu, şimdi de âşıktır. Bunu biliyorum; sizin gibi sosyete adamlarına göre saçmalık ettim, biliyorum. Ama belki yapmış olduğum bu saçmalık şimdi hepimizi kurtaracak! Ah, onun İvan'a ne kadar saygı gösterdiğini, onu nasıl göklere çıkardığını görmüyor musun? İkimiz arasında bir karşılaştırma yaptıktan, üstelik burada olanlardan sonra o benim gibi birini sevebilir mi?"

"Ben ise şu kanıdayım ki, o İvan gibi değil de senin gibi birini sevebilir."

Dmitriy Fyodoroviç'in dudaklarından hemen hemen öfkeyle, elinde olmayarak şu sözler döküldü:

"O yalnız kendi iyiliğine âşıktır! Bana değil."

Bir kahkaha attı, ama bir an sonra gözleri kıvılcımlar saçtı. Kıpkırmızı oldu ve masaya şiddetli bir yumruk indirdi. Kendine karşı içten gelen büyük bir öfke duyarak:

"Yemin ederim Alyoşa," dedi, "inan bana! İnan ki... Bak Tanrının kutsallığına ve İsa'nın Tanrı olduğuna nasıl inanıyorsam öyle yemin ederim ki, demin onun o yüksek duygularından, alaylı söz ettim. Ama ondan milyon kez daha alçak bir varlık olduğumu, o yüksek duyguların gerçekten içinden geldiğini, tıpkı gökten inen bir melek gibi olduğunu biliyorum. Asıl felaket de bunu kesin olarak bilmemde zaten. İnsan azıcık süsleyerek konuşursa bundan ne çıkar? Şimdi ben süslemiyor muyum? Öyle olsa bile, ben olduğu gibi görünen, açık yürekli bir insanım. İvan'a gelince, onun şu anda her şeye nasıl içinden lanetler yağdırarak baktığını artık anlıyorum. Hem de onun gibi zeki bir insan bu durumda kim bilir neler duyar? Kime, neye değiştiler kendisini? Bir canavara... Burada bile, nişanlı olduğu halde herkesin gözü önünde ahlaksızlığına bir türlü gem vuramayan, üstelik bunları nişanlısının, evet nişanlısının gözü önünde yapan bir adam üstün tutuluyor! Benim gibi bir adam seçiliyor da o reddediliyor. Bütün bunlar da niçin oluyor biliyor musun? Çünkü hanım kız minnet duygusundan ötürü yaşamını da, kaderini de mahvetmek istiyor! Saçmalık! Ben İvan'a bu konuda hiçbir zaman, hiçbir şey söylemedim. İvan da bana bu konuda tek

bir şey söylemedi. En küçük bir imada bile bulunmadı; ama kader gerçekleşecek ve hak etmiş olan yerini bulacaktır. Hak etmeyen ise ömrünün sonuna kadar bir arka yolda, çamurlu köşesinde, o sevdiği, benimsediği köşesinde, pislikler, kötü kokular içinde, kendi isteğiyle mahvolacaktır! Azıcık saçmaladım, sözlerim artık aşındı... Onları rastgele savuruyor gibiyim. Ama ne diyorsam öyle olacak. Ben çamurlu köşemde boğulacağım, o da İvan'la evlenecek."

Alyoşa gene büyük bir endişe içinde.

"Ağabey, dur," dedi. "Ne olursa olsun bir şey var ki, bana hâlâ açıklamadın: Sen nişanlısın, her şeye rağmen onunla nişanlısın, değil mi? Nişanlın senden ayrılmak istemiyorsa bu bağları nasıl koparırsın?"

"Ben resmen nişanlıyım, hem de kilisede kutsanmış bir nişanlı. Bütün bunlar Moskova'ya gittiğim vakit oldu, her şey usulüne göre, törenle, tasvirlerle, mükemmel bir şekilde yapıldı. Generalin karısı bizi kutsadı. Hem de inanır mısın, üstelik Katya'yı da kutladı. Kıza, 'İyi bir seçim yaptın, ben onun nasıl bir adam olduğunu görüyorum,' dedi. İvan'ı ise hiç sevmedi ve onu kutsamadı, buna inanır mısın? Ben Moskova'dayken Katya ile de konuştum, ona kendimi olduğu gibi anlattım, vicdanlı davrandım. Her şeyimi açıkça söyledim. Hepsini sonuna kadar dinledi:

> Tatlı bir heyecan vardı,
> Yumuşak, tatlı sözlerde...

Her neyse, sözlerinde gurur payı da vardı. O zaman benden zorla bir söz kopardı, ona büyük bir vaatte bulundum. İstediği sözü verdim. İşte şimdi..."

"Sonra ne oldu?"

"İşte ben de bugün (tarihi iyice aklında tut) seni buraya bir amaçla çağırdım. Seni bugün Katerina İvanovna'ya göndermek için. Gideceksin ve..."

"Ne?"

"Gidip ona artık evine hiçbir zaman gitmeyeceğimi haber vereceksin. 'Selam söyledi, bir daha gelmeyecekmiş,' dersin."

"Hiç öyle şey olur mu?"

"Böyle bir şey benim için imkânsız olduğundan kendi yerime seni gönderiyorum ya! Kendim ona bunu nasıl söylerim?"

"İyi ama sen nereye gideceksin?"

"Kendi köşeme."

Alyoşa üzüntüyle kollarını açıp, iki yanına indirerek:

"Yani Gruşenka'ya! Yoksa Rakitin bana doğruyu mu söyledi? Ben ise onun evine bir süre gidip geldikten sonra o işten artık vazgeçtiğini sandım."

"Bir nişanlı hiç oraya gider mi? Böyle şey olur mu? Hem de böyle bir nişanlısı olan adam herkesin gözü önünde o yere gidebilir mi? Benim kendime göre şerefim var, üzülme! Daha Gruşenka'ya gitmeye başladığım an nişanlılığım da şerefli bir insan olmam da sona erdi, bunu anlamıyor muyum sanıyorsun? Ne bakıyorsun? Önce, anlıyor musun, onu dövmeye gitmiştim. Daha o zaman babamın vekili olan o yüzbaşının, artık uslanayım ve bir daha sesimi çıkarmayayım diye imzalamış olduğum senedi, benden parayı istemesi için Gruşenka'ya devrettiğini öğrenmiştim. Bunun böyle olduğunu bugün de kesin olarak biliyorum. Beni korkutmak istiyorlardı. Gruşenka'yı dövmek için üzerine yürüdüm. Daha eskiden de onu şöyle bir görmüştüm. İlk bakışta insanı şaşırtmıyor. O ihtiyar tüccarın onunla ilişkisini biliyordum. Üstelik şimdi o adam hasta, elden ayaktan düşmüş yatıyor; ölünce ona adamakıllı bir gelir bırakacaktır. Onun paraya düşkünlüğünü, faizcilik yaptığını, bir sokak karısı, acıma nedir bilmeyen biri olduğunu da biliyorum. Ona dayak atmaya gitmiştim ama evinde öylece kaldım. Yıldırım mı çarptı, vebaya mı tutuldum bilmiyorum? Bir şeye tutuldum işte! Hâlâ da tutkunum; biliyorum ki artık her şey bitti, bundan böyle başka bir şey olamaz, hiçbir zaman da olmayacaktır!

Zaman devrini tamamladı... Benim durumum bu işte. O vakit, yine kaderin cilvesi, benim gibi bir fakirin cebinde üç bin ruble vardı. Buradan onunla birlikte Mokroye'ye gittim, orası buradan yirmi beş verst ileridedir, oraya erkek kadın birçok çingene getirttim, şampanya ısmarladım, bütün herifleri, bütün kadınlarla kız-

ları şampanyayla sarhoş ettim, binlikleri savurdum. Üç gün sonra elde avuçta bir şey kalmadı. Ama gösterişim yerinde. Gene de o gösterişimle bir şeye ulaştım mı sanıyorsun? Yok canım! Uzaktan bile koklatmadı. Diyorum ya sana, kıvrım kıvrım bir kadın! Gruşenka denilen yosmada öyle kıvrımlar var ki! Küçük ayağında bile, sol ayağının küçük parmağında bile... Hem gördüm, hem de öptüm. Ama o kadar işte... Yemin ederim! Bana gülerek, 'İstiyorsan seninle evlenirim. Ama beş paran yok ki senin... Yine de dayak atmayacağını, her şeyi yapmama izin vereceğini söyle, o zaman belki evlenirim!' dedi. Şimdi de gülüp duruyor!"

Dmitriy Fyodoroviç hemen hemen öfkeye benzeyen bir tavırla yerinden kalktı, birden sarhoş gibi olmuştu. Gözleri kanlanmıştı.

"Sen onunla gerçekten mi evlenmek istiyorsun?"

"Eğer isterse hemen evlenirim, istemezse öyle kalırım; onun kapısında kapıcı olmaya razıyım. Sen... Sen Alyoşa..."

Birden Alyoşa'nın karşısında durdu, onu omuzlarından yakalayarak kuvvetle sarsmaya başladı:

"Sen biliyor musun ki saf çocuk, bütün bunlar sayıklamadan, anlamsız sayıklamalardan başka bir şey değil... Bütün trajedi burada ya! Şunu bil ki, ben alçak bir insan olabilirim, alçakça zevkleri olan ve kendini mahvetmiş bir adam olabilirim ama Dmitriy Karamazov hiçbir zaman bir hırsız, bir yankesici, evlerin sofalarını soyan bir hırsız olamaz Aleksey! Öyleyken şimdi... Şunu öğren ki ben bir hırsız, başkalarının ceplerini, sofalarını soyan bir hırsız oldum! Gruşenka'yı dövmek için gitmemden biraz önce, aynı sabah, Katerina İvanovna beni çağırttı ve bunu çok gizli tutmamı, hiç kimsenin bunu öğrenmemesini söyleyerek (bunu neden istiyordu bilmiyordum, herhalde öyle olması gerekiyordu) il merkezine gitmemi, oradan postayla Moskova'ya, Agafya İvanovna'ya üç bin ruble göndermemi rica etti. Kimsenin bu iş öğrenmemesi için oraya inmeliymişim. İşte Gruşenka'ya gittiğim vakit, cebimde o üç bin ruble vardı, onlarla Mokreye'ye gittik.

Ondan sonra parayı göndermişim gibi davrandım, ama ona postadan hiçbir makbuz getiremedim. Yalnız parayı gönderdiği-

mi, makbuzunu da vereceğimi söyledim; şimdiye kadar da götürmedim. Anlarsın ya, unutmuşum gibi davrandım. Şimdi bugün sen gidip ona benim için: 'Selam söyledi' dersen ne yapar sence? 'Peki paralar ne oldu?' diye sorarsa, o zaman şöyle diyebilirsin: 'O zevkine düşkün, duygularını bir türlü bastıramayan, alçak, adi bir adamdır. O gün paranızı göndermedi, harcadı, çünkü kendini tutamadı, alçak bir yaratık gibi davrandı.' Ayrıca şunu da ekleyebilirsin: 'Ama ne olursa olsun o bir hırsız değildir, işte alın üç bininizi, bunları size geri gönderdi, bunları kendiniz Agafya İvanovna'ya gönderiniz. Kendisi size selam söyledi.' Ama ya o yeniden 'Peki paralar ne oldu?' diye sorarsa..."

"Mitya, sen mutsuz bir insansın, evet! Ama sandığın kadar umutsuz değilsin. Umutsuzlukla kendini perişan etme, kendini mahvetme!"

"Ne sanıyorsun yani. O üç bini bulup ona geri vermezsem, tabancayla intihar mı ederim? Sorun da bu işte, intihar etmem. Şimdilik bunu yapacak gücüm yok. Belki sonra... Ama şimdi Gruşenka'ya gideceğim... Allah belamı versin benim!"

"Peki onun evinde ne yapacaksın?"

"Beni buna layık görürse ona koca olacağım. Aşığı gelirse öbür odaya giderim. Dostlarının pis lastiklerini temizleyeceğim, samaverini yakacağım, ayak işlerini göreceğim."

Alyoşa birden çok ciddi bir tavırla:

"Katerina İvanovna hepsini anlayacaktır. Bu acının bütün derinliğini kavrayacak ve her şeyi bağışlayacaktır. Onda üstün bir zekâ vardır. İnsan senden daha mutsuz olamaz, bunu o da görecektir!"

Mitya gülümsedi:

"O hiçbir şeyi bağışlamayacak. Bu işin içinde öyle bir şey var ki, hiçbir kadın bunu bağışlayamaz. En iyisi ne yapmalı biliyor musun?"

"Ne?"

"Ona üç bini vermeli."

"Peki ama o üç bini nereden almalı? Beni dinle, elimde iki bin ruble var, İvan da bin ruble verir, oldu üç bin ruble. Götürüp ver ona."

"Senin o üç bin rublen ne zaman gelecek? Üstelik sen daha reşit sayılmıyorsun. Oysa ne yapıp edip bugün ama kesin olarak bugün elinde parayla olsun, parasız olsun gidip ona benim adıma veda etmelisin. Çünkü ben daha uzun bir zaman bu işi sürdüremeyeceğim. İş bu noktaya geldi. Yarın geç olur. Seni babama göndereceğim."

"Babama mı?"

"Evet, ona gitmeden önce babama gidersin. Ondan üç bin ruble istersin."

"İyi ama babam vermez ki Mitya!"

"Verecek miydi yani? Biliyorum ki vermez. Sen ümitsizlik nedir bilir misin Aleksey?"

"Bilirim."

"Dinle! Kanunen bana hiçbir borcu yok. Ben ondan bütün alacağımı aldım, bunu biliyorum. Ama vicdanen bana borcu var. Öyle değil mi? Çünkü annemden kalan yirmi sekiz bin ruble ile işe başladı. Yüz bin ruble kazandı! Bana o yirmi sekiz binden yalnız üç bin ruble versin, ruhumu bu çukurdan kurtarsın.* O zaman günahlarından birçoğu bağışlanır. Ben bu üç binden başka, işte bak sana yemin ediyorum, bir tek kuruş almam, bunu versin, artık bir daha benim adımı bile işitmeyecektir. Ona son defa olarak baba olmak fırsatını veriyorum. Söyle ona bu fırsatı kendisine Tanrı gönderiyor."

"O, bu parayı dünyada vermez Mitya."

"Biliyorum, vermez. Hem de kesin olarak biliyorum. Hele şimdi hiç vermeyecek. Yalnız bu kadar da değil. Bak ben daha neler biliyorum: Babam ancak şimdi, belki de daha dün ilk kez olarak Gruşenka'nın ciddi olarak (bu ciddi sözünün altına bir çizgi çiz) gerçekten belki de benimle evlenmek istediğini, benimle evlenivereceğini söylerken şaka etmediğini öğrendi. Onun karakterini,

* Yuhanna 2:6 -*ed.*

nasıl bir varlık olduğunu biliyor. Şimdi bana para mı verir? Para vererek böyle bir şeye destek mi olur? Kaldı ki kendisi ona deli gibi âşık. Böyleyken bunu yapar mı hiç? Yalnız bunları değil, daha başka şeyleri de sana açıklayabilirim: Biliyorum ki, beş gün önce üç bin ruble çekmiş, bu parayı bozdurmuş. Paralar yüzer yüzer üst üste konarak büyük bir paket yapılmış, üzerine beş damga vurulmuş, kırmızı bir kurdeleyle çapraz bağlanmış. Görüyorsun ya, her şeyi ne kadar etraflı olarak biliyorum. Paketin üzerinde şöyle bir yazı var: 'Meleğim Gruşenka'ya. Eğer gelmek isterse.' Yazıyı kendisi herkesin gözünden uzak, gizlice, kendi kendine karalamış. Hiç kimse paraların onda hazır durduğunu bilmiyor. Yalnız uşağı Smerdyakov'un haberi var. Onun dürüstlüğüne ise kendisine inanır gibi inanıyor! Kendisi üç ya da dört gündür Gruşenka'yı bekliyor, onun gelip paketi açacağını ümit ediyor. O da 'belki de gelirim' diye haber göndermiş. Ama canım, eğer ihtiyara giderse artık onunla evlenebilir miyim ben? Şimdi yani karanlıkta, burada neden oturduğumu, neyi gözetlediğimi anladın ya!"

"Sen onu mu bekliyorsun?"

"Onu ya! Buranın sahipleri olan kadınlar var ya, Foma onların evinde küçük bir odacık kiralamış. Foma bizim oralardan eski bir asker. Kadınların yanında çalışıyor, geceleri bekçilik ediyor, gündüz yaban ördeği avına gidiyor, onları satarak da kendine ekmek parası çıkarıyor. İşte ben onun odasına yerleştim, gözetlemeye başladım. Bu sırrı ne kendisi, ne de ev sahipleri biliyorlar. Yani senin anlayacağın, burada oturmuş gözetliyorum."

"Sadece Smerdyakov mu biliyor?"

"Bir tek o biliyor! Gruşenka ihtiyara gelirse, gene o bana haber verecek."

"O paket meselesini de sana o mu anlattı?"

"O ya! Ama bu büyük bir sır. İvan bile ne parayı, ne de başka herhangi bir şeyi biliyor. İhtiyar ise İvan'ı iki üç gün gezsin diye Çermaşnya'ya göndermek istemiş. Koruya müşteri çıkmış da sekiz bin rubleye ağaçlarını aşağıya indirecek. İşte ihtiyar bu yüzden İvan'a: 'Yardım et, kendin git bir bak,' demiş. Senin anlayacağın

İvan iki üç gün için gidecek demektir. Gruşenka'nın içeride İvan olmadığı bir sırada gelmesini istiyor."

"O halde Gruşenka'yı bugün bekliyor."

Mitya birden:

"Hayır, bugün gelmeyecek, bazı işaretlerden belli. Taş çatlasa bugün gelmez!" diye bağırdı. "Zaten Smerdyakov da öyle tahmin ediyor. Babam şimdi İvan'la sofrada oturmuş, içki içiyor. Şimdi sen yanına git, ondan üç bin rubleyi iste Aleksey..."

Aleksey yerinden fırlayıp, kendini kaybetmiş gibi görünen Dmitriy Fyodoroviç'in yüzüne dikkatle bakarak:

"Mityacığım, çıldırdın mı sen?" diye bağırdı.

Bir an için delirdiğini sanmıştı. Dmitriy Fyodoroviç yüzüne dik dik, garip, hatta çok resmi bir tavırla bakarak:

"Sana ne oluyor? Merak etme çıldırmadım," dedi. "Seni babama gönderirken herhalde ne yaptığımı biliyorum. Ben mucizeye inanırım."

"Mucizeye mi?"

"Tanrının niyetlerini açıklayan mucizeye inanırım. Tanrı kalbimde olanı bilir. Benim ne kadar çaresiz olduğumu görüyordur. Olup bitenlere bakıyordur. Öyleyken feci bir şeyin olmasına izin verir mi hiç? Ben mucizeye inanırım Alyoşa, git!"

"Giderim. Sen burada bekleyeceksin değil mi?"

"Bekleyeceğim, anlıyorum ki, bu iş çabuk olmaz, hemen trak diye para istenmez! Şimdi kendisi sarhoş. Ben üç saat de, dört, beş, altı, yedi saat de beklerim. Yalnız şunu bil ki bugün isterse gece yarısı olsun, parayla da olsa, parasız da olsa Katerina İvanovna'ya gidip 'Size veda ediyor,' diyeceksin. Bunu bir şiir gibi söylemeni istiyorum: 'Veda ediyor size!'"

"Mitya, ya Gruşenka bugün birden geliverirse... Bugün olmazsa yarın ya da öbür gün gelirse ne olacak?"

"Gruşenka mı? Gözetlerim, zorla içeri girip engel olurum..."

"Peki ya..."

"O dediğin 'Ya..' olursa öldürürüm onu! O iş olursa sağ bırakmam."

"Kimi öldürürsün?"

"İhtiyarı. Gruşenka'yı öldürmem."

"Ağabey, sen neler söylüyorsun!"

"Canım bilmiyorum ki, ne bileyim... Belki de öldürmem, belki de öldürürüm. Korkmuyorum ki, o anda bile yüzü bana nefret edilecek bir şey gibi görünecek. Zaten suratından, burnundan, gözlerinden, o utanmaz, arsız, alaycı gülümseyişinden nefret ediyorum. Ondan tiksiniyorum. İşte bundan korkuyorum. Bir de bakarsın kendimi tutamam."

"Ben gideyim Mitya. İnanıyorum ki, Tanrı her şeyi en iyi biçimde, korkunç şeyler olmadan düzeltecektir."

"Ben oturup mucizeyi bekleyeceğim. Eğer mucize olmazsa o zaman..."

Alyoşa düşünceler içinde babasına gitti.

VI

SMERDYAKOV

ALYOŞA gerçekten babasını sofra başında buldu. Sofra her zamanki gibi, evde doğru dürüst bir yemek odası olduğu halde, salonda kurulmuştu. Bu salon evin en büyük yeriydi ve eski moda eşyalarla, gösterişe özenilerek döşenmişti. Mobilyalar çok eskiydi, beyaz renkteydi; üzeri kırmızı, iyice yıpranmış yarı ipekli bir kumaşla kaplıydı. Pencerelerin arasında kalan yerlerde eski moda oyma çerçeveler içinde gömme aynalar vardı, çerçeveleri beyaz ve altın sarısı renkteydi. Yer yer çatlamış beyaz duvar kâğıdı ile kaplı duvarlarda iki büyük portre asılıydı: bunlardan biri, otuz yıl kadar önce o bölgenin genel valisi olan bir prensin, öbürü ise gene çoktan öbür dünyaya göçmüş bir piskoposun portresiydi. Karşı köşeye birkaç tasvir yerleştirilmişti. Bunların önünde gece kandil yakılırdı. Ama din sevgisinden çok, gece odayı aydınlatsın diye. Fyodor Pavloviç geceleri çok geç, sabahın üçünde, dördünde yatardı. O zamana kadar bazen odada bir aşağı bir yukarı dolaşır ya da koltuk-

lardan birine oturup düşünürdü. Bunu alışkanlık haline getirmişti. Evde sık sık tek başına yatardı; bütün uşakları küçük eve gönderirdi. Ama çoğu zaman geceleri yanında uşak Smerdyakov kalırdı, o da sofada sedirin üzerinde yatardı.

Alyoşa içeri girdiği vakit yemek artık bitmişti, sofraya reçelle kahve gelmişti. Fyodor Pavloviç yemekten sonra tatlı yiyerek konyak içmeyi severdi. İvan Fyodoroviç de sofradaydı ve o da kahve içiyordu. Uşaklar Grigoriy ile Smerdyakov sofranın yanında ayakta duruyordu. Efendileri de, uşaklar da aşırı bir neşe içindeydi. Fyodor Pavloviç yüksek sesle kahkahalar atıyor, katıla katıla gülüyordu. Alyoşa daha sofada iken ona hiç yabancı gelmeyen o tiz gülüşü duymuş ve hemen bu kahkahalardan babasının şimdilik sadece çakırkeyf olduğunu anlamıştı.

Fyodor Pavloviç, Alyoşa'nın gelişine müthiş sevinerek:

"İşte geldi, işte o da geldi!" diye bağırdı. "Gel bize katıl. Otur, bir kahve iç... Perhizini bozmaz canım. Perhize uygun bir şeydir, ama sıcaktır, nefistir. Bak, konyak ikram etmiyorum sana. Sen perhizdesin çünkü. İstersen vereyim, ister misin? Hayır, iyisi mi sana likör ikram edeyim, nefis likörüm var. Smerdyakov! Git dolaptan al, sağdan ikinci raftadır. Al anahtarı, çabuk ol!"

Alyoşa likörü reddetmek üzereydi. Ama Fyodor Pavloviç'in yüzü ışık saçıyordu:

"Nasıl olsa getirecekler, senin için değil, bizim için. Ha... Dur sen yemek yedin mi yemedin mi?"

Aslında sadece bir parça ekmek yemiş ye manastırdaki mutfakta bir bardak kvas içmiş olan Alyoşa:

"Yedim," dedi. "Ama sıcak bir kahveyi seve seve içerim."

"Yaşa evladım! Aslan! Bak, kahve içecekmiş. İstersen ısıtsınlar. Ama hayır, zaten hâlâ kaynıyor Bu kahve bambaşka, Smerdyakov usulü bir kahvedir. Benim Smerdyakov bir kahvede, bir kulebyakada* ustadır. Haa, bir de balık çorbası güzeldir, Allah için. Bir gün balık çorbası içmeye gel, geleceğini önceden haber ver. Ha dur dur,

---

* Kulebyaka: Bir çeşit kıymalı börek. *-çev.*

ben sana bugünden tezi yok yatağını yorganını alıp buraya taşınmanı emretmemiş miydim? Yatağını getirdin mi? Hah, ha!.."

"Hayır, getirmedim," dedi Alyoşa gülmseyerek.

"Ama önce korktun, ödün koptu, korktun değil mi? Ah yavrucuğum, ben seni hiç kırar mıyım? Dinle İvan, şunun böyle gözlerimin içine bakarak gülmesine dayanamıyorum! Bu haline bakamıyorum. İçimde kahkahalar kopuyor, seviyorum onu. Alyoşka, gel seni bir kutsayayım."

Alyoşa ayağa kalktı, ama Fyodor Pavloviç'in aklı hemen başına geldi:

"Hayır, hayır... Şimdilik şöyle haç çıkarayım. Otur! Hah işte şimdi, çok zevk duyacaksın; tam senin ilgilendiğin konu var. Bol bol güleceksin. Bizim 'Balam'ın eşeği'* dile geldi, hem de bir konuşuyor, bir konuşuyor ki sorma!"

"Balam'ın eşeği"nin uşak Smerdyakov olduğu anlaşıldı. Smerdyakov genç adamdı; ancak yirmi dört yaşlarındaydı. İnsanlardan uzak dururdu ve hiç konuşkan değildi. Yaban değildi ya da herhangi bir şeyden utandığı için öyle davranmıyordu. Aksine, kibirliydi, herkesi küçük görüyormuş gibi davranıyordu. Ama ondan söz etmeden geçmeye imkân yok; hiç olmazsa bir iki sözle onu anlatmalı. Hem de şimdi.

Onu Marfa İgnatyevna ile Grigoriy Vasilyeviç yetiştirmişti. Çocuk, Grigoriy'in dediği gibi "minnet duygusundan büsbütün yoksun olarak" büyümüştü. Yabani bir çocuktu, dünyaya sinsi sinsi bakardı. Çocukluğunda kedileri asarak öldürmekten, sonra onları törenle gömmekten çok hoşlanırdı. Bu iş için üzerine bir yatak çarşafı alırdı; tıpkı papazların örtündüğü işlemeli bir örtü gibi. Onu omzuna alır, ilahiler okur, ölü kedinin üzerinde buhurdanlık sallıyormuş gibi herhangi bir şeyi sallayıp dururdu. Bütün bunları yavaşça, hiç kimseye bir şey sezdirmeden yapardı.

Grigoriy bir gün onu böyle bir işle uğraştığı sırada suçüstü yakalamış, ince bir değnekle canını acıtırcasına dayak atmıştı. Ço-

---

* Peygamber Balam'ın bindiği eşek. Tevrat'ta anlatıldığına göre Balam'ın eşeği bir gün dile gelmiş "Sen benim gördüğümü göremezsin, çünkü insansın," demiş. *-çev.*

cuk bir köşeye gitmiş, bir hafta kadar oradan herkese hain hain bakmıştı. Grigoriy, Marfa İgnatyevna'ya "Bu canavar seni de, beni de sevmiyor," diyordu. "Zaten kimseyi sevmez o." Sonra birden Smerdyakov'a dönerek: "Sen adam mısın be!" diyordu. "Sen insan değilsin, sen hamamdaki rutubetten dünyaya gelmiş bir yaratıksın. Sen busun işte!.." Öyle anlaşılıyordu ki Smerdyakov, bu sözleri söylediği için Grigoriy'i bir türlü bağışlayamamıştı.

Grigoriy ona okuyup yazmayı öğretmişti. Çocuk on iki yaşına gelince de din tarihini öğretmeye başlamıştı. Ama iş hiçbir sonuç vermeden yarıda kalmıştı. Bir gün ikinci ya da üçüncü derste, çocuk birdenbire alaylı alaylı gülmüştü.

Grigoriy onu azarlar gibi gözlüğünün üzerinden bakarak:

"Ne gülüyorsun?" diye sormuştu.

"Hiç... Tanrı dünyayı birinci gün, güneş, ay ve yıldızları da dördüncü gün yaratmış; peki öyleyse nasıl oluyor da dünya daha ilk günden ışıl ışılmış?"*

Grigoriy şaşırıp kalmış. Çocuk alaylı alaylı öğretmenine bakıyormuş, hatta bu bakışta karşısındakini küçük gören bir anlam da varmış. Grigoriy kendini tutamamış, "İşte böyle olmuş!" diye bağırarak var gücüyle çocuğa bir tokat atmış. Çocuk tokada hiçbir karşılık vermeden dayanmış ama sonradan gene köşesine büzülmüş ve birkaç gün hep orada durmuş. Bir hafta sonra, ömründe ilk kez olarak bir sara krizi geçirmiş. Sonradan bu hastalıktan ömrü boyunca kurtulamadı.

Fyodor Pavloviç bunu haber alır almaz çocuğa karşı olan tavrını birden değiştirir gibi olmuş. Daha önce ona tamamen kayıtsızmış; gerçi hiçbir zaman onu azarlamıyormuş ve onunla karşılaşınca eline bir iki kuruş sıkıştırırmış. Bazen, keyfi yerinde olduğu zamanlarda sofradan çocuğa bir parça tatlı gönderirmiş. Ama çocuğun hastalığını haber alınca, kesin olarak onunla ilgilenmeye başlamış, doktor çağırtmış, onu tedaviye kalkışmış. Ne var ki, tedavinin imkânsız olduğu anlaşılmış. Krizler ortalama olarak ayda bir defa

* Genesis 1:3-5, 14-17 *-ed.*

günün çeşitli saatlerinde geliyormuş. Şiddetleri de ayrı ayrıymış; bazı krizler hafif, bazıları şiddetliymiş. Fyodor Pavloviç, Grigoriy'in çocuğa dayak atmasını kesin olarak yasaklamış, çocuğun da yukarıya, kendi odasına çıkmasına izin vermiş. Ona herhangi bir şeyin öğretilmesini de bir süre için yasak etmiş. Ama bir gün çocuk on beş yaşındayken, Fyodor Pavloviç onun kitap dolabının çevresinde dolaşıp durduğunu ve camdan, içerideki kitapların isimlerini okuduğunu görmüş. Fyodor Pavloviç'in epey kitabı vardı. Yüz ciltten fazlaydı; öyleyken hiç kimse onu kitap okurken görmemişti. Bunu görünce, hemen dolabın anahtarını Smerdyakov'a uzatmış, "Eh, oku bakalım, kütüphane memuru olursun. Sokaklarda serseri serseri dolaşacağına otur da oku! Al bak şunu oku," diyerek dolaptan ona *Dikanka Yakınlarında Bir Çiftlikte Akşamlar*'ı* vermiş. Küçük, kitabı okumuş ama memnun kalmamış, bir kez olsun gülümsememiş, aksine kitabı kaşları çatık olarak bitirmiş.

Fyodor Pavloviç:

"Ne oldu? Komik değil mi?" diye sormuş.

Smerdyakov susuyormuş.

"Konuşsana aptal..."

Smerdyakov alaylı alaylı gülümsemiş:

"Hep yalan dolan yazmışlar."

"Öyleyse defol karşımdan, seni uşak ruhlu herif... Dur al sana Smaragdov'un *Evrensel Tarihi*. İşte bunda hep doğru yazıyor, oku!"

Ama Smerdyakov, Smaragdov'un kitabından on yaprak bile okuyamamış, canı sıkılmış. Böylece kitap dolabı tekrar kapanmış. Kısa bir süre sonra Marfa ile Grigoriy, Fyodor Pavloviç'e, Smerdyakov'da yavaş yavaş müthiş bir tiksinme hastalığının başladığını haber vermişler. Çorbanın önünde oturuyor, eline kaşığı alıyor, eğilip bir şeyler arıyor, tabağı iyice gözden geçiriyor, bir kaşık alıp içindekini ışığa tutuyormuş.

Grigoriy bazen:

"Karafatma mı var yoksa?" diye soruyormuş. Marfa da:

---

* Nikolay Gogol'ün (1809-1852) ilk kitabıdır. *-ed.*

"Belki sinektir," diyormuş.

Temizliğe düşkün delikanlı hiçbir zaman karşılık vermiyormuş. Ama ekmek, et ve bütün yemekler konusunda hep aynı şey oluyormuş: Bazen çatalının ucuna bir lokma alıyor, sanki onu mikroskop altında tutuyormuş gibi uzun uzun inceliyor, en sonunda da ağzına atmaya karar veriyormuş. Grigoriy ona bakarak: "Şuna bakın hele amma da kibar bey oldu başımıza!" diye homurdanıyormuş. Fyodor Pavloviç, Smerdyakov'un bu yeni özelliğini haber alır almaz, hemen aşçı olması gerektiğine karar vermiş ve onu, aşçılığı öğrensin diye, Moskova'ya göndermiş.

Smerdyakov tahsilde birkaç yıl kaldı. Sonra büsbütün değişmiş bir yüzle geri döndü. Birden tuhaf bir şekilde ihtiyarlamıştı. Yüzü yaşı ile kıyaslanmayacak kadar kırışmış, sararmıştı; tıpkı bir hadıma benziyordu. Moral bakımından, Moskova'ya giderken nasıl idiyse şimdi de aynıydı; eskisi gibi insanlardan kaçıyor, yanında kimseyi istemiyordu. Sonradan anlattıklarına göre, zaten Moskova'da da hep böyle susarmış; Moskova nedense onu pek az ilgilendirmiş. Bu yüzden orada bir iki şey öğrenmiş, geriye kalanla hiç ilgilenmemiş. Bir kez tiyatroya gitmiş ama hiç konuşmadan ve hoşnutsuzluk içinde geri dönmüş.

Bununla birlikte Moskova'dan bizim kente güzel bir kostümle, sırtında temiz bir redingot ve temiz çamaşırla dönmüş. Büyük bir dikkatle elbisesini kendi eliyle muhakkak her gün iki defa fırçalar, dana derisinden yapılmış şık çizmelerini ise özel bir İngiliz cilasıyla ayna gibi pırıl pırıl parlatmaktan büyük zevk alırdı.

Aşçı olarak çok başarılı olduğu anlaşılmıştı. Fyodor Pavloviç ona bir maaş bağlamıştı ve Smerdyakov bu maaşı hemen hemen son kuruşuna kadar elbiseye, pomatlara, güzel kokulara ve buna benzer şeylere harcıyordu. Ama galiba erkekleri olduğu gibi kadınları da küçük görüyor, onların karşısında ağırbaşlı, hatta soğuk bir tavır takınıyordu. Fyodor Pavloviç ona bir başka açıdan bakmaya başlamıştı. Smerdyakov'un sara nöbetleri şiddetlenmişti ve kriz günleri artık yemekleri Marfa İgnatyevna hazırlıyordu, bu ise Fyodor Pavloviç'in hiç işine gelmiyordu.

Bazen yeni aşçısına yan yan bakarak:

"Senin nöbetlerin neden sıklaştı böyle?" diye soruyor, sonra yüzüne dikkatle bakıyordu. "Hiç olmazsa evlenseydin bari. İstersen evlendireyim seni olur mu?"

Smerdyakov, bu gibi sözler karşısında sıkıntısından sararıyor, ama hiçbir şey söylemiyordu. Fyodor Pavloviç elini "boşuna uğraşıyorum" der gibi salladıktan sonra yanından uzaklaşıyordu. En önemlisi de onun dürüstlüğüne kesinlikle inanmış olmasıydı; bir kez denemişti ve artık onun hiçbir zaman, hiçbir şeyi almayacağına, hırsızlık etmeyeceğine güveni vardı. Bir gün şöyle bir şey oldu: Fyodor Pavloviç sarhoşken, avlusundaki çamurun içine biraz önce aldığı üç tane yüzlük rubleyi düşürmüştü. Bunları ancak ertesi günü hatırladı, tam ceplerini araştırmaya başlamıştı ki, bir baktı, yüzlüklerin üçü de masanın üzerinde duruyor. Nereden gelmişlerdi oraya? Meğer Smerdyakov onları daha o akşam getirmiş. Fyodor Pavloviç o zaman "Allah Allah! Ben böylesini hiç görmedim!" demiş, sonra ona on ruble vermiş. Şunu da söylemek gerekir ki, Fyodor Pavloviç yalnız onun dürüstlüğüne güvenmekle kalmıyor, bilinmeyen bir nedenden ötürü ona karşı sevgi bile duyuyordu. Oysa genç adam ona da tıpkı başkalarına olduğu gibi ters ters bakıyor, hep susuyordu. Bazen çok nadir olarak konuşurdu. Eğer o zaman herhangi bir kimse aklına gelip de ona bakarak: "Bu delikanlı neye ilgi duyar ve aklına en sık gelen nedir?" diye soracak olursa buna karşılık veremezdi. Görünüşüne bakarak bunu anlamanın imkânı yoktu. Oysa Smerdyakov evde olsun, avluda olsun, sokakta olsun, bazen duraklıyor, düşüncelere dalıyor, on dakika kadar duruyordu. Bir fizyonomist ona dikkatle baksa, belki o anda aklından hiçbir düşünce geçmediğini, ancak bir çeşit gözlemcilikle uğraştığını söylerdi. Ressam Kramskiy'in *Gözlemci* adlı çok güzel bir eseri vardır. Tabloda kışın bir ormanda, sırtında yırtık pırtık kaftanı, ayağında laptileri, yolu oralara düşmüş bir mujikçik, tek başına, derin derin düşünüyormuş gibi görünür; aslında düşünmüyordur da bir şeyler "gözlüyordur." Onu o anda dürtecek olsanız irkilir, rüyadan uyanmış gibi hiçbir şey anlamadan size bakar. Gerçi hemen kendini

toplar ama eğer o sırada ayakta durup ne düşündüğünü soracak olsalar, herhalde hiçbir şeyi hatırlamaz. Buna karşılık muhakkak ki, o "gözlem" anında etkisi altında bulunduğu izlenimlerini gizli tutar. Belki de bu izlenimler onun için değerli şeylerdir ve kendisi herhalde bilincine varmadan, hiç kimseye sezdirmeden bunları içinde biriktiriyordur. Ama bunu neden, niçin yapıyor, tabii bunu kendisi de bilmiyordur. Belki uzun yıllar boyunca izlenimleri biriktirdikten sonra her şeyi bırakıp dünyadan uzaklaşmak ve her şeyden kurtulmak için Kudüs'e gider, belki de doğup büyüdüğü köyü birden ateşe verir: Belki de olur ya, bunların her ikisini birden yapar. Halkın içinde böyle "gözlemci" nice kişiler vardır. İşte bunlardan biri de herhalde Smerdyakov'du; izlenimlerini açgözlülükle o da biriktiriyor, ama bunu niçin yaptığını bilmiyordu.

VII

ÇATIŞMA

BALAM'IN eşeği birden konuşmaya başlamıştı. Tuhaf bir konu ele alınmıştı: Grigoriy sabahleyin Lukyanov'un dükkânından alışveriş yaparken, ondan sınırın ötesinde uzak bir yerlerde Asyalıların eline esir düşen ve işkence edilerek öldürüleceği tehdidi ile Hıristiyanlıktan vazgeçip İslamiyeti kabul etmeye zorlanan bir Rus erinin, derisinin yüzülmesine razı olduğunu, bu erin Hz. İsa'yı göklere çıkarıp ismini tekrarlaya tekrarlaya öldüğünü, bu kahramanlığının da o gün gelen gazetede anlatıldığını işitmişti.

İşte sofrada Grigoriy bundan söz açmıştı. Fyodor Pavloviç eskiden de yemekten sonra, sofraya tatlı gelince karşısındaki Grigoriy de olsa, biriyle sohbet edip gülüşmekten hoşlanırdı. O gün ise çok keyifli ve tatlı bir gevşeme duygusu içindeydi. Konyakcığını içerek haberi dinledikten sonra böyle bir eri hemen aziz olarak ilan etmek, yüzülen derisini de herhangi bir manastıra göndermek gerektiğini söyledi:

"Öyle bir şey yapsalar amma da para yağar ha!.."

Grigoriy, Fyodor Pavloviç'in hiç de duygulanmadığını, eski alışkanlığına uyarak dinle alay etmeye başladığını fark ederek yüzünü buruşturdu; işte o sırada kapının yanında duran Smerdyakov alaylı alaylı güldü. Smerdyakov'un daha eskiden de sık sık sofranın yanı başında durmasına izin verilirdi; daha doğrusu yemek sona ereceği sırada öyle olurdu. İvan Fyodoroviç'in geldiği günden beri ise hemen hemen her yemekte oradaydı.

Fyodor Pavloviç onun alaylı alaylı güldüğünü hemen fark edip tabii Grigoriy'e yöneldiğini anlayarak sordu:

"Ne oluyorsun?"

Smerdyakov, beklenmedik bir şekilde yüksek sesle konuşmaya başladı:

"Ben şey diyecektim... Yani o askerin davranışı belki büyük bir kahramanlıktı, ama bence gene de onun böyle durumda Hz. İsa'yı reddetmesi, örneğin kendi adını, hatta vaftiz olduğunu bile reddetmesi günah olmazdı; böylece kendi hayatını da kurtararak gösterdiği yüreksizliğin bağışlanmasını sağlamak için daha yıllarca iyilik edebilecekti."

Fyodor Pavloviç hemen sözünü kesti:

"Böyle bir şey nasıl olur da günah olmaz? Yalan söylüyorsun. Bunu söylediğin için seni doğru cehenneme atıp koyun kızartır gibi kızartacaklar!"

İşte bu sırada içeriye Alyoşa girdi. Fyodor Pavloviç, daha önceden gördüğümüz gibi Alyoşa'nın gelişine müthiş sevindi. Söylenenleri dinlemesi için Alyoşa'yı oturtup, sevinçle güldü:

"Tam senin konun, tam senin konun üzerinde konuşuyoruz!"

Smerdyakov ağırbaşlı bir tavırla:

"O koyun gibi kızartma konusundaki sözleriniz yanlış, öyle olmayacak efendim. Orada böyle dediğim için bana hiçbir şey yapmayacaklar. Zaten hak gözetilirse, hiçbir şey yapılmamalı!"

Fyodor Pavloviç diziyle Alyoşa'yı dürterek daha büyük bir neşeyle:

"Ne demek tam olarak hak gözetilirse?" dedi.

Grigoriy, birden elinde olmayarak:

"Alçağın biridir o! Başka bir şey değil!" diye bağırdı.

Smerdyakov'un, gözlerinin içine öfkeyle bakıyordu. Smerdyakov sakin, soğukkanlı bir tavırla:

"Alçak demekte o kadar acele etmeyin efendim," dedi. "İyisi mi kendiniz bir düşünün. Bir kere Hıristiyanlara düşman olanların eline esir düşersem, onlar da benden Tanrıya küfretmemi ve kutsal vaftizimi inkâr etmemi isterlerse, kendi aklımla bu konuda istediğim gibi hareket etmekte serbest sayılırım, çünkü böyle bir şey yaparsam, ortada günah diye bir şey olmayacak."

Fyodor Pavloviç:

"Bunu zaten daha önce de söyledin, artık etraflı olarak anlatma, ispatla bakayım bunu!" diye bağırdı. Grigoriy, Smerdyakov'u küçümseyen bir tavırla:

"Bulaşıkçı seni!" diye fısıldadı.

"Bulaşıkçı demeden önce de biraz durun efendim, öyle küfretmeden kendiniz bir düşünün Grigoriy Vasilyeviç! Çünkü zaten bana işkence edenlere, 'Evet, ben Hıristiyan değilim ve Tanrıma lanet ediyorum,' dediğim anda, Tanrının yüksek yargıçlığı karşısında derhal, özel olarak aforoz edilmiş, lanete uğramış, kutsal kiliseden kovulmuş bir varlık olurum; tıpkı başka dine inanan bir varlık gibi... Hem de sözlerim ağzımdan çıktığı anda da değil, onları söylemeyi daha aklımdan geçirdiğim anda... Böylece o sözleri söylememle kiliseden kovulmam arasında bir saniyenin dörtte biri kadar bile zaman geçmez, öyle değil mi Grigoriy Vasilyeviç?"

Yalnız Fyodor Pavloviç'in sorularına karşılık verirken belirli bir memnunlukla bunları Grigoriy'e söylüyor, bunu da kendisi çok iyi fark ediyor, ama mahsus bu soruları kendisine Grigoriy soruyormuş gibi bir tavır takınıyordu.

Fyodor Pavloviç birden:

"İvan!" diye bağırdı. "Kulağına bir şey söyleyeceğim, eğil: Bu adam bütün bunları tek sana gösteriş olsun diye yaptı, ona 'aferin!' demeni bekliyor. Onu övüver."

İvan Fyodoroviç, babasının coşkun bir memnunlukla kendisine açıkladığı bu gerçeği çok ciddi bir tavırla sonuna kadar dinledi. Fyodor Pavloviç gene:

"Dur Smerdyakov, biraz sus!" diye bağırdı. "İvan! Sen gene bana doğru eğil bakayım!"

İvan Fyodoroviç, gene en ciddi tavrıyla ona doğru eğildi.

"Ben seni de Alyoşa'yı sevdiğim gibi severim. Seni sevmediğimi sanma. Bir konyakçık vereyim mi sana, ha?"

"Verin."

İvan Fyodoroviç, bunu söylerken dikkatle babasına bakarak, 'Sen de epey kafayı çekmişsin' diye düşündü.

Smerdyakov'a ise büyük bir merakla bakıyordu.

Grigoriy birden:

"Zaten sen şimdi de aforoz edilmiş, lanete uğramış herifin birisin!" diye patladı. "Ne cesaretle düşünceler yürütebiliyorsun alçak! Eğer..."

Fyodor Pavloviç sözünü kesti:

"Küfretme Grigoriy, küfretme!"

"Birazcık bekleyin, Grigoriy Vasilyeviç, kısacık bir süre için de olsa bekleyin ve bakın daha neler söyleyeceğim, dinleyin. Ben daha sözlerimi bitirmedim. Çünkü Tanrı beni lanetlediği anda, o en can alıcı, en önemli anda, ben zaten dinsiz olmuş sayılırım ve vaftizim değerini yitirir, yok olur, öyle değil mi efendim?"

Fyodor Pavloviç, zevkle kadehinden bir yudum alarak:

"Bitir sözünü oğlum! Çabuk!" diye acele etti.

"Mademki artık ben Hıristiyan değilim, o halde bana işkence edenler: 'Sen Hıristiyan mısın değil misin?' diye sordukları anda, onlara 'değilim' dersem yalan söylememiş sayılırım. Çünkü zaten Tanrının kendisi beni sırf öyle bir şeye niyet ettim diye, daha bana işkence edenler bir tek söz söylemeden önce Hıristiyanlıktan atmıştır. Mademki ben artık dinden kovulmuşum, o halde hangi hakka dayanarak, bana öbür dünyada, tıpkı bir Hıristiyana olduğu gibi, 'Hz. İsa'yı neden inkâr ettin?' diye hesap soracaklar? Mademki daha Hıristiyanlığımı inkâr etmeden önce, yalnız öyle bir şey

aklımdan geçti diye vaftiz olmamış bir insan oldum, bana bunu nasıl sorarlar? Ben madem artık Hıristiyan sayılmıyorum, o halde Hz. İsa'yı pekâlâ inkâr edebilirim; çünkü o zaman inkâr edeceğim bir şey kalmamış demektir. Herhangi bir adi Tatar'a öbür dünyada neden Hıristiyan olarak dünyaya gelmemiş olduğunu sorarlar mı Grigoriy Vasilyeviç? Kim onu bu yüzden cezalandırmaya kalkışır? Bir koyundan iki deri yüzülmez. Hatta her şeye hükmeden Yüce Tanrı, o Tatar ölünce, ondan bunun hesabını sormaya kalkışsa bile, ancak en hafif cezalardan birini verecektir. (Hiç cezalandırmamak da doğru olmaz.) Çünkü şöyle düşünür: O adam adi bir ana babadan, adi bir varlık olarak dünyaya geldiyse, suç kendisinin değil ki! Tanrı onun da bir Hıristiyan olduğunu söyleyemez ya? Öyle bir şey yapacak olsa her şeye söz geçiren ulu Tanrı gerçeğe tamamen aykırı bir şey söylemiş olurdu. Her şeye söz geçiren, gökleri ve yeryüzünü emri altında bulunduran ulu Tanrının bir tek sözü olsun yalan olabilir mi efendim?"

Grigoriy şaşırıp kalmıştı ve gözleri dışarı uğramış olarak Smerdyakov'a bakıyordu. Gerçi söylenilenleri iyice anlayamıyordu ama bütün bu sözler arasında bir şeyler kavrayarak kafasını duvara çarpmış bir insan gibi duraklamıştı. Fyodor Pavloviç kadehindeki içkiyi bitirdi, tiz bir sesle kahkahalarla gülmeye başladı.

"Alyoşka! Alyoşka! Nasıl? Ah seni kazuist* seni! Bunları herhalde Cizvitlerin orada öğrenmiştir İvan. Ah seni pis kokulu Cizvit seni! Bunları sana kim öğretti yahu? Yalnız sen yalan söylüyorsun kazuist! Yalan, yalan, yalan söylüyorsun! Ağlama Grigoriy, biz onu şimdi ayağımızın altında toz ediveririz. Sen bana şunu söyle bakayım eşeğim benim: Diyelim ki sana işkence edenlerin karşısında haklı durumda olacaksın. Ama içinden dinini inkâr etmiş olursun ya! Bunu kendin söyledin. Lanete uğradığın, aforoz edildiğin anda bunu yapmışsın demektir. Madem bir kere aforoz edildin, o halde yaptığın bu küfür için cehennemde seni ödüllere boğacak değiller herhalde! Buna ne dersin bakalım, güzel Cizvitim benim."

---

* Olayların nedenini, nedenselliğini arayan. *-çev.*

"İçimden dinimi inkâr ettiğim doğru. Ama öyleyken gene de önemli bir günah işlemiş sayılmam. Belki bu küçük bir günah sayılabilir. Basit, önemsiz bir günahtır efendim."

"Nasıl önemsiz bir günah?"

Grigoriy:

"Yalan söylüyorsun! Allah belanı versin," diye fısıldadı.

Smerdyakov zaferi kazandığını anlamıştı, ama vicdanlı hareket ederek yendiği adama karşı iyi davranmak istiyormuş gibi heyecansız ve ölçülü bir tavırla:

"Kendiniz düşünün Grigoriy Vasilyeviç," dedi. "Kendiniz düşünün. Kutsal Kitapta: 'Eğer içinizde en küçük bir inanç, bir damlacık inanç varsa, ona dayanarak şu tepeye, denize kaymasını söylerseniz, o tepe hemen denize kayar.' denilmiyor mu?* O halde, diyelim ki, ben inancı olmayan bir insanım, öyle olduğum için beni bırakın... Siz ki inanç sahibi ve bu derece dinine bağlı bir insansınız. Şu tepeye söyleyin bakayım, denize değil de (çünkü deniz buradan epey uzak) şu bizim pis kokulu deremize, bahçemizin arkasından geçen dereye insin. O zaman görürsünüz ki ne bir kayma, ne bir şey olacak. Ne kadar bağırırsanız bağırın, her şey eskisi gibi, yerli yerinde ve bir bütün olarak kalacak. Bu da demektir ki, siz bile Grigoriy Vasilyeviç, tam anlamıyla dine inanmayan, sadece başkalarını azarlayıp duran bir adamsınız. Zamanımızda yalnız siz değil hiç kimse, en yüksek kişilerden, en son köylüye kadar hiç kimse bir tepeyi denize itemez, belki bütün dünyada bir tek kişi ya da çok çok iki kişi bunu yapabilir... Onlar da belki Mısır çöllerinin herhangi bir yerinde gizleniyor, öyle bir yerde saklanıyor ki, onları bulmanıza bile imkân yok... Demek ki geriye kalan herkes, inancı olmayan insanlar sayılıyor, o halde bütün bu insanlar, yani dünyada yaşayan ne kadar insan varsa (o çölde yaşayan ve dünyayı terk etmiş iki insandan başka) hepsi, Tanrıya küfretmiş sayılır, Tanrı o dillere destan acımasına rağmen bunlardan hiçbirini bağışlamayacaktır, diyebilir miyiz? Bunu şunun için söylüyorum: Tanrıdan şüphe etsem bile, pişmanlık gözyaşlarımı döktüğüm anda bağışlanacağımı umuyorum."

---

* Matta 17:20,21:21; Luka 17:6 -*ed.*

Fyodor Pavloviç büyük sevinç duyarak, tiz bir sesle:

"Dur!" diye bağırdı. "Demek inancıyla dağları yerlerinden kımıldatacak iki insanın varlığına her ne olursa olsun gene de inanıyorsun, öyle mi? İvan, şuraya bir mim koy! Yaz bunu! Bu sözde, Rusların tüm olarak bütün ruhu özetlenmiştir."

İvan Fyodoroviç bu sözü beğendiğini belirten bir tavırla:

"Bunun halkın inancının önemli bir noktası olduğunu söyleyerek çok doğru bir şeyi belirtmiş oldunuz," dedi.

"Demek kabul ediyorsun! Madem sen kabul ediyorsun, öyledir! Alyoşka, doğru değil mi? Rusların inancı tam anlattığı gibidir, değil mi?"

Alyoşka ciddi, kesin bir tavırla:

"Hayır, Smerdyakov'un anlattığı şey, hiç de Rusların inancını özetlemiyor," dedi.

"Ben dinden söz etmiyorum. Yalnız o çöldeki iki insanın durumundan söz ediyorum. Yalnız o önemsiz küçük nokta üzerinde duruyorum: Bu tam Ruslara yakışan bir şey, tam Ruslara göre, öyle değil mi?"

Alyoşka gülümsedi:

"Evet, orası doğru, bu tam anlamıyla Ruslara özgü bir şey."

"Bu sözün bir altın değerinde eşeğim, hemen bugün vereceğim onu. Ama geri kalan her sözün yalan, yalan, yalan! Şunu bil ki, bizim inancımız yoksa bu hepimizin aldırışsızlığından, buna vakit bulamayışımızdan ileri geliyor. Her şeyden önce işimiz başımızdan aşkın; ikinci olarak, Tanrı bize az zaman nasip etmiş: bir gün yalnız yirmi dört saat sürüyor. Öyle olunca insan uyumak şöyle dursun, pişman olmaya bile vakit bulamıyor. Oysa sen, o sana işkence edenlerin karşısında dininden başka bir şey düşünmek zorunda olmadığın, üstelik dinine ne kadar bağlı olduğunu göstermen gerektiği bir anda, onu inkâr etmiş oluyorsun. Öyle değil mi durumun oğlum?"

"Durumum öyle olmasına öyle. Ama düşünün Grigoriy Vasilyeviç, bunu o biçime sokan noktalar suçumu hafifletmiş oluyor. Yani ben o zaman dinime gerektiği şekilde inansaydım, o zaman dinim uğruna işkencelere katlanmayıp, Muhammed dinine geçmem gü-

nah olurdu. Ama öyle olsaydı zaten iş hiçbir zaman işkenceye kadar gitmezdi. Çünkü o zaman benim şu tepeye 'Yürü! Bana işkence edeni ez!' diye söylemem yetecekti. Tepe yerinden kalkacak, onu bir böcek ezer gibi ezecek, ben de sanki hiçbir şey olmamış gibi elimi kolumu sallaya sallaya, Tanrıya dua ederek oradan çekip gidecektim. Ama eğer ben o anda hepsini denemiş ve mahsus o tepeye 'Gel bana işkence eden şu adamları ez!' diye bağırmışsam, tepe de gelip onları ezmemişse, o zaman dinimden şüphe etmeme, hele öyle korkunç bir ölüm anında, dehşet içinde kıvrandığım bir anda, şüphe duymamama imkân var mı? Çünkü böylece zaten cennete gitmeyeceğimi anlamış olacağım. (Benim emrim üzerine tepe yerinden kımıldamamışsa, demek ki orada benim dinime olan bağlılığıma pek inanmıyorlar, o zaman beni öbür dünyada pek büyük bir ödül de beklemiyor demektir. O halde ne diye, üstelik hiç yararı olmadığı halde derimin yüzülmesine razı olayım? Çünkü sırtımdaki deriyi yarıya kadar yüzseler bile benim sözüm ya da çığlığım üzerine o tepe gene de kımıldamayacak. Hem canım öyle bir anda insanın içinde yalnız endişe uyanmaz, insan korkudan aklını bile yitirebilir, o zaman da düşünmesine hiç imkân kalmaz. O halde, öbür dünyada da bu dünyada da bir çıkarım olmadığını, bir ödül kazanmayacağımı bildiğime göre, hiç olmazsa kendi canımı kurtarırsam pek büyük bir suç mu işlemiş olurum? Sonra Tanrının sonsuz acımasına inandığım için, suçumun büsbütün bağışlanacağını umuyorum efendim."

VIII

KONYAK İÇERKEN

TARTIŞMA bitmişti. Ama ne gariptir ki, bu kadar neşelenmiş olan Fyodor Pavloviç, sonunda birden kaşlarını çattı. Somurtkan bir tavırla bir konyak yuvarladı. Bu artık ölçüyü aşan bir kadehti.

Uşaklarına:

"Defolun! Hey, siz Cizvitler, defolun!" diye bağırdı. "Çek arabanı, Smerdyakov! Bugün sana söz verdiğim altını gönderirim. Ama çek arabanı buradan! Ağlama Grigoriy! Marfa'nın yanına git, o seni teselli eder, yatağına yatırır."

Emir üzerine uşaklar hemen oradan çekilince, birden canı sıkılarak:

"Yemekten sonra insanın rahat rahat oturmasına imkân vermezler," diye kestirip attı. "Şimdi Smerdyakov her yemekte buraya sokuluyor. Nedir sende merakını uyandıran? Yoksa ona yüz mü veriyorsun?"

İvan Fyodoroviç:

"Ben ona yüz vermedim, dedi. "Sözüm ona bana saygı gösterisinde bulunuyor. Uşak ruhlu, kaba herifin biri. Ama söz aramızda, zamanı gelince ön plana sürülecek ilericilerden biridir."

"İlerici mi?"

"Böyleleri de, başkaları da, ondan daha iyi olan başkaları da ortaya çıkacak. Ama bu gibiler de olacak, önce bunları ileri sürecekler, ondan sonra daha iyiler çıkacak."

"Peki, bu ne zaman olacak?"

"Bir fişek ateşlenecek... Belki de sonuna kadar yanmayacak. Şimdilik halk bu çömezleri dinlemekten pek hoşlanmıyor."

"Öyle, öyle oğlum. Şu Balaam'ın eşeğine de bak! Demek düşünüp düşünüp bunları kuruyormuş, böylece Allah bilir daha neler aklına gelecek."

İvan alaylı alaylı güldü:

"Düşünceleri biriktiriyor."

"Bak sana bir şey söyleyeyim, biliyorum ki benden nefret ediyor, gerçi herkesten nefret ediyor ya... Sen 'bana saygı gösterisinde bulunuyor' diyorsun ama senden de nefret ediyor. Alyoşka'ya gelince onu kendisinden aşağı görüyor. Ama ne yapayım ki hırsızlık etmez, dedikoducu değildir, susmasını bilir, evden hiçbir şeyi dışarı götürmez, çok güzel kulebyaka pişirir, ayrıca her şeye... Her neyse, Allah kahretsin herifi! Böyle birinden şu anda söz etmeye değer mi?"

"Tabii değmez!"

"Onun kendi kendine düşündüklerine gelince; söz aramızda, bence Rus mujiğini yola getirecek tek şey dayaktır. Bunu her zaman söylemişimdir. Bizim köylü dalaverecidir. Ona acımaya değmez. Şimdi de, arada bir ona dayak çekseler, iyi olur. Rus toprağı kuvvetini akağaçlardan alır. Ormanlar yok olursa, Rus toprağı da yok olur. Ben akıllı insanlar tarafındayım, biz köylüleri fazla aklımızdan ötürü dövmekten vazgeçtik; onlar ise kendi kendilerini dövmeye devam ediyorlar. İyi de yapıyorlar. Başkasını neyle ölçersen kendin de onunla ölçülürsün mü ne...* Nasıldı o laf... Her neyse. Yani senin anlayacağın ölçüyü kaçırır. Rusya'ya gelince... Rusya domuzların barındığı bir yerden başka bir şey değil. Yavrum, Rusya'dan ne kadar nefret ettiğimi bir bilsen... Yani Rusya'nın kendisinden değil, bütün kötü eğilimlerinden... Belki Rusya'dan da nefret ediyorumdur! *Tout cela c'est de la cochonnerie.*** Ben neyi severim bilir misin? Ben ince bir zekâdan hoşlanırım."

"Daha yeni bir kadeh içtiniz. İçtiğiniz yeter..."

"Dur, bir kadeh daha içeyim, sonra bir tane daha, ondan sonra artık içmem. Hayır, dur sözümü kestin. Mokroye'ye uğradığım bir sırada, ihtiyarın birine bir soru soracak oldum, bana: 'Biz her şeyden fazla emirle kızlara dayak atmaktan zevk alırız. Dayağı da gençlere attırırız. Ondan sonra delikanlı ertesi günü dövdüğü kızla nişanlanır. Kızların kendileri de bunu bilir. Bu bizde adet oldu!' dedi. Nasıl beğendin mi bizim Marquis de Sade'ları ha... Ama ne dersen de ince bir buluş. Biz de gidip bunu seyredelim ister misin? Alyoşka, ne o, kızardın mı? Utanma yavrum! Yazık ki bugün başrahibin evinde sofraya oturup rahiplere Mokroye'li kızları anlatmadım. Alyoşka, senin başrahibi gücendirdim diye bana kızma, ben ona fena halde kızıyorum yavrum... Eğer Tanrı varsa, bir yerde bulunuyorsa, o zaman tabii suçluyum ve günahlarımın cezasını görürüm. Yok, eğer Tanrı diye bir şey yoksa, o zaman senin o pederleri öyle mi bozmalıyım? Daha da fazlasını yapmalıyım, öyle değil mi? Eğer Tanrı yoksa, hepsinin kafasını kesmeli! Çünkü ilerlemeyi bunlar durdu-

---

* Matta 7:2 *-ed.*

** (Fr.) "Bütün bunlar domuzluktur." *-çev.*

ruyor. İnanır mısın İvan, bu işe fena halde üzülüyorum. Hayır, bana inanmıyorsun, bunu gözlerinden anlıyorum! Sen benim sadece bir soytarı olduğumu ileri sürenlere inanıyorsun. Alyoşa sen söyle, benim bir soytarıdan başka bir şey olmadığıma inanır mısın?"

"Hayır, sizin yalnız bir soytarı olduğunuza inanmıyorum..."

"Bak buna inandım. Sen de inandığını açıkça, içtenlikle söylüyorsun. Dürüst bir bakışın, dosdoğru bir konuşman var. İvan ise öyle değil; İvan kibirli... Her neyse, bana kalsa, gene senin manastırın işini bitirirdim. Şu mistisizmi bütün Rus topraklarından bir anda yok etmeli. Böylece bütün budalaların aklını başına getirmeli. Hem manastırdan darphaneye amma da gümüş altın akardı..."

İvan:

"İyi ama mistisizmi neden yok etmeli?" diye sordu.

"Gerçeğin ışıkları daha çabuk parlasın; işte bunun için!"

"İyi ama o 'gerçek ışığı' parladığı anda önce sizi soyar, sonra da... öbür dünyaya gönderirler."

Fyodor Pavloviç hafifçe alnına vurarak:

"Hay Allah! Sahi be! Haklısın vallahi... Ah ben ne eşeğim, diye bağırdı. Eh, madem öyle, senin manastırcık varsın dursun Alyoşka. Biz ise akıllı insanlar olduğumuz için sıcacık bir köşede oturup konyakçığımızı içelim. Biliyor musun İvan, bunu muhakkak Tanrının kendisi yapmıştır. İvan söyle bakayım: Tanrı var mı yok mu? Dur! Kesin olarak konuş, ciddi söyle! Gene ne gülüyorsun?"

"Gülüyorum, çünkü demin Smerdyakov'un dağları yerlerinden kımıldatabilecek olan o iki ihtiyara olan inancından söz ederken, gerçekten ince bir zekâ gösterdiniz."

"Yani şimdi benim söylediğim söz buna mı benziyor?"

"Benziyor ya!"

"Öyleyse demek ben tam anlamıyla Rus'um ve bende bütün Ruslara özgü hava var. Senin gibi bir filozofta bile aynı özelliği bulmak mümkün. İster misin, seni de buna benzer şeyler düşünürken yakalayayım? Yarından tezi yok yakalayacağıma bahse girişelim. Her neyse, söyle bana: Tanrı var mı, yok mu? Ama ciddi söyle. Benim şimdi ciddi konuşmaya ihtiyacım var."

"Hayır, Tanrı yoktur."

"Alyoşka, Tanrı var mıdır?"

"Evet, Tanrı vardır."

"Peki İvan, ölümsüzlük, herhangi bir şekilde, küçücük de olsa bir ölümsüzlük var mı?"

"Hayır, ölümsüzlük diye bir şey de yoktur..."

"Dünyada hiçbir şey ölümsüz değil mi?"

"Hiçbir şey..."

"Yani her şey bir hiçten, tam bir sıfırdan başka şey değil desene. Ama belki de gene bir şeyler vardır, öyle değil mi? Her şeyin sıfır olmasına imkân var mı?"

"Her şey sıfırdır..."

"Alyoşka sen söyle, ölümsüzlük diye bir şey var mı?"

"Var."

"Peki, Tanrı da, ölümsüzlük de, her ikisi var öyle mi?"

"Hem Tanrı var, hem de ölümsüzlük... Zaten ölümsüzlük Tanrının kendisindedir..."

"Hıımm... Herhalde işin doğrusunu sen söyledin İvan. Aman Allahım! İnsanlığın inançla ne kadar çok bağlandığını, kendi hayalinde yaşayan bu ideal için ne boş çaba harcadığını, hem de bunu bin yıldan beri yaptığını düşünmek adamı deli ediyor! İnsanla böyle alay eden kim acaba? İvan! Sana son bir kez kesin olarak soruyorum: Tanrı var mı, yok mu? Son defa olarak soruyorum!"

"Ben de son defa olarak söylüyorum! Yok..."

"Peki, insanlarla böyle alay eden kim İvan?"

İvan Fyodoroviç alaylı alaylı gülerek:

"Herhalde şeytan," dedi.

"Peki şeytan diye bir şey var mı?"

"Hayır, şeytan diye bir şey de yok."

"Yazık! Lanet olsun, Tanrı denilen şeyi ilk uydurana neler yapardım. Onu uyduranı asmak bile azdır."

"Tanrıyı uydurmasalardı, o zaman uygarlık diye bir şey olmayacaktı."

"Neden? Tanrı olmayınca mı?"

"Tabii. Konyakcığınız falan da olmayacaktı. Her neyse şimdi elinizden konyağınızı almam gerekiyor."

"Dur, dur dur! Yavrum, bir kadehçik daha içeyim. Alyoşa'yı kırdım. Darılmıyorsun ya Aleksey? Alekseyciğim benim! Sevgili Aleksey'im."

"Hayır darılmıyorum. Ben sizin ne düşündüğünüzü bilirim. Yüreğiniz aklınızdan daha iyidir sizin."

"Benim yüreğim aklımdan iyi mi? Aman Allahım, hem de bunu kim söylüyor? İvan sen Alyoşka'yı seviyor musun?"

"Seviyorum..."

"Sev onu. (Fyodor Pavloviç iyice sarhoş olmuştu) Beni dinle Alyoşa! Ben biraz önce senin staretze saygısızlık ettim. Ama heyecanlıydım. Bununla birlikte kabul etmek gerekir ki, staretz şakadan anlayan bir adam. Ne dersin İvan?"

"Bence de öyle."

"Evet, evet *il' y a du Piron lâ – dedans,** tam anlamıyla bir Rus Cizviti. Onun içinde soylu olan her varlıkta olduğu gibi gizli bir öfke var. Gösteriş yapma zorunluğundan ötürü, kutsal bir adammış gibi davranmak zorunda oluşundan ötürü bir öfke kaynaşıp duruyor içinde."

"Canım, o Tanrıya inanıyor!"

"Onda bir parçacık olsun inanç yok. Bunu bilmiyor muydun? Zaten bunu kendisi de herkese söylüyor, daha doğrusu herkese değil de onu görmeye gelen bütün akıllı insanlara söylüyor. Vali Schultz'a doğrudan doğruya şöyle demiş: 'Credo,** ama neye, kendim de bilmiyorum.'"

"Yok canım!"

"Kelimesi kelimesine öyle demiş. Ama ona saygı duyuyorum. Onun içinde Mefistofeles'ten bir şeyler var. Daha doğrusu *Zamanımızın Bir Kahramanı*'ndan Arbenin*** miydi neydi... İşte ondan

---

* (Fr.) "Bu işin içinde Piron'dan bir şeyler var." (Fransız şair ve yergi ustası Aleksis Piron (1689-1773) kastediliyor. *–çev.*

** (Lat.) "İnanıyorum." *–çev.*

*** Arbenin, Lermontov'un *Maskarad* (Maskeli Balo) oyununun kahramanıdır. *Zamanımızın Bir Kahramanı* romanındaki karakter Peçorin'dir. *–ed.*

bir şeyler var, cinsel zevklere düşkün; hem o kadar şehvetli adam ki, şimdi eğer karım ya da kızım günah çıkarmak için ona gitselerdi, onların adına korkardım. Bir anlatmaya başladı mı... Üç yıl önce bizi likörle çay içmeye çağırdı (hanımefendiler ona hep likör gönderiyor), eski çağları öyle bir ballandıra ballandıra anlattı ki, gülmekten neredeyse patlayacaktık... Özellikle zayıf düşmüş bir kızı nasıl iyileştirdiğini anlattı: 'Eğer ayaklarım ağrımasaydı size şimdi bir dans gösterirdim,' dedi. Beğendin mi 'Ben de ömrümde çok dalavereler yaptım,' dedi. Tüccar Demidov'dan altmış bin ruble apartmış."

"Nasıl, çalmış mı yani?"

"Beriki dürüst bir adamdır diye ona bu parayı getirmiş: 'Bunları sakla kardeşim, yarın bende arama yapacaklar,' demiş. O da saklamış. Ama sonra 'Sen bu parayı kiliseye bağışladın,' demiş. Ben de ona 'Sen alçağın birisin,' dedim. 'Hayır,' dedi, 'ben alçak bir insan değilim, ben açık fikirli bir insanım...' Durun, galiba bunları o söylemedi. Bunu söyleyen başkasıydı. Onu anlatayım derken azıcık sapıttım, farkına bile varmadım. Hah, işte bir kadehçik daha içeyim yeter. Götür şişeyi! İvan, demin yalan söyledim, neden bana engel olmadın? Neden yalan söylediğimi yüzüme vurmadın?"

"Kendi kendinize susacağınızı biliyordum."

"Yalan söylüyorsun! Bunu sırf bana olan kininden ötürü, bana kızdığın için yaptın. Beni küçük görüyorsun. Evime konuk olarak geldin ama beni küçük görüyorsun."

"Gerekiyorsa buradan giderim. Konyak size dokundu."

"Ben sana 'Allah aşkına Çermaşnya'ya git' diye yalvardım, bir iki gün kalmanı söyledim, öyleyken gitmiyorsun."

"O kadar ısrar ediyorsanız, yarın giderim."

"Gitmezsin. Sen burada beni gözetlemek istiyorsun. İşte senin istediğin şey budur, kerata seni, bu yüzden gitmiyorsun."

İhtiyar bir türlü susmuyordu. Artık sarhoşluğun öyle bir noktasına gelmişti ki, o zamana kadar uslu duran herhangi bir başka sarhoş da o noktaya geldi mi, birden öfkeye tutulur ve mutlaka gösteriş yapmak hevesine kapılır.

"Ne bakıyorsun bana? Bakayım gözlerine! Nasıl bakıyor gözlerin? Gözlerin bana bakıyor ve 'seni sarhoş herif seni' diyor. Gözlerin şüphe ile, beni hor görerek bakıyor. Sen buraya gizli bir niyetle geldin. Bak, Alyoşka da bakıyor ama onun gözleri pırıl pırıl. Alyoşa beni küçük görmüyor. Aleksey sen İvan'ı sevme..."

Alyoşa birden ısrarla:

"Ağabeyime kızmayın! Onu kırmaktan vazgeçin artık," dedi.

"Eh, madem öyle istiyorsun, öyle olsun bakalım. Ah, başım ağrıyor. Konyağı kaldırsana İvan! Bak üçüncüdür söylüyorum."

Fyodor Pavloviç düşünceye daldı, sonra birden kurnaz bir tavırla uzun uzun güldü:

"Benim gibi ihtiyar bir bunağa kızma İvan! Biliyorum ki beni sevmiyorsun, bunu biliyorum, ama yalnız kızma. Zaten beni sevmen için bir sebep yok. Çermaşnya'ya gidersen ben seni ziyarete gelirim, hediye de getiririm. Sana orada bir kız gösteririm, çoktandır ona göz koydum. Daha yalınayak, başıkabak bir şey. Sen yalınayak kızlardan korkma, böyle incileri hor görme!"

Kendi elini şapırtı ile öptü, sevdiği konudan söz açar açmaz ayılmış gibi canlanıvermişti.

"Benim için, benim için... Ah, siz çocuklar yok musunuz! Yavrucuklarım, mini mini evlatlarım. Benim için ömrüm boyunca... çirkin kadın diye bir şey olmamıştır, benim prensibim bu! Ne demek istediğimi anlıyor musunuz? Ama nereden anlayacaksınız: Sizin damarlarınızda daha süt akıyor, yumurtadan yeni çıkmış civcivlersiniz siz. Benim prensibime göre, her kadında olağanüstü denecek kadar enteresan ve başka hiçbir kadında bulunmayan bir özellik vardır, vallahi öyledir... Yalnız o özelliği bulmak gerekir, işte işin sırrı burada! Bu da bir yetenektir! Benim için hiçbir zaman çirkin kadın diye bir şey olmamıştır. Mademki kadındır, o halde her şeyin yarısı demektir. Ama siz bunu nereden anlayacaksınız? Bazen kart kızlarda bile öyle bir şey bulursun ki, 'başka budalalar nasıl olup da ondaki bu özelliği keşfetmeyip ihtiyarlamasına imkân verdiler' diye şaşarsın. Basit ve cahil bir kadını her şeyden önce şaşırtmak gerekir. İşe oradan başlamalı. Bunu bilmiyor muydun? Onda öyle

bir şaşkınlık yaratmalısın ki, bu şaşkınlık hayranlığa varsın, kalbini delip geçsin, onun gibi basit bir kadına böyle bir beyefendi âşık oldu diye içinde utanç uyandırsın. Dünyada daima kaba herifler de beyefendiler de olmuştur ve olacaktır. Çünkü o zaman hizmetçi de onun efendisi de olacaktır, bunun böyle olması da güzeldir. Zaten kadının mutlu olması için, bundan başka bir şey gerekmez. Dur! Dinle Alyoşka, ben senin rahmetli anneni daima şaşırtmışımdır, ama iş başka türlü oluyordu. Bazen onu hiç okşamazdım, sonra birden öyle bir an gelirdi ki, durup dururken karşısında yerlere eğilir, diz çöker, ayaklarını öperdim ve her zaman, her zaman, bunu şimdi olduğu gibi hatırlıyorum, onu öyle bir hale getirirdim ki, kendisi şöyle çıngırak gibi pürüzsüz, hafif, kesik kesik, tam anlamıyla kendine özgü kahkahalarla gülmeye başlardı. Zaten onda tek özellik buydu. Biliyordum ki hastalık her zaman onda böyle kendini gösterirdi. Ertesi gün cinnet getirmiş gibi bağırıp çağırmaya başlardı. O andaki o kesik kesik gülüşün hiç de sevinçten ileri gelmediğini bilirdim, ama yalan da olsa, onun bu gülüşü beni coştururdu. İşte her şeyde insanın kendisine hoş gelen tarafı bulması budur. Bir gün Belyavskiy adında biri (kendisi buradaki zenginlerden biriydi, karımın peşine düşmüş, evimize gelmeye başlamıştı) birden benim evimde, onun yanında bana bir tokat atmasın mı? O zaman o kuzu gibi olan kadın bu tokat yüzünden beni dayaktan öldürecek sandım, üstüme öyle bir vardı ki: 'Sen artık dayak yemiş, dövülmüş bir adamsın!' dedi. 'Ondan tokat yedin! Beni ona satıyordun... Yoksa sana benim yanımda vurmaya nasıl cüret ederdi? Artık bir daha yanıma sokulma! Hiçbir zaman... Derhal git, onu düelloya davet et!' O zaman onu uslansın diye manastıra götürdüm. Kutsal pederler onu okuyarak kurtarmaya çalıştılar. Ama bak vallahi yemin ediyorum Alyoşa, benim o sevgili eserekli karıcığımı hiçbir zaman incitmemişimdir. Yalnız belki bir defa, daha evliliğimizin ilk yılında... O zamanlar çok dua ederdi, çok. Özellikle Hazreti Meryem'in yortularına çok bağlıydı, beni böyle günlerde yanında istemez, hep çalışma odama kovardı. Kendi kendime, şu mistisizmi kafasından söküp atayım dedim. Ona: 'Bak, şu tasviri görüyor musun, onu çı-

karıyorum. Görüyorsun ya, bu tasviri mucize yaratan tasvir sayıyorsun, ben şimdi üstüne tüküreceğim ama bunu yaptığım için başıma hiçbir şey gelmeyecek.' Allahım, bunu yaptığımı görünce bir baktı, şimdi beni öldürecek diye düşündüm. Oysa yalnız yerinden fırladı, kollarını şiddetle çırptı, sonra birden elleriyle yüzünü kapadı, tepeden tırnağa tir tir titremeye başladı ve yere düştü. Öylece olduğu yere yığılıverdi. Alyoşa! Ne oluyorsun?"

İhtiyar korkuyla yerinden fırladı. Alyoşa'nın yüzündeki anlam daha babası annesinden söz etmeye başladığı anda yavaş yavaş değişmeye başlamıştı. Yüzü kızarmış, gözleri alevlenmiş, dudakları titremişti... Sarhoş ihtiyar tükürük saça saça konuşurken, Alyoşa'da çok garip bir durum meydana gelinceye kadar hiçbir şey fark etmemişti. Alyoşa'nın başına gelen şey aynen ihtiyarın biraz önce "eserekli karısı"ndan söz ederken anlattığı durumdu. Alyoşa birden sofradan fırlamış, tıpkı biraz önce anlattığı şekilde, annesi gibi çırpınmıştı; sonra yüzünü elleriyle örtmüş, yıldırımla çarpılmış gibi sandalyenin üzerine düşmüş, bütün vücudunu sarsan sessiz hıçkırıklarla gözyaşı dökerek birden isteri krizine tutulmuş ve tir tir titremeye başlamıştı. O anda annesiyle olan benzerliği ihtiyarı çok şaşırtmıştı:

"İvan! Ona su ver, çabuk! Tıpkı onun gibi, tıpkı onun gibi... O zaman annesinin yaptığı gibi yapıyor! Ağzına su ver, ben annesine öyle yapardım. Annesine üzüldüğü için, annesine üzüldüğü için..." diye söylenerek İvan'a dönmüştü.

İvan birden, bastıramadığı, nefretle karışık bir öfkeyle:

"Canım onun annesi, benim de annemdi sanıyorum. Sizce öyle değil mi?" diye bağırdı.

İhtiyar, İvan'ın gözlerinin kıvılcımlar saçtığını görünce birden irkildi. Ama o anda, doğrusunu söylemek gerekirse, yalnız bir saniye için çok tuhaf bir şey olmuştu: Alyoşa'nın annesinin aynı zamanda İvan'ın da annesi olduğu düşüncesi gerçekten aklından çıkmıştı. İvan'ın ne demek istediğini anlamayarak:

"Nasıl senin annen yani?" diye söylendi. "Neden öyle söylüyorsun? Hangi anneden söz ediyorsun? Yahu, o... Hay Allah kahretsin!

Gerçekten o senin de annendi. Hay Allah kahretsin! Ah evladım, zihnim öyle bir bulandı ki; hiçbir zaman böyle olmamıştım. Özür dilerim, ben öyle sanıyorum ki, İvan... Heh, heh, he!"

Sustu. Sarhoş, yarı anlamsız yayvan bir gülüş, yüzünü iki yana doğru yaymıştı. İşte o sırada holde birden müthiş bir patırtı gürültü ve can alıcı çığlıklar duyuldu, kapı ardına kadar açıldı, salona rüzgâr gibi Dmitriy Fyodoroviç daldı. İhtiyar korku ile İvan'a doğru atıldı ve İvan'ın ceketinin eteğine sarıldı:

"Öldürecek, öldürecek! Beni ona verme, beni verme!"

IX
ŞEHVET DÜŞKÜNLERİ

DMİTRİY Fyodoroviç'in peşinden Grigoriy ile Smerdyakov koşarak salona girmişlerdi. Holde onunla boğuşan ve kendisini içeriye bırakmak istemeyen de onlardı. (Bunu daha birkaç gün öncesinden Fyodor Pavloviç'in verdiği bir emir üzerine yapmışlardı.) Dmitriy Fyodoroviç'in salona daldıktan sonra, etrafını görmek için bir an duraklamasından yararlanan Grigoriy, masanın öbür tarafından koştu, salonun giriş kapısının karşısında bulunan ve içteki odalara açılan kapının iki kanadını kapatıp, Fyodor Pavloviç'i kanının son damlasına kadar savunmaya hazırlanmış gibi, kapı önünde iki kolunu haç şeklinde açtı. Dmitriy, bunu görünce bağırdı denilemez, garip tiz bir ses çıkararak Grigoriy'in üzerine atıldı.

"Demek kadın orada! Onu oraya sakladınız. Çekil oradan alçak!"

Grigoriy'i az kalsın yakalayıp oradan çekiverecekti, ama Grigoriy onu itti. Dmitriy öfkesinden çıldırmış gibi elini kaldırdı, var gücüyle Grigoriy'e vurdu. İhtiyar, yıldırımla vurulmuş gibi yere devrildi, Dmitriy onun üzerinden atlayarak kapıyı sarstı. Salonda kalan Smerdyakov, ta öbür uçta, sapsarı olmuş bir halde tir tir titreyerek Fyodor Pavloviç'e sokulmuştu. Dmitriy Fyodoroviç:

"O burada!" diye bağırıyordu. "Demin gözümle gördüm. Evin köşesini dönmüştü. Ama ona yetişemedim. Nerede? Nerede?"

"O burada!" çığlığı Fyodor Pavloviç'in üzerinde anlaşılmaz bir etki yapmıştı. Birden bütün korkusu siliniverdi. Avazı çıktığı kadar:

"Yakala! Yakala onu!" diye bağırarak Dmitriy Fyodoroviç'in peşinden koştu.

Bu arada Grigoriy doğrulmuştu, ama hâlâ kendinde değilmiş gibi görünüyordu. İvan Fyodoroviç ile Alyoşa babalarının peşinden koştular. Üçüncü odada bir şeyin birden yere düştüğü ve şangır şungur kırıldığı duyuldu: Bu Dmitriy Fyodoroviç'in koşarken takıldığı, alt kısmı mermer, büyük cam bir vazoydu. Ama değerli vazolardan değildi. İhtiyar avazı çıktığı kadar bağırdı:

"Getir onu! İmdat!"

İvan Fyodoroviç ile Alyoşa sonunda ihtiyara yetişip onu zorla salona döndürdüler. İvan Fyodoroviç öfkeyle babasına sordu:

"Ne diye peşinden koşuyorsunuz? Gerçekten öldürür sizi!"

"Vaneçka, Alyoşeçka demek o burada! Gruşenka burada! Kendisi öyle dedi, koşarak geldiğini görmüş..."

Nefesi tıkana tıkana koşuyordu. O sırada Gruşenka'yı beklemiyordu. Onun orada olduğunu birdenbire öğrenmesi aklını başından almıştı. Titriyordu, çıldırmış gibiydi. İvan:

"Canım, gelmediğini siz de gördünüz!" diye bağırdı.

"Belki öbür kapıdan girmiştir."

"Öbür kapı kilitli ya, anahtarı da sizde..."

Birden Dmitriy tekrar salona döndü. Tabii öbür kapıyı kapalı bulmuştu. O kapalı kapının anahtarı ise, gerdekten Fyodor Pavloviç'in cebindeydi. Bütün odaların pencereleri de kapalıydı. Bu bakımdan Gruşenka'nın herhangi bir yerden içeri girmesine imkân olmadığı gibi çıkması da imkânsızdı.

Fyodor Pavloviç, Dmitriy'i görür görmez gene tiz bir sesle:

"Tut onu!" diye bağırmaya başladı. "Yatak odamdan para çalmıştır."

Sonra İvan'ın elinden kurtularak gene Dmitriy'e doğru atıldı. Ama Dmitriy iki elini birden kaldırdı, ihtiyarı şakaklarında kalan son birkaç tel saçından yakaladı, gürültüyle yere vurdu. Yerde yatarken de iki üç kez topukla yüzünü tekmeledi. İhtiyar, kulakları sağır edici bir sesle inlemeye başladı. İvan Fyodoroviç kardeşi Dmitriy kadar kuvvetli olmamakla birlikte, onu kucakladı, bütün gücüyle ihtiyardan ayırdı. Alyoşa da zayıf vücudunun bütün kuvvetiyle, kardeşini arkadan kavrayarak ona yardım etti. İvan:

"Deli herif! Onu öldürdün!" diye bağırdı. Dmitriy tıkanarak:

"Aradığını buldu!" diye bağırdı. "Eğer öldürmediysem, gene gelir gebertirim. Benden koruyamazsınız onu!"

Alyoşa emreder gibi:

"Dmitriy!" dedi. "Derhal buradan çık! Derhal!"

"Aleksey, yalnız sen bana söyle... Yalnız sana inanırım: Demin o buraya geldi mi, gelmedi mi? Onu kendi gözümle gördüm. Demin ara sokaktan çıkıp çitin yanından buraya doğru seğirtmişti. Seslendim, kaçtı..."

"Yemin ederim buraya gelmedi, zaten kimse onu burada beklemiyordu!"

"Ama ben onu gördüm. Demek ki o... Şimdi anlarım nerede olduğunu. Allahaısmarladık Aleksey! Ezop'a şimdilik paradan söz etme, Katerina İvanovna'ya ise, hemen şimdi git, muhakkak git: 'Sizlere veda etmemi emretti. Veda etmemi istedi,' de. Kelimesi kelimesine öyle dersin. 'Veda etti, selam söyledi.' dersin. Olup biteni ona anlat!"

Bu arada İvan ile Grigoriy ihtiyarı kaldırıp koltuğa oturtmuşlardı. Yüzü kan içindeydi ama can kulağıyla Dmitriy'in bağırarak söylediği sözleri dinliyordu. Hâlâ Gruşenka'nın evin herhangi bir yerinde olduğunu sanıyordu. Dmitriy Fyodoroviç, giderken nefretle ona baktı:

"Kanını döktüğüm için pişmanlık duymuyorum!" diye bağırdı. "Kendini koru ihtiyar! Hayalinde yaşattığını da koru. Çünkü benim de hayalimde yaşayan biri var. Sana lanet ediyorum ve artık seni reddediyorum."

Koşarak odadan çıktı. İhtiyar, küçük parmağıyla Smerdyakov'a "Gel" diye işaret ederek belirsiz bir sesle, hırıldar gibi:

"O burada! Muhakkak buradadır," dedi.

İvan öfkelendi:

"Hayır, burada değil! Değil, diyorum size! Siz bunamış bir ihtiyardan başka bir şey değilsiniz! Hay Allah! Bayıldı. Su getirin! Havlu getirin! Kımılda biraz Smerdyakov."

Smerdyakov su getirmeye koştu. İhtiyarı soyup yatak odasına götürdüler, yatağına yatırdılar. Başına ıslak bir havlu sardılar. Konyaktan, geçirdiği şiddetli heyecandan, dayaktan halsiz düşen ihtiyar, daha başı yastığa değer değmez, gözleri kayıp kendinden geçti. İvan Fyodoroviç ile Alyoşa salona döndü. Smerdyakov kırılmış vazonun parçalarını dışarı götürüyordu, Grigoriy ise masanın yanında ayakta durmuş, canı sıkılarak somurtuyordu. Alyoşa, Grigoriy'e dönerek:

"Sen de başını ıslatıp, yatağa yatsan daha iyi olmaz mı?" dedi. "Biz ona burada bakarız! Kardeşim senin de başına çok şiddetli vurdu... Başın acıyordur."

Grigoriy somurtarak, kelimelerin üzerinde dura dura:

"Bana el kaldırdı!" dedi.

İvan Fyodoroviç onun sözünü taklit ederek:

"O babama da 'el kaldırdı.' Yalnız sana değil ki!"

Grigoriy:

"Ben onu tekne içinde yıkamışımdır. O bana el kaldırdı!" diye tekrarlıyordu.

İvan Fyodoroviç, Alyoşa'ya:

"Allah kahretsin! Eğer Dmitriy'i zorla çekmeseydim, herhalde onu şurada öldürüverecekti. Zaten Ezop'un ne canı var ki," diye fısıldadı.

Alyoşa:

"Allah göstermesin!" diye bağırdı.

İvan gene aynı şekilde öfkeyle yüzünü buruşturup fısıldadı:

"Neden Allah korusunmuş? Bir alçak öbür alçağı yok etmiş olurdu. İkisinin de hak ettiği bu zaten."

Alyoşa irkildi. İvan devam etti:

"Ben tabii cinayet işlemesine imkân vermem, şimdi de engel oldum zaten. Sen burada kal Alyoşa! Ben azıcık avluya çıkıp dolaşacağım, başım ağrımaya başladı."

Alyoşa, babasının yatak odasına gitti, onun başucunda, paravanın arkasında hemen hemen bir saat kadar oturdu. İhtiyar birden gözlerini açtı ve herhalde bir şeyler hatırlamaya çalışarak Alyoşa'ya uzun uzun baktı. Birden yüzünde müthiş bir heyecan belirdi. Çekinerek:

"Alyoşa!" diye fısıldadı. "İvan nerede?"

"Avluda, başı ağrıyormuş. Bize gözcülük ediyor."

"Aynayı versene, şurada duruyor, veriver."

Alyoşa ona komodinin üzerinde duran portatif, küçük, yuvarlak aynayı verdi. İhtiyar aynada kendine baktı; burnu oldukça şişmişti, alnında sol kaşının üzerinde büyükçe, koyu bir morluk vardı; kan oturmuştu.

"İvan ne diyor bunlara? Alyoşa, sevgili, biricik oğlum benim. Ben İvan'dan korkuyorum; İvan'dan ötekinden daha çok korkuyorum. Ben yalnız senden korkmuyorum."

"İvan'dan da korkmayın. İvan kızıyor ama sizi koruyacaktır."

"Peki öbürü nerede Alyoşa? Gruşenka'nın yanına koşmuştur herhalde! Sevgili, melek yavrum benim, doğru söyle; demin Gruşenka buraya geldi mi, gelmedi mi?"

"Kimse geldiğini görmedi. Dmitriy yanılmış, o gelmedi buraya!"

"Mitya onunla evlenmek istiyor, evlenmek!"

"O kadın ona varmaz."

İhtiyar sanki kendisine bundan daha sevinçli bir haber veremezlermiş gibi birden sevinçle canlanıverdi.

"Varmaz, varmaz, varmaz, varmaz! Ne yaparsa yapsın varmaz!" diye söylendi.

Coşkun bir sevinç içinde Alyoşa'nın elini tutarak onu kalbine bastırdı. Gözlerinde yaşlar bile belirmişti.

"Hani demin anlattığım o Hazreti Meryem tasviri var ya, onu alıp götürebilirsin. Manastıra dönmene de izin veriyorum. Demin şaka ettim, darılma. Başım ağrıyor Alyoşa... Alyoşa, yüreğimdeki acıyı dindir melek yavrum! Ne olursun, bana doğruyu söyle!"

Alyoşa üzüntüyle sordu:

"Siz hâlâ o kadının buraya gelip gelmediğini mi soruyorsunuz?"

"Hayır, hayır hayır! Sana inanıyorum. Yalnız şu var: Gruşenka'ya kadar kendin mi gidersin, ne yaparsın, onu bir görüver; çabuk, elinden geldiği kadar çabuk ol. Sor bakalım ne yapıyor? Kendine göre bir tahmin et bakalım. Sence kimi istiyor; beni mi yoksa onu mu? Ha, ne dersin? Bunu yapabilir misin?"

Alyoşa utançla:

"Eğer görürsem bunu kendisine sorarım," diye mırıldandı.

İhtiyar sözünü kesti:

"Hayır, o sana söylemez. O ne kurnaz kadındır! Seni öpmeye başlar, istekli olduğunu söyler. Öyle yalancının biri, öyle utanmazın biridir o! Hayır, senin ona gitmen doğru olmaz. Bunu yapmamalısın!"

"Zaten gitmem güzel bir şey de olmaz babacığım, hiç de güzel bir şey olmaz!"

"Dmitriy sana 'oraya gidiver' diye bağırdığı zaman, nereye gönderiyordu? Hani koşarak gittiği zaman bağırmıştı ya?"

"Katerina İvanovna'ya gitmemi istiyordu."

"Para için mi? Para istemeye mi?"

"Hayır, para istemeye değil."

"Onda para yoktur. Beş kapiği yoktur. Dinle Alyoşa, ben gece yatıp düşüneyim, sen de şimdilik git bakalım, belki ona rastlarsın. Yalnız yarın sabah bana mutlaka uğra; mutlaka. Sana yarın bir şey söyleyeceğim, uğrar mısın?"

"Uğrarım."

"Gelirsen, sanki kendiliğinden beni ziyarete gelmişsin gibi davran. Benim seni çağırmış olduğumu kimseye söyleme. İvan'a bu konuda bir tek söz söyleme."

"Peki."

"Haydi güle güle, melek yavrum. Demin beni savunmuştun, bunu ömrümce unutmayacağım. Yarın sana bir şey söyleyeceğim. Yalnız biraz daha düşünmem gerekiyor..."

"Peki, şimdi kendinizi nasıl hissediyorsunuz?"

"Yarına kalmaz, kalkar yürürüm. Sapasağlamım, sapasağlamım!"

Alyoşa avludan geçerken, dış kapının yanında bir bankın üzerinde ağabeyi İvan'ı gördü; İvan oturmuş not defterine kurşun kalemle bir şeyler yazıyordu. Alyoşa, İvan'a ihtiyarın uyandığını, kendine geldiğini ve manastıra gitmesine izin vermiş olduğunu söyledi.

İvan banktan kalktı, candan bir tavırla:

"Alyoşa," dedi, "yarın sabah benimle görüşmeye gelirsen çok memnun olurum."

Onun bu candan tavrı, Alyoşa için hiç beklenmedik bir şeydi.

"Ben yarın Hohlakova'lardayım," diye karşılık verdi. "Belki kendisini şimdi evde bulamazsam Katerina İvanovna'ya da giderim..."

"Demek gene de Katerina İvanovna'ya gideceksin öyle mi?" İvan birden gülümsemişti: "Ona 'selamlar götürüp' veda mı edeceksin?" diye sordu.

Alyoşa bozuldu.

"Galiba deminki bağrışmalardan ve daha önce olup bitenlerden bir şeyler anladım. Dmitriy herhalde senden ona gitmeni ve kendisinin artık... şey... yani 'ona veda ettiğini' söylemeni rica etmiştir, öyle değil mi?"

Alyoşa:

"Ağabey! Babamla Dmitriy arasındaki bu feci durum nasıl sona erecek?" diye bağırdı.

"Kesin olarak önceden tahmin etmeye imkân yok. Belki de hiçbir şey olmaz, iş kendiliğinden söner. O kadın cadının biridir. Her neyse, ihtiyarı evde tutmalı, Dmitriy'i de eve sokmamalı."

"Ağabey, izin verirsen bir şey daha sorayım: Bir insanın başka insanlara bakarak, bunlardan hangisinin yaşamaya daha çok layık olduğu konusunda karar vermeye hakkı var mı?"

"Bu konuda, insanın layık olup olmadığı düşünülür mü? Bu sorun, şu ya da bu insanın yaşamaya layık olup olmadığı göz önünde bulundurularak çözümlenemez; başka nedenleri vardır, çok daha tabii nedenler. İnsanın haklarına gelince: istemek hakkına sahip olmayan var mı?"

"Başkasının ölümü istenir mi?"

"İstenirse bundan ne çıkar? İnsan kendine neden yalan söylemeli? Madem insanlar öyle yaşıyor, hatta madem başka türlü yaşayamıyorlar... Bunu sana demin: 'İki alçak birbirini yesin,' dediğim için mi soruyorsun? Öyleyse izin ver de sana bir şey sorayım: Sence, ben de Dmitriy gibi Ezop'un kanına girebilir miyim? Yani onu öldürebilir miyim ha?"

"Ne münasebet İvan! Hiçbir zaman böyle bir şeyi aklımdan geçirmemişimdir! Zaten Dmitriy için de öyle düşünüyorum..."

İvan alaylı alaylı güldü:

"Hiç olmazsa, bunun için teşekkür ederim. Şunu bil ki, onu daima koruyacağım. İsteklerime gelince, bu konuda kendimi tamamen serbest sayıyorum. Haydi, yarın görüşelim."

Bunları söyledikten sonra gülümseyerek ekledi:

"Beni suçlama ve bana kötü bir adammışım gibi bakma."

Birbirlerinin elini kuvvetle sıktılar. Şimdiye kadar hiçbir zaman öyle el sıkışmamışlardı. Alyoşa ağabeyinin ona yaklaşmak için bir adım atmış olduğunu ve bunu bir amaçla, muhakkak bir şeyler düşünerek yaptığını hissetmişti.

X

İKİSİ BİR ARADA

ALYOŞA babasının evinden biraz önce oraya girerken olduğundan çok daha fazla morali bozulmuş ve üzgün çıktı. Zihnindeki düşünceler o kadar parçalanmış, dağılmıştı ki, kendisi bile bu dağınık düşünceleri bir araya getirip o günkü birbirine karşıt yaşantılarla bir yargıya varmaktan korktuğunu hissediyordu. İçinde

neredeyse umutsuzluğa varan bir duygu vardı; oysa şimdiye kadar Alyoşa'nın içinde hiçbir zaman böyle bir duygu uyanmamıştı.

Her şeyin üstünde dağ gibi bir soru, önemli, uğursuz ve çözümlenmesi imkânsız bir soru vardı: Babasıyla ağabeyi Dmitriy'in o kadınla ilişkileri nasıl sonuçlanacaktı? Şimdi artık Alyoşa'nın kendisi olaylara tanık oluyordu. Kendisi oradayken onların birbirlerine karşı geldiklerini görmüştü. Bununla birlikte yalnız ağabeyi Dmitriy tam anlamıyla ve korkunç denecek kadar mutsuz görünüyordu. Onu kaçınılmaz bir felaketin beklediği açıkça görülüyordu. İşin içinde başka insanların da olduğu anlaşılmıştı, bu onları da ilgilendiriyordu; hem de Alyoşa'nın daha önceleri düşündüğünden çok daha fazla ilgilendiriyordu. Sonunda bilmece gibi bir şey çıkıyordu ortaya. Ağabeyi İvan ona doğru bir adım atmıştı; Alyoşa bunca zamandır bunu bekliyordu. Öyleyken şimdi onları birbirlerine yaklaştıran bu adımın nedense onu korkuttuğunu hissediyordu.

Ya kadınlar? Garip şey: daha önce Katerina İvanovna'ya giderken içinde büyük bir utanç hissederdi; şimdi ise hiç de öyle bir şey duymuyor, aksine yanına bir an önce gitmek için acele ediyordu. Sanki onun kendisine yol göstermesini bekliyordu. Öyleyken, şimdi ona bildirilecek şeyi söylemek eskisinden daha da güçleşmişti; o üç bin rublelik iş kesinlikle kapanmıştı; kendisini mutsuz hisseden ve hiçbir umudunun kalmadığın sezen ağabeyi Dmitriy, tabii ki, artık ne kadar düşebilirse o kadar düşecekti. Bundan başka Dmitriy, Katerina İvanovna'ya biraz önce babasının evinde olan sahneyi anlatmasını da emretmişti.

Alyoşa, Katerina İvanovna'nın evine girdiği vakit saat yedi olmuştu, ortalık kararıyordu; Katerina İvanovna Büyük Caddede, geniş ve rahat bir evde oturuyordu. Alyoşa onun iki teyzesiyle birlikte oturduğunu biliyordu. Bu teyzelerden biri, Agafya İvanovna'nın teyzesiydi; Katerina İvanovna enstitüden çıkıp onlara geldiği vakit, babasının evinde kız kardeşiyle birlikte ona hizmet eden o ağzı var dili yok kadındı. Öbür teyze ise fakir olmakla birlikte Moskova'nın kibar ve önemli hanımefendilerinden

biriydi. Söylendiğine göre her bakımdan Katerina İvanovna'ya boyun eğiyor ve yalnız yaşaması kurallara aykırı olacağı için yanında oturuyorlardı. Katerina İvanovna ise, hastalığı yüzünden Moskova'da kalan ve her hafta her şeyi iki mektupla etraflı olarak anlatmak zorunda olduğu velinimeti general karısının sözünden dışarı çıkmazdı.

Alyoşa sofaya girerek, kendisine kapıyı açan hizmetçiye geldiğinin haber verilmesini rica ettiği vakit, salondakiler gelişini çoktan öğrenmişti bile. (Belki de onu pencerelerden görmüşlerdi.) Çünkü Alyoşa içeri girer girmez bazı sesler duydu, koşuşan kadınların ayak sesleri, elbise hışırtıları işitti. Hatta belki iki üç kadın koşarak çıkıp gitmişti. Alyoşa gelişinin bu kadar heyecan uyandırmasına şaşıp kaldı. Bununla birlikte kendisini hemen salona aldılar. Burası şık ve bol eşyayla döşenmiş büyük bir odaydı; hiç de bir taşra salonuna benzemiyordu. İçeride birçok divan, koltuk, kanepe, büyük küçük masalar vardı; duvarda resimler asılıydı, masaların üzerinde vazolar, abajurlu lambalar ve pek çok çiçek yer alıyordu. Hatta pencerenin önünde bir akvaryum bile bulunuyordu. Alacakaranlık bastığı için içerisi biraz loştu. Alyoşa'nın gözüne, herhalde biraz önce birilerinin oturduğu divanın üzerine atılmış ipek bir şal, divanın önündeki masanın üzerinde yarım kalmış iki fincan sütlü çikolata, bisküvi, birinde kara üzüm diğerinde şeker bulunan iki kristal tabak ilişti. Anlaşılan birini ağırlıyorlardı. Alyoşa, içeride konuk varken geldiğini anlayarak yüzünü buruşturdu. Ama aynı anda kapıdaki perde çekildi, hızlı adımlarla ve iki elini de Alyoşa'ya uzatarak, dudaklarında sevinçli, neşeli ve hayran bir gülümseyişle Katerina İvanovna içeri girdi. O sırada bir hizmetçi kız yakılmış iki şamdan getirip masanın üzerine koydu.

"Çok şükür, sonunda geldiniz işte! Bütün gün hep yalnız siz gelesiniz diye dua ettim durdum! Buyurun oturun."

Katerina İvanovna'nın güzelliği, daha üç hafta kadar önce ağabeyi Dmitriy genç kızın ısrarlı isteği üzerine onu getirip tanıştırdığı vakit Alyoşa'yı şaşırtmıştı. Bununla birlikte o görüşmelerinde fazla konuşmamışlardı. O zaman Katerina İvanovna, Alyoşa'nın çok

utandığını düşünerek onu üzmek istemiyormuş gibi davranmış, hep Dmitriy Fyodoroviç ile konuşmuştu. Alyoşa susmuştu ama birçok şey gözünden kaçmamıştı. Kibirli genç kızın kendine güveni, gururlu, serbest tavırları, karşısındakilerle emreder gibi konuşması, onda hayret uyandırmıştı. Bütün bunlar gerçekten genç kızda vardı; Alyoşa bunları hayalinde büyütmediğini hissetmişti. Katerina İvanovna'nın pırıl pırıl, iri siyah gözlerinin, o solgun hatta biraz sararmış görünen uzun yüzüne yakıştığını düşünmüştü. Ama bu gözlerde, tıpkı o güzel biçimli dudaklarda olduğu gibi, belki de ağabeyinin müthiş âşık olabileceği ama uzun süre sevemeyeceği bir şey vardı. Alyoşa o ziyaretten sonra ağabeyi, nişanlısının onda nasıl bir izlenim yarattığını gizlememesi için kendisine yalvarınca, bu düşüncesini açıkça söylemişti.

"Onunla mutlu olursun, ama bu mutluluğun belki de huzursuz bir mutluluk olur," demişti.

"Demek öyle ha? Kardeşim, böyleleri oldukları gibi kalır, kadere boyun eğmezler. Demek sence onu ömrümün sonuna kadar sevmeyeceğim öyle mi?"

"Hayır, belki de onu hayatının sonuna kadar seversin, ama öyle sanıyorum ki onunla daima mutlu olamayacaksın."

Alyoşa o zaman bu sözleri kızararak söylemiş ve ağabeyinin isteklerine boyun eğip böyle "saçma" düşünceler açıkladığı için kendi kendisine öfkelenmişti. Çünkü bu düşüncesi, daha onu söylediği anda kendisine çok saçma görünmüştü. Zaten böyle kendine güvenen bir tavırla, bir kadın için ne düşündüğünü açıklamak, ona göre ayıptı. Kaldı ki, şimdi koşarak yanına gelmiş olan Katerina İvanovna'ya daha ilk bakışında, belki o zaman çok yanılmış olduğunu derin bir şaşkınlıkla hissediyordu.

Bu sefer, genç kızın yüzünde candan, gösterişsiz, yapmacıksız bir iyi yüreklilik ve saklamaya lüzum görmediği, içten gelen büyük bir heyecan vardı. O zaman Alyoşa'yı bu kadar şaşırtmış olan o eski "gururuyla kibiri"nden şimdi yalnız cesaretle belli ettiği kibar bir kararlılık aynı zamanda garip, apaçık ve güçlü bir güven duygusu kalmıştı.

Alyoşa ona bakar bakmaz, daha ilk sözlerde, o kadar sevdiği erkeğin yüzünden düştüğü feci durumun kendisi için bir sır olmadığını, hatta belki de her şeyi öğrenmiş olduğunu anladı. Öyleyken, yüzünde bir aydınlık, ilerisi için öylesine bir inanç vardı ki... Alyoşa birden maksatlı davrandığı için kendini suçlu hissetti. Daha ilk anda yenilmiş, ona karşı bir yakınlık duymuştu. Bundan başka, daha ilk sözlerden, onun müthiş heyecan duyduğunu, bu heyecanın onun için de olağanüstü bir şey olduğunu sezmişti; bu duygu hemen hemen coşkun bir sevinci andırıyordu:

"Sizi çok bekledim, çünkü şimdi gerçeği olduğu gibi ancak sizden öğrenebilirim, başka hiç kimseden öğrenemem!"

Alyoşa ne söyleyeceğini şaşırarak:

"Ben geldim... Ben... O beni gönderdi..." diye kekeledi.

Katerina İvanovna birden gözleri kıvılcımlar saçarak:

"Demek sizi o gönderdi. Zaten böyle olacağını sezmiştim. Şimdi her şeyi biliyorum, her şeyi!" diye bağırdı. "Durun, Aleksey! Önce ben neden sizi bu kadar beklediğimi söyleyeyim. Bakın, belki de ben sizin bildiğinizden çok daha fazlasını biliyorum; sizden bir haber beklemiyorum. Sizden tek istediğim şey şu: Onu son görüşünüzde nasıl bir his duyduğunuzu öğrenmek istiyorum. Sizin bana her şeyi olduğu gibi, hiçbir şey saklamadan, gerçeği süslemeden, hatta kaba kaba (istediğiniz kadar kaba söz kullanabilirsiniz) anlatmanızı, şimdi ona ne gözle baktığınızı söylemenizi istiyorum. Bugün onunla karşılaştıktan sonra durumunu nasıl gördüğünüzü bilmeliyim. Bu, belki de artık bana gelmek istemediği için, onunla karşı karşıya konuşmamdan daha iyi olacak. Sizden ne beklediğimi anladınız mı? Şimdi söyleyin, kendisi sizi bana niçin gönderdi? (Sizi göndereceğini zaten biliyordum ya...) Açık açık söyleyin, kelimesi kelimesine!"

"Bana karşınızda yerlere eğildiğini ve artık hiçbir zaman size gelmeyeceğini... size veda ettiğini söyledi."

"Veda mı ettiğini söyledi? Aynen öyle mi söyledi?"

"Evet."

"Belki de yanılmıştır, istemeyerek bir başka söz kullanmıştır. Laf arasında söylemiştir, öyle olamaz mı?"

"Hayır, bana size aynen 'veda' sözünü tekrarlamamı emretti. Bunu size söylemeyi unutmamam için iki üç kez rica etti."

Katerina İvanovna kıpkırmızı oldu.

"Şimdi bana yardım edin Aleksey Fyodoroviç; işte şimdi yardımınıza ihtiyacım var. Ben size kendi düşüncemi söyleyeyim, siz de bana doğru düşünüp düşünmediğimi söyleyin, olmaz mı? Beni dinleyin, eğer kendisi laf arasında bana eğilerek selam verdiğini söylemenizi isteseydi, bu sözü bana tekrarlamanız için ısrar etmeseydi, onun üzerinde durmasaydı, o zaman her şey burada bitecekti... Ama eğer bu sözün üzerine özellikle durmuşsa, muhakkak bu 'vedayı' bana ulaştırmayı unutmamanızı söylemişse, demek kendisi büyük bir heyecan içindeydi, belki de kendinde değildi, öyle değil mi? Kararını vermiş ve verdiği karardan korkmuştur. Benden sert adımlarla değil, bir tepeden kendini uçuruma atar gibi uzaklaşmıştır. Bu sözün üzerinde durması belki de sadece bir meydan okuyuştur..."

Alyoşa heyecanla:

"Öyledir, öyledir," diye bağırdı. "Şimdi bana da öyle geliyor!"

"Eğer öyleyse, o zaman henüz mahvolmadı demektir. Şu anda yalnız umutsuzluk içindedir, ama ben hâlâ onu kurtarabilirim. Durun: Size hiç paradan söz etmedi mi? Üç bin ruble için bir şey söylemedi mi?"

Alyoşa ruhunda bir ümit ışığının yanmaya başladığını ve belki de gerçekten ağabeyinin kurtulması için bir çare bulduğunu hissederek derin bir heyecan duydu.

"Bundan söz etmekle kalmadı; bu onu her şeyden çok üzen şeydi. Artık şerefinin lekelendiğini, bundan böyle artık hiçbir şeyin önemi olmadığını söylemişti. Ama siz... Bu para işini biliyor muydunuz?" dedi ve birden sustu, devam edemedi.

"Çoktandır biliyorum. Moskova'ya telgrafla sordurmuştum. Çoktandır bu paranın alınmamış olduğunu biliyorum. Parayı göndermedi, ama ben hiçbir şey söylemedim. Son olarak bu hafta, onun

daha da çok paraya ihtiyacı olduğunu öğrendim... Tek amacım kime başvuracağını, kimin gerçek dost olduğunu bilmesiydi. Ama hayır, o benim kendisinin en sadık dostu olduğuma inanmak istemiyor, benim nasıl bir insan olduğumu öğrenmek istemiyor. Bana sadece bir kadın gözüyle bakıyor. Bütün bir hafta boyunca bir soru kafamı kurcalayıp duruyordu: O üç bin rubleyi harcadığı için karşımda utanç duymaması adına ne yapmalı? Daha doğrusu herkesten, hatta kendisinden de utansın ama benden utanmasın. Tanrıya hiç utanmadan her şeyi söylüyor ya! Neden onun uğrunda nelere katlanabileceğimi anlamıyor? Neden benim nasıl bir insan olduğumu bilmiyor? Bütün olup bitenlerden sonra benim nasıl bir insan olduğumu bilmemeye hakkı var mı? Ben onu hayatının sonuna kadar bir daha düşmeyecek şekilde kurtarmak istiyorum. İsterse bana artık bir nişanlı olarak bakmayı unutsun. Şimdi karşımda kendi şerefi için korkuyor! Oysa size duygularını açıklamaktan korkmadı değil mi Aleksey Fyodoroviç? Neden beni aynı şeye layık görmedi?"

Son sözleri gözleri dolu dolu olarak söylemişti, gözlerinden yaş fışkırdı. Alyoşa da titrek bir sesle:

"Ayrıca size biraz önce babamla onun arasında olanları bildirmem gerekiyor," dedi.

Sonra ona her şeyi anlattı, kendisinin babasından para almaya gönderildiğini, Dmitriy'in içeriye zorla girdiğini, babasını dövdüğünü ve bütün bunlardan sonra özellikle ve kelimeler üzerinde dura dura Alyoşa'ya, gidip Katerina İvanovna'ya "selam söyleyerek veda ettiğini" söylemesini tekrar tekrar istediğini söyledi.

Bunları anlattıktan sonra alçak sesle:

"Şimdi o kadına gitti..." dedi.

"Siz ne sanıyorsunuz? Ben o kadının varlığına dayanamayacak mıyım? O buna dayanamayacağımı mı sanıyor? Ama ne olursa olsun onunla evlenemez..."

Bunu söylerken birden güldü.

"Bir Karamazov böyle bir tutku içinde ömrünün sonuna kadar yanıp kavrulabilir mi? Bu tutkudur, sevgi değil ki! Dmitriy onunla evlenemeyecek, çünkü o kadın ona varmaz."

Katerina İvanovna bunu söylerken garip bir tavırla hafifçe gülmüştü. Alyoşa gözlerini yere indirerek hüzünle:

"Belki de varır," dedi.

Katerina İvanovna birden beklenmedik bir heyecanla:

"Varmaz diyorum size! O genç kız bir melektir, bunu biliyor muydunuz? Biliyor muydunuz bunu?" diye bağırdı. "O inanılmayacak, en inanılmaz varlıklardan daha inanılmayacak bir varlıktır! Herkesi nasıl çıldırttığını biliyorum. Ama ne kadar iyi yürekli ne kadar sağlam karakterli, ne kadar vicdanlı olduğunu da biliyorum. Bana neden öyle bakıyorsunuz Aleksey Fyodoroviç? Belki de benim sözlerime hayret ediyor, bana inanmıyorsunuz, öyle mi?"

Birden öbür odaya doğru dönerek, orada bulunan birine:

"Agrafena Aleksandrovna, meleğim, yanımıza gelin; gelen sevdiğimiz bir insandır, Alyoşa'dır, başımıza gelenleri biliyor. Ona görünebilirsiniz," diye seslendi.

Yumuşak hatta yapmacık derecede tatlı bir kadın sesi:

"Ben de perdenin arkasında duruyor, beni çağırmanızı bekliyordum," dedi.

Perde çekildi ve... Gruşenka gülerek, neşeyle masaya yaklaştı. Alyoşa sanki içinde her şey altüst olmuş gibi oldu. Gözlerini ona dikmişti; bakışını ondan ayıramıyordu, işte o korkunç kadın, ağabeyi İvan'ın yarım saat kadar önce kendisinden söz ederken elinde olmayarak "cadı" dediği kadın, buydu. Öyleyken karşısında duran, ilk bakışta hiçbir özelliği olmayan basit bir varlıktı. İyi yürekli, sevimli, hatta güzel bir kadındı. Ama güzel oldukları halde "hiçbir özelliği olmayan" başka güzel kadınlardan pek farkı yoktu. Doğrusunu söylemek gerekirse, çok güzeldi, hatta fazla güzeldi. Rus kadınına özgü, birçoklarının tutkuya varan bir aşkla bağlandığı bir güzelliği vardı. Oldukça uzun boylu bir kadındı. Ama Katerina İvanovna'dan biraz daha kısaydı (öbürü büsbütün boylu sayılırdı), etine dolgundu, vücudunun hareketleri yumuşak hatta sessizdi. Hareketlerinde de sesinde olduğu gibi yapmacık bir tatlılık, bir nazlanış vardı.

Katerina İvanovna güçlü, zinde adımlarla yaklaşmıştı; onun ise adımları bile duyulmamıştı. Ayakları döşemenin üzerinde hareket

ederken hiçbir ses duyulmuyordu. Yumuşak bir hareketle koltuğa oturuvermişti; gene yumuşak bir hışırtıyla kabarık siyah ipek elbisesini hışırdata hışırdata, geniş omuzlarıyla, denizköpüğü gibi beyaz dolgun boynunu pahalı, siyah, yünlü bir şala nazlı nazlı sardı.

Yirmi iki yaşındaydı, yaşı yüzünden belli oluyordu. Teni bembeyazdı, yanaklarının üstünde hafif bir pembelik vardı. Çizgileri biraz fazla geniş gibiydi, hatta yüzünün alt kısmı biraz ileriye doğru çıkıntılıydı. Üst dudağı ince, alt dudağı üst dudağının iki misli kadar kalın ve hafifçe kabarıktı. Ama o harikulade güzel, gür, koyu kumral saçları, o samur kaşları, o uzun kirpikli, kül rengine çalan mavi gözleri, en dalgın bir insanı bile kalabalıkta, hatta herhangi bir gezinti yerinde veya herkesin itişip kakıştığı bir yerde bile birden durup o yüze bakmaya zorlardı ve insan onu uzun süre unutamazdı.

Alyoşa'yı en çok şaşırtan şey o yüzdeki çocuksu, açık yürekli anlamdı. Gruşenka çocuk gibi bakıyor, bir şeylere çocuk gibi seviniyordu. Gerçekten masaya "sevinerek" sanki hemen sonra olacak bir şeyi çocuksu bir sabırsızlıkla ve safça bir merakla bekliyormuş gibi bakıyordu. Bakışı insana neşe veriyordu; Alyoşa da bunu sezmişti. Ama bu kadında ne olduğunu kesin olarak söyleyemeyeceği başka bir şey daha vardı. Bunu bilinçaltı ile hissediyordu. Gene de onu en çok etkileyen şey, genç kadının o yumuşak, o zarif ve bir kedininki gibi sessiz hareketleriydi.

Öyleyken vücudunun kuvvetli ve gelişmiş olduğu belliydi. Şalın altından geniş dolgun omuzlar ve daha körpe bir göğüs görünüyordu. İleride Milo Venüsü gibi bir biçim alacağı anlaşılıyordu; daha şimdiden ölçüleri biraz aşırıydı, bu hissediliyordu. Rus kadınlarının güzelliğini bilen insanlar, Gruşenka'ya bakarken bu taze, körpe güzelliğin otuz yaşlarına doğru ölçülerinin uyumunu yitireceğini, şişmanlayıp yayılacağını, yüzün yuvarlaklaşıp tombullaşacağını, gözlerin yanında ve alnın üzerinde erkenden kırışıklıkların belireceğini, cildinin koyulaşıp koyu kırmızı bir renk alacağını anlarlardı. Sözün kısası, bu güzellik bir anlık, çabucak soluveren, çoğu Rus kadınlarında görülen bir güzellikti. Tabii Alyoşa bunları dü-

şünmüyordu. Ama büyülenmiş de olsa genç kadının ne diye sözleri uzattığını, neden bir türlü normal konuşamadığını hoşnutsuzlukla kendi kendine sorup duruyordu. Herhalde Gruşenka sözleri böyle uzatmaktan, hecelerin üzerinden durmaktan, seslerin güzelliğini ayrı ayrı duymaktan hoşlandığı için bunu yapıyordu. Ama aslında bu sadece kötü alışkanlıktan, iyi eğitim almamış olmasından ve çocukluktan beri ayıp anlayışının ona yanlış öğretilmesinden ileri geliyordu. Alyoşa bu konuşma şekli, bu ses tonu ile neredeyse çocukça saf ve neşeli yüz, hem de bebekler gibi sakin, mutlu bir anlamla bakan pırıltılı gözler arasında bir çatışma olduğunu hissediyordu. Oysa bu olmamalıydı.

Katerina İvanovna Gruşenka'yı Alyoşa'nın karşısındaki koltuğa oturttu, bir kaç defa neşeyle onu gülen dudaklarından öptü, sanki ona âşıktı. Kendinden geçmiş gibi:

"Biz ilk kez görüşüyoruz Aleksey Fyodoroviç!" dedi. "Onu tanımak, onu görmek isledim. Ona kendim gidecektim ama kendisi daha benim bu isteğimi öğrenir öğrenmez kalkıp geldi. Onunla her şeyin çaresini bulacağımızı biliyordum, her şeyin çaresini... İçimden hissediyordum. Bu adımı atmamam için bana çok yalvardılar. Ama ben sonucun ne olacağını kestiriyordum ve yanılmadım. Gruşenka bana her şeyi anlattı, bütün niyetini açıkladı; iyi yürekli bir melek gibi hemen uçup yanıma geldi, bana huzur ve sevinç getirdi."

Gruşenka gene aynı sevimli, neşeli gülümseyişiyle:

"Sevimli, saygıdeğer küçük hanım, beni hor görmediler," diye şarkı söyler gibi sözleri uzata uzata söylendi.

"Böyle sözleri sakan söylemeyin! Siz sihirli bir varlıksınız! Sizi mi hor görecektim ben? Alt dudağınızı bir daha öpeceğim. O alt dudağınız sanki şişmiş gibi duruyor... İşte, daha da şişsin diye öpüyorum onu! Bir daha, bir daha... Bakın Aleksey Fyodoroviç, nasıl da gülüyor, nasıl candan neşeleniyor, bu meleğe bakarken yüreği ferahlıyor insanın."

Alyoşa kızarmış, bütün vücuduna belirsiz bir titreme yayılmıştı. Gruşenka:

"Beni şımartıyorsunuz, sevgili küçük hanımım," dedi. "Belki ben bu sizin gösterdiğiniz sevgiye layık değilim."

Katerina İvanovna aynı heyecanla:

"Layık değilmiş! O mu layık değil buna?" diye bağırdı. "Şunu bilin ki Aleksey Fyodoroviç, belki hayalimiz çok geniş ama gene de gururlu, hem de çok gururlu bir yüreğimiz var. Ne istediğini bilen bir yürek. Hem de vicdanlı, çok vicdanlı bir varlığız biz, bunu biliyor muydunuz? Yalnız şimdiye kadar mutsuzduk. Belki de layık olmayan, ciddiyetten uzak bir erkeğe çabucak her çeşit fedakârlığı yapmaya razıydık. Biri daha vardı, genç bir subay; onu sevdik, ona her şeyi feda ettik, uzun bir zaman oldu... beş yıl kadar önce. Ama o subay bizi unuttu, evlendi. Şimdi karısını kaybetmiş, buraya geleceğini yazmış. Bütün ömrümüz boyunca yalnız onu, bir tek onu sevmişiz. Şimdi o gelecek ve Gruşenka gene mutlu olacak. Beş yıldır hep mutsuzmuş. Ama kim ona kusur bulabilir? Onun yüreğini kazanmakla kim övünebilir? Yalnız o kötürüm tüccar... Ama o da çok kendisine bir baba, bir dost, bir koruyucu olmuş. O zamanlar Gruşenka'yı ümitsiz bir anında, üzüntü içinde, sevdiği insan tarafından terkedilmiş olarak bulmuş. O zaman kendisini nehre atıp intihar etmeyi düşünüyormuş. O ihtiyar onu kurtarmış! Canını kurtarmış!"

Gruşenka gene:

"Beni çok savunuyorsunuz, sevgili küçük hanımım, her şeyde çok acele ediyorsunuz," diye kelimeleri uzata uzata konuştu.

"Savunuyor muyum? Sizi savunmak bize mi düştü? Hem sizi ne cesaretle savunacağız? Gruşenka, yavrucuğum, elinizi verir misiniz? Aleksey Fyodoroviç, şu güzel, tombul, küçük ele bakın; görüyor musunuz? İşte bu küçük el bana mutluluğu getirdi, beni diriltti, işte onu şimdi hem üstünden, hem avucunun iç tarafından öpeceğim, işte böyle, böyle, böyle."

Katerina İvanovna bunu söyledikten sonra kendinden geçmiş gibi Gruşenka'nın gerçekten çok güzel, yalnız belki biraz fazla tombul olan elini üç kez öptü. Gruşenka ise elini Katerina İvanovna'ya uzatırken, sinirli, çın çın çınlayan, tatlı bir kahkaha atarak "sevimli

küçük hanıma" bakıyordu; elinin böyle öpülmesinden memnunluk duyduğu belliydi. Alyoşa'nın zihninden "belki de bunlar aşırı heyecanlı" diye bir düşünce geçti. Kızardı. İçinde hep garip bir huzursuzluk duyuyordu.

"Elimi Aleksey Fyodoroviç'in yanında böyle öperek beni utandırmamalıydınız sevgili küçük hanım!"

Katerina İvanovna biraz şaşırmış bir tavırla:

"Canım ben sizi utandırmak mı istedim?" dedi. "Ah yavrucuğum, beni ne kadar yanlış anlamışsınız."

"Siz de beni belki iyice anlayamıyorsunuz küçük hanımım, belki de ben sizin gördüğünüzden çok daha kötüyüm. Ben kötü yürekliyim. Yalnız kendimi düşünürüm. Zavallı Dmitriy Fyodoroviç'e de sırf onunla alay etmek için kendimi sevdirdim."

"Ama şimdi onu kurtaracaksınız. Söz verdiniz. Çoktandır bir başkasını sevdiğinizi ve size şimdi evlenme teklif ettiğini söyleyerek onun aklını başına getireceksiniz..."

"Hayır! Ben size öyle bir söz vermedim. Bunları hep siz bana söylediniz, ama ben söz vermedim."

Katerina İvanovna hafifçe sararak yavaşça:

"Yaa! Demek ben sizi yanlış anlamışım," dedi. "Bana verdiğiniz söze göre..."

Gruşenka:

"Ah! Hayır, melek küçük hanımım, size hiçbir söz vermedim ben!" diye söylendi. "Bakın işte şimdi de karşınızda ne kadar kötü, ne kadar keyfine düşkün bir varlık olduğum ortaya çıkıyor saygideğer hanımcığım. Ben keyfim nasıl isterse öyle davranırım. Demin, belki size gerçekten bir söz vermişimdir, ama şimdi şöyle düşünüyorum: Ya Mitya hoşuma gidiverirse... Bir gün çok hoşuma gitmişti çünkü... Hemen hemen bir saat kadar ondan çok hoşlanmıştım. Belki de şimdi, şu anda gidip ona bugünden tezi yok evimde kalmasını söylerim... İşte böyle maymun iştahlıyım ben..."

Katerina İvanovna:

"Ama demin öyle demediniz. Hiç öyle demediniz..." diye fısıldadı.

"Ah, o demindi! Ama ben yumuşak yürekli, budalanın biriyim. Düşünün bir kez, benim yüzümden neler çekti! Ya evime geldiği vakit ona acımaya başlarsam... O zaman ne olacak?

"Böyle bir şey beklemiyordum..."

"Ah, küçük hanım, benimle karşılaştırılınca, ne iyi yürekli, ne soylu olduğunuz meydana çıkıyor bakın! Şimdi herhalde benim gibi aptal karakterli birini sevmekten vazgeçersiniz. Bana o güzel elinizi verir misiniz, melek küçük hanımım?"

Gruşenka, yumuşak bir tavırla bunu rica ettikten sonra, kutsal bir şeyi alıyormuş gibi, Katerina İvanovna'nın elini tuttu.

"İşte sevimli küçük hanımım. Bakın, sizin elinizi alıyor, siz benim elimi nasıl öptüyseniz öyle öpüyorum. Siz elimi üç kez öptünüz; ben ise sizinle eşit olabilmek için elinizi üç yüz kez öpmem gerekir. Eh, ne yapalım, sonradan Allah ne isterse o olur. Belki de ben köleniz olurum ve her bakımdan size köle gibi hizmet ederim. Tanrı nasıl isterse öyle olsun; aramızda hiçbir anlaşma, hiçbir söz filan olmadan ne olacaksa olacak. Eliniz de ne kadar güzelmiş! Şu ele bakın! Benim sevimli küçük hanımım, benim güzel, benim güzeller güzeli küçük hanımım!"

Gruşenka, yavaşça o eli dudaklarına doğru götürdü; ama bunu garip bir amaçla, "öpüşlerde eşit olmak" amacıyla yapmıştı. Katerina İvanovna, elini çekmedi: Küçücük bir ümitle, Gruşenka'nın biraz garip de olsa ona "köle gibi" hizmet etmek için verdiği son sözü dinledi; dikkatle gözlerinin içine bakıyordu: O gözlerde hep aynı saflığı, aynı açık yürekliliği, aynı bulutsuz neşeyi görüyordu. İçinden ümitle karışık olarak, şu düşünce geçti: 'Bu kadın belki de gerçekten çok saf!' Gruşenka ise bu arada "güzel küçük ele" hayranmış gibi onu ağır ağır dudaklarına götürüyordu. Tam dudaklarına yaklaştırdığı anda, sanki bir şeyler düşünüyormuş gibi, bir iki saniye Katerina İvanovna'nın elini öyle havada tuttu. Sonra da en tatlı, en yumuşak sesiyle, sözleri uzata uzata:

"Biliyor musunuz, melek küçük hanımım," dedi. "Biliyor musunuz şimdi içimden bir şey geçti: Elinizi tuttum ama onu öpmeyeceğim işte!"

Bunu söyledikten sonra sevinçle, kısa bir kahkaha attı. Katerina İvanovna birden irkildi:

"Nasıl isterseniz... Ne oluyorsunuz?"

Gruşenka:

"Varsın böyle olsun! Artık elimi öptüğünüzü, ama benim sizin elinizi öpmediğimi hiç unutmazsınız."

Birden gözlerinde bir ışık yanıp sönmüştü. Katerina İvanovna'ya dik dik bakıyordu. Katerina İvanovna sanki birden bir şey kavramış gibi kıpkırmızı oldu, yerinden fırladı:

"Küstah!" diye bağırdı.

Gruşenka acele etmeyerek yerinden kalktı:

"Mitya'ya da hepsini böylece anlatacağım. Elimi nasıl öptüğünüzü, benim ise sizin elinizi öpmediğimi söyleyeceğim! Kim bilir buna nasıl gülecek!"

"Adi kadın, defol!"

"Ah! Ne ayıp küçük hanım! Ah, ne ayıp! Böyle sözleri söylemek size hiç de yakışmıyor sevimli küçük hanımım."

Katerina İvanovna avazı çıktığı kadar:

"Defol buradan satılık kadın!" diye bağırdı. İyice kırışan yüzünün her noktası titriyordu.

"Hangimiz satılık, orası belli değil! Kendiniz daha bakireyken para karşılığı beylere karanlıkta koşa koşa gidip, güzelliğinizi satmayı teklif etmişsiniz. Bunu bilmiyor muyum sanki."

Katerina İvanovna bir çığlık attı; az kalsın Gruşenka'nın üzerine atılacaktı ama Alyoşa onu var gücüyle tuttu.

"Bir tek adım atmayın! Tek bir söz söylemeyin! Hiçbir şey söylemeyin, hiçbir karşılık vermeyin. O gider, şimdi gider."

Katerina İvanovna'nın çığlığı üzerine, iki akrabasıyla, hizmetçisi koşarak içeriye girmişlerdi. Herkes ona doğru atıldı.

Gruşenka divandan şalını alarak:

"Peki, peki gidiyorum, dedi. Alyoşa, beni geçirsene yavrum!"

Alyoşa onun karşısında ellerini kavuşturarak:

"Gidin, gidin! Çabuk!" diye yalvardı.

"Sevgili Alyoşenka, ne olursun götür beni! Yolda sana çok tatlı, çok güzel bir şey söyleyeceğim! Ben bu oyunu senin için oynadım Alyoşenka. Beni geçir yavrum, sonradan hoşlanırsın..."

Alyoşa ellerini bükerek arkasını döndü. Gruşenka etrafı çınlatan kahkahalar ata ata evden koşarak çıktı. Katerina İvanovna kriz geçiriyordu. Hıçkıra hıçkıra ağlıyor, boğazı düğümleniyor, nefes alamıyordu. Herkes başına toplanmış onunla uğraşıyordu. Büyük teyzesi:

"Ben size öyle olacağını söylemiştim zaten," diyordu. "Sizi bu adımı atmaktan alıkoyuyordum... Siz çok heyecanlısınız. Böyle bir adımı atmayı göze alır mı insan? Siz bu yaratıkların ne olduğunu bilemezsiniz. Bu kadının hepsinden daha kötü olduğunu söylüyorlar... Hayır, siz çok inatçısınız!"

Katerina İvanovna:

"Dişi bir kaplan o!" diye bağırdı. "Aleksey Fyodoroviç neden bana engel oldunuz? Onu dayaktan öldürürdüm, gebertirdim onu!"

Alyoşa'nın karşısında artık kendini tutamıyordu; belki tutmak da istemiyordu.

"Onu kırbaçla dövmeli, darağacına çıkarmalı, cellatta dövdürmeli, herkesin gözü önünde!.."

Alyoşa geri geri giderek kapıya yaklaştı. Katerina İvanovna birden kollarını kaldırıp indirerek:

"Aman Allahım! O nasıl yaptı bunu!" dedi. "Nasıl bu kadar şerefsizce, bu kadar insanlığa aykırı davranabildi! Demek kaderimizin ortaya konduğu o uğursuz, o ömrüm boyunca lanet edeceğim, o Allah'ın belası gün olup biten her şeyi anlatmış! 'Güzelliğinizi satmaya gitmişsiniz, sevgili küçük hanımım!' Demek hepsini biliyor! Ağabeyiniz alçağın biriymiş Aleksey Fyodoroviç!"

Alyoşa bir şeyler söylemek istiyor, ama söyleyeceği sözü bir türlü bulamıyordu. İçinde derin bir üzüntü vardı.

"Gidin Aleksey Fyodoroviç! Utancımdan yerin dibine geçtim! Berbat durumdayım. Yarın... Diz çökerek yalvarıyorum size, yarın gelin. Beni suçlamayın, bağışlayın, artık ne yapacağımı bilemiyorum."

Alyoşa neredeyse sallana sallana sokağa çıktı; yürürken yalpalıyor gibiydi. O da Katerina İvanovna gibi ağlamak ihtiyacını duyuyordu. Birden arkasından bir hizmetçi yetişti.

"Küçük hanım size Bayan Hohlakova'nın gönderdiği mektubu vermeyi unutmuş; bu mektup öğleden beri odalarındaydı."

Alyoşa küçük pembe zarfı, ne yaptığını fark etmeden alıp cebine soktu.

XI

LEKELENEN BİR ŞEREF DAHA

KENTTEN manastıra ancak bir verstten biraz daha fazla mesafe vardı. Alyoşa o saatte ıssız olan yoldan geçti. Hemen hemen gece olmuştu; otuz adımdan bile herhangi bir şeyi görmek güçleşiyordu. Yolun yansında bir kavşak vardı. Bu kavşakta daha uzaktan söğüdün altında tek başına duran bir karaltı gördü. Alyoşa kavşağa vardığı anda, karaltı yerinden fırladı, üzerine atılarak avazı çıktığı kadar:

"Ya malını, ya canını!" diye bağırdı.

Elinde olmayarak irkilen Alyoşa büyük bir hayretle:

"Demek sendin Mitya!" dedi.

"Ha,ha,ha! Beni beklemiyordun değil mi? Seni nerede bekleyeyim diye düşündüm. Onun evinin önünde mi? Ama oraya giden üç yol var. Seni kaçırabilirdim. En sonunda burada beklemeye karar verdim. Çünkü kendi kendime 'Buradan muhakkak geçer, manastıra giden başka yol yok ki,' dedim. Eh söyle hadi, her şeyi olduğu gibi söyle... Ez bakalım benim gibi bir böceği ayaklarının altında... Yahu ne oluyorsun?"

"Bir şey yok... Korktum da ondan. Ah Dmitriy! Babamın kanını döktün." (Alyoşa ağlamaya başladı; çoktandır ağlamak istiyordu zaten. Şimdi ise birden sanki ruhunda bir şey patlak vermiş gibi olmuştu.) "Onu az kalsın öldürecektin. Onu lanetledin. Oysa şim-

di... burada... demin... şaka ettin... 'Ya malını ya canını!' diye bağırıyorsun!"

"Peki ne olmuş yani? Ayıp mı? Yoksa duruma aykırı mı?"

"Onu demek istemedim... Yani işte..."

"Dur, geceye bak: ne karanlık bir gece! Bulutlara bak, ama ne rüzgâr çıktı! Şurada söğüdün altına saklanmıştım. Seni bekliyordum. Birden aklıma bir şey geldi. (Vallahi öyle oldu.) Şöyle düşündüm: 'Ne diye kendime daha fazla işkence edeyim, ne diye bekleyeyim? İşte şurada bir söğüt var, mendil de gömlek de var; bunlarla bir ip yapabilirim. Üstelik bir de ıslattın mı onu mükemmel olur... Artık bu dünyaya ağırlık olmayayım. Varlığımla onu kirletmeyeyim!' Bu sırada bir ses duydum. Baktım geliyorsun. Allahım, o anda sanki üstüme bir şey uçup geldi: 'Canım, sevdiğim insan var ya, işte o sevdiğim, biricik kardeşim geliyor. Dünyada her şeyden çok sevdiğim, tek sevdiğim varlık geliyor!' diye düşündüm. Sana karşı o anda öyle bir sevgi duydum ki! O duyduğum sevgi aklıma şu düşünceyi getirdi. 'Boynuna sarılıvereyim!' Ama o anda aptalca bir başka düşünce daha geldi: 'Şuna bir şaka yapayım, korkutayım onu,' dedim. İşte bunun üzerine aptal gibi: 'Ya malını, ya canını' diye bağırdım. Aptallığımı hoş gör. Bağışla. Bunlar saçmalıktan başka bir şey değil. İçimdeyse artık neler var sorma. Epeyce... Her neyse, Allah kahretsin! Söyle bakalım, orada neler oldu? Sana ne dedi? Ayaklarının altında çiğne beni, indir yüreğime yumruğunu! Hiç acıma! Müthiş öfkelendi değil mi?"

"Hayır, hiç öyle bir şey olmadı... Orada bambaşka şeyler oldu Mitya. Orada... Demin gittiğim vakit ikisini de orada buldum."

"İkisi dediğin kim?"

"Gruşenka ile Katerina İvanovna'yı."

Dmitriy Fyodoroviç şaşırıp kaldı:

"İmkânsız bir şey!" diye bağırdı. "Sen saçmalıyorsun! Gruşenka onun evinde miydi?"

Alyoşa, Katerina İvanovna'nın evine girdiği andan beri olup biten her şeyi anlattı. On dakika kadar konuştu; doğru dürüst ve akıcı bir konuşması vardı denilemez; ama galiba en önemli sözleri, en

önemli davranışları apaçık bir şekilde ve canlı olarak belirtebildi. Arada bir kendi duygularını da bir iki sözde açıklıyordu.

Ağabeyi onu hiç konuşmadan dinliyordu. Gözlerini korkunç bir hareketsizlik içinde ona dikmişti. Ama Alyoşa onun her şeyi, olup biten her şeyi kavradığını iyice anlıyordu. Öyleyken Alyoşa anlattıkça Dmitriy'in yüzünde üzüntülü değil, hemen hemen tehdit edici bir anlam beliriyordu. Kaşlarını çatmış, dişlerini sıkmıştı; hareketsiz bakışı daha da donuklaşmış, daha dik, daha korkunç olmuştu... Bu yüzden o ana kadar öfkeli ve kin dolu yüzü şaşılacak bir hızla değişiverdi. Kısılmış dudakları aralandı ve Dmitriy Fyodoroviç kendini tutamadı, yapmacıksız, içten gelen kahkahalarla gülmeye başladı. Tam anlamıyla kahkahalarla gülüyordu. Uzun bir süre gülmekten bir tek söz söyleyemedi. Neredeyse bayılacakmış gibi bir neşeyle:

"Demek elini öpmedi ha! Demek öpmeden öylece oradan kaçtı gitti!" diye bağırıyordu.

Eğer heyecan bu kadar içten gelmeseydi, bu neşede bir küstahlık var denilebilirdi; ama çok içten gelen bir heyecandı.

"Demek öbürü 'O bir dişi kaplan!' diye bağırdı, ha! Gerçekten de kaplandır. Demek onu darağacına götürmeli öyle mi? Öyle öyle, darağacına götürmeli, sehpaya götürmeli. Ben de öyle düşünürüm, hem de çoktan, çoktan yapılmalıydı bu! Sana bir şey söyleyeyim mi kardeşim, sehpaya da çıkarsalar, her şeyden önce sağlık durumunun iyi olması gerekir. O küstahlık kraliçesini o kadar iyi anlıyorum ki! O el öpme işi yok mu, tam ona yakışır bir şey. Ne cadıdır o! Cadılar cadısıdır. Böylesini insan hayalinden bile geçiremez. Kendine göre bir heyecan duyuyor işte. Demek koşarak eve gitti ha? Şimdi ben... Ah, koşup evine gideyim. Alyoşka, beni suçlama! Ben de kabul ediyorum ki, onu boğmak bile az..."

Alyoşa hüzünle:

"Peki, Katerina İvanovna ne olacak?" diye bağırdı.

"Onu da anladım! Olduğu gibi anladım. Hiçbir zaman onu böyle anlamamıştım! Bu iş bana tıpkı dört daha doğrusu beş kıtanın bulunuşu gibi bir etki yaptı. Böyle bir adım atsın! Bunu

ancak işte o enstitü öğrencisi Katenka, o kaba, görgüsüz subaya sırf babasını kurtarmak gibi yüksek bir amaçla korkmadan, üstelik hakarete uğramak gibi müthiş bir tehlikeyi göze alarak gelen Katenka yapabilirdi! Ama o gurur yok mu? O tehlikeyi göze alma, kadere meydan okuma, o sınırları aşma ihtiyacı yok mu? Demek teyze ona engel olmuş öyle mi? Biliyor musun o teyzenin kendisi de dediğim dedik biriydi. O Moskova'daki general karısı var ya, onun özbeöz kız kardeşidir. Ötekini herkese yukarıdan baksın diye kışkırtan buydu. Ama kocası zimmetine para geçirdiği için suçüstü yakalandı, her şeyini, çiftliğini filan kaybetti. O zaman adamın gururlu karısı da birden sesini alçalttı. O günden beri de başını kaldıramadı. Demek Katya'ya engel oluyor da Katya gene onu dinlemiyordu, öyle mi? Herhalde 'Ben her şeyi yenerim! Her şey benim emrime bağlıdır; istersem Gruşenka'ya bile büyü yaparım!' demiştir. Kendine inandığına, kendi kendini zor duruma düşürdüğüne göre, suçlu olan kim? Sanıyor musun ki Gruşenka'nın elini önce kendisi kurnazca bir hesaba dayadığı için öptü? Hayır! Gerçekten, sahiden Gruşenka'ya âşık olmuştur. Daha doğrusu Gruşenka'ya değil de, kendi hayalinde yaşattığı, kendi sayıkladığı Gruşenka'ya. Onun için önemli olan kendi hayali, kendi sayıkladığı şeydir! Yavrum, Alyoşa nasıl oluyor da onların elinden kurtuldun ha? Cübbenin eteklerini toplayarak kaçmışsındır öyle değil mi? Ha,ha,ha!.."

"Ağabey, sen galiba Gruşenka'ya o gün olup bitenleri anlatarak Katerina İvanovna'yı ne kadar gücendirdiğini anlamadın. Beriki hemen bunu onun yüzüne vurdu: 'Beylere gizlice güzelliğinizi satmaya gitmişsiniz!' dedi. Böyle bir hakaretten daha fena artık başka ne olabilir?"

Alyoşa'yı en çok üzen düşünce ağabeyinin Katerina İvanovna'nın küçük düşmesine sevinebilmesiydi; oysa tabii böyle bir şey olamazdı.

Dmitriy Fyodoroviç, birden elini alnına vurdu, kaşlarını iyice çatarak:

"Hay Allah!" dedi.

Ancak şimdi, Alyoşa her şeyi birden anlattığı vakit hemen kavrayamadığı bir şeyi, Katerina İvanovna'nın nasıl hakarete uğradığını anlamış ve nasıl "Ağabeyiniz de alçağın biriymiş!" diye bağırdığını hatırlamıştı.

"Evet, belki gerçekten Gruşenka'ya Katya'nın 'o uğursuz gün' dediği gün olup bitenleri anlatmışımdır. Gerçekten! Öyle oldu ya! Anlattım. Şimdi hatırlıyorum. Daha o zaman, Mokroye'de sarhoş olduğum sırada anlatmıştım. Çingeneler şarkı söylüyordu. Ama o zaman hıçkıra hıçkıra ağladım, evet hıçkıra hıçkıra ağladım. Hem de yere diz çöküp Katya'nın hayali karşısında dua ettim. Gruşenka da bunu anlamıştı. O zaman her şeyi kavramıştı hatırlıyorum. Kendisi de ağlamıştı... Hay Allah kahretsin! Zaten şimdi başka türlü olabilir miydi? O zaman ağladı, ağladı, şimdi ise... Şimdi 'kalbine bir hançer!' Kadınlar öyledir!"

Başını önüne eğerek düşündü. Birden üzüntülü bir sesle:

"Evet, ben alçağın biriyim! Buna şüphe yok. Alçağın biriyim ben!" diye söylendi. "O zaman ağlamışım ağlamamışım hepsi bir; öyle de olsa böyle de olsa alçağım! Oraya gidip söylersin, bana verdiği sıfatı kabul ediyorum. Eğer bu kendisini teselli edecekse... Her neyse, şimdi yeter artık. Allahaısmarladık. Ne diye gevezelik edelim? Neşelenecek bir şey yok ki burada. Sen kendi yoluna, ben kendi yoluma! Zaten artık seninle bir daha karşılaşmak istemiyorum. Haydi elveda Aleksey!"

Alyoşa'nın elini kuvvetle sıktı ve hâlâ başı önünde, sanki birden ileriye atılıyormuş gibi hızla kente doğru yürüdü. Alyoşa arkasından bakıyor, onun böyle artık bir daha dönmemecesine yanından uzaklaştığına bir türlü inanamıyordu. Dmitriy Fyodoroviç birden geriye döndü:

"Dur, Aleksey! Sana bir şey daha açıklayacağım. Yalnız sana!" dedi. "Bana bak, iyice bak: Görüyorsun ya, şurada, işte burada korkunç alçakça bir şey hazırlanıyor. (Dmitriy Fyodoroviç, 'işte burada' derken, sanki o alçaklık gerçekten oradaymış, orada saklı duruyormuş, göğsünde, göğsünün herhangi bir yerinde, yelek cebinde ya da belki boynunda bir yere asılıymış gibi, bağrını yumrukladı.)

Artık beni tanıyorsun! Ben alçağın biriyim, herkesin alçak olarak tanıdığı biriyim! Ama bil ki eskiden olsun, şimdi olsun, daha ileride olsun, ne yaparsam yapayım, hiçbir şey şu anda burada, göğsümün içinde taşıdığım şerefsizlik duygusuna eşit olamaz. Davranışlarıma yönelen bu duyguya tam anlamıyla gem vurabilirim; istersem onu durdururum, istersem onu eyleme dökerim, buna iyice dikkat et! Şunu bil ki o şerefsizliği işleyeceğim, bu duyguya engel olmayacağım! Sana her şeyi anlatmışımdır. Bir bunu söylemedim. Çünkü buna benim bile yüzüm tutmadı. Hâlâ kendime engel olabilir ve yarından tezi yok, yitirdiğim şerefin yarısını yeniden kazanabilirim, ama kendimi tutmayacağım, o alçakça amacımı yerine getireceğim, sen de buna tanık ol! Anla ki bunu önceden, bile bile söylüyorum! Sonrası yok oluş ve karanlık! Anlatılacak bir şey yok, zamanı gelince öğrenirsin. Çamurlu bir arka sokak, bir de cadı! Elveda. Benim için dua etme, o dualara hak kazanmadım. Zaten buna ihtiyacım da yok. Hem hiç ihtiyacım yok... Hiç mi hiç ihtiyacım yok. Haydi, çek git!"

Sonra birden, hem de bu sefer artık bir daha dönmemecesine oradan uzaklaştı. Alyoşa manastıra doğru yola koyuldu: 'Nasıl olur, artık hiçbir zaman görüşemeyeceğiz de ne demek, ne diyor Allah aşkına?' diye düşünüyordu; bu ona hiç olmayacak acayip bir şey gibi görünüyordu. 'Hemen yarın onu muhakkak görürüm. Ne yapar eder arayıp bulurum, mahsus arar bulurum, neler söylüyor öyle?' diye söyleniyordu.

Alyoşa manastırın çevresini dolanıp meşe korusunun içinden doğrudan doğruya staretzlerin yaşadıkları yere yürüdü. Artık hiç kimseyi içeriye almadıkları bir saat olmasına rağmen, ona kapıyı açtılar. Alyoşa, staretzin hücresine girdiği vakit içi titriyordu. Neden, neden dışarı çıkmıştı? Staretz onu neden "insanların içine" göndermişti? Burada sessizlik, burada kutsal bir hava, orada ise şaşkınlık, karanlık, insanın neredeyse kendini kaybedeceği, yolunu şaşıracağı bir karanlık vardı.

Hücrede, öğrencilerden Porfiriy ile manastırda hizmet gören Peder Paisiy bulunuyordu. Paisiy bütün gün boyunca, her saat başı

gelip Staretz Zosima'nın sağlık durumunu sormuştu. Alyoşa'nın korkuyla öğrendiğine göre, staretzin sağlık durumu gittikçe kötüye gidiyordu. O kadar ki, akşamları manastırdakilerle yapılması âdet olan akşam sohbeti bile yapılamamıştı.

Her gün akşam ayininden sonra manastırdaki herkesin staretzin hücresinde toplanması âdetti. Yatmaya gitmeden önce hepsi yüksek sesle ona o günkü günahlarını, günah saydıkları hayallerini, düşüncelerini, kötü isteklerini, hatta eğer olmuşsa aralarında yaptıkları kavgaları anlatıyorlardı. Bazıları diz çökerek günah çıkarıyordu. Staretz sorunları çözüyor, dargınları barıştırıyor, öğüt ya da ceza veriyor, onları kutsuyor, sonra herkesi serbest bırakıyordu. İşte staretzlere karşı olanların kötülediği şey, manastır üyelerinin bu "toplu günah çıkarmaları" idi; bunun günah çıkarma denilen şeye küfür sayıldığını, böyle yapılırsa gizli kalması gereken dinî bir âdetin ayaklar altına alındığını ileri sürüyorlardı. (Oysa buradaki bambaşka bir şeydi.) Üstelik başpiskoposluğa bu günah çıkarmaların iyi bir amaca hizmet etmediğini, aksine maksatlı olarak insanları günaha soktuğunu ve insanların iyi duygularını kötüye yönelttiğini de ileri sürüyorlardı. Onlara göre manastırdakilerden birçoğu staretze gitmeyi ağır bir yük sayıyor ve ona yalnız, başkaları kendilerine gururlu ve başkaldırmayı düşünen kişiler olarak bakmasınlar diye istemeye istemeye gidiyorlardı. Manastırdakilerin bazıları akşamları yapılan günah çıkarmalara giderken önceden aralarında, "Ben sana sabahleyin kızdığımı söylerim, sen de bunun doğru olduğunu kabul edersin," diye sözleştiklerini ileri sürüyor, bunu günah çıkarma zorunluluğundan kurtulmak için yaptıklarını anlatıyorlardı. Alyoşa biliyordu ki, bazen gerçekten öyle oluyordu. Aynı zamanda da biliyordu ki, manastırdakilerden bazıları akrabalarından gelen mektupların bile önce staretze götürülmesine, önce onun zarfları açıp mektupları okumasına, rahiplere sonra vermesine fena halde kızıyorlardı. Tabii ki, bütün bunların serbest, içten gelen bir duyguyla, candan bir istekle, kendi benliğini uslandırmak, ruhun kurtuluşunu sağlamak amacıyla yapılması gerekiyordu. Ama gerçekte anlaşılıyordu ki bazen her şey, hiç de

içten gelmeyen, aksine yapmacık ve dürüstlüğe aykırı bir şekilde oluyordu. Bununla birlikte manastır üyelerinin en büyükleri ve en tecrübeleri kendi düşüncelerinde ısrar ediyor, şöyle düşünüyorlardı: "Her kim bu duvarların arkasına benliğini kurtarmak için gelmişse, nefsi uslandıran ve her biri bir aşama olan bütün bu davranışlar onu kurtuluşa ulaştıracak ve onun için çok yararlı olacaktır. Aksine her kim bu işleri ağır buluyor, şikâyet ediyorsa, o zaten bu çevreye uzak ve manastıra boşuna gelmiş bir insandır, böyle bir insanın yeri manastır değil, dışarıdaki dünyadır. İnsan günahtan ve şeytandan yalnız dış dünyada değil, Tanrının evinde bile korunamaz, o halde günaha müsamaha göstermemek gerekir."

Peder Paisiy, Alyoşa'yı kutsadıktan sonra:

"Gücü kalmadı, uyuklayıp duruyor," diye fısıldadı. "Bir türlü uyanmıyor. Zaten uyandırmak da gereksiz... Beş dakika için uyanmıştı, o zaman kardeşlerimize onları kutsadığını bildirmemizi, onların da kendisi için gece dua etmelerini istedi. Yarın sabah bir defa daha kutsal ekmeği alacakmış. Bir ara seni hatırladı Aleksey. Buradan gidip gitmediğini sordu, kentte dediler. O zaman 'Zaten ben onu o iş için kutsamıştım; onun yeri orasıdır, daha burası değil.' dedi. İşte senin için söylediği söz bu. Seni iyilikle, nasıl olduğunu merak ederek hatırlamıştı, bu senin için ne büyük bir şereftir anlıyor musun? Yalnız nasıl oluyor da senin insanların arasında bir süre daha kalmana karar veriyor? Demek ki senin kaderinde bir şeyler görüyor. Şunu anla ki insanların arasına, oradaki yaşamın saçma gürültüsüne patırtısına katılmak ve eğlencelere dalmak için değil, staretzin sana verdiği görevi yerine getirmek için döneceksin..."

Peder Paisiy dışarı çıktı. Staretzin ölmek üzere olduğu artık Alyoşa için şüphe götürmeyen bir şeydi; belki bir iki gün daha yaşayabilirdi, o kadar. Alyoşa ertesi gün için babasına, Hohlakov'lara, ağabeyine ve Katerina İvanovna'ya görüşme sözü vermiş olmasına rağmen, o gün manastırdan hiç çıkmamaya ve staretz ölünceye kadar onun yanında kalmaya karar verdi. Bu kesin, içten gelen bir istekle verdiği karardı. Yüreği sevgiyle doluydu ve orada, kentteyken

manastırda ölüm döşeğinde kimi bıraktığını bir an için bile unutmuş olmasına fena halde kızıyordu; kaldı ki o ölüm döşeğinde bıraktığı kişiyi dünyada her şeyden üstün tutuyordu. O ise hareketsiz uyuyor, çok hafif, hemen hemen belirsiz bir şekilde soluk alıyordu. Yüzü sakindi.

Alyoşa öbür odaya, staretzin o sabah konuklarını kabul ettiği odaya döndü; hemen hemen hiç soyunmadan, yalnız çizmelerini çıkarmakla yetinerek her zaman yattığı daracık, sert, küçük sedire uzandı; çoktandır hep orada yatıyordu ve her gece yanına yalnız yastığını getiriyordu. Babasının daha önce bağırarak söz ettiği yatağa gelince, onu çoktandır altına yaymayı bırakmıştı. Üzerinden papaz elbisesini çıkarır ve yorgan yerine onunla örtünürdü.

Uykuya dalmadan önce birden kendini yere atıp diz çöktü ve uzun uzun dua etti. Bu ateşli duasında Tanrıya ruhunda bir bocalama yaratan şeyleri açıklaması için yalvarmıyordu; her akşam uykuya dalmadan önce, dua ederek Tanrının ululuğunu, büyüklüğünü tekrarladığı vakit ruhuna dolan o eski, tatlı heyecanın ve kutsal sevincin yeniden kalbinde uyanmasını diliyordu, içinde uyanan bu sevinç ona hafif ve sakin bir uyku verirdi.

Şimdi ise dua ederken farkında olmadan Katerina İvanovna'nın hizmetçisinin ona yetişerek verdiği o pembe, küçük zarfın cebinde olduğunu hissetti. Hissedince de duasını şaşırdı ama kendini toparladı, duaya sonuna kadar devam etti, dua bitince kısa bir kararsızlık geçirdi. Sonunda zarfı açtı. Bu zarfın içinde ona yazılı ve Lise imzasını taşıyan bir mektup vardı. Bu, o sabah Bayan Hohlakova'nın –staretzin yanında onunla o kadar alay etmiş olan– küçük kızıydı.

Genç kız şunları yazmıştı:

> Aleksey Fyodoroviç, size annemden gizli yazıyorum ve biliyorum ki bu kötü bir şey. Ama eğer yüreğimde uyanan duyguyu size açıklamazsam artık yaşayamam. Bunu bir süre ikimizden başka kimse bilmemeli. Ama size söylemek istediğim şeyi nasıl söyleyeyim? Derler ki, kâğıt kızarmazmış. İnanın bana bu doğru değil, çünkü şu an bu kâğıt da tıpkı benim gibi kızarıyor! Sevgili

Alyoşa, sizi seviyorum. Sizi daha çocukluğumdan, Moskova'dan beri seviyorum. O zamanlar hiç de şimdiki gibi değildiniz. Sizi ömrümün sonuna kadar seveceğim. Sizi kalbimden gelen bir duyguyla, hayatımı sizinle birleştirmek ve yaşlılıkta ömrümüzü birlikte sona erdirmek için seçtim. Tabii bir şartla: Manastırdan çıkmanız gerek. Yaşımıza gelince, kanun hangi yaşı emrediyorsa o yaşa kadar bekleriz. O zamana kadar muhakkak iyi olacağım; yürüyebileceğim, hatta dans edebileceğim. Bu konuda en küçük şüpheniz olmasın.

Görüyorsunuz ya, her şeyi düşündüm; yalnız bir tek şeyi düşünemiyorum: Bunları okuyunca benim için ne düşüneceksiniz? Ben hep gülüyor, yaramazlık ediyorum. Biraz önce sizi kızdırdım. Ama inanın bana şimdi elime kalemi aldığım vakit, Hazreti Meryem'in tasviri karşısında dua ettim. Şimdi de dua ediyorum, neredeyse ağlayacağım. Beni ele vermek sizin elinizde. Yarın bize geldiğiniz vakit yüzünüze nasıl bakacağımı bilmiyorum. Ah, Aleksey Fyodoroviç, eğer gene biraz önceki gibi size bakarken aptal gibi kendimi tutamaz da gülmeye başlarsam, o zaman ne olacak? Benim kötü yürekli, alaycı bir kız olduğumu düşünecek ve mektubuma inanmayacaksınız. Onun için size yalvarıyorum sevgili Aleksey Fyodoroviç, eğer bana bir parçacık olsun acıyorsanız, yarın içeriye girdiğiniz vakit sakın gözlerimin içine bakmayın. Çünkü ben sizinle göz göze gelince belki de, hayır belki değil muhakkak gülmeye başlarım. Hem sırtınızda gene o uzun cübbe olacak... Şimdi bile, bunu düşününce elim ayağım buz kesiyor, onun için geldiğiniz vakit, bir süre bana hiç bakmayın, anneme ya da pencereye bakın.

İşte size bir aşk mektubu yazdım. Aman Allahım! Ne yapmışım ben! Alyoşa beni küçük görmeyin, eğer çok kötü bir şey yapmış, sizi kırmışsam beni bağışlayın. Şimdi belki de ömrümün sonuna kadar mahvolmuş olan şerefim sizin elinizdedir!..

Bugün muhakkak ağlayacağım. Allahaısmarladık, o korkunç buluşmamıza kadar, allahaısmarladık.

Lise.

P.S. Alyoşa muhakkak, ama muhakkak gelin!

Alyoşa mektubu şaşkınlıkla iki defa okudu. Biraz düşündü, sonra birden alçak sesle, tatlı tatlı güldü. Bu gülüş ona günah göründüğü için birden irkilir gibi oldu. Ama bir an sonra, gene aynı mutluluk içinde güldü. Ağır ağır mektubu zarfın içine yerleştirdi, haç çıkardı uzandı. Ruhundaki o karışıklık birden yok olmuştu. Sakin bir uykuya dalarken haç çıkararak mırıldandı: "Tanrım hepsini bağışla, daha öncekileri de... O mutsuz, o yüreği fırtınalı insanları koru, doğru yola yönelt. Bütün yollar senin elindedir: Onları kurtuluş yoluna ulaştır. Sen sevginin kendisisin. Hepsine mutluluğu sen duyurursun!"

İKİNCİ BÖLÜM

Dördüncü Kitap

ACILAR

I

PEDER FERAPONT

ALYOŞA, daha ortalık ağarmadan uyanmıştı. Staretz de uyanıktı; yataktan kalkıp koltuğa oturmak istiyor ama bütün gücünü yitirmiş olduğunu hissediyordu. Ancak aklı başındaydı, yüzü yorgun ama aydınlık ve sevinçliydi. Bakışında neşeli, hoş ve çağıran bir anlam vardı. Alyoşa'ya "Belki de bu başlayan günü sona erdiremeyeceğim," dedi. Sonra hemen günah çıkarıp, kutsal ekmeği almak istediğini söyledi.

Staretz her zaman Peder Paisiy'e günah çıkarırdı. Her iki tören yapılınca, kutsal yağ sürme töreni* başladı. Rahipler biraraya toplandılar; hücre yavaş yavaş doldu. Bu arada ortalık ağarmıştı. Manastırdan da gelmeye başladılar. Tören bittikten sonra, staretz herkese veda etmek istedi ve herkesle öpüştü. Hücre çok dar olduğu için önce gelmiş olanlar yerlerini yeni gelenlere bırakıp çıkıyorlardı.

Alyoşa yataktan koltuğa geçmiş olan staretzin yanında ayakta duruyordu. Staretz konuşuyor ve elinden geldiği kadar öğüt veriyordu. Sesi zayıflamıştı ama hâlâ kesindi: "Bunca yıldır size ders verdim. Demek ki o kadar yıl yüksek sesle konuştum. Bu bakımdan konuşmaya alışmış gibiyim. Konuşurken size öğüt vermek benim için bir alışkanlık oldu. Öyle sanıyorum ki susmak, şimdiki bu zayıf durumumda bile sevgili pederlerle sevgili kardeşlerim, sus-

* Öleceği düşünülen insan için yapılan ayin. *-çev.*

mak benim için konuşmaktan daha zor olacaktı," diye şaka yaptı. Bunları söylerken yanında toplanmış olanlara duygulu duygulu bakıyordu. Alyoşa sonradan onun o sırada söylediği sözlerden birkaçını hatırladı. Ama staretz anlaşılabilecek gibi, hem de oldukça kesin bir sesle konuştuğu halde, sözleri oldukça bağlantısızdı. Birçok şeyden söz ediyordu. Sanki ölüm döşeğinde, her şeyi bir kez daha söylemek istiyormuş, ömrü boyunca söyleyip de bir türlü bitiremediklerini şimdi bitirmek istiyormuş gibi konuşuyordu. Hem de bunu yalnız çevresindekilere öğüt vermek için değil, herkesle ve her şeyle duyduğu sevinci ve coşkunluğu paylaşmaya susamış gibi, bir defa daha, henüz sağken yüreğinde ne varsa hepsini boşaltmak istiyormuş gibi yapıyordu.

"Pederler, birbirinizi sevin," diye öğüt veriyordu. (Alyoşa'nın sonradan hatırladıkları işte bu sözlerdi.) "Tanrının yarattığı insanları sevin. Bizler buraya gelip de, bu dört duvar arasına kapandık diye başka insanlardan daha kutsal değiliz. Aksine buraya her gelmiş olan, sırf buraya gelmekle başka insanlardan ve dünyadaki herkesten, her şeyden daha kötü olduğunu kavramış, bunu göstermiştir... Dünyayı terk etmiş olan bir insan, kapandığı bu duvarlar arasında sonradan ne kadar uzun bir süre yaşarsa, bunu o kadar fazla hissetmeli ve kavramalıdır. Çünkü bunun aksi olsaydı, buraya gelmesi gerekmezdi. Ancak başka insanlardan daha kötü bir varlık olmakla kalmayıp, aynı zamanda her şeyden ve herkesten sorumlu olduğunu, insanların, toplum olarak da tek başında da işlediği bütün günahların kendisine sorulacağını kavrarsa, o zaman birarada yaşamamız bir amaca varmış olur. Çünkü şunu bilin ki sevgili kardeşlerim, her birimiz dünyada herkesin ve her şeyin suçunu yüklenmişizdir. Hem de yalnız genel anlamda günahtan değil, her birimiz ayrı ayrı bütün insanlardan, bu dünyada yaşayan her insanın günahından sorumluyuz. İşte dünyadan elini eteğini çekmiş olan bir insanın da, dünyada yaşayan her insanın da varacağı son nokta bu bilinçtir. Çünkü dünyadan elini eteğini çekmiş olanlar başkalarından ayrı değildir; dış dünyada yaşayan bütün insanların olması gerektiği gibi olan varlıklardır. Bütün bunları kavradığımız

zamandır ki, yüreğimiz sonsuz bir sevgi, bütün evreni kavrayan ve bir türlü doyamayan bir sevgi ile dolar. Ancak bunu kavradığımız zamandır ki, her biriniz bütün dünyayı sevgiyle kucaklayabilir ve dünyada işlenen bütün günahları gözyaşlarınızla yıkayabilirsiniz... Her biriniz kendi yüreğinin sesini dinlemeli, her biriniz hiç durmadan kendi kendine günah çıkarmalı.

Günahtan korkmayınız, hatta günah işlediğinizi kavramış olsanız bile. Yeter ki içinizde pişmanlık olsun. Ama Tanrıya şart koşmayınız. Tekrar ediyorum; kibirli olmayınız. Küçüklerin karşısında da büyüklerin karşısında da kibirli olmayınız. Sizi inkâr edenlerden de, sizi utandıranlardan da, sizi kötüleyenlerden de ve size iftira edenlerden de nefret etmeyiniz. Ateistlerden, kötü şeyler öğretenlerden, materyalistlerden nefret etmeyin. Yalnız iyilerinden değil, en kötülerinden bile... Çünkü aralarında birçok iyi insan da vardır; hele bizim zamanımızda. Onları dualarınızda şöyle anınız: 'Tanrım, kendisi için dua edecek bir kimsesi olmayan herkesi kutsa, sana dua etmek istemeyeni de koru!'

Hemen sonra şunu ekleyin: 'Ben bu duayı kibirli olduğum için yapmıyorum Tanrım, çünkü kendim hepsinden, herkesten düşkün bir varlığım...'

Tanrının yarattığı bütün insanları sevin. Dışarıdan gelen yabancıların sürüyü yoldan çevirmesine imkân vermeyin. Çünkü eğer tembellik içinde ya da herkesi tiksintiyle baktıran gururunuz içinde uyuşup kalır ve her şeyden çok çıkarınızı düşünürseniz o zaman bütün ülkelerden yabancılar gelir, sürünüzü* elinizden alır. Halka İncil'in anlamını durmadan açıklayınız... Kötü düşüncelere sapmayın, gümüşü, altını sevmeyin, onları elinizde bulundurmayın... İnancınıza bağlı olun ve iman sancağını elinizden düşürmeyin. Onu ta yükseklere kaldırın."

Doğruyu söylemek gerekirse, staretz burada anlatıldığından ve sonradan Alyoşa'nın yazdığından çok daha kesik kesik konuşuyordu. Bazen büsbütün konuşmasını kesiyor, sanki gücünü yeniden toplamak istiyormuş gibi susuyor, nefesi tıkanıyordu. Öyleyken

* Kutsal çoban Hz. İsa'nın sürüsü gibi dine bağlı insanlar. *-çev.*

sanki büyük bir sevinç içindeydi. Herkes onu duygulanarak dinliyordu. Birçokları da sözlerine hayret ediyor ve onlarda sadece bir kasvet görüyorlardı... Sonradan bütün bu sözleri hatırlayacaklardı.

Alyoşa bir an için hücreden uzaklaşmıştı; dönünce hücrede ve hücrenin çevresinde toplanan bütün rahiplerin arasında sezdiği heyecana ve bekleyişe hayret etti. Bazılarında bu bekleyiş hemen hemen endişeyle korkuyla, bazılarında ise bir tören ciddiliğiyle karışıktı. Herkes, staretz hayata gözlerini kapar kapamaz büyük bir şeyin olacağını bekliyordu. Bu bekleyiş bir bakıma biraz saçmaydı, ama en ağırbaşlı rahipler bile bunu hissediyordu. Rahip Paisiy'in yüzü hepsinin yüzünden daha ciddi bir ifade taşıyordu. Alyoşa, yalnız, kentten dönmüş olan Rakitin'in kendisine Bayan Hohlakova'dan gelen garip bir mektubu vermek için, gizlice bir rahiple onu çağırttığı sırada hücreden ayrılmıştı. Bayan Hohlakova, Alyoşa'ya ilginç ve tam zamanında meydana gelen bir olayı bildiriyordu.

Konu şuydu: Bir akşam önce, inanışlarına bağlı ve staretzin karşısında kendilerini kutsaması için secdeye varan kadınların arasında, kentten gelen ihtiyar bir kadın, bir asteğmenin dul karısı da vardı. Bu kadın staretze, görevle uzaklara, Sibirya'da İrkutsk'a gitmiş olan ve kendisinden bir yıldır hiç haber alamadığı oğlu Vasenka için tıpkı ölmüş gibi kilisede dinî tören yaptırıp yaptıramayacağını sormuştu. Bunun üzerine staretz sert bir tavırla ona karşılık vermiş ve böyle bir törenin büyücülük gibi bir şey olacağını söyleyerek bunu yapmasını yasaklamıştı. Ama sonradan cahilliğini bağışlamış ve "tıpkı ilerisini görür gibi" (Bayan Hohlakova mektubunda aynen öyle diyordu.) aynı zamanda ona teselli olsun diye oğlu Vasya'nın muhakkak sağ olduğunu, çok yakında ya kendisinin geleceğini ya da ona mektup göndereceğini, onun için evine gidip beklemesini söylemişti.

Bayan Hohlakova mektubunda büyük bir sevinçle "Sonra ne oldu biliyor musunuz," diye yazmaya devam ediyordu, "onun bu kehaneti gerçekleşti; hem de harfi harfine. İhtiyar kadın evine döner dönmez, eline Sibirya'dan çoktandır gelmiş bir mektup

vermişler. Yalnız bu kadar da değil: Ekaterinburg'dan yazılmış bu mektupta Vasya annesine Rusya'ya dönmek üzere olduğunu, bir memurla birlikte geleceğini ve bu mektubun annesinin eline varmasından üç hafta kadar sonra "onu kucaklamayı umduğunu" haber veriyormuş.

Bayan Hohlakova ısrarla, heyecanla Alyoşa'ya yeni gerçekleşen bu "kehanet mucizesi"ni başrahibe ve bütün rahiplere duyurması için yalvarıyordu. Mektubunu bitirirken de ünlem işareti kullanarak: "Bu işi herkes, herkes bilmeli!" diyordu. Mektup aceleyle, çabucak yazılmıştı. Heyecanı her satırından belli oluyordu. Ama Alyoşa'nın manastırdaki kardeşlerine haber vermesine artık fırsat kalmamıştı. Çünkü herkes, her şeyi öğrenmişti; Rakitin, Alyoşa'ya rahibi gönderirken, aynı zamanda ona Peder Paisiy'e gitmesini, "onun yüksek kişiliğine olan saygılarını bildirmesini ve kendisinin yani Rakitin'in bir dakika olsun ertelenemeyecek kadar önemli bir şeyi haber vermek istediğini, bu küstahlığını bağışlaması için yerlere kapanarak yalvardığını" söylemesini rica etmişti.

Rahip, Rakitin'in ricasını Alyoşa'nın vereceği haberden daha önce Peder Paisiy'e bildirdiği için, geri dönen Alyoşa'ya, mektubu okuduktan sonra onu hemen bir vesika olarak Peder Paisiy'e ulaştırmaktan başka bir iş kalmadı. O zaman işte o sert ve her şeye kolay kolay inanmayan adam bile gerçekleşen "mucize" haberini okuyunca içinde uyanan heyecanı gizleyemedi. Gözleri parladı, dudaklarında anlamlı ve karşısındakileri etkileyen bir gülümseyiş belirdi. Birden elinde olmayarak:

"Daha neler göreceğim, kim bilir?" diye ağzından kaçırdı.

Çevresindeki rahipler de:

"Daha kim bilir neler göreceğiz, daha kim bilir neler göreceğiz!" diye tekrarladılar.

Ama Peder Paisiy gene kaşlarını çatarak herkesten bu işi "gerçek olduğu ispatlanıncaya kadar" saklamasını rica etti ve kendi vicdanını tatmin etmek içinmiş gibi ihtiyatlı bir tavırla: "Çünkü dünyayla ilgisini kesmemiş insanlarda olayları hafife almalarına yol açan büyük bir laubalilik vardır, hem zaten bu olay kendiliğinden de

meydana gelmiş olabilir," diye ekledi. Öyleyken sonradan eklediği bu söze kendisi de hemen hemen inanmıyordu. Onu dinleyenler de bunu çok iyi fark etmişlerdi.

Tabii "mucize"yi manastırda olan herkes hemen duydu. Hatta manastıra törene katılmak için gelenler bile bunu öğrenmişlerdi. Gerçekleşen bu mucizeye herkesten çok şaşan da kuzeyin uzak bir bölgesinden, Obdorsk dolaylarındaki "Aziz Silvester Manastırından" yolu düştüğü için buraya uğramış olan rahipti. Kendisi daha bir gün önce Bayan Hohlakova'nın yanında dururken, staretze o kadının "şifaya kavuşturulmuş" kızını işaret ederek, anlamlı bir tavırla "Böyle işleri ne cesaretle yapıyorsunuz?" diye sormuştu.

İşin önemli yönü şuydu: Şimdi bu rahip de şaşkınlığa uğramış gibiydi, neye inanacağını bilemiyordu. Daha bir akşam önce manastırda, arı kovanlarının arkasındaki özel hücresinde oturan Peder Ferapont'u ziyaret etmiş, bu karşılaşma onu hayretler içinde bırakmış, ona olağanüstü, hatta korkunç bir şey olarak görünmüştü. Ömrünü susmakla ve perhiz etmekle geçiren bu ihtiyar Peder Ferapont daha önce söz ettiğimiz gibi, Staretz Zosima'ya ve zararlı, saçma bir yenilik olarak saydığı staretzliğe büsbütün karşı olan yaşlı, hem de çok yaşlı bir rahipti. Ömrünü konuşmadan geçirdiği, hemen hemen hiç kimseyle bir tek söz etmediği halde, çok tehlikeli bir düşmandı. Asıl tehlikesi, manastırda bulunanlardan birçoğunun onunla tam anlamıyla aynı şekilde düşünmesi ve manastıra dışarıdan gelen yabancılar arasında birçoklarının onu büyük bir çilekeş hatta büyük bir din savaşçısı saymalarıydı. Aslında ona meczup gözüyle bakıyorladı. İşin aslı onları büyüleyen de buydu.

Bu Peder Ferapont, Staretz Zosima hiçbir zaman uğramazdı. Gerçi o da dünyadan elini eteğini çekmiş olanların bölmesinde oturuyordu ama onu oradaki kurallarla pek rahatsız etmiyorlardı; çünkü kendisi açıkça evliya gibi bir tavır takınıyordu. Yetmiş beş yaşlarında, belki daha da fazlaydı. Öyleyken dünyayı terk etmiş olanlara ayrılan bölgedeki arı kovanlarının arkasında, duvarın dibinde, eski püskü, neredeyse yıkılacak hale gelmiş, ahşap bir hücrede oturuyordu; Bu hücre oraya geçmiş yüzyılda, gene ömrünü

perhiz etmek ve susmakla geçiren büyük din adamı Peder İona için yapılmıştı. Peder İona yüz beş yaşına kadar yaşamış, yaptıkları manastırda dillere destan olmuş bir adamdı; onun hakkında etrafta birçok ilginç hikâye dolaşırdı.

Peder Ferapont ne yapıp etmiş, sonunda bundan yedi yıl önce kendisini öbür hücrelerden ayrı olan bu hücreye, daha doğrusu izbeye yerleştirmelerini sağlamıştı; burası hücreden çok, küçük bir kiliseye benziyordu. Çünkü içinde adak olarak getirilmiş sayısız tasvir vardı, tasvirlerin önünde ışığı hiç sönmeyen adanmış kandiller yanıyordu. Peder Ferapont oraya sanki o kandilleri yakmak ve onlara bakmak görevi kendisine verilmiş gibi yerleştirilmişti. Söylendiğine göre (bu yalan da değildi) üç günde yalnız iki funt* ekmek yiyordu; bu ekmeği ona her üç günde bir gene kovanların orada ve arılara bakan adam getiriyordu; ama Peder Ferapont kendisine hizmet eden bu kovancıyla da nadir olarak bir iki söz ederdi. İşte bir haftalık yiyeceğini o dört funt ekmekle, başrahibin her pazar sabahı ikinci törenden sonra hiç şaşmadan gönderdiği "kutsal ekmek" meydana getiriyordu. Maşrapasındaki su ise her gün değiştiriliyordu.

Dinsel törenlerde nadiren bulunurdu. Onu ziyaret etmek için gelen sevenleri bazen onun bütün gününü dizlerinin üstünde ve çevresine hiç bakmadan dua ederek geçirdiğini görürlerdi. Onlarla konuşsa bile, her zaman kısa, kesik kesik, garip bir tavırla ve hemen her zaman kabalık ederek konuşurdu. Bununla birlikte çok ender zamanlarda, gelenlerle etraflıca konuştuğu da oluyordu. Ama böyle zamanların çoğunda bilmece gibi garip bir söz söyler, ondan sonra artık bütün ricalara, yalvarmalara rağmen bu sözün ne anlama geldiğini belirtecek hiçbir açıklamada bulunmazdı.

Papaz rütbesinde değildi, basit bir rahipti. Kendisi için çok garip söylentiler dolaşıyordu. (Doğrusunu belirtmek gerekirse, bunu en cahil insanlar söylerdi.) Bu söylentilere göre Peder Ferapont'un göklerdeki ruhlarla ilişkisi vardı ve yalnız onlarla konuşurdu. İnsanların yanındayken susması bundan ileri geliyordu. Obdorsk'lu

* Yaklaşık 400 gram değerinde bir ağırlık ölçüsü. *-çev.*

rahip kovanların bulunduğu yere kadar sokularak, konuşmasını pek sevmeyen, üzgün görünüşlü bir rahip olan kovancının işaret ettiği yerden geçmiş, Peder Ferapont'un hücresinin bulunduğu köşeye gitmişti. Kovancı "Belki seninle uzaktan gelen biri olduğun için konuşur, belki de ağzından hiçbir laf alamazsın," diye haber vermişti. Rahip sonradan kendisinin de anlattığı gibi büyük bir korku içinde hücreye yaklaşıyordu. Vakit oldukça geçti. Peder Ferapont bu sefer hücrenin kapısında, alçak bir sandalyenin üzerinde oturuyordu. Üzerinde kocaman, yaşlı bir karaağaç, yapraklarını hafif hafif hışırdatıyordu. Çevreye akşam serinliği yayılıyordu. Obdorsk'lu rahip kutsal adamın önünde secdeye vararak onun kendisini kutsamasını rica etti. Peder Ferapont:

"Ne istiyorsun? Ben de senin önünde mi yerlere kapanayım rahip?" diye söylendi. "Kalk!"

Rahip ayağa kalktı.

"Kutsallığı arayan zaten kutsanmıştır. Otur şuraya! Nereden geliyorsun?"

Zavallı rahibi en çok şaşırtan şey, Peder Ferapont'un gerçekten ömrü boyunca şiddetli bir perhiz yapmasına ve bu kadar yaşlı olmasına rağmen hâlâ güçlü, sağlam görünmesiydi. Uzun boyluydu. Dimdik duruyordu ve hiç kamburlaşmamıştı. Gerçi yüzü zayıftı ama zinde ve sağlıklıydı. Vücudunun hâlâ oldukça güçlü olduğu belliydi. Atletik yapılıydı. Yaşının bu kadar ilerlemiş olmasına rağmen saçları tamamen ağarmamıştı, hem eskiden siyah olduğu belli olan saçları da sakalı da hâlâ gürdü. Kül rengi gözleri, iri, pırıl pırıl, patlak görünüşlüydü. Bu da hayret uyandırıyordu.

Konuşurken hep "o" harfini bastıra bastıra söylüyordu. Üzerinde eskiden "mahpushane tipi" denilen çuhadan yapılmış, beli kalın bir iple bağlanmış, kızıla çalan, uzun, kaba bir urba vardı. Boynu ile göğsü çıplaktı. Urbanın altından rengi hemen hemen siyahlaşmış, aylarca çıkarılmadan giyildiği belli, kalın ketenden bir gömlek görülüyordu. Urbanın altında otuz funtluk zincirler taşıdığını söylerlerdi. Çıplak ayaklarına yırtık pırtık pabuçlar geçirmişti.

Ziyaretçi rahip, hareketli, meraklı, küçük gözleriyle, biraz da korkarak, bu münzeviyi süzdü; uysal bir tavırla:

"Obdorsk'taki küçük manastırdan, Aziz Silvester'den geliyorum," dedi.

"Senin Silvester'e ben de uğramıştım. Bir süre de yaşadım. Silvester nasıl, sağlığı iyi mi?"

Rahip ne karşılık vereceğini şaşırdı.

"Ne akılsız insanlarsınız! Perhizi nasıl tutuyorsunuz?"

"Soframızı usule göre düzenliyoruz: Paskalyadan önceki kırk gün, ayrıca pazartesi, çarşamba ve cuma günleri sofra kurulmaz. Salılarla perşembeleri kardeşlere beyaz ekmek, ballı komposto, böğürtlen ya da tuzlu lahana, bir de yulaf lapası verilir. Cumartesileri lahana çorbası, bezelyeli erişte, karabuğday lapası... Hepsi de yağda pişmiş. Hafta sonunda lahana çorbasıyla birlikte balık, bir de lapa... Paskalya'dan önceki kutsal haftada* ise, pazartesiden başlayarak cumartesi akşamına kadar altı gün, ekmekle su, bir de çiğ sebze. Hepsi ölçülü olarak. Ama her gün yemiyoruz, kutsal haftada kabul edilen kurala göre hareket ediyoruz. Büyük cuma günü ise hiçbir şey yemiyoruz; aynı şekilde büyük cumartesi günü de saat üçe kadar perhiz eder ve ancak o zaman biraz ekmekle su, birer kadeh şarap içeriz. Kutsal büyük perşembe günü yağsız pişmiş yemekler yer ve şarap içeriz, bazen kuru gıdalar da alırız. Çünkü Laodikya'da toplanan kutsal mecliste şöyle karar verilmişti: 'Bütün perhiz ayını son haftasına kadar tutup da büyük perşembe günü tutmazsanız o dört haftanın perhizini bozmuş olursunuz.' İşte bizde usul böyledir. Ama bütün bunlar sizin yaptıklarınızın yanında hiç kalır sayın büyüğümüz..."

Rahip bunu biraz cesaret bularak söylemişti. Devam etti:

"Çünkü siz bütün yıl, hatta kutsal paskalyada bile ancak ekmek ve suyla besleniyorsunuz. Üstelik bizim iki günde yediğimiz ekmeği siz bir hafta içinde yiyorsunuz. Gerçekten nefsinizi bu kadar kontrol altında tutmanız şaşılacak şeydir."

---

* Paskalya'dan önceki haftanın bütün günleri Hıristiyanlıkta kutsal sayılır. *-çev.*

Peder Ferapont:

"Ya gruzdiler?"* diye sordu.

"G" harfini hemen hemen "H" gibi söylemişti. Şaşırmış olan rahip:

"Gruzdiler mi?" dedi.

"Tabii ya. Benim onların ekmeğine ihtiyacım yok. Hem de hiç ihtiyacım yok. Gerekirse ormana giderim. Orada gruzdiyle ya da meyveyle karnımı doyururum... Ama onlar ekmeklerinden vazgeçemezler. Bu bakımdan şeytana bağlıdırlar. Şimdi kâfirler perhiz tutmanın gereksiz olduğunu ileri sürüyorlar. Onların bu lafları gâvurluktur, kibirliliktir!"

Rahip:

"Ah ne kadar doğru söylüyorsunuz," diye içini çekti.

Peder Ferapont:

"Peki sen oradaki şeytanları gördün mü?" diye sordu.

Rahip çekingen bir tavırla:

"Nerede gördüm mü?" diye sordu.

"Ben geçen yıl Hamsin Yortusu'nda başrahibe çıkmıştım; o günden beri de oraya gitmedim. Gördüm... birinin göğsünde şeytan cübbenin altına saklanıyordu; yalnız alttan boynuzları görünüyordu; bir tanesi birinin cebinden bakıyordu. Gözleri fıldır fıldırdı; benden korkuyordu tabii. Kiminin tam o pis göbeğinin üstündeydi, kiminin de boynuna yapışmıştı! Adam şeytanı taşıyordu ama görmüyordu."

Rahip:

"Siz... Siz şeytanları görüyor musunuz?" diye sordu.

"Görüyorum ya! Oldukları gibi görüyorum. Başrahibin yanından çıkacağım sırada baktım, şeytanın biri kapının arkasında gizleniyor. Hem de kocamandı, şöyle bir buçuk arşın kadar vardı. Belki daha iriydi, kalın, kızıl renkte, uzun bir kuyruğu vardı. Kuyruğunun ucu kapının aralığına sıkışıverdi. Ben aptal mıyım; hemen kapıyı kapadım kuyruğunu kıstırdım. Öyle bir bağırmaya,

* Bir cins mantar. *–çev.*

çırpınmaya başladı ki! Ben o arada ona karşı üç defa haç çıkardım. Hemen oracıkta geberiverdi; tıpkı ezilmiş bir örümcek gibi. Şimdi herhalde o köşede çürümüştür, etrafı kokutmuştur. Oysa onlar onu görmüyor, hissetmiyorlar bile. Bir yıldır oraya gitmiyorum. Bunu yalnız sana, bir yabancı olan sana anlattım."

Rahip gittikçe cesaret bularak:

"Sözleriniz ne kadar korkunç!" dedi. "Sayın büyüğümüz, dinimizin kutsal büyüğü, sizin ta uzak ülkelere kadar yayılmış büyük bir ününüz var: Siz daima Ruhulkudüs* ile görüşüyormuşsunuz, bu doğru mu?"

"Uçup geliyor ya! Bazen oluyor!"

"Nasıl uçup geliyor? Size nasıl görünüyor?"

"Bir kuş olarak."

"Ruhulkudüs size bir güvercin olarak mı görünüyor?"

"O senin söylediğin kutsal ruhtur, bir de Ruhulkudüs var. O başka. Bazen başka bir kuş olarak da aşağıya iner: Bazen bir kırlangıç, bazen saka, bazen de mavi baştankara şeklinde."

"Peki ama onu gerçek bir mavi baştankaradan nasıl ayırıyorsunuz?"

"Konuşmasından."

"Yani nasıl konuşuyor? Ne dilde?"

"İnsan gibi konuşur işte."

"Peki, ne söylüyor size?"

"Bugün bir aptalın beni ziyaret edeceğini ve olmayacak şeyler soracağını söyledi. Sen de pek çok şey soruyorsun rahip!"

Rahip başını salladı:

"Sözleriniz korkunç kutsal büyüğümüz!" Bununla birlikte korkulu gözlerinde bir güvensizlik belirmişti.

Peder Ferapont biraz sustuktan sonra:

"Şu ağacı görüyor musun?" diye sordu.

"Görüyorum, kutsal büyüğümüz."

"Sence bu bir karaağaçtır, ama ben onu başka türlü görüyorum."

---

* Hıristiyanlara göre Tanrının üç görünüşünden biri. İncil'de İsa vaftiz edilirken Ruhulkudüs'ün bir güvercin olarak üstüne geldiği anlatılır. *-çev.*

Rahip onun sözlerini açıklamasını boşuna bekledikten sonra:

"Ne olarak görüyorsunuz?" diye sordu.

"Hep de geceleri oluyor. Şu iki ağaç dalını görüyor musun? Geceleri bu iki dal Hazreti İsa'nın bana açtığı kolları haline geliyor. Kollarını açıp beni arıyor. Olduğu gibi görüyorum bunu ve tir tir titriyorum, korkunç bir şey, korkunç!"

"Madem Hazreti İsa'nın kendisini görüyorsunuz, korkacak ne var?"

"Beni yakaladığı gibi göklere götürür diye korkarım."

"Sağken mi?"

"Sen Peygamber İlyas'ın dillere destan olan marifetini duymadın mı? O insanı kucaklayıp götürebilir..."

Obdorsk'tan gelen rahip bu konuşmadan sonra rahiplerden biriyle paylaştığı küçük hücreye oldukça büyük bir şaşkınlık içinde dönmüştü. Ama şunu kesin olarak söylemeli ki, Staretz Zosima'dan çok Peder Ferapont'a yakınlık duyuyordu. O her şeyden önce perhizi savunuyordu ve Peder Ferapont gibi şiddetli perhiz yapan bir insanın "mucizeler görmesi" şaşılacak şeylerden değildi. Tabii söylediği sözler ona biraz saçma görünüyordu ama o sözlerde nelerin gizli olduğunu ancak Tanrı bilirdi; kendini Hazreti İsa'ya adayan azizlerin çok daha anlaşılmaz sözleri ve davranışları oluyordu. Kapının aralığına sıkıştırılan şeytan kuyruğuna gelince, rahip buna bir sembol olarak değil, bir gerçek olarak, üstelik memnuniyetle inanmaya hazırdı. Bundan başka, daha manastıra gelmeden önce, peşin olarak o zamana kadar yalnız başkalarının anlattıklarından öğrendiği staretzlere karşı büyük bir şüphe besliyordu ve onları başka birçok şey gibi, kesinlikle zararlı bir "yenilik" olarak kabul ediyordu. Manastırda bir gün kaldıktan sonra ise bazı sığ düşünceli ve staretzliği kabul etmeyen rahipler arasında gizli gizli söylentilerin dolaştığını öğrenmişti. Bundan başka yaradılış bakımından her işe burnunu sokan, her yere sokulan ve her şeye karşı büyük merak duyan bir rahipti... İşte onun için Staretz Zosima'nın gerçekleştirdiği "mucize"nin haberini alınca derin bir şaşkınlık içinde kaldı.

Alyoşa sonradan, staretzin yanına giren ve hücresinin çevresinde toplanan din adamları arasında bütün gruplara merakla sokulan, her şeye kulak kabartan, herkese bir şeyler soran, meraklı rahibin sık sık oradan oraya gittiğini hatırladı. Ama o zaman ona pek dikkat etmemişti, neden sonra onu düşündü. Zaten o sırada bunları düşünmesine fırsat yoktu: Gene yorgunluk hisseden ve tekrar yatağına yatmış olan Staretz Zosima, birden gözlerini açarak onu hatırlamış, yanına gelmesini istemişti. Alyoşa, hemen koşup geldi. Staretzin yanında o sırada yalnız Peder Paisiy, papazlık rütbesinde olan Peder İyosif, bir de rahip adayı Porfiriy vardı. Staretz yorgun gözlerini açarak Alyoşa'ya uzun uzun baktı, sonra birdenbire sordu:

"Ailendekiler seni bekliyorlar mı evladım?"

Alyoşa ne cevap vereceğini şaşırdı:

"Sana ihtiyaçları yok mu? Bugün birilerine geleceğine dair söz vermedin mi?"

"Verdim... babama... kardeşlerime... başkalarına da söz verdim..."

"Görüyor musun ya? Muhakkak git! Üzülme, bil ki dünyada son sözümü senin yanında söylemeden ölmem. O son sözü sana söyleyeceğim, vasiyet olarak sana bildireceğim. Sana sevgili evladım! Çünkü sen beni seversin. Şimdilik söz verdiğin insanların yanına git."

Alyoşa hemen staretzin isteğini yerine getirdi; oysa oradan gitmek ona çok ağır geliyordu. Ama staretzin bu dünyada söyleyeceği son sözü işiteceğini vaat etmesi ve en önemlisi bu sözü kendisine vasiyet olarak bildireceğini söylemesi, Alyoşa'nın ruhunu derin bir heyecanla doldurmuştu. Kentteki işlerini bir an önce bitirip dönmek için acele ediyordu. Kaldı ki Peder Paisiy de Alyoşa yola çıkacağı sırada, onda beklenmedik, oldukça büyük etki yapan bir söz söylemişti. Bu, ikisi de staretzin hücresinden çıktıkları anda olmuştu.

"Daima şunu aklında tut delikanlı (Peder Paisiy başka hiçbir şey söylemeyi gerekli bulmadan söze doğrudan doğruya böyle baş-

lamıştı), kutsal kitapların bize bıraktığı büyük mirası son yüzyıl içinde bu dünyanın bilimi parçalamıştır; hiç acımadan yaptıkları analizlerden sonra kutsal şeylerden geriye hiçbir şey kalmamıştır. Onlar kutsal şeyleri parçalara ayırmış ama şaşılacak bir körlükle bütünü görmesini bilememişlerdir. Oysa o bütün, gözlerinin önünde, parçalanamaz bir varlık olarak tıpkı eskisi gibi, apaçık duruyor; cehennemin bekçileri bile onu yok edemeyecektir. On dokuz yüzyıl boyunca yaşamamış mıdır? Şimdi de insanların tek tek ya da halk toplulukları olarak yaptığı davranışlarda yaşamıyor mu? Hatta her şeyi yıkmış olan o ateistlerin ruhunda bile, kendi varlıkları içinde Hazreti İsa'nın birer aksinden başka bir şey değildirler. Eskiden nasıl idiyseler, şimdi de öyle kalmışlardır. Çünkü insanların bugüne kadar dünyayı kavrayan bilimleri de, yüreklerinde yanan ateş de, Hazreti İsa'nın onlara gösterdiği idealden daha yüksek, daha saygıya değer bir ideal yaratmalarına yetmemiştir. Yaptıkları denemeler yalnızca acayip sonuçlar meydana getirmiştir. Özellikle bunu aklında tut delikanlı, çünkü ölmek üzere olan staretz seni insanlar arasında yaşamaya gönderiyor. Belki bu büyük günü andığın vakit benim sana bir yön vermek için candan söylediğim bu sözler de aklına gelir; bunları sana bir yol göstermek için söylüyorum, çünkü sen daha gençsin, dünyanın seni kötü yola çekecek şeyleri ise pek çoktur; sen onlara kendi gücünle karşı koyamazsın. Haydi güle güle, yetim çocuğum!"

Peder Paisiy ona bu sözü söylerken onu haçla kutsamıştı. Alyoşa manastırdan çıkıp da pederin söylediği bütün o sözleri hatırlayınca o zamana kadar ona karşı sert ve somurtkan bir tavır takınmış olan bu rahibin kişiliğinde hiç beklemediği yepyeni bir dost ve kendisini candan seven yeni bir lider bulmuş olduğunu anladı; sanki Staretz Zosima ölürken kendisini ona emanet etmişti.

Alyoşa birden 'Belki de gerçekten aralarında öyle bir şey olmuştur,' diye düşündü. Peder Paisiy'in o beklenmedik, bilge düşüncelerini ileri sürmesine gelince; biraz önce Alyoşa'nın dikkatle dinlediği bu sözler (başka şeyler değil de yalnız bunlar) Peder Paisiy'in ne kadar aceleci olduğunu gösteriyordu: Körpe bir zekâyı dünyadaki

kötü eğilimlerle savaşmak için silahlandırmak ve kendisine emanet edilmiş genç ruhu aklına gelebilecek en sağlam zırhla korumak için acele ediyordu.

II

BABASININ YANINDA

ALYOŞA önce babasının yanına gitti. Eve yaklaşırken, babasının bir gün önce oraya ağabeyi İvan'a hiç sezdirmeden, ne kadar yavaş girebilirse öyle gelmesi için çok ısrar ettiğini hatırladı. 'Neden öyle istedi acaba?' diye düşündü. 'Eğer babam yalnız bana bir şey söylemek istiyorsa, neden içeriye gizlice girmemi istedi?' Sonra: 'Herhalde dün büyük bir heyecan içindeydi; belki başka bir şey söylemek istedi ama fırsat bulamadı,' diye karar verdi. Bununla birlikte kapıyı açan Marfa İgnatyevna (anlaşıldığına göre Grigoriy hastaydı ve evinde yatıyordu) sorduğu soruya "İvan Fyodoroviç iki saat kadar önce çıktılar," diye karşılık verince çok sevindi.

"Peki babam?.."

Marfa İgnatyevna tuhaf, soğuk bir tavırla:

"Kalktılar, kahve içiyorlar," dedi.

Alyoşa içeriye girdi. İhtiyar adam sofrada tek başına oturuyordu. Ayağında terlik, üzerinde eski püskü bir palto vardı; vakit geçirmek için, ama doğrusu pek de dikkat göstermeden bazı hesapları gözden geçiriyordu. Koca evde tek başınaydı. (Smerdyakov da mutfak için alışverişe gitmişti.) Ama onu oyalayan hesaplar değildi. Gerçi o sabah yataktan erken kalkmış, zinde görünmeye çalışmıştı ama yorgun ve gücünü yitirmiş bir hali vardı. O gece kocaman mor şişkinliklerin yayıldığı alnına kırmızı bir mendil bağlamıştı. Burnu da o gece iyice şişmiş ve üzerinde pek büyük olmamakla birlikte, bütün yüzüne kızgın, sinirli bir anlam veren morluklar belirmişti. İhtiyar bunu kendisi de fark ediyordu, bu yüzden Alyoşa içeri girince, ona hiç de dostça olmayan bir tavırla baktı.

Sert bir sesle:

"Kahve soğukmuş bu yüzden sana kahve ikram etmiyorum!" diye bağırdı. "Bugün kendim bile perhiz ediyorum: Bir tek balık çorbasıyla yetineceğim. Kimseyi de davet etmiyorum. Seni buraya hangi rüzgâr attı?"

Alyoşa:

"Nasılsınız diye öğrenmeye geldim," dedi.

"Ya! Ayrıca ben sana dün gelmeni söylemiştim değil mi? Bütün bunlar saçmalık! Boşuna zahmet ettin. Soluğu hemen burada alacağını biliyordum zaten."

Bunu çok düşmanca bir tavırla söylemişti. Bu arada yerinden kalktı, endişeyle aynaya baktı. (Bunu sabahtan beri belki kırkıncı kez yapıyordu.) Burnuna dikkatle baktı. Sonra alnındaki kırmızı mendili daha güzel dursun diye düzeltti. Önemli bir şey söyler gibi:

"Kırmızı daha güzel," dedi. "Beyaz, adama hastaneyi hatırlatıyor. Eh, söyle bakalım, sizin oralarda ne var ne yok? Senin staretz nasıl?"

"Çok kötü durumda, belki de bugün ölür."

Ama babası söylediğini duymadı. Kendi sorusunu bile hemen unutmuştu. Birden:

"İvan gitti!" dedi.

Sonra öfkeyle ağzını bir yana çarpıtarak:

"Mitka'nın nişanlısını elinden almak için var gücüyle uğraşıyor; burada oturması da bundan!" diye ekledi ve Alyoşa'ya baktı.

"Yok canım, bunu size kendisi mi söyledi?"

"Evet, hem de söyleyeli epey oluyor. Sen ne sanıyorsun ya? Bir hafta oluyor bunu bana söyleyeli! Buraya beni gizlice kesmeye gelmedi ya? Gelişinin muhakkak bir nedeni olmalı değil mi?"

Alyoşa fena halde şaşırdı:

"Ne diyorsunuz? Niçin öyle söylüyorsunuz?"

"Benden para istemiyor; hoş, istese de zırnık alamaz! Size şunu haber vereyim ki sevgili Aleksey Fyodoroviç, bu dünyada mümkün olduğu kadar uzun yaşamaya niyetliyim; bundan haberiniz olsun;

bu yüzden her bir kuruşa ihtiyacım var. Hem ne kadar uzun yaşarsam, kuruşlara o kadar fazla ihtiyacım olacak..."

Konuşmaya devam ederek, odada dolaşıyordu. Ellerini yazlık sarı kalmant'tan* yapılmış geniş, lekeli paltosunun ceplerine sokmuştu.

"Şimdilik elli beş yaşlarında bir adamım, ama daha yirmi yıl erkekliğimle yaşamak istiyorum. Oysa yaşlanınca, biliyorum ki işe yaramaz olacağım. O zaman kadınlar bana seve seve gelmez! İşte o vakit paraya ihtiyacım olacak. Bu yüzden şimdi elimden ne kadar gelirse, ne kadar çok para biriktirebilirsem o kadar iyi, buna çabalıyorum. Bunu da yalnız kendim için yapıyorum sevgili oğlum Aleksey Fyodoroviç; bundan haberiniz olsun! Çünkü ömrümün sonuna kadar bu adilikler içinde yaşamak istiyorum. Bundan haberiniz olsun. Adilikler daha tatlıdır; herkes adiliğe küfreder, öyleyken herkes onun içinde yaşar, yalnız bunu gizlice yapar. Ben ise açık açık söylüyorum. İşte o adi herifler benim bu açık yürekliliğim yüzünden üzerime vardılar. Ben sizin cennetinize gitmek istemiyorum Aleksey Fyodoroviç. Bundan haberiniz olsun. Zaten o senin cennet dediğin yer varsa, dürüst bir adamın oraya gitmesi bile ayıp olur. Bence bir adam hayata gözlerini kapadı mı bir daha uyanmıyor... Bunun gerisinde hiçbir şey yok. Arkamdan beni ister iyilikle anın, ister anmayın, vız gelir bana! İşte benim felsefem budur. Dün İvan burada güzel konuştu, hoş, hepimiz sarhoştuk ya! İvan böbürlenmeyi sever, üstelik öyle derin bir bilgisi falan yok... Zaten fazla tahsil de görmedi. Öyleyken bana bakıp bakıp susar, alaylı alaylı gülümser... İşte bütün numarası budur."

Alyoşa babasını dinliyor, susuyordu. Babası devam etti:

"Benimle neden konuşmuyor? Konuşsa bile züppelik ediyor: Senin İvan adi herifin biridir! Ben istesem Gruşka ile hemen evlenebilirim. Yeter ki isteyeyim. Elde para varken insan istemeyegörsün, her şeyi elde edebilir Aleksey Fyodoroviç! İvan da asıl bundan korkuyor ve evlenmeyeyim diye beni gözetleyip duruyor ya! Mitka'yı

* Bir cins keten. *–çev.*

Gruşka'yla evlensin diye de onun için dürtükleyip duruyor; böylece sözümona beni Gruşka'dan korumak istiyor. (Sanki ben Gruşka ile evlenmezsem, ona para bırakacakmışım gibi!) Bundan başka eğer Mitka, Gruşka ile evlenirse, İvan da onun o zengin nişanlısını alacaktır. Onunki işte öyle bir hesaptır! Senin İvan adi herifin biri!"

Alyoşa:

"Ne kadar, sinirlisiniz! Sizi bu hale getiren dünkü konuşmalardır. Gidip yatsanız iyi olur."

İhtiyar birden, sanki bu ilk olarak aklına gelmiş gibi:

"Bak sen bunu söylüyorsun da," dedi, "söylüyorsun da ben sana kızmıyorum işte. Oysa aynı şeyi bana İvan söylemiş olsaydı kızardım. Zaten yalnız seninle güzel dakikalar geçirmişimdir. Oysa ben kötü bir adamım!"

Alyoşa gülümsedi:

"Siz kötü adam değilsiniz, yolunu şaşırmış bir insansınız."

"Bak dinle, bugün o haydut Mitka'yı hapse attırmak istiyordum. Hâlâ da bu konuda ne karar vereceğimi bilmiyorum. Tabii bugün her şeyde modaya uyuluyor: bu yüzden annelerle babaları 'eski kafalı' saymak alışılmış bir şey oldu. Öyleyken sanıyorum ki; günümüzde de ihtiyar babaları saçlarından tutup sürüklemek, kendi evlerinde yerlere fırlatıp suratlarını ayakkabı topuklarıyla tekmelemek, üstelik ileride gerçekten öldürmekten söz ederek böbürlenmek, hem de bütün bunları tanıkların gözü önünde yapmak, herhalde yasalara aykırı. Eğer isteseydim, dün burada olup bitenler için onu zincire vurdurur, hapse attırırdım!"

"Demek şikâyet etmek istemiyorsunuz, değil mi?"

"İvan vazgeçirdi. Hoş, İvan'a da boş verirdim ya! Ben işin püf tarafını biliyorum..."

Bunu söyledikten sonra Alyoşa'ya doğru eğildi ve bir sır söyler gibi hafifçe fısıldayarak:

"Şimdi onu hapse attırırsam Gruşenka hemen bunu öğrenir ve soluğu onun yanında alır," dedi. "Oysa bugün, benim gibi gücü olmayan bir ihtiyarı öldürecek kadar dövdüğünü işitirse, belki de onu büsbütün bırakır, ona gideceğine beni ziyaret etmeye gelir...

Bize böyle karakterler verilmiş işte. 'Biz her şeyin tersini yaparız.' Ben Gruşenka'nın içini kitap gibi okurum. Şimdi söyle bakalım, bir konyakçık içer misin? İstersen, şu soğuk kahveden birazcık al, ben de içine bir çeyrek kadar konyak katayım. Öyle hoş oluyor ki..."

Alyoşa üç kopeklik ekmeği alıp cübbesinin cebine yerleştirdi:

"Hayır, teşekkür ederim, istemem! Ama bu ekmeği verirseniz alırım."

Sonra ihtiyarın yüzüne dikkatle bakarak çekingen bir tavırla:

"Konyağa gelince, siz de içmeseniz daha iyi olur," dedi.

"Doğru söylüyorsun. Sinirimi bozuyor. İnsanı sakinleştirmiyor da. Her neyse, yalnız bir kadehçik içeceğim... Şu dolapçıktan..."

"Dolapçığı" anahtarla açtı, kendisine bir kadeh doldurdu, sonra kilitleyip anahtarını gene cebine koydu.

"Bu kadarı yeter. Bir kadehten gebermem."

Alyoşa gülümsedi:

"Bakın şimdi daha neşeli oldunuz."

"Hımın! Ben seni konyak içmeden de severim. Ama adi heriflerin karşısında ben de adi oluyorum. Bak, Vanka Çermaşnya'ya gitmiyor. Neden gitmiyor söyler misin? Çünkü burada casusluk etmesi gerekiyor da ondan! Eğer Gruşenka buraya gelirse acaba ona çok mu para vereceğim, bunu öğrenecek. Hepsi adi bu heriflerin! Zaten ben İvan'ı hiçbir zaman kendi oğlum olarak kabul etmemişimdir. Ne tanırım, ne bilirim onu. Nereden çıktı öyle, ne bileyim? Hiç de bizden değil. Hiç ona miras bırakır mıyım? Zaten vasiyetname bile yapmayacağım; bundan haberiniz olsun... Mitka'yı hamamböceği ezer gibi ezeceğim! Gece dolaşan hamamböcekleri var ya, onları terlikle eziyorum. Hamamböceğinin üstüne bastım mı, 'çıtır' diye eziliyor. Senin Mitka da öyle ezilecek. Senin Mitka diyorum, çünkü onu seviyorsun. Bak onu seviyorsun, öyleyken içimde bir korku duymuyorum. Oysa İvan onu sevseydi, kendim için korkardım. Tek İvan onu seviyor diye. Ama İvan hiç kimseyi sevmez. İvan gibi adamlar bizden değildir oğlum. Bunlar yerden kalkan toz gibidir... Bir rüzgâr esti mi ne toz kalır, ne bir şey... Dün buraya bugün gelmeni emrettiğim vakit, aklıma bir saçmalık gelmişti. Senin

yardımınla şunu öğrenmek istiyordum: Diyelim ki bin ya da iki bin rubleyi şimdi Mitka'nın eline sayarsam, o beş parası olmayan alçak herif, buradan diyelim ki beş yıllığına –hoş, otuz beş yıl için olsa daha iyi olur ya– çekip gitmeyi kabul eder mi? Yani Gruşka'yı almadan ve ondan büsbütün vazgeçerek... Buna razı olur mu, ha?"

Alyoşa:

"Ben... ona sorarım," diye mırıldandı. "Eğer üç bin birden verirseniz belki..."

"Yalan söylüyorsun! Hiçbir şey sorman gerekli değil, hiçbir şey sorma! Caydım. Bu saçmalık dün akşam aptallığımdan kafama girmişti. Ona bir şeycik vermem, bir paracık bile vermem. Benim paracıklarını bana gerekli."

İhtiyar bunu söylerken elini sallamıştı, devam etti.

"Zaten buna ihtiyaç kalmadan o hamamböceğini ezeceğim! Ona hiçbir şey söyleme. Yoksa umut besler. Zaten senin de burada bir işin kalmadı, haydi güle güle. O nişanlısı Katerina İvanovna, hani benden hep sakladığı o nişanlısı var ya, onunla evlenecek mi evlenmeyecek mi? Galiba dün ona uğramıştın, öyle değil mi?"

"Katerina İvanovna, ne olursa olsun ondan vazgeçmek istemiyor."

"İşte o nazik hanım kızlar böyle adamları, böyle serserileri, böyle alçakları sever! Sana bir şey söyleyeyim mi: O solgun yüzlü hanım kızlar pis kadınlardır; öbürleri onlarla kıyaslanınca, öbürleri... Ah! Ben Mitya gibi genç olsaydım, o zamanki yakışıklılığım da olsaydı (çünkü ben yirmi sekiz yaşındayken ondan daha yakışıklıydım), ben de onun gibi çapkınlık ederdim. Ne zamparadır o! Ama ne olursa olsun Gruşenka'yı elde edemeyecek! Elde edemeyecek, efendim... Suratını dağıtırım öyle bir şey yaparsa!"

Son sözlerden sonra gene müthiş kızmıştı. Kesin bir tavırla:

"Haydi sana güle güle! Bugün evimde işin yok." Alyoşa veda etmek için yaklaşarak babasını omuzundan öptü.

İhtiyar biraz şaşırdı:

"Ne oluyorsun canım? Daha görüşeceğiz ya... Yoksa artık görüşmeyeceğimizi mi düşünüyorsun?"

"Öyle bir şey aklımdan geçmedi. Laf olsun diye, içimden geldi diye öptüm sizi.

İhtiyar, Alyoşa'nın yüzüne bakıyordu."

"Ben de laf olsun diye söyledim, laf olsun diye..."

Sonra arkasından bağırdı:

"Beni dinle, beni dinle! Bugünlerde gene gel, arayı uzatma, hem de balık çorbasına gel. Güzel bir balık çorbası pişirtirim sana. Böylesini içmemişsindir. Bugünkü gibi olmayacak. Muhakkak gel! Hem de yarın. İşitiyor musun? Yarın gel, e mi?"

Alyoşa kapıdan dışarı çıkar çıkmaz "dolapçığa" yaklaştı, bir yarım kadeh daha yuvarladı. Ağzını şapırdatarak:

"Artık içmem!" diye mırıldandı, dolapçığı kapayarak anahtarını gene cebine koydu, yatak odasına gitti, bitkin bir halde yatağa uzandı, hemen uykuya daldı.

III

ÖĞRENCİLERLE TEMAS

ALYOŞA babasının evinden çıkıp Bayan Hohlakova'nın evine giderken, 'Allahtan bana Gruşenka için hiçbir şey sormadı,' diye düşündü. 'Yoksa herhalde ona dün Gruşenka ile nasıl karşılaştığımı anlatmak zorunda kalacaktım!'

Alyoşa büyük bir üzüntüyle birbirlerine meydan okuyanların gece boyunca yeni bir güç topladığını, sabah olunca da yüreklerinin büsbütün taşlaştığını hissediyordu. 'Babam öfkeli ve sinirli; aklına bir şey takılmış. Düşündüğü her neyse, hep üzerinde duruyor. Acaba Dmitriy'in durumu ne? O da gece boyunca kendini kızıştırmıştır. Herhalde o da şimdi sinirli ve öfkelidir... Tabii bir şeyler de tasarlamıştır... Ah onu bugün mutlaka görmenin çaresini bulmalıyım? Ne yapıp yapıp onu bulmalıyım.'

Alyoşa'nın uzun süre düşünmesine fırsat kalmadı. Yolda, başına, görünüşte çok önemli olmayan, ama onu çok şaşırtan bir olay geldi. Meydanın öbür tarafına geçip Büyük Caddeye para-

lel ve ondan yalnız bir kanalla ayrılan Mihaylovskaya Caddesine çıkmak için yan sokaklardan birine sapar sapmaz (bizim bütün kentimiz kanallarla doludur) aşağıda, köprünün önünde küçük bir grup öğrencinin toplanmış olduğunu gördü; hepsi küçük çocuklardı. Yaşları dokuzla on iki arasındaydı, daha fazla değildi. Çocuklar okuldan sonra evlerine dağılıyorlardı: Kiminin omuzlarında askılı çantaları, kiminin kayışla sırtta taşıdıkları deri torbaları, kiminin üzerinde yalnız ceketleri, kiminin paltoları vardı. Kiminin de ayağında varlıklı babaların çocuklarını şımartmak için giydirdiği ve özellikle çok küçük çocukların başkalarına gösteriş yaparak giymekten hoşlandığı kırmalı konçlu, uzun çizmeler görülüyordu. Bütün grup heyecanla bir şeyler tartışıyor ve karar vermeye çalışıyordu. Alyoşa çocukların yanından geçerken onlarla ilgilenmekten hiçbir zaman kendini alamazdı. Moskova'dayken de hep öyle yapardı. Gerçi daha çok üç yaşındaki ya da o yaşlara yakın çocuklardan hoşlanırdı, ama on ya da on bir yaşlarındaki çocukları da çok severdi. Bu yüzden ne kadar endişeli olursa olsun, gene de birden içinde yolunu değiştirip onlara yaklaşmak, onlarla sohbete girişmek isteğini duydu. Onlara yaklaşırken o minimini, yanakları al al olmuş yüzlerine dikkatle bakıyordu. Birden bütün çocukların ellerinde birer taş, hatta bazılarının ellerinde ikişer taş olduğunu fark etti. Kanalın öbür yanında ise, o gruptan hemen hemen otuz adım kadar ileride bir duvarın dibinde, gene öğrenci olan ve öbür çocuklar gibi yan tarafından torbasını sarkıtmış, en fazla on yaşında, solgun, hastalıklı görünüşlü, siyah gözleri kıvılcımlar saçan bir çocuk vardı. Çocuk keskin bir bakışla, herhalde arkadaşları olan, okuldan onunla birlikte çıkmış ama ona düşmanlıkları belli altı kişilik öğrenci grubuna bakıyordu. Alyoşa yaklaştı, kıvırcık saçlı, sarışın, kırmızı yanaklı, siyah ceketli bir çocuğa bakarak:

"Ben sizin gibi okula torba götürdüğüm vakitler, torbaları solda taşımak âdetti," dedi. "O zaman sağ elle torbanın içindekileri hemen alabiliyorduk. Siz ise torbalarınızı sağ yanınızda taşıyorsunuz. İçinden bir şey almak zor."

Alyoşa herhangi bir kurnazlık düşünmeden, konuşmaya böyle herhangi bir işi bahane ederek başlamıştı; zaten yetişkin bir insan bir çocuğun hele bütün bir grup çocuğun güvenini kazanmak için, konuşmaya bundan başka türlü başlayamazdı. Sohbete bir işi bahane ederek, ciddi olarak başlamak gerekir; böylece çocuklarla eşit bir düzeyde konuşulmuş olur; Alyoşa bunu sezişiyle kavrıyordu.

On bir yaşlarında, sağlıklı, boylu boslu bir başka çocuk hemen:

"O solaktır!" diye karşılık verdi.

Öbür çocukların beşi de gözlerini Alyoşa'ya dikti. Üçüncü çocuk:

"O taşları da sol eliyle fırlatır!" dedi.

O sırada grubun içine atılan bir taş geldi, solak çocuğa hafifçe dokundu ve becerikli, kuvvetli bir elle atıldığı halde yanından geçip gitti. Taşı kanalın öbür yanındaki çocuk fırlatmıştı. Bütün çocuklar:

"Vur onu! Gebert onu! Smurov!" diye bağırdılar.

Smurov (solak çocuğun adı buydu) onların bağırmasını beklemeden hemen aynı şekilde karşılık verdi; kanalın öbür kıyısındaki çocuğa bir taş fırlattı. Ama beceremedi; taş yere düştü. Kanalın öbür yanındaki çocuk bu kez doğrudan doğruya Alyoşa'ya bir taş fırlattı; taş Alyoşa'nın omzuna çarptı ve epey canını acıttı. Kanalın öbür tarafındaki çocuğun cebi daha önceden hazırladığı taşlarla doluydu. Bu, otuz adımdan bile, paltosunun ceplerinin şişkinliğinden anlaşılıyordu. Çocuklar kahkahalarla gülerek bağırdılar:

"Size attı taşı! Mahsus size nişan aldı! Siz Karamazov değil misiniz? Karamazov değil misiniz? Haydi çocuklar hepimiz birden ona atalım. Vurun!"

Bunun üzerine gruptan bir anda altı taş fırladı. Bir tanesi çocuğun başına geldi ve çocuk yere düştü. Ama aynı anda ayağa fırladı, müthiş bir öfkeyle gruba taş yağdırarak karşılık vermeye başladı. İki yönden de ardı arkası kesilmeyen bir taş yağmuru başladı; gruptakilerden birçoğunun ceplerinde de daha önceden hazırladıkları taşların bulunduğu anlaşılıyordu.

Alyoşa:

"Canım ne yapıyorsunuz? Ayıp değil mi! Altı kişi bir kişiye hücum ediyorsunuz. Yahu onu öldüreceksiniz!" diye bağırdı.

Yerinden fırladı, yağan taşlara karşı durdu; bunu kanalın öbür tarafındaki çocuğa vücuduyla siper olmak için yapmıştı. Üç ya da dört çocuk bir an için taş atmaktan vazgeçtiler.

Kırmızı gömlekli bir çocuk öfkeli, incecik sesiyle:

"Önce o başlattı!" diye bağırdı. "O köpoğlu, demin sınıfta Krasotkin'i çakıyla dürttü. Çocuğun kanı aktı. Krasotkin müzevirlik olmasın diye gidip şikâyet etmedi. Buna iyi bir dayak atmalı..."

"İyi ama neden yaptı bunu? Siz herhalde onu kızdırıyorsunuz. Öyle değil mi?"

Çocuklar:

"İşte bakın gene sırtınıza taş fırlattı. Sizi tanıyor!" diye bağırdılar. "Şimdi taşları bize değil, size atıyor! Haydi çocuklar gene ona atalım! Iskalama Smurov!"

Gene iki yönden taş yağmuru başladı; ama bu kez çok şiddetliydi. Kanalın öbür tarafındaki çocuğun göğsüne bir taş çarptı. Çocuk bir çığlık attı, ağlamaya başladı, yokuş yukarı Mihaylovskaya Caddesine koştu. Gruptakiler: "Al! Korktu, kaçıyor! Hamam lifi!" diye bağrıştılar.

Gözleri kıvıl kıvıl, sırtında ceket bulunan ve herhalde öbürlerinden daha büyük olan çocuk:

"Siz onun ne mal olduğunu bilmezsiniz Karamazov," dedi. "O öyle köpoğlu köpektir ki gebertsek bile azdır!"

Alyoşa:

"Peki ne malmış, söyleyin bakalım," diye sordu. "İspiyoncu mudur yoksa?"

Çocuklar sanki onun bu sözüyle alay ediyorlarmış gibi bakıştılar. Aynı çocuk:

"Siz de oraya, Mihailovskaya'ya gidiyorsunuz değil mi?" diye devam etti. "Eh işte ona yetişin... Bakın gene durdu, bekliyor, hem de size bakıyor."

Çocuklar hep birden:

"Size bakıyor, size bakıyor!" diye bağrıştılar.

"İşte ona yetiştiğiniz vakit sorun bakalım, salkım saçak olmuş hamam lifinden hoşlanır mı? Bunu sorun ona!"

Hepsi kahkahalarla gülüştüler. Alyoşa çocuklara onlar da Alyoşa'ya bakıyorlardı. Smurov önceden haber verir gibi:

"Sakın gitmeyin, taşla yaralar sizi!" diye bağırdı.

"Çocuklar ben ona o hamam lifini soracak değilim; herhalde siz bunu, onu kızdırmak için mahsus söylüyorsunuz; bunun ne anlama geldiğini bilmiyorum ama ondan niçin böyle nefret ettiğinizi kendisinden öğreneceğim..."

Çocuklar gülerek:

"Öğrenin, öğrenin," diye söylendiler.

Alyoşa köprünün üzerinden geçti, bir bahçe duvarının yanından yokuş yukarı çıktı, kızdırılan çocuğa doğru yürüdü. Arkasından çocuklar:

"Dikkat edin," dediler, "o sizden korkmaz, birden sinsi sinsi bıçaklayıverir sizi... Tıpkı Krosotkin'e yaptığı gibi."

Çocuk hiç kımıldamadan onu bekliyordu. Alyoşa ona iyice yaklaşınca karşısında dokuz yaşından fazla olmayan, çelimsiz, kısa boylu bir çocuk gördü. Yüzü solgun ve uzundu. İri koyu renk gözleri öfkeyle bakıyordu. Sırtında oldukça eski bir palto vardı; bu palto çoktandır ona küçük geliyor, sırtında bir tuhaf duruyordu. Paltonun kolları kısaydı, çocuğun çıplak bilekleri görünüyordu. Pantolonunun sağ dizinde büyük bir yama, sağ ayağına giydiği çizmenin burnunda da kocaman bir delik vardı; belliydi ki delik görünmesin diye onu mürekkeple boyamıştı. Paltosunun her iki cebine taş doldurmuştu. Alyoşa ona iki adım kala durdu, çocuğa soru sorar gibi baktı. Çocuk Alyoşa'nın gözlerinden onun kendisini dövmeyeceğini anlayarak meydan okumaktan vazgeçti, hatta konuşmaya kendisi başladı:

"Ben bir başımayım, onlar altı kişi..."

Sonra birden gözleri kıvılcımlar saçtı:

"Teke tek hepsini döverim!"

Alyoşa:

"Taşlardan biri galiba çok canınızı acıttı," dedi.

Çocuk:

"Ama benim attığım taş da Smurov'un başına geldi!" diye bağırdı.

Alyoşa:

"Oradakiler sizin beni tanıdığınızı ve neden bilmiyorum, bana taş attığınızı söylediler, bu doğru mu?" diye sordu.

Çocuk somurtarak onun yüzüne baktı. Alyoşa:

"Ben sizi tanımıyorum. Siz beni tanıyor musunuz?" diye sordu.

Çocuk birden sinirli sinirli:

"Üstüme varmayın!" diye bağırdı.

Öyleyken yerinden kımıldamadı. Sanki bir şeyler bekliyordu. Küçük gözleri gene kıvılcımlar saçmaya başlamıştı.

Alyoşa:

"Peki, peki giderim," dedi. "Yalnız ben sizi tanımıyorum, kızdırmak için de bir şey yapmadım. Oysa onlar bana sizi nasıl kızdıracağımı öğrettiler. Ama ben sizi kızdırmak istemiyorum. Allahaısmarladık!"

Çocuk aynı öfkeli ve meydan okuyan bakışla Alyoşa'nın arkasından baktı. Sonra sanki Alyoşa hemen üzerine atılacakmış gibi kendini savunan bir poz takındı:

"Kara cübbeli! Kara cübbeli!" diye bağırdı.

Ama Alyoşa arkasını döndü, ona baktı, sonra uzaklaştı. Daha üç adım atmamıştı ki, çocuk cebinde bulduğu en iri çakıl taşını şiddetle sırtına atarak canını acıttı. Alyoşa döndü.

"Demek arkadan vuruyorsunuz ha? O halde sizin insana sinsi sinsi hücum ettiğinizi söylemeleri yalan değilmiş," dedi.

Ama çocuk bu sefer müthiş bir kızgınlıkla Alyoşa'nın yüzüne bir taş attı. Alyoşa, tam vaktinde kolunu yüzüne siper etti; taş dirseğine çarptı. Alyoşa:

"Utanmıyor musunuz? Size ne yaptım ben?" diye bağırdı.

Çocuk artık hiç konuşmadan, meydan okuyan bir tavırla yalnız tek bir şey bekliyordu: Alyoşa'nın üzerine atılmasını. Ama Alyoşa'nın o durumda bile üzerine atılmadığını görünce, büsbü-

tün kızdı, küçük vahşi bir hayvan yavrusu gibi oldu. Yerinden fırladı, Alyoşa'nın üzerine atıldı ve onun kımıldamasına bile fırsat vermeden iki eliyle sol elini yakaladı, başını eğerek orta parmağını koparacakmış gibi ısırdı: Alyoşa'nın fena halde canı acımıştı. Çocuk dişlerini parmağa geçirdikten sonra onu on saniye kadar bırakmadı, Alyoşa var gücüyle parmağını çekmeye çalışarak acıdan bağırdı. Sonunda çocuk parmağını bıraktı ve geriye doğru fırlayarak biraz önceki uzaklıkta durdu. Alyoşa'nın parmağı müthiş acıyordu, tırnağının hemen dibinden koparılırcasına ısırılmıştı. Dişler ta kemiğe kadar gelmişti; kan akıyordu. Alyoşa mendilini çıkardı, yaralanan elini ona sardı. Parmağını hemen hemen bir dakika kadar silmek zorunda kaldı. Çocuk bütün bu süre içinde duruyor, bekliyordu. Sonunda Alyoşa sakin bakışını ona doğru çevirdi:

"Eh istediğiniz oldu işte!" dedi. "Isırarak canımı ne kadar acıttığınızı görüyorsunuz. Bu kadarı yeter değil mi? Şimdi söyleyin bakayım, ben size ne yaptım?"

Çocuk ona şaşkınlıkla baktı. Alyoşa aynı sakin tavırla sordu:

"Sizi hiç tanımıyorum, ilk kez gördüm. Size bir kötülük yapmış olamam. Öyleyken herhalde bana boşuna acı çektirmediniz. Şimdi söyleyin bakalım, size karşı ne suç işledim?"

Çocuk buna karşılık verecek yerde avazı çıktığı kadar ağlamaya başladı ve birden Alyoşa'nın yanından kaçtı. Alyoşa sakin sakin onun peşinden Mihaylovskaya Caddesine gitti. Daha uzun bir süre uzaklarda onun nasıl hiç yavaşlamadan ve arkasına bakmadan koştuğunu izledi. Çocuk herhalde aynı şekilde avaz avaz ağlamaya devam ediyordu. Alyoşa, bir fırsatını bulup kendisini çok şaşırtmış olan bu bilmeceyi çözmeye karar verdi. Ama o sırada buna vakti yoktu.

IV

HOHLAKOVA'LARDA

KISA bir süre sonra, Bayan Hohlakova'nın evine yaklaşmıştı. Bu Hohlakova'nın kendi malı olan iki katlı, güzel, taş bir yapıydı. Bizim kentteki en güzel evlerden biriydi. Gerçi Bayan Hohlakova çoğu zaman çiftliklerinden birinin bulunduğu başka bir ilde ya da Moskova'daki evinde oturuyordu. Ama bizim küçük kentte de dededen kalma bir evi vardı. Bizim ildeki çiftliği, üç çiftliğin arasında en büyüğüydü. Öyleyken Bayan Hohlakova ilimize oldukça nadir geliyordu. Bayan Hohlakova, Alyoşa'yı daha holde koşarak karşıladı. Sinirli sinirli, hızlı hızlı konuşarak:

"Yeni mucizeyi anlatan mektubu aldınız mı? Aldınız mı?" diye sordu.

"Evet aldım."

"Herkese haber verdiniz mi? Mektubu herkese gösterdiniz mi? Düşünün bir defa: Anayı oğluna kavuşturdu!"

Alyoşa:

"O bugün ölecek!" dedi.

"İşittim, biliyorum. Ah sizinle konuşmayı o kadar istiyorum ki! Ya sizinle ya da herhangi bir kimseyle bütün bunları konuşmak istiyorum. Hayır hayır, sizinle, sizinle konuşmalıyım! Hem zaten onu görmeme imkân yokmuş, ne kadar yazık! Bütün kent heyecan içinde, herkes bekliyor. Ama şimdi... bizde kim var biliyor musunuz? Katerina İvanovna bizde, bundan haberiniz var mı?"

Alyoşa:

"Ah, rastlantı iyi oldu!" diye bağırdı. "İşte böylece onunla sizde görüşmüş olacağım. Kendisi bugün muhakkak ona gelmemi istemişti."

"Ben her şeyi biliyorum, biliyorum. Dün akşam onun evinde olup biten her şeyi bütün ayrıntılarıyla öğrendim... O adi varlığın... yaptığı bütün o feci şeyleri biliyorum. *C'est tragique!** Onun yerinde

* (Fr.) "Trajik bir şey." *–çev.*

ben olsaydım, ne yapardım bilmiyorum. Ama ağabeyiniz Dmitriy Fyodoroviç de ne adammış, aman Allahım! Aleksey Fyodoroviç, söyleyeceklerimi birbirine karıştırıyorum... Bir düşünün: şimdi şurada ağabeyiniz...yani dün o marifetlerini gösteren korkunç ağabeyiniz değil, öbürü, İvan Fyodoroviç ağabeyiniz, Katerina İvanovna ile baş başa oturuyor, onunla konuşuyor; çok resmi konuşuyorlar. Ah, eğer aralarında olanlara bir inanabilseniz... feci bir şey. Bu... Size nasıl söyleyeyim... çok zorlama... Bu korkunç bir hikâye, insan böylesine hiçbir zaman inanamaz: İkisi de bilinmeyen bir nedenle kendilerini mahvediyor, hem bunu bile bile, üstelik bundan zevk ala ala yapıyorlar. Ben hep sizi bekliyordum! Size susamıştım. Asıl önemlisi bu işe hiç dayanamıyorum; şimdi size her şeyi anlatacağım. Ama şu anda daha önemli bir şey söylemem gerekiyor. Ah, neydi acaba o önemli şey? Ne olduğunu kendim de unuttum. Hah! Söyleyin, Lise neden isteri krizi geçiriyor? Geldiğinizi işitir işitmez, bir isteri krizine tutuldu!"

Birden Lise, yan odanın kapı aralığından incecik sesiyle cıvıldar gibi seslendi:

"Maman, isteri krizi geçiren ben değilim, sizsiniz."

Kapının aralığı o kadar dar, duyulan ses öyle kesik kesikti ki! İnsan ancak kahkahalarla gülmek istediği halde bu isteğini bütün gücüyle bastırmaya çalıştığı zaman öyle olurdu. Alyoşa odaya girer girmez kapıdaki o aralığı fark etmişti. Herhalde Lise oturduğu tekerlekli koltuktan kendisine bakıyordu ama genç adam onu göremiyordu.

"Bu yapılacak iş değil Lise, yapılacak iş değil... Senin şımarıklıkların yüzünden neredeyse ben kriz geçireceğim! Hem doğrusunu söyleyeyim: o hasta Aleksey Fyodoroviç. Bütün gece o kadar hastaydı ki... Ateşler içinde yandı, inledi durdu! Sabahı zor ettim, hemen de Herzenstube'ye gittim. Herzenstube diyor ki, henüz hiçbir şey anlamaya imkân yokmuş. Beklemek gerekiyormuş. Zaten bu Herzenstube her zaman hiçbir şeyi anlayamadığını söyler. Siz daha eve yaklaşırken, Lise bir çığlık atarak krize tutuldu. İlle onu buraya, kendi odasına götürmemizi emretti..."

"Anne ben onun bizim eve yaklaştığını bile bilmiyorum. Hiç de ondan kaçtığım için bu odaya geçmeyi istemedim."

"İşte bu doğru değil Lise! Doğru söylemiyorsun. Yuliya koşup sana Aleksey Fyodoroviç'in buraya doğru geldiğini haber vermişti. Zaten sana gözcülük eder."

"Sevgili anneciğim. Bu hiç de ince bir zekâ gösterisi olmuyor yani! Eğer yaptığınız yanlışı düzeltmek istiyorsanız, akıllıca bir şey söyleyin anneciğim; o içeriye giren Sayın Bay Aleksey Fyodoroviç'e deyin ki, dün olup bitenlerden sonra herkes onunla alay ettiği halde bize gelmek cesaretini göstermekle hiç de ince bir zekâya sahip olmadığını göstermiş oluyor."

"Sen artık çok oluyorsun Lise! Vallahi sonunda sert tedbirler almak zorunda kalacağım. Onunla kim alay ediyormuş? Ben gelişine o kadar sevindim ki! Ona ihtiyacım var. Şu iş onsuz olamaz. Ah Aleksey Fyodoroviç, ben o kadar mutsuzum ki!"

"Kuzum ne oluyorsunuz anne? Sevgili anneciğim ne oluyorsunuz?"

"Ah senin o şımarıklıkların, ipsiz sapsız konuşman, o hastalığın, o ateşler içinde geçirdiğin korkunç gece yok mu? Üstelik bir de o berbat ve hiç değişmeyen Herzenstube... En önemlisi o! Hep o! Hep o! Ayrıca bütün bu olup bitenlerden sonra bu mucize, hatta o mucize bile beni mahvetti! Ah beni ne kadar şaşırttı, benliğimi ne kadar sarstı bilemezsiniz sevgili Aleksey Fyodoroviç! Üstelik bir de şu anda misafir odasında oynanan trajedi var. Artık hiç dayanamıyorum. Dayanamıyorum! Size de önceden haber veriyorum işte: ben bu işe dayanamıyorum! Belki de bu aslında trajedi değil de komedidir. Bilmiyorum. Söyleyin, acaba Staretz Zosima yarın sabaha kadar yaşar mı? Yaşar mı? Ah Allahım! Neler oluyor bana! Her an... ne zaman gözlerini kapasam, her an görüyorum ki her şey saçma, her şey boş!" Alyoşa birden sözünü kesti:

"Sizden çok rica ederim, bana temiz, küçük bir bez verir misiniz? Parmağımı sarmak istiyorum. Yarası oldukça derin, fena halde acıyor!"

Alyoşa bunu söylerken ısırılmış olan parmağının sargısını çözdü. Mendil kandan sırılsıklam olmuştu. Bayan Hohlakova bir çığlık atarak gözlerini yumdu:

"Aman Allahım! Ne derin yara; korkunç bir şey!"

Lise kapının aralığından Alyoşa'nın parmağını görür görmez var gücüyle kapıyı iterek açtı. Israrla ve emreder gibi:

"Buraya gelin! Buraya gelin!" diye bağırdı. "Şimdi artık saçmalık etmeyin! Aman yarabbim! Neden bütün bu süre içinde hiç ses çıkarmadınız? Bütün kanını kaybedebilirdi anne! Ne oldu böyle? Nerede yaptınız bunu? Önce su getirin, su! Yarayı yıkamalı, yalnız eli soğuk suya daldırmalı; ağrısı dinsin diye. Öyle soğuk suda tutmalı, hep tutmalı... Çabuk, çabuk su getirin anne! Bir leğenin içine doldurun. Çabuk olun canım!"

Son sözleri sinirli sinirli söylemişti. Korkudan ödü kopmuştu; Alyoşa'nın yarası onu müthiş şaşırtmıştı. Bayan Hohlakova:

"Herzenstube'yi çağırsak mı acaba?" diyecek oldu.

"Anne, beni öldüreceksiniz! Sizin Herzenstube gelip bakar, ne olduğunu anlayamadığını söyler! Su getirin su! Anneciğim, Allah rızası için kendiniz gidin, Yuliya'ya söyleyin acele etsin. Hâlâ bir yerlerde oyalanıyor. Hiç de acele edemez! Çabuk anne! Şimdi öleceğim vallahi..."

Alyoşa'nın kendisi de onların bu korkusundan ötürü endişeye kapılarak:

"Canım bu basit bir şey!" dedi.

Yuliya koşarak su getirdi. Alyoşa parmağını suya daldırdı. Lise tekrar bağırdı:

"Anne! Tampon getirin! Tampon! Bir de o kesiklere sürdüğünüz keskin kokulu bulanık su var ya. Neydi adı canım? O sudan var bizde, var, var!.. Anne, şişenin nerede olduğunu kendiniz biliyorsunuz. Yatak odanızdadır. Sağdaki dolabın içinde, orada büyük cam bir şişe var... Tampon da orada."

"Şimdi her şeyi getiririm Lise! Yalnız bağırma, korkma. Bak görmüyor musun, Aleksey Fyodoroviç ağrısına ne kadar sabırla da-

yanıyor. Hem kuzum siz nerede bu kadar korkunç bir şekilde yaralandınız böyle Aleksey Fyodoroviç?"

Bayan Hohlakova aceleyle dışarı çıktı. Zaten Lise bunu bekliyordu. Hemen Alyoşa'ya döndü:

"Her şeyden önce, şu soruma karşılık verin: Elinizi nerede bu hale getirdiniz? Ondan sonra sizinle bambaşka bir şey konuşacağım. Haydi, söyleyin."

Alyoşa içten bir memnunlukla Lise için, annesi dönünceye kadar geçecek anların çok değerli olduğunu sezerek öğrencilerle yapmış olduğu o garip karşılaşmayı, birçok yerini atlayarak, kısa, ama gerçeğe uygun biçimde, apaçık anlattı. Lise onu dinledikten sonra kollarını iki yanına vurarak; sanki onun üzerinde bir hakkı varmış gibi öfkeyle:

"Kuzum, nasıl oluyor da üstelik sırtınızda bu cübbe varken öğrencilerle bir oluyorsunuz!" diye bağırdı. "Bunu yaptığınıza göre kendiniz de çocuksunuz, hem de minimini bir çocuk. Hatta minimini bir çocuktan da küçük! Yalnız o pis çocuğun neden öyle davrandığını ne yapıp edip muhakkak öğrenin, sonra da bana söyleyin olmaz mı? Çünkü bu işin içinde bilemediğim bir sır var. Şimdi başka bir şey konuşacağım. Ama önce size bir soru sormalıyım: Şu anda canınızın acımasına rağmen, mantığa uygun bir şekilde önemsiz bazı şeylerden söz edebilir misiniz?"

"Tabii. Zaten artık o kadar acı duymuyorum."

"Parmağınız suda da ondan duymuyorsunuz. Suyu hemen değiştirmeli. Çabucak ısınır. Yuliya çabuk bodrumdan bir parça buz ve su dolu bir başka leğen getir! Neyse, şimdi gitti ya, gelelim konuya: Lütfen derhal dün size gönderdiğim mektubu bana geri verin sevgili Aleksey Fyodoroviç! Çabuk! Çünkü annem her an gelebilir. İstemiyorum ki..."

"Mektup yanımda değil."

"Doğru söylemiyorsunuz. Öyle söyleyeceğinizi biliyordum zaten. Herhalde cebinizdedir, bütün gece o saçma işi yaptığım için o kadar pişman oldum ki. Geri verin mektubu. Haydi çabuk!"

"Mektup orada kaldı."

"Onu yazarken yaptığım o saçma şakadan sonra artık bana küçük bir kız, küçücük, minimini bir kız gözüyle bakıyorsunuz herhalde; başka türlü bakmanıza imkân yok! Sizden o saçma şaka için özür diliyorum. Ama mektubu bana muhakkak getirin, eğer gerçekten şimdi yanınızda değilse... Hemen bugün getirin, ne yapıp edip getirin! Muhakkak getirin!"

"Bugün getiremem, çünkü manastıra gideceğim; hem artık belki de size iki, üç, hatta dört gün uğramayacağım. Çünkü Staretz Zosima..."

"Dört gün mü? Ne saçma şey! Beni dinleyin, onu okuyunca benimle çok alay ettiniz mi?"

"Hayır, hiç alay etmedim."

"Neden?"

"Çünkü her şeye kesin olarak inandım."

"Bana hakaret ediyorsunuz!"

"Hiç de değil. Mektubu okur okumaz her şeyin öyle olacağını düşündüm. Çünkü Staretz Zosima ölür ölmez benim manastırdan çıkıp gitmem gerekiyor. Ondan sonra okula devam edip sınava gireceğim. Sonra yasaların gösterdiği süre gelince evleniriz. Ben sizi her zaman seveceğim. Gerçi bu konuda şimdiye kadar düşünme fırsatım olmadı. Ama şimdi kendime sizden daha iyi bir eş bulamayacağımı anlıyorum. Zaten staretz de evlenmemi söylüyor..."

Lise, yanakları kıpkırmızı olmuş bir halde güldü.

"Ama ben garip yaratığın biriyim! Tekerlekli iskemleyle taşıdıkları bir acayip yaratık!"

"Sizi tekerlekli iskemleyle bundan böyle kendim götüreceğim. Zaten o zamana kadar iyi olacağınıza kesinlikle inanıyorum."

Lise sinirli sinirli:

"Siz çıldırmışsınız!" dedi. "Böyle bir şakadan birdenbire öyle saçma bir sonuç çıkardınız! Ah işte annem de geldi, belki de gelişi çok yerinde oldu. Anneciğim hep de geç kalırsınız. Hiç böyle uzun bir süre gecikilir mi? Hah, işte Yuliya da buz getiriyor!"

"Ah Lise bağırma! Sen bağırma. Bu bağırmalardan kafam... Sen tamponu kendin başka bir yere koymuşsan kabahat bende mi? Aradım, aradım... Bana öyle geliyor ki, bunu mahsus yaptın."

"Ama ben onun ısırılmış bir parmakla bize geleceğini nereden bilebilirdim? Bilseydim, belki de gerçekten mahsus yapardım. Ah melek anneciğim, bakın çok ince bir zekâ pırıltısı olan sözler söylemeye başladınız."

"Diyelim ki, öyle olsun. Ama Aleksey Fyodoroviç'in parmağı ve bütün bunlar için duyduğun hislere bak Lise! Ah, sevgili Aleksey Fyodoroviç beni üzen bu küçük küçük şeyler değildir. Örneğin Herzenstube'ye filan üzülmüyorum. Beni üzen bütün bunların bir araya gelmesi. İşte buna dayanamıyorum."

Lise neşeyle gülüyordu.

"Yeter anne! Artık o Herzenstube'den söz etmeyin, yeter! Şu tamponu çabuk versenize anne, suyu da verin. Bu basit bir göztaşı pansumanı Aleksey Fyodoroviç. Şimdi adını hatırladım. Ama çok güzel bir pansumandır. Anne düşünün bir kez, Aleksey Fyodoroviç gelirken sokakta çocuklarla kavga etmiş. Parmağını bir çocuk ısırmış. Şimdi söyleyin kendisi de bir çocuk, küçücük bir çocuk değil mi? Bu işleri yapan evlenir mi? Çünkü biliyor musunuz evlenmek istiyormuş anne! Onu evli olarak bir düşünün, ne gülünç, ne müthiş bir şey, öyle değil mi?"

Lise bunu söylerken o sinirli, kesik kesik kahkahalarıyla gülüyor, çapkın çapkın Alyoşa'ya bakıyordu.

"Yok canım, evlenmek de nereden çıktı Lise? Hem durup dururken ne diye bu konuyu açıyorsun? Hiç de güzel bir şey değil... Şu anda asıl çocuk önemli, belki de kuduzdur, kim bilir."

"Ah, anneciğim! Hiç kuduz çocuk olur mu?"

"Neden olmasın Lise? Sanki saçmalamışım gibi konuşuyorsun. O çocuğu kuduz bir köpek ısırmıştır, çocuk kudurmuştur, sonra da işte çevresinde bulunan birini ısırmıştır. Parmağınızı ne de güzel bağlamış Aleksey Fyodoroviç. Ben dünyada öyle bağlayamazdım. Şimdi de acıyor mu?"

"Şu anda pek şiddetli değil."

Lise:

"Peki sudan korkuyor musunuz?" diye sordu.

"Yeter Lise! O çocuğun kuduz olduğunu söylerken belki gerçekten biraz acele ettim, hemen de sözümden sonuç çıkardın. Katerina İvanovna geldiğinizi işitir işitmez hemen bana koştu. O da öğütlerinize susamış, size susamış!"

"Ah anneciğim! Siz o odaya yalnız gidin! O şu anda gelemez. Ağrısı çok."

Alyoşa:

"Hayır, pek ağrım yok, isterseniz gidebilirim," dedi.

"Ne? Gidiyor musunuz? Demek öyle davranıyorsunuz ha? Demek öyle davranıyorsunuz ha?"

"Gidersem ne olur sanki? Orada işim bitince gene gelirim. O zaman istediğiniz kadar konuşabiliriz. Katerina İvanovna'yı bir an önce görmeyi çok isterdim. Çünkü ne olursa olsun bugün mümkün olduğu kadar çabuk manastıra dönmek istiyorum."

"Anne, onu alıp hemen götürün! Aleksey Fyodoroviç, Katerina İvanovna ile görüştükten sonra yanıma dönmek için hiç zahmet etmeyin, doğru manastıra gidin! Sizin yeriniz orasıdır. Ben uyumak istiyorum. Bütün gece hiç uyumadım."

Bayan Hohlakova:

"Ah Lise, hep de şaka eder durursun," dedi. "Uyumuş olsaydınız, ne olacaktı yani?"

Alyoşa:

"Ben sizi neyle darıl... Eğer isterseniz üç dakika daha kalabilirim. Hatta beş dakika..." diye mırıldandı.

"Hatta beş dakika kalabilirmiş! Canım, onu çabuk buradan götürün anne! O kalpsiz canavarın biridir!"

"Lise! Sen aklını kaçırmışsın. Gidelim Aleksey Fyodoroviç. Bugün çok şımarıklık ediyor, onu sinirlendirmekten korkuyorum. Ah, bir kadının sinirli olması felakettir Aleksey Fyodoroviç! Belki de gerçekten sizin yanınızdayken uykusu gelmişti. Ne kadar çabuk uykusunu getirdiniz? Ne kadar iyi oldu!"

"Ah anne, ne tatlı konuşmaya başladınız! Bunun için sizi öpmek isterim anneciğim."

"Ben de seni öperim Lise!"

Bayan Hohlakova, Alyoşa ile birlikte giderken sanki gizli bir şey söylüyormuş gibi çok ciddi bir tavırla hızlı hızlı:

"Beni dinleyin Aleksey Fyodoroviç," diye fısıldadı. "Size hiçbir etkide bulunmak istemiyorum, gözlerinizdeki perdeyi de kaldırmak istemiyorum; siz kendiniz içeri girin, orada olup bitenleri kendi gözünüzle görün. Bu korkunç bir şey; akla hayale sığmaz bir komedi. O ağabeyiniz İvan Fyodoroviç'i seviyor, öyleyken bütün gücüyle kendini ağabeyiniz Dmitriy Fyodoroviç'i sevdiğine inandırmaya çalışıyor. Korkunç bir şey! Ben de sizinle birlikte içeriye gireceğim, hatta beni oradan kovmazlarsa sonuna kadar kalacağım."

V

SALONDAKİ ACILAR

AMA misafir odasındaki konuşma artık sona eriyordu; Katerina İvanovna kararlı göründüğü halde, büyük bir heyecan içindeydi. Alyoşa ile Bayan Hohlakova içeri girdikleri sırada İvan Fyodoroviç gitmek için ayağa kalkıyordu. Yüzü biraz sararmıştı; Alyoşa ona endişeyle baktı. Çünkü o anda Alyoşa'ya bir süredir üzüntü veren, içinde endişe uyandıran bilmecelerden biri çözülmüş, şüphelerinden biri silinmiş oluyordu. Daha bir ay önce çeşitli kişiler ona ağabeyi İvan'ın Katerina İvanovna'yı sevdiğini ve daha önemlisi genç kızı Mitya'nın elinden almaya niyetli olduğunu birkaç kez söylemişlerdi. Son günlere kadar bu durum Alyoşa'ya çok endişe vermekle birlikte, tüyler ürpertici bir şey olarak da görünüyordu. Ağabeylerinin ikisini de seviyor, aralarında böyle bir rekabetin doğmasından korkuyordu. Bu arada Dmitriy Fyodoroviç bir akşam önce kardeşi İvan'ın kendisine rakip olmasından memnunluk duyduğunu, hatta bu işin birçok bakımdan yararlı olacağını söylemişti. Bu iş neye yarayacaktı! Dmitriy'in Gruşenka ile evlen-

mesine mi? Oysa Alyoşa bunu sonu olmayan, yapılamayacak bir iş sayıyordu. Daha bir akşam öncesine kadar Katerina İvanovna'nın ağabeyi Dmitriy'i deli gibi, daha doğrusu ondan vazgeçemeyecek kadar çok sevdiğine kesinlikle inanıyordu. Nedense genç kızın İvan gibi birini değil de Dmitriy'i, hem de bütün kusurlarıyla sevdiğini sanıyordu. Böylesine bir sevginin bütün korkunçluğuna rağmen buna inanıyordu.

O akşam ise Gruşenka ile konuştuğu sırada birden bir şeyler sezer gibi olmuştu. Bayan Hohlakova daha önce "zorlama" dediği vakit, bu söz birden irkilmesine yol açmıştı. Çünkü o gece sabaha karşı kendisi de yarı uykulu, yarı uyanık bir halde, birden, herhalde gördüğü rüyanın da etkisi altında "zorlama" diye söylenmişti. Bütün gece rüyasında Katerina İvanovna'nın evinde o akşamki sahne canlanmıştı. Şimdi Bayan Hohlakova'nın birden, düpedüz ısrarla Katerina İvanovna'nın ağabeyi İvan'ı sevdiğini, duygularıyla mahsus garip bir oyun oynayarak, "zorla" kendisini aldattığını, Dmitriy'e karşı minnet duyduğu için seviyormuş gibi davrandığını, böylece kendine işkence ettiğini söylemesi Alyoşa'yı şaşırtmıştı: 'Evet, belki de bu sözlerde bir gerçek vardı!' diye düşündü. Ama bu böyleyse, ağabeyi İvan ne duruma düşüyordu? Alyoşa içten gelen bir sezişle anlıyordu ki Katerina İvanovna karakterinde biri, muhakkak başkasını kendi idaresi altına almalıydı. Oysa ancak Dmitriy gibi birini idare edebilirdi, İvan gibi birine söz geçirmesi imkânsızdı. Ancak Dmitriy (uzun zaman sonra da olsa) ona "kendi iyiliği için" boyun eğebilirdi (hatta Alyoşa bunun böyle olmasını isterdi). Ama İvan bunu yapamazdı, İvan ona boyun eğemezdi; zaten böyle bir boyun eğiş onu mutluluğa kavuşturamazdı. Alyoşa elinde olmayarak İvan için öyle düşünüyordu. İşte misafir odasına girdiği anda, zihninden bütün bu kararsızlıklarla çeşitli düşünceler gelip geçmişti. Birden, karşı koyamadığı bir düşünce daha aklına geldi: 'Ya Katerina İvanovna hiç kimseyi sevmiyorsa... Ne birini ne de öbürünü seviyorsa?'

Şunu da belirteyim ki, Alyoşa aklına gelen bu düşüncelerden ötürü utanıyor gibiydi. Böyle düşünceler aklından geçtiği vakit

kendi kendini azarlar 'Ben aşktan, kadından ne anlarım; böyle sonuçları da nereden çıkarıyorum?' diye söylenirdi. Oysa bunları düşünmemeye imkân yoktu. İçten bir sezişle şimdi anlıyordu ki, her iki ağabeyinin kaderi bakımından aralarındaki bu çekişme çok önemli bir sorundu ve pek çok şey buna bağlıydı. Bir akşam önce ağabeyi İvan, babaları ile ağabeyi Dmitriy'den söz ederken: "Varsın engerekler birbirlerini yesin!" demişti. Demek ki ağabeyi Dmitriy, İvan'ın gözünde bir engerekti: Belki de bunu çoktandır düşünüyordu. Acaba bunu Katerina İvanovna ile tanıştığı günden beri mi düşünmeye başlamıştı? Tabii bu sözler İvan'ın ağzından o akşam elinde olmayarak kaçmıştı. Ama elinde olmayarak ağzından kaçması daha da önemliydi.

Durum böyleyse o zaman barışmadan söz edilebilir miydi? Barışma olacak yerde ailelerinde yeni bir düşmanlığa, nefrete yol açılmış olmayacak mıydı? Asıl önemlisi Alyoşa bu işte kime acımalıydı? Kimin ne olmasını istemeliydi? Ağabeylerinin ikisini de seviyordu; ama bu korkunç aykırılıklar içinde her biri için nasıl bir dilekte bulunabilirdi? Bu karışıklık içinde insan kendini tamamen yitirebilirdi. Alyoşa'nın yüreği ise bilinmeyen şeylere dayanamazdı; çünkü sevgi onu daima iyilik etmeye zorlayan bir şeydi, onun sevgisi etkin bir sevgiydi. Pasif olarak sevemiyordu; bir kez birini sevdi mi hemen yardıma girişiyordu. Bu yüzden kendine muhakkak bir amaç bulmalıydı; kesin olarak her biri için neyin iyi ve gerekli olduğunu bilmeliydi. Amacının doğruluğuna inandıktan sonra da tabii her birine yardım etmeliydi. Şimdi ise kesin bir amaç yerine her şeyde bir belirsizlik, bir kararsızlık vardı. Gerilim dile dökülmüştü. Ama kendisi bu "gerilimden" ne anlardı? Bütün bu karışıklık içinde bir tek şeyi olsun kavrayamıyordu.

Katerina İvanovna, Alyoşa'yı görünce, artık gitmek için yerinden kalkmış olan İvan Fyodoroviç'e sevinçle ve hızlı hızlı konuşarak:

"Bir dakika, bir dakika daha kalın!" dedi. "Bütün varlığımla güvendiğim bu insanın düşüncesini öğrenmek isterim."

Bayan Hohlakova'ya döndü:

"Siz de gitmeyin Katerina Osipovna."

Alyoşa'yı yanına oturttu. Bayan Hohlakova ise onun karşısına, İvan Fyodoroviç'in yanına oturdu. Katerina İvanovna:

"Bütün dostlarım burada, hayatta kimim varsa hepsi, bütün sevgili dostlarım..." diye heyecanlı bir sesle söze başladı.

Konuşurken gözleri içten gelen bir hüzünle dolu dolu olmuştu. Alyoşa hemen ona karşı büyük bir şefkat duydu.

"Siz dün akşam o korkunç olaya tanık oldunuz Aleksey Fyodoroviç... O korkunç olayı da, benim içinde bulunduğum durumu da gördünüz. Siz bunları görmediniz İvan Fyodoroviç, ama o gördü. Dün akşam olup bitenlerden sonra benim için neler düşündüğünü bilmiyorum, bildiğim tek şey varsa o da şudur: eğer bugün aynı şey olsaydı, ben dün ne gibi duygular açıkladıysam gene aynı duyguları açıklayacak, aynı sözleri söyleyecek, aynı şeyleri yapacaktım! Davranışlarımı hatırlıyorsunuz Aleksey Fyodoroviç, bir hareketime siz engel oldunuz... (Bunu söylerken kızarmış, gözleri de kıvılcımlar saçmaya başlamıştı.) Size şunu ilan etmek isterim ki Aleksey Fyodoroviç, ben hiçbir şeye boyun eğmiyorum. Dinleyin Aleksey Fyodoroviç, şu anda onu sevip sevmediğimi bile bilmiyorum. Onu zavallı görmeye başladım; bu ise sevginin kötü bir belirtisidir. Eğer onu sevseydim, onu sevmeye devam etseydim, belki de şimdi ona acımaz, aksine ondan nefret ederdim."

Sesi titredi, kirpiklerinde gözyaşları pırıldadı. Alyoşa'nın içi ürperir gibi oldu: 'Bu genç kız dürüst ve yapmacıksız,' diye düşündü. 'Hem de... hem de artık Dmitriy'i sevmiyor!'

Bayan Hohlakova:

"Orası öyle! Orası öyle!" diye bağırdı.

"Bir dakika, sevgili Katerina Osipovna, ben asıl en önemli olanı, bu gece kesin olarak verdiğim kararı söylemedim. Hissediyorum ki verdiğim bu karar belki de benim için korkunç bir şeydir. Ama yine hissediyorum ki artık onu ne olursa olsun değiştirmeyeceğim. Ömrümün sonuna kadar böyle olacaktır. Benim sevgili, benim iyi yürekli, benim her zaman alçakgönüllü öğüt vericim! Benim içimdeki duyguları bütün derinlikleriyle anlayan dostum, dünyada

sahip olduğum biricik arkadaşım İvan Fyodoroviç, her bakımdan verdiğim kararı doğru buluyor ve onu beğeniyor... Bu kararın ne olduğunu da biliyor."

İvan Fyodoroviç hafif ama kesin bir sesle:

"Evet, bu kararı doğru buluyorum," dedi.

"Ama ben Alyoşa'nın da (ah, Aleksey Fyodoroviç, size doğrudan doğruya Alyoşa dediğim için özür dilerim), Aleksey Fyodoroviç'in de hemen şimdi, arkadaşlarımın yanında haklı olup olmadığımı söylemesini istiyorum. İçimde bir seziş var, sevgili kardeşim Alyoşa... (Öyle diyorum çünkü siz benim sevgili kardeşimsiniz.) Seziyorum ki..."

Bunu söylerken ateş gibi yanan sıcak eliyle gene Alyoşa'nın soğuk elini zafer kazanmışçasına tutmuştu.

"Seziyorum ki, sizin kararınız, yaptığımı doğru bulmanız, çektiğim bütün acılara rağmen beni sakinleştirecek; sizin sözünüzü işittikten sonra içimdeki fırtına dinecek, o zaman kaderimi kabul edeceğim. Bunu önceden seziyorum!"

Alyoşa kızararak:

"Bana ne soracağınızı bilmiyorum," dedi. "Yalnız şunu biliyorum ki sizi severim ve şu anda kendi mutluluğumdan çok sizin mutlu olmanızı istiyorum."

Sonra birden her nedense aceleyle ekledi:

"Ama ben bu işleri hiç bilmiyorum."

"Bu işlerde... Bu işlerde en önemli şey, şeref ve görev duygusudur Aleksey Fyodoroviç. Bir de ne olduğunu bilemediğim, ama bunlardan daha üstün, hatta belki de görev duygusundan da üstün bir şey var. Bu karşı konulmaz duygu içimden geliyor ve beni karşı duramadığım bir güçle sürükleyip götürüyor. Sözün kısası bunu şöyle anlatabilirim: artık karar verdim, eğer Dmitriy o... adi yaratıkla evlenirse (söze çok resmî bir tavırla başlamıştı) o hiçbir zaman, hiçbir zaman bağışlayamayacağım yaratıkla evlenirse, gene de onu bırakmayacağım! Evlendiği andan sonra bir daha onu hiç bırakmayacağım!"

Bunu yüzünü sarartan, kendini zorlamaktan, kendine eziyet etmekten doğan garip bir heyecanla söylemişti.

"Tabii peşinden gidecek değilim, her an karşısına çıkıp ona eziyet etmeyeceğim. Hayır, bir başka kente gideceğim. Nereye isterseniz giderim... Ama bütün ömrüm boyunca onu hep gözetleyeceğim. Kendisi o yaratıkla mutsuz olduğu vakit, ki bu muhakkak olacaktır, hem de hemen olacaktır, o zaman bana gelsin. O zaman benim kendisine bir dost, bir kız kardeş olduğumu anlayacaktır... Tabii ona bir kız kardeş olacağım, hem de ömrümün sonuna kadar. Ama o eninde sonunda bu kız kardeşin gerçekten onu seven, ona bütün ömrünü vermiş bir varlık olduğunu anlayacaktır. Bunu ne yapıp edip ona göstereceğim, onun beni olduğum gibi tanımasını, bana hiç utanç duymadan her şeyi söylemesini sağlayacağım!"

Bu son sözleri kendinden geçmiş gibi bağırmıştı.

"Onun karşısında bir Tanrı, dua ettiği bir Tanrı olacağım. Bana yapmış olduğu ihanet karşılığında ve dün onun yüzünden çektiklerim için, hiç olmazsa bunu kendisinden istemeye hakkım var. Ömrümün sonuna kadar ona nasıl sadık kaldığımı, kendisi bana ihanet ettiği, beni aldattığı halde, benim bir kez vermiş olduğum söze ömrümün sonuna kadar nasıl bağlı kalacağımı görsün. İleride de mutluluğunu sağlayan bir araç olacağım (bunu nasıl anlatmalı bilmiyorum), onun mutluluğunu sağlayan bir alet, bir makine gibi olacağım. Hem de ömrümün sonuna kadar, gözlerimi yumuncaya kadar! İstyorum ki o da bunun böyle olduğunu görsün. İşte kararım budur, İvan Fyodoroviç de bu kararımı doğru buldu."

Nefes nefeseydi. Düşüncesini belki daha ağırbaşlı, daha becerikli, daha tabii bir tavırla açıklamak istiyordu, ama aşırı bir aceleyle konuşmuş, duygularını aşırı olarak belli etmişti. Sözlerinde gençliğinden ileri gelen büyük bir sabırsızlık vardı. Birçok sözlerinin bir akşam önce duyduğu öfkeden ve gururlanmak ihtiyacından ileri geldiği anlaşılıyordu; bunu kendisi de hissediyordu. Yüzü birden garip bir şekilde kararmıştı, sözlerindeki o iyilik yok olmuştu. Alyoşa bunu hemen fark etmiş, içinde ona karşı bir acıma duymuştu. O sırada İvan özellikle söylüyormuş gibi:

"Ben ancak kendi düşüncemi açıkladım!" dedi. "Bir başka bayan bunu söylemiş olsaydı, onun bu sözleri belki de yapmacık ve zorla söylenmiş gibi bir etki yaratacaktı. Oysa sizde öyle olmadı. Başka bir kadın bu durumda haksız görünürdü. Siz ise haklısınız. Bunun neden ileri geldiğini anlatamayacağım, ama anlıyorum ki siz bu duygularınızda tamamen içten gelen bir istekle konuştunuz. Onun için de haklısınız..."

Bayan Hohlakova herhalde bu işe karışmak istemiyordu; öyleyken kendisini tutamayarak birden söze karıştı:

"İyi ama bu ancak şu anda verilmiş bir karardır... Oysa bir an nedir ki? Şimdi yalnız dünkü hakaretten doğan bir duygu ile konuşuyorsunuz, hepsi bu kadar!" diyerek çok doğru bir şeyi söylemiş oldu.

İvan birden atılarak:

"Orası öyle ama," dedi.

Belliydi ki, sözünü kestikleri için sinirlenmişti.

"Orası öyle ama bir başka hanım söz konusu olsaydı, o an dünkü izleniminden başka bir şey olmayacaktı. O da bir an sürecekti. Katerina İvanovna'nın karakterinde olan bir hanım için ise öyle bir an bütün ömrü boyunca sürebilir. Başkaları için basit bir sözden ibaret olan şey, onun için ömrünün sonuna kadar sürecek ağır, belki hüzün verici, ama hiçbir zaman vazgeçemeyeceği bir görev olur. Artık ömrünce yerine getirdiği bu görev duygusuyla kendi kendini avutacaktır. Bundan böyle ömrünüz kendi duygularınızı düşünmekten doğan bir acıyla geçecektir Katerina İvanovna; hep kendi fedakârlığınızı, derdinizi düşünüp duracaksınız; neden sonra üzüntünüz dinecek ve yaşantınız gurur verici bir amaç olarak kabul ettiğiniz görevi yerine getirmekten doğan tatlı bir huzurla dolacak. Bu gerçekten gurur verici bir amaçtır. Gerçi umutsuzluk içinde yaptığınız bir şeydir, ama ne olursa olsun acınızı yendiğinizi gösterecektir. Bu da en sonunda sizi tam bir tatmine kavuşturacak, artık geri kalan her şeyi hoş görmenizi sağlayacaktır."

Bunu kesinlikle ve öfkeye benzeyen bir duyguyla söylemişti; belliydi ki bunu mahsus yapmıştı, hatta asıl niyetini, onunla ince

bir şekilde alay etmek niyetinde olduğunu gizlemek istemediği anlaşılıyordu.

Bayan Hohlakova gene:

"Aman Allahım! Hayır, hiç de öyle değil!" diye bağırdı.

Katerina İvanovna:

"Aleksey Fyodoroviç, siz söyleyin! Sizin ne düşündüğünüzü bilmek istiyorum. O kadar istiyorum ki acı duyuyorum!" diye bağırdı, gözlerinden yaşlar fışkırdı.

Alyoşa divandan kalktı. Katerina İvanovna ağlayarak:

"Bir şey değil!" diye devam etti. "Sinirden olacak, bu gece geçirdiğimiz şeylerden. Ama ikiniz gibi, ağabeyiniz ve siz gibi iki dostum olunca, kendimi güçlü hissediyorum... Çünkü biliyorum ki ikiniz de beni hiçbir zaman bırakmayacaksınız."

İvan Fyodoroviç:

"Ne yazık ki ben yarından tezi yok sizden ayrılmak zorunda kalacağım. Moskova'ya gideceğim. Bu yüzden sizden uzun bir süre ayrılmam gerekecek... Ne yazık ki bu kararımı değiştirmeme imkân yok..."

Katerina İvanovna'nın bütün yüzü sanki birdenbire çarpılmış gibi oldu. Sonra bir anda büsbütün değişen bir sesle:

"Yarın Moskova'ya mı gidiyorsunuz? Allahım! Bu ne kadar hoş bir şey!" diye bağırdı; aynı anda gözyaşları da yok oluvermişti, sanki biraz önce ağlayan o değildi.

Gerçekten bir anda şaşılacak bir değişiklik olmuştu, Alyoşa buna şaşıp kalmıştı: demin hakarete uğradığından ötürü zoraki bir duygusallıkla ağlayan zavallı genç kızın yerini şimdi duygularını bastırabilen, hatta bilinmeyen bir nedenle büyük bir memnunluk duyan bir kadın almıştı. Sanki biraz önce söylediği sözü düzeltmek istiyormuş gibi dudaklarında sosyete kadınlarına yakışan nazik bir gülümseyişle:

"Ah, tabii bizden ayrılmanıza sevinmiyorum, bu benim için mutlu bir şey değil, tabii ki değil!" dedi. "Sizin gibi bir dost böyle bir şeyi aklına getirmemeli; aksine sizden yoksun kalacağım için ne kadar mutsuz olacağım bilemezsiniz. (Birden İvan Fyodoroviç'e

doğru atıldı ve iki elini birden tutarak heyecanla onları sıktı.) Beni sevindiren şey şu: Şimdi Moskova'ya gidince teyzeciğime ve Agafya'ya bulunduğum durumu, duyduğum müthiş üzüntüyü anlatabilirsiniz. Agafya'ya her şeyi olduğu gibi söyleyebilirsiniz, bunu sevgili teyzeciğime hiçbir şeyi belli etmeden, onu üzmeden ancak siz yapabilirsiniz. Dün akşam ve bugün sabahleyin onlara bu korkunç mektubu nasıl yazacağımı düşünerek bir türlü karar veremediğim için ne kadar üzüldüm bilseniz! Bunları mektupta hiçbir şekilde, hiçbir zaman açıklayamazdım. Şimdi ise artık rahatça her şeyi yazabilirim; çünkü siz orada olacaksınız, onlarla karşı karşıya gelecek ve her şeyi anlatacaksınız. Ah ne kadar sevinçliyim! Ama yalnız buna seviniyorum, bana inanın! Şunu bilin ki siz benim için eşi bulunmaz, boşluğu doldurulmaz bir insansınız."

Birden:

"Şimdi koşup mektubu yazayım," diye sözünü bitirdi, hatta odadan çıkmak için bir adım bile attı.

Bayan Hohlakova sordu:

"Peki Alyoşa ne olacak? Hani Aleksey Fyodoroviç'in bu konuda ne düşündüğünü muhakkak öğrenmek istiyordunuz?"

Sözlerinde öfkeli ve karşısındakini iğneleyen bir ifade vardı. Katerina İvanovna:

"Ama ben onu unutmadım ki!" diyerek durakladı. "Hem böyle bir anda niçin bana karşı düşmanca bir tavır takınıyorsunuz Katerina Osipovna?"

Bunu sesinde acı bir ifadeyle ve sitemle söylemişti. Devam etti:

"Ben söylediğimi şimdi de tekrar ederim. Onun düşüncesini muhakkak bilmeliyim. Yalnız bu kadar da değil: Bu konuda kararını bilmek istiyorum! Ne derse o olacak. İşte her şeye rağmen, sizin söyleyeceğiniz sözlere bu kadar susamışken Aleksey Fyodoroviç... Ama ne oldu size böyle?"

Alyoşa birden acı bir tavırla:

"Bunu hiçbir zaman düşünmedim," dedi. "Aklım bunu bir türlü kabul etmiyor!"

"Neyi, neyi kabul etmiyor?"

"O Moskova'ya gidiyor, siz ise demin buna sevindiğinizi gösteren bir çığlık attınız. Mahsus bağırdınız. Sonra da hemen onun gidişine sevinmediğinizi, bir dost yitirdiğiniz için acı duyduğunuzu söylediniz. Ama bu rolü mahsus oynadınız... Tıpkı tiyatroda bir komedi oynar gibi."

Katerina İvanovna kıpkırmızı kesilerek kaşlarını çattı, derin bir şaşkınlıkla:

"Komedi oynar gibi mi? Nasıl? Yani ne demek," diye bağırdı.

Alyoşa nefesi tıkanır gibi:

"İyi ama onu bir dost olarak yitirdiğinizden ötürü ne kadar üzüldüğünüzü söylerken, bir taraftan da gözünün içine baka baka gitmesine sevindiğinizi ısrarla belirttiniz."

Alyoşa masanın öbür başında duruyordu; oturmamıştı. Katerina İvanovna:

"Ne demek istiyorsunuz? Anlamıyorum," dedi.

"Kendim de ne demek istediğimi bilmiyorum... Birden her şeyi olduğu gibi gördüm sanki... Biliyorum ki bunu söylemem iyi bir şey değil, ama gene de söyleyeceğim."

Bunları kesik kesik, titrek bir sesle söylemeye devam ediyordu:

"Gözlerim açıldı. Şunu anladım ki, siz belki ağabeyim Dmitriy'i hiç sevmiyorsunuz... Daha başlangıçta da sevmiyordunuz... Belki Dmitriy de sizi hiç sevmiyor... O da başlangıçta bunu anlamıştır... Size karşı belki yalnız saygı duyuyordur... Doğrusunu isterseniz, bütün bunları söylemek cesaretini nereden bulduğumu kendim de bilmiyorum. Ama birinin doğruyu söylemesi gerekiyor... Çünkü burada hiç kimse doğruyu söylemek istemiyor."

Katerina İvanovna:

"Hangi doğruyu?" diye bağırdı ve sesi isterik bir hastanın sesi gibi etrafı çınlattı.

Alyoşa, birden kendini boşluğa bırakmışçasına:

"Doğru derken şunu demek istedim," diye kekeledi. "Şimdi Dmitriy'i çağırın... ben onu bulurum... Buraya gelsin, önce sizin elinizi, sonra ağabeyim İvan'ın elini tutsun ve ellerinizi birleştirsin. Çünkü siz İvan'ı sevdiğiniz için ona eziyet ediyorsunuz. Dmitriy'i

sevmek için kendinizi zorluyorsunuz... Siz onu gerçekte sevmiyorsunuz... Kendinizi onu sevdiğinize inandırmışsınız. Bunun için İvan'ı mahsus üzüyorsunuz..."

Alyoşa'nın devam etmeye gücü yetmedi, sustu. Katerina İvanovna'nın yüzü sapsarı olmuştu; öfkeyle dudaklarını büktü:

"Siz... siz... başkalarının içini okumaya çalışan küçük bir aptaldan başka bir şey değilsiniz!" diye söylendi.

İvan Fyodoroviç birden güldü, yerinden kalktı, şapkasını elinde tutuyordu. Genç insanlara özgü bir içtenlik ve duygularını açıklamak için karşı koyamadığı bir istekle:

"Yanılıyorsun, benim iyi yürekli Alyoşacığım," dedi.

Yüzünde o zamana kadar Alyoşa'nın hiç görmediği bir ifadeyle devam etti:

"Katerina İvanovna beni hiçbir zaman sevmemiştir! Bütün bu süre boyunca ona sevgimi belirten tek kelime söylemediğim halde onu sevdiğimi biliyordu. Biliyordu ama beni sevmiyordu. Hiçbir zaman, hiçbir gün arkadaşı da olmamışımdır: Gururlu bir kadın olduğu için dostluğuma ihtiyacı yoktu. Öyleyken beni intikam almak için elinin altında bulunduruyordu. Bütün bu sürede Dmitriy'den gördüğü her hakaretin hırsını benden alıyordu; daha ilk karşılaşmalarında ondan hakaret görmüştü. Çünkü zaten ilk karşılaşmaları da ruhunda bir hakaret olarak iz bırakmıştı. İşte kalbi bu duygularla doludur onun! Bütün bu sürede benim yaptığım tek şey, onun Dmitriy'e karşı olan sevgisini açıklayan sözleri dinlemek olmuştur. Şimdi gidiyorum. Yalnız şunu bilin ki Katerina İvanovna, siz gerçekten yalnız onu seviyorsunuz. Ondan ne kadar çok hakaret görürseniz, onu o kadar seversiniz. Sizin en büyük derdiniz bu. Onu gerçekten olduğu gibi, size hakaretler yağdıran bir insan olarak seviyorsunuz. Eğer düzelseydi, onu hemen bırakır, onu sevmekten vazgeçerdiniz. Ama şimdi ona ihtiyaç duyuyorsunuz; böylece, ona bağlı kalarak yaptığınız fedakârlığı her an duyabiliyor, onu size ihanetle suçlayabiliyorsunuz. Bütün bunlar gururunuzdan oluyor. Ah, bütün bunlarda sizi küçük düşüren, sizi alçaltan bir taraf var. Ama gene de hepsi gururunuzdan

ileri geliyor... Ben çok gencim ve size karşı aşırı sevgi duydum... Biliyorum ki bunları söylemeliyim; biliyorum ki eğer yanınızdan hiçbir şey söylemeden gitseydim bu daha yakışık alır bir davranış olacaktı; sizin için de bu kadar üzüntü verici olmayacaktı. Ama ben uzaklara gidiyorum, artık bir daha hiç dönmeyeceğim. Ömrümüz boyunca görüşmeyeceğiz... Ömrümü böyle kendine zorla işkence çektiren birinin yanında geçirmek istemiyorum... Hem artık ne söyleyeceğimi bilemiyorum; hepsini söyledim zaten... Allahaısmarladık Katerina İvanovna; bana darılmazsınız, çünkü ben sizden yüz kat fazla cezalandırılmış oluyorum. En büyük cezam da artık sizi görememek olacak. Allahaısmarladık. Elinizi sıkmayacağım. Siz bana bile bile çok acı çektirdiniz; bu yüzden şu anda sizi bağışlayamıyorum. Daha sonra bağışlarım... Ama şimdi elinizi sıkmak istemiyorum."

Sonra çarpık bir gülümseyişle:

"*Den Dank, Dame, begehr ich nicht!*"* dedi.

Böylece beklenmedik bir şekilde kendisinin de Schiller'i ezbere bilecek kadar okuduğunu göstermiş oluyordu. Oysa ağabeyinin onu okuduğunu eskiden söylemiş olsalardı, Alyoşa buna inanmayacaktı.

İvan Fyodoroviç ev sahibi Bayan Hohlakova'ya veda bile etmeden odadan çıktı. Alyoşa kollarını iki yanına şiddetle indirerek şaşkınlıkla:

"İvan!" diye seslendi.

Sonra gene üzüntülü bir tavırla çevresine bakınarak:

"Hayır, hayır, şimdi artık dünyada dönmez! Ama bundan ben suçluyum! İvan öfkeyle konuşuyordu. Bu iyiye işaret değildi. Haksızlık ederek, öfkeyle konuşuyordu... Şimdi gene buraya gelmeli, dönmeli, dönmeli..."

Alyoşa bunları sanki delirmiş gibi tekrarlayıp duruyordu. Katerina İvanovna öbür odaya gitti, Bayan Hohlakova üzüntü içindeki Alyoşa'ya döndü; acele acele ve zafer kazanmış gibi konuşarak:

---

* (Alm.) "Teşekkür ederim hanımefendi, istemiyorum." Schiller'in *Eldiven* şiirinden alıntıdır. *-çev.*

"Siz hiçbir şey yapmadınız ki, tam bir meleğe yakışır şekilde çok doğru davrandınız, diye söylendi. İvan Fyodoroviç gitmesin diye elimden geleni yapacağım..."

Alyoşa büyük bir üzüntüyle yüzünün sevinçten parladığını hissetti. Birden Katerina İvanovna geri döndü. Elinde renk renk iki tane yüz rublelik vardı. Titremeyen bir sesle, biraz önce hiçbir şey olmamış gibi, doğrudan doğruya Alyoşa'ya:

"Sizden büyük bir ricam var Aleksey Fyodoroviç," diye söze başladı. "Bir hafta... Evet, galiba bir hafta önceydi... Dmitriy Fyodoroviç heyecanına kapılıp haksız bir davranışta bulundu, çok çirkin bir şey yaptı. Burada kötü bir yer var, bir meyhane... Dmitriy Fyodoroviç orada, babanızın bazen kendi işlerini gördürdüğü o emekli yüzbaşıya rastlamış, kim bilir neden o yüzbaşıya kızmış, sakalından yakalamış, herkesin içinde adamcağızı bu küçük düşürücü durumda sokağa sürüklemiş, sonra da onu sokakta uzun bir süre yürütmüş. Diyorlar ki o yüzbaşının buradaki okulda okuyan ve daha küçük bir çocuk olan oğlu, bunu görünce yanlarında koşuşmaya ve ağlayarak babasını bırakması için yalvarmaya başlamış. Herkese doğru atılıyor, babasını kurtarsınlar diye yalvarıyormuş ama herkes gülüp duruyormuş. Özür dilerim Aleksey Fyodoroviç, onun bu utanç verici davranışını öfkelenmeden hatırlayamıyorum... Böyle bir davranışı ancak Dmitriy Fyodoroviç gibi biri öfke anında yapabilir... Öfkeden hiçbir şeyi gözü görmez çünkü! Bunu size anlatmaya bile dilim varmıyor... Ne söyleyeceğimi şaşırıyorum. O gururu yaralanan adamı soruşturdum, çok fakir olduğunu öğrendim, soyadı Snegiryov'muş. Vaktiyle görevinde bir suç işlemiş, bunun üzerine kendisini işten atmışlar. Bunları size nasıl anlatayım bilemiyorum. Şimdi de zavallı ailesiyle birlikte (çocukları da karısı da hastaymış), müthiş bir fakirlik içinde yaşıyormuş. Galiba delirmiş de. Çoktandır bizim kentte oturuyor, bir şeyler yapıyormuş. Bir yerlerde kâtip mi neymiş. Şimdi de kendisine beş kuruş ödemiyorlarmış. Size bakınca... yani kendi kendime düşündüm ki... nasıl diyeyim bilmiyorum, sözlerimi birbirine karıştırıyorum... anlıyor musunuz, sizden rica edecektim, Aleksey Fyodoroviç. Sizden ona

gitmenizi rica edecektim. Bir bahane bulup evlerine, yani o yüzbaşının evine girin... Ah Allahım! Hiçbir şeyi doğru dürüst anlatamıyorum... Oraya girdikten sonra da çok büyük bir incelik göstererek, onu kırmadan... Ancak sizin yapabileceğiniz gibi..."

Alyoşa birden kızardı. Katerina İvanovna devam etti:

"İşte ona yardım olsun diye bu iki yüz rubleyi verebilir misiniz, diyecektim. Herhalde bunu kabul edecektir... Daha doğrusu ona ricada bulunun bu parayı kabul etsin... Anlatabildim değil mi? Anlıyor musunuz? Bu ona barışması, şikâyet etmemesi için verdiğim bir ücret değildir. (Çünkü galiba şikâyet etmek istiyormuş.) Sadece onun acısını paylaşmak istediğim, ona yardım etmek isteğini duyduğum için yapıyorum bunu. Parayı Dmitriy Fyodoroviç'in nişanlısı olan benden alacaktır, kendisinden değil... Sözün kısası şu kanıdayım ki bunu başarabilirsiniz... Ben kendim de gidebilirim ama siz bunu benden daha iyi başarabilirsiniz. Kendisi Ozernaya Sokağında, Bayan Kalmıkova'nın evinde oturuyor... Allah rızası için Aleksey Fyodoroviç, bunu benim için yapın. Şimdi ise... Şimdi ben biraz... yoruldum. Allahaısmarladık!"

Katerina İvanovna birden öylesine bir hızla dönüp perde arkasında gözden kayboldu ki, Alyoşa bir kelime bile söylemeye fırsat bulamadı. Oysa söylemek istiyordu. Özür dilemek, kendisini suçlamak, daha doğrusu bir şeyler söylemek isteğini duyuyordu; çünkü yüreği dolmuştu. Hiçbir şey söylemeden oradan çıkıp gitmeye bir türlü gönlü el vermiyordu. Ama Bayan Hohlakova onu kolundan tuttu, kararlı bir tavırla dışarı çıkardı. Hole çıktıkları zaman da onu biraz önceki gibi durdurdu. Hemen hemen fısıltıyla:

"Ne gururlu kadın. Kendi duygularını yenmeye çalışıyor. Ama iyi yürekli, sevimli, vicdanlı bir kadın!" diye söylendi. "Ah! Onu ne çok seviyorum! Hele bazen ona karşı içimde bambaşka bir sevgi duyuyorum... Bakın şimdi gene her şeye, her şeye o kadar seviniyorum ki! Sevgili Aleksey Fyodoroviç, siz bunu bilmiyordunuz: hepimiz, ama hepimiz... ben de, onun iki teyzesi de... yani hepimiz hatta Lise bile neredeyse bir aydır hep bunu istiyor ve sevgili ağabeyiniz Dmitriy Fyodoroviç'ten, onu tırnağı kadar bile düşünmeyen,

onu bir parçacık olsun sevmeyen Dmitriy Fyodoroviç'ten ayrılsın da kendisini dünyada herkesten çok seven, tahsilli, hem de her bakımdan mükemmel bir genç olan İvan Fyodoroviç ile evlensin diye dua edip duruyorduk. Burada tam bir plan hazırladık. Hem ben sırf bu yüzden buradan gitmiyorum..."

Alyoşa:

"Nasıl olur? Katerina İvanovna demin ağlıyordu, üstelik gene hakarete uğradı!" diye bağırdı.

"Kadınların gözyaşlarına inanmayın Aleksey Fyodoroviç. Ben böyle durumlarda her zaman kadınlara karşı olmuşumdur, hep erkekleri savunmuşumdur."

Kapının öbür tarafından Lise'in incecik sesi duyuldu:

"Anne, ahlakını bozuyorsunuz, onu mahvediyorsunuz!"

Üzüntüsünden bir türlü teselli bulamayan Alyoşa yaptığı çıkıştan büyük bir utanç duyarak, hatta utancından elleriyle yüzünü kapayarak:

"Eyvah!" dedi. "Bütün bunlar benim yüzümden oldu, benim suçum büyük."

"Aksine, siz tıpkı bir melek gibi davrandınız, bir melek gibi... Bunu binlerce kez tekrarlamaya hazırım."

Lise'in sesi gene duyuldu:

"Anne neden melek gibi davrandı sanki?"

Alyoşa, Lise'in ne dediğini duymamış gibi:

"Olup bitenlere bakınca, nedense Katerina İvanovna, İvan'ı seviyormuş gibi geldi bana," dedi. "İşte o zaman, o saçma sözü söyledim... Şimdi ne olacak?"

Lise:

"Canım kime ne olacak söylesenize? Kime ne olacak," diye bağırdı. "Anne! Ölmemi mi istiyorsunuz Allah aşkına! Size soru soruyorum, bana karşılık vermiyorsunuz."

Bu sırada hizmetçi koşarak içeriye girdi.

"Katerina İvanovna fenalık geçiriyorlar. Ağlıyorlar... Kriz geçiriyorlar, kendilerini oradan oraya atıyorlar."

Lise bu sefer endişe dolu bir sesle:

"Ne oluyor!" diye bağırdı. "Anne şimdi o değil, ben kriz geçireceğim!"

"Lise Allah aşkına bağırma! Kendini üzme öyle! Sen daha büyüklerin bildiği her şeyi bilmemen gereken yaştasın. Şimdi gelir, sana öğrenebileceğin kadarını anlatırım. Ah Allahım! Koşuyorum, koşuyorum... Kriz geçiriyorsa, bu iyiye işarettir Aleksey Fyodoroviç. Çok iyi bir şeydir kriz geçirmesi. Bunun öyle olması gerekiyordu. Bu gibi durumlarda ben her zaman kadınlara karşı olmuşumdur. Bütün o isteri krizlerine de, kadınların gözyaşı dökmelerine de karşıyımdır. Yuliya koş, söyle hemen geliyorum! İvan Fyodoroviç'in öylece çıkıp gitmesine gelince; bundan Katerina İvanovna'nın kendisi suçludur. Ama o buradan gitmeyecektir. Lise! Allah aşkına bağırma! Ha, evet, bağıran sen değilsin, ben bağırıyorum! Anneciğini bağışla. Ama öyle seviniyorum, öyle seviniyorum ki! Hem fark ettiniz mi Aleksey Fyodoroviç, demin İvan Fyodoroviç buradan çıkarken ne kadar toy, ne kadar körpe görünüyordu. Aklından ne geçiyorsa hepsini bir çırpıda söyledi ve öylece çıkıp gitti! Ben onun ağır, ciddi, okumuş bir bilim adamı, bir akademisyen olduğunu düşünürdüm. Oysa o birden öylesine ateşli, öylesine sıcak, öylesine içten, öylesine çocuksu bir tavırla, evet hem beceriksiz hem de saf bir tavırla konuştu ki... ve bütün bunlar o kadar güzel ki! Sanki siz... Hem o Almanca şiiri de söyledi, tıpkı sizin gibi! Her neyse, ben kaçıyorum Aleksey Fyodoroviç, kaçıyorum... Hemen gidip o görevi yerine getirin ve çabucak dönün. Lise! Bir şey istiyor musun? Allah aşkına Aleksey Fyodoroviç'i bir dakika olsun tutma, zaten hemen yanına dönecektir."

Bayan Hohlakova nihayet koşarak gitti. Alyoşa, Lise'in bulunduğu odanın kapısını açmak istedi. Ama Lise:

"Sakın ha!" diye bağırdı. "Artık ne yaparsanız yapın, buraya giremezsiniz! Ne söyleyecekseniz kapının öbür tarafından söyleyin. Neden melekliğe terfi ettiniz bakalım? Benim öğrenmek istediğim tek şey bu!"

"Korkunç bir saçmalık yaptığım için Lise! Allahaısmarladık!"

"Böyle gidemezsiniz!" diye bağıracak oldu.

"Lise! Benim büyük bir derdim var! Hemen döneceğim, ama gerçekten, çok, çok büyük bir üzüntüm var."

Alyoşa bunu söyledikten sonra koşarak odadan çıktı.

VI

KULÜBEDEKİ ACILAR

ALYOŞA'NIN gerçekten büyük bir üzüntüsü vardı. Hem de öyle bir üzüntü ki, o zamana kadar böylesini pek az duymuştu. Durup dururken bir çıkış yapmış, "saçmalamıştı". Hem de nasıl bir konuda: aşk konusunda. Kızararak kendi kendine belki yüzüncü defa 'Ah, utansam da hiçbir önemi yok; utanç sadece benim cezamdır! Asıl dert şu: Şimdi benim yüzümden muhakkak yeni felaketler olacak! Oysa staretz beni herkesi barıştırmak, birleştirmek için göndermişti. İnsanlar böyle mi birleştirilir?' diye söyleniyordu.

Bu sırada birden tekrar "elleri nasıl birleştirdiğini" hatırladı ve gene içinde büyük bir utanç duydu. Sonunda, 'Hiç olmazsa bütün bunları içimden geldiği gibi yaptım. Ama bundan böyle daha akıllıca davranmak gerekir,' diye karar verdi, hatta düşüncelerinden böyle bir sonuç çıkarmasına sevinerek gülümsedi.

Katerina İvanovna'nın Alyoşa'yı gitmekle görevlendirdiği yer Ozernaya Sokağındaydı. Ağabeyi Dmitriy ise hemen orada, yolun üzerinde, Ozernaya Sokağından biraz ilerideki bir yan sokakta oturuyordu. Alyoşa önce ona uğramaya karar verdi. Ne olursa olsun yüzbaşının evine gitmeden ona uğramalıydı; bununla birlikte ağabeyini evde bulamayacağını hissediyordu. Onun belki de kendisinden saklanmaya çalışacağından kuşkulanıyordu. Ama ne yapıp edip onu bulmalıydı. Asıl önemlisi, zaman akıp gidiyordu: Manastırdan çıktığı andan beri ölüm döşeğinde yatan staretz, aklından bir saniye için olsun çıkmıyordu.

Katerina İvanovna'nın vermiş olduğu görevle ilgili olarak bir durum daha vardı ki Alyoşa'yı çok meraklandırmıştı. Katerina

İvanovna o yüzbaşının yanında ağlayarak koşan ve öğrenci olan küçük oğlundan söz ettiği sırada, Alyoşa'nın zihninden bir düşünce geçmişti. O küçük herhalde bir süre önce, hangi davranışıyla onu kızdırmış olduğunu sorduğu sırada parmağını ısıran çocuktu. Şimdi Alyoşa nedenini bilmeden buna kesinlikle inanıyordu. Böylece kendini başka düşüncelerle oyalamaya, dikkatini başka konular üzerine çevirmeye, sebep olduğu "felaketi" düşünmemeye, pişmanlık duyarak kendine işkence etmemeye ve bir şeyler yapmaya karar verdi. Zaten olması gereken neyse o olacaktı! Bu düşünce ona cesaret verdi. Bu arada, ağabeyi Dmitriy'e gitmek için yan sokağa sapınca, karnının acıktığını hissederek babasından almış olduğu küçük ekmeği cebinden çıkardı, yiye yiye yürümeye devam etti. Bu ona biraz güç verdi.

Dmitriy evde değildi. Ev sahipleri olan ihtiyar marangoz, oğlu ve ihtiyar karısı, Alyoşa'ya neredeyse şüpheyle baktılar. Israrla sorduğu sorulara ihtiyar "Üçüncü gecedir evde yattığı yok, belki de bir yere gitmiştir!" diye karşılık verince Alyoşa onun kendisine tembih edildiği gibi konuştuğunu anladı. "Acaba Gruşenka'ya mı gitti? Yoksa gene Foma'da mı saklanıyor?" diye sordu. (Bunları mahsus açıkladı.) Hepsi ona korkuyla baktı. Alyoşa 'Onu kolluyorlar! Demek ki Dmitriy'i seviyorlar,' diye düşündü. 'Bu iyi bir şey.'

Sonunda Ozernaya Sokağında Bayan Kalmıkova'nın evini buldu; bu, üç penceresi sokağa bakan, bir yana devrilmiş gibi duran harap küçük bir evdi; çamurlu avlusunun ortasında tek bir inek duruyordu. Avludan taşlığa bir kapı açılıyordu. Taşlığın sol tarafında ihtiyar ev sahibiyle geçkin kızı oturuyordu; galiba ikisi de sağırdı. Alyoşa, yüzbaşıyı birkaç kez sorduktan sonra, biri en sonunda kiracılarını sorduğunu anlayarak parmağıyla taşlığın öbür tarafında temiz bir kulübeye açılan kapıyı işaret etti. Yüzbaşının kirayla tuttuğu ev, gerçekten bir izbeden başka bir şey değildi. Alyoşa kapıyı açmak için demir tokmağı tutacak oldu, birden kapının öbür tarafındaki derin sessizlik onu şaşırttı. Oysa Katerina İvanovna'nın anlattıklardan emekli yüzbaşının bir aile babası olduğunu biliyordu: 'Ya hepsi uyuyor ya da belki geldiğimi işittiler de içeri girmemi

bekliyorlar. İyisi mi önce kapıyı çalayım,' diye düşündü ve kapıyı çaldı. İçeriden hemen karşılık gelmedi. Belki on saniye kadar sonra bir ses duyuldu. Biri kızgın ve gür bir sesle:

"Kimdir o?" diye bağırdı.

O zaman Alyoşa kapıyı açtı, içeri girdi. Kendini oldukça geniş ama hem insanlarla, hem de çeşit çeşit eşyalarla dopdolu bir kulübede buldu. Solda büyük bir Rus peçi* vardı. Bir ip, peçten sol köşeye kadar, bütün odayı bir baştan bir başa bölecek şekilde gerilmişti. İpe çeşit çeşit bezler asılmıştı. Her iki duvarın dibinde sağlı sollu, örme yorganlarla örtülmüş karyolalar vardı. Bunlardan soldakine, birbirinden küçük, basma kılıflı dört yastık üst üste konmuştu. Öbür karyolada küçücük bir yastık görünüyordu. Daha ileride, sağ köşede pek büyük olmayan ve perdeyle ya da çarşafla ayrılmış bir yer vardı: bu perde de bir köşeden diğer köşeye gerilmiş bir ipe ikiye katlanmış olarak asılmıştı. Perdenin öbür tarafında bir sedirle, ona yaklaştırılmış iskemlenin üzerine serili bir yatak göze çarpıyordu.

Basit köylü evlerinde görülen dört köşe tahta masa, ön köşeden orta pencereye doğru çekilmişti. Her birinde küçük, küf tutmuş yeşil dört cam olan üç pencere de sımsıkı kapalıydı; içeriye donuk bir ışık veriyorlardı. Bu yüzden hava oldukça ağırdı, etraf pek aydınlık değildi. Masanın üzerinde, pişirilmiş yumurta kalıntılarıyla bir tava, yarı yarıya yenmiş bir parça ekmek, bir de dibinde ancak bir parçacık dünya nimeti kalmış yarım litrelik bir şarap şişesi duruyordu. Soldaki karyolanın yanında, iskemlenin üzerinde, basma elbise giymiş, hanımefendi görünüşlü bir kadın oturuyordu. Yüzü çok zayıf ve sapsarıydı; iyice çökmüş yanakları, ilk bakışta hastalıklı bir kadın olduğunu belli ediyordu. Ama Alyoşa'yı en çok şaşırtan bu fakir hanımefendinin bakışıydı. Bu bakışta hem büyük bir ısrarla bir şeyler soran, hem de şaşılacak kadar kibirli bir anlam vardı. Alyoşa ev sahibiyle görüşürken, kadın hep aynı kibirli ve soran anlamla, o iri kahverengi gözlerini sırayla önce konuşanlardan

* Üzerine oturulacak kadar geniş soba. *-çev.*

birine, sonra ötekine dikiyordu, kendisi konuşuncaya kadar hep öyle bakmaya devam etti.

O hanımın yanında soldaki pencerenin önünde, yüzü oldukça çirkin, seyrek ince saçlı, fakir ama temiz giyimli bir genç kız duruyordu. Alyoşa içeri girdiği vakit, genç kız ona tiksintiyle bakmıştı. Sağda, gene karyolanın yanında bir dişi yaratık daha oturuyordu. Bu çok zavallı bir kızdı; gençti, yirmi yaşlarındaydı ama kambur ve kötürümdü. Sonradan Alyoşa'nın söylediğine göre ayakları kurumuştu. Koltuk değnekleri yanında, karyola ile duvar arasındaki köşedeydi. Zavallı kızcağızın iyilik dolu çok güzel gözleri Alyoşa'ya sakin sakin, yumuşak bir anlamla bakıyordu. Masanın önünde, kırk beş yaşlarında, orta boylu, kupkuru, çelimsiz, kızıl saçlı ve tıpkı salkım saçak bir hamam lifine benzeyen seyrek, kızıl sakallı bir bay oturuyor, yumurtayı bitiriyordu. (Sakalını hamam lifine benzetişi ve özellikle "hamam lifi" sözleri daha ona baktığı anda Alyoşa'nın zihninden şimşek gibi geçmişti; bunu sonradan hatırlayacaktı.) Herhalde kapının öbür tarafından: "Kimdir o?" diye seslenen oydu, çünkü orada başka bir erkek yoktu. Ama Alyoşa içeri girdiği vakit, adam masanın önünde oturduğu banktan ayağa fırladı, delik bir peçeteyle acele acele ağzını silip Alyoşa'ya doğru atıldı.

Bu arada sol köşede duran genç kız:

"Rahip, manastıra sadaka istemeye gelmiştir! Kime geleceğini nasıl da bilmiş!" dedi.

Ama Alyoşa'ya doğru fırlamış olan bay, topuklarının üzerinde birden genç kıza doğru döndü, heyecanla kesik kesik konuşarak:

"Hayır, Varvara Nikoleyevna, bu hiç de sandığınız gibi değil. Bunu bilemediniz!" diye karşılık verdi.

Sonra birden gene Alyoşa'ya döndü.

"Şimdi sorabilir miyim 'konağımıza' neden şeref verdiniz?"

Alyoşa ona dikkatle bakıyordu; bu adamı ömründe ilk kez görmüştü. Onda kesin, aceleci, sinir bozucu bir şey vardı. Gerçi biraz önce içtiği belliydi ama sarhoş değildi. Yüzünde tuhaf, aşırı bir küstahlık, aynı zamanda da gariptir, hemen belli olan bir korkaklık vardı. Uzun süre başkalarına boyun eğen, çok şeye göğüs geren,

ama fırsat verilirse birden ortaya çıkarak kendi kişiliğini kabul ettirmek isteyebilecek bir insana benziyordu. Daha doğrusu, bu adamın size şiddetli bir tokat indirmek için büyük bir istek duyuyormuş da ona vuracağınızdan korktuğu için vurmuyormuş gibi bir hali vardı.

Sözlerinde de oldukça tiz olan sesinde de köylerdeki "delilerin" saf, alaycı tınısı vardı; bir an öfkeliyken bir an sonra korkak oluyordu, bir türlü aynı hava içinde konuşmaya devam edemiyordu, sesi kesiliyordu. "Konak" tan söz ederek soru sorduğu vakit neredeyse tepeden tırnağa titriyordu; gözlerini iri iri açarak Alyoşa'ya doğru atılıp, o kadar yakınına gelmişti ki, genç adam elinde olmayarak bir adım geri çekilmişti. Adamın üzerinde koyu renk, oldukça kötü bir ketenden yapılmış ve yer yer yamalı bir palto vardı. Ayağındaki pantolonun rengi ise çok açıktı, böylesini çoktandır hiç kimse giymiyordu. Oldukça ince, kareli bir kumaştan, üst kısmı buruşmuş, bu yüzden garip bir şekilde yukarı doğru çekilmiş bir pantolondu; sanki onu küçüklükten beri giyiyordu da artık pantolon kendisine kısa geliyordu.

Alyoşa onun sorusuna:

"Ben... Aleksey Karamazov'um," diye karşılık verdi.

Ama adam Alyoşa'nın kim olduğunu daha kendini bildirmeden öğrenmiş ve bunu açıklamak istiyormuş gibi hemen sözünü keserek:

"Biliyorum efendim!" dedi. "Ben de kendimi size tanıtayım: Ben Yüzbaşı Snegiryov. Ama gene de şunu öğrenmek istiyorum, hangi düşünceyle buraya..."

"Hatır sormak için uğradım. Doğrusunu isterseniz size bir tek söz söylemek isterdim... Eğer izin verirseniz."

"O halde buyurun oturun. Lütfen 'yerleşiniz'. Eski komedilerde öyle derlerdi ya; 'lütfen yerleşiniz'..."

Yüzbaşı bunu söyledikten sonra hızlı bir hareketle boş bir iskemleyi yakaladı (bu hiçbir şeyle kaplanmamış, basit tahta bir iskemleydi), onu neredeyse odanın orta yerine koydu; sonra ona benzer bir iskemleyi kendisi için alarak Alyoşa'nın karşısına geç-

ti, önceki gibi ta yakınına oturdu. O kadar ki, dizleri neredeyse Alyoşa'nın dizlerine değecekti.

"Adım Nikolay İlyiç Snegiryov," dedi. "Eski Rus piyade yüzbaşısıyım. Gerçi kusurları yüzünden rezil olmuş bir yüzbaşıyım ama ne de olsa yüzbaşıyım işte. Bana Snegiryov diyecek yerde, slovayersov* deselerdi daha iyi olurdu. Çünkü yaşamımın ikinci yarısına bastığımdan beri slovayerslerle konuşup duruyorum. Bu, insanın düştüğü vakit alıştığı bir şeydir."

Alyoşa hafifçe güldü:

"Orası doğru, yalnız acaba insan buna elinde olmayarak mı, yoksa kendi isteğiyle mi alışır?"

"Allah bilir ya, elinde olmayarak. Ben daha önceleri bu slovayersleri hiç kullanmazdım; bir düştüm, doğrulduğum vakit artık bunlar vardı dudaklarımda. Bu kederin etkisiyle olan bir şeydir. Görüyorum ki modern sorunlarla ilgileniyorsunuz. Peki, bende merakınızı uyandıran nedir, sorabilir miyim? Çünkü misafir kabul edemeyecek bir ortamda yaşıyorum."

"Ben... bir iş için geldim."

Yüzbaşı sabırsızlıkla:

"Aynı iş için mi?" diye sözünü keserek sordu.

Alyoşa çekingen bir tavırla:

"Ağabeyim Dmitriy Fyodoroviç'le karşılaştığınız vakit olup bitenleri konuşmak için!" diye söylendi.

"Hangi karşılaşmadan söz ediyorsunuz efendim? Yoksa o malum karşılaşmamızdan mı? Öyleyse lifi, hamam lifini söyleyeceksiniz öyle mi?"

Bunu söylerken Alyoşa'ya çok yaklaşmıştı; dizleri gerçekten onun dizlerine çarptı. Dudaklarını garip bir şekilde öylesine kıstı ki, ağzı bir iplik gibi oldu.

Alyoşa:

"Hangi lif?" diye sordu.

---

* Saygı göstermek amacıyla sözcüklerin sonuna eklenen s harfinden söz ediyor. Burada dalkavukluk anlamındadır. *-ed.*

Alyoşa'nın daha önce rastladığı çocuğun artık ona yabancı gelmeyen incecik sesi köşedeki perdenin arkasından:

"O buraya beni sana şikâyet etmeye geldi, baba!" diye bağırdı. "Demin parmağını ısırdım da!"

Perde çekildi ve Alyoşa biraz önceki düşmanının köşede, tasvirlerin altında, sedirle iskemlenin üzerine serili döşeğin üzerinde olduğunu gördü. Çocuk uzanmış yatıyordu; üzerine eski paltosu, bir de eski püskü yorgan örtülmüştü. Ateş gibi yanan gözlerinden ve kızarmış yanaklarından hasta olduğu belliydi. Şimdi Alyoşa'ya hiç de biraz önceki gibi değil, korkusuzca bakıyordu, sanki "evdeyim artık, şimdi bana dokunamazsın!" demek istiyordu.

Yüzbaşı oturduğu yerden doğrulacak gibi oldu:

"Yani nasıl? Hangi parmağı ısırdın?" diye sordu. "Sizin parmağınızı mı ısırdı?"

"Evet. Benim parmağımı. Demin sokakta çocuklarla taş muharebesi yapıyordu; altı kişi birden ona taş atıyorlardı; o ise tek başınaydı. Yanına yaklaştım, bana taş attı. Hatta birini de başıma fırlattı. O zaman ona: 'Sana ne yaptım ben?' diye sordum. Birden üzerime atıldı, parmağımı ısırarak fena halde canımı acıttı. Bunu niçin yaptığını bilmiyorum."

Yüzbaşı oturduğu iskemleden kalkarak:

"Şimdi falakaya çekeceğim seni!" diye bağırdı. "Şimdi döveceğim seni."

"Ama ben şikâyet etmiyorum ki. Yalnız size olup bitenleri anlattım, o kadar. Ona dayak atmanızı istemiyorum. Hem zaten galiba hasta."

Yüzbaşı birden Alyoşa'ya doğru sanki üzerine atılmak istiyormuş gibi sert bir hareketle dönerek:

"Ona gerçekten dayak atacağımı mı sandınız? Ne yani? İlyuşeçka'yı şimdi tutup sırf hatırınız olsun diye gözünüzün önünde dövmemi mi istiyorsunuz? Nasıl emredersiniz? Bunu hemen mi yapayım?" diye söylendi. "Parmağınıza çok acıyorum, beyefendi. Ama ister misiniz İlyuşeçka'ya dayak atmadan önce sadece keyfiniz olsun diye dört parmağımı birden işte şu gördü-

günüz bıçakla gözünüzün önünde keseyim, ha? İntikam hırsını tatmin için herhalde dört parmağım yeter. Yoksa beşincisini de ister misiniz?"

Birden durakladı. Sanki nefesi tıkanmıştı. Yüzünün her noktası kımıldıyor, sağa sola çekiliyordu. Bakışında korkusuzca meydan okuyan bir anlam vardı. Kendini kaybetmiş gibiydi.

Alyoşa oturduğu iskemleden kalkmadan alçak sesle ve üzüntüyle:

"Galiba şimdi her şeyi anladım, dedi. Demek ki oğlunuz iyi kalpli, babasını seven bir çocuk; benim üzerime de size hakaret etmiş olan adamın kardeşiyim diye atıldı..."

Düşünceli düşünceli:

"Şimdi bunu anlıyorum," diye tekrarladı. "Ama ağabeyim Dmitriy Fyodoroviç yaptığı bu hakaretten ötürü pişmanlık duyuyor. Bunu biliyorum eğer buraya gelmeye fırsat bulursa ya da en iyisi sizinle aynı yerde görüşebilirse, isterseniz herkesin içinde sizden özür dileyecektir..."

"Sakalımı kopardı, yani özür dilerse iş bitiyor öyle mi? Her şey özür dilemesiyle sona erecek, böylece beni tatmin edecek öyle mi?"

"Hayır, hayır, aksine ne isterseniz onu yapacak; hem de istediğiniz şekilde!"

"Peki, ya sayın bayın aynı meyhanede (o meyhanenin adı 'Başkent'tir) ya da meydanın ortasında karşımda diz çökmesini istersem ne olacak? Gerçekten yere diz çökecek mi?"

"Evet, çökecek."

"İşte buna pes derim ben! Gözlerim yaşardı vallahi, beni duygulandırdınız! Ağabeyinizin yüksek duygularını çok iyi anlıyorum. İzin verirseniz size kendimi tam olarak tanıtayım: İşte ailem, iki kızım ve oğlum, bütün çocuklarım bunlar. Ölürsem onları kim sevecek? Sağ olduğum sürede benim gibi zavallı bir adamdan başka onları sevecek var mı? Tanrı benim gibi insanlara da büyük iyilik etmiştir. Çünkü benim gibi insanları da sevecek kimseler olmalı..."

Alyoşa:

"Ah bu sözünüz gerçekten doğru!" diye bağırdı.

Pencerede duran genç kız, tiksinerek, karşısındakini küçük gördüğünü belli eden bir anlamla, beklenmedik bir şekilde:

"Yeter artık! Dalkavukluk edip duruyorsunuz. Aptalın biri geldi mi bizi rezil ediyorsunuz!" diye bağırdı.

Babası ona emreder gibi bağırdı:

"Biraz sabredin Varvara Nikolayevna, izin verin, isteklerimi söyleyeyim!"

Ama ona bu sözlerini beğendiğini belli eden bir anlamla bakıyordu. Tekrar Alyoşa'ya döndü:

"Ne yaparsınız, bizim karakterimiz böyle!

Ve doğada hiçbir şeyi
İstemiyordu kutsamak*

Bunu bir kadının ağzından söylemeli; 'kutsamak istemiyordu'. Ama şimdi izin verirseniz size eşimi tanıtayım: İşte Arina Petrovna. Ayakları olmayan bir hanım. Kendisi kırk üç yaşlarındadır. Yürür ama pek az. Arina Petrovna basit bir ailedendir. Yüzünün çizgilerine bakın. İşte, bu da Aleksey Fyodoroviç Karamazov! Kalkın Aleksey Fyodoroviç."

Alyoşa'nın elini kendisinden hiç beklenmeyecek bir güçle tuttu, onu birden ayağa kaldırdı:

"Bir hanımefendiye tanıtılıyorsunuz, ayağa kalkmalısınız. Bu o bildiğin Karamazov değildir anacığım. Hani o şey... hımın! Hani anlıyorsun ya, o değil! Onun kardeşidir. Çok iyi özellikleri ile ün salmış kardeşi. İzin verin Arina Petrovna, izin verin anacığım. Elinizi uzatın bakayım, önce eliniz öpülsün."

Sonra, saygıyla, hatta sevgi duyarak eşinin elini öptü. Pencerede duran genç kız öfkeyle bu sahneye sırtını çevirdi. Snegiryov'un eşinin, yüzündeki o kibirli anlam birden değişti, şaşılacak kadar tatlı bir anlam belirdi.

"Hoş geldiniz Bay Çernomazov! Oturun," dedi.

"Karamazov, anacığım, Karamazov!"

Snegiryov bunu söyledikten sonra gene:

* Puşkin'in *Şeytan* şiirinden alıntıdır. -*ed.*

"Anlarsınız ya, bizim hanım basit bir aileden geliyor," diye fısıldadı.

"Eh, Karamazov olsun. Her neyse, ben ise hep Çernomazov diyorum... Otursanıza, ne diye ayağa kaldırdı sizi? Demin benim için 'ayakları olmayan bir hanım' dedi. Oysa ayaklarım var, ama şişmişler, küp gibi; ben de kupkuru oldum. Oysa ne kadar topluydum eskiden, şimdi iğne ipliğe döndüm..."

Yüzbaşı sözünü tamamlar gibi gene:

"Biz basit insanlardanız, basit insanlardan!" diye söylendi.

O zamana kadar iskemlesinde hiç konuşmadan oturan kambur genç kız birden:

"Ah baba ah!" diyerek mendille gözlerini örttü.

Pencere yanında duran genç kız:

"Gene soytarılık ediyor!" diye bağırdı.

Annesi ellerini açarak kızlarını işaret etti:

"Bakın görüyor musunuz bizde neler var!" dedi. "Yuvamızın üzerinden bulutlar geçiyor sanki, ama bulutlar geçti mi gene müzik sesleri duyulur evimizde. Eskiden orduyla ilişkim vardı, o zamanlar evimize sizin gibi birçok konuk gelirdi. Bunu herhangi bir şey için söylemiyorum. Kim kimi seviyorsa onu sevmeye devam etmeli. O zamanlar papaz yardımcısının karısı gelir şöyle derdi: 'Aleksandr Aleksandroviç çok yüksek ruhlu bir insandır. Nastasya Petrovna ise cadının biridir.' Ben de 'Eh kim kimi severse ona göre konuşur.' diye karşılık verirdim: 'Seni gidi bodur, seni gidi pis kokulu cüce.' O da bana 'Seni cezalandırmak gerekir,' derdi. Ben de ona 'Seni gidi karayılan seni! Kime öğüt vermeye kalkışıyorsun?' derdim. Bunun üzerine o, 'Ben temiz hava getiriyorum, sen ise temiz havayı kirletiyorsun' derdi. Ona 'Sor bakalım senin efendin olan o subaylara, benim ruhum temiz mi, yoksa pis mi, sor bakalım.' diye karşılık verirdim. İşte o zamandan beri bu sözler zihnimden silinmiyor: Geçenlerde, burada şimdiki gibi oturuyordum, birden baktım, paskalya haftasında buraya gelen generali gördüm. Ona 'Sayın generalim, soylu bir kadının çevresindeki havayı da temizlemesi mümkün mü?' diye sordum. 'Evet, sizde bir pencere

ya da bir kapı açmalı. Çünkü sizin havanız temiz değil,' dedi. İşte herkes aynı şeyi söylüyor. Ne demeye benim havamla ilgileniyorlar bilmem ki. Ölülerin havası daha da pis kokar. 'Ben sizin havanızı bozmuyorum,' dedim. 'Kendime ayakkabı yaptırıp gideceğim buradan. Sevgili kardeşlerim beni kötülemeyin, kınamayın beni! Nikolay İlyiç, sevgili eşim, sana karşı kusur mu işledim? Benim hayatta bir tek İlyuşkam vardır. Okuldan geldi mi beni sever. Dün bana bir elma getirdi. Bağışlayın beni evlatlarım, bağışlayın sevgili çocuklarım. Annenizi, yapayalnız olan annenizi bağışlayın. Neden birden böyle havamdan tiksinmeye başladınız bilmem ki!"

Zavallı delikadın birden hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Gözlerinden sel gibi yaşlar akıyordu. Yüzbaşı ona doğru fısıldadı:

"Anacığım, sevgilim, yeter! Yapayalnız değilsin sen! Herkes seni çok sever!"

Bunu söyleyerek iki elini öpmeye ve şefkatle yüzünü okşamaya başladı; sonra eline bir peçete alarak yüzündeki gözyaşlarını sildi. Alyoşa'ya onun da gözlerinden yaşlar fışkırıyormuş gibi göründü. Yüzbaşı birden öfkeyle ona doğru dönerek zavallı deli kadını işaret etti:

"İşte gördünüz ya, işittiniz ya!" diye söylendi.

Alyoşa:

"Evet, gördüm ve işittim," diye mırıldandı. Birden çocuk, yatağında doğruldu, ateş gibi yanan gözlerini babasına dikti:

"Baba, baba, yoksa sen onunla... Bırak onu baba," diye bağırdı.

Varvara Nikolayevna öbür köşeden artık büsbütün kızmış olarak:

"Yeter artık canım, dalkavukluk etmeyin, o saçma hareketlerinizle gösteriş yapmayın. Hiçbiri, hiçbir zaman sonuç vermez!" diye bağırdı, üstelik ayağını yere vurdu.

"Bu sefer kızmakla gerçekten haklısınız Varvara Nikolayevna. İstediğinizi hemen yerine getireceğim. Haydi bakalım, şapkacığınızı başınıza geçirin Aleksey Fyodoroviç, ben de şuradaki kasketi alayım, buradan gidelim. Size ciddi bir söz söylemeliyim. Ama bu dört duvar arasında değil. O oturan kızcağız yok mu, benim kızım-

dır. Nina Nikolayevna'dır adı efendim. Size tanıtmayı unuttum. Gökten inme melektir. İnsanların arasına inen bir melek... Bunun ne demek olduğunu anlarsınız."

Varvara Nikolayevna öfkeyle:

"Şuna bakın, tepeden tırnağa titriyor! Sanki sıtmaya tutulmuş!" diye söylenmeye devam ediyordu.

"O demin bana soytarı diyerek ayağını yere vuran var ya, o da gökten inme melektir ve bana öyle demekte haklıdır. Haydi gidelim Aleksey Fyodoroviç, şu işi bitirelim."

Alyoşa'nın elini tuttu, onu odadan sokağa çıkardı.

VII

VE TEMİZ HAVADA

"HAVA temizmiş... oysa bizim 'konak'ta hava gerçekten temiz değildir, hem de her anlamda... Şöyle yürüyelim beyefendi. Size, ilginizi çekecek şeyler söylemeyi çok isterfim."

Alyoşa:

"Benim de sizinle çok önemli bir işim var," dedi. "Yalnız söze nereden başlayacağımı bilemiyorum."

"Benimle bir iş görüşeceğinizi anlamamaya imkân var mı? İşiniz olmasaydı, bizim eve adımınızı atmazdınız. Yoksa gerçekten çocuğu şikâyet etmeye mi geldiniz? Eğer öyleyse, bu inanılacak şey değil. Ha, söz açılmışken söyleyeyim; içerideyken size her şeyi açıklayamazdım, burada ise şimdi bütün o sahneyi anlatacağım.

Sizin anlayacağınız, bizim hamam lifi daha gürdü; daha bir hafta önce bile öyleydi... Yani sakalımı söylüyorum; benim sakalıma 'hamam lifi' diyorlar; öğrenciler takmış bu adı ona. İşte, şöyle oldu efendim: ağabeyiniz Dmitriy Fyodoroviç beni sakalımdan tutmuş çekiyordu. Ortada hiçbir şey yokken birden kafası kızdı, etrafa saldırırken elinin altında beni buldu, meyhaneden çıkarıp meydana götürdü. O sırada öğrenciler okuldan çıkıyordu, yanlarında da İlyuşa vardı. Oğlan beni o halde görünce, bana doğru atıldı: 'Baba!

Baba!' diye bağırdı. Beni tutuyor, kucaklıyor, ağabeyinizden ayırmak istiyordu; beni böyle küçük düşürene: 'Bırakın, bırakın, bu benim babamdır, bağışlayın onu!' diye bağırıyordu. Aynen dediğim gibi bağırıyordu: 'Bağışlayın onu!' Küçük elleriyle onu da yakaladı, üstelik o eli, ağabeyinizin elini öpmeye başladı. O anda yüzünü hatırlıyorum, unutmadım, unutmayacağım da!"

Alyoşa:

"Yemin ederim ki, ağabeyim size en içten duygularla, yaptığına çok pişman olduğunu söyleyecektir, hatta bu meydanda diz çökmesi gerekse bile... Onu buna zorlayacağım, yoksa artık ağabey demem ona!"

"Yaa... Bu daha plan halinde olan bir şey demek... Demek buraya doğrudan doğruya onun isteği üzerine gelmediniz; bu davranışınız o ateşli yüreğinizin sesine kulak vermenizden ileri geliyor. Baştan öyle deseydiniz ya... Madem öyle, o halde izin verin sözlerimi bitireyim, onun yüksek şövalyeliğinden, bir subay olarak nasıl soylu bir kişi olduğundan söz edeyim: O sırada kendisi için öyle demişti. Sonra beni hamam lifinden tutup sürüklemekten vazgeçti, serbest bıraktı: 'Sen subaysın, ben de subayım,' dedi. 'Eğer namusuna güvendiğin bir düello şahidi bulursan gönder, bu hakareti silmeye hazırım. Gerçi alçağın birisin ama...' İşte bana böyle dedi. Gerçekten bir şövalye ruhu var onda! O zaman İlyuşeçka ile birlikte oradan uzaklaştık, ailemizi lekeleyen bu tablo da İlyuşa'nın ruhunda bir daha silinmeyen bir iz olarak kaldı. Bu durumda artık soylu insanlar olarak kalabilir miydik? Siz söyleyin, demin 'konağımızı' ziyaret buyurduğunuz sırada orada ne gördünüz efendim? İçeride üç hanımefendi oturuyor; biri yarım akıllı, öbürü ayaksız bir kambur, üçüncüsü de de ayaklı ama bu sefer aşırı derecede zeki olan biri... Fakülteye devam ediyor, gene Petersburg'a gitmek için can atıyor; orada Neva kıyılarında Rus kadınının haklarını savunacak. Artık İlyuşa'dan söz etmiyorum. O ancak dokuz yaşında. Kimsesiz, yapayalnız sayılır. Ben öldüm mü bu zavallıların durumu ne olacak, sorarım size? Eğer onu dediği düelloya davet etsem ve o beni hemen öldürse, o zaman ne olacak? Bütün bu zavallıların

durumu ne olur o zaman? Daha kötüsü, eğer beni öldürmez de ya sadece sakatlarsa? O durumda artık çalışamam, öyleyken gene de ağzıma bir iki lokma atmam gerekecek; peki onları kim besleyecek? Yoksa İlyuşa'yı okula gönderecek yerde her gün dilencilik etmeye mi göndereyim? İşte düello benim için böyle bir anlam taşıyor, saçma bir söz, başka bir şey değil efendim."

Alyoşa gözleri kıvılcımlanarak gene:

"Ağabeyim sizden özür dileyecek; meydanın ortasında ayaklarınıza kapanacak," dedi.

Yüzbaşı devam etti:

"Onu mahkemeye vermek istedim. Ama kanunlarımıza bir bakın hele; bana yapılmış bu hakarete karşılık, bunu yapmış olandan çok bir şey alabilecek miyim? Üstelik birden Agrafena Aleksandrovna beni yanına çağırttı: 'Öyle bir şeyi aklından geçireyim deme!' diye bağırdı. 'Onu mahkemeye verirsen, işi öyle bir yöne çeviririm ki, dünya alem her şeyi öğrenecek, herkes seni dalavereler çevirdiğin için dövdüğünü bilecek, o zaman onu değil, seni mahkemeye verirler.' Oysa o dalavereler kimin başının altından çıktı, bu işte kimin elinde bir alet oldum, Allah bilir. Bütün bunları o kadınla, Fyodor Pavloviç'in emri üzerine yapmadım mı? Sonra bana: 'Seni kovarım, bir daha yanıma sokulamazsın, benim elimden beş para kazanamazsın. O tüccarıma da söylerim (ihtiyara öyle diyor: benim tüccarım diyor) seni buradan sürdürür!' dedi. O zaman düşündüm: eğer o tüccar beni kovarsa kimden, nereden ekmek parası kazanacağım? Şunun şurasında kimim kaldı ki, o ikisinden başka?.. Çünkü babanız Fyodor Pavloviç, bu işle ilgisi olmayan bambaşka bir şeyden ötürü bana hiç güvenmiyor. Yalnız o kadar da değil, elinde imzam bulunan kâğıtlarla beni mahkemelerde süründürmek istiyor. İşte bütün bu nedenlerden ötürü sus pus oldum... Halimi de gördünüz. Şimdi izin verirseniz size şunu sormak istiyorum: İlyuşa parmağınızı gerçekten canınızı acıtacak gibi mi ısırdı? Demin fakirhanede bu işin ayrıntılarına girmek istemedim artık..."

"Evet, çok canım acıdı, hem çok öfkelenmiştim. Çocuk, Karamazov'lardan olduğum için, intikamınızı benden aldı: Şimdi bunu

apaçık anlıyorum. Ama onun öğrenci arkadaşları ile yaptığı taş muharebesini bir görseydiniz! Bu çok tehlikeli bir şey, çocuklar onu öldürebilir. Çocuk onlar, akılları ermiyor ki... Taş fırlar, çocuğun başını delebilir."

"Öyle de oldu zaten, üzerine geldi taş... Başına değil, göğsüne, kalbinin biraz yukarısına. Bugün atmışlar taşı. Morartmış orasını. Okuldan gelmiş ağlıyor, sızlanıp duruyor, şimdi de hastalandı işte."

"Hem biliyor musunuz, önce kendisi onlara çıkışıyor, üzerlerine atılıyor. Sizin yüzünüzden öyle bir kızmış ki; çocukların dediğine göre bir çocuğu, Krasotkin adında birini kısa bir süre önce çakı ile dürtüp yaralamış..."

"Ondan da haberim var. Tehlikeli bir şey. Krasotkin burada memurdur. Belki de bu yüzden gene başıma iş açılacak..."

Alyoşa heyecanla:

"Ben size şunu öğüt vermek isterdim: bir süre için onu hiç okula göndermeyin, durulunca ya... öfkesi geçinceye kadar."

Yüzbaşı sözünü kesti:

"Öfke ha!" dedi. "Tam da üstüne bastınız, gerçekten öfke içinde! O küçücük varlıkta müthiş bir öfke var! Siz hepsini bilmiyorsunuz. İzin verirseniz size bu hikâyeyi özel olarak anlatayım. Efendim, işin özü şu: O olaydan sonra okulda bütün öğrenciler onu 'hamam lifi' diye kızdırmaya başladılar. Okul çağındaki çocuklar acıma bilmez; tek tek aldın mı melek gibidirler, ama bir araya geldiler mi, çoğu zaman acıma nedir bilmezler. İlyuşa'yı kızdırmaya başlamışlar, onun da içinde soylu bir çocuk olduğunu belli eden duygular uyanmış. Başkalarından farklı olmayan, zayıf karakterli bir çocuk bu durumda boyun eğer, babasının yüzünden utanç duyardı, bu ise tek başına hepsine karşı babasını savunmaya çalışmış. Hem babasını, hem de gerçeği, doğru olanı savunmuş. Zaten ağabeyciğinizin ellerini öperek ona, 'Babacığımı bağışlayın, babacığımı bağışlayın!' diye bağırdığı vakit neler çekmiştir, bir ben bilirim bir Allah. İşte böyle... Çocuklarımız, yani sizinkiler değil, bizim, hor görülenlerin, ama yüksek duygulu fakirlerin çocukları dünyanın ne olduğunu daha dokuz yaşındayken öğrenir. Zenginler nereden bilebilirler

bunu: Onlar öyle bir derinliğe ömürleri boyunca inemez. Benim İlyuşkam ise orada, meydanda, ağabeyinizin elini öperken gerçeğin ne olduğunu kavradı da en derin yerine indi. O gerçek, çocuğumun ta yüreğine işlemiş, ruhunda ömrünün sonuna kadar kapanmayacak bir yara açmıştır."

Yüzbaşı gene büyük bir heyecanla sanki kendini kaybetmiş gibi konuşuyordu ve bir ara "gerçeğin" İlyuşa'yı nasıl yaraladığını belirtmek için sağ yumruğunu göğsüne indirdi.

"O gün ateşler içindeydi, bütün gece sayıkladı durdu. Bütün gün benimle pek az konuştu. Çoğu zaman sustu hatta. Yalnız bir şey fark ettim: Köşeden durup durup bana bakıyor. Gerçi çoğu zaman pencereye doğru eğilerek sanki ders çalışıyormuş gibi davranıyordu ama görüyordum ki aklında ders filan yoktu. Ertesi günü kafayı çekmiştim, hem de epeyce içmiştim, ne kadar içtiğimi hatırlamıyorum. Zavallı adamın biriyim ben, üzüntümden içtim işte. O sırada anacığımız ağlamaya başlamıştı; ben onu çok severim efendim. Derdimden gittim, elimde kalan son parayla kafayı çektim. Siz beni hor görmeyin beyefendi: Rusya'da sarhoşlar en iyi yürekli insanlardır. En iyi yürekli olanlar da en çok sarhoş olanlardır. O gün yattığım vakit İlyuşka'yı bile aklımdan çıkarmıştım. Oysa tam o sabah çocuklar okulda onunla alay etmiş, 'Hamam lifi; babanı çenesindeki hamam lifinden tutup sürüklemişler, sen de yanına koştun, onu bağışlasınlar diye yalvardın,' demişler. Üçüncü gün gene okuldan gelmişti, baktım sapsarı olmuş. 'Neyin var?' diyorum, susuyor. Zaten bizim evde bunları konuşmak doğru değildi, öyle bir şey yapsaydık anacığımız da, kızlar da hemen işe karışırdı. Zaten kızlar her şeyi öğrenmiş; hem de daha ilk günü. Varvara Nikolayevna: 'Soytarılar, palyaçolar! Siz hiç aklı başında insan gibi davranır mısınız?' diye söylenmeye başlamıştı. 'Hakkınız var Varvara Nikolayevna, bizler hiç aklı başında insanlar gibi davranır mıyız?' dedim. O sefer işi bununla atlatabildim. İşte o gün akşam olunca çocuğu gezmeye götürdüm. Size şunu belirteyim ki, biz onunla, bunlar olup bitmeden önce her akşam gezmeye çıkardık. Şimdi sizinle yürüdüğümüz bu yolda gezerdik. Bizim evden çıkıp, kentin

otlağının başladığı yerdeki çitin yanında duran büyük taşa kadar giderdik. Orası ıssız, güzel bir yerdir.

İlyuşa ile yürüyorduk. Eli her zamanki gibi benim elimde... Küçümencik bir eli vardır. İncecik parmakları buz gibi soğuktu. Göğsünden hasta da ondan yavrucak. 'Baba!' dedi. 'Ne var?' dedim. Baktım gözleri ateş gibi. 'Baba, o sana neler yaptı o gün baba!' 'Eh ne yapayım İlyuşa,' dedim. 'Sakın onunla barışayım deme baba, barışayım deme. Okuldaki çocuklar söylüyor, güya o iş için sana on ruble verecekmiş,' dedi. 'Hayır İlyuşa, artık ondan ne olursa olsun para almam,' dedim. O zaman birden tir tir titremeye başladı. İki eliyle elimi yakaladı, gene öpmeye başladı. 'Baba, baba, onu düelloya davet et, okulda beni kızdırıyorlar, senin korkak olduğunu, onu düelloya çağırmayacağını, ondan on rubleyi alacağını söylüyorlar.' Bunun üzerine: 'Onu düelloya davet edemem, İlyuşa,' diye karşılık verdim. Ve ona kısaca, biraz önce bu konuda size söylediğim her şeyi olduğu gibi anlattım. Beni sonuna kadar dinledi: 'Baba, sen gene de onunla barışma e mi?' dedi. 'Ben büyüdüğüm vakit onu kendim düelloya zorlar, öldürürüm.' Gözleri pırıl pırıldı, ateş gibi yanıyordu. Eh bütün bunlardan başka ne de olsa babayım, tabii böyle bir durumda doğru bir şey söylemem gerekirdi: 'Düello da olsa, insan öldürmek günahtır,' dedim. 'Baba,' dedi, 'büyüdüğüm vakit onu yere sereceğim, kılıcımla elindeki kılıcı yere düşüreceğim. Sonra üzerine atılıp devirince kılıcımı ona doğru savurup, bak şimdi seni öldürebilirdim, diyeceğim; ama seni bağışlıyorum. İşte al sana!'

O iki gün içinde başçağızının içinde meydana gelen düşünce akışını görüyorsunuz ya, görüyorsunuz ya beyefendi. Demek o kılıçla intikam alma işini gece gündüz düşünmüş, herhalde bu işi sayıkladı da. Yalnız okuldan üstü başı yara bere içinde gelmeye başladı. Bunu üç gün önce öğrendim, bu bakımdan haklısınız; artık onu bu okula göndermeyeceğim. Öğrendim ki tek başına bütün sınıfa karşı çıkıyormuş. Herkese meydan okuyormuş, hırslanıyormuş; anlaşılan yüreği tutuştu. Bunu öğrenince onun hesabına korktum. Gene bir gün onunla geziyorduk, bana: 'Baba,' dedi, 'zenginler dünyada herkes-

ten kuvvetlidir değil mi?' O zaman: 'Evet dünyada zenginden daha kuvvetli olan yoktur,' dedim. 'Baba ben zengin olacağım, ben subay olacağım,' dedi; 'herkesi mahvedeceğim, çar da bana ödül verecek, o zaman tekrar buraya gelirim, artık kimse bir şeycik yapmaya cesaret edemez.' Bunu söyledikten sonra sustu, sonra: 'Baba bizim bu kentimiz, ne kötü bir kentmiş, baba,' diye söylendi. Dudakları hep eskisi gibi titriyordu. 'Evet İlyuşeçka, kentimiz pek de iyi bir kent değil,' dedim. 'Baba, başka bir kente gidelim, güzel bir kente, kimsenin bizi tanımadığı bir kente gidelim, olmaz mı?' dedi. 'Gideriz, gideriz İlyuşka, hele para biriktireyim,' dedim. Düşüncelerini o karanlık konulardan uzaklaştırmak için fırsat çıktığına sevinmiştim. Onunla hayal kurmaya başladık. Başka bir kente nasıl gideceğimizi, nasıl bir at, sonra da bir araba alacağımızı konuştuk. Anacığımızı ve ablalarını arabaya nasıl oturtacağımızı, nasıl üzerlerini örteceğimizi, kendimiz de nasıl arabanın yanında yürüyeceğimizi düşündük. 'Bazen seni oturturum, ben arabanın yanında yaya giderim, çünkü kendi malımız olan atı yormamak gerekir. Hepimiz oturamayız ya, işte böyle yola koyuluruz,' dedim. Bunlara çok sevindi, özellikle atın bizim olacağına ve ona bineceğine seviniyordu. Siz de bilirsiniz ki Rus çocuğu dünyaya atla gelmiş gibidir. Uzun uzun sohbet ettik. Tanrıya şükür, birazcık oyaladım onu, derdini unutturdum diye düşündüm. Bu anlattığım üç akşam önceydi. Dün ise bambaşka bir şey oldu. Sabahleyin gene o okula gitmişti. Dönüşte çok üzüntülüydü, ama pek çok üzüntülüydü. Akşam onu elinden tutup gezmeye götürdüm. Baktım susuyor, hiç konuşmuyor. Hafif bir rüzgâr başlamış, güneş bulutlanmıştı, etrafta sonbahar kokusu duyuluyordu. Hava da kararmaya başlamıştı. Yürürken ikimizi de hüzün bastı. Bir akşam önceki konuya dokunmayı düşünerek: 'İşte böyle evladım, seninle bir yola koyulduk mu,' diye söze başladım. Baktım susuyor. Yalnız elimin içinde parmacıkları şöyle bir titredi. Eyvah, iş kötü, yeni bir şeyler olmuş, diye düşündüm. Şimdi olduğu gibi işte o taşa geldik. Taşın üstüne oturdum, baktım göklerde uçurtmalar uçuyor. Oraya buraya gidiyor, kuyrukları çatır çatır sesler çıkarıyor, uğulduyor. Hemen hemen otuz kadar uçurtma vardı. Biliyorsunuz

ya, şimdi uçurtma zamanı. 'Biz de geçen yılki uçurtmayı uçuralım, zamanı geldi İlyuşa,' dedim. 'Onu bir tamir edeyim; nereye koydun o uçurtmayı sen?' Yavrucuğum susuyor, yan yan bir yere bakıyor, bana da hafifçe yan dönmüş, işte bu sırada rüzgâr uğuldamaya başladı. Tozlar havaya kalktı... Çocuk birden bana doğru atıldı, küçük kollarıyla boynuma sarıldı, beni sımsıkı kucakladı. Biliyor musunuz, gururlu ama fazla konuşmayan çocuklar, ağlamamak için uzun bir süre kendilerini tuttuktan sonra birden boşalıverir. Büyük bir dertleri oldu mu, gözyaşları öyle akmaz, birdenbire sel gibi boşanıverir. Benimki işte böyle, o sel gibi ılık ılık gözyaşlarıyla bütün yüzümü ıslattı. Sıtmaya tutulmuş gibi titreye titreye, hıçkıra hıçkıra beni çekip kucaklıyordu. Ben ise taşın üstünde öyle oturuyordum. 'Babacığım, babacığım, sevgili babacığım, o adam seni ne kadar küçük düşürdü!' Bunun üzerine ben de hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladım, ikimiz birbirimize sarılmış, tir tir titriyorduk. Çocuk, babacığım, babacığım deyip duruyordu. Ben de ona, İlyuşa... İlyuşeçka! diyordum. Hiç kimse bizi o zaman görmedi. Yalnız bir Tanrı gördü halimizi; olur ya belki bu da defterime işlenir* Bu bakımdan ağabeyinize teşekkür edin tarafımdan, Aleksey Fyodoroviç... Şimdi anladınız ya, hayır, oğlumu keyfiniz olsun diye dövemem!"

Sözünü her zaman cinaslı konuşan köy delileri gibi öfkeli bir çıkışla bitirmişti. Öyleyken Alyoşa hissediyordu ki yüzbaşı kendisine karşı güven duyuyordu; onun yerinde bir başkası olsaydı, herhalde öyle sohbet etmez, ona şimdi açıkladıklarını açıklamazdı. Bu, ağlamamak için kendini zor tutan Alyoşa'ya cesaret verdi.

"Ah, oğlunuzla barışmayı o kadar isterdim ki!" diye bağırdı. "Bunu sağlayabilseniz..."

Yüzbaşı:

"Tabii, yapabilirim bunu," diye söylendi.

Alyoşa yüksek sesle konuşmaya devam etti:

"Her neyse, şimdi bambaşka, bununla hiç ilgisi olmayan bir şeyden söz edeceğiz; dinleyin, size bir şey bildirmem gerekiyor: Benim o ağabeyim Dmitriy var ya, işte o, kendi nişanlısına, çok kibar bir

* Günah ve sevap defteri. -*çev.*

kızcağıza hakaret etti. Herhalde o kızcağızı siz de işitmişsinizdir. Onun uğradığı hakareti size açıklamaya yetkim var. Hatta bunu muhakkak yapmalıyım. Çünkü o genç kız sizin uğradığınız hakareti, sizin içinde bulunduğunuz mutsuz durumu öğrenince, benden bugün... biraz önce, size yardım olarak gönderdiği şeyi getirmemi rica etti... Ama bu yardım yalnız ondan geliyor. Onu da bırakmış olan Dmitriy'den değil; bunun Dmitriy'le hiç ilgisi yok. Bu yardım Dmitriy'in kardeşi olan benden de ya da herhangi bir başka kimseden de gelmiyor, yalnız o genç kızdan, yalnız ondan geliyor! Kendisi yaptığı yardımı kabul etmeniz için yalvarıyor. İkiniz de aynı insanın hakaretine uğradınız... Zaten o da sizi aynı hakarete uğradığı vakit hatırladı. (Hakaret o kadar büyüktü ki, onu etkiledi.) Siz de aynı hakarete hedef oldunuz! Yani anlayacağınız bunu size bir kardeş olarak gönderiyor... Kendisi de zaten bu iki yüz rubleyi, ne kadar muhtaç durumda olduğunuzu bilen bir kız kardeşten kabul eder gibi kabul etmenizi rica etti. Bunu hiçbir zaman kimse bilmeyecek. Bu konuda hiç kimse haksız yere dedikodu edemeyecek... İşte alın bu iki yüz rubleyi ve yemin ederim... Bunları kabul etmelisiniz. Yoksa... yoksa, şöyle demek gerekir: Dünyada herkes birbirine düşman olsun! Oysa dünyada birbirine kardeşçe bağlı olan insanlar da vardır... Siz yüksek bir ruha sahipsiniz; bunu anlamalısınız, anlamalısınız!"

Ve Alyoşa, yüzbaşıya o renk renk, yepyeni iki tane yüzlük rubleyi uzattı. O sırada ikisi işte o kocaman taşın yanında, çitin orada duruyorlardı ve etrafta hiç kimse yoktu. Paralar yüzbaşının üzerinde korkunç bir etki yapmış gibiydi: Birden irkildi. Ama önce yalnız şaşkınlıktan irkilmişti. Böyle bir şeyin aklından bile geçmediği ve böyle bir sonucu hiçbir zaman beklemediği anlaşılıyordu. Herhangi bir insandan hem de böyle önemli bir yardım alacağını rüyasında bile görmemişti. Paraları aldı ve bir dakika kadar hemen hiç karşılık veremedi. Yüzünde bambaşka bir anlam belirip kayboldu.

"Yani şimdi bunlar, bunca para, bu iki yüz ruble bana verildi! Aman yarabbi! Yahu ben dört yıldır bunca para görmedim. Aman yarabbi, hem de bana bunu bir kardeş olarak verdiğini söylüyor... Gerçekten öyle mi, gerçekten öyle mi?"

Alyoşa:

"Yemin ederim ki size anlattığım her şey, hepsi doğrudur!" diye bağırdı.

Yüzbaşı kızardı:

"Beni dinleyin yavrum, beni dinleyin, eğer bu parayı kabul edersem, adi bir adam sayılmayacağım, değil mi? Yani sizin gözünüzde adi bir adam olmayacağım, değil mi? Hayır Aleksey Fyodoroviç, sözümü sonuna kadar dinleyin efendim."

Aceleyle konuşuyor, ikide bir iki eliyle Alyoşa'yı tutuyordu.

"Bakın, bana bu parayı onun bir 'kardeş' olarak gönderdiğini söyleyerek bunları kabul etmem için beni inandırmaya çalışıyorsunuz. Ama bu parayı kabul edersem içinizden beni hor görmeyecek misiniz?"

"Hayır, hayır canım ne münasebet, hayır! Hazreti İsa'nın adına yemin ederim ki hayır! Hem de bunu hiç kimse, hiçbir zaman bilmeyecek: Siz, ben, o genç kız, bir hanım daha, o genç kızın candan bir arkadaşı."

"Hanım bana vız gelir! Dinleyin Aleksey Fyodoroviç, sözlerimi sonuna kadar dinleyin. Şimdi öyle bir an geldi ki, artık her şeyi sonuna kadar dinlemek gerekiyor. Çünkü siz bu iki yüz rublenin benim için ne demek olduğunu anlayamazsınız."

Fakir adam yavaş yavaş karmakarışık duygulara ve hemen hemen coşkun bir heyecana kapılarak konuşuyordu. Ne söyleyeceğini şaşırmış gibiydi. Her şeyi söylemesine fırsat vermeyeceklerinden korkuyormuş gibi, hızlı hızlı konuşuyordu.

"Bundan başka, bu para namusluca elde edildi. Böyle saygıdeğer, kutsal bir 'kardeşten' geldi. Biliyor musunuz ki şimdi anacığımızı ve Ninoçka'yı, benim kambur meleğimi, kızımı tedavi ettirebileceğim? Bize Doktor Herzenstube gelmişti. Sırf iyi yürekli bir insan olduğu için. İkisini de tam bir saat muayene etti: 'Anlamıyorum,' dedi. 'Hiçbir şey anlamıyorum'. Öyleyken bizim buradaki eczanede bulunan maden suyu (bu suyu doktor öğütledi), ona muhakkak yararlı olacaktır. Ayrıca ayakları için de banyo vermişti. Maden

suyu otuz kopek. Oysa belki kırk sürahi içmek gerekiyordu. Onun için reçeteyi aldım, rafa kaldırdım, tasvirlerin altına koydum, hâlâ da orada duruyor. Ninoçka'ya ise bir karışım içinde banyo yaptırmamızı söylemişti. Öyle bir çeşit sıcak banyo yapmalıymış. Hem de her gün, sabah akşam. Böyle bir tedavi için bizim evde para ne gezer. Hem de uşaksız, yardımsız, banyosuz ve elimizde böyle bir su olmadan bunları nasıl yapabilirdik? Ninoçka'nın ise –daha önce de söylemiştim– bütün vücudu romatizma içinde. Geceleri vücudunun sağ tarafı sızlıyor. Acı çekiyor ve inanır mısınız, o melek gibi kız, bizleri rahatsız etmemek için kendini tutuyor, uyanmayalım diye inlemiyor. Evde ne bulursak onu yeriz. O ise yalnız son kalan parçayı, artık köpeklere atılacak gibisini alır. Sanki 'Ben böyle bir parçayı yemeye hak kazanmadım, ondan sizi yoksun bırakıyorum, size yük oluyorum,' demek istiyor. İşte melek ruhlu bir insan olarak, bakışlarıyla bizlere bunları anlatmak istiyor. Biz ona hizmet ederiz, oysa bunlar ona ağır geliyor: 'Ben bunlara layık değilim, layık değilim, bunlara hakkım yok, ben sakatım, hiçbir işe yaramıyorum' demek istiyor. Hiçbir işe yaramaz olur mu, o melek gibi yumuşaklığıyla, Tanrıya yalvardığı için evimize huzur geldi. O olmasaydı, yumuşak sözler söylemeseydi, bizim hayatımız cehennem olurdu. Varya'yı bile yumuşattı. Varvara Nikolayevna'ya gelince onu da suçlamayın, o da melektir. O da hayatta kırılmıştır. Bize yaz vakti gelmişti. Yanında on altı ruble vardı. Bunları ders vererek kazanmış ve yol parası olarak, eylülde Petersburg'a dönmek için ayırmış. Biz ise paracıklarını aldık yedik. Şimdi oraya dönecek parası yok, işte böyle efendim. Zaten oraya dönemez de, çünkü bizim evde prangaya vurulmuş gibi çalışıp duruyor. Biz onu arabaya at koşar gibi işe koştuk. Herkese o hizmet ediyor. Yırtıkları yamıyor, her şeyi yıkıyor, yerleri süpürüyor, anacığımızı yatırıyor. Oysa anacığımız huysuzdur, gözü yaşlıdır, delidir! İşte şimdi bu iki yüz ruble ile bir hizmetçi tutabilirim, anlıyor musunuz Aleksey Fyodoroviç. Sevdiklerimin tedavisine girişebilirim artık. Üniversiteli kızı Petersburg'a gönderirim. Sığır eti alırım. Perhiz yemekleri yaptırırım. Aman yarabbi, ne hayal! Ne hayal!"

Alyoşa bu kadar mutluluk verdiği ve fakir adam onu mutluluğa kavuşturmalarına razı olduğu için çok seviniyordu. Yüzbaşı zihninde yeni canlanan bir hayale dört elle sarılarak gene kendini kaybetmiş gibi hızlı hızlı konuşmaya başladı:

"Durun Aleksey Fyodoroviç, durun! Biliyor musunuz ki İlyuşka ile ben şimdi hayalimizi artık sahiden gerçekleştirebiliriz: Bir at, bir de araba alırız. Hem de siyah bir at istiyordu. Onu alır, bundan üç gün önce konuştuğumuz gibi gideriz. Benim K... eyaletinde tanıdığım bir avukat var. Çocukluktan beri arkadaşım. Bana, oraya gidersem bir kâtiplik işi verecekmiş diye güvenilir bir insanla haber gönderdi. Belki de gerçekten verir. Kim bilir, belki de verir... İşte anacığımız Ninoçka'yı arabaya oturtur, İlyuşeçka'yı arabayı idare etsin diye öne yerleştiririm, kendim de yaya giderim. Hepsini de böylece götürüveririm. Aman yarabbi, aah ah, bir de unutulup kalmış borcumu ödeyebilirsem... Ama bu para belki ona da yeter. Kim bilir!"

Alyoşa:

"Yeter, yeter!" diye bağırdı. "Katerina İvanovna size daha da gönderir. Ne kadar gerekiyorsa, o kadarını gönderir. Hem biliyor musunuz benim de param var. Ne kadar ihtiyacınız varsa, bir kardeş olarak, bir dost olarak alın. Sonradan bana ödersiniz... Zengin olacaksınız, zengin olacaksınız. Hem biliyor musunuz, düşündüğünüz gibi buradan başka bir eyalete gitmekten daha iyi bir şey olamaz! Sizin kurtuluşunuz bunda. Hem asıl önemlisi, oğlunuz için çok iyi bir şey olacak... Hem bir an önce, kış bastırmadan, soğuklar başlamadan gitmelisiniz. Oradan bize yazarsınız. Böylece ömrümüzün sonuna kadar kardeş oluruz... Hayır, bu hayal değil işte."

Alyoşa neredeyse onu kucaklamak istiyordu. O kadar memnundu. Ama ona bakınca birden durakladı: Yüzbaşı boynunu uzatmış, dudaklarını ileriye doğru çıkararak kendinden geçmiş gibi sapsarı bir yüzle bir şeyler fısıldıyordu. Sanki söylemek istediği şeyler vardı; ama dudaklarından ses çıkmıyordu. O kadar ki onun bu hali korku veriyordu. Alyoşa nedense irkildi.

"Ne oluyorsunuz?"

Yüzbaşı sanki kendini uçurumdan aşağıya atmaya hazırmış gibi çılgın ve garip bir tavırla dik dik bakarak, dudaklarını da gülümsüyormuş gibi gererek:

"Aleksey Fyodoroviç... Ben... Siz..." diye mırıldanıyordu. "Ben... Siz ister misiniz, şimdi, şu anda size bir oyun oynayayım?" Bunu birden, hızlı hızlı, titremeyen bir fısıltı halinde söylemişti ve artık kesik kesik konuşmuyordu.

"Ne oyunu?"

Yüzbaşı:

"Şöyle bir oyun, hani hokus pokus derler ya..."

Hep fısıldayarak konuşuyordu; ağzı sol tarafa çekilmiş, sol gözü kısılmıştı. Gözünü hiç kırpmadan Alyoşa'ya bakıyordu. Sanki bakışı ile ona yapışıvermişti. Alyoşa büsbütün korkarak:

"Canım ne oluyorsunuz, ne oyunu?" diye bağırdı.

Yüzbaşı tiz bir sesle:

"İşte şöyle bir oyun!" diye bağırdı.

Sonra bütün bu süre içinde ve konuşmanın başından sonuna kadar başparmağıyla işaret parmağının arasında uçlarından tuttuğu paraları müthiş bir kızgınlıkla buruşturdu ve yumruk yaptığı sağ eliyle sımsıkı kavradı. Tiz bir sesle Alyoşa'ya:

"Gördünüz mü, gördünüz mü?" diye bağırdı.

Sapsarı olmuş, kendini kaybetmişti, birden yumruğunu yukarıya kaldırdı, var gücüyle buruşuk iki kâğıt parayı kumların üzerine fırlattı. Sonra parmağıyla onları işaret ederek gene tiz bir sesle:

"Gördünüz mü?" diye bağırdı. "İşte bu kadar!"

Birden sağ ayağını kaldırdı, vahşice bir öfkeyle paraları topuğuyla ezmeye başladı. Her vuruşta nefes nefese bağırıyordu:

"İşte alın paralarınızı! İşte alın paralarınızı! İşte alın paralarınızı! İşte alın paralarınızı!.."

Birden geriye doğru fırladı ve Alyoşa'nın karşısında dimdik durdu. Tepeden tırnağa anlatılmaz bir gurur içindeydi. Eliyle havayı dağıtır gibi:

"Sizi buraya gönderenlere şunu bildirin ki, hamam lifinin şerefi satılık değildir!" diye bağırdı.

Sonra hızla arkasını döndü ve koşmaya başladı; ama daha beş adım gitmemişti ki, olduğu yerde döndü ve birden Alyoşa'ya el salladı. Ama beş adım daha gittikten sonra, son kez tekrar arkasına baktığı vakit, bu sefer çarpılmış dudaklarında bir gülüş yoktu. Aksine bütün yüzü gözyaşları içindeydi. Ağlayarak, kesik kesik hıçkıra hıçkıra, hızlı hızlı:

"Eğer düştüğüm o utanç verici durum karşılığında sizden para alsaydım, oğluma ne diyecektim?" diye bağırdı.

Bunu söyledikten sonra, bu sefer artık hiç geriye bakmadan koşmaya başladı. Alyoşa arkasından büyük bir hüzünle bakıyordu. Yüzbaşının son dakikaya kadar paraları buruşturup yere fırlatacağını kendisinin de bilmediğini gayet iyi anlamıştı. Koşan adam bir kez olsun arkasına bakmadı. Alyoşa zaten onun öyle yapacağını biliyordu. Peşinden koşup onu çağırma isteğini de duymuyordu.

Bunun nedenini de biliyordu. Yüzbaşı büsbütün gözden kaybolduktan sonra Alyoşa her iki yüzlüğü de yerden kaldırdı. Paralar çok buruşmuş, iyice ezilmiş ve topukla ta kumların içine bastırılmıştı. Ama parçalanmamışlardı. Hatta Alyoşa onları açıp düzelttiği vakit, yepyeniymişler gibi bir hışırtı oldu. Alyoşa onları düzelttikten sonra üst üste koyup katladı, cebine koydu; kendisine verilen görevi ne kadar başarıyla yerine getirdiğini Katerina İvanovna'ya bildirmeye gitti.

Beşinci Kitap

PRO VE CONTRA*

I

SÖZLEŞME

ALYOŞA'YI gene önce Bayan Hohlakova karşıladı. Kadın acele ediyordu; önemli bir şey olmuştu: Katerina İvanovna'nın isteri krizi bayılmayla sonuçlanmış, sonra da genç kadına "korkunç" bir bitkinlik gelmişti. Yatağa düşmüş, gözleri kaymış, sayıklamaya başlamıştı. Şimdi de ateşi yükselmişti. Hemen Herzenstube'ye ve teyzelerine haber vermişlerdi; teyzeleri gelmişti bile. Herzenstube ise hâlâ görünürde yoktu. Hepsi Katerina İvanovna'nın odasında oturuyor, bekliyordu. Bir şeyler olacaktı. Katerina İvanovna hâlâ kendinde değildi. Ya bir de nöbet başlarsa?

Bayan Hohlakova bunları bağırarak söylerken yüzünde ciddi, korku dolu bir ifade vardı. Daha önce olanlar ciddi değilmiş gibi, her sözün arkasından "Bu artık ciddi, bu ciddi!" deyip duruyordu. Alyoşa onun anlattıklarını üzüntüyle dinledi; sonra ona kendi başından geçenleri anlatmaya koyuldu. Ama Bayan Hohlakova daha Alyoşa konuşmaya başlar başlamaz sözünü kesti, vakti yoktu. Ondan Lise'in odasında oturmasını ve kendisini orada beklemesini rica ediyordu.

Aleksey'in kulağına fısıldayarak:

"Ah, sevgili Aleksey Fyodoroviç, o Lise yok mu?" dedi. "Demin tuhafıma giden bir söz söyledi, beni şaşırttı, aynı zamanda

* (Lat.) Lehte ve aleyhte. -*ed.*

duygulandırdı da. Bu yüzden ne yapsa, onu yürekten bağışlıyorum. Düşünün bir kez; siz gider gitmez, birden, dün de bugün de sizinle alay etmiş gibi içten gelen bir pişmanlık duymaya başladı. Ama o sizinle alay etmemişti, yalnız şaka yapmıştı. Hem o kadar ciddi bir pişmanlık duyuyordu ki, neredeyse ağlayacaktı; o kadar üzüldü ki, şaştım kaldım! Oysa şimdiye kadar benimle alay ettiği vakit hiç de öyle ciddi bir pişmanlık duymamıştı. Hoş, bunu hep şakadan yapardı ya. Biliyorsunuz, Lise benimle her an şaka eder. Ama şimdi ne yapsa ciddi... her davranışı ciddi oluyor şimdi. Sizin düşüncenize de çok önem veriyor Aleksey Fyodoroviç. Onun için eğer imkân varsa ona darılmayın, onu suçlamayın. Ben ne yapsa onu hoş görüyorum, hep öyle yapıyorum. Çünkü öylesine zeki bir çocuktur ki! İnanır mısınız, demin sizden söz ederken çocukluk arkadaşı olduğunuzu söyledi. Düşünün bir kez, en ciddi arkadaşı sizmişsiniz. Peki ya ben ne oluyorum? Onun bu konuda aşırı denecek kadar derin duyguları, hatta anıları var. Asıl önemli olan da söylediği o cümleler, o sözlerdir. İnsanın hiç beklemediği bir anda öyle beklenmedik sözler söyler ki... Örneğin, geçenlerde bir çamdan söz etti. Bahçemizde, Lise daha küçücükken bir çam vardı. Belki de hâlâ orada duruyordur. Onun için şimdi geçmiş zamanı kullanmak doğru olmaz belki. Çamlar insanlar gibi değildir; onlar uzun bir süre değişmez Aleksey Fyodoroviç. Lise bana, 'Anne, o çamı düşte gibi hatırlıyorum,'* dedi. Daha doğrusu 'Çamı düşteymişim gibi hatırlıyorum,' dedi. Bunu biraz başka türlü söylemişti. Çünkü bu işin içinde bir karışıklık var. Zaten çam aslında anlamsız bir sözcük. Ama bana bu konuda o kadar orijinal bir şeyler söyledi ki, şimdi söylediklerini imkânı yok anlatamam. Zaten hepsini unuttum. Her neyse! Güle güle, çok sarsıldım ben. Galiba aklımı kaçırıyorum. Ah, Aleksey Fyodoroviç, ömrümde iki kez aklımı kaçırdım; beni tedavi ettiler. Siz Lise'in yanına gidin. Ona cesaret verin. Ona her zaman nasıl güzel güzel cesaret verirdiniz!"

---

* Rusça Sosna (çam) ve So sna (düşte) kelimeleriyle oyun yapılıyor. *-ed.*

Kapıya yaklaştı:

"Lise!" diye bağırdı. "İşte o kadar gücendirdiğin Aleksey Fyodoroviç'i getirdim. Hem de sana artık hiç kızmıyor. İnan bana! Tersine, senin öyle şeyleri nasıl olup da düşündüğüne hayret ediyor."

"Merci, maman! Giriniz Aleksey Fyodoroviç!"

Alyoşa girdi. Lise, garip bir utançla ona bakıyordu; birden kıpkırmızı oldu. Nedense utanıyordu. Böyle durumlarda her zaman olduğu gibi, asıl konuyla hiç ilgisi olmayan bir şeyden söz ederek hızlı hızlı konuşmaya başladı. Sanki o anda kendisini yalnız o konu ilgilendiriyordu.

"Annem demin durup dururken bana o iki yüz rubleyi ve onunla ilgili olarak size verilen görevi anlattı Aleksey Fyodoroviç... O zavallı subaya giderek yerine getireceğiniz görevi... Aynı zamanda o subaya yapılan hakaretin feci hikâyesini de anlattı. Gerçi annem bir şeyi doğru dürüst anlatamaz; hep bir konudan diğerine atlar. Ama ben onu dinlerken ağladım... Peki, ne oldu, nasıl oldu? Paraları verdiniz tabii. Şimdi o zavallı adam ne yapıyor?"

Alyoşa, sanki gerçekten zihnini asıl uğraştıran şey parayı verememesiymiş gibi:

"İşin kötüsü parayı veremedim. Bunun uzun bir hikâyesi var," diye karşılık verdi.

Lise bu arada Alyoşa'nın gözlerini öbür tarafa çevirdiğini fark etmişti; belliydi ki o da asıl konuyla ilgili olmayan şeylerden söz etmeye çalışıyordu. Alyoşa masanın önüne oturarak anlatmaya koyuldu. Ama daha ilk sözleri söylediği sırada, duyduğu utanç geçti. Anlattıklarının heyecanına Lise'i de kaptırmıştı. Şiddetli bir duygunun ve biraz önceki olağanüstü izlenimlerin etkisi altında konuşuyordu. Bu yüzden her şeyi ayrıntılarıyla birlikte çok güzel anlattı. Eskiden de, Moskova'da ve Lise daha çocukken, Alyoşa ona gidip ya biraz önce başından geçenleri, ya bir kitapta okuduğunu ya da çocukluğunda yaşayıp da hatırladığı herhangi bir şeyi anlatmaktan hoşlanırdı. Hatta bazen ikisi hayal kurar, birlikte hikâyeler uydururlardı. Ama onlar çoğu zaman neşeli, gülünç hikâyelerdi.

O sırada ikisi de, iki yıl önce Moskova'da geçirdikleri günlere dönmüş gibiydi. Alyoşa'nın anlattığı olay Lise'i aşırı derecede duygulandırmıştı. Genç adam heyecanla konuşurken, Lise hayalinde "İlyuşeçka" tipini canlandırabilmişti. O zavallı adamın paraları ayaklarının altında nasıl çiğnediğini belirten sahneyi bütün ayrıntılarıyla anlattığı sırada, Lise birden kollarını şiddetle iki yana indirdi, bastıramadığı bir öfkeyle:

"Demek paraları vermediniz, demek kaçıp gitmesine fırsat verdiniz!" diye bağırdı. "Aman Tanrım! Hiç olmazsa siz de arkasından koşup ona yetişseydiniz..."

Alyoşa iskemleden kalkarak odanın içinde dolaştı:

"Hayır Lise, koşmadığım daha iyi oldu," dedi.

"Nasıl daha iyi? Ne bakımdan daha iyi? Şimdi ekmek parası bile bulamaz, mahvolurlar!"

"Mahvolmazlar. Çünkü bu iki yüz ruble nasıl olsa ellerine geçecektir. Kendisi nasıl olsa yarın onları alır. Yarın muhakkak alacaktır onları!"

Alyoşa oradan oraya dolaşarak düşünceli düşünceli konuşuyordu. Birden genç kızın karşısında durdu:

"Size bir şey söyleyeyim mi Lise; ben bu işte bir yanlış yaptım ama bu yanlışım durumu daha iyiye çevirdi."

"Nedir o yanlış? Hem neden durumu iyiye çevirdi?.."

"Nedenini söyleyeyim, bu adam korkak ve zayıf karakterlidir. Çok acı çekmiş ve o kadar iyi yürekli bir insan ki... Şimdi işte hep şunu düşünüyorum: Acaba neye gücendi de öyle birden paraları ayaklarının altında çiğnemeye başladı? Çünkü bana inanın, kendisi de son dakikaya kadar onları ayaklarının altında çiğneyeceğini bilmiyordu. Şimdi bana öyle geliyor ki onu bu işte gücendiren birçok şey var... Zaten onun durumunda olan bir insan için başka türlü olamazdı... Önce benim yanımda, paraya aşırı derecede sevindiği ve bu sevincini benden gizlemediği için gururu incinmiştir. Eğer o kadar fazla sevinmeseydi, bunu belli etmeseydi, nazlanmaya kalkışsaydı, başkalarının yaptığı gibi parayı alırken mırın kırın etseydi, eh o zaman belki buna dayanabilir, parayı da alabilirdi. Oysa

buna pek içten sevindi, işte gururunu yaralayan şey bu! Ah, Lise! O dürüst ve iyi yürekli bir insan. Ama bu gibi olaylarda asıl felaket de budur! Hep gücünü yitirmiş, zayıf bir sesle konuşuyordu; hızlı hızlı söylüyordu sözlerini. Hem de hep incecik bir sesle 'hihihi' diye gülüyor, belki de ağlıyordu... Evet, doğrusu ağlıyordu; bu işe o kadar memnun olmuştu ki... Kızlarından da söz etti... Başka bir kentte, kendisine verecekleri işi anlattı... Sonra içindekileri döker dökmez, bana ruhunu olduğu gibi gösterdiği için utanç duydu. O zaman benden nefret etmeye başladı. Çünkü o utanan fakirlerdendir. Gururunu asıl kıran şey, beni çabucak bir dost olarak kabul etmesi, çabucak bana kendini teslim etmesiydi; daha önce üzerime atılacak gibi oluyor, beni korkutuyordu. Ama parayı görünce birden beni kucaklamaya başladı. Hatırlıyorum, hep beni kucaklıyor, bana sarılıyordu. Herhalde bu şekilde davranırken küçük düştüğünü hissetmiştir. Ben de tam o sırada bir yanlış, çok önemli bir yanlış yaptım. Ona, başka bir kente gitmesi için para yetmezse kendisine daha da para vereceklerini; hatta kendi paramdan bile ne kadar isterse vereceğimi söyledim. İşte bu onu birden şaşırttı. Kendi kendine, 'Durup dururken neden yardımıma koşuyor?' diye soruyor gibiydi. Biliyor musunuz Lise, çevresindeki herkesin kendisine velinimetiymiş gibi bakması, gururu yaralanmış bir adama öyle ağır gelir ki! Bunu daha önce de işittim, staretz söylemişti. Ne demek istediğimi, nasıl anlatacağımı bilemiyorum; ama bunu sık sık kendim de gördüm. Ben de zaten aynı hisleri duyuyorum. Asıl önemlisi de şu: kendisi de son dakikaya kadar parayı ayaklarının altında ezeceğini bilmiyordu, ama öyle yapacağını mutlaka önceden sezmişti. Bunu kesin olarak biliyorum. Çünkü öyle coşkun bir sevinç içindeydi ki! İçinde muhakkak bir seziş vardı. İşte böyle... Bütün bunlar gerçi kötü şeyler, ama ne olursa olsun sonunda daha iyi oldu. Hatta öyle düşünüyorum ki, en iyi sonuç buydu, bundan iyisi olamazdı..."

Lise iri gözlerinde derin bir şaşkınlıkla Alyoşa'ya baktı:

"Neden, neden daha iyisi olamazdı?"

"Çünkü parayı ayaklarının altında çiğnemeseydi, bu paraları alsaydı, evine döndükten bir saat sonra, bu kadar küçük düştüğü için ağlardı. Muhakkak öyle olurdu. Ağlardı, belki de yarın sabah karanlığında bana gelir, paraları fırlatarak demin yaptığı gibi ayaklarının altında çiğnerdi. Oysa şimdi gururu yaralanmamış olarak, üstelik 'kendisini felakete attığını bildiği halde' içinde bir zafer duygusuyla yanımdan ayrıldı. Bunun için ona aynı iki yüz rubleyi yarından tezi yok kabul ettirmekten daha kolay bir şey olamaz. Çünkü kendisi şerefini ispat etmiş oldu; paraları fırlattı, ayaklarının altında çiğnedi... Onları çiğnerken benim bunları kendisine yarın tekrar götüreceğimi bilemezdi ya! Söz aramızda, bu paralara o kadar çok ihtiyacı var ki... Şimdi gurur duyuyor ama sonra mutlaka nasıl bir yardımdan yoksun kaldığını düşünmeye başlayacaktır. Gece bunu daha da çok düşünecektir, rüyasında bile görecektir. Yarın sabah ise, herhalde bana koşup özür dileyecek hale gelecektir. İşte o sırada ben ona gidip, 'Alın buyurun! Siz gururlu bir insansınız, bunu ispat ettiniz, artık bunları kabul ediniz, bizi bağışlayınız,' diyeceğim. O zaman parayı alacaktır!"

Alyoşa garip bir heyecanla, "İşte o zaman alacaktır!" diye tekrarladı. Lise ellerini çırptı:

"Ah, çok doğru! Ah, şimdi bunu iyice anladım. Müthiş bir şey! Ah, Alyoşa, nasıl oluyor da bütün bunları o kadar iyi biliyorsunuz? O kadar genç olduğunuz halde insanın içinden geçenleri biliyorsunuz... Ben olsam bunları dünyada bilemezdim..."

Alyoşa kendini kaptırdığı o heyecanla devam etti:

"Şimdi asıl önemli olan şey, bizden para aldığı halde, onu bizimle eşit durumda olduğuna inandırmaktır. Hatta bize eşit değil, bizden daha üstün bir durumda olduğuna inanmalı..."

"Evet 'üstün durumda' olduğunu düşünmeli! Çok güzel Aleksey Fyodoroviç! Devam edin, devam edin!"

"Gerektiği gibi söyleyemedim... 'Üstün durumda' dedim ama... Her neyse zararı yok, çünkü..."

"Ah, zararı yok, zararı yok!.. Özür dilerim Alyoşa! Sevgili Alyoşa... Biliyor musunuz, şimdiye kadar size karşı hemen hemen hiç

saygı duymadım... Daha doğrusu size saygı duyuyordum ama sizi kendime eşit düzeyde görüyordum. Bundan böyle ise daha üstün göreceğim... Sevgili Alyoşa, 'nükte' yaptığım için kızmayın bana sakın."

Lise, bunu hemen büyük bir heyecana kapılarak söylemişti. Devam etti:

"Ben gülünç, küçük bir kızım. Ama siz, siz... Beni dinleyin Aleksey Fyodoroviç; bu düşüncelerimizde, daha doğrusu sizin düşüncelerinizde... Hayır, iyisi mi şöyle diyeyim, bizim düşüncelerimizde o zavallı adama karşı bir küçümseme yok mu?.. Şimdi onun ruhunu böyle, sanki biz kendisinden çok yüksek insanlarmışız gibi incelememizde böyle bir hor görüş yok mu ha? Şimdi onun paraları muhakkak alacağını düşünmemizde böyle bir şey yok mu, ne dersiniz?"

Alyoşa sanki bu soruyu bekliyormuş gibi kesin olarak:

"Hayır Lise, bunda öyle bir küçümseme yok," diye karşılık verdi. "Bunu buraya gelirken ben de düşündüm. Ama siz karar verin; bizler de tıpkı onun gibi olduğumuza göre, herkes de onun gibi olduğuna göre, burada nasıl bir küçümseme olabilir? Eğer başkaları ondan daha iyi olsaydı bile, gene de daima onun durumuna düşenler olacaktı... Sizi bilmiyorum Lise, ama ben birçok bakımdan kendimi adi görüyorum. Oysa onun ruhunda bir adilik yok, aksine çok ince bir ruhu var... Hayır Lise, burada ona karşı hiçbir küçümseme yoktur! Biliyor musunuz Lise, staretz bir gün bana şöyle demişti: 'Tüm insanlara tıpkı çocuklara hizmet eder gibi hizmet etmek gerekir. Bazılarına da tıpkı hastanede yatan hastalar gibi bakmalı...'"

"Ah, Aleksey Fyodoroviç... Ah, sevgili Aleksey Fyodoroviç, bundan böyle insanlara tıpkı hastalara hizmet eder gibi hizmet edelim biz de!"

"Olur, öyle yapalım Lise. Ben hazırım. Aslında tam anlamıyla hazır sayılmam. Bazen çok sabırsız oluyorum. Bazen de olanları iyice göremiyorum. Ama siz başka türlüsünüz."

"Ah, buna inanmıyorum! Aleksey Fyodoroviç, o kadar mutluyum ki!"

"Bu sözünüz ne kadar iyi, Lise."

"Aleksey Fyodoroviç, siz şaşılacak kadar iyi bir insansınız. Ama bazen ukalaymışsınız gibi geliyor insana... Oysa insan size iyice baktığı vakit hiç de öyle olmadığınızı anlıyor."

Lise bunları söyledikten sonra birden sinirli sinirli, acele acele fısıldayarak:

"Gidip kapıya bakın, onu yavaşça açıp bakın bakalım, annem bizi dinliyor mu?" dedi.

Alyoşa gidip kapıyı araladı, sonra kimsenin kapıyı dinlemediğini söyledi. Lise gittikçe daha çok kızararak:

"Buraya gelir misiniz Aleksey Fyodoroviç?" dedi. "Elinizi verin, evet işte böyle! Dinleyin, size büyük bir açıklamada bulunmalıyım. Ben dünkü mektubu size şakadan yazmadım, ciddi olarak yazdım..."

Bunu söyledikten sonra eliyle gözlerini kapadı. Belliydi ki bu açıklamada bulunmak ona çok ayıp geliyordu. Birden Alyoşa'nın elini tuttu, ani bir hareketle onu üç defa öptü. Alyoşa sevinçle:

"Ah! Lise... Bu çok güzel bir şey!.." diye bağırdı. "Zaten ben onu ciddi olarak yazdığınıza emindim."

Lise:

"Eminmiş!.. Hah, şuna bakın hele!" diyerek Alyoşa'nın elini kendinden uzaklaştırdı; öyleyken gene de o eli bırakmamıştı. Yanakları kıpkırmızı olmuştu, kesik kesik, mutlu bir gülüşle devam etti, "Ben elini öpüyorum, o ise buna karşılık 'çok güzel' diyor."

Ama ona sitem etmekte haksızdı. Alyoşa da, büyük bir şaşkınlık ve utanç içindeydi. O da kızarmıştı. Güç bela:

"Benden hoşlanmanızı daima istedim, Lise. Ama bunu sağlamak için ne yapmak gerektiğini bilmiyorum!" diye mırıldandı.

"Alyoşa, canım, siz bana karşı hem soğuk davranıyor hem de küstahlık ediyorsunuz! Şuna bakın hele! Beni kendisine eş olarak seçmiş, ondan sonra da içi rahat etmiş! Daha ben söylemeden yazdığım mektubun ciddi olduğuna eminmiş! Şaşılacak şey! Bu bana karşı düpedüz küstahlıktır! Başka hiçbir şey değil!"

Alyoşa birden güldü:

"Ama buna kesin olarak inanmam, kötü bir şey mi yani?"

Lise, ona mutlu bir ifadeyle tatlı tatlı baktı:

"Ah, Alyoşa! Aksine bu müthiş bir şey! Çok güzel bir şey!" dedi.

Alyoşa hâlâ elini Lise'in elinden çekmemişti. Birden eğildi, genç kızı dudaklarından öptü. Lise:

"Aaa... Ne oluyorsunuz?" diye bağırdı.

Alyoşa büsbütün şaşırdı:

"Şey... Olmayacak bir şey yaptıysam özür dilerim... Ben... Biliyorum, belki de çok aptalca bir şey oldu... Siz... Siz bana soğuk olduğumu söylediniz, ben de sizi öptüm işte... Ama şimdi anlıyorum ki, bu aptalca bir şey oldu..."

Lise gülerek elleriyle yüzünü kapadı. Kahkahalar arasında:

"Hem de sırtınızda cüppe varken!" dedi.

Ama sonra birden kahkahaları kesildi ve Lise çok ciddileşti. Neredeyse sert bir tavır takınmıştı. Birden:

"Bakın Alyoşa, öpüşmelere daha vakit var, bekleyelim. Çünkü aşkı daha ikimiz de bilmiyoruz. Daha uzun bir süre beklememiz gerekiyor," diye kararını bildirdi. "İyisi mi, bana şunu söyleyin şimdi, siz ne diye benim gibi bir kızı, hasta bir küçük budalayı kendinize eş olarak alıyorsunuz? Siz ki o kadar akıllı, her şeyin o kadar derinini düşünen, hiçbir şeyi gözünden kaçırmayan bir insansınız, bunu neden yapıyorsunuz? Ah, Alyoşa, korkunç bir mutluluk içindeyim! Çünkü ben size eş olmaya değer bir kız değilim!"

"Değersiniz Lise. Ben bugünlerde manastırdan büsbütün çıkacağım. Dışarıdaki insanlara karışınca evlenmem gerekir; bunu çok iyi biliyorum. Zaten o da bana bunu emretti, öyle olunca kendime eş olarak sizden daha iyi birini bulabilir miyim? Hem beni sizden başka kim eş olarak alır? Ben bunları daha önce düşündüm. Birincisi siz beni daha çocukluğumdan tanıyorsunuz. İkincisi, sizde bende hiç bulunmayan birçok yetenek var. Siz benden daha neşeli bir insansınız; asıl önemlisi, benden daha günahsız bir varlıksınız. Oysa ben şimdiye kadar birçok, birçok şeye bulaşmışımdır... Ah, siz bunun ne olduğunu bilemezsiniz! Ben bir Karamazov'um! Her şeye gülseniz, her şeyi şakaya boğsanız, hatta benimle alay etseniz bile

bundan ne çıkar? Aksine benimle alay edin, bundan öyle memnunluk duyarım ki! Siz gülerken küçük bir kız gibi gülüyorsunuz, ama kendinizi bir din çilekeşi olarak görüyorsunuz."

"Nasıl çilekeş bir insan gibi? Nasıl yani?"

"Evet Lise, bakın demin bir soru sormuştunuz, 'Ruhunu sanki anatomi incelemesi yapar gibi incelediğimiz o zavallıya karşı içimizde bir küçümseme yok mu?' demiştiniz. Bu ancak çile çeken bir insanın sorabileceği bir sorudur... Anlıyor musunuz? Bunu bir türlü anlatamıyorum, ama aklına böyle sorular gelen bir insan acı çekebilen, acı duyan bir insandır. O tekerlekli iskemlede otururken, şimdi bile herhalde birçok şeyi düşünmüşsünüzdür..."

Lise mutluluktan zayıflamış, garip bir şekilde alçalmış, incecik bir sesle:

"Alyoşa, elinizi verin bana! Neden onu ikide bir elimden çekiyorsunuz?" diye söylendi. "Size bir şey soracağım Alyoşa, manastırdan çıkınca ne giyeceksiniz? Gülmeyin, kızmayın, bu benim için önemli, çok önemli bir şey."

"Daha ne giyeceğimi düşünmedim Lise. Ama ne isterseniz onu giyerim."

"Koyu mavi, kadife bir ceketiniz, beyaz pike bir yeleğiniz, başınızda da kül rengi yumuşak fötr bir şapka olsun istiyorum... Söyleyin, dün benim sizi sevmediğime inandınız mı? Hani dünkü mektubu yazdığımı inkâr ettiğim zaman?"

"Hayır, inanmadım."

"Ah, siz dayanılmaz bir insansınız! Sizi kimse yola getiremez!"

"Bakın, size söyleyeyim; beni şey... Galiba beni sevdiğinizi biliyordum, ama mahsus beni sevmediğinize inanmış göründüm. Bunları söylemeniz size daha kolay gelsin diye..."

"Daha kötü ya! Hem daha kötü hem de hepsinden daha iyi bir şey. Alyoşa, sizi öyle seviyorum ki! Müthiş bir şey bu! Demin siz gelmeden önce kendi kendime tahmin yürüttüm, 'Ondan dünkü mektubu isterim, bana onu sakin sakin çıkarıp verirse (ki böyle bir davranış ondan her zaman beklenebilir) o zaman beni hiç sevmiyor, hiçbir şey duymuyor, yalnız budala ve sevgime değmeyen

bir çocuktur. Eğer böyleyse ben de mahvoldum demektir.' Ama siz mektubu hücrede bırakmıştınız. Bu bana cesaret verdi işte: Onu sizden geri isteyeceğimi sezdiğiniz için hücrede bıraktınız, doğru değil mi? Onu geri vermemek için değil mi? Bildim değil mi? Öyle oldu değil mi?"

"Ah, Lise! Hiç de sandığınız gibi olmadı, mektup şimdi de yanımda, demin de yanımdaydı, şu cebimde. Bakın işte!"

Alyoşa gülerek mektubu çıkarıp onu uzaktan Lise'e gösterdi:

"Yalnız onu size vermem! Elimdeyken bakın."

"Nasıl? Demek demin bana yalan söylediniz; bir rahip olan siz yalan söylediniz..."

Alyoşa da gülüyordu:

"Belki de yalan söylemişimdir; mektubu size geri vermemek için!"

Birden büyük bir heyecanla:

"Bu mektubun benim için büyük bir değeri var," diye ekledi.

Gene kızarmıştı:

"Artık onu hiç kimseye, hiçbir zaman vermem!"

Lise ona hayran hayran bakıyordu. Tekrar:

"Alyoşa!" diye fısıldadı. "Kapıya bir baksanıza, annem oradan dinlemiyor mu?.."

"Peki Lise, bakarım. Yalnız bakmasam daha iyi olmaz mı, ha? Niçin annenizin böyle adi bir davranışta bulunacağından şüphe edelim?"

Lise öfkelendi:

"Adi davranış ne demek? Hangi adi davranıştan söz ediyorsunuz? Kapının öbür tarafından kızının sözlerini dinliyorsa, bu onun hakkıdır. Adi bir davranış değildir. İnanın bana Aleksey Fyodoroviç, ben de anne olduğum vakit, benim de böyle bir kızım olursa, ben de onun konuştuklarını mutlaka kapıdan dinleyeceğim."

"Ciddi mi söylüyorsunuz Lise? Ama bu hiç iyi bir şey değil..."

"A!.. Bunda ne kötülük var Tanrı aşkına? Eğer alelade bir sosyete dedikodusunu gizlice dinleseydim, o zaman adilik olurdu. Burada ise kendi kızı, genç bir adamla bir odaya kapanmış... Bakın Alyo-

şa, şunu aklınıza koyun ki, evlendiğimiz gün sizi de gözetlemeye başlayacağım. Bütün mektuplarınızı açıp, hepsini okuyacağım... Bundan haberiniz olsun!"

Alyoşa:

"Evet, tabii, öyleyse..." diye mırıldanıyordu. "Yalnız bu iyi bir şey değil."

"Allah Allah!.. Ne kadar da yüksekten bakıyorsunuz bana! Alyoşa, sevgili Alyoşa, ne olur daha baştan kavga etmeyelim. İyisi mi, size gerçeği olduğu gibi söyleyeyim: Tabii ki, kapıdan içeride konuşulanları dinlemek çok kötü bir şeydir. Bu bakımdan haksızım tabii. Haklı olan sizsiniz, öyleyken gene de kapıdan dinleyeceğim konuştuklarınızı!"

Alyoşa güldü:

"Dinlerseniz dinleyin. Benim hiçbir kötü davranışımı yakalayamayacaksınız..."

"Alyoşa benim sözümü dinleyecek misiniz? Bu konuda da önceden anlaşmamız gerekiyor."

"Seve seve dinlerim Lise, bundan şüpheniz olmasın. Yalnız en önemli konularda dinlemem. En önemli konularda, benimle aynı düşüncede olmasanız bile ben gene de ödevim neyi emrediyorsa, onu yaparım."

"Öyle olmalı ya. Bunu söylediğiniz için şunu belirteyim ki, ben sizin gibi yalnız en önemli konularda değil, her şeyde size boyun eğeceğim ve şu anda size bunun böyle olacağına yemin ediyorum. Her şeyde, ömrümün sonuna kadar boyun eğeceğim."

Lise, bunu heyecanla bağırarak söylemişti:

"Hem de bu bana mutluluk verecek, mutluluk verecek. Yalnız bu kadar da değil, yemin ederim ki sizin neler konuştuğunuzu gizli gizli dinlemeyeceğim, hiçbir zaman! Hiçbir mektubunuzu gizlice okumayacağım, çünkü siz haklısınız, ben değilim! Neler konuştuğunuzu gizlice dinlemek için can atacağım, bunu biliyorum; öyleyken gene de bunu yapmayacağım, çünkü siz bunu doğru olmayan bir davranış sayıyorsunuz. Siz şimdi benim için âdeta Tanrı oldunuz... Hem, dinleyin, şimdi size bir şey soracağım Aleksey Fyodo-

roviç: Neden bugünlerde hep öyle hüzünlü durdunuz? Dün de, bugün de öyleydiniz. Biliyorum sizi uğraştıran işler ve üzüntüleriniz var. Ama görüyorum ki siz bunlardan başka apayrı, garip bir üzüntü içindesiniz. Belki de gizli bir dert bu, öyle değil mi?"

Alyoşa üzüntüyle:

"Evet Lise, benim gizli bir derdim de var," dedi. "Madem bunu hissettiniz demek beni seviyorsunuz."

Lise, sesinde çekingen bir yalvarışla:

"Nedir sizin bu derdiniz? Neye üzülüyorsunuz? Bana söylemez misiniz?" diye sordu.

Alyoşa ne söyleyeceğini şaşırdı:

"Sonra söylerim, Lise... Sonra. Şimdi söylersem, belki anlaşılmaz. Zaten belki de söylemesini bile beceremeyeceğim."

"Biliyorum ki ağabeyleriniz sizi üzüyor. Onlardan başka bir de babanıza mı üzülüyorsunuz yoksa?"

Alyoşa düşüncelere dalmış gibi:

"Evet, ağabeylerime de..." diye söylendi.

Lise birden:

"Ben İvan Fyodoroviç ağabeyinizi sevmiyorum," dedi.

Alyoşa, onun bu açıklamasını oldukça şaşırarak karşıladı, ama üzerinde durmadı.

"Ağabeylerim kendilerini mahvediyor," diye devam etti. "Babam da öyle. Üstelik başkalarını da kendileriyle birlikte felakete sürüklüyorlar. Bu işin içinde geçenlerde Peder Paisiy'in belirttiği gibi, Karamazov'ları hayata bağlayan 'güç' var. Bu, bizi dünyaya bağlayan, karşı gelinmez, hiçbir yön verilmez bir güçtür. Ama bu güç Tanrıdan mı geliyor, bunu bilmiyorum. Yalnız şunu biliyorum ki, ben de bir Karamazov'um. Ben bir rahibim. 'Rahip' mi dedim? Söyleyin, sizce ben gerçekten bir 'rahip' miyim Lise? Demin, söz arasında, siz de benim bir 'rahip' olduğumu söylemiştiniz."

"Evet, söyledim."

"Öyle ama bakın belki de ben Tanrıya inanmıyorum!"

Lise, yavaşça ve onu kırmamaya çalışarak:

"Siz mi inanmıyorsunuz? Ne oldu size böyle?" dedi.

Ama Alyoşa buna karşılık vermedi. Kendisinden beklenmeyen bu sözlerde aşırı derecede gizli, aşırı derecede kendi kişiliğine bağlı, hatta kendisinin de iyice kavrayamadığı; öyleyken ona üzüntü verdiği muhakkak olan bir şey vardı:

"İşte şimdi, bütün bunlardan başka benim dostum olan biri, dünyadaki insanların en üstünü hayata gözlerini kapıyor. O insanla birbirimize ne kadar bağlı olduğumuzu, ruhlarımızın ne kadar kaynaştığını bir bilseniz Lise! Öyleyken işte artık yalnız kalıyoruz... Size geleceğim Lise! Bundan böyle hep beraber olalım."

"Evet, hep birlikte olalım, beraber olalım! Bundan böyle ömrümüzün sonuna kadar ayrılmayalım. Dinleyin, beni öpebilirsiniz, buna izin veriyorum..."

Alyoşa onu öptü:

"Haydi şimdi gidebilirsiniz. İsa yardımcınız olsun!.."

Genç kız onu haçla kutsadı:

"Çabuk onun yanına gidin! Daha sağken yetişin ona. Anlıyorum ki, sizi alıkoymakla insafsızlık etmişim. Bugün, hem onun için hem de sizin için dua edeceğim! İkimiz mutlu olacağız Alyoşa! Mutlu olacağız, değil mi?"

"Belki de, Lise..."

Alyoşa, Lise'in yanından ayrıldıktan sonra Bayan Hohlakova'nın odasına gitmeyi uygun bulmadı. Ona veda etmeden evden çıkmak üzereydi. Ama daha kapıyı açıp dışarıdaki merdivene doğru yürürken, birdenbire nereden çıktığı belli olmayan Bayan Hohlakova ile karşılaştı. Alyoşa daha söylediği ilk sözden onun kendisini orada mahsus beklediğini anladı. Bayan Hohlakova ona doğru atılarak:

"Aleksey Fyodoroviç, bu korkunç bir şey! Bunlar çocukça ve saçma şeyler: Hepsi saçma! İnşallah öyle bir şeyi hayalinizden geçirmiyorsunuz... Saçma, saçma, saçma!" dedi.

"Sakın bunu ona söylemeyin. Sonra sinirlenir. Bu da şu anda onun için zararlı olur."

"İşte bu duyduklarım aklı başında bir gencin akıllıca sözleridir. Bu sözünüzü şöyle anlayabilirim değil mi: Siz hasta olduğu için,

ona acıdığınızdan ötürü kendisi ile anlaştınız. İsteğine karşı gelmekle onu darıltmak istemiyorsunuz öyle değil mi?"

Alyoşa kesin bir tavırla:

"Yok canım, ben onunla gerçekten, ciddi olarak konuştum," dedi.

"Bu işte ciddilik olamaz! Bu akıl alacak şey değil! Bundan böyle artık sizi evimize bir daha almam! İkincisi buradan gideceğim, onu da götüreceğim, bunu böyle bilin!"

Alyoşa:

"Ama neden?" dedi. "Bu işe daha o kadar çok vakit var ki, daha belki bir buçuk yıl beklemek zorunda kalacağız."

"Ah, Aleksey Fyodoroviç! Orası tabii doğru. Böylece bir buçuk yıl içinde onunla daha bin defa darılır, ayrılırsınız. Ama ben öyle mutsuzum, öyle mutsuzum ki; bütün bunlar saçma da olsa, bu iş beni mahvetti. Şimdi ben son sahnede Famusov rolündeyim, siz Çatskiy'siniz, o da Sofya'dır.* Hem bakın ben mahsus koşup buraya, merdivene çıktım; sizinle konuşmak için. Oysa kaderi bağlayan olay, orada, merdivendeyken oldu. Her şeyi işittim. Az kalsın bayılacaktım. Demek ki bu gece olup biten bütün o korkunç şeylerin, bütün o isteri krizlerinin nedeni buydu! Kıza sevgi, annesine ölüm! Buyurun cenaze törenine! Şimdi ikinci bir şey var: Hem de en önemli olanı budur. Lise'in size yazdığı o mektup neydi? Bana gösterin onu, hemen gösterin!"

"Hayır, hayır gösteremem! Şimdi siz bana şunu söyleyin: Katerina İvanovna nasıl? Bunu muhakkak öğrenmeliyim."

"Hâlâ yattığı yerde sayıklıyor; daha kendine gelemedi. Teyzeleri de burada. Yalnız 'Ah, vah,' edip duruyor, bir de benim karşımda kuruluyorlar. Herzenstube ise, gelir gelmez o kadar korktu ki, ona ne yapacağımı, o adamı nasıl kurtaracağımı bilemedim. Doktor çağırtmayı bile düşündüm. Benim arabamla götürdüler onu. Sonra her şeyin üzerine tüy diker gibi, durup dururken bir de siz ortaya çıktınız. Gerçi biliyorum, bütün bunlara daha bir buçuk yıl var.

* A.S. Griboyedov'un (1795-1829) *Akıldan Bela* adlı oyunundan söz ediliyor. Oyunun son sahnesi merdiven üzerindedir. *-ed.*

Ama yüce olan ne varsa onun hatırı için, ölüm döşeğinde yatan staretzinizin başı için bana o mektubu gösterin Aleksey Fyodoroviç! Bir anne olarak bana gösterin onu! İsterseniz onu parmaklarınızın arasında tutun. Mektubu elinizden okuyayım!"

"Hayır, göstermem Katerina Osipovna! Lise'in kendisi izin verse bile onu size gene göstermem. Yarın geleceğim, o zaman isterseniz sizinle birçok şeyi konuşuruz. Ama şimdilik allahaısmarladık!.."

Alyoşa bunu söyledikten sonra, merdivenden koşarak inip sokağa çıktı.

II

GİTAR ÇALAN SMERDYAKOV

Zaten vakit de yoktu. Daha Lise ile vedalaştığı sırada aklına bir şey gelmişti. Düşündüğü şuydu: ondan saklandığı belli olan ağabeyi Dmitriy'i yakalamak için acaba nasıl bir kurnazlık yapmalıydı? Vakit artık erken değildi, saat üçe geliyordu. Alyoşa bütün varlığıyla bir an önce ölüm döşeğindeki büyüğüne kavuşmaya can atıyordu; ama ağabeyi Dmitriy'i görmek ihtiyacı her şeye üstün geliyordu. Alyoşa'nın zihninde her an meydana gelmeye hazır, kaçınılmaz ve korkunç bir felaketin olacağı kanısı gittikçe güçleniyordu.

Bu felaket neydi? Ağabeyine hemen o anda neyi söylemek istiyordu? Belki bunu şu an kendisi de bilmiyordu. 'Varsın koruyucum yanında bulunmadığım bir sırada hayata gözlerini kapasın,' diye düşündü. 'Hiç olmazsa, ömrümün sonuna dek kendimi belki ağabeyimi kurtarabilirdim, öyleyken kendi yuvama bir an önce dönmeyi düşünerek yanından geçip gittim diyerek suçlamayacağım. Zaten böyle davranırsam onun yüksek öğütlerine göre davranmış olacağım.'

Planı, ağabeyi Dmitriy'i hiç beklemediği bir sırada yakalamaktı. Bu da şöyle olacaktı: Bir akşam önce olduğu gibi çitin öbür tarafına geçmeli, bahçeye gitmeli, o kameriyenin altına gidip pusuda

beklemeliydi. 'Eğer orada değilse, o zaman Foma'ya da, ev sahibi kadınlara da bir şey söylemeden orada saklanmalı ve kameriyenin içinde hiç olmazsa akşama kadar beklemeli,' diye düşünüyordu. 'Eğer önceki gibi Gruşenka'nın gelişini gözetliyorsa, büyük bir ihtimalle kameriyeye gelecektir.'

Sözün kısası Alyoşa, planın ayrı ayrı noktaları üzerinde pek durmuyordu, ama o gün manastıra gitmemek zorunda kalsa bile, onu uygulamaya karar vermişti...

Her şey engelsiz olup bitti! Alyoşa, çitin öbür tarafına, hemen hemen bir akşam önceki yerden geçti ve gizlice kameriyeye doğru gitti. Kendisini görmelerini istemiyordu. Ev sahibi kadın da Foma da (eğer kendisi oradaysa) ağabeyinin tarafını tutabilir, Dmitriy'in emirlerini dinleyebilirdi; öyle olunca da Alyoşa'yı bahçeye bırakmayabilir ya da arandığını, sorulduğunu Dmitriy'e tam o sırada bildirebilirlerdi.

Kameriyede kimse yoktu. Alyoşa bir akşam önceki yerine oturup beklemeye başladı. Kameriyeyi gözden geçirdi; kameriye nedense şimdi ona bir akşam öncesinden çok daha harap görünüyordu. Hava, o akşamki gibi açıktı. Yeşil masanın üzerinde, herhalde o akşam etrafa dökülen konyak dolu kadehten kalmış yuvarlak bir iz göze çarpıyordu.

Alyoşa'nın aklından can sıkıcı bir bekleyiş sırasında her zaman olduğu gibi, boş, işe yaramaz düşünceler gelip geçiyordu. Örneğin, kendisi şimdi oraya girince, neden tam o bir akşam önceki yere oturmuştu? Niçin başka bir yere oturmamıştı? Sonunda içinde bir hüzün duydu. Endişe verici "bilinmeyen" den ötürü hüzün içindeydi. Ama oraya oturalı daha bir çeyrek saat olmamıştı ki, birden çok yakında bir yerden, birinin gitar üzerinde akort yaptığı duyuldu. Gitarı çalan, Alyoşa'dan hemen hemen yirmi adım ötede oturuyordu ya da oraya o anda yerleşmişti; daha uzakta değildi. Fundaların arasında bir yerdeydi.

Alyoşa'nın zihninde birden bir anı canlandı. Bir akşam önce ağabeyinin yanından ayrılırken, çardaktan çıkacağı sırada, fundaların arasında, bahçe duvarının yanında solda, yeşil renkte, alçak

bir bahçe bankı görür gibi olmuştu. İşte şimdi, konuklar herhalde onun üzerinde oturmuştu. Ama kimdi bu konuklar? Birden bir erkek sesi duyuldu. Biri gitarla eşlik ederek, sözleri kırıta kırıta söylüyormuş gibi uzata uzata, falsolu falsolu şarkı söylüyordu:

Dayanılmaz bir güçle,
Bağlıyım sevgilime,
Tanrı bağışlasın bizi,
Onu ve beni!
Onu ve beni!
Onu ve beni!

Ses kesildi. Ton, tam bir "uşak tenoruydu", şarkının okunuşu da, okuyanın bir uşak olduğunu belli ediyordu. Birden bir başka ses, bu sefer bir kadın sesi, şefkatle sanki bunları söyleyen utanıyormuş gibi ama aynı zamanda nazlı nazlı:

"Neden uzun bir süredir bize gelmiyorsunuz, Pavel Fyodoroviç? Neden bize hep öyle yüksekten bakıyorsunuz?"

Erkeğin sesi, gerçi nezaketle ama inatçı ve kesin bir güvenle:

"Öyle bir şey aklımızdan geçmez!" dedi.

Belliydi ki erkek kendini kadından üstün görüyordu. Kadın ise gönül çelmeye çalışıyordu. Alyoşa, 'Erkek galiba Smerdyakov,' diye düşündü. 'Sesinden öyle anlaşılıyor. Hanım da herhalde buradaki küçük evin sahibi olan kadının Moskova'dan gelen kızıdır. Uzun kuyruklu rop giyen ve Marfa İgnatyevna'dan çorba almaya gelen kadın var ya, galiba o işte!'

Kadının sesi tekrar duyuldu:

"Ben her tür şiiri severim, yeter ki sözleri birbiriyle ahenkli olsun. Neden devam etmiyorsunuz?"

Erkeğin sesi gene şarkı söylemeye başladı:

Tacı var çarımın,
Sağ olsun sevgilim,
Tanrı bağışlasın.
Onu ve beni!
Onu ve beni!
Onu ve beni!

Gene kadının sesi duyuldu:

"Geçen sefer daha güzel olmuştu," dedi. "Taç için şarkı söylerken! 'Sevdiceğim sağ olsun!' demiştiniz. O zaman daha tatlı oluyordu. Bugün herhalde öyle demeyi unuttunuz!.."

Smerdyakov:

"Şiir saçma bir şeydir," diye kestirip attı.

"A, hiç olur mu, ben şiirciklere bayılırım."

"Şiir dediğimiz, gerçekte saçmalıktan başka bir şey değildir. Bir düşünün, dünyada hiç kafiye ile konuşan insan var mı? Eğer hepimiz, hükümetin emriyle de olsa kafiyeli konuşmaya başlasaydık, çok şey söyleyebilir miydik efendim? Şiirde iş yok, Marya Kondratyevna!"

Kadın gittikçe daha cilveli bir sesle:

"Her şeye nasıl böyle akıl erdiriyorsunuz? Nasıl oldu da her konuda böyle üstün bilgilere sahip oldunuz?"

"Eğer kader bana daha çocukluktan o oyunu oynamasaydı, daha neler yapardım! Daha neler bilirdim! O zaman piç olduğum için, beni 'Pis Kokulu Lizaveta' dünyaya getirdiği için, adi bir adam olduğumu söyleyeni düelloya davet edip tabanca ile öldürürdüm! Oysa onlar Moskova'da da bunu durmadan başıma kakıp duruyordu. Dedikodusu, Grigoriy Vasilyeviç sayesinde buradan Moskova'ya yayılmıştı... Grigoriy Vasilyeviç beni doğumuma isyan ediyorum diye kınıyor. 'Sen onun rahmini parçaladın,' diyor. İmkân olsaydı, dünyaya hiç gelmemek için beni ana rahmindeyken öldürmelerine bile razı olurdum. Pazarda söylerlerdi... Anneniz bile kendisine özgü o büyük nezaketsizliğiyle bana 'onun başında koca bir saç kümesi ile dolaştığını, boyunun da iki arşından azıcık fazla' olduğunu anlatmaya kalkıştı. Neden 'azıcık' diyordu sanki? Herkesin dediği gibi 'İki arşından biraz fazla' diyemez miydi? Herhalde o sırada gözleri dolu dolu olarak konuşma isteğini duymuştu. Zaten böyle gözleri dolu dolu konuşmak mujiklere özgü bir duygululuk belirtisidir. Oysa Rus mujiği kültürlü bir insan kadar duygulu olabilir mi? Cahil olduğu için hiçbir duygusu olamaz onun! Ben daha çocukluktan o 'azıcık' sözünü işittim mi, neredeyse kendimi

duvara çarpacak hale gelirdim. Bütün Rusya'dan nefret ediyorum ben, Marya Kondratyevna!"

"Eğer orduda görevli bir subay adayı ya da gencecik bir süvari subayı olsaydınız öyle demezdiniz. Kılıcınızı çektiğiniz gibi tüm Rusya'yı savunmaya başlardınız."

"Ben orduda görevli bir süvari subayı olmayı istemek şöyle dursun, aksine tüm askerlerin yok edilmesini isterim!"

"O zaman düşman gelince kim bizi savunacak?"

"Zaten savunmak gerekli değil ki! 1812'de, Fransız İmparatoru I. Napolyon, Rusya'ya büyük bir sefer yaptı, kendisi bugünkü imparatorun babasıdır. İşte o zaman o Fransızlar bizi boyunduruğu altına alsalardı, iyi olacaktı. Böylece akıllı bir millet, oldukça aptal bir milleti boyunduruğu altına almış, kendisine bağlamış olurdu. O zaman bambaşka bir düzen olacaktı..."

"Peki, onlar kendi ülkelerindeyken bizimkilerden daha mı iyi sanki? Ben bizim o züppe gençlerimizin bir tanesini bile o İngilizlerin üç tanesine değişmem!"

Marya Kondratyevna bunu sevgi dolu bir sesle söylemişti. Herhalde bu sözlerini söylerken de en tatlı bakışı ile bakıyordu.

"Orası herkesin kendi zevkine kalmış bir şey efendim."

"Hem siz kendiniz de tıpkı bir yabancı gibisiniz. Tıpkı en soylu yabancılardan biri gibisiniz. Bunu size utancımı yenmeye çalışarak söylüyorum!"

"İşin doğrusu ahlaksızlıkta bizimkiler de onlar da birbirlerine benzer... Hepsi adidir. Aralarında yalnız şu ayırım vardır: Oradakiler rugan çizmeler içinde, bizdeki adi herifler ise fakirlik içinde, pis bir koku yaya yaya dolaşır; üstelik bunda bir kötülük görmez. Rus milletine, Fyodor Pavloviç'in çok doğru söylediği gibi dayak atmalı; gerçi Fyodor Pavloviç'in kendisi de oğulları gibi kaçık, ama sözü doğru..."

"Ama siz İvan Fyodoroviç'e karşı saygı duyuyormuşsunuz... Bunu kendiniz söylemiştiniz."

"Öyle ama beyefendi benim için 'pis kokulu bir uşak' dediler. Beni isyan edebilecek biri sayıyorlar; ama bu konuda yanılıyorlar.

Cebimde şöyle bir para olsaydı, buradan çoktan giderdim. Dmitriy Fyodoroviç davranışları ile de, aklı ile de, fakirliği ile de tüm uşaklardan daha kötüdür... Hem de hiçbir iş yapmasını bilmez. Buna rağmen gene de herkesten saygı görür. Diyelim ki, ben bulaşıkçıdan başka bir şey değilim, ama mutlu bir insanım; çünkü canım isterse Moskova'da Petrovka'da bir kafe-restoran açabilirim. Çünkü ben özel yemekleri bilirim. Oysa onlardan hiçbiri, yabancıları bir tarafa bırakalım, onlardan hiçbiri özel bir servis yapmasını bilmez. Dmitriy Fyodoroviç'in ayağında donu yok, öyleyken, en birinci kontun oğlunu düelloya çağırsın, adam onunla düello etmeye razı olur. Oysa Dmitriy Fyodoroviç'in benden üstün yönü ne ki? Benden aşırı derecede aptal olması mı? Boşu boşuna ne paralar batırmıştır!"

Mariya Kondratyevna birden:

"Kim bilir, düello ne güzel bir şeydir..." dedi.

"Ne bakımdan?"

"İnsana korku da verir cesaret de... Hele gencecik iki subay ellerinde tabanca ile bir kadın için birbirlerine ateş ederse!.. Tam tablolardaki gibi... Ah, genç kızların düello seyretmesine izin verselerdi ne iyi olurdu! Ben bir düelloyu seyretmeyi o kadar isterdim ki!.."

"İnsan kendisi nişan alıyorsa iyi, yok eğer başkası onun suratına nişan alıyorsa o zaman işte berbat bir şey olur. Öyle bir şey olursa her şeyi bırakıp kaçarsınız Marya Kondratyevna!..

"Yok canım, siz kaçar mısınız?.."

Ama Smerdyakov karşılık vermek lütfunda bulunmadı. Bir dakikalık bir sessizlikten sonra gene bir akort duyuldu ve falsolu ses, şarkının son bölümünü okuyarak havada dalgalandı:

Ne büyükse de çabam,
Uzaklaşırım ben ondan,
Keyfederim, tat alırım yaşamdan,
Başkente gider, yerleşirim oraya,
Üzülmem artık,
Çekmem hiç dert,
Aklımdan geçmez benim dert çekmek artık!

Bu sırada beklenmedik bir şey oldu. Alyoşa birden aksırdı; bankta oturanlar hemen sustu. Alyoşa kalktı, onların bulunduğu yöne gitti. Bu gerçekten Smerdyakov'du; şık giyinmiş, pomatlar sürünmüş, saçlarını hafifçe kıvırmış, ayaklarına rugan ayakkabı geçirmişti. Gitar bankın üzerindeydi. Kadın da, ev sahibi kadının kızı Marya Kondratyevna'ydı. Üzerinde, eteğinde iki arşınlık bir kuyruğu bulunan açık mavi bir rop vardı; daha genç bir kızdı, çirkin de değildi, ama yüzü yusyuvarlaktı ve müthiş çilliydi.

Alyoşa elinden geldiği kadar sakin:

"Ağabeyim Dmitriy çabuk gelecek mi?" diye sordu.

Smerdyakov, banktan ağır ağır kalktı; Marya Kondratyevna da öyle yaptı. Smerdyakov alçak sesle ve kayıtsız bir tavırla sözlerin üzerinde dura dura:

"Benim Dmitriy Fyodoroviç'ten nasıl haberim olabilir? Yanlarında bekçilikle görevli olsaydım, o zaman başka!" dedi.

Alyoşa:

"Canım, ben yalnızca biliyor musunuz diye sordum," dedi.

"Gelişleri konusunda hiçbir şey bilmiyorum, bilmek de istemiyorum."

"Oysa bana ağabeyim evde olup biten her şeyi ona bildirdiğinizi, hatta Agrafena Aleksandrovna'nın ne zaman geleceğini haber vermeyi kendisine vadettiğinizi söyledi."

Smerdyakov, ağır ağır ve hiç çekinmeden, gözlerini ona doğru kaldırdı. Yüzüne ısrarla bakarak:

"Peki, siz buraya nasıl girdiniz? Buranın kapısı bir saattir sürgülü."

Alyoşa, Marya Kondratyevna'ya doğru döndü:

"Yan sokaktan, çitin üzerinden atlayarak girdim. Bunun için sanırım ki beni bağışlarsınız. Bir an önce ağabeyimi görmem gerekiyordu."

Alyoşa'nın özür dilemesinden ötürü gururu okşanan Marya Kondratyevna:

"Ah, size hiç darılabilir miyiz?" diye sözleri uzata uzata karşılık verdi. "Dmitriy Fyodoroviç aynı şekilde sık sık kameriyeye gel-

dikleri için biz hiç farkında olmayız, bir de bakarız ki kameriyede oturuyorlar..."

"Ben de onu arıyorum şu anda! Onu görmek ya da nerede olduğunu sizden öğrenmek isterdim. İnanın ki, kendisi için çok önemli bir işi görüşmek istediğimden arıyorum onu."

Marya Kondratyevna:

"Ağabeyiniz bizlere sırlarını açmazlar ki!" dedi.

Smerdyakov gene söze karıştı:

"Ben buraya ahbap olarak uğryorum ama ağabeyiniz bana burada bile rahat vermezler, beyefendi için bitmez tükenmez sorular sorarak fena halde canımı sıkarlar: yok onların evine kim geliyor, kim gidiyor, kendilerine şu ya da bu konuda bilgi vermem mümkün mü falan filan! Hatta iki kez beni ölümle bile tehdit ettiler."

Alyoşa şaşırdı:

"Yani, nasıl ölümle tehdit?"

"Beyefendide dün sizin de gördüğünüz gibi öyle bir karakter varken başkasını ölümle tehdit bir önem taşır mı sanki? Bana, 'Eğer Agrafena Aleksandrovna'nın buradan geçmesine göz yumarsan, geceyi burada geçirirse, önce seni sağ bırakmam,' diyorlardı. Beyefendiden çok korkuyorum. Eğer korkmasaydım, onu il başkanlığına şikâyet ederdim; şikâyet etmeliydim zaten. Onun daha neler yapabileceğini Tanrı bilir!"

Marya Kondratyevna:

"Geçenlerde, 'Onu havanda döveceğim!' dediler," diye söze karıştı.

Alyoşa:

"Eh, madem 'havanda' dedi, o halde o tehdidi belki de laf olsun diye savurmuştur," dedi. "Şu anda ona rastlayabilseydim, bu konuda kendisine bir şeyler söyleyebilirdim."

Smerdyakov, birden aklına gelmiş gibi:

"Size bildirebileceğim tek şey şu," dedi, "ben buraya komşu ve ahbap olarak her zaman gelirim. Nasıl gelmeyeyim? Bundan başka, bugün İvan Fyodoroviç beni bu sabah erkenden, Dmitriy Fyodoroviç'in evine gönderdi, Ozernaya Sokağına. Mektup da

vermemişti. Dmitriy Fyodoroviç'e muhakkak şurada, meydandaki meyhaneye gelmesini söyleyecekmişim; birlikte yemek yemeleri için. Gittim ama Dmitriy Fyodoroviç'i evlerinde bulamadım. Oysa artık saat sekiz olmuştu. Gelmiş, ama çıkıp gitmiş, ev sahipleri öyle dedi. Aralarında sanki gizli bir anlaşma var. Şimdi ise kendileri, şu anda belki de kardeşleri İvan Fyodoroviç'le birlikte o meyhanede oturuyor. Çünkü İvan Fyodoroviç yemeğe eve gelmedi. Fyodor Pavloviç ise bir saat önce tek başlarına yemeklerini yediler, şimdi de uykuya yattılar. Yalnız sizden... Size yalvarırım, onlara benden söz etmeyin, benim size söylediklerimi bildirmeyin. Onlara hiçbir şey söylemeyin, çünkü bunu yaparsanız beni öldürürler..."

Alyoşa aceleyle:

"İvan ağabeyim, Dmitriy'i bugün meyhaneye mi çağırttı?"

"Evet efendim."

"Başkent meyhanesine mi? Meydandakine mi?"

"Evet, o meyhaneye efendim."

Alyoşa derin bir heyecanla:

"Belki de gerçekten oradadır!" diye bağırdı. "Teşekkür ederim Smerdyakov, bu haber benim için çok önemli, hemen oraya gideyim!"

Smerdyakov, Alyoşa'nın arkasından:

"Yalnız beni ele vermeyin!" diye seslendi.

"Yok canım, ben meyhaneye sanki rastgele girmişim gibi davranacağım. Merak etmeyin."

Marya Kondratyevna:

"Nereye gidiyorsunuz canım? Bahçe kapısını açayım size!" diye bağıracak oldu.

"Hayır, buradan kestirme oluyor, gene çitin üstünden atlayayım."

Aldığı haber Alyoşa'yı çok sarsmıştı. Hemen meyhaneye doğru yola koyuldu. Meyhaneye cüppeyle gitmek ona ayıp geliyordu. Ama içeride olup olmadıklarını merdivenden sorup öğrenmek ve onları oradan çağırtmak imkânsız bir şeydi. Alyoşa meyhaneye yaklaştığı sırada, birden pencerelerden biri açıldı, İvan ağabeyi ona yukarıdan seslendi:

"Alyoşa! Hemen buraya, yanıma gelebilir misin? Bunu yaparsan beni çok memnun edersin!"

"Tabii gelirim ama cüppemle nasıl olur?"

"Ben zaten ayrı bir odadayım, sen kapıya git, koşup seni karşılayayım..."

Alyoşa, bir dakika sonra ağabeyi ile yan yana oturuyordu. İvan tek başınaydı, yemeğini henüz bitirmişti.

III

KARDEŞLER TANIŞIYOR

Oysa İvan ayrı bir odada oturmuyordu. Burası pencerenin yanında perde ile ayrılmış bir yerdi; ama yabancılar gene de perdenin arkasında oturanları göremezdi. Meyhaneye girince ilk oda burasıydı, yan duvarın önünde bir büfe vardı. Odadan her an servis yapanlar geçip duruyordu. Müşterilerden yalnız ihtiyar, emekli bir subay köşede çay içiyordu. Buna karşılık meyhanenin öbür odalarından içkili yerlere özgü patırtı gürültüler geliyor, bağırış çağırışlar, bira şişelerinin açıldığı, bilardo toplarının yuvarlandığı işitiliyor, bir orgun uğultusu duyuluyordu.

Alyoşa biliyordu ki İvan bu meyhaneye hemen hemen hiç gitmezdi. Zaten genel olarak meyhanelere gitmeye pek hevesli olmadığını da biliyordu. Bu yüzden, 'Demek ki buraya yalnız Dmitriy ile buluşmak için gelmiş,' diye düşündü, öyleyken Dmitriy ağabeyi ortalarda yoktu.

İvan bağıra bağıra konuşarak:

"Sana balık çorbası ısmarlayayım mı yoksa başka bir şey mi istersin? Yalnız çay içerek yaşamıyorsun ya!" dedi. Kendisi de çay içiyordu.

Belliydi ki, Alyoşa'yı oraya çekebildiği için çok sevinmişti. Alyoşa neşe ile:

"Balık çorbası söyle, sonra da çay söylersin, karnım acıktı," dedi.

"Vişne reçeli de getirsinler mi? Burada reçel var. Hatırlıyor musun, küçükken Polenov'ların reçelini nasıl severdin?.."

"Demek sen de hatırlıyorsun bunu öyle mi? Eh, reçel de söyle, şimdi de severim reçeli ben..."

İvan çıngırağın kordonunu çekerek garsonu çağırdı; balık çorbası, çay ve reçel ısmarladı.

"Ben her şeyi hatırlıyorum, Alyoşa. Seni on bir yaşına gelinceye kadar hatırlıyorum; o zaman ben on beş yaşına basmak üzereydim. On beş ve on bir... Bu, öyle bir yaş ayrılığı ki bu yaşlarda kardeşler birbirleriyle arkadaşlık edemez. Seni o zaman sevip sevmediğimi bile bilmiyorum. Moskova'ya gittikten sonra da ilk yıllarda aklıma bile gelmiyordun. Sonradan Moskova'ya geldiğin vakit de galiba yalnız bir defa, bir yerde karşılaştık. Bak, dört aydır burada oturuyorum, şimdiye kadar bir araya gelip iki çift laf etmedik. Yarın gidiyorum, onun için demin burada otururken, 'Nasıl etsem de onu görebilsem, ona veda edebilsem,' diye düşünüyordum, bir de baktım önümden sen geçiyorsun..."

"Demek beni görmeyi çok istiyordun, öyle mi?"

"Evet, seni ilk ve son defa şöyle iyice tanımak istiyorum. Aynı zamanda kendimi de sana tanıtmalıyım. Sonra da çekip giderim. Bence, insanların ayrılmadan önce birbirlerini tanımaları daha iyi olur. Bütün bu üç ay boyunca, bana nasıl baktığın gözümden hiç kaçmadı; gözlerinde hep garip bir bekleyiş vardı. Ben ise bundan nefret ederim. Onun için sana yaklaşmadım. Ama sonunda sana saygı duymayı öğrendim. 'Ayağını yere sağlam basan bir adam işte!' diyordum. Şunu da bil ki, şimdi gülüyorum ama sözlerim ciddidir. Sen gerçekten ayağını yere sağlam basan bir insansın, öyle değil mi? Ben öyle ayağını sağlam basan insanlardan hoşlanırım, nereye basarlarsa bassınlar, hatta senin gibi birer küçük çocuk olsalar bile severim onları. Sonunda o senin bekleyen bakışın artık bende hiç nefret uyandırmaz oldu; aksine sevdim o bakışını senin... Bana öyle geliyor ki, neden bilmiyorum ama sen de beni seviyorsun Alyoşa, öyle değil mi?"

"Seviyorum İvan. Dmitriy ağabeyim senin için 'İvan mezardır,' diyor. Ben ise senin için, 'İvan bilmecedir,' diyorum. Şimdi bile benim için bir bilmecesin sen! Gerçi bu bilmecenin bazı parçalarını ancak bu sabah çözebildim!"

İvan güldü:

"O da ne demek öyle?"

Alyoşa da güldü:

"Söylersem darılmaz mısın?"

"Nedir Allah aşkına?"

"Demek istediğim şu: Sen de yirmi üç yaşındaki diğer gençler gibisin. Onlar gibi gencecik, körpecik, taptaze ve cana yakın bir çocuksun. Yani sözün kısası, ağzı süt kokan bir çocuktan başka bir şey değilsin!.. Şimdi söyle, seni çok mu darılttım?.."

İvan neşe ve heyecanla:

"Aksine, nasıl olup da tam üstüne bastığına şaşıyorum," dedi. "Sen Tanrı mısın? Onun evindeki o karşılaşmamızdan sonra kendi kendime hep bunu, yirmi üç yaşındaki bu delikanlının toyluğunu düşünüyordum. Sen de durup dururken içimi okuyormuşsun gibi söze bundan başladın. Şimdi şurada durmuş kendi kendime ne diyordum biliyor musun; yaşantım beni hayal kırıklığına da uğratsa, sevdiğim kadına olan güvenimi de yitirsem, bu düzenin doğru olduğuna da inanmasam, hatta aksine bu düzenin karmakarışık, uğursuz, hatta belki de bir cehennem kaosu olduğu kanısına da varsam, başıma bir insanın başına gelebilecek tüm felaketler de gelse ben gene de yaşamak isterim. Bu yaşam kadehine bir kez dudaklarımı değdirdikten sonra, biliyorum ki artık ondan ayrılamam, dibindeki son damlaya kadar içerim! Bununla birlikte, otuz yaşına doğru herhalde, içindekini sonuna dek içmesem bile o kadehi elimden atıp uzaklaşacağım... Ama nereye gideceğim, bilmiyorum! Yalnız şunu kesin olarak biliyorum ki, otuz yaşıma kadar, gençliğim tüm hayal kırıklıklarından, yaşantının içimde uyandırdığı tüm nefretlerin üstesinden gelecek. Kendi kendime birçok defa şunu sormuşumdur: Acaba şu dünyada içimdeki, o zincire vurulmaz, o belki de ayıp sayılabilecek yaşama hırsını yenebilecek bir

umutsuzluk var mı? Sonra da şu yargıya vardım: Galiba dünyada öyle bir şey yok! Ama gene de söylüyorum, yalnız otuz yaşıma kadar öyle olacak sanıyorum. Ondan sonra zaten artık kendim yaşamak istemem. Öyle geliyor bana. Daha burnunu silmesini bilmeyen, veremli bazı ahlakçılar, özellikle şairler, bu yaşama hırsını çoğu zaman adi bir şey sayar. Gerçi bu, bir bakıma katıksız bir Karamazov özelliğidir; burası doğru! Ama her şeye rağmen, içimdeki bu yaşama hırsı neden muhakkak adi olsun? Dünyamızda merkeze yönelen daha pek çok güç vardır, Alyoşa! Ben yaşamak istiyorum ve yaşıyorum, yaşamam mantığa aykırı olsa bile!

Bu düzene inanmasam da, baharda yeşeren nemli yaprakları da, mavi gökyüzünü de, neden sevdiğimi bazen hiç kestiremediğim falanca insanı da severim. İnsanlığın, çoktandır inanmaktan vazgeçtiğim ve sırf eski bir anıdır diye hâlâ yürekten bağlılık duyduğum falanca aşaması da içimde sevgi uyandırıyor. İşte! Balık çorbanı getirdiler. Afiyet olsun! Buranın balık çorbası güzeldir; iyi pişirirler onu. Ben Avrupa'ya gitmek istiyorum Alyoşa, buradan doğru oraya gideceğim. Oysa biliyorum ki orası mezarlıktan başka bir şey değildir. Yalnız mezarlıkların en, en değerlisidir, işte o kadar! Değerli ölüler yatıyor orada; üzerlerindeki her bir taş ateşli geçmişlerini, tutkulu inançlarını, hakikatlerini, mücadelelerini ve bilimlerini anlatıyor. Biliyorum, oraya gidince kendimi toprağın üzerine atıp, o taşları öpe öpe ağlayacağım. Bunu yaparken yüreğimde oranın artık bir mezarlıktan başka bir şey olmadığına kesin bir inanç olacak. Ama gözyaşlarımı umutsuzluktan dökecek değilim. O gözyaşlarını bana mutluluk vereceği için dökeceğim. Kendi duygululuğumla sarhoş olacağım. O nemli bahar yaprakçıklarını, o mavi gökyüzünü seviyorum ben, işin özü bu! Bu işte ne akıl ne mantık söz konusu olabilir; burada içinden, karnından gelen bir sevgi söz konusudur, insan kendi gençliğinden doğan gücü seviyor işte... Bu saçma sözlerimden bir şey anlıyor musun Alyoşka?"

İvan bunu söylerken birden gülmüştü. Alyoşa:

"Hem de çok iyi anlıyorum İvan. İçinle, karnınla sevmek istiyorsun. Bunu çok iyi söyledin!.. Senin yaşamak için bu kadar istek

duymana da seviniyorum. Öyle sanıyorum ki herkes dünyada her şeyden önce yaşamayı sevmeli."

"Yani yaşamanın anlamından çok yaşamanın kendisini sevmeli öyle mi?"

"Evet, öyle. Senin dediğin gibi, mantıktan önce sevgi gelmeli! Muhakkak öyle olmalı. Sevgi mantıktan önce gelmeli ki, anlamını kavrayabileyim. Çoktandır ben de böyle düşünüyorum. Senin işin yarısını halletmişsin; yaşamayı seviyorsun. Şimdi ikinci yarısı da olmalı ki, ruhun kurtulsun..."

"Sen de hemen 'kurtarmaktan' söz ediyorsun. Dur bakalım, belki ben hiç de mahvolmuş değilim, ne biliyorsun? Peki, senin için işin ikinci yarısı nedir?"

"O söz ettiğin ölüleri canlandırmak! Belki onlar hiç ölmemiştir de... Haydi, bana çay ver. Seninle konuştuğumuza seviniyorum, İvan."

"Görüyorum ki, sen garip bir ilhamın etkisi altındasın. Senin gibi... 'rahip adaylarının' böyle *professions de foi** yapmalarından çok hoşlanıyorum... Sen sağlam karakterli insansın Aleksey. Manastırdan çıkmak istediğin doğru mu?.."

"Doğru. Staretz beni manastırın dışında yaşamaya gönderiyor."

"O halde ben otuz yaşıma basıncaya, kadehten dudaklarımı ayırmaya başlayıncaya dek, dünyada daha birbirimize rastlayacağız. Bak, babam yetmiş yaşına kadar o kadehten dudaklarını ayırmak istemiyor. Üstelik seksen yaşına kadar kadehten içmeyi hayalinden geçiriyor. Kendi söyledi! Gerçi soytarının biridir ama bu konuda çok ciddiydi. İlle de şehvetine sarılıyor, taşa sarılır gibi... Hoş, otuz yaşından sonra insana taştan başka sarılacak şey kalmıyor ya! Ama yetmiş yaşına kadar şehvete bağlı kalmak iğrenç bir şey olur; iyisi mi otuzuna kadar öyle yaşamalı; ondan sonra da, 'eski hovardalığın birazını daha sürdürebilir' ama bu artık kendi kendini aldatmadan başka bir şey olamaz. Bugün Dmitriy'i görmedin mi?"

"Hayır görmedim ama Smerdyakov'u gördüm."

---

* (Fr.) "İnanç açıklamaları." *-çev.*

Alyoşa bunu söyledikten sonra ağabeyine aceleyle Smerdyakov'la nasıl karşılaştığını etraflı olarak anlattı. İvan birden büyük bir endişe ile dinlemeye başladı, hatta bazı şeyleri tekrar tekrar sordu. Alyoşa söze devam ederek:

"Benden Dmitriy ağabeyim için söylediklerini ona iletmememi rica etti."

İvan kaşlarını çatarak düşünceye daldı. Alyoşa:

"Smerdyakov'a kızdığın için mi kaşlarını çatıyorsun?" diye sordu.

İvan isteksiz bir tavırla:

"Evet, ona kızdığım için. Neyse Allah belasını versin onun! Gerçekten Dmitriy'i görmek istiyordum. Ama şimdi gelmesin artık, istemez!" dedi.

"Sen gerçekten o kadar çabuk mu gidiyorsun ağabey?"

"Evet."

Alyoşa endişeyle:

"Peki Dmitriy ile babam ne olacak?" diye sordu. "Aralarındaki o iş nasıl sonuçlanacak?"

"Sen de bir şeyi aklına taktın mı hep onu söyler durursun! Ben burada neyim yani? Dmitriy ağabeyimin bekçisi miyim?"

İvan sinirli sinirli sözü kısa kesmek istedi ama sonra birden acıyla gülümsedi:

"Kabil de öldürülen kardeşinin hesabını vermek zorunda kaldı değil mi? Belki de, sen şu anda bunu düşünüyorsun, ha? Allah kahretsin! Yanlarında bekçi olarak kalamazdım ya? İşim bitti artık, onun için gidiyorum. Yoksa Dmitriy'i kıskandığımı, bütün o üç ay boyunca o güzelim Katerina İvanovna'sını baştan çıkarmaya çalıştığımı mı sanıyorsun? Yok canım! Benim kendi işim vardı. Şimdi işlerimi bitirdim, gidiyorum. O işi biraz önce, nasıl bitirdiğimi sen de gördün."

"Demin, Katerina İvanovna'nın evinde mi?"

"Evet, onun evinde. Nasıl da birden bağları koparıverdim! Dmitriy'den bana ne? Dmitriy'in bunda hiç suçu yok. Benim Katerina İvanovna ile görülecek, yalnız kendi hesabım vardı. Sen de biliyorsun ki Dmitriy sanki benimle sözleşmiş gibi davranıyordu.

Ben ondan bir şey istemedim. Dmitriy kendisi resmen, seve seve kızı bana teslim etti. Bunlar gülünç şeyler. Hayır Alyoşa, hayır! Şu anda kendimi ne kadar hafif hissettiğimi bir bilsen! Bak ben burada oturup yemek yiyordum ve inanır mısın, özgürlüğümün ilk saatini kutlamak için kendime şampanya ısmarlamak istedim. Tüh! Neredeyse yarım yıl olmuştu... Birden, her şeyi siliverdim. Daha dün akşam, istesem bile her şeyi bu kadar kolay bitirebileceğimi hiç aklımdan geçirebilir miydim?"

"Aşkından mı söz ediyorsun, İvan?"

"İstiyorsan aşk diyelim. Evet, âşık oldum; bir genç kıza, bir enstitülüye âşık oldum. Onun uğruna çok acı çektim, o da bana çok çektirdi. Aklımda hep o vardı, yalnız onu düşünüyordum... Sonra birden her şey dağılıverdi. O sırada ilham gelmiş gibi konuşuyordum, ama çıkınca kahkahalarla gülmeye başladım; buna inanır mısın? Evet, olduğu gibi söylüyorum."

Alyoşa:

"Şimdi bile bunu neşeyle söylüyorsun," dedi. Bunu İvan'ın gerçekten neşelenmiş yüzüne dikkatle bakarak söylemişti:

"Canım, gerçekte onu hiç sevmediğimi nereden bilebilirdim? Ha-ha-ha! Şimdi de sevmediğim anlaşıldı işte! Oysa o söylevimi verirken ne kadar hoşuma gidiyordu! Hem, biliyor musun, şu anda bile korkunç denecek kadar hoşuma gidiyor, öyleyken ondan uzaklaşmak ne kadar kolay oldu! Rol mü yapıyorum sanıyorsun?"

"Hayır, yalnız belki de o duyduğun şey sevgi değildi!"

İvan gülmeye başladı:

"Alyoşa, sen aşk konusunda düşünce yürütme! Sana yakışmıyor. Sahi sen o sırada ortaya atıldın ya! Öyle davrandığın için seni öpmeyi bile unuttum... Bana neler neler çektirdi! O büyük gerilimi her an ensemdeydi. Ah, o kendisini sevdiğimi çok iyi bilirdi! Hem de kendisi Dmitriy'i değil, beni seviyordu..."

İvan bunda neşeyle ısrar ediyordu:

"Dmitriy onun gözünde sadece kendine işkence etmek için bir bahaneydi. Ona o sırada söylediğim her şey gerçekti. Onun Dmitriy'e karşı hiç sevgi duymadığını, yalnız acı çektirdiği adamı,

beni sevdiğini anlaması için belki on beş, yirmi yıl geçmesi gerekiyor. Hatta belki bugünkü aldığı derse rağmen bunu hiçbir zaman da anlayamayacaktır. Her neyse daha iyi oldu! Kalkıp bir daha dönmemek üzere yanından ayrıldım işte. Sırası gelmişken sorayım, kendisi nerede şimdi? Ben gittikten sonra orada neler oldu?"

Alyoşa ona Katerina İvanovna'nın isteri krizi geçirdiğini ve olup bitenleri anlattı, "Galiba şimdi kendinden geçmiş durumda, sayıklıyormuş," dedi.

"Peki, Hohlakova yalan söylemesin?"

"Öyle sanıyorum ki yalan söylemedi."

"Bu işin doğrusunu öğrenmeli. Hoş, hiç kimse hiçbir zaman isteriden ölmemiştir ya! Varsın isterikrizi geçirsin. Zaten Tanrı isteri denilen şeyi kadınları sevdiği için göndermiştir. Artık oraya ayak basmam! Ne diye gene burnumu sokayım?"

"Ama ona, onun seni hiçbir zaman sevmemiş olduğunu söyledin."

"Ben bunu mahsus söyledim. Bir şampanya ısmarlayayım da, özgürlüğe kavuşmamın şerefine içelim Alyoşa! Ah, ne kadar sevindiğimi bir bilsen!"

Alyoşa birden:

"Hayır ağabey, içmeyelim daha iyi," dedi. "Hem nedense içimde bir hüzün var."

"Evet, çoktandır üzülüyorsun, bunu çoktandır seziyorum."

"Demek kesin olarak yarın sabah gidiyorsun, öyle mi?"

"Sabah mı? Ben sabah demedim. Hoş, belki de sabah giderim ya... İnanır mısın, bugün burada sırf ihtiyarla baş başa yememek için yalnız başıma yiyorum; bana o kadar iğrenç görünmeye başladı ki... İmkân olsaydı yalnız ondan uzaklaşmak için çoktan giderdim. Hem gidiyorum diye neden o kadar endişe duyuyorsun? Ben gidinceye kadar daha bol bol vaktimiz var. Sonsuza dek vaktimiz var bizim! Ölümsüzlüğe kadar!"

"Madem yarın gidiyorsun, nasıl oluyor da sonsuza kadar vaktimiz oluyor?.."

İvan güldü:

"Benim gitmemden ikimize ne? Bizi ilgilendiren şeyleri, buraya konuşmaya geldiğimiz şeyleri konuşmaya vakit bulacağız ya? Neden bana hayretle bakıyorsun? Söyle, burada neden bir araya geldik? Katerina İvanovna'ya karşı duyduğum aşktan, ihtiyardan ve Dmitriy'den söz etmek için mi? Yoksa Avrupa'dan, Rusya'da felakete yönelen bu gidişten ya da İmparator Napolyon'dan mı? Söyle, bunları konuşmak için mi geldik buraya?.."

"Hayır, bunun için gelmedik."

"Demek ki niçin geldiğimizi anlıyorsun. Başkalarını filanca konu ilgilendirebilir, bizleri, 'toyları' ise bambaşka şeyler ilgilendiriyor. Biz her şeyden önce ezeli sorunları çözmek ihtiyacını duyarız. Bizim baş derdimiz o! Şimdi bütün Rus gençliği yalnız ölümsüzlükle ilgili sorunlardan söz edip duruyor; hep bunları tartışıyor! Tam da tüm ihtiyarların, birden yalnız günlük sorunlarla uğraşmaya başladığı bir sırada... Sen bu üç ay boyunca neden bana hep bir şeyler bekliyormuş gibi baktın? Hep bana, 'Sen bir şeye inanıyor musun, yoksa hiçbir şeye inanmıyor musun?' diye sormak için! Üç aydır bana yönelen tüm bakışlarınızın tek anlamı bu, Aleksey Fyodoroviç! Öyle değil mi?"

Alyoşa gülümsedi:

"Belki de öyle. Şu anda benimle alay etmiyorsun değil mi ağabey?.."

"Sen alay ettiğimi mi sanıyorsun? Yok canım, bana üç aydır böyle bir bekleyişle bakmış olan küçük kardeşimi gücendirmek istemem. Sen de bu konuyu şöyle bir düşün Alyoşa. Ben de senin gibi küçük bir çocuktan farksızım; yalnız rahip adayı değilim. Bizim Rus delikanlıları neler yapar? Yani bazıları nasıl vakit geçirir? Örneğin, şu pis kokan meyhaneyi ele alalım; diyelim ki, gençler burada bir araya gelip şu köşeye oturdu. Daha önce ömürlerinde birbirlerini hiç tanımamış olan, meyhaneden çıkar çıkmaz da daha kırk yıl birbirlerini hiç aramayacak olan bu gençler, burada ne gibi konuları tartışır dersin? Meyhanede boş bir dakikaları oldu mu, nelerden söz eder? Muhakkak ki dünyayla ilgili konulardan. Başka türlü olamaz. 'Tanrı var mı, yok mu, ölümsüzlük diye bir şey var

mı?' Hep bunları konuşurlar! Tanrıya inanmayanlara gelince, eh, onlar da sosyalizmden, anarşizmden, tüm insanlığı yeni bir düzene kavuşturmak için yapılacak değişikliklerden söz eder. Oysa bunların hepsi aynı kapıya çıkar. Konuştukları hep aynı sorunlardır, yalnız sorunları ele alışları farklıdır. Çağımızda birçok gencimiz, hem de en orijinal düşünceli gençlerimiz hep böyle yüzyıllar boyu ele alınmış sorunlardan söz eder durur. Öyle değil mi?"

"Evet, gerçek Ruslar için 'Tanrı var mı, ölümsüzlük var mı?' gibi sorular, daha doğrusu senin dediğin gibi farklı tarafından ele alınabilecek sorular, tabii ki en önemli sorunlardır. Zaten öyle olması gerekir."

Alyoşa bunu ağabeyine dudaklarında meraklı bir gülümseyişle, dikkatle bakarak söylemişti.

"Bak sana bir şey söyleyeyim, Alyoşa: Bir insanın Rus olması bazen hiç de akıllıca bir iş değil; hele şimdi Rus delikanlılarının uğraştığı işler o kadar saçma ki! Bundan saçması akla gelmez! Öyleyken ben bir Rus delikanlısını, Alyoşa adlı bir delikanlıyı çok, pek çok seviyorum!"

Alyoşa birden güldü:

"Sözünü ne de güzel bağladın!.."

"Eh, söyle bakalım nereden başlayalım? Emret haydi, Tanrıdan başlayalım olmaz mı? Tanrı var mı? Bunu konuşalım ister misin, ha?.."

Alyoşa, keskin bir bakışla ağabeyine baktı:

"Nereden istersen başla. Hatta istersen 'öbür uçtan' başlayalım. Sen dün babamın yanında Tanrı yoktur dedin ya!"

"Ben dün ihtiyarla yemek yerken öyle konuşarak mahsus seni kızdırdım, gözlerinin de nasıl parlamaya başladığını gördüm. Ama şimdi seninle bu konuda tartışmaktan kaçınmam, hem de bunu çok ciddi söylüyorum. Seninle anlaşmak istiyorum, çünkü benim hiç arkadaşım yok; arkadaş olmayı denemek istiyorum. Şimdi düşün; desem ki ben de Tanrıya inanıyorum."

İvan bunu gülerek söylemişti:

"Bu beklenmedik bir şey olur, değil mi, ha?.."

"Evet. Tabii beklenmedik bir şey olur. Eğer şimdi bana şaka yapmıyorsan."

"Şaka yapıyormuşum! Dün de staretzin yanındayken şaka yaptığımı söylediler. Bak yavrum, on sekizinci yüzyılda ihtiyar bir günahkâr vardı. Şöyle bir laf ortaya attı, 'Eğer Tanrı olmasaydı, onu icat etmek gerekirdi,' dedi: *S'il n'existait pas Dieu il faudrait l'inventer.* Garip olan, insanda hayranlık uyandıran, Tanrının gerçekten var olması değildir. Asıl hayranlık uyandıran şey, insan gibi acımak bilmeyen vahşi bir hayvanın içinde 'Tanrının var olması zorunlu bir şeydir!' diye bir düşüncenin uyanmasıdır. Tanrı düşüncesi o derece kutsal, o derece insanı duygulandıran, o derece derin ve insana onur kazandıran bir düşüncedir işte! Bana gelince, ben çoktandır, 'İnsan mı Tanrıyı yarattı yoksa Tanrı mı insanı yarattı?' diye düşünmekten vazgeçtim! Artık bu konuda çağdaş Rus gençlerinin ortaya attığı aksiyomları sıralayacak değilim. Bütün bu düşünceler hep Avrupalıların teorilerinden çıkarılmıştır. Çünkü Avrupa'da daha teori olan şey, Rus delikanlısının zihninde hemen aksiyom olur. Hem de yalnız gençlerin gözünde öyle değildir, bazı profesörler için bile böyledir. Çünkü şimdi bizim Rus profesörleri ile o Rus gençlerinin arasında çoğu zaman hiç ayrım olmuyor. Onun için bütün bu teorileri bir tarafa bırakıyorum.

Şimdi ikimizin amacı ne? Benim amacım, ne kadar mümkünse o kadar çabuk sana özümü, yani nasıl bir insan olduğumu, neye inandığımı, neye güvendiğimi anlatmaktır, öyle değil mi? Onun için sana şunu bildiriyorum ki, Tanrının varlığını açık ve basit bir şekilde kabul ediyorum. Yalnız şunu belirtmem gerekir: Eğer Tanrı gerçekten var ise ve dünyayı yaratmışsa, o halde hepimizin çok iyi bildiği gibi onu Öklid geometrisine göre, insan aklını da ancak üç boyutu kavrayabilecek şekilde yaratmıştır. Bu arada bazı geometri bilginleri ve filozoflar ortaya çıktı -üstelik bunların arasında çok değerli olanları vardır- bunlar tüm evrenin, hatta evreni de içine alan sonsuzluğun bile Öklid geometrisine göre yaratılmış olmasından şüphe ediyor. Hatta Öklid'e göre dünyada hiçbir şart altında kesişmeyen, kesişmeleri imkânsız olan iki paralel çizginin belki de

sonsuzluğun herhangi bir noktasında birleştiğini hayallerinden geçirmek cüretini gösteriyor.

Ben şöyle bir yargıya vardım: Madem benim böyle bir düşünceyi bile kavramaya gücüm yok, o halde Tanrıyı nasıl kavrayabilirim? Boynumu eğerek şunu açıklıyorum ki, böyle sorunları çözmek için gereken yeteneklerden hiçbirine sahip değilim. Benim aklım, Öklid prensiplerine göre işleyen, yani yalnız bu dünyayı kavrayabilecek bir akıldır. Böyle olunca, nasıl olur da bu dünya ile ilgisi olmayan bir konuda karar verebilirim? Sana da öğüdüm bunu hiçbir zaman düşünmemendir, dostum Alyoşa! Hele Tanrıyı 'Tanrı var mı yok mu?' sorusunu hiçbir zaman aklına getirme! Bütün bu sorular üç boyutlu düşünceye sahip bir aklın hiçbir zaman kavrayamayacağı şeylerdir.

Bu bakımdan Tanrının varlığını kabul ediyorum. Hem de bunu seve seve kabul etmekten başka, onun hikmetine, onun bizim hiçbir zaman bilemeyeceğimiz bir amacı güttüğüne, hayatın belirli bir düzen içinde olduğuna, bir anlam taşıdığına, günün birinde de güya hepimizin birleşeceği kusursuz düzene, bütün evrenin yöneldiği 'kelam'a, daha doğrusu Tanrının kendisi olan kelama* ve benzerleri olan her şeye, her şeye, hatta sonsuzluğa bile inanıyorum!.. Bu konuda birçok söz söylenmiştir. Artık bana öyle geliyor ki, iyi bir yoldayım değil mi?..

Öyleyken bütün bunların sonucunu düşündüğüm vakit, Tanrıya bağlı olan bu dünyayı kabul edemiyorum, hem de varlığını bildiğim halde... Yani böyle bir dünyanın nasıl var olabileceğine bir tülü inanamıyorum. Kabul edemediğim şey, Tanrının kendisi değil, bunu anla! Ben yalnız onun yarattığı dünyayı kabul edemiyorum, onu bir türlü benimsemeye razı olamıyorum! Ne demek istediğimi açıklayayım: Küçük bir çocuk gibi içtenlikle ve kesin olarak inanıyorum ki, tüm acılar günün birinde dinecek, insanlığın içinde yaşadığı tüm zıtlıkların gurur yaralayan gülünçlüğü basit bir serap gibi siliniverecek ve tüm ayrılıklar bu atom kadar küçük,

* Yuhanna 1:1,2 –*ed.*

güçsüz ve Öklid prensiplerine göre yaratılmış aklımızın çirkin bir uydurması olarak yok olacak. İnanıyorum ki en sonunda, dünya sona erdiği, her şeyin o kusursuz düzene karışmış bir bütün olacağı anda, öylesine değerli bir şey olacak ki, meydana gelen bu değerli şey tüm yürekleri dolduracak, tüm nefretlerin söndürülmesine, insanların yaptığı tüm kötülüklerin, döktükleri kanların bağışlanmasına yetecektir. O zaman insanların yaptığı her şey bağışlanacak, hoş görülecek ve başlarından geçen her şeyi hoş karşılamak mümkün olacaktır. Varsın öyle olsun!.. Varsın bu söylediklerimin hepsi gerçekten meydana gelsin ve o dediğim değerli varlık karşımıza çıksın. Öyle de olsa ben gene de bunu kabul etmiyorum, etmek de istemiyorum!

Diyelim ki paralel çizgiler bir noktada birleşti, diyelim ki bunu ben de kendi gözümle gördüm. Öyleyken, bunu kendi gözümle gördüğüm halde, sadece 'birleştiklerini gördüm,' derim ama gene de gerçekten öyle olduğunu kabul edemem. İşte benim anlatmak istediğim bu, Alyoşa!.. Benim tezim budur! Bunu sana ciddi söylüyorum. Seninle yaptığımız bu konuşmaya kasten saçma başladım, ama sonunda işi bu itirafa dek götürdüm. Çünkü biliyorum ki senin için gerekli olan budur. Senin bilmek istediğin Tanrının var olup olmadığı değildir. Senin için yalnız sevgili ağabeyinin hangi duygular içinde yaşadığını öğrenmek gerekliydi. Ben de bunu söyledim işte..."

İvan, uzun söylevini birden bambaşka ve beklenmedik bir duygusallıkla sona erdirmişti. Alyoşa ona düşünceli düşünceli bakarak:

"Peki, neden bu konuşmaya 'kasten saçma,' başladın?" diye sordu.

"Çünkü her şeyden önce Ruslara öyle yakışır da ondan. Rusların bu konularda yaptığı tüm tartışmalar saçma bir şekilde yürütülür; daha saçması olamaz. İkincisi, bu konuda ne kadar aptalca söz edilirse, iş o kadar çabuk sonuca varır. Ne kadar aptalca konuşulsa sözler o kadar açık anlaşılır. Aptallık derinlikten yoksundur, aptalın kurnazlığı yoktur. Zekâ ise kıvrılıp bükülür, saklanır. Akıl sinsidir, aptallık ise dosdoğrudur, dürüsttür. Bu konudaki düşüncelerimi umutsuzluğa kapılıncaya kadar götürdüm. Şimdi bu

umutsuzluğumu ne kadar saçma sözlerle ortaya koyarsam, o kadar çıkarıma uygun olur."

Alyoşa:

"Bana 'Tanrının yarattığı dünyayı neden kabul etmediğini' açıklar mısın?" diye sordu.

"Tabii açıklarım, sır değil ki bu! Zaten sözlerimi bu konuya doğru götürüyorum. Sevgili kardeşciğim benim, şunu anla ki ben seni doğru yoldan ayırmak istemiyorum, seni desteğinden yoksun bırakmaya niyetim yok. Belki de senden güç kazanarak kendimi günahtan kurtarmak istiyorum."

İvan bunu söylerken birden küçük, uysal bir çocuk gibi gülümsedi. Alyoşa o zamana kadar İvan'ın dudaklarında böyle bir gülümseyişi hiç görmemişti.

IV

İSYAN

İVAN, söze başlayarak:

"Sana bir şey açıklayayım mı," dedi, "hep şunu düşünürüm, insan yakınlarını nasıl sevebilir? Bunu hiçbir zaman anlayamamışımdır. Bence insanın yakınlarını sevmesine imkân yoktur, yalnız uzaktakiler sevilebilir! Bir yerde okumuştum, 'Merhametli Yohan'a (kendisi bir azizdi) aç ve soğuktan neredeyse donmak üzere olan biri gelmiş, kendisini ısıtması için yalvarmış. O zaman merhametli Yohan, onunla birlikte yatağa yatmış, bilmem hangi korkunç hastalıktan ötürü iltihaplı ve pis kokan ağzına kendi ağzını dayayarak ona hava vermeye başlamış. Ama ben şuna kesin olarak inanıyorum ki o bunu yapmacık bir şekilde, görevinin emrettiği ısmarlama bir sevgiden, üzerine yüklendiği sorumluluktan ötürü yapmıştır. Bir insanın sevebilmesi için gizlenmesi gerekir, bir parçacık yüzünü gösterdi mi, sevgi hemen yok olur."

Alyoşa:

"Staretz Zosima da bundan birkaç defa söz etmişti," dedi. "Derdi ki, insanın yüzü sevmede henüz tecrübesiz olan birçok kişinin sevgi duymasına engel olur. Ama insanlar daha pek çok ve çeşit çeşit sevgi duyar. Hatta İsa'nın duyduğu sevgiye benzer bir sevgi vardır, bunu kendim de biliyorum İvan..."

"Ben henüz böyle bir sevgiyi kavrayacak, anlayacak durumda değilim. Benim durumumda olan daha sayısız insan vardır. Asıl düşünülecek şey şu; insanların sevgiyi duyamaması kötü karakterlerinden mi ileri geliyor yoksa doğuştan mı öyle yaratılmışlardır? Bence İsa'nın insanlara karşı duyduğu sevgi gibi bir duygu, dünyada var olması imkânsız bir mucizedir. İsa Tanrıydı ama biz Tanrı değiliz ki... Diyelim ki benim derinden yaşadığım bir acım var. Oysa bir başkası hiçbir zaman benim ne derecede acı çektiğimi anlayamaz. Çünkü o benden ayrı bir insandır, başka bir varlıktır. Üstelik bir insan başkasının büyük acı çeken bir varlık olduğunu çok nadir kabul eder (sanki bu bir rütbeymiş gibi). Ama bunu neden kabul etmez? Ne dersin, ha? Söyleyeyim; çünkü belki tenim kötü kokuyor, belki yüzümde budalaca bir anlam var ya da belki bir vakitler ayağına basmışımdır... Bundan başka, acılar arasında fark vardır. Velinimetim olan biri, beni küçük düşüren, beni alçaltan bir acıyı, örneğin açlık gibi bir şeyi çekmemi rahatça kabul eder. Ama acının çeşidi biraz daha yüksek olsun, örneğin, bir ideal için acı çekmek söz konusu olsun, aynı insan, böyle bir çileyi çekebileceğimi çok nadir zamanlarda kabul eder. Çünkü bundan söz edilince bir de bakar ki, benim yüzüm hiç de herhangi bir ideal için acı çeken bir insanın yüzüne benzemiyor. İşte o zaman hemen bana iyilik etmekten vazgeçer; hem bu kötü yürekli olmasından ileri gelmez. Fakirler, özellikle soylu fakirler hiçbir vakit dışarıya çıkıp kendilerini başkalarına göstermemelidir; sadakayı gazetelere ilan vererek istemelidir. İnsan kendi cinsinden olanları platonik olarak sevebilir, hatta bazen uzaktan bile sevmesi mümkündür ama yakında hiçbir zaman sevemez.

Eğer fakirler sahnede, örneğin bale sahnesinde lime lime olmuş ipekler ve danteller içinde gelip zarif bir tavırla dans ederek sada-

ka isteseydi, eh, belki o zaman onlara bakmaktan gözler rahatsız olmazdı. Zevkle seyretmek mümkün olurdu onları! Ama gene de sevgi duyulmazdı. Her neyse, bu konuda yeter derecede konuştum. Benim istediğim sadece sana kendi görüşümü açıklamaktı. Genel olarak tüm insanlığın çektiği acılardan söz etmek istiyordum ama en iyisi yalnız çocukların çektiği acılar üzerinde duralım. Gerçi ileri süreceğim argümanların sayısı belki on kat azalır. Ama yine de yalnız çocuklardan söz edelim, böylesi daha iyi olur. Tabii bu hiç de benim çıkarıma olmayacak, çünkü insan çocukları yakından da, hatta pis olanları ve yüzleri çirkin olanları bile sevebilir. Hoş, bana öyle geliyor ki çocukların yüzü hiçbir vakit çirkin olmaz. İkincisi, büyüklerden söz etmek istemiyorum; onlar iğrenç varlıklardır. Sevilecek varlıklar değildir, üstelik cezalandırılmış varlıklardır. Çünkü cennetteki elmayı yediler, böylece iyilikle kötülüğün ne olduğunu kavradılar, 'Tanrılaştılar".* Şimdi de o elmayı yemeye devam ediyorlar.

Ama küçük çocuklar hiçbir şey yememiştir. Bu bakımdan hiçbir suçları yoktur. Çocukları sever misin Alyoşa? Biliyorum ki seviyorsun. Onun için neden şimdi yalnız onlardan söz etmek istediğimi anlarsın. Eğer onlar da müthiş acılar çekiyorsa, çektikleri bu acılar babalarının yüzünden başlarına gelmiştir. Yani çocuklar elmayı yemiş olan babalarının işlediği günahın cezasını çekiyor. Ama bu başka bir dünyada yürütülecek bir düşüncedir; burada, bizim dünyamızda böyle bir düşünce şekli insan yüreğinin kabul edemeyeceği, anlaşılmaz bir şeydir. Suçsuz bir varlığın başkası için acı çekmesi doğru olmaz. Hele çocuk gibi henüz hiçbir günah işlememiş olan bir varlığa böyle bir şey reva görülmemeli! Bu dediğime hayret edeceksin Alyoşa: ben de çocukları pek çok severim. Hem bak bir şey söyleyeyim mi sana; Karamazov'lar gibi acımak nedir bilmez, şehvete düşkün, cinsel zevklerden başka bir şey düşünmeyen insanlar bile bazen çocukları çok sever. Çocuklar daha küçükken, örneğin yedi yaşına kadar, insanlardan bambaşkadır; bir çocuk

* Genesis 3:5 *–ed.*

sanki büyüklerden apayrı bir varlıktır, sanki bambaşka bir şekilde yaratılmıştır. Bir vakitler hapse düşen bir haydut tanımıştım. Bu adamın haydutluk ederken, geceleri soygun yapmak için girdiği evlerde, bazen tüm aileleri işkence ederek yok ettiği, bu arada birkaç çocuğu da öldürdüğü olmuş. Ama cezaevindeyken çocuklara karşı şaşılacak kadar sevgi gösterirdi. Hücresinde bütün vaktini cezaevinin bahçesinde oynayan çocukları seyretmekle geçirirdi. Küçük bir çocuğu penceresinin altına gelmeye alıştırmıştı, çocuk da onunla çok iyi arkadaş olmuştu... Bütün bunları niçin söylediğimi bilmiyor musun Alyoşa? Başımda tuhaf bir ağrı, içimde de sıkıntı var."

Alyoşa endişeyle:

"Tuhaf bir tavırla konuşuyorsun," dedi. "Kendinde değil gibisin."

İvan Fyodoroviç kardeşini hiç duymuyormuş gibi:

"Söz arasında şunu da söyleyeyim. Geçenlerde Moskova'da konuştuğum bir Bulgar, Bulgaristan'daki Türklerle Çerkezlerin, genel bir Slav ayaklanmasından korkarak herkese rastgele zulmettiğini, etrafı yakıp yıktığını, kadınları ve çocukları yakıp öldürdüğünü, onlara tecavüz ettiğini, asıp kestiğini, mahkûmları kulaklarından duvarlara çivilediğini, onları böyle çivili olarak sabaha kadar beklettiğini, sonra da astığını ve daha akla hayale gelmeyecek bir sürü şey yaptığını anlattı. Bazen insanların katı yürekliliğinden söz ederken 'vahşi bir hayvan gibi' denir. Ama bunu söylemekle vahşi hayvanlara karşı büyük bir haksızlık edilmiş olur. Vahşi bir hayvan, hiçbir zaman insan kadar katı yürekli, onun kadar işkencede ince bir sanat göstererek, onun kadar ustaca kötülük edemez. Kaplan sadece dişleriyle kemirir, parçalar, onun bildiği tek şey budur. İnsanları kulaklarından duvara çakmayı, böylece sabaha kadar bekletmeyi akıl edemez, elinde olsaydı bile bunu yapamazdı. Bu Türkler başka şeylerin yanı sıra, çocuklara işkence etmekten zevk duyuyormuş. Hançerle çocukları ana rahminden almaktan başlayarak, memedeki çocukları havaya fırlatıp onları analarının gözü önünde süngülemeye kadar her şeyi yapmışlar. Ama asıl tadı anaların gözlerine bakmaktan almışlar. Bak, sana beni çok ilgilendiren

bir sahne anlatayım, hayalinde canlandır bakalım: Daha memede olan bir çocuk, elleri tir tir titreyen annesinin kucağında. Etraflarını saran Türklerin aklına çok eğlenceli bir şey geliyor. Çocuğu okşuyorlar, onu güldürmek için kahkahalar atıyorlar, sonunda çocuk gülmeye başlıyor. İşte o sırada, adamlardan biri tabancayı çocuğa doğru tutuyor, bebeğin yüzüne bir karış mesafeden nişan alıyor. Çocuk sevinçle kahkahalar atıyor, küçük ellerini tabancayı tutmak için uzatıyor, işte o zaman o büyük sanatçı tetiği çekip, tam yüzüne ateş ederek çocuğun başını parçalayıveriyor... Şimdi söyle, sanatsal değil mi bu? Bu arada dediklerine göre Türkler tatlılardan çok hoşlanıyormuş."

Alyoşa:

"Ağabey, sen bunları ne diye anlatıyorsun?" diye sordu.

"Düşünüyorum da eğer şeytan olmasaydı, insan muhakkak onu, kendisini örnek alarak yaratırdı."

"O halde Tanrıyı da öyle yaratmıştır."

İvan güldü:

"Şaşılacak şey, sözleri *Hamlet*'teki Polonius gibi nasıl da tersine çevirebiliyorsun! Tam da beni kendi sözümle yakaladın, olsun, buna memnun oldum. Eğer insan Tanrıyı kendini örnek alarak yarattıysa iyi bir Tanrın var! Demin bütün bunları niçin anlattığımı sordun. Söyleyeyim; ben olaylara meraklıyım, onları topluyorum. Gazete ya da başka yerlerde okuduğum hikâyelerden bazı anekdotları çıkarıp biriktiririm. Elimde şimdiden güzel bir koleksiyon var. Tabii Türkler de bu koleksiyona girdi ama onlar yabancı. Bende yerli parçalar da var, hem de biliyor musun, Türklerinkini gölgede bırakacak cinsten. Bizde revaçta olan dayaktır. Daha çok değnek ve kırbaç kullanırız biz, bu bizim milli töremiz. Bizde insanları kulaklarından duvara çivilemek kimsenin aklına gelmez; ne de olsa Avrupalıyız. Ama değnek, kırbaç bunlar artık bizim öz âdetlerimiz ve bunları bizim elimizden artık kimse alamaz. Avrupa'da artık falaka cezası yokmuş. Avrupalılar daha temiz yürekli mi oldu yoksa öyle kanunlar mı kondu bilmiyorum yalnız artık bir insanın başka bir insanı kırbaçlaması yasakmış. Ama onun yerine kendilerini

memnun etmek için başka bir şey, bizdeki gibi milli bir şey bulmuşlar. Hem de bu buldukları o kadar milli o kadar onlara özgü bir şey ki, bizde uygulanması hemen hemen imkânsız. Gerçi yüksek sosyetede dinî akımlar yayılmaya başladığından beri bu iş bize de aşılanıyor ya!..

Elimde çok güzel bir broşür var, Fransızcadan çevrilmiş. Çok kısa bir süre önce, belki de beş yıl kadar oluyor, Cenevre'de bir canavarı, bir katili, Richard adında yirmi üç yaşında bir genci idam etmişler. O genç yaptıklarına pişman olmuş ve tam giyotinin altına yatacağı sırada Hıristiyanlığı kabul etmiş. Bu Richard birilerinin gayri meşru çocuğuymuş. Kendisi daha altı yaşlarında bir çocukken, anası babası onu dağda yaşayan İsviçreli çobanlara hediye etmişler. Bunlar da onu işte kullanmak için yetiştirmiş. Çocuk onların yanında yabani bir hayvan yavrusu gibi büyümüş. Ona hiçbir şey öğretmemişler. Çocuğu daha yedi yaşındayken yağmurda, soğukta, hemen hemen çıplak bir halde, hem de ona neredeyse yiyecek bile vermeden sürü otlatmaya gönderirlermiş. Tabii bunu yaparken hiçbiri en küçük pişmanlık duymuyormuş. Aksine hepsi onun üzerinde kendilerini tam bir hak sahibi sayarmış. Çünkü Richard onlara bir eşya gibi hediye edilmiş. Bu yüzden ona yiyecek vermeyi bile gerekli bulmuyorlarmış.

Richard'ın kendisi bile, o yıllarda tıpkı İncil'deki o 'müsrif oğul' gibi olduğunu, satılmak için yetiştirilen ve besiye çekilen domuzlara verilen yemden olsun yemeyi çok istediğini, ama kendisine bunu bile çok gördüklerini, domuzlardan yem çaldığı vakit onu dövdüklerini, bütün çocukluğunu ve ilk gençlik yıllarını böyle geçirdiğini, büyüyüp kuvvetlendikten sonra da gidip hırsızlık etmeye başladığını açıklıyor...

Yabani adam, Cenevre'de gündelik işler yaparak ekmek parası kazanmaya, kazandığını içkiye vermeye başlamış. Hayvan gibi yaşıyormuş. Sonunda da bir ihtiyarı öldürüp onu soymuş. Kendisini yakalamışlar, yargılamışlar ve idama mahkûm etmişler. Oralarda bu gibi konularda aşırı duygululuk göstermezler. İşte cezaevinde Richard'ın etrafını papazlar, çeşitli Hıristiyan tarikatlarında bu-

lunan kişiler, hayırsever hanımefendiler sarmış. Cezaevinde ona okuma yazma öğretmişler, İncil'i anlatmaya başlamışlar, öğütler vermişler, genç adamı dine inandırmaya çalışmışlar, baskı yapmışlar, yoğurmuşlar, zorlamışlar... Sonunda genç adam cinayeti kendi eliyle işlediğini itiraf etmiş, mahkeme heyetine kendisinin bir canavar olduğunu, ama en sonunda üstün bir şeye layık görüldüğünü, Tanrının nuruna kavuştuğunu ve Tanrının kendisini kutsal mutluluğa eriştirdiğini yazmış. O zaman Cenevre'de herkes heyecana kapılmış, Cenevre'deki bütün hayırsever ve iyiliksever çevreler heyecanlanmış, kentte ne kadar üstün ve iyi terbiye görmüş insan varsa hepsi cezaevine onu görmeye koşmuş. Richard'ı kucaklıyor, öpüyor, 'Sen bizim kardeşimizsin, sen kutsal mutluluğa erdin!' diyorlarmış. Richard'ın kendisi de duygulanarak ağlıyor, 'Evet, üzerime Tanrının nurlu ışıkları geldi, kutsal mutluluğa erdim! Tüm çocukluğum ve ilk gençliğim domuzların yemini çalabildiğim zaman sevinmekle geçmişti. Şimdi ise kutsal mutluluğa erdim, içimde Tanrıya inanç duyarak ölüyorum,' diyormuş. 'Evet, evet, Richard! Tanrıya inanarak, yüreğinde inançla ölmelisin. Sen başkasının kanına elini buladın, ama Tanrıya inanç duyarak ölmelisin! Gerçi domuzların yemlerini çaldığın ve bu yüzden dayak yediğin vakitler Tanrıyı bilmemen senin suçun değil (bunu yapmakla çok kötü bir şey yapıyordun, çünkü hırsızlık etmek yasaktır), şimdi ise başkasının kanına girdin, bu yüzden ölmelisin,' diyorlarmış. Böylece son gün gelip çatmış. Artık gücünü yitirmiş olan Richard ağlıyor, yalnız durup durup, 'Bu benim en güzel günüm, artık Tanrıya kavuşuyorum!' diye söyleniyormuş.

Papazlar, yargıçlar ve yardımsever hanımefendiler, 'Evet, bu senin en mutlu günündür, çünkü artık Tanrıya kavuşacaksın,' diyormuş. Bütün bu kişiler, Richard'ın giyotine götürüldüğü "utanç arabası"nın peşinden giyotinin kurulduğu yere gidiyormuş; kimi arabayla, kimi yaya olarak. Böylece idam sehpasının bulunduğu yere varmışlar. Richard'a, 'Öl, biricik kardeşimiz bizim! İnançlı olarak öl! Çünkü sen kutsal mutluluğa erdin!' diye bağırıyorlarmış. Sonunda, kardeşlerinin öpücüklere boğduğu Richard'ı sehpaya çı-

karmışlar, giyotinin altına sokmuşlar, kutsal mutluluğa erdi diye başını kardeşçe uçuruvermişler. Tam anlamıyla özel bir metot!

Bu broşür yüksek sosyetede bulunan bazı Lutherci yardımseverler tarafından Rusça'ya çevrilmiş. Rus milletinin kültürünü yükseltmek için gazeteler ve bedava dağıtılan başka yayınlarla birlikte dağıtılmış. Richard olayının asıl güzel yönü, milli olmasıdır. Bizde bir adam bize kardeş oldu, kutsal mutluluğa erdi diye başını koparmak saçma bir şey oluyor ama bizim de kendimize göre pek de bundan aşağı kalmayan şeylerimiz vardır. Bizde babadan kalma, doğrudan doğruya uyguladığımız dayakla öldürme zevki vardır. Nekrasov, şiirlerinden birinde bir mujiğin atını kırbaçla, gözlerine vura vura nasıl dövdüğünü anlatır, 'uysal gözlerine vuruyordu,' der. Bu gibi şeyleri kimler görmedi ki! İşte bu tam Ruslara göre bir iş. Nekrasov, gücü yetmeyen zavallı atın, üzerine fazla yük yüklendiği için yükü ile birlikte çamura saplandığını ve bir türlü çamurdan kurtulamadığını anlatır. Mujik, vurur kırbacı hayvana, kendinden geçmiş gibi vurur! Sonunda, artık ne yaptığını bilmeden, kendini dayak atma sarhoşluğuna kaptırarak, hayvana öldüresiye vurur, indirdiği vuruşların sayısını şaşırmıştır artık. 'Gücün yetmese de çek yükü! Geber ama çek!' Zavallı at, bütün gücü ile çırpınıp durur. İşte o zaman adam, kendini savunamayan hayvanın o ağlayan 'uysal' gözlerine indirmeye başlar kırbacı! Hayvan can havliyle atılır, kendini de yükü de çamurdan kurtarır. Sanki hiç soluk almıyormuş gibi, titreyerek, zıplaya zıplaya, tuhaf bir şekildedir yürüyüşü. Bu, tabii olmayan ve utanç uyandıran adımlarla yola koyulur. Nekrasov'un bunu müthiş bir anlatışı vardır!

Ama ne olursa olsun, o sadece bir attır. Tanrı atları zaten insanlara, onlara kırbaç atsınlar diye vermiştir. Tatarlar bunu bize böylece öğretmiş, unutmayalım diye de, anı olarak kırbacı hediye etmiştir. Oysa kırbaçla insanlar da dövülebilir. Aydın, tahsil görmüş bir beyefendi ile eşi olan hanımefendi, kendi kızlarını, yedi yaşlarında bir küçük çocuğu, kızılcık sopası ile dövmüş. Bu olay notlarımda tüm ayrıntıları ile yazılıdır. Peder bey, dalın üstünde budak var diye seviniyor, 'deriye daha iyi gömülür' diyormuş. Kendi kızını böyle 'so-

payı derisine göme göme' dövmeye başlamış. Böyle dayak atmaktan hoşlanan insanlar vardır, bunu kesin olarak biliyorum. Bunlar her vuruşta daha çok heyecan duyar; o kadar ki, bir şehvet zevki, evet, tam anlamıyla bir cinsel zevk duymaya başlar. Her vuruşta gittikçe daha çok, daha çok artan, gittikçe şiddetlenen bir zevk. Basarlar dayağı, bir dakika geçer, döverler, beş dakika geçer, dövmeye devam ederler, on dakika döverler, hırslarını alamaz daha çok, daha şiddetli, vuruşları daha sık indirerek, öldüresiye döverler. Çocuk bağırır, bağırır, en sonunda yavrucak bağıramayacak duruma gelir. Nefes nefese boğulacak gibi, yalnız 'Baba, baba, babacığım, babacığım!..' diye yalvarır. İş hangi Allahın belası tesadüfle bilinmez, mahkemeye kadar gider. Avukat tutulur. Rus halkı avukata çoktandır kendine göre bir ad bulmuş, 'avukat dediğin kiralanmış vicdandır!' der. Avukat, müvekkilini savunmak için bağırır çağırır: 'Bu iş basit bir şey efendim! Sadece aileyi ilgilendiren, olağan şeylerden biridir bu. Ne var yani? Bir baba kızını dövmüş. Günümüzde utanılacak şeydir ki, böyle bir iş mahkemeye kadar gelmiş!' Önceden işin doğruluğuna inandırılmış jüri üyeleri salondan uzaklaşıp, sonra beraat kararı vererek çıkar. Halk işkence eden kişi beraat etti diye sevinçten çığlık çığlığa bağrışır. Aah!.. Orada ben olmalıydım ve o işkence eden adına burs verilmesini teklif ederek, suratlarına karşı haykırmalıydım! Senin anlayacağın, topladıklarım hep bunun gibi 'güzel' sahneler.

Ama çocuklarla ilgili daha da güzel şeyler bilirim. Rus çocuklarıyla ilgili nice hikâyeler topladım Alyoşa. Küçücük bir kızcağıza, beş yaşında bir miniğe karşı, annesi babası nefret duymaya başlamış. *Annesi babası için 'saygıdeğer bir memur ailesi; tahsilli, iyi yetişmiş insanlar' deniliyor. Bak, bir kez daha, kesin olarak şunu ileri sürüyorum ki, insanların birçoğunun özel bir eğilimi vardır, bu da çocuklara işkence etmekten hoşlanmadır. Bunlar yalnız çocuklara işkence eder. Çocuklara işkence etmekten zevk alan bu adamlar, insanlık dediğimiz tümde bulunan başka varlıklara karşı tahsilli ve insansever Avrupalılar gibi çok iyi, hatta şefkat dolu

* Bu ve önceki olay gerçek davalardır. Dostoyevski *Bir Yazarın Günlüğü*'nde (1876) ilkinden oldukça söz eder. *–ed.*

davranır, ama çocuklara işkence etmekten çok zevklenirler. Bu anlamda çocukları, kendilerine o zevki veriyor diye çok severler. İşkenceye meraklı insanları asıl tahrik eden şey, o küçük varlıkların kendilerini savunmak imkânından yoksun bulunmaları, gidecek yerleri ve başvuracak kimseleri olmayan bu yavrucakların melek kadar saf olmasıdır. İşkence edenin damarlarındaki kanı tutuşturan işte budur. Her insanda muhakkak bir canavar gizlenir, her insanın içinde bir canavar vardır. Bu canavar çürümüş bir vücuttan, işkence edilen kurbanın attığı çığlıkları duyunca gittikçe alevlenen bir şehvetten doğar. Ahlaksızlığın, bulaşıcı hastalıkların yarattığı, zincirlerinden boşanmış bir canavardır bu.

O zavallı beş yaşındaki kızcağıza, o tahsil görmüş ana babası akla hayale gelebilecek her çeşit işkenceyi yapıyormuş. Onu dövüyor, kırbaçlıyor, tekmeliyorlarmış. Nedenini kendileri de bilmeden çocuğun tüm vücudunu mosmor etmiş, etmiş, sonunda işkencenin en incesini bulmuşlar. Soğukta, ayazda çocuğu 'geceleri çişi geldiğini söylemiyor' diye helaya kilitliyor bütün gece onu orada tutuyorlarmış (sanki beş yaşında melek gibi bir çocuk, daha o çağda, yatağında mışıl mışıl uyurken, gece helaya gitmek istediğini haber vermeyi öğrenebilirmiş gibi). Bu kabahati yüzünden çocuğun yüzüne pisliğini sürüyor, onu kendi pisliğini yemeye zorluyorlarmış. Hem de bunu anası, öz anası zorla yapıyormuş!.. Üstelik o ana, geceleri helaya kilitli olan zavallı yavrucağın iniltileri etrafı çınlatırken uyuyabiliyormuş! Sen anlıyor musun bu saçmalığı? Mini mini bir varlık, daha başına gelenlerin ne olduğunu kavrayamayacak çağda küçücük bir varlık, o helada, karanlıkta, soğukta, küçücük yumruğunu acıdan neredeyse parçalanacak gibi olan göğsüne indiriyor ve kin nedir bilmeyen gözyaşlarını dökerek 'Allah baba' kendisini savunsun diye yalvarıyor! Sen bu saçmalığı anlayabiliyor musun? Dostum, kardeşim, kendisini Tanrıya adamış, nefsini yenmiş rahip adayım benim, bu saçmalığın neye yaradığını, böyle bir şeyin hangi amaca hizmet ettiğini anlayabiliyor musun? Oysa diyorlar ki, 'Bu saçmalık olmasaydı insanın dünyada yaşaması imkânsız olurdu.' Çünkü o zaman insan kötülüğün de iyiliğin de

ne olduğunu kavrayamazmış. Peki ama o Allahın belası iyilikle kötülük insana bu kadar pahalıya mal olduktan sonra, onu öğrenmek neden gerekli oluyor? 'Allah baba'ya yalvaran o çocuğun gözyaşlarına bütün bilinç dünyası feda olsun! Artık büyüklerden söz etmiyorum, onlar zaten cennetteki elmayı yemiş, bu yüzden ne halleri varsa görsünler, hepsinin Allah belasını versin! Gelgelelim bunlara ne diyeceğiz? Görüyorum ki seni üzdüm Alyoşa, rahatsız olmuş gibisin. İstersen devam etmeyeyim."

Alyoşa:

"Olsun... Ben de üzülmek istiyorum," diye mırıldandı.

"Bir şey daha, yalnız bir sahne daha anlatayım sana. Bunu ilginç bir şey olduğu, çok karakteristik bir yönü bulunduğu için anlatacağım. Hem bunu biraz önce bizim eski dergilerden birinin toplandığı ciltte okudum. *Arşiv* dergisinde miydi, yoksa *Eski Zamanlar* dergisinde mi, nerede okuduğumu unuttum.* Olay, kölelik çağının en kötü zamanında olmuş. Daha yüzyılın başlangıcında. Çok şükür geçti o günler! Yaşasın halkımızın kurtarıcısı!..**

O zamanlar, yani bu yüzyılın başında bir general varmış. Bu generalin büyüklerle ilişkileri olduğu gibi, kendisi de çok zengin bir toprak sahibiymiş. Hizmet süresi sona erip de emekliye ayrıldığı vakit, kendi adamlarının hayatı üzerinde de, ölümü üzerinde de söz sahibi olmak hakkını kazandığına kesin olarak inananlardanmış. Evet, o zamanlar böyleleri varmış.

İşte bu general iki bin canlık çiftliğinde yaşıyor, herkese yukarıdan bakıyor, daha aşağı bir düzeyde olan komşularına, sanki onlar yanaşmaları ya da soytarılarıymış gibi davranıyormuş. Tavlasında yüzlerce köpek ve hemen hemen yüz kadar köpek bakıcısı varmış. Hepsi de üniformalı, hepsi de atlıymış. Bir gün çiftlikte çalışanlardan birinin oğlu, senin anlayacağın küçük bir çocuk, ancak sekiz yaşında bir oğlan, oynarken her nasılsa bir taş fırlatmış ve generalin çok sevdiği cins bir av köpeğini bacağından yaralamış. General,

---

* Bu haber, aynı zamanda *Karamazov Kardeşler* romanını da ilk kez basan *Russkiy Vestnik* dergisinde yayınlanmıştır. *-ed.*

** Çar II. Aleksandr kastediliyor. *-ed.*

'En sevdiğim köpeğim neden topallamaya başladı,' diye sormuş. Kendisine, 'İşte şu çocuk köpeğinize taş attı, onu ayağından yaraladı,' diye bildirmişler. General, çocuğu tepeden tırnağa süzmüş, 'Ya! Demek sensin bunu yapan?' demiş. 'Yakalayın şunu!' Çocuğu yakalamış, annesinden zorla koparark alıp götürmüşler. Çocuk, bütün geceyi hapis odasında geçirmiş. Ertesi sabah gün doğarken, general tam bir av giyimi içinde ava çıkmış. Atına binmiş, etrafında beslemeleri, köpekleri, köpek bakıcıları ve av kovalayıcıları varmış. Hepsi de at üstündeymiş. Etraflarına da bu iş onlara ders olsun diye çiftlikte çalışanları toplamış. En önde de suçlu çocuğun annesi duruyormuş. Hapis odasından çocuğu çıkarmışlar. Bulutlu, soğuk, sisli bir sonbahar günüymüş. Tam avlanmalık bir gün. General, çocuğu soymalarını emretmiş. Çocuğu çırılçıplak soymuşlar. Yavrucak tir tir titriyormuş, korkudan aklı başından gitmiş, bağırmaya bile cesaret edemiyormuş. General, 'Koşturun şunu!' diye bir komut vermiş. Köpek bakıcıları çocuğa, "Koş, koş!" diye bağırmış. Çocuk koşmaya başlamış... General avazı çıktığı kadar, 'Tutun! Getirin şunu!' diye bağırmış ve tüm av köpeği sürüsünü onun üzerine saldırtmış. Çocuğu anasının gözleri önünde köpeklere kovalatmış, köpekler de çocuğu paramparça etmiş! Ondan sonra galiba generali vesayet altına almışlar. Eh... Ne yapacaklardı başka? Kurşuna mı dizmeliydiler yani? Başkalarının vicdanı tatmin olsun diye kurşuna mı dizmeliydiler onu? Söyle, Alyoşa!"

Alyoşa yüzü sapsarı olmuş, dudaklarında garip, eğri bir gülümseyişle, gözlerini ağabeyine doğru kaldırarak yavaşça:

"Kurşuna dizmeliydiler ya!" dedi.

İvan, tuhaf bir heyecanla:

"Bravo!" diye bağırdı. "Artık sen de bunu söyledikten sonra!.. Şu rahibe bakın hele!.. Demek senin de içinde bir şeytan var Alyoşa Karamazov!.."

"Saçma bir şey söyledim, ama..."

İvan:

"Belki de, yalnız asıl önemli olan o 'ama'dır," diye bağırdı. "Şunu bil ki, bu dünyada saçmalıklar çok gerekli şeydir, rahip ada-

yı! Dünya saçmalıklar üzerinde duruyor. Onlar olmasaydı, belki de bu dünyada hiçbir şey olamazdı. Biz bildiğimizi biliriz!"

"Neyi bilirsin?"

İvan, sayıklıyormuş gibi devam etti:

"Hiçbir şeyi anlamıyorum. Artık hiçbir şeyi anlamak da istemiyorum. Yalnız olaylar üzerinde durmak istiyorum. Her şeyi anlamaktan çoktan vazgeçtim. Eğer bir şeyi anlamak isteği duyarsam biliyorum ki, hemen üzerinde durduğum olayı değiştirmiş olurum. Oysa ben olayı olduğu gibi ele almaya kararlıyım..."

Alyoşa büyük ve içten bir üzüntüyle:

"Beni niçin deniyorsun?" diye bağırdı. "Bunu bana sonunda söyleyecek misin?.."

"Tabii söyleyeceğim. Zaten sözü sana bunu söylemek için o yöne götürdüm. Sen benim için değerlisin. Seni elimden kaçırmak istemiyorum ve o Zosima'ya da kaptırmayacağım!.."

İvan, bir dakika kadar sustu. Yüzünde birden çok hüzünlü bir ifade belirmişti:

"Beni dinle. Bu çocukları iş daha açıkça anlaşılsın diye ele aldım. Diğer insanların, dünyayı yerkabuğundan ortasına kadar sırılsıklam hale getirmiş olan gözyaşlarından daha söz etmedim. Konumu kasıtlı olarak daralttım. Ben bir tahtakurusuyum ve boynumu eğerek şunu kabul ediyorum ki, olup bitenden hiçbir şey anlamıyorum. Her şey neden böyle düzenlenmiş; bunu anlamıyorum... Demek ki, insanların kendileri suçlu. Onlara cennet verilmiş, onlar ise özgürlüğü istemiş ve bundan ötürü mutsuz olacaklarını kendileri de bilmeden gökyüzündeki ateşi çalmışlar. O halde demek ki onlara acımak boşuna! Gelgelelim benim o zavallı, o bu dünyaya göre yaratılmış ve Öklid prensiplerine göre işleyen aklım diyor ki, dünyada var olan asıl şey, çekilen acılardır. Suçlu diye bir şey yoktur. Her şey bir başka şeyden dümdüz ve basit olarak çıkar. Her şey akıp gider ve her şey aynı paralele girer. Ama bu yalnız Öklid'e yakışır bir acayipliktir. Çünkü bu acayipliğe uyarak yaşamaya razı olamayacağımı çok iyi biliyorum! Suçlu diye bir şeyin olmayışından, her şeyin bir başka şeyden çıkmasından bana ne?

Bunu bilmemden ne çıkar? Benim ihtiyaç duyduğum, suçun cezalandırılmasıdır. Suç cezalandırılmazsa kendimi yok ederim! Hem de ceza, sonsuzluğun bilmem hangi noktasında ya da bilmediğim bir zamanda verilmemeli. Ceza burada, bu dünyada verilmeli, ben de bunu gözlerimle görmeliyim.

İnancım var ve bunu görmek istiyorum. O ceza günü gelip çattığı vakit ölü olursam beni diriltsinler; çünkü o iş bensiz olursa çok, çok yazık olur. İşlediğim kötülükler ve çektiğim acılar birilerinin gelecekteki uyumuna gübre olsun diye acı çekmedim ben. Ben, kendi gözümle karacanın, aslanın yanına nasıl yatacağını, bıçaklananın nasıl dirilip kendisini öldürmüş olanı kucaklayacağını görmek istiyorum. Herkes her şeyin sebebini öğrendiği vakit, burada olmak istiyorum ben!..

Dünyadaki bütün dinlerin temelinde bu istek vardır. Ben de dine inanıyorum. Yalnız, işte o çocuklar var ya, onlar ne olacak? Bu sorunun karşılığını bir türlü bulamıyorum. Belki yüzüncü kezdir söylüyorum, karşımızdaki sorunlar pek çok. Ama ben yalnız çocukları ele aldım, çünkü ne demek istediğimi böylece açıkça belirtebiliyorum. Beni dinle, eğer herkesin acı çekmesi zorunluysa, herkes mahşerden sonraki sonsuz düzene ancak acı çekme pahasına kavuşabilecekse, çocukların bu işte suçu ne, bunu bana söyler misin lütfen?.. Neden onlar da büyüklerle aynı doku içine girmiş? Neden onlar da bilmem kim, meydana gelecek o kusursuz düzene kavuşsun diye bu yükün altında eziliyor? Neden onlar da gübre oluyor?

İnsanların günahta ortak olmalarını anlıyorum, hatta cezada bile ortak olmalarını anlıyorum ama çocukların büyüklerin işlediği günahlarda onlarla ortak olmasını kabul edemem! Eğer çocukların, babalarının işlediği bütün kötülüklerde onlarla ortak olduğu bir gerçekse, bu gerçek, bu dünyaya göre değil ve kavranılması, anlaşılması imkânsız bir şeydir!..

Soytarının biri, 'Çocuk nasıl olsa büyüyecek ve günün birinde günah işlemeye vakit bulacaktır!' dese bile, o anlattığım çocuk büyümedi ya, onu, sekiz yaşındaki o çocuğu köpeklere parçalattılar

ya! Ah, Alyoşa hayır, Tanrıya küfretmiyorum! Gökyüzünde ve toprağın altında olan her şey, tüm varlıklar, tüm canlılar ve eskiden yaşamış olanlar, hepsi hep birden aynı ağızdan 'Sen haklısın ya Rab!.. Çünkü senin yolların açıldı!..' diye bağırdığı vakit, tüm evrenin nasıl sarsılacağını anlıyorum! O ana, çocuğunu köpeklerine parçalatan o canavarla kucaklaştığı ve üçü birden, gözyaşları içinde, 'Sen haklısın ya Rab!..' diye bağırdığı vakit, biliyorum ki artık bilincin son halkasına ulaşılmış ve her şey anlaşılmış olacaktır.

Ama işte, tam burada bir virgül var, ben işte bunu bir türlü kabul edemiyorum. Onun için henüz dünyada olduğum sürece kendi tedbirlerimi almakta acele ediyorum. Bak Alyoşa, belki ben o ana kadar hayatta kalacağım ya da olup bitenleri görmek için herkesle birlikte ben de dirileceğim; belki ben de o yavrucuğun celladı ile kucaklaşan anaya bakarak, 'Sen haklısın ya Rab!..' diye bağıracağım. Ama o zaman bile öyle bağırmak istemiyorum, bu yüzden, daha vakit varken kendimi bundan korumak istiyorum. Onun için daha şimdiden o ölümsüz, o kusursuz hayattan büsbütün vazgeçiyorum.

Mahşerden sonraki o kusursuz düzen, o pis kokulu helada mini mini yumruğu ile göğsünü yumruklayan ve karşılığı ödenmemiş gözyaşları dökerek 'Allah baba'ya dua eden çocuğun bir tek gözyaşı damlasına değmez! Değmez, çünkü o gözyaşlarının karşılığı ödenmemiştir. Neyle ödeyeceksin karşılığını? O gözyaşları ödenebilir mi hiç? Yoksa intikam alarak mı ödenecek bunların karşılığı? Ama intikamı ne yapayım ben? Cellatların cehenneme atılması ne anlam taşır? Neyi düzeltecektir cehennem?.. Mademki o çocuklar artık işkence ile yok edilmiştir...

Sonra eğer cehennem varsa, her şeyi içine alan kusursuz düzen nerede? Ben bağışlamak ve kucaklamak isterim, artık kimsenin acı çekmesini istemem. Ama eğer çocukların çektiği çileler, insanlığı gerçeğe kavuşturmak için toplanması gereken tüm acıların, tüm çilelerin toplamı eksiksiz olsun diye kullanılacaksa, o zaman önceden söyleyeyim ki, insanlığın kavuşturulacağı o gerçek, tümüyle kendisi için ödenen fiyat kadar etmez. Son olarak şunu da belirte-

yim: Ben o ananın, çocuğunu köpeklere parçalatan o cellatla kucaklaşmasını da istemiyorum! Onu bağışlamaya cüret etmemelidir o ana! Eğer istiyorsa, kendi namına, bir ana olarak çektiği o sonsuz acının üzerinden bir çizgi çizerek celladı bağışlayabilir, ama parçalanan çocuğun çektiği acıyı o celladın yanına bırakmaya, bundan ötürü onu bağışlamaya hakkı yoktur. Hatta çocuğun kendisi celladı bağışlasa bile! Madem öyle, o zaman şunu sormak cesaretini kendimde görebilirim: Öyle olacaksa, o halde kusursuz düzen bunun neresinde?..

Bu dünyada o işi bağışlayabilecek, daha doğrusu onu bağışlamaya hakkı olan bir varlık var mı? Ben tüm insanlığa karşı duyduğum sevgiden ötürü böyle bir kusursuz düzen istemiyorum. Ben intikamı alınmamış acılarla kalmak istiyorum, böylesi daha iyi. İntikamı alınmamış acımla, dindirilmemiş öfkemle kalayım daha iyi, hatta haksız olsam bile!

Evet, uyuma aşırı bir fiyat biçmişler, böyle bir âleme girmek için böylesine pahalı bir ücret ödemek bize göre değil. Onun için giriş biletimi geri vermekte acele ediyorum. Eğer ben namuslu bir insansam, bu bileti bir an önce geri vermem gerekir. Ben de öyle yapıyorum işte. Benim kabul etmediğim Tanrının kendisi değildir. Benim yaptığım şey, sadece saygıyla Tanrıya biletimi geri vermektir Alyoşa!.."*

Alyoşa gözlerini yere indirerek:

"Buna isyan derler!" dedi.

İvan karşısındakini etkileyen bir sesle:

"İsyan mı?" dedi. "Doğrusu senden böyle bir söz beklemezdim. İnsan, isyan içinde yaşayabilir mi? Oysa ben yaşamak istiyorum. Şimdi bana doğru söyle, bak seni tartışmaya çağırıyorum! Bana karşılık ver, söyle: Bir an için düşün ki, 'insanlığın kaderi' denilen yapıyı sen meydana getiriyorsun. Amacın da, sonunda insanları mutluluğa kavuşturmak, onlara en sonunda barışı ve rahatı kazandırmaktır. Yalnız, bunu sağlamak için kaçınılmaz bir şekilde bir

* Schiller'in *Resignation* (İstifa) şiirinden alıntıdır. *-ed.*

tek küçük varlığı, diyelim ki intikamı alınmamış, gözyaşları içinde mini mini yumruğu ile göğsünü döven o küçük çocuğu işkence ile öldürmek gerekiyor; sen bu şartlar altında böyle bir yapının mimarı olmaya razı olur muydun? Söyle! Ama yalan olmasın söylediğin!.."

Alyoşa yavaşça:

"Hayır, razı olmazdım," dedi.

"Bundan başka, uğrunda o yapıyı meydana getirmeye çalıştığın insanların da işkence ile öldürülen küçüğün, intikamı alınmamış kanı pahasına elde edilecek mutluluğu kabul edeceğini, kabul ettikten sonra da sonsuza kadar mutlu kalabileceğini düşünebilir misin?.."

Alyoşa, gözlerinde birden beliren bir parıltı ile:

"Hayır, bunu düşünmem ağabey!" dedi. "Yalnız demin 'Bu dünyada bağışlamak hakkına sahip olabilecek ve bağışlayan bir varlık var mı?' diye sormuştun. Öyle bir varlık vardır. O varlık her şeyi, herkesi, tüm olup bitenleri, her şeye rağmen bağışlayabilir. Çünkü o varlık günahsız kanını herkes ve her şey için dökmüştür. Sen onu unuttun. O yapıya işte ancak o temel olabilir. Herkes 'Sen haklısın ya Rab. Çünkü senin yolların açıldı...' diye ona diyecektir..."

"Haa!.. O 'Tek ve Günahsız' olandan mı söz ediyorsun? Onun dökülen kanını mı söylüyorsun? Hayır, ben onu unutmadım. Aksine bütün bu süre içinde hep, 'Nasıl oluyor da bu kadar uzun bir zamandır onu ileriye sürmüyor,' diye sana hayret ediyordum. Çünkü sizinkiler tartışmalarda her şeyden önce onu ileriye sürer. Biliyor musun Alyoşenka, sakın güleyim deme; ben bundan bir yıl kadar önce bir şiir uydurdum. Eğer benimle daha on dakika kadar vakit geçirebilirsen sana onu da anlatırdım, ister misin?"

"Sen şiir mi yazdın?"

İvan güldü:

"Yok canım, yazmadım; ben bütün ömrümce hiçbir vakit iki satırlık olsun şiir yazmamışımdır. Bu şiiri uydurdum sadece, uydurdum ve zihnimde tuttum. Heyecanla uydurmuştum onu. Sen benim ilk okuyucum, daha doğrusu dinleyicim olacaksın."

Alaycı bir gülüşle devam etti:

"Gerçekten, bir yazar bir tek dinleyici olsun buldu mu kaçırmamalı, değil mi ya? Söyle, anlatayım mı?.."

Alyoşa:

"Can kulağı ile dinliyorum," dedi.

"Şiirimin adı 'Büyük Engizisyoncu'dur; saçma bir şey, ama sana onun ne olduğunu açıklamak istiyorum."

V

BÜYÜK ENGİZİSYONCU

İVAN güldü:

"Bak görüyor musun, bir önsöz yapmadan, daha doğrusu edebî bir önsöz yapmadan söze girişmeye imkân yok. Peh! Ben de ne biçim yazarsam! Dinle, ele aldığım olay on altıncı yüzyılda oluyor. O zamanlar (bunu daha okuldayken öğrenmişsindir), şiir yazarak gökyüzündeki varlıkları dünyaya indirmek alışkanlık olmuştu. Dante'den söz etmiyorum. Fransa'da mahkemedeki zabıt kâtipleri, hatta manastırlardaki rahipler bile temsil veriyor ve bu temsillerde Hazreti Meryem'i, melekleri, azizleri, İsa'yı, hatta Tanrının kendisini bile sahneye çıkarıyorlardı.

O zamanlar bütün bunlar hiç art niyet beslenmeden yapılırdı. Victor Hugo'nun *Notre Dame'ın Kamburu* adlı eserinde, XI. Louis döneminde Fransız veliahtının dünyaya gelişi onuruna Paris'te, belediye salonunda halka *Le bon jugement de la trés sainte et gracieuse Vierge Marie** adlı, bedava, öğüt verici bir temsil sunuldu. Bu temsilde Hazreti Meryem'in kendisi sahneye çıkıyor ve kendi *bon jugement*'unu bildiriyor.

Bizde de, Petro'dan önceki devirde, konuları özellikle Eski Ahit'ten alınmış, hemen hemen buna benzer dramatik temsiller verilirdi. Zaten o zamanlar bütün dünyada o dramatik oyunlardan başka, azizlerin, meleklerin ve gökyüzündeki tüm güçlerin rol aldığı birçok hikâye, 'şiir' de elden ele dolaşıyordu. Bizim manastır-

* (Fr.) "Aziz ve bağışlayıcı Kutsal Meryem'in hayırlı kararı." *–çev.*

larda böyle şiirlerin çevirisi ya da kopyası ile uğraşılıyor, hatta buna benzer şiirler uyduruluyordu. Hem de ne zaman, daha Tatarların idaresi altında olduğumuz zamanlarda.

Örneğin manastırda yazılmış küçük bir şiircik vardır (elbette Grekçeden çevrilmiştir). *Hazreti Meryem'in Çilesi* adlı bu şiirde öyle sahneler öyle cesaretle anlatılır ki, bunlar Dante'ninkilerden aşağı kalmaz. Hazreti Meryem cehennemi ziyaret eder, ona bu 'çileli yolda' meleklerden Mikail rehberlik eder. Hazreti Meryem, günah işlemiş insanları ve çektikleri çileleri görür. Bunların arasında çok ilgi çekici bir günahkârlar grubu vardır, bunlar ateşten bir göl içindedir. Aralarından hangileri bu gölün içine artık yüzeye çıkamayacak kadar gömülüyorsa 'onlar artık Tanrının unuttuğu varlıklar'dır. Bu anlatımda olağanüstü bir derinlik, olağanüstü bir güç vardır.

İşte bunun üzerine derin bir şaşkınlığa kapılan Hazreti Meryem ağlayarak Tanrının tahtı önünde secdeye varır ve cehennemde bulunan herkesin, ama hiçbir ayrım yapılmadan herkesin, o gölde gördüğü tüm insanların da bağışlanması için yalvarır. Hazreti Meryem'in Tanrı ile o konuşması çok ilgi çekicidir. Hazreti Meryem yalvarır durur, bir an bile susmaz. Tanrı ona, oğlunun çivi çakılmış elleriyle ayaklarını göstererek, 'Oğluna işkence edenleri nasıl bağışlarsın?' diye sorduğu vakit, Meryem tüm azizlere, din uğruna çile çekmiş bütün kutsal varlıklara, küçük ya da büyük hepsinin kendisi ile birlikte secdeye varmalarını ve hiçbir ayrım yapılmadan herkesin bağışlanması için Tanrıya yalvarmalarını emreder.

Sonunda Hazreti Meryem, Tanrıya yalvara yalvara cehennemde çekilen çilelerin her yıl, Kutsal Cuma gününden başlayarak Kutsal Üçlü Yortusu'na dek durdurulmasına Tanrının razı olmasını sağlıyor. Bunun üzerine cehennemdeki günahkârlar da Tanrıya şükrederek, 'Sen böyle bir yargıda bulunmakta haklısın ya Rab!' diye bağırıyor.

İşte benim şiirim de buna benzer bir şey olacaktı, eğer o zamanlar yazılmış olsaydı. Benimkinde, sahneye çıkan "O"dur. Yalnız

hiçbir şey söylemiyor benim şiirimde, sadece gelip geçiyor... Kendisi tüm haşmetiyle dünyaya geleceğini vadettiğinden* peygamberinin de, 'Yakında dünyaya tekrar inecek, ama o günü ve saati oğlu bile bilmiyor, yalnız gökyüzündeki babamız biliyor'** sözlerini (daha kendisi dünyada iken belirttiği gibi) söylediğinden bu yana on beş yüzyıl geçmiştir; öyleyken, insanlık "Onu" eski inançla, eski heyecanla bekliyor. Hem de büyük bir inançla bekliyor! Çünkü gökyüzünden insanlara inen vaatlerin arkası kesileli on beş yüzyıl olmuştur!

İnan yalnız yüreğinden gelene,
Yoktur gökten gelen vaatler artık...***

Yalnız yürekten gelen bir inanca sahip olmak söz konusu yani! Gerçi doğrusunu söylemek gerekirse, yürekte böyle bir inanç olunca birçok mucize de mümkün oluyordu. Geçmişte insanları bir mucizeyle hastalıklarından kurtaran kutsal insanlar vardı; bazı azizlere de (kendilerinin hayat hikâyelerinde anlattıkları gibi) Gökyüzünün Kraliçesi bile görünmüş. Ama şeytan uyumaz. Onun için insanlar arasında artık o mucizelerin doğruluğundan şüphe etmeye başlayanlar olmuş. İşte bu sırada kuzeyde, Almanya'da korkunç, yeni bir kâfirlik ortaya çıkıyor. 'Koca bir kandil'e benzeyen kocaman bir yıldız (burada kastedilen kilisedir), "pınarların içine düşüyor ve o zaman bütün pınarların suyu acılaşıyor.' Bu kâfirler Tanrıya karşı gelerek mucizeleri inkâr etmeye başlıyor. Ama dine bağlı kalanlar ona daha da büyük bir heyecanla inanmaya devam ediyor. İnsanlık, gözyaşlarını gene O'na sunuyor. Gene eskisi gibi O'nu bekliyor, O'nu seviyor, O'na güveniyor, O'nun uğrunda acı çekmeye, O'nun uğrunda ölmeye can atıyor. Tıpkı eskisi gibi... İşte insanlık bunca yüzyıl ona inanç ve heyecanla, 'Çünkü Tanrı aramıza gelecek,' diyerek dünyaya inmesi için yalvardıktan sonra, sonunda O, insanların acılarını, onların çektiği çileleri paylaşmak için sınırsız bir is-

---

* Yuhanna 3:11,22:7,12,20 *-ed.*

** Matta 24:36 *-ed.*

*** Schiller'in *Sehnsucht* (Özlem) şiirinden alınmıştır. *-ed.*

tek duyarak kendisine yalvaranların arasına inmeye karar veriyor. Zaten daha önce de, dünyaya indiği vakit alçakgönüllülük göstererek bazı peygamberleri, çile çekenleri ve dünyayla ilişkisini kesmiş olan kutsal insanları (yaşantılarını anlatan hikâyelerde belirtildiği gibi) ziyaret etmişti. Bizde de kendi sözlerinin doğruluğuna inanan Tyutçev bunu şöyle anlatır:

> Kutsal haçın ağırlığı altında ezilerek,
> Sevgili dünyamızın her noktasını,
> Köle gibi, Gökyüzünün Çarı
> Dolaşmıştır, kutsayarak...

Şunu sana söyleyeyim ki, gerçekten öyle olmuştur. İşte, bu sefer de O, gene acı içinde kıvranan, çile çeken, günahlara gömülmüş ama bir çocuk kalbiyle O'nu seven halka, kendi halkına bir an için olsun görünmek isteğini duyuyor. Anlattığım olay, İspanya'da Sevilla'da, engizisyonun en korkunç zamanında, Tanrı uğruna ateşlerin yakıldığı ve

> O güzel Otodafe'lerde*
> Kötü kalpli kâfirlerin her gün yakıldığı,**

çağda geçiyor. Ama tabii O'nun bu gelişi, eskiden söz verdiği ve çağların sonunda, tüm haşmetiyle beklenmedik bir anda, 'tıpkı doğudan batıya doğru fışkıran bir şimşek gibi' olacağını bildirdiği asıl gelişi değildir. Hayır, benim şiirimde 'O' ancak bir an için, çocuklarını ziyarete ve onları özellikle kâfirlerin çatır çatır yakıldığı o ülkede görmek isteği ile geliyor.

Tanrıya özgü, sonsuz bir sevgi göstererek, bir kez daha insanların arasında tıpkı on beş yüzyıl önce üç yıllığına yaptığı gibi gene insan şeklinde dolaşıyor.

Büyük bir tevazuyla, daha bir akşam önce kralın, saraylıların, şövalyelerin, kardinallerin ve en güzel saray kadınlarıyla tüm Sevilla'nın kalabalık halkının gözü önünde, büyük engizisyoncu-

---

* Kâfirlerin yakıldığı ateş. *-çev.*

** A. Polezayev'in (1804-1838) şiiri değiştirilerek alıntılanıyor. *-ed.*

nun bir defada *ad majórem gloriam Dei** tam yüz kâfiri 'harikulade güzel bir Otodafe' üzerinde yaktığı bir güney şehrinin 'kavrulmuş meydanlarına'iniyor. Sessizce, kimseye belli etmeden geliyor. Ama o zaman ne gariptir, herkes onu tanıyor. Bu, şiirimin en güzel yeri olabilirdi; yani herkesin onun nasıl tanıdığını belirttiğim yer var ya, orası işte! Halk karşı konulmaz bir güçle O'na doğru yöneliyor. O'nun etrafını sarıyor, O'nun çevresinde gittikçe kalabalıklaşıyor ve peşinden gidiyor. O hiç konuşmadan, dudaklarında sonsuz bir şefkatle, çektikleri çileleri paylaştığını belirten hafif bir gülümseyişle aralarından geçiyor. Yüreğinde sevgi güneşi yanıyor; gözlerinden aydınlık, bilim ve insanlara güç veren bir kudret yayılıyor. İnsanların üzerine dökülen bu ışınlar onların yüreklerini sarsıyor ve içlerinde O'na karşı bir sevgi ateşi alevleniyor.

Kendisi onlara doğru ellerini uzatıyor, onları kutsuyor ve yalnız O'na dokunmakla, yalnız O'nun giysilerini tutmakla, insanlara şifa veren bir güç bulaşıyor. İşte o sırada çocukluğundan beri kör olan bir ihtiyar, 'Tanrım, beni şifaya kavuştur. Ben de seni göreyim!' diye bağırıyor. O zaman gözlerinden sanki bir perde kalkıyor ve ihtiyar O'nu görüyor. Halk gözyaşı döküyor ve O'nun geçtiği yerlerde toprağı öpüyor. Çocuklar O'nun önüne çiçekler serpiyor, O'na şarkılar söyüyor ve 'Osanna!'** diye bağırıyor. Herkes, 'İşte ta kendisi! İşte O geliyor. Bu ancak O olabilir. O'ndan başkası olamaz,' diye tekrarlıyor.

O, Sevilla Katedrali'nin kapısı önünde duraklıyor. Tam o sırada gözyaşlarıyla tapınağın içine küçük, beyaz bir çocuk tabutu getiriyorlar. Tabutun içinde yedi yaşlarında bir kız çocuğu yatıyor. Bu tanınmış bir adamın tek kızıdır. Ölü çocuk çiçekler içinde yatıyor. Kalabalık, gözyaşı döken anaya, 'O, çocuğunu diriltecek,' diye bağırıyor. Tabutu karşılamak için kapıya çıkmış olan kilise papazı, şaşkınlık içinde olup bitenlere bakıyor ve kaşlarını çatıyor. Birden ölen çocuğun annesinin bir çığlık attığı duyuluyor.

---

* Doğrusu "Ad majorem Dei gloriam" olan Latince deyiş. Tanrının ihtişamlı şanı için, anlamındadır. *-ed.*

** "Şükürler olsun." *-çev.*

Kadın kendini O'nun ayaklarına atıyor; kollarını O'na doğru uzatıyor, 'Karşımda olan sensen, çocuğumu dirilt!' diye bağırıyor. Cenaze alayı duraklıyor, küçük tabutu kilisenin eşiğine, O'nun ayakları dibine bırakıyor. O, acıyarak tabuta bakıyor ve dudaklarından yavaşça bir kez daha şu sözler dökülüyor, 'Talifa Kumi' yani, 'kız dirilsin.'

Küçük kız tabutun içinde doğruluyor, oturuyor, şaşkın şaşkın gözlerini açarak etrafına bakıp gülümsüyor. Ellerinde, tabutta yatırırlarken üzerinde bulunan beyaz bir gül demeti var. Halkın arasında şaşkınlık oluyor, bağrışmalar, hıçkırıklar duyuluyor ve işte tam o anda birden katedralin önünden kardinalin kendisi, büyük engizisyoncu geçiyor. Bu, hemen hemen doksan yaşında, uzun boylu, dimdik duran, yüzü kurumuş bir ihtiyardır; gözleri içeri gömülmüş ama içlerinde hâlâ kıvılcım gibi bir ışık yanmaktadır. Doğrusu o sırada üzerinde bir akşam önce Roma dininin düşmanlarını, kâfirleri yaktıkları sırada, halkın karşısında gösteriş yaparak dolaştığı o güzel kardinal giysileri yoktur. Hayır, o anda üzerinde yalnız eski, kaba bir rahip cübbesi var. Arkasından ölçülü bir mesafeden, asık suratlı yardımcıları, köleleri ve 'kutsal' muhafızları geliyor. Kardinal, halkın karşısında duruyor ve olup bitenleri uzaktan seyrediyor. Her şeyi görüyor. Tabutu O'nun ayaklarının dibine nasıl koyduklarını, küçük kızın nasıl dirildiğini görüyor ve yüzü asılıyor. Ağarmış gür kaşlarını çatıyor. Bakışlarında acımak bilmeyen bir parıltı oluyor. Parmağını uzatıyor, muhafızlarına O'nu yakalamalarını emrediyor. Ve onda öyle bir güç var ki, halk da öylesine alıştırılmış, öylesine boynu eğik, öylesine içi titreyerek onun sözünü dinler bir hale gelmiştir ki, kalabalık hemen muhafızların önünde açılıyor, onlar da birden meydana gelen bir mezar sessizliği içinde, ellerini O'nun omuzlarına koyup kendisini götürüyor.

Kalabalık hemen, tek bir varlık gibi ihtiyar engizisyoncunun karşısında yerlere kadar eğiliyor, o da halkı kutsuyor ve geçip gidiyor. Muhafızlar, mahpusu eskiden kalma Kutsal Mahkeme binasında bulunan daracık, karanlık, kubbeli zindana getiriyor. Bir gün geçiyor, Sevilla'nın karanlık, sıcak, 'boğucu' gecesi başlıyor. Hava-

da 'bir defne ve limon kokusu'* var. Derin karanlığın içinde birden zindanın demir kapısı açılıyor ve ihtiyar büyük engizisyoncu, elinde bir kandille ağır ağır zindana giriyor. Kendisi yalnızdır; kapı, onun arkasından hemen kapanıyor. Büyük engizisyoncu içeriye girer girmez duruyor ve uzun uzun, bir ya da iki dakika kadar bir süre dikkatle, O'nun yüzüne bakıyor. Sonunda yavaşça yaklaşıyor, kandili masanın üzerine koyuyor ve O'na şöyle diyor:

'Söyle sen 'O' musun? Gerçekten 'O' sen misin?'

Ama karşılık almayınca çabucak sözüne devam ediyor:

'Bana karşılık verme, sus!.. Zaten ne söyleyebilirsin? Senin ne söyleyeceğini, ben zaten çok iyi biliyorum. Hem daha önce söylemiş olduklarına daha başka bir şey katmaya hakkın yok! O halde, niçin gelip bize engel oluyorsun? Çünkü sen bize engel olmaya geldin, bunu kendin de biliyorsun! Ama yarın ne olacak biliyor musun? Ben kim olduğunu bilmiyorum, bilmek de istemiyorum! Karşımdaki gerçekten sen misin, yoksa O'nun bir kopyası mı? Ne olursan ol, yarından tezi yok, seni mahkûm edip kâfirlerin en kötüsü olarak yaktıracağım ve bugün senin ayaklarını öpen o halk, yarın benim bir tek işaretim üzerine, seni yakacak olan ateşin altına avuç avuç kömür atmak için ileri doğru atılacak. Bunu biliyor musun?'

Bunu söyledikten sonra derin bir düşünce içinde ve gözlerini bir an için tutukludan ayırmadan:

'Evet, belki, bunu sen de biliyorsun,' diyor."

Bütün bu süre içinde susmuş olan Alyoşa gülümseyerek:

"Ben pek anlayamıyorum, İvan. Nedir bu böyle?" diye sordu. "Doğrudan doğruya dizginsiz bırakılmış bir hayal ürünü mü, ihtiyarın yaptığı bir yanlış mı, yoksa akıl almaz bir *qui pro quo*** mu?"

İvan güldü:

"Diyelim ki sonuncusu olsun. Eğer seni bugünkü realizm bu kadar şımarttıysa ve artık hiçbir fantastik şeye dayanamıyorsan öyle olsun. Madem istiyorsun, varsın bu bir *qui pro quo* olsun."

---

* Puşkin'in (yine Seville'de geçen) *Taş Konuk* oyunundan alınmıştır. *-ed.*

** (Lat.) Karışıklık. *-çev.*

Tekrar güldü:

"Gerçi, ihtiyar doksan yaşındadır ve çoktandır aklına taktığı o düşünceyle çıldırmış olabilir. Tutuklu da onu görünüşüyle şaşırtmış olabilir. Hatta son bir ihtimal daha var. Bu, belki de doksan yaşındaki bir ihtiyarın ölmeden önce, hatta hâlâ önceki akşam yüz dinsizin yakılmasından ötürü heyecan içinde olduğu için gördüğü bir hayal ya da bir sayıklama olabilir. Ama ister bir *qui pro quo*, ister dizginsiz bir hayalin eseri olsun, bizim için ne fark eder? Burada önemli olan, ihtiyarın içindekilerini dökmek ihtiyacını duymasıdır; doksan yıllık ömrünün en sonunda ilk kez olarak içinden geçirip de sustuğu şeyleri artık yüksek sesle söylemesidir."

"Peki, tutuklu da susuyor mu? Ona bakıyor da bir tek söz olsun söylemiyor demek."

İvan gene güldü:

"Evet, zaten öyle olması gerekiyor! Hangi yönden ele alırsan al, gene öyle olmalı. İhtiyarın kendisi O'na daha önce söylemiş olduklarına hiçbir şey katmaya hakkı olmadığını belirtiyor. Doğrusunu istersen, Katolikliğinin temel özelliği de budur. Ben şöyle anlıyorum, Katolikler, 'Sen her şeyi papaya teslim ettin! Demek ki, her şey şimdi papanın elinde. Sen ise hiç olmazsa artık hiç gelme. Hiç olmazsa bir süreye kadar aramıza gelme,' derler. Sadece söylemezler, yazarlar da; özelikle Cizvitlerin yazılarında öyledir. Bunları kendi gözümle, Tanrı üzerine yazılar yazmış olanlarının kitaplarında okudum.

Benim ihtiyar O'na, 'Bizlere, gelmiş olduğun âlemdeki sırlardan birini olsun açıklamaya hakkın var mı?' diye sorar ve O'nun yerine kendisi karşılık verir, 'Hayır, buna hakkın yoktur, çünkü bunu yaparsan daha önce söylediklerine bir şey katmış olursun. Bunu söyleyemezsin! Çünkü söylemen insanların elinden özgürlüklerini almak olacaktır. Oysa sen dünyaya geldiğin vakit bu özgürlüğü savunmuştun. Bize yeniden haber vereceğin her şey, insanların inanma özgürlüğüne zarar verir! Çünkü insanlara bir mucize olarak görünür. Oysa onların özgürlük içinde inanmaları, senin için daha o zaman, bundan bin beş yüz yıl önce, her şeyden daha çok değer verdiğin şeydi.

O zamanlar sık sık insanlara, 'Sizi özgür varlıklar haline getirmek istiyorum,'* diyen sen değil miydin? İşte şimdi o "özgür" insanları gördün!

İhtiyar birden düşünceli bir tavırla gülümsüyor ve O'na ciddi bir tavırla bakarak devam ediyor:

'Evet, bu iş bize pahalıya mal oldu. Ama biz bu işi senin adına sona erdirdik. On beş asır o özgürlükle çile çekip durduk. Ama şimdi artık bu iş bitti, hem de sağlam bitti. Sen tabii bunun artık kesin olarak sona erdiğine inanmıyorsun değil mi? Bana sevgiyle bakıyor, hatta bana öfkelenmek alçakgönüllülüğünü bile göstermiyorsun, değil mi? Ama şunu bil ki şimdi, hem de özellikle şimdi o gördüğün insanlar her zamankinden daha özgür olduklarına inanıyor. Oysa kendileri özgürlüklerini getirip bize teslim etti, boyunlarını eğerek onu ayaklarımızın dibine bıraktı. Bunu biz sağladık. Oysa 'senin' istediğin bu muydu? Sen öyle bir özgürlük mü istiyordun?"

Alyoşa:

"Gene anlamıyorum!" diye İvan'ın sözünü kesti. "İhtiyar alay ediyor, onunla eğleniyor, değil mi?"

"Hiç de değil. Gerçekten özgürlüğü sonunda yenmiş, ona üstün gelmiş olmalarını ve bunu insanları mutluluğa kavuşturmak için yapmış olmalarını bir başarı olarak gösteriyor. Diyor ki, 'Çünkü şimdi (şimdi derken tabii engizisyondan söz ediyor) artık ilk kez olarak insanların mutluluğundan söz etmek mümkün oldu. İnsan isyancı olarak yaratılmıştır, isyan edenler mutlu olabilir mi? Sana da bu önceden bildirilmişti! Uyarılardan, öğütlerden yoksun değildin. Ama sen o verilen haberleri dinlemedin. İnsanları mutluluğa kavuşturabilecek olan tek yolu reddettin. Ama çok şükür ki, aramızdan çekilirken işi bize bıraktın. Sen bize vadettin. Bize kesin olarak söz verdin. Bize bağlamak ve çözmek hakkını bağışladın**; şimdi de artık bu hakkı elimizden almayı aklından bile geçiremezsin tabii. O halde neden gelip bize engel olmak istiyorsun?'"

---

* Yuhanna 8:31-36 -*ed.*

** Matta 16:19 -*ed.*

Alyoşa:

"Peki, 'uyarılardan ve öğütlerden yoksun değildin' ne demek?" diye sordu.

"Bu, ihtiyarın asıl söylemek istediği şeydir. Kendisi sözlerine devam ederek ona diyor ki, 'Kitaplardan bizlere gelen bilgiye göre, çölde seninle korkunç ve zeki bir ruh, varlığın kendini yok etmesini, yokluğu temsil eden bir ruh, yüce bir ruh konuşmuş. Söylediğine göre o ruh gönlünü çelerek seni 'kötü yola itmek' istemiş.* Gerçekten öyle mi oldu? Ama sana şunu söylemek isterim, o ruhun sana sorduğu o üç sorudan daha gerçeğe uygun bir şey söylemek mümkün müdür? Senin reddettiğin ve kitaplarda 'ayartma' olarak gösterilen o üç sorudan daha gerçek bir şey var mı? Şunu da söyleyeyim ki, eğer dünyada gerçekten insanlığı yıldırımla çarpmışa döndüren bir mucize varsa, işte o gün, sana sunulan o üç sorunun sorulduğu gün gerçekleşmiştir. Mucize, bu üç sorunun sorulmasıdır.

Eğer o korkunç ruhun sorduğu bu üç sorunun kitaplardan hiç iz bırakmadan yok olduğunu düşünmek mümkün olsaydı, hatta bir örnek, bir deneme olsun diye böyle bir şeyi aklımızdan geçirmek mümkün olsaydı, o soruları yeniden icat edip yazmak ve tekrar o kitaplara geçirmek gerekseydi, bu iş için de dünyadaki bütün akıllı insanlar, devlet adamları, din bilginleri, bilim adamları, filozoflar, şairler bir araya getirilip onlara, 'Bize üç soru bulun, ama bunlar öyle sorular olsun ki, oluşumun bütünlüğünü olduğu gibi kavramaktan başka ayrıca üç sözle, üç cümleyle insanlığın ve dünyanın geleceğini özetlesin,' denilseydi, sanıyor musun ki, dünyanın bir araya getirilen bütün bu bilimi, derinlik ve etki bakımından, gerçekten o güçlü ve zeki ruhun sana çölde sorduğu o soruların derinliğine ve gücüne eşit olacak üç soru bulabilir?..

Yalnız o sorulardan bile, onların sana sorulması mucizesinden bile, senin o sırada ölümlü, geçici bir insan aklıyla değil, ölümsüz ve mutlak bir akılla karşılaşmış olduğun bellidir. Çünkü bu üç soruda sanki insanlığın bundan sonraki tüm tarihi bir bütün içinde

* Matta 4:1-11, Luka 4:1-13 –*ed.*

özetlenmiş gibidir ve bütün dünyada insanlık tarihinde görülen bütün çözülmesi imkânsız zıtlıkların birleştiği üç suret ortaya çıkarılmıştır. O zamanlar bunun böyle olduğu, daha o kadar iyi görülemezdi. Çünkü henüz gelecek, bilinmeyen bir şeydi. Ama bugün aradan on beş yüzyıl geçtikten sonra görüyoruz ki, bu sorularda her şey çok iyi tahmin edilmiş ve önceden haber verilmiştir; aynı zamanda her şey öylesine harfi harfine gerçekleşmiştir ki, artık o sorulardan ne bir şey çıkarmaya imkân vardır, ne de onlara herhangi bir şey katmaya!

Kendin karar ver; hanginiz haklıydınız? Sen mi, yoksa o mu? Birinci soruyu hatırla; harfi harfine hatırlamasan bile, o sorunun anlamı şuydu: Sen dünyaya, insanların arasına ellerin çıplak olarak, basit varlıklar oldukları ve doğuştan onursuz oldukları için kavrayamadıkları, korktukları, hatta içlerinde dehşet uyandıran bir özgürlük vaadiyle inmek istiyorsun. Bu özgürlük onları korkutur, çünkü insan için, insanlardan meydana gelen bir toplum için özgürlükten daha ağır bir yük yoktur! Oysa bu çıplak ve güneşten kasıp kavrulan taşları görüyor musun? Onları ekmek haline getir! O zaman tüm insanlık daima içi titrediği halde, sana karşı şükran duyan uslu bir sürü gibi arkandan koşar. Elini çektin mi, verdiğin o ekmek hemen yok olsun.

Ama sen insanı özgürlükten yoksun bırakmak istemedin ve bu teklifi reddettin. Çünkü şöyle düşündün, 'Eğer insanların sana bağlılığı ekmeklerle satın alınacaksa, o zaman bu, özgürlük olur mu?' Bu teklife karşılık vererek insanın yalnız ekmekle yaşamadığını söyledin, ama biliyor musun ki, gene bu dünyanın ekmeği uğruna yeryüzündeki tüm insanların ruhu sana başkaldırıp, seninle savaşacak ve seni yenecektir. O zaman herkes onun arkasından gidecek ve 'Bu canavara eşit olan biri var mı? O bize gökyüzünün ateşini vermiştir!'* diyecektir. Biliyor musun ki, yüzyıllar geçecek ve insanlık kendi düşüncelerinin derinliği, kendi bilimiyle vardığı yargıyı açıklayarak, dünyada suç diye bir şey olmadığını, böyle

* Vahiyler, 13:4,13 –*ed.*

olunca da günahın da olamayacağını ve ortada yalnız aç insanların bulunduğunu bildirecektir?

'Karnımızı doyur, ondan sonra bizden erdem iste!' İşte sana diyecekleri ve senin mabedini yıkacak olan sancağa bunu yazacaklardır! Senin tapınağının yerine yeni bir yapı yükseltilecektir. Gerçi bu Babil Kulesi de eski gibi tamamlanamayacaktır. Ama sen bu yeni Babil Kulesi'nin yapılmasına engel olabilir ve insanların çilesini bin yıl kısaltabilirdin. Çünkü insanlar o yeni Babil Kuleleri'yle daha bin yıl dert çektikten sonra gene de bize gelecektir! Bizleri gene toprağın altında, katakomplarda* gizlendiğimiz yerlerde (çünkü bizler gene oradan oraya sürünecek ve işkencelere uğrayacağız) bulacak ve 'Karnımızı doyurun, çünkü öbürleri bize gökyüzünden bir ateş vereceğini vadetti, ama vermedi," diye bağıracaklar. İşte o zaman onların yaptıkları kuleyi bizler tamamlayacağız, çünkü yapıyı ancak karınlarını doyuracak olan tamamlayacaktır. Karınlarını doyuracak olan ise yalnız biziz. Hem de senin adına yapacağız bunu ve onları senin adına yaptığımızı söyleyerek aldatacağız.

Ah, onlar biz olmadan hiçbir zaman karınlarını doyuracak ekmeği bulamayacaktır! Hiçbir bilim onlara özgür kaldıkları sürece ekmek vermeyecektir, sonunda da özgürlüklerini ayaklarımıza getirecek ve bize 'Size köle olalım daha iyi olur, hiç olmazsa karnımızı doyurursunuz...' diyecekler. Böylece sonunda özgürlüğün ve toprağın verdiği ekmeğin, herkes için eşit miktarda olamayacağını anlayacaklardır. Çünkü onları aralarında hiçbir zaman, hiçbir zaman paylaşamayacaklardır! Aynı zamanda hiçbir zaman özgür de olamayacakları kanısına varacaklardır; çünkü kendileri güçleri yetmeyen, kusurlu, önemsiz ama isyancı varlıklardır.

Sen onlara gökyüzünden gelecek ekmeği vadettin. Oysa tekrar ediyorum, güçsüz, kusurlarından bir türlü kurtulamayan, daima nankörlük eden insan kavimlerinin gözünde, o ekmek yeryüzündeki ekmeğe eşit olabilir mi? Diyelim ki gökyüzünden gelecek ekmek uğruna senin peşinden binler, on binler geldi; yeryüzü ekme-

* Hıristiyanların Romalılar tarafından işkenceyle öldürüldüğü zamanlarda toprak altında gizlendikleri yer. *-çev.*

ğini isteyen milyonlarcası ne olacak? Senin için on binlerce güçlü ve yüce varlık önemli de, geriye kalan o sahildeki kum kadar kalabalık, güçsüz ama seni seven milyonlar ancak o üstün, o yüce, o güçlü varlıkları meydana getirecek olan bir hamur mudur?

Hayır, bizim için güçleri olmayanlar da değerlidir. Belki kusurlu ve isyancı varlıklardır, ama sonunda sözümüzü asıl dinleyecek olan onlardır. Onlar bize hayranlıkla bakacak ve başlarına gelip, o korktukları özgürlük yükünü omuzlarımıza almaya razı olduğumuz için bizleri birer Tanrı sayacaktır. İşte sonunda özgür olmak onlara bu kadar ağır gelecektir! Ama biz onlara sana bağlı olduğumuzu ve onları senin adına idare ettiğimizi söyleyeceğiz. Onları gene aldatacağız, bu mümkün olacak, çünkü artık seni bir daha aramıza sokmayacağız. Bizim çilemiz işte bu aldatışta olacaktır, çünkü yalan söylemek zorunda kalacağız.

İşte çölde sana sorulan birinci sorunun anlamı buydu ve senin her şeyden üstün tuttuğun, özgürlük uğruna reddettiğin de budur. Bununla birlikte, o soruda bu dünyanın yüce sırlarından biri saklıydı. Eğer 'ekmek vermeyi' kabul etseydin, insanlığın yüzyıllar boyu hasret çektiği, tek tek olarak da tüm insanlık olarak da hep birlikte özlemini çektiği bir şeye karşılık vermiş olacaktın; bu da 'Kime tapacağız?' sorusunun karşılığıdır.

İnsan için özgür olur olmaz hemen tapacak, boyun eğecek birini bulmaktan daha sürekli, daha üzücü bir uğraşı yoktur. Ama insanın tapmak için aradığı varlık, artık tartışmasız kabul edilebilecek bir varlık olmalı, o kadar ki, herkes birden ona tapmaya razı olsun. Çünkü bu zavallı varlıkların derdi örneğin, benim ya da filanca kişinin tapacağı birini bulmak değildir. Onların istediği öyle birini bulmaktır ki, herkes ona inansın, ona boyun eğsin, üstelik ona hep birlikte tapsın. İşte tapmada birlik olmak ihtiyacı, ayrı ayrı her insanın ve dünya yaratıldığından beri tüm insanlığın uğrunda acı çektiği en önemli şeydir. İnsanlar böyle hep birlikte ortaklaşa bir şeye tapmak için birbirlerini kılıçla yok etmiştir. Kendilerine Tanrılar yaratmış ve birbirlerine 'Kendi Tanrılarınızı bırakın, gelin bizim Tanrılarımıza tapın, yoksa size de Tanrılarınıza da ölüm!'

diye bağırmış, birbirlerini kendi dinlerine bağlanmaya zorlamıştır. Dünyanın sonuna dek de öyle olacaktır. Hatta dünyada Tanrılar yok olduğu zaman bile, gene de putların önünde secdeye varacaklardır.

Sen insan varlığının bu temel sırrını biliyordun, bilmemene imkân yoktu! Ama sana sunulan tek mutlak sancağı, yeryüzü ekmeğinin sancağını, herkesi, hiçbir itiraz ileri sürmeden kendine boyun eğmeye zorlamamak için ve özgürlükle insanlara gökyüzünden bağışlanacak ekmek uğruna reddettin. Daha neler yaptın... Hep özgürlük adına! Oysa sana söylüyorum; insana, o zavallı, o mutsuz varlığa dünyaya gelirken birlikte getirdiği özgürlük bağışını bir an önce devredebileceği birini bulmaktan daha çok çile çektiren bir dert yoktur.

Ama insanların özgürlüğüne, ancak vicdanlarını tatmin edebilen sahip olabilir. İnsanlara ekmeği vermen teklif edilirken, itirazsız olarak herkesçe kabul edilebilecek bir sancak sunulmuş oluyordu sana! Ekmeği verirsen, insan boyun eğer; çünkü ekmekten daha itirazsız olarak kabul edilebilecek bir şey yoktur. Ama sen insanlara ekmek sunduğun sırada, herhangi bir başkası sana rağmen insanın vicdanına sahip olursa, o zaman insan, senin sunacağın ekmeği fırlatıp atar ve vicdanını rahatlatmış olanın peşinden gider. Bu konuda sen haklıydın! Çünkü insan varlığının sırrı yalnız yaşamak değildir; bir şey için yaşamaktır. İnsan neden yaşadığını, ne için yaşadığını kesin olarak kavrayamazsa, yaşamaya razı olmaz, dünyada yaşamaya devam etmektense, kendi kendini yok eder, hatta etrafında hep ekmekler olsa bile.

Bu böyledir! Gelgelelim ne oldu? Sen insanların özgürlüğüne sahip olacak yerde, onlar için bu özgürlüğü daha da büyüttün! Yoksa insan için rahatın, hatta ölümün bile, iyiliği ve kötülüğü kavradıktan sonra ikisinin arasında özgür olarak bir seçim yapmaktan daha değerli olduğunu unuttun mu yoksa? İnsan için vicdan özgürlüğünden daha çekici ama aynı zamanda daha acı veren bir şey yoktur. Öyleyken sen insan vicdanını sonsuza kadar rahata kavuşturacak sağlam temeller ele almaktansa, ne kadar olağanüstü, ne kadar tahmine dayanan, ne kadar belirsiz şey varsa, insanların

güçlerini aşan ne varsa onları ele aldın! Böylece insanları hiç sevmiyormuş gibi davranmış oldun. Bunu kim yaptı, sen! Dünyaya, kendi hayatını insanlar uğruna bağışlamaya gelen sen! Yani insanların özgürlüğünü ele geçirmektense onu arttırdın, onun verdiği acılarla insanın ruh dünyasını sonsuza dek sürecek bir yükün altında bıraktın.

Sen insanın özgür bir sevgi duymasını istedin, insanın senin peşinden özgür olarak, seni beğendiği, sana hayranlıkla bağlandığı için gelmesini istedin. Eski çağlardan kalma kesin kural yerine başka bir kural koydun. İnsan kötülüğün ne olduğuna, iyiliğin ne olduğuna hiçbir etki altında kalmadan, özgür bir yürekle karar vermeliydi. Bunun yaparken de yalnız seni örnek almalıydı! Ama bunu ortaya atarken hiç düşünmedin mi ki, insan özgürce seçim yapmak gibi ağır bir yükün altında ezilirse, sonunda örnek aldığı seni bile, hatta senin getirdiğin gerçeği bile tartışmaya başlayacak ve sonunda onu reddedecek? Zaten insanlar sonunda asıl gerçeğin sende olmadığını bağırarak, herkese bildireceklerdir; çünkü onları senin yaptığından daha büyük bir şaşkınlık ve acı içinde bırakmaya imkân yoktu. Sen ki onlara bunca dert, bunca çözülmemiş sorun bıraktın! Bunu yaparak dünyada kendi egemenliğinin temellerini sarstın. Bu yüzden kimseyi suçlama!

Oysa sana teklif edilen bu muydu? Bu, güçten yoksun isyancıların mutluluğu için, güçlü varlıklar haline gelebilmeleri için, vicdanlarını büyüleyecek, onlara sonsuza dek üstün gelebilecek üç güç vardır, yalnız üç çeşit güç! Bunlar da: mucize, sır ve otoritedir. Sen birincisini de, ikincisini de, üçüncüsünü de reddettin! Bu bakımdan örnek oldun. O korkunç, o her şeyi bilen ruh, seni tapınağın tepesine koyup da, 'Eğer Tanrının oğlu olup olmadığını öğrenmek istiyorsan, kendini buradan aşağıya at. Çünkü onu meleklerin yakalayıp götürecekleri bildirilmiştir ve o düşmeyecektir, parçalanmayacaktır. Eğer sen de atlarsan Tanrının oğlu olup olmadığını öğrenecek ve babana olan inancını ispat etmiş olacaksın,'* dediği

* Matta 4:6 -*ed.*

vakit, sen sözlerini sonuna kadar dinledikten sonra teklifini reddettin, ona kapılmadın ve kendini aşağıya atmadın!

Doğrusu gerçekten gurur verici ve çok güzel bir davranışta bulundun. Tanrıya yakışır bir davranıştı bu! Ama insanlar, o güçsüz ve yüreği isyan dolu kavimdeki varlıklar, onlar Tanrı mı? Ama tabii, sen bir tek adım atarsan, hatta sadece kendini aşağıya atacakmış gibi davranırsan bile, hemen Tanrıya ihanet olacağını, ona olan inancını yitireceğini ve insanlarını kurtarmaya geldiğin bu toprağa çarparak parçalanacağını, o zaman gönlünü çelerek seni bu kötü yola sürükleyen o zeki ruhun bundan ötürü sevinç duyacağını anlamıştın. Ama tekrar ediyorum. Senin gibi olanlar çok mu?

Bundan başka, sen gerçekten bir an için insanların böylesine çekici bir aldanışa kapılmadan durabileceklerini düşündün mü? İnsan denilen varlık, yaşantının böyle korkunç anlarında, tüm varlığının temellerini sarsan ve ruhunda en büyük üzüntüyü yaratan sorunlarla karşı karşıya kaldığı vakit mucizeyi reddedecek ve hiçbir etki altında kalmadan yalnız özgür vicdanından doğan kararla yetinecek gibi mi yaratılmıştır? Ama sen tabii bu kahramanlığının kitaplara geçeceğini, çağlar boyunca dillere destan olacağını ve yeryüzünün son sınırlarına kadar duyulacağını biliyordun. İnsanın da seni örnek alarak mucizeye ihtiyaç kalmadan Tanrıya bağlı kalacağını ümit ettin. Ama şunu bilmiyordun ki, insan mucizeyi reddettiği anda, Tanrıyı da reddetmiş olacaktır. Çünkü insan Tanrıdan çok, mucizeleri aramaktadır!

İnsan, mucizeler olmadan yaşamak gücüne sahip olmadığı için, er ya da geç kendi kendine yeni mucizeler uydurur, kendisinin uydurduğu bu mucizelere bağlanır ve falcılara, kadınların yaptığı büyülere inanmaya başlar; yüz defa isyan etmiş, asıl dinin yolundan sapmış ve Tanrıya inanmayan bir varlık haline gelmiş olsa bile daima öyle olacaktır. Başkaları seni kızdırmaya çalışarak alaylı alaylı, sana, 'İn haçtan, o zaman karşımızdakinin sen olduğuna inanırız!' diye bağırdığı vakit, sen haçtan inmedin. İnmedin, çünkü gene de insanı mucizeyle köleleştirmek istemiyordun, senin istediğin özgür bir inançtı, mucizeye bağlı bir inanç istemedin. Özgür bir sevgiye

susamıştın sen! Bir kez onu hissettikten sonra ömrünün sonuna kadar dehşet içinde kalan bir tutuklunun kendisini bu hale getiren bir gücün karşısında köle hayranlığı duymasını değil. Oysa insanları böyle düşünürken onları aşırı derecede yükseltmiş oluyordun. Çünkü onlar birer isyancı olarak yaratıldığı halde, aslında birer köledir. Etrafına bir bak ve kendin karar ver; bak, aradan on beş yüzyıl geçti, şimdi gel de bir gör onları: Kendinle eşit bir düzeye yükseltmek istediğin varlıklar bunlar mı? Yemin ederim ki, insan senin düşündüğünden çok daha zayıf, çok daha aşağı bir varlık olarak yaratılmıştır! Böyle bir varlık senin yaptığını yapabilir mi hiç? Ona bu kadar saygı duyduğun halde sanki acılarını hiç paylaşmıyormuş gibi davrandın, çünkü ondan gücünün yetmeyeceği bir şey istedin. Hem de bunu kim yaptı? İnsanı, kendisinden de daha çok seven bir varlık.

Eğer ona karşı daha az saygı duysaydın, ondan daha az şey isteyecektin. Bu da sevgiye daha yakın bir şey olacaktı; çünkü taşınması daha kolay bir yük olurdu. İnsan zayıf ve adi bir varlıktır. Her yerde bizim kudretimize karşı isyan etmesinden ve bize isyan ettiği için gururlanmasından ne çıkar? Bu, bir çocuğun, bir öğrencinin duyduğu gururdan başka bir şey değildir. Onlar sınıfta isyan çıkaran ve öğretmenlerini kapı dışarı etmiş küçük çocuklardır. Ama çocukların bu sevinci bir gün sona erecek ve onlara pahalıya mal olacaktır. Tapınakları yerle bir edecekler, dünyayı da kan içinde bırakacaklar. Bu aptal çocuklar günün birinde şunu anlayacak ki, kendileri gerçi birer isyancıdır ama güçleri olmayan ve kendi ayaklanmalarına bile dayanamayan isyancılardır. O zaman budalaca gözyaşları dökerek, onları böyle birer isyancı olarak yaratanın, bunu yaparken onlarla alay etmek istediğini kesin olarak anlayacaklardır.

Bunu umutsuzluk içinde söyleyecekler, söyledikleri bu sözler de Tanrıya karşı bir küfür sayılacaktır. Bunu söyledikleri için de kendilerini daha mutsuz hissedecekler, çünkü insan denilen varlık yaradılış bakımından Tanrıya karşı küfre dayanamaz. Sonunda insanlığın kendisi, Tanrının yerine o küfürlerin intikamını alacaktır.

İşte sen, insanların özgürlüğü için bunca acıya katlandıktan sonra, onlara yalnız huzursuzluk, karışıklık ve mutsuzluk nasip olmuştur. Senin büyük peygamberin, kendisine görünen şeyleri hayali sembollerle açıklarken, birinci dirilişe katılan herkesi gördüğünü, o birinci dirilişe her kuşaktan on ikişer bin kişinin katıldığını belirtmiştir. Ama eğer sayıları yalnız o kadarsa, demek ki onlar insan değil de, Tanrıya benzer varlıktır. Senin taşıdığın çarmıha onlar omuz vermiştir! Çöllerde yıllarca aç ve çıplak dolaşmış olan onlardır! Sadece ağaç kökleriyle, böceklerle beslenmişlerdir. Bu bakımdan elbette onlardan gururla, gerçekten, bağımsız bir sevgi duyan, özgürlüğe bağlı ve hiçbir etki altında kalmadan, özgür olarak senin uğruna olağanüstü bir fedakârlık gösteren varlıklar olarak söz edebilirsin.

Ama şunu unutma ki, onların sayısı ancak birkaç bindi. Onlar da Tanrı gibi varlıktı. Peki ya ötekiler? Geri kalan zayıf insanlar, güçlülerin dayanabildiği çilelere dayanamadıysa, suç onlarda mı? Gücü olmayan bir ruh, bu korkunç yeteneklerden yoksunsa, suçlu mudur? Yoksa sen gerçekte yeryüzüne yalnız seçilmiş insanlar için ve yalnız o seçilmiş insanlara görünmek için mi indin? Eğer öyleyse, işin içinde bir sır var demektir. İnsanlar bu sırrı kavrayamaz. Madem ortada bir sır var, biz bu sırrı öğretmek hakkına sahibiz. İnsanlara asıl önemli olanın hiçbir etki altında kalmayarak yürekten gelen bir inançla, özgürlük içinde karar vermelerinin ya da başka insanlara sevgi duymalarının değil, sırrın kendisinin önemli olduğunu, bu sırra körü körüne, hatta vicdanlarına aykırı olsa bile boyun eğmeleri gerektiğini öğretmek bizim hakkımızdır. Biz de bunu yaptık işte. Senin yaptığın kahramanlığı anlatırken onu düzelttik ve bu kahramanlığı mucize, sır ve otorite temelleri üzerine oturttuk. O zaman insanlar biri gelip gene onları bir sürü gibi gütmeye başladı ve sonunda onlara bu kadar çile çektiren o vicdanlarındaki korkunç yük kalktı diye sevindi. Onlara bunun böyle olduğunu öğretmek ve böyle yapmakla haklı mıydık, söyle?

İnsanın güçsüzlüğünü bu kadar olgunlukla kabul eden, sevgiyle onun taşıdığı yükü hafifleten ve o güçsüz varlığın bizim iznimizle de olsa günah işlemesini hoş gören bizler, insanı sevmiyor muyduk

acaba? Şimdi neden gelip bize engel oluyorsun?.. Neden hiç konuşmadan o sevgi dolu gözlerinle içimi okuyormuş gibi bakıyorsun? Kız bana! Sevgini istemiyorum senin! Çünkü ben de seni sevmiyorum. Hem zaten senden saklayacak bir şeyim var mı? Sen zaten her şeyi biliyorsun. Bunu gözlerinden okuyorum. Ben mi sırrımızı senden saklayacağım? Belki de sen zaten onu benim ağzımdan işitmek istiyorsun. Öyleyse dinle, biz sana bağlı değiliz, 'O'na bağlıyız. İşte bizim sırrımız bu. Çoktandır artık seninle değiliz. Sekiz yüz yıldır artık onunlayız. Sen onun sana sunduğu son hediyeyi reddettin; bizler işte o reddettiğin şeyi sekiz yüz yıl önce ondan aldık. O, sana dünyanın bütün krallıklarını göstermişti, sen reddettin! Biz ondan Roma'yı ve Sezar'ın kılıcını alarak kendimizi dünyanın kralı olarak ilan ettik. İşimizi bugüne dek daha tam olarak sona erdiremediğimiz halde, bizden başka kral olamayacağını bildirdik. Ama bunun suçu kimdedir?

Gerçi, yaptığımız iş daha başlangıcındadır. Ama başlamıştır bir kez. Daha bitmesine çok uzun bir süre vardır ve dünya daha çok çile çekecektir. Ama eninde sonunda amacımıza varacağız ve birer Sezar olacağız. O zaman işte bütün dünyadaki insanların mutluluğunu düşüneceğiz. Söz gelmişken söyleyeyim, sen de daha o zaman Sezar'ın kılıcını alabilirdin. Neden sunulan o son hediyeyi reddettin? Eğer o kudretli ruhun üçüncü öğüdünü kabul etmiş olsaydın, insanın dünyada aradığı her şeyi gerçekleştirmiş olurdun. Böylece insanlar kime tapacağını, vicdanlarını kimin eline bırakacağını ve nasıl olup da sonunda hep birlikte hiçbir tartışmanın olamayacağı, herkesin birbirine uyacağı bir karınca yuvası haline gelebileceğini bilirdi. Çünkü insanların üçüncü ve son çilesi bütün dünyadaki insanları birleştirmek ihtiyacıdır. İnsanlık daima tüm olarak, bütün dünyada, tek bir düzen içinde yaşamak amacını gütmüştür. Büyük tarihleri olan birçok büyük millet yaşamıştır. Ama bunların arasında hangileri daha çok yükselmişse, o milletler daha mutsuz olmuştur, çünkü onlar dünyadaki bütün insanların birleşmeleri ihtiyacını öbürlerinden daha kuvvetli olarak duymuştur. Büyük fatihler, Timurlar, Cengiz Hanlar bütün dünyayı fethetmek amacıyla

yeryüzünden birer fırtına gibi geçip gitti. Onlar bile gerçi bilinçsiz olarak, ama bütün dünyadaki insanların birleşmeleri, tek bir tüm haline gelmeleri için duyulan o en büyük ihtiyacı açığa vurmuştur.

Eğer sen dünyayı ve Sezar'ın tacını kabul etseydin, bütün dünyada bir krallık kurmuş, bütün dünyadaki insanlara huzuru sağlamış olurdun. Çünkü insanları, onların vicdanlarına hâkim olan, onların ekmeğini ellerinde tutanlardan başka kim idare edebilir? Biz Sezar'ın kılıcını aldık, onu aldıktan sonra da tabii seni reddederek 'O'nun arkasından gittik. Gerçi özgür akıl daha yüzyıllar boyu şerefsizce işler yapacak, insanlar daha yüzyıllar boyu bilimleriyle uğraşıp didinecek ve birbirlerini yiyecektir. Çünkü o kendi Babil Kulelerini yükseltmeye, bizim yardımımız olmadan başladıklarından ötürü sonunda muhakkak birbirlerini yiyeceklerdir.

İşte, o zaman canavar yerlerde sürüne sürüne ayaklarımızın dibine kadar gelecek, ayaklarımızı yalayacak ve onları gözlerinden fışkıran kanlı gözyaşlarıyla ıslatacak. Biz de canavarın üzerine oturup kâseyi elimize alacağız. Bu kâsenin üzerinde şöyle bir yazı olacak: 'Sır!' İşte insanlar için ancak o zaman bir huzur ve mutluluk çağı gelecektir. Sen insanların arasından seçtiklerinle övünüyorsun, ama senin elinde yalnız seçilmiş insanlar var. Oysa biz, herkesi huzura kavuşturacağız. Hem yalnız bunlar mı olacak? O seçilen, o kuvvetli insanlardan kim bilir kaç tanesi, gerçekten başkalarının arasında 'seçilmiş' varlıklar olabilecek kişilerden kim bilir kaç tanesi, sonunda seni bekleye bekleye yoruldu ve yüreklerindeki o ateşle ruhlarındaki gücü götürüp başka bir kıyıya bıraktı. Kim bilir kaç tanesi daha aynı şeyi yapacak, sonunda da özgürlük sancaklarını senin üzerine dikecektir.

Ama o sancağı sen oraya koydun. Bizim idaremiz altında ise insanlar mutlu olacak ve artık senin onlara bağışladığın o özgürlükte olduğu gibi her yerde ayaklanarak birbirlerini yok etmeyecektir. Evet, biz onları, ancak bizim uğrumuza özgürlüklerini reddettikleri ve bize boyun eğdikleri vakit gerçekten özgür olacaklarına inandıracağız. Böyle yaparsak haklı mı olacağız, yoksa onlara yalan mı söylemiş olacağız? Kendileri de haklı olduğumuzu anlayacaktır;

çünkü senin onlara verdiğin özgürlük uğruna birer köle gibi ne korkunç acılar çektiklerini, bu özgürlüğün onları ne kadar büyük bir karışıklığa götürdüğünü hatırlayacaklardır.

Özgürlük, daha doğrusu hiçbir etki altında olmayan özgür bir akıl ve bilim, insanları öyle geçilmez yollara götürecek, onları öyle mucizeler ve öyle çözülmesi imkânsız sırlar karşısına getirecektir ki, aralarından en boyun eğmez, en atılgan olanları kendi kendilerini mahvedecektir. Öbürleri, gene boyun eğmeyen ama güçleri yetmeyenler ise birbirlerini yok edecektir. Yalnız geriye kalan üçüncü grupta olanlar, zayıf ve mutsuz olanlar, sürüne sürüne ayaklarımızın dibine gelecek, bize, 'Evet, siz haklıymışsınız, yalnız siz O'nun sırrını biliyormuşsunuz. İşte size dönüyoruz, bizi kendimizden kurtarın,' diye bağırarak yalvaracak.

Bizden ekmek aldıkları vakit, tabii açıkça görecekler ki, biz onların kendi elleriyle meydana getirdiği ekmeği ellerinden alıyor ve gene onlara dağıtıyoruz. Ortada bir mucize olmadığını, bizim taşları ekmek haline getirmediğimizi görecekler. Ama gerçekten ekmeğin kendisinden çok, onu bizim elimizden aldıklarına sevinecekler. Çünkü şunu çok iyi hatırlayacaklar ki, eskiden yanlarında biz yokken, onların kendi elleriyle yaptığı o ekmekler sadece birer taştı. Oysa tekrar bize döndükleri vakit, aynı taşlar ellerinde ekmek haline geldi. Böylece insanlar ilk ve son defa boyun eğmenin, başkasının idaresi altına girmenin ne kadar değerli olduğunu iyice anlayacaktır! Bunu anlamadıkça mutsuz olacaklardır.

Şimdi söyle, onların bunu anlamamalarına en çok kim yardım edecektir? Sürüyü parçalayan ve bilinmeyen yollara dökülmesine yol açan kimdir? Ama sürü yeniden bir araya gelecek, yeniden boyun eğecek ve artık bir daha başkaldıramayacaktır. İşte o zaman biz insanlara gürültüsüz patırtısız bir mutluluk, gücü olmayan zayıf insanlara uygun, gösterişsiz bir mutluluk vereceğiz. Evet, biz onlara gururlanmamayı öğreteceğiz. Çünkü sen onları yükselttin, böylece onlara gururlanmayı öğrettin. Biz ise onlara zayıf olduklarını, zavallı birer çocuktan başka bir şey olmadıklarını, ama çocuklara özgü mutluluğun her mutluluktan daha tatlı olduğunu öğ-

reteceğiz. Onlar da ürkek birer varlık haline gelecek, gözlerini bize doğru çevirecek ve tıpkı analarına sokulan yavru kuşlar gibi korku içinde bize yapışacak. Bize bakıp şaşacak, korku içinde kalacaklardır. Ama bizim bu kadar güçlü, bu kadar akıllı olmamızdan ötürü ve böyle yüz binlerce isyancıdan meydana gelen koca bir sürüyü uslandırabildiğimiz için gurur duyacaklardır. Öfkemiz karşısında güçlerini yitirmiş olarak tir tir titreyeceklerdir. Zihinleri korkudan fazla işleyemez hale gelecektir. Gözleri ikide bir tıpkı çocuklarda ve kadınlarda olduğu gibi dolacaktır. Ama aynı kolaylıkla birden bir tek işaretimiz üzerine neşeye, kahkahalara, bulutsuz bir sevince kavuşacak ve mutlu çocuk şarkılarını söyleyeceklerdir.

Evet, onları çalıştıracağız, ama işten geriye kalan boş saatlerde yaşantılarını bir çocuk oyunu gibi, çocuklara özgü şarkılarla, korolarla, saf çocuk danslarıyla dolduracağız. Ha... Onların günah işlemelerine de izin vereceğiz. Onlar zayıf ve güçsüzdür. Bizleri de, günah işlemelerine izin verdiğimiz için çocuklar gibi seveceklerdir. Biz kendilerine her günahın bağışlanacağını söyleyeceğiz; yeter ki, o günah bizim iznimizle işlenmiş olsun. Günah işlemelerine izin vereceğiz, çünkü onları seviyoruz. Bu günahların cezalandırılması işini ise, artık ne yapalım, üzerimize alırız.

Biz bu cezalandırma işini üzerimize alınca, onlar bize kendilerine iyilik etmiş, onların işlediği günahların cezalarını kendi omuzlarına yüklenmiş insanlar olarak bize tapacak. Böyle olunca da artık bizden sakladıkları hiçbir sırları olmayacak. Eşleriyle ya da sevgilileriyle yaşayıp yaşamamaları, çocuk sahibi olup olmamaları bizim iznimize bağlı olacak; bunları onlara bizler izin verecek ya da yasak edeceğiz. Bunu da onların ne kadar söz dinler olduklarına bakarak karar vereceğiz. Onlar ise bize neşe ve sevinçle boyun eğecek.

Vicdanlarında kendilerine en çok acı veren bütün sırlarını gelip bize açıklayacaklar, biz de her şeyi bir çözüme bağlayacağız. Onlar, bizim verdiğimiz kararlara sevinçle inanacaktır. Çünkü böyle yapınca bu, onları şimdi özgür birer varlık olarak kendi kişiliklerini ilgilendiren sorunları çözmek için çektikleri o korkunç çilelerden,

sıkıntılardan kurtaracak. Böylece kendilerini idare eden birkaç yüz bin varlık bir tarafa, bütün o diğer milyonlarca varlık mutlu olacaktır. Çünkü yalnız bizler, sırrı koruyan bizler mutsuz olacağız.

Dünyada yüz milyonlarca mutlu küçük çocukla, iyilik ve kötülük bilincinin lanetini omuzlarına yüklenmiş yüz bin kadar çile çeken insan olacaktır. Mutlu olanlar sessizce ölecektir. Sessizce senin adını anarak gözlerini hayata kapayacak ve mezarın öbür tarafında yalnız ölümle karşılaşacaklardır. Ama biz sırrı açıklamayacağız ve onların mutluluğu için kendilerini gökyüzündeki sonsuzluğa dek sürecek olan mutlulukla avutacağız. Çünkü öbür dünyada öyle bir şey olsa bile, herhalde onlar gibi varlıklar için değildir.

Diyorlar ki (peygamberler de bunun öyle olacağını söylemiştir), sen gene dünyamıza gelecek ve gene her şeyi yeneceksin. Seçtiklerinle birlikte, gururlu ve güçlü olanlarla birlikte gelecekmişsin. Ama bizler onların yalnız kendilerini kurtardığını, bizim ise herkesi kurtardığımızı söyleyeceğiz. Diyorlar ki, canavarın üzerinde oturan ve elinde sırrı tutan 'fahişe' utandırılacak, güçten yoksun yaratıklar yeniden ayaklanarak onun örtüsünü paramparça edecek ve o 'pis' vücudunu çırılçıplak bırakacaktır. Ama o zaman ben kalkıp sana milyonlarca mutlu çocuğu, günah nedir bilmeyen milyonlarca mutlu çocuğu göstereceğim. Ve bizler, onların günahlarını kendi mutlulukları için üzerimize almış olan bizler, senin önünde ayağa kalkıp, 'Eğer bunu yapabilirsen, buna cesaret edersen, bizi mahkûm et,' diyeceğiz.

Şunu bil ki, senden korkmuyorum. Şunu bil ki ben de çölde bulundum, ben de böceklerle, bitki kökleriyle beslendim, ben de insanlara bağışladığın özgürlüğü göklere çıkardım. Ben de senin seçtiklerinin, güçlü ve kudretli olanların arasına 'sayıyı tamamlamak' isteğiyle katılmaya hazırlanıyordum. Ama gözlerim açıldı ve o zaman artık çılgınlığa hizmet etmek istemedim. Geri döndüm ve 'senin kahramanca yaptığın işi düzelten'lerin arasına katıldım. Gururluların yanından ayrılıp boyun eğenlerin yanına, onların mutluluğu için döndüm. Sana söylediklerim hep olacak ve saltanatımız kurulacaktır. Sana tekrar söylüyorum, yarından tezi yok,

bu söz dinleyen sürü, benim bir işaretim üzerine sıcak kömürleri, senin altında yanan ateşe, bizlere engel olmaya geldiğin için, seni üzerinde yakacağım ateşe atmak için ileriye atılacak. Çünkü bizim yakacağımız ateşte yanmayı hak etmiş olan biri varsa, o da sensin. Yarın seni yakacağım, Dixi.*"

İvan sustu. Konuşurken gittikçe heyecanlanmış ve ateşli ateşli konuşmuştu. Sözlerini bitirince de birden gülümsedi. Onu hep susarak dinlemiş olan ve sonunda büyük bir heyecana kapılarak birkaç kez ağabeyinin sözünü kesmeye kalkışan, ama belli ki kendini güç bela tutmuş olan Alyoşa, birden yerinden fırlar gibi konuşmaya başladı. Kızararak:

"Ama... Bu saçma bir şey!" diye bağırdı. "Şiirin İsa'ya bir övgüdür. Senin istediğin gibi bir kötüleme değil... Hem özgürlük için söylediklerine kim inanır? Bakalım o özgürlüğü o şekilde mi anlamalı? Senin anlattığın gibi mi? Ortodoksluktaki anlayış öyle mi? Bu söylediklerin Roma'nın tezidir. Üstelik Roma tezinin tümü de değil. Yalandır o sözler. Ele aldıkların Katolikliğin en kötü tipleri, engizisyoncular, Cizvitler! Zaten senin o engizisyoncu gibi fantastik bir tipin var olması imkânsız bir şeydir. Neymiş o insanlara ait olup da onun kendi omuzlarına aldığı günahlar? Kimmiş o sırları içlerinde taşıyan, kimmiş o insanların mutluluğu için bilmem hangi laneti üzerlerine çekmiş olanlar? Ne zaman görülmüştür öyle varlıklar?

Biz Cizvitlerin ne olduğunu biliriz. Onlar için kötü söylerler. Ama gene de bakalım onlar senin anlattığın gibi mi? Hiç de öyle değildir, hiç de öyle değildirler. Onlar yalnız Roma'nın, ileride bütün dünyaya hâkim olmak için hazırladığı bir ordudan başka bir şey değildir. Başlarında da imparatorları, yani Roma'nın başpapazı var... İşte onların ideali budur, ama hiçbir sırları ve öyle yüce bir hüzünleri filan yoktur... İstedikleri basit bir şey, sadece iktidarı, dünyanın adi nimetlerini ve başkalarını kendilerine köle etmektir... İleride kölelik kanununun yeniden kurulmasını istiyorlar,

* (Lat.) "Bitti." –*çev.*

kendileri de o köleleri çalıştıran birer çiftlik sahibi olacak... İşte onların ileri sürdükleri, istedikleri hep bu. Onlar belki de Tanrıya bile inanmıyor. Senin başkaları için acı çeken o engizisyoncun, sadece hayalinin yarattığı bir tip..."

İvan güldü.

"Canım, dur, dur! Ne kadar da heyecanlandın. Demek 'hayal' diyorsun öyle mi? Varsın öyle olsun! Tabii hayal olacak. Yalnız izin ver sana bir şey söyleyeyim. Sen gerçekten son çağlardaki Katolik akımının sadece iktidar hırsından, sadece dünyanın kirli nimetlerini elde etmek isteğinden başka bir şey olmadığına mı inanıyorsun? Yoksa sana bunları Peder Paisiy mi öğretti?"

Alyoşa, birden kendini topladı:

"Hayır, hayır, aksine, hatta bir gün Peder Paisiy senin sözlerine benzeyen bir şeyler söylemişti... Ama tabii hiç de öyle değil."

"Gerçi bunu söylerken 'hiç de öyle değil,' dedin ama gene de buna rağmen arada bir benzerlik görmen çok önemli. Asıl ben sana söylemek isterim. Neden senin Cizvitlerle engizisyoncu yalnız dünyanın adi nimetleri için birleşsin? Neden aralarında üstün bir acıyla çırpınan ve insanlığı seven bir çilekeş olmasın? Bak, diyelim ki yalnız o kirli dünya nimetlerini isteyenler arasında bir tek benim ihtiyar engizisyoncum gibi, kendisi çölde bitki kökleri ile beslenerek yaşamış ve nefsini yenmek, kendisini özgür ve mükemmel bir insan haline getirmek için cinnet getircesine çırpınmış, aynı zamanda bütün ömrü boyunca insanları sevmiş biri olmuştur ve kendisi nefsine tam olarak söz geçirmenin manevi mutluluğunun pek büyük bir şey olmadığını, Tanrının yarattığı diğer milyonlarca varlığın sadece alay olsun diye yaratılmış olduğunu, bunların hiçbir zaman kendi özgürlüklerini kullanamayacaklarını, bu zavallı isyancılardan hiçbir zaman kuleyi tamamlayacak devlerin çıkamayacağını, o sonsuz büyük düzeni yaratmayı düşünen yüce idealistin onu böyle kaz gibi varlıklar için hazırlamadığını kavrayınca, o manevi mutluluğun pek bir şey olmadığını anlasın. Bunu anlayınca da geri dönüp... akıllı insanlara katılsın. Böyle bir şey sence imkânsız mı yani?"

Alyoşa neredeyse kendinden geçmiş gibi:

"Kime katılmış, hangi akıllı insanlara katılmış?" diye bağırdı. "Onlarda akıl diye bir şey yok! Hiçbir sırları gizlileri de yok onların. Onlarda olan tek şey Tanrısızlıktır. Bütün sırları işte bu. Senin engizisyoncu Tanrıya inanmıyor. Onun bütün sırrı budur!"

"Öyle de olsa ne çıkar! Sonunda işte sen de bunu anladın artık. Gerçekten de dediğin gibidir, gerçekten de bütün sırları budur. Ama bu, onun gibi bir insan için bile, bütün ömrünü çölde bir merhale katetmek için mahvetmiş, öyleyken insan sevgisi denilen hastalıktan kurtulamamış bir kişi için dert değil mi? O ihtiyar ömrünün sonuna doğru kesin olarak şunu anlıyor iki, ancak o korkunç yüce ruhun öğütleri, güçleri yetersiz isyancıların, 'deneme olarak eksik yaratılmış varlıkların, alay olsun diye yaratılmış olanların' kaderini biraz olsun dayanabilecek bir şekilde düzenleyebilir. İşte bu kanıya varınca görüyor ki, o akıllı ruhun, o korkunç ölüm ve yok etme ruhunun gösterdiği yoldan yürümek gerekiyor. Onun için de yalanı ve aldatışı kabul etmek, insanları da, artık bilinçli olarak ölüme ve yok edilişe götürmek, bu arada da, onları oraya götürürken bütün yol boyunca nereye götürüldüklerini anlamasın ve bu zavallı kör varlıklar kendilerini yol boyunca mutlu saysın diye onları aldatmak gerekiyor.

Hem de şu noktaya dikkat et. Bu aldatış, 'O'nun, ihtiyar adamın tüm ömrü boyunca bu kadar ateşli bir şekilde idealine inanmış olduğu varlığın adına yapılacaktır! Bu bir mutsuzluk değil midir? O, 'yalnız kirli nimetlere kavuşmak için iktidara susamış' olanların ordusunun başına böyle bir tek kişinin gelmesi bile, bir trajedinin meydana gelmesine yetmez mi? Yalnız bu kadar da değil. Böyle başa geçmiş bir tek kişinin olması, sonunda tüm Roma davasının, tüm orduları ve Cizvitleriyle birlikte tüm Roma ekolünün yöneleceği yüce bir ideal için yeterlidir. Sana açıkça şunu söylüyorum ki, akımın başında bulunanlar arasında daima hiçbir vakit ahlak bakımından düşmemiş bir adamın bulunduğuna kesin olarak inanmışımdır. Kim bilir belki de Roma'daki ilk papazlar arasında da böyle 'başkalarından apayrı' insanlar olmuştur.

Kim bilir belki de bu kadar inatla, bu kadar kendine özgü bir sevgiyle insanlığı seven o Allahın belası ihtiyar da böyle sürüden ayrı, toplumda tek olan birçok ihtiyar arasından çıkmıştır. Böyle prensip sahibi bir ihtiyarın varlığı hiç de tesadüfi değildir. Aksine önceden bir sözleşmenin, gizli bir antlaşmanın sonucu olarak, çoktandır meydana getirilmiş ve 'sırrın' korunması, 'sırrın' gücü yetmeyen mutsuz insanlardan saklanması için meydana getirilmiş bir kuralın sonucu olarak, insanlar mutlu olsun diye kabul edilmiştir.

Bu tiplerin varlığına kesin olarak inanıyorum. Zaten öyle olması gerekir. Bana öyle geliyor ki, masonlarda da buna benzeyen bir sır vardır, yani masonluğun temelinde de aynı sır gizlidir. Katolikler onun için masonlardan bu kadar nefret ediyor. Onları kendilerine rakip olarak görüyorlar. Onların gözünde masonlar, idealin birliğini parçalayan insanlardır. Oysa sürünün tek bir bütün, sürünün başında da tek bir çoban olması gerekir... Bununla birlikte düşüncemi savunurken sanki bir şeyler uyduruyor ve senin eleştirmene dayanamıyor gibiyim. Onun için bu konuda konuşmayı yeterli buluyorum."

Alyoşa elinde olmayarak:

"Belki de sen de masonsun!" diye bağırdı.

Sonra da derin bir üzüntüyle:

"Sen Tanrıya inanmıyorsun!" diye sözünü tamamladı.

Ağabeyinin kendisine alaylı alaylı baktığını zannediyordu. Gözlerini yere indirerek:

"Peki, şiirin nasıl sona eriyor?" diye sordu. "Yoksa sonu bu mu?"

"Onu şöyle bitirmek istiyordum: Engizisyoncu susuyor ve tutuklu kendisine karşılık versin diye bekliyor. 'O'nun susması, engizisyoncuya ağır geliyor. Bütün bu süre içinde tutuklunun, içinden geçenleri okur gibi hiç konuşmadan, gözlerinin ta içine baktığını fark etmiştir. Belli ki tutuklu, bunlara karşılık vermeyi hiç istememektedir. Oysa ihtiyar 'öbürünün' kendisine bir şeyler söylemesini, hatta acı, hatta korkunç da olsa bir şeyler söylemesini istiyor. Ama 'O' birden, hiçbir şey söylemeden ihtiyara yaklaşıyor ve yavaşça onu, o doksan yaşındaki ihtiyarı soluk dudaklarından öpüyor.

İşte verdiği karşılık bundan başka bir şey değildir! İhtiyar irkiliyor. Dudaklarının uçlarında titreyen bir şey vardır; o zaman kapıya doğru gidiyor, onu açıp tutukluya şöyle diyor, 'Git ve artık bir daha gelme... Bir daha ayak basma buralara... Hiçbir zaman, hiçbir zaman gelme artık!' Sonra onu salıveriyor. Tutuklu da çıkıp karanlık sokaklara gidiyor.*"

"Peki ya ihtiyar?"

"İhtiyarın dudakları hâlâ o öpüşten yanar, ama ihtiyar gene kendi düşüncesine bağlı kalır."

Alyoşa üzülerek sordu:

"Sen de mi onunla birliksin? Sen de mi?"

İvan güldü:

"Canım, bu saçma bir şey Alyoşa! Bu, sadece ömründe iki şiir olsun yazmamış, aklı başında olmayan bir üniversite öğrencisinin saçma şiirinden başka şey değil ki! Neden bunu o kadar ciddiye alıyorsun? Yoksa benim hemen oraya, Cizvitlerin yanına gidip 'onun yaptığı kahramanlığı düzelten' insanlara katılacağını mı sanıyorsun? Aman canım, bana ne? Ben sana zaten söylemiştim. Benim tek istediğim şey, otuz yaşına kadar dayanabilmek, ondan sonra... Haydi, vur kadehi yere."

Alyoşa üzüntüyle:

"Peki ya o nemli yaprakçıklar, ya o değerli mezarlar, ya mavi gökyüzü, ya sevdiğin kadın? Onlar olmadan nasıl yaşayacaksın? Onları nasıl seveceksin? Yüreğinde ve aklında böyle bir cehennem varken, yaşayabilir misin sen? Hayır, ne dersen de sen gerçekten onlara katılmaya gidiyorsun... Onlara katılmazsan dayanamaz, kendini öldürürsün!"

İvan soğuk bir gülümseyişle:

"Öyle bir güç var ki, her şeye dayanabilir!" dedi.

"Neymiş o güç?"

"Karamazov'ların içlerinde taşıdıkları güç... Karamazov'ların alçalma gücü."

---

* Puşkin'in *Yadigâr* şiirinden alınmıştır. *-ed.*

"Yani ahlaksızlık içine gömülmek, ruhu mahvetmek demek istiyorsun, öyle değil mi?"

"Belki de öyle... Belki de ancak otuz yaşına kadar bunlardan kaçınabileceğim, kim bilir? Ondan sonra da..."

"Nasıl kaçınacaksın? Ne yaparak kaçınacaksın? Sende bu düşünceler varken, buna imkân yok."

"Sana söylediğim gibi, gene Karamazav'lara özgü bir şekilde."

"Yani 'Her şeye izin var,' diyeceksin öyle mi? Her şeyin hoş görüleceğini ileri süreceksin, öyle değil mi?"

İvan kaşlarını çattı sonra birden garip bir şekilde sarardı. Dudaklarında çarpık bir gülümseyişle:

"Ya! Demek dün Miusov'u bu kadar gücendiren sözü gene ileri sürüyorsun... Dmitriy ağabeyimin de bu kadar saf bir çıkış yaparak tekrar ettiği o sözü bu kez sen söylüyorsun. Eh, varsın öyle olsun, madem bu söz bir kez ağzımdan çıktı 'Her şeye izin var,' diyelim. Ben onu söylediğimi inkâr etmiyorum. Hem Mitenka'nın o sözü düzeltmesi hiç de fena olmadı..."

Alyoşa hiç konuşmadan yüzüne bakıyordu. İvan birdenbire duygulanarak:

"Ben buradan giderken, dünyada hiç olmazsa bana bağlı bir kardeşim var sanıyordum," dedi. "Oysa şimdi görüyorum ki, senin yüreğinde de bana yer yok, benim dünyayı terk etmiş sevgili dostum. Ben 'Her şeye izin var' formülünden caymayacağım, bu formülü inkâr etmeyeceğim. Ne olacak, bu yüzden beni ret mi edeceksin yani? Öyle mi, ha?.."

Alyoşa yerinden kalktı, ona yaklaştı ve hiçbir şey söylemeden ağabeyini dudaklarından öptü. İvan, birden garip bir heyecana kapıldı:

"Bu edebî bir hırsızlıktır!" diye bağırdı. "Sen bunu benim şiirimden çaldın. Her neyse, teşekkür ederim. Kalk Alyoşa, ben artık gitmeliyim, sen de gitmelisin!"

Dışarı çıkıp, meyhanenin kapısı önünde durdular. İvan kararlı bir sesle:

"Bak sana bir şey söyleyeyim, Alyoşa," dedi. "Eğer ömrüm o nemli yaprakçıkları sevmeye gerçekten yetecekse, onları sadece seni anarak seveceğim. Senin buralarda bir yerde olduğunu bilmek bana yeter. Bunu bilirsem, henüz hayattan ayrılmak isteğini duymam. Nasıl? Yetti mi bu sana? İstersen bunu bir ilanı aşk olarak say. Şimdi ise sen sağa, ben sola... Bütün bunlardan söz etmeyelim artık, işitiyor musun? Yetişir. Yani eğer yarın gitmezsem (ki herhalde gideceğim) ve birbirimize herhangi bir nedenle yeniden rastlarsak artık bana bütün bu konulardan hiç söz etmeyeceksin. Bunu senden ısrarla rica diyorum."

Sonra birden sinirli sinirli devam etti:

"Dmitriy ağabeyim için de bana artık bir şey söyleme, özellikle bunu senden çok rica ediyorum. Hatta benimle artık hiç konuşma... Zaten artık aramızda konuşabileceğimiz bütün konular bitti, her şey konuşuldu, öyle değil mi? Ben de, kendiliğimden sana bir vaatte bulunacağım, otuz yaşıma doğru 'o kadehi yere çalıp paramparça etmek' istediğim vakit, nerede olursan ol, ne olursa olsun son olarak seninle bir daha konuşmaya geleceğim... Amerika'da olsam bile, gene geleceğim, bunu bil! Mahsus geleceğim. O zaman seni seyretmek kim bilir ne kadar ilgi çekici bir şey olacaktır! Kim bilir o zaman nasıl bir insan olacaksın? Görüyorsun ki, sana şimdi hemen hemen resmen vaatte bulunmuş oluyorum.

Gerçekten de belki birbirimizle yedi ya da on yıl görüşmemek üzere veda ediyoruz. Haydi, senin Pater Seraphicus'un yanına git. Ölüm döşeğindeydi ya! Bir de bakarsın, sensiz ölür, o zaman üstelik bir de seni burada alıkoydum diye bana kızarsın. Haydi allahaısmarladık. Gel beni bir kez daha öp bakayım. Hah, şöyle. Haydi, şimdi güle güle..."

İvan birden arkasını döndü ve artık ardına bakmadan kendi yoluna koyuldu. Onun bu gidişi tıpkı bir akşam önce Alyoşa'nın Dmitriy ağabeyinin gidişine benziyordu. Ama o akşamki gidiş bambaşka bir gidişti. Aklına gelen bu benzerlik, Alyoşa'nın hüzün ve acı dolu yüreğine saplanan bir ok etkisi yapmıştı. Bir süre ağabeyinin arkasından bakarak olduğu yerde bekledi. İvan'ın nedense

sallana sallana yürüdüğünü ve arkadan bakılınca sağ omzunun sol omzundan daha kısa göründüğünü fark etti. Oysa o zamana kadar buna hiç dikkat etmemişti.

Sonra birden o da arkasını döndü, neredeyse koşarak manastıra gitti. Artık hava kararıyor ve Alyoşa, içinde korkuya benzeyen bir his duyuyordu; içinde gittikçe şiddetlenen yepyeni bir duygu vardı. Zihninde düğümlenen yeni bir soruya karşılık arıyor, ama bulamıyordu. Yeniden, tıpkı bir akşam önce olduğu gibi rüzgâr çıktı. Alyoşa manastırın korusuna girdiği vakit asırlık çamlar, insana korku veren bir şekilde uğuldamaya başlamıştı. Alyoşa koşarcasına yürüyordu. Aklından 'Pater Seraphicus... Bu adı da nereden buldu?' diye bir düşünce geçti. 'Nereden buldu bunu İvan? Zavallı İvan! Kim bilir artık bir daha seni ne zaman göreceğim? Hah, işte hücrelerin bulunduğu yere geldim. Allahım! Evet, o gerçekten Pater Seraphicus'tur. Beni o kurtaracaktır... Beni daima o kurtaracak, sonsuzluğa dek beni koruyacaktır!'

Alyoşa sonradan, yaşantısı boyunca kaç kez derin bir şaşkınlıkla o gün İvan'dan ayrıldıktan sonra, daha o sabah muhakkak bulmayı hatta bulmadan hiçbir yere gitmemeyi kararlaştırdığı ağabeyi Dmitriy'i nasıl olup da büsbütün aklından çıkardığını düşündü. Oysa onu bulmak için o gece manastıra dönmemesi gerekse, buna bile razıydı.

VI

HENÜZ ÇOK MUĞLAK

İVAN Fyodoroviç, Alyoşa ile vedalaştıktan sonra eve, daha doğrusu Fyodor Pavloviç'in evine gitti. Ama ne gariptir, bütün varlığını birden dayanılmaz bir hüzün sarmıştı. İşin en önemli tarafı bu hüzün İvan eve yaklaştıkça her adımda artıyordu. Bu duyguda garip olan bir şey varsa, o da şuydu: İvan Fyodoroviç, neden ileri geldiğini bir türlü bilemiyordu. Eskiden de sık sık hüzünlendiği oluyordu. Hem böyle bir hüznü hemen ertesi gün, kendisini bu-

raya sürüklemiş olan her şeyle bağlarını koparark sert bir dönüş yapmaya hazırlandığı bir sırada, gene eskisi gibi yapayalnız olarak, birçok umutla ama gene de neye umut bağladığını kendisi de kestiremeyerek, hayattan birçok şey beklediği halde, beklediklerinin de istediklerinin de ne olduğunu kesin olarak bilmeden yeni, üstelik hiç bilmediği bir yola koyulduğu bir anda duymasında şaşılacak bir şey yoktu. Bununla birlikte, gerçekten bilinmeyen o yeni yaşantının endişesini duyarken hissediyordu ki, onu asıl üzen bu değildi. 'Yoksa baba ocağından nefret mi ediyorum,' diye düşündü. 'Bana öyle geliyor ki, bugün son defa olarak geçeceğim o pis eşiğe bir daha ayak basmayacağımı bildiğim halde, gene de içimde tiksinti duyuyorum...'

Hayır, içindeki o hüzün, bundan doğmuyordu. Yoksa Alyoşa ile vedalaştığı ve onunla yaptığı konuşma mı onu böyle üzüyordu? 'O kadar yıl başkaları ile hiç konuşmadan hep sustum, kibirli davranıp bir tek şey söylemedim. Sonra birden bunca saçma söz ettim,' diye düşündü. Gerçekten bu, genç, tecrübesiz bir adam gibi davrandığından ötürü saf bir pişmanlık ya da gururu yaralandığı için duyduğu bir can sıkıntısı da olabilirdi. Çünkü istediklerini gerektiği gibi söyleyememişti. Hem de bunu, muhakkak, içinden bazı büyük hesaplar yaparak düşündüğü Alyoşa'nın karşısında yapmıştı. Böyle bir duyguyu, yani böyle bir pişmanlığı duyması da tabii bir şeydi. Ama gene de asıl üzüntüsü bu değildi. Bütün bunların duyduğu o hisle ilgisi yoktu. 'Her şeyden tiksinecek kadar sıkıntı duyuyorum, ama ne istediğimi belirtecek gücüm yok. Yoksa bunları hiç düşünmemeli mi?'

İvan Fyodoroviç, bunları "düşünmemeyi" de denedi. Ama bu bile içini ferahlatmadı. İşin en önemlisi bu sıkıntıda can sıkan, sinir bozan bir şey vardı. Çünkü tamamen dıştan gelen bir etkiyle oluyordu. Tıpkı insan bir işle uğraştığı ya da heyecanla konuştuğu vakit fark etmediği, ama göz önünde durduğu için sinirlendiren, hatta neredeyse usanç vermeye başlayan bir şey gibi... Bu sinirlilik, insan en sonunda o işe yaramayan eşyayı kaldırmayı akıl edinceye kadar devam edip gider. Hem de eşya çoğu zaman önemsizdir, gülünçtür.

Örneğin yerine konulmadan unutulmuş bir şey, yere düşmüş bir mendil, dolapta yerine konulmamış bir kitap ya da buna benzer bir şey olabilir. İvan Fyodoroviç sonunda çok kötü bir ruh hali içinde, sinirli sinirli babasının evine yaklaştı ve birden bahçe kapısına on beş adım kala evin dış kapısına bakınca, birden ona bu kadar sıkıntı veren, onu bu kadar sinirlendiren şeyin ne olduğunu anladı.

Kapının önündeki bankta, uşak Smerdyakov oturuyor, akşamın serinliğinden yararlanıyordu. İvan Fyodoroviç de gözü ona ilişir ilişmez ruhunun üzerine çökmüş olan ağırlığın işte bu uşak Smerdyakov olduğunu, işte asıl bu adamın varlığını hazmedemediğini anladı. Her şey birden aydınlandı, apaçık oldu. Daha önce Alyoşa, Smerdyakov'la nasıl karşılaştığını anlatırken, İvan'ın yüreğine birden uğursuz ve tiksindirici bir duygu saplanıvermiş ve içinde hemen ona karşı büyük bir öfke uyandırmıştı.

Sonradan konuşma arasında Smerdyakov'u bir süre için unutmuştu. Ama o, gene de ruhunun bir köşesinde duruyordu. Bu yüzden İvan Fyodoroviç Alyoşa'ya veda edip de tek başına eve dönmek için yola koyulduğu vakit, o unuttuğu tatsız duygu içinde tekrar uyanmıştı. Dayanılmaz bir öfkeyle, 'Canım, o alçak herif gerçekten bu kadar huzurumu bozabilir mi?' diye düşündü.

Gariptir, İvan Fyodoroviç gerçekten son zamanlarda o adamdan nefret etmeye başlamıştı. Özellikle son günlerde duymaya başlamıştı bu nefreti. İçinde, o yaratığa karşı gittikçe artan bir tiksinti fark ediyordu. Belki de bu nefretin bu derece artmasının nedeni başlangıçta, yani İvan Fyodoroviç geldiği vakit durumun bambaşka olmasıydı. O zamanlar İvan Fyodoroviç, Smerdyakov'a karşı olağanüstü bir ilgi göstermiş, hatta onu orijinal bir tip olarak görmüştü. Onu yanına gelip sohbet etmeye alıştıran gene kendisiydi. Bununla birlikte, Smerdyakov'un garip mantıksızlığına, daha doğrusu zihni bakımdan böyle dengesizlik içinde bulunmasına hayret etmiş, "olaylara seyirci kalan" bu adama durmaksızın huzursuzluk veren şeyin ne olduğunu bir türlü kavrayamamıştı.

Felsefi konulardan, hatta dünyanın yaratıldığı ilk gün ortalığın nasıl olup da aydınlık olduğundan, güneş, ay ve yıldızların ancak

dördüncü gün yaratılmış olmalarına bakılırsa evrenin o ilk günlerde karanlık olması gerektiğinden, öyleyken aksine aydınlık olmasının nasıl anlaşılabileceğinden söz etmişlerdi. Ama İvan Fyodoroviç işin hiç de güneşte, ayda ve yıldızlarda olmadığını kısa bir süre içinde anlamıştı. Smerdyakov için güneş, ay ve yıldızlar gerçi ilginç konulardı ama bunların sadece üçüncü derecede bir önemi vardı, o bambaşka bir şeyin peşindeydi. Hangi şekilde olursa olsun, ortaya yavaş yavaş müthiş bir gurur, üstelik yaralanmış bir gurur çıkıyordu. Bu, İvan Fyodoroviç'in hiç hoşuna gitmemişti. Smerdyakov'a karşı duyduğu nefret, işte buradan başlamıştı. Sonradan evde düzensizlikler başlamış, Gruşenka ortaya çıkmış, Dmitriy ağabeyi ile aralarında meseleler olmuş, uğraşma, didinme başlamıştı. Gerçi bunlardan da Smerdyakov'la söz etmişlerdi ama Smerdyakov her zaman bunlardan heyecanla söz ettiği halde, gene de bu gibi konularda ne istediğini anlamaya imkân yoktu. Elinde olmayarak yüzeye, gene de belirsiz olarak çıkan bazı isteklerinin mantıksızlığına, karışıklığına ancak hayret edilebilirdi.

Smerdyakov hep her şeyi soruşturuyor, durup durup dolaylı olarak bazı sorular soruyordu. Belliydi ki, bunları önceden düşünmüştü. Ama bunları niçin sorduğunu açıklamıyor ve hep kendi sorduğu sorulardan ortaya çıkan tartışmaların en ateşli anlarında birden susuyor ya da bambaşka bir konuya geçiyordu. Ama sonunda İvan Fyodoroviç'i en çok sinirlendiren, içinde böyle bir tiksinti uyandıran şey, Smerdyakov'un ona karşı gösterdiği ve gittikçe arttırdığı bambaşka, iğrenç bir laubalilikti.

Gerçi nezaketsizlik göstermiyordu, aksine her zaman büyük bir saygı ile konuşuyordu, ama sonunda iş öyle bir hal almıştı ki Smerdyakov'un kendisini, nedense İvan Fyodoroviç'le aynı safta olan bir insan saydığı belli oluyordu. Her zaman, sanki artık ikisinin arasında önceden kararlaştırılmış, bir vakitler birlikte ortaya attığı, gizli ve yalnız ikisinin bildiği ama etraflarında kaynaşıp duran basit insanların kavrama yeteneğine sahip olamadığı bir şey varmış gibi konuşuyordu. Öyleyken İvan Fyodoroviç gene de uzun bir süre, içinde gittikçe artan bu tiksintinin gerçek nedenini bir

türlü anlayamadı. Bu duygunun ne olduğunu, ancak son zamanlarda, daha doğrusu son günlerde tahmin etmeye başlamıştı. Şimdi de bahçe kapısından bir tiksinti ve sinirlerini bozan bir duygu ile, Smerdyakov'a hiç bakmadan, onunla hiç konuşmadan geçmek istiyordu. Ama Smerdyakov banktan kalktı. İvan Fyodoroviç onun bu kalkışından bile Smerdyakov'un kendisi ile özel bir konuşma yapmak istediğini anladı. Ona baktı ve durakladı. Bir an önce düşündüğü gibi onun önünden geçip gitmediği ve böyle birden durakladığı için de kendi kendine müthiş öfkelendi. Smerdyakov'un içkiden kırışmış yüzüne, dikkatlice taranmış favorilerine, alnının üzerinde kabartılmış bir tutam saçına öfkeyle, nefretle bakıyordu. Smerdyakov'un sol gözü hafifçe kasılıyor, iki de bir kırpışıyor, sanki hafif bir alayla, 'Nereye gidiyorsun? Buradan böyle geçemezsin. Görüyorsun ki, bizim gibi zeki iki insanın konuşacağı bazı şeyler var,' diyordu.

İvan Fyodoroviç tepeden tırnağa titredi. Az kalsın, 'Defol buradan alçak! Ben senin dengin miyim? Budala!' diye bağıracaktı. Ama derin bir şaşkınlıkla dudaklarından bambaşka sözlerin döküldüğünü fark etti. Kendi de bunu hiç beklemediği halde, uysal bir tavırla ve yavaşça:

"Ne oldu? Babam uyuyor mu, yoksa uyandı mı?" diye sordu.

Sonra gene bunu yapacağını hiç ummadığı halde, banka oturdu. Bir an korkuya benzeyen bir his duydu. Bunu sonradan hatırlayacaktı.

Smerdyakov karşısında, ellerini arkasında kenetlemiş olarak duruyor, ona kendine güvenen, hatta hemen hemen sert bir tavırla bakıyordu. Acele etmeden:

"Daha yatıyorlar, efendim," dedi.

Bunu söylerken sanki, "Önce sen benimle konuşmaya başladın, önce ben konuşmadım," diyor gibiydi. Bir an sustuktan sonra, garip bir hareketle, poz verir gibi gözlerini yere indirdi, sağ ayağını ileri doğru attı, rugan potinin ucu ile yerde bir şeyler çizerek:

"Size hayret ediyorum, beyefendi!" dedi.

İvan Fyodoroviç soğuk bir tavırla, kesik kesik konuşarak:

"Neden hayret ediyormuşsun bana?" diye sordu.

Tiksintisini belli etmemek için elinden geldiği kadar kendisini tutmaya çalışıyordu. Ama birden büyük bir öfkeyle içinde büyük bir merakın uyandığını ve bu merakını gidermeden dünyada oradan ayrılamayacağını hissetti. Smerdyakov, o küçük gözlerini ona doğru kaldırarak, laubali bir tavırla gülümsedi.

"Neden Çermaşnya'ya gitmiyorsunuz sanki?"

Kırptığı sol gözü ise, 'Neden gülümsediğime gelince eğer akıllı bir adamsan bunu kendin de anlarsın,' der gibiydi.

İvan Fyodoroviç şaşırdı:

"Ne diye Çermaşnya'ya gidecekmişim?"

Smerdyakov gene bir an sustu. Sonra acele etmeden, sanki verdiği karşılığı kendisi de beğenmiyormuş ve 'üçüncü derecede önemli bir neden ileri sürerek işin içinden kurtulmaya çalışıyorum, laf olsun diye söylüyorum bunu,' der gibi:

"Fyodor Pavloviç'in kendileri bile oraya gidesiniz diye size ne kadar yalvardılar!" dedi.

İvan Fyodoroviç sonunda dayanamayarak, uysallıktan vazgeçip, kaba bir tavırla:

"Eeeeh! Allah belanı versin! Açıkça konuşsana, ne demek istiyorsun?" diye bağırdı.

Smerdyakov hemen sağ ayağını sol ayağına bitiştirdi, vücudunu doğrulttu, dimdik durdu. Ama gene gözlerinde aynı sakin bakış, dudaklarında da aynı anlamlı, hafif gülümseyiş vardı.

"Önemli bir şey yok, efendim... Laf olsun diye söyledim işte..."

Gene bir sessizlik oldu. İkisi de hemen hemen bir dakika kadar sustu. İvan Fyodoroviç biliyordu ki, o anda kalkıp öfkelenmesi gerekiyordu. Smerdyakov da karşısında sanki 'Bakayım öfkelenecek misin öfkelenmeyecek misin?' der gibi bekliyordu. Daha doğrusu İvan Fyodoroviç'e öyle geliyordu. Sonunda, ayağa kalkmaya hazırlanıyormuş gibi olduğu yerde hafifçe sallandı. Smerdyakov, bu hareketini tam anında yakalayarak birden kesin bir tavırla, sözlerin üzerinde dura dura:

"Durumum çok kötü İvan Fyodoroviç, çok kötü efendim, bu durumdan kendimi nasıl kurtaracağımı bilemiyorum," dedi.

Son sözünü söylerken içini çekmişti. İvan Fyodoroviç doğrulmuşken gene oturdu. Smerdyakov devam etti:

"İkisi de akıllarını kaçırmış, ikisi de tam anlamıyla birer çocuk gibi davranıyor. Yani peder beyinizle, ağabeyiniz Dmitriy Fyodoroviç'ten söz ediyorum efendim. Bakın şimdi Fyodor Pavloviç uyanır uyanmaz hemen her dakika beni sıkıştırıp duracak, 'Gelmedi ha? Niçin gelmedi?' diye sorup duracak, böylece gece yarısına kadar, hatta gece yarısı geçtikten çok daha sonraya kadar bana hiç rahat vermeyecekler. Eğer Agrafena Aleksandrovna gelmezse (çünkü öyle sanıyorum ki buraya gelmeye hiç de niyetli değiller) o zaman yarın sabah gene üzerime atılacak, 'Neden gelmedi? Niçin gelmedi? Ne zaman gelecek?' diyecekler. Sanki bu bakımdan beyefendinin karşısında suçlu olan benmişim gibi. Diğer taraftan, gene buna benzer bir şey oluyor: Hava kararda mı, hatta hava kararmadan çok daha önce ağabeyiniz elinde tüfekle geliyorlar, uzaktan değil, yakınlarda bir yerden. Üzerime varıp, 'Bak alçak herif, sana söylüyorum bulaşıkçı, eğer onun geldiğini gözden kaçırır ve geldiğini bana haber vermezsen, önce seni gebertirim!' diyor. Gece geçti mi, ertesi gün Dmitriy Fyodoroviç de babanız Fyodor Pavloviç gibi 'Neden gelmedi? Çabuk gelecek mi?' diye canımı çıkarıyor. Sanki ağabeyinizin karşısında da, hanımefendileri gelmediler diye ben suçluymuşum gibi! İkisi de her gün gittikçe daha çok kızıyor, her gün her saat artıyor kızgınlıkları... O kadar ki, bazen korkudan kendi hayatıma son vereyim diye düşünüyorum, efendim. Ben onlara hiç güvenemiyorum beyefendi."

İvan Fyodoroviç sinirli sinirli:

"Peki, neden bu işe karıştın? Neden her şeyi Dmitriy Fyodoroviç'e bildirmeye başladın?" diye sordu.

"Nasıl karışmayayım efendim? Her şeyi olduğu gibi öğrenmek isterseniz şunu söyleyeyim ki, ben bu işe hiç karışmamıştım. Ben daha başlangıçta hep susuyordum. Onlara karşı gelmeye cesaretim bile yoktu. Onlar beni kendilerine bu işte hizmet edecek adam say-

dı, kendilerine gözcü olmamı istedi. O zamandan beri de tek söyledikleri söz, 'Onu gözden kaçırırsan, gebertirim seni herif!' oldu, bundan başka bir şey bilmiyorlar! Böyle giderse, yarın galiba, uzun bir sara krizine tutulacağım, bana öyle geliyor!"

"Nasıl uzun bir sara krizi?"

"Uzun bir kriz işte efendim, çok çok uzun bir kriz işte. Bazen birkaç saat, bazen de bir iki gün sürer. Bir defasında tam üç gün sürmüştü! O zaman tavan arasından aşağı düşmüştüm. Bir ara geçer gibi oluyor, sonra yeniden başlıyordu. Tam üç gün aklımı başıma toplayamadım. Fyodor Pavloviç, o zaman buranın doktoru Herzenstube'yi çağırtmıştı. O da şakaklarıma buz koydu, bir de başka ilaç verdi... Az kalsın ölecektim."

İvan Fyodoroviç öfke ile karışık bambaşka bir merakla:

"Nasıl olur? Bir sara krizinin insana falan gün ya da falan saatte geleceğini önceden bilmeye imkân yokmuş diyorlar. Sen nasıl yarın sara krizi geçireceğini söyleyebilirsin?"

"Orası doğru, önceden bilmeye imkân yoktur efendim."

"Hem sen o gün tavan arasından aşağı düşmüşsün."

"Ben tavan arasına her gün çıkıyorum, efendim. Yarın da düşebilirim tavan arasından. Tavan arasından aşağı düşmesem bile, bodrumda düşebilirim. Çünkü bodruma da her gün, kendi ihtiyacım için iniyorum efendim."

İvan Fyodoroviç ona uzun uzun baktı. Sonra garip, tehdit edici bir tavırla, yavaşça:

"Sen bir şeyler geveliyorsun ama ne demek istediğini pek anlayamıyorum," dedi. "Yarın sara krizine tutulmuşsun gibi rol mü yapmak istiyorsun? Yani üç gün için sanki seni sara tutmuş gibi davranacaksın ha?"

Gene sağ ayağının ucu ile yerde bir şeyler çizerek oyalanan Smerdyakov o ayağını yerine koydu. Ama bu sefer sol ayağını ileri sürdü ve başını kaldırdı, alaylı alaylı gülerek:

"O işi yapabilsem bile efendim, yani saraya tutulmuşum gibi rol yapsam bile (ki bu tecrübeli bir insan için hiç de zor bir şey değildir) canımı kurtarmak için böyle bir çareye başvurmakta haklı

olurum. Çünkü hastalanıp yatağa düşersem, o sırada peder beyinizin yanına Agrafena Aleksandrovna gelse bile, ağabeyiniz Dmitriy Fyodoroviç, benim gibi hasta olan bir insana 'Neden bu işi bana bildirmedin?' diye soramaz. Artık öyle bir şey yapmaktan utanır."

İvan Fyodoroviç, yüzü öfkeden bir yana eğilmiş olarak birden:

"Eeeh! Allah kahretsin seni!" diye bağırdı. "Neden sana bir şey olur diye bu kadar korkuyorsun sanki? Dmitriy ağabeyimin o tehditleri sadece öfkeden söylenmiş çılgınca sözler, başka bir şey değil! Seni öldürmez o! Onun öldüreceği adam sen değilsin!"

"Öldürür, öldürür! Hem de sinek gibi. Herkesten önce beni öldürür. Benim en çok korktuğum şey başka. Kendileri, beybabalarına bir şey yapacak olurlarsa, bu işte beni de suç ortağı olarak sayarlar diye korkuyorum."

"Canım ne diye seni suç ortağı saysınlar?"

"Evet, suç ortağı sayabilirler, çünkü ben kararlaştırdığımız gizli işaretleri ağabeyinize de bildirdim."

"Hangi işaretleri? Kime bildirdin o işaretleri? Daha açık konuşsana Allahın belası!"

Smerdyakov ukala bir tavırla sözü uzatıp duruyordu:

"Şunu artık açıklamalıyım ki, Fyodor Pavloviç ile ikimizin arasında bir sır var. Bildiğiniz gibi (bundan haberiniz var mı, gerçi bilmiyorum) beyefendi artık birkaç günden beri gece oldu mu, hatta karanlık bastı mı, hemen odalarına kapanıp kapıyı içeriden kilitliyorlar. Siz şimdi artık her akşam erkenden yukarıya, odanıza gidiyor, sonra da bir daha aşağıya hiç inmiyorsunuz. Bu yüzden, beybabanızın şimdi artık kendi odasının kapısını nasıl titizlik göstererek içeriden kilitlediğini bilmiyorsunuz. Beybabanız o kadar titizlik gösteriyor ki, Grigoriy Vasilyeviç gelse bile, ancak sesinden gelenin o olduğunu anlayınca kapıyı açıyorlar. Ama artık Grigoriy Vasilyeviç gelmiyor, efendim. Çünkü beybabanıza odalarında yalnız ben hizmet ediyorum. Agrafena Aleksandrovna ile aralarında o iş başladıktan sonra, bunun böyle olmasını kendileri istediler. Şimdi gece olunca, emirlerine uyarak çıkıp müştemilata gidiyorum; hem de gece yarısı oluncaya kadar uyumamak, nöbet tutmak,

arada bir kalkıp avluyu dolaşmak ve Agrafena Aleksandrovna'nın geleceği anı beklemek şartı ile! Çünkü kendileri onu birkaç gündür deli gibi bekliyorlar.

Yürüttükleri düşünce şu; 'Agrafena Aleksandrovna, ondan yani Dmitriy Fyodoroviç'ten (kendileri ağabeyinize Mitka diyorlar tabii) korkuyor. Onun için, ancak geç vakit arka yollardan geçerek bana gelecektir,' diyorlar. Bana da 'Sen de onu gece yarısına kadar, hatta daha da geç vakitlere kadar bekleyeceksin,' dediler. 'Eğer Agrafena Aleksandrovna gelirse, bir koşu kapıya gel, iki kez kapıya ya da pencerenin camına vur. Önce iki kez hafifçe vurursun. Bak şöyle, bir, iki! Ondan sonra da arka arkaya hızlı hızlı üç kez vurursun: tak, tak, tak! İşte o zaman ben de onun gelmiş olduğunu anlar, yavaşça sana kapıyı açarım.

Bir de, olağanüstü bir şey olursa, diye bana başka bir işaret daha vermemi söylediler. Önce iki kez hızlı hızlı vuracakmışım: Tak, tak! Biraz bekleyecekmişim, ondan sonra bir kez daha kuvvetlice vuracakmışım. İşte, o zaman babanız olağanüstü bir şey olduğunu, kendilerini muhakkak görmem gerektiğini anlayacak, bana kapıyı açacaklarmış. Ben de içeri girip, olup bitenleri söyleyecekmişim. Agrafena Aleksandrovna belki kendisi gelmez de herhangi bir haber gönderir diye bütün bunları bana bir bir tembih etti. Bundan başka, Dmitriy Fyodoroviç de gelebilirler. Öyle bir şey olursa, bunu da hemen haber verecekmişim, onun yakında bir yerde bulunduğunu bildirecekmişim... Beybabanız, Dmitriy Fyodoroviç'ten çok korkuyorlar. Agrafena Aleksandrovna geldikten, kendileri de onunla odaya kapandıktan sonra Dmitriy Fyodoroviç yakınlarda bir yerde görünürse, hemen ne yapıp edip bunu kendisine pencereye üç defa vurarak bildirecekmişim. Şöyle ki, birinci işaret beş vuruşlu olacak ve bu beş vuruş 'Agrafena Aleksandrovna geldi' anlamına gelecekmiş. İkinci işaret ise yalnız üç vuruşlu olacakmış. Onun da anlamı şu: 'Sizi hemen görmem gerekiyor.' Bunları kendisi birkaç kez önümde tekrarlayarak öğretti. Hepsini iyice, bir bir gösterdi. Tüm dünyada bu işaretleri bir kendileri biliyor bir de ben biliyorum. Onun için böyle bir işaret verilince, artık hiç şüphe etmeden

ve hiç seslenmeden (kendileri gece seslenmekten çok korkuyor) kapıyı açacaklarmış. İşte şimdi, bu işaretleri Dmitriy Fyodoroviç de öğrenmiş bulunuyor."

"Nereden öğrenmiş? Sen mi söyledin yoksa? Ne cesaretle bildirdin ona bunları?"

"Korkudan bildirdim, efendim. Zaten durum öyle olunca bunları ondan gizleyebilir miydim? Dmitriy Fyodoroviç her gün, 'Sen beni aldatıyorsun! Sen benden bir şeyler saklıyorsun! Ayaklarını kırarım senin!' diye üstüme varıyordu. İşte o zaman ben de, hiç olmazsa kendilerine nasıl köle gibi bağlı olduğumu görsünler, kendilerini aldatmadığıma, her şeyi kendilerine bildirdiğime kesin olarak inansınlar diye bunları açıkladım."

"Bu işaretlerden yararlanarak içeriye girmek isteyeceğini düşünüyorsan, o da gerçekten böyle bir şey yaparsa, sakın onu içeri bırakma."

"Kendim de o sırada kriz geçiriyorsam, yatağa düşmüşsem ona nasıl engel olabilirim? Hem zaten öyle bir şeye cesaretim olsa bile, ağabeyinizde o atılganlık varken ve ben onun bu atılganlığını bildiğim halde, bunu yapabilir miyim?"

"Eeh! Allah kahretsin! Nasıl oluyor da ille sara krizi geçireceğine bu kadar kesin inanabiliyorsun? Benimle alay mı ediyorsun yoksa?"

"Allah göstermesin, sizinle alay etmek cesaretini gösterebilir miyim? Bende bu korku varken gülebilir miyim ben? Gerçekten hissediyorum ki sara krizi geçireceğim. İçimde öyle bir seziş var işte. Hiçbir şey olmasa, korkudan başıma gelecek bu kriz!"

"Hay Allah! Eh, ne yapalım, sen yatağa düşersen Grigoriy bekçilik eder. Önceden Grigoriy'e haber verirsin. Artık o, taş çatlasa Dmitriy'i içeri bırakmaz."

"Beyefendinin haberi olmadan, o işaretleri Grigoriy Vasilyeviç'e açıklayamam. Grigoriy Vasilyeviç'in ağabeyinizin gelişini işitmesine ve onu içeriye bırakmamasına gelince, şunu haber vereyim ki, kendisi zaten dünden beri hasta, Marfa İgnatyevna onu yarın tedavi etmeye çalışacakmış. Dün öyle kararlaştırdılar. Marfa

İgnatyevna'nın uygulayacağı tedavi oldukça ilgi çekici bir şey. Kendisi bir su biliyormuş, bunu hep evinde bulundururmuş, çok keskin bir şeymiş. Bilmem hangi ottan yapılıyor. Bunun sırrını yalnız kendisi biliyormuş. Bu gizli ilaçla Grigoriy Vasilyeviç'i yılda üç kez bütün beli uyuştuğu vakit tedavi ederler. Grigoriy Vasilyeviç sanki kendisine inme inmiş gibi olur, hem de yılda üç defa efendim. O zaman bir havlu alıyor, onu bu karışımın içine sokup ıslatıyor, sonra da Marfa İgnatyevna bu havlu ile bütün sırtını hemen hemen yarım saat kadar, havlu neredeyse kuruyuncaya kadar ovuyorlar. Sırtı kıpkırmızı oluyor, hatta şişiyor. Sonra şişenin içinde kalanı bir dua okuyarak Grigoriy'e içiriyorlar. Ama hepsini değil, çünkü bazen Marfa İgnatyevna şişedekinden biraz da kendisi için bırakıyor ve ondan içiyor. Sonra da efendime söyleyeyim, Marfa İgnatyevna içkiye alışık olmadığından ikisi de hemen sızıyor, uzun süre derin bir uykuya dalıyor. Sonradan, Grigoriy Vasilyeviç uyandığı vakit çoğu zaman dipdiri oluyor. Marfa İgnatyevna ise uyandı mı, daima başı ağrıyor. İşte, Marfa İgnatyevna yarın bu niyetlerini gerçekleştirirse, o zaman artık Grigoriy Vasilyeyiç bir şey işitirler mi, Dmitriy Fyodoroviç'in içeriye girmesine engel olabilirler mi, hiç tahmin etmiyorum! Derin uykuda olacaklar."

İvan Fyodoroviç:

"Bu ne saçma şey!" diye bağırdı. "Sanki her şey mahsus hep de aynı anda olacakmış gibi konuşuyorsun. Sen sara krizine tutulacaksın, Marfa İgnatyevna kendinden geçecek! Yoksa bunların böyle hep aynı anda olmasını sen mi sağlamak istiyorsun?"

Bunu birden tehdit edici bir tavırla kaşlarını çatarak söylemişti.

"Ben bunları nasıl mahsus yapabilirim? Hem ne diye böyle bir yöne sürükleyeyim işleri? Mademki her şey yalnız Dmitriy Fyodoroviç'e, yalnız onun düşüncelerine bağlı... Eğer kendileri kötülük etmek isterlerse, bunu muhakkak yapacaklardır. Eğer öyle bir şey yapmak istemiyorlarsa, kendilerini ben mahsus getirip babalarının evine sokacak değilim ya!"

İvan Fyodoroviç öfkeden sapsarı oldu:

"Eğer dediğin gibi, Agrafena Aleksandrovna hiç gelmeyecekse, o zaman Dmitriy ne diye babamın evine, hem de böyle gizlice gelsin?" dedi. "Sen kendin bile burada oturduğun sürece, hep ihtiyarın sadece hayal içinde yaşadığını, o yaratığın evine hiçbir zaman gelmeyeceğini söyledin. Eğer o kadın gelmeyecekse, Dmitriy neden ihtiyarın evine zorla girsin? Söyle! Ne düşünüyorsun? Bunu öğrenmek istiyorum!"

"Dmitriy ağabeyinizin buraya neden geleceğini siz daha iyi bilirsiniz. Benim düşündüklerimin ne önemi var? Belki sadece öfkeli oldukları için ya da bir şeyden kuşkulandıkları için geleceklerdir. Çünkü ben hastalanırsam, içlerine kuşku düşebilir, o zaman acaba o kadın herhangi bir şekilde, kendilerinden gizli olarak buraya geldi mi, diye dün yaptıkları gibi onları aramaya kalkışabilirler. Ağabeyiniz de çok iyi biliyorlar ki, Fyodor Pavloviç'in odasında içinde üç bin ruble bulunan, üzerine de üç damga vurulmuş, kurdeleyle bağlanmış, üstüne de beyefendinin kendi eli ile 'Meleğim Gruşenka'ya! Eğer gelmek isterse' diye yazılı büyük bir zarf hazır duruyor. Beyefendi o zarfı hazırladıktan üç gün sonra 'Meleğim' sözüne bir de 've civcivime' sözünü eklediler. İşte Dmitriy Fyodoroviç her şeyi bildiği için, insanın içine kuşku düşüyor."

İvan Fyodoroviç neredeyse kendinden geçmiş gibi:

"Saçma!" diye bağırdı. "Dmitriy hırsızlık etmez! Hırsızlık ederken babamı da öldürmeyi aklından geçirmez! Dmitriy, Gruşenka için çıldıran bir budala gibi davranarak babamı daha dün öldürebilirdi, ama hiçbir zaman hırsızlık etmez!"

"Oysa kendilerinin, tam bu sırada paraya ihtiyacı var. Evet, Dmitriy Fiyodroviç şu anda artık para sıkıntısının son raddesine gelmişler. Paraya ne kadar ihtiyaçları olduğunu bilemezsiniz..."

Smerdyakov bunu olağanüstü denecek kadar sakin bir tavırla hem de sözlerin üzerinde dura dura söylemişti. Devam etti:

"O, üç bin rubleyi kendilerine ait bir para sayıyorlar. Kendileri bana öyle söylediler, 'Babamın bana daha tam üç bin ruble borcu var,' dediler. Sonra bütün bunlardan başka gerçekler üzerinde de durmak gerekiyor İvan Fyodoroviç; bir kez şunu kabul edin ki,

eğer Agrafena Aleksandrovna isterse, ne yapar yapar beyefendiyi, Fyodor Pavloviç'i kendisi ile evlenmeye zorlar. Bunu sağlamak için neler ister, kim bilir? Belki ben yalnız laf olsun diye Agrafena Aleksandrovna'nın babanıza gelmek istemeyeceğini söyledim. Belki de o hanım bundan çok daha fazla şeyler de isteyecek, örneğin belki de buranın hanımefendisi olmak isteğine kapılacaklar. Biliyorum ki, o hanımı, dostu Samsonov var ya, her zaman yaptıkları gibi dosdoğru konuşarak, kendilerine bu işin hiç de fena olmadığını söylemiş, üstelik öyle yapmalarını gülerek öğütlemişlerdir. Zaten o hanımın kendileri de hiç de budala değildir. Dmitriy Fyodoroviç gibi beş parası olmayan bir adamla evlenmek, o hanıma göre bir şey değil.

İşte şimdi öyle bir şey olursa, siz de kabul edin ki İvan Fyodoroviç, artık ne Dmitriy Fyodoroviç'e ne size ne de kardeşiniz Aleksey Fyodoroviç'e babanızın ölümünden sonra bir tek kuruş kalır. Çünkü Agrafena Aleksandrovna beyefendi ile onun elinde ne varsa hepsini kendi adına yazdırmak, ne kadar nakit para varsa hepsini kendi hesaplarına geçirmek için evlenecektir. Oysa babanız şimdi, daha bütün bunlar olmadan ölecek olursa, her birinize hatta beyefendinin bu kadar nefret ettikleri Dmitriy Fyodoroviç'e bile kırkar bin ruble kalacaktır. Çünkü beyefendi daha vasiyetnamesini yazmamıştır. Bütün bunları Dmitriy Fyodoroviç bilir."

İvan Fyodoroviç'in yüzü garip bir şekilde titredi ve sanki ezilir gibi oldu. Birden kızardı, Smerdyakov'un sözünü keserek:

"Peki, bütün bunlar doğru ise, bana ne diye Çermaşnya'ya gitmemi öğüt veriyorsun? Bana bunu söylemekle ne demek istiyorsun yani? Ben gidersem, demek burada bütün o dediklerin olacak."

İvan Fyodoroviç güçlükle nefes alarak konuşuyordu. Smerdyakov, alçak sesle ve ona bir şeyi iyice anlatmak ister gibi:

"Çok doğru," dedi.

Bu sözleri söylerken gözlerini İvan Fyodoroviç'ten ayırmıyordu. İvan Fyodoroviç kendisini güçlükle tutarak ve gözlerinde öfkeli kıvılcımlarla:

"Ne demek çok doğru?"

Smerdyakov, İvan Fyodoroviç'in kıvılcımlar saçan gözlerine çekinmeden bakarak:

"Ben bunu size acıdığım için söyledim. Eğer sizin yerinizde ben olsaydım, hemen her şeyi burada olduğu gibi bırakır giderdim... Böyle bir işin başında kalmaktansa..."

İkisi de sustu. İvan Fyodoroviç birden banktan kalktı:

"Bana öyle geliyor ki, sen koca bir budalasın! Aynı zamanda da tabii... alçağın, namussuzun birisin!"

Sonra bahçe kapısından içeri girmek istedi, ama birden durakladı ve Smerdyakov'a doğru döndü. O sırada garip bir şey oldu, İvan Fyodoroviç birdenbire sanki titreme geçiriyormuş gibi dudaklarını ısırdı ve yumruklarını sıktı. Bir an daha geçseydi, herhalde Smerdyakov'un üzerine atılacaktı. Ama öbürü bu durumu aynı anda fark etti, irkilerek birden geri çekildi. Bu yüzden o an Smerdyakov için kazasız belasız geçti ve İvan Fyodoroviç, hiç konuşmadan, garip bir şaşkınlık içinde gene bahçe kapısına doğru döndü. Sonra birden öfkeyle, sözlerin üzerinde dura dura yüksek sesle:

"Yarın Moskova'ya gidiyorum!" diye bağırdı. "Haberin olsun. Yarın sabah erkenden gideceğim, o kadar işte!"

Sonradan o anda bunu ne diye Smerdyakov'a söylemek ihtiyacını duyduğuna kendisi de hayret edecekti. Öbürü sanki bunu bekliyormuş gibi:

"Yapacağınız en iyi şey de bu olur!" dedi. "Yalnız eğer herhangi bir şey olursa, buradan telgraf çekerek sizi Moskova'da rahatsız edebilirler."

İvan Fyodoroviç gene durakladı, sonra tekrar hızla Smerdyakov'a doğru döndü. Ama öbüründe de bir değişiklik olmuştu. Bütün laubaliliği, kayıtsızlığı bir anda yok oluvermişti. Tüm yüzünde büyük bir dikkat, bir bekleyiş seziliyordu. Ama bu bekleyişte şimdi artık çekingenlik ve yaltaklanma vardı. İvan Fyodoroviç'e diktiği gözlerinin o ısrarlı bakışı sanki 'Daha başka bir şey söylemeyecek misin? Daha başka bir şey katmayacak mısın sözlerine?' diyor gibiydi. İvan Fyodoroviç nedense birden avazı çıktığı kadar:

"Burada bir şey olursa, Çermaşnya'dan da çağırmazlar mı sanki?" diye bağırdı.

Smerdyakov sanki ne söyleyeceğini şaşırmış gibi, ama gene de İvan Fyodoroviç'in gözlerinin tam içine bakmaya devam ederek:

"Çermaşnya'dan da... Rahatsız ederler tabii..." diye fısıldadı.

"Yalnız Moskova daha uzaktır. Çermaşnya ise yakındır. Oraya gitmem için ısrar ederken sarf edeceğim yol parasına mı acıyorsun, yoksa yol büyük bir kavis yaptığı için yorulacağımdan ötürü mü üzülüyorsun?"

Smerdyakov pis pis gülümseyerek ve her ihtimale karşı tam zamanında geriye doğru çekilmeye hazırlanarak titreye titreye, kesik kesik:

"Çok doğru, efendim," diye mırıldandı.

Ama İvan Fyodoroviç birden Smerdyakov'u da şaşırtan bir şey yaptı. Gülmeye başladı ve kahkahalarla güle güle, hızla bahçe kapısından içeri girdi. O sırada yüzüne bakan biri, herhalde onun hiç de neşeli olduğu için gülmediğini anlayacaktı. Zaten o sırada içindeki duyguları sorsalardı, kendisi de bunu açıklayacak durumda değildi. Sanki spazm geçiriyormuş gibi yürüyordu.

VII

AKILLI BİR İNSANLA KONUŞMAK HER ZAMAN İLGİNÇTİR

KONUŞMASI da öyleydi. İçeriye girer girmez, salonda Fyodor Pavloviç'i görünce birden ellerini sallayarak, "Ben yukarıya, kendi odama çıkıyorum; size gelmiyorum, sonra görüşürüz!" diye bağırdı ve babasının yüzüne bile bakmamaya çalışarak yanından geçip gitti. Belki de ihtiyar o anda gerçekten nefret edilecek bir insan olarak görünüyordu. Ama böyle açıktan açığa bir düşmanlık gösterisi, Fyodor Pavloviç için bile beklenmedik bir şeydi. Oysa ihtiyarın gerçekten ona bir an önce bir şey haber vermek istediği belliydi. Onu karşılamak için bu yüzden mahsus salona girmişti;

İvan Fyodoroviç'in böyle acayip bir şey söylemesi karşısında hiç konuşmadan durakladı, alaylı bir tavırla "sevgili oğlu" merdivenden yukarıdaki daireye çıkıp gözden kaybolduncaya kadar izledi. İvan Fyodoroviç'in peşinden giren Smerdyakov'a aceleyle:

"Ne oluyor buna?" diye sordu.

Öbürü açıkça konuşmaktan kaçınarak:

"Bir şeye kızmışlar efendim, kim bilir neye," diye mırıldandı.

"Ee... Allah belasını versin! Kızarsa kızsın! Sen semaveri getir, kendin de bir an önce çek arabanı, haydi çabuk ol. Yeni bir şey var mı?"

İşte bu sırada Smerdyakov'un biraz önce İvan Fyodoroviç'e şikâyet ederek anlattığı o sorular başladı. Bunlar hep gelmesi beklenen kadınla ilgiliydi. Onun için bunları burada tekrar etmeden geçelim. Yarım saat sonra ev kapısı içeriden kilitlenmişti ve bunamış ihtiyar içeride, her an daha önceden kararlaştırılmış o beş vuruşun duyulmasını heyecanla, titreye titreye bekleyerek, tek başına odadan odaya dolaşıyor, arada bir karanlık pencerelerden dışarı bakıyordu, ama dışarıda karanlık geceden başka bir şey göremiyordu.

Artık vakit çok geçti. Oysa İvan Fyodoroviç hâlâ uyumuyor, düşünüp duruyordu. O gece geç vakit, saat ikiye doğru yatağa yattı. Ama biz şimdi burada düşüncelerinin nasıl bir akış izlediğini anlatacak değiliz. Zaten şimdi onun ruhunda olup bitenleri anlatmanın sırası değil; zamanı gelince anlatacağız. Zaten ne düşündüğünü anlatmaya kalkışsak bile, bu çok zor bir şey olacaktır. Çünkü bunlara düşünce denilemezdi. Bunlar çok belirsiz ve en önemlisi aşırı derecede rahatsız edici şeylerdi.

Kendisi de ipin ucunu kaçırdığını hissediyordu. Düşüncelerinden başka, bir de garip ve hemen hemen hiç beklenmedik istekler ona üzüntü veriyordu. Örneğin, artık gece yarısından sonra birdenbire ne yapıp yapıp ille aşağıya inmek, kilitli kapıyı açmak, müştemilata geçmek ve Smerdyakov'a temiz bir dayak atmak için dayanılmaz bir istek duyuyordu. Ama kendisine bunu niçin istediğini sordukları anda, bunu akla uygun göstermek için bir tek kesin neden bulamazdı; ancak o uşağın "kendisine dünyada en ağır ha-

kareti etmiş insan gibi" nefret duyduğu bir varlık haline geldiğini söyleyebilirdi. Bundan başka o gece ruhunda birkaç defa hiçbir şeyin mantığa uygun gösteremeyeceği ve kendisini küçük düşüren bir korkaklık uyanmıştı. Bu korkaklık yüzünden (bunu kendisi hissediyordu) vücudunun bütün gücünü sanki birden yitirmiş gibiydi. Başı ağrıyor ve dönüyordu.

İçinde, birinden intikam almaya hazırlanıyormuş gibi ona rahat, huzur vermeyen, üzücü bir şey vardı. Daha önce Alyoşa ile yapmış olduğu konuşmaları hatırlayarak ondan bile nefret ediyordu. Zaman zaman kendisinden de çok tiksiniyordu. Katerina İvanovna'yı ise aklına bile getirmiyordu. Buna da sonradan çok hayret edecekti. Çünkü daha bir gün önce sabahleyin, Katerina İvanovna'nın evinde Moskova'ya gideceğini meydan okur gibi söylediği sırada içinden bir sesin kendisine, 'Amma saçmalıyorsun, gitmeyeceksin; kendini buradan koparman, şimdi meydan okur gibi söylediklerini yapman o kadar kolay olmayacak,' diye fısıldadığını çok iyi hatırlıyordu. Aradan uzun bir süre geçtikten sonra, bambaşka bir tiksinme ile o gece durup dururken birden divandan nasıl kalktığını ve sanki birisinin kendisini gözetlemesinden korkuyormuş gibi nasıl yavaşça gidip kapıyı açtığını, nasıl merdiven başına çıktığını ve alt kattaki odalarda Fyodor Pavloviç'in hareketlerini, odadan odaya dolaşmasını nasıl dinlediğini hatırlayacaktı. Uzun uzun, neredeyse beş dakikaya varan sürelerle, garip bir merak içinde, nefesini tutarak ve kalbi hızlı hızlı çarparak aşağıda olup bitenlere kulak kabartıyordu. Ama bunu niçin yapıyordu, neden dinliyordu? Tabii bunu kendisi de bilmiyordu. Sonradan da, bütün ömrü boyunca o geceki bu hareketine kendisi "alçakça bir davranış" demiş, ömrünün sonuna kadar ruhunun derinliklerinde sakladığı bu olayı, yaptığı en büyük adilik saymıştır.

Fyodor Pavloviç'in kendisine karşı ise o anlarda nefret bile duymuyordu. Yalnız nedense bütün varlığını saran derin bir merak içindeydi. Kendi kendine, 'Acaba şimdi aşağıda nasıl yürüyor, acaba şimdi kendi dairesinde neler yapıyor?' diye soruyor, babasının aşağıda karanlık pencerelerden nasıl dışarı baktığını, sonra da

odanın ortasında duraklayarak nasıl 'Acaba biri kapıyı çalıyor mu?' diye uzun uzun beklediğini tahmin ediyor, bunları hayalinden geçirmeye çalışıyordu.

İvan Fyodoroviç bu işler için merdiven başına iki kez kadar çıkmıştı. Bütün sesler dindikten ve Fyodor Pavloviç de artık yattıktan sonra, saat ikiye doğru İvan Fyodoroviç kendisini müthiş yorgun hissettiği için bir an önce uyumak düşüncesiyle yattı. Gerçekten de derin bir uykuya daldı. Uykusunda rüya görmedi. Ertesi sabah erkenden, saat yediye doğru uyandı. Hava artık ağarmıştı. İvan Fyodoroviç gözlerini açınca hayretle içinde garip ve alışmadığı bir enerji hissetti, hemen yatağından fırladı, çabucak giyindi, sonra bavulunu çekip çıkararak hiç vakit geçirmeden aceleyle eşyalarını bavula yerleştirmeye başladı.

Çamaşırı tam bir gün önce sabahleyin çamaşırcıdan gelmişti. Hatta İvan Fyodoroviç her şeyin rast gittiğini, hemen gitmesi için hiçbir engelin çıkmadığını düşünerek kendi kendine alaylı alaylı güldü. Gidişi gerçekten ani oluyordu. Gerçi İvan Fyodoroviç bir gün önce (Katerina İvanovna'ya, Alyoşa'ya, sonra da Smerdyakov'a) ertesi gün gideceğini söylemişti, ama o akşam yatarken çok iyi hatırlıyordu ki gitmeyi hiç düşünmemişti. Hatta bunu hiç aklına getirmemişti. Oysa sabahleyin uyanır uyanmaz ilk hareketi, hemen atılıp bavulunun içine eşyalarını yerleştirmek olmuştu. Bavulunu da, çantasını da hazırladı. Marfa İgnatyevna her gün yaptığı gibi, "Nerede çay içeceksiniz? Kendi odanızda mı yoksa aşağıya mı ineceksiniz?" diye sormak için geldiği vakit saat dokuza geliyordu. İvan Fyodoroviç aşağıya indi. Hemen hemen her halinde, sözlerinde, davranışlarında dağınık ve dalgınlığa benzeyen, aceleci bir hava vardı ama kendisi neşeli gibi görünüyordu.

Nazik bir tavırla babasına "Günaydın," dedikten ve özel bir ilgi göstererek sağlık durumunu sorduktan sonra, babasının vereceği karşılığı beklemeden, hemen, bir saat sonra artık bir daha gelmemek üzere Moskova'ya gideceğini bildirerek, atların hazırlanmasını rica etti. İhtiyar, bu haberi hiçbir hayret göstermeden dinledi, çok ayıp bir şekilde oğlunun gidişine üzülmeyi unuttu, hatta böyle

bir üzüntü gösterecek yerde, birden olağanüstü bir şekilde bir şeylerle uğraşmaya başladı, bu arada da kendisini asıl ilgilendiren konuyu hatırlamaktan da geri kalmadı.

"Ah, sen yok musun! Ne adamsın sen! Dün söylemedin... Her neyse, hepsi bir, şimdi hepsini hallederiz. Hatırım için bir zahmette bulunur musun yavrum, evladım? Giderken Çermaşnya'ya uğra. Volovya İstasyonu'ndan sola döndün mü, topu topu on iki verst kadar bir yol yaptın mı, işte Çermaşnya'ya gelmiş olursun."

"Özür dilerim, ama bunu yapamam. Demiryoluna kadar seksen verst var! Moskova treni akşam saat yedide kalkıyor. Ancak yetişirim."

"Olmazsa yarın, o da olmazsa öbür gün gidersin. Ama bugün muhakkak Çermaşnya'ya uğra. Babanın içini rahat ettirsen olmaz mı? Eğer burada işler olmasaydı, ben kendim çoktan oraya gidip gelirdim. Çünkü orada, acele görülmesi gereken bir iş var. Hem de çok önemli bir şey. Burada ise... Şimdi öyle bir zaman ki... Anlıyor musun, oradaki korum iki yere bakıyor, hem Begiçev'e hem de Dyaçkin'e; boşu boşuna öyle duruyor. Tüccarlardan baba oğul Maslov'lar odun kesimi için benim o koruya topu topu sekiz bin ruble veriyor. Oysa daha geçen yıl bir müşteri çıkmıştı, koruyu almak için yalvarıp duruyordu. On iki bin ruble veriyordu. Ama kendisi buralı değildi. İşin önemli tarafı da bu zaten. Çünkü buradakilerin elinde şimdi para yok. Burada baba oğul Maslov'ların borusu ötüyor; yüz binlik serveti olan adamlar bunlar. Kendileri ne fiyat verirlerse onu kabul etmek zorundasın! Üstelik buradakilerden hiç kimse bu konuda onlarla boy ölçüşmeye cesaret edemez. Oysa İlyinsk Kilisesi'nin papazı geçen perşembe günü bir mektup yazarak, oraya Gorstkin'in geldiğini bildirdi. O da küçük bir tüccardır. Tanırım ben onu. Adamın değeri buralılardan olmamasında. Kendisi Pogrebov'ludur. Senin anlayacağın, buralı olmadığı için Maslov'lardan korkmaz! Koru için on bir bin ruble veririm diyormuş, işittin mi? Ama burada yalnız bir hafta kadar kalacakmış. Onun için oraya gidip kendisiyle bir konuşsan..."

"Siz papaza yazıverin, o da adamla konuşup anlaşsın."

"O beceremez bunu! Burada ince bir nokta var. Bu papaz baktığı şeye değer biçmesini bilmiyor. Gerçi kendisi altın gibi adamdır. Ona hemen senetsiz sepetsiz yirmi bin rubleyi bile emanet edebilirim. Gelgelelim o adam hiçbir şeyin değerini bilmiyor. Çocuk gibidir, kargalar bile aldatır onu; oysa üstelik tahsil görmüştür. Düşün bir kez, o Gorstkin görünüşte köylünün biri. Hep sırtında mavi bir köylü ceketiyle dolaşır. Ama karakter bakımından tam anlamıyla alçağın biridir. Zaten derdimiz de bu ya... Herif hep yalan söyler. İş burada. Bazen o kadar atıp tutar ki, bunu neden yapıyor diye, şaşar kalırsın. Bundan üç yıl önce 'Karım öldü, ben de başka bir kadınla evlendim,' diye bir yalan attı. Oysa öyle bir şey olmamış. Artık anla ne adam olduğuna. Karısı ölmemiş, hâlâ da sağdır. Hem de herif, kadıncağıza her üç günde bir, temiz bir dayak atar. Şimdi bizim şunu öğrenmemiz gerekiyor. Bu adam koruya on bir bin ruble vermek istediğini söylerken doğru mu söylüyor, yoksa yalan mı?"

"İyi ama ben bir şey yapamam ki! Ben de öyle şeyden anlamam."

"Dur, acele etme, sen bu işi başarırsın. Çünkü ben sana her şeyi anlatırım, neyi nereden anlayacağını öğretirim. Yani Gorstkin'in ne demek istediğini anlaman için. Ben çoktandır onunla iş yaparım. Bak, sana bir şey söyleyeyim, onunla konuşurken sakalına bakmalı, kızıl bir sakalı vardır. Pis, incecik bir şeydir. Eğer sakalı titriyorsa, kendisi de konuşurken öfkelenip duruyorsa, demek ki iş iyi. Demek doğru söylüyor, yapacağını söylediği şeyi de gerçekten istiyor. Yok, eğer sakalını sol eliyle okşayıp duruyor, kendisi de alaylı alaylı gülüyorsa, o zaman, eyvah! İş berbat oldu, sana kazık atmak istiyor, sinsi sinsi tertipler hazırlıyor demektir. Sakın gözlerine bakma... Çünkü gözlerine bakarak hiçbir şey anlayamazsın. Onun gözleri karanlık bir su gibidir. Adamı aldatır! İyisi mi, sen sakalına bak.

Sana ona vermen için pusula yazarım. Kendisine gösterirsin. Gerçi soyadı Gorstkin'dir, ama aslında o Gorstkin değil Lyagaviy'dir. Yalnız sen ona Lyagaviy* olduğunu sakın söyleme, gücenir. Onunla anlaşır da, işin doğru dürüst olduğunu görürsen,

* Lyagaviy: Bir cins köpek. *-çev.*

hemen buraya bir şeyler karalar gönderirsin. Yalnız şu dediğimi yazsan yeter, 'Yalan söylemiyor!' On bir binde ısrar edersin. Yalnız bin ruble kadar düşebilirsin. Daha aşağıya sakın inme. Düşün bir kez, sekiz ve on bir... Üç bin fark var. Böylece insan üç bini sokakta bulmuş gibi olur! Müşteri dediğin çabuk mu bulunuyor? Oysa şimdi o kadar çok paraya ihtiyacım var ki!.. İşin ciddi olduğunu bildirirsin. O zaman ben de bir çırpıda gider pazarlığı bitiririm. Artık ne yapıp yapıp bir zaman ayırırım. Şimdi ise oraya ne diye gideyim? Ya papaz bunu uydurduysa? Söyle, gidecek misin, gitmeyecek misin?"

"Ah, hiç vaktim yok, beni bundan kurtarın ne olur!"

"Ne olur! Babana bir yardımda bulun! İnan bu yaptığın iyiliği unutmam! Ama ne var ki sizin gibi evlatlarda yürek yok, yürek! Ben bunu bilir, bunu söylerim! Senin için bir günün ya da iki günün ne önemi var? Nereye gideceksin şimdi, Venedik'e mi yoksa? Merak etme, senin o Venedik iki gün içinde yerin dibine batmaz. Alyoşa'yı da gönderirdim ama o bu işlerden ne anlar? Seni göndermek isteyişimin tek nedeni akıllı bir adam olmandır. Ben senin akıllı olduğunu görmüyor muyum? Gerçi kereste tüccarı değilsin ama gördüğün şeyin değerini bilirsin sen. Bu işte de görmesini bilmek yeter, adam ciddi mi konuşuyor, yoksa ciddi değil mi? Yalnız bunu iyice anlamalı. Söylüyorum sana, sakalına bakarsın. Eğer sakalı titriyorsa demek ki, ciddi konuşuyor."

İvan Fyodoroviç öfkeyle alaylı alaylı gülerek:

"Demek, kendi elinizle beni o Allahın belası Çermaşnya'ya itiyorsunuz, öyle mi?" diye bağırdı.

Fyodor Pavloviç oğlunun öfkesini fark etmedi ya da görmezden gelmek istedi. Oysa alaylı alaylı gülüşünü hemen görmüştü, onun için de vakit kaybetmeden:

"Demek gidiyorsun! Gideceksin değil mi, dur sana bir pusula karalayayım," demişti.

"Bilmiyorum, gideyim mi gitmeyeyim mi? Gerçekten bilmiyorum gidip gitmeyeceğimi. Yolda karar veririm."

"Yolda ne karar vereceksin? Hemen burada karar ver. Evladım, yavrum, ne olursun burada karar ver! Onunla anlaşırsan bana iki satırlık bir pusula yaz, pusulayı papaza ver, papaz onu hemen bana gönderir. Ondan sonra artık engel olmam sana! Güle güle git Venedik'e. Sonra Volovya İstasyonu'na kadar papaz seni bırakır."

İhtiyar tam anlamıyla, coşkun bir sevinç içindeydi. Hemen pusulayı yazdı. Atları getirtmek için adam gönderdiler, sofraya konyakla meze geldi. İhtiyar sevindiği vakit her zaman gevezelik ederdi, ama bu sefer kendini tutuyor gibiydi; örneğin, Dmitriy Fyodoroviç'ten bir kez olsun söz etmedi. İvan Fyodoroviç'ten ayrılacağına da hiç üzülmüyordu. Sanki konuşacak şey bulamıyormuş gibiydi. İvan Fyodoroviç de bunu çok iyi anladı. Kendi kendine, 'Benden amma da bıkmış,' diye düşündü. İhtiyar, ancak oğlunu kapıya kadar geçirdiği vakit biraz heyecana kapılır gibi oldu ve onunla kucaklaşmak için uzandı. Ama İvan Fyodoroviç onunla öpüşmekten kaçınmak istediğini belli ederek aceleyle geri çekilip elini uzattı. İhtiyar hemen durumu anladı, bir anda kendini toparladı. Kapıdan:

"Haydi Tanrı yardımcın olsun, Tanrı yardımcın olsun!" diye tekrarladı. "Ama ömrümüz varsa, bir defa daha geleceksin değil mi? Gel, ne zaman gelsen başımın üstünde yerin var. Haydi, İsa yardımcın olsun!"

İvan Fyodoroviç faytona bindi. Babası son bir kez:

"Elveda İvan! Beni çok kötüleme!" diye bağırdı.

İvan Fyodoroviç'i uğurlamak için evdekilerin hepsi dışarı çıkmıştı. Smerdyakov da, Marfa da, Grigoriy de oradaydılar. İvan Fyodoroviç herkese onar ruble hediye etti. Artık faytona yerleştikten sonra Smerdyakov fırladı, gelip arabanın içindeki halıyı düzeltti. İvan Fyodoroviç'in ağzından birden şu sözler döküldü:

"Görüyorsun ya... Çermaşnya'ya gidiyorum..." dedi.

Bu sözler bir gün önceki gibi kendiliğinden üstelik garip, sinirli bir gülüşle dudaklarından dökülmüştü. Sonradan bunu uzun bir süre hatırlayacaktı.

Smerdyakov, İvan Fyodoroviç'in içini okuyormuş gibi gözlerinin içine bakarak kesin bir tavırla:

"Demek ki, akıllı bir insanla konuşmak bile yararlı oluyor diyenler doğru söylemiş," dedi.

Fayton hareket etti ve uzaklaştı. İçindeki yolcunun ruhunda karışık duygular vardı, ama tarlalara, tepelere, ağaçlara, üzerinden, bulutsuz göklerin içinde ta yükseklerden geçen yabani kaz sürüsüne büyük bir istekle bakıyordu. Birden kendini o kadar iyi hissetti ki, arabacıyla sohbet etmeye kalkıştı ve köylünün verdiği karşılıkla çok ilgileniyormuş gibi davrandı. Ama bir an sonra, adamın söylediği sözlerin bir kulağından girip bir kulağından çıktığını ve gerçekte ne dediğini bile anlamadığını fark etti. O zaman sustu. Zaten ancak sustuğu vakit kendini rahat hissediyordu. Hava temiz, taze ve serin; gökyüzü açıktı.

İvan Fyodoroviç'in hayalinde Alyoşa ile Katerina İvanovna canlandı. Ama hafifçe gülerek, gözlerinin önünde beliren bu sevimli hayallere doğru hafifçe üfledi. O zaman bu hayaller hemen dağıldı. İvan Fyodoroviç, 'Onlara daha vakit var,' diye düşündü. İstasyona kadar olan mesafeyi çabucak aldılar, atları değiştirdiler ve Volovya'ya doğru dörtnala gittiler. İvan Fyodoroviç birden, 'Akıllı bir insanla konuşmak neden yararlı bir şey oluyor? Bununla ne demek istedi acaba?' diye düşündü ve bu düşünce sanki bütün varlığını birden kavramış gibi oldu. 'İyi ama ben de ne diye ona Çermaşnya'ya gideceğimi söyledim ki!'

Dörtnala Volovya İstasyonu'na kadar gittiler. İvan Fyodoroviç faytondan indi, etrafını arabacılar çevirdi. Çermaşnya'ya kadar on iki verstlik yolu almak için pazarlığa giriştiler. Arabaya dinlenmiş atların koşulması gerekiyordu. İvan Fyodoroviç atların koşulmasını emretti. Sonra, araba durağındaki hana girecek oldu, etrafına bakındı, gözü hana bakan kadına ilişti, sonra birden tekrar kapıya çıktı:

"İstemez! Çermaşnya'ya gitmeyeceğim! Akşam yedi trenine yetişebilir miyim? Evlatlar ne dersiniz?"

"Tam zamanında yetiştiririz sizi! Atları koşalım mı?"

"Hemen koş atları arabaya! Aranızda yarın kente inecek var mı?"

"Olmaz olur mu? İşte, Mitriy inecek."

"Bana bir yardımda bulunmaz mısın Mitriy? Babam Fyodor Pavloviç Karamazov'a uğra, ona Çermaşnya'ya gitmediğimi söyle. Bunu yapar mısın, ha?"

"Neden yapmayayım? Uğrarız. Zaten Fyodor Pavloviç'i çok eskiden tanırız."

İvan Fyodoroviç neşeyle güldü:

"Öyleyse al bakalım bahşişini! Çünkü öyle sanıyorum ki babam sana bahşiş vermez."

Mitriy de güldü:

"Herhalde vermezler!" dedi. "Teşekkür ederim beyefendi. Emrinizi muhakkak yerine getiririz."

İvan Fyodoroviç akşamın yedisinde vagona girdi ve trenle hemen Moskova'ya gitti. 'Geçmişteki her şey uzaklaşsın benden! Elveda artık eski hayatıma, bir daha dönmemek üzere elveda! Artık geçmişten ne bir haber ne bir ses isterim; yeni bir dünyaya, yeni yerlere, hem de hiç arkama bakmadan gideceğim!' diye düşünüyordu. Ama içine coşkun bir sevinç yerine, birden öylesine karanlık bir hüzün çöktü ve kalbinde öyle bir acı uyandı ki, böylesini bütün ömründe hiçbir zaman duymamıştı. Bütün gece düşündü durdu; tren sanki uçuyordu. İvan Fyodoroviç, ancak Moskova'ya artık girdikleri sırada, gün doğarken, birden kendine gelir gibi oldu!

"Ben alçağın biriyim!" diye fısıldadı.

Fyodor Pavloviç ise oğlunu uğurladıktan sonra çok memnun kalmıştı. Tam iki saat içinde hemen hemen büyük bir mutluluk duyarak konyağını yudumlayıp durdu; ama birden evde herkes için çok can sıkıcı, tatsız, aynı zamanda Fyodor Pavloviç'i büyük bir şaşkınlık içinde bırakan bir olay oldu. Smerdyakov bir şey almak için bodruma inerken üst basamaktan aşağıya düştü. İyi ki, o sırada Marfa İgnatyevna avludaydı ve bunu tam zamanında işitmişti. Kadıncağız Smerdyakov'un düştüğünü görmemişti, ama çığlığı duymuştu; özel, garip, ama Marfa İgnatyevna'nın çoktandır bildiği bir

çığlıktı bu: bir saralının, krize tutulan bir saralının çığlığı. Herkesçe saralı olduğu bilinen Smerdyakov'un bu krizi, tam merdivenden aşağıya indiği zaman mı başlamıştı ve bu yüzden elinde olmayarak kendini kaybedip aşağıya mı düşmüştü, yoksa düştüğü vakit geçirdiği sarsıntıdan mı kriz gelmişti? Bunu anlamaya imkân yoktu. Yalnız kendisini artık bodrumun dibinde, vücudu kıvrılmış, kasılmış bir halde titreye titreye, ağzında köpüklerle çırpınır bir halde bulmuşlardı. Önce herhalde elinin ya da bacağının kırıldığını ve bir yere çarptığını sanmışlardı. Ama Marfa İgnatyevna'nın dediği gibi "Tanrı korumuştu" ve öyle bir şey olmamıştı. Yalnız Smerdyakov'u bodrumdan tekrar dışarı çıkarmak zor olmuştu. Neyse ki, komşulardan yardım isteyerek bunu güç bela başarmışlardı.

Bütün bu işler olup biterken Fyodor Pavloviç'in kendisi de orada bulunmuş, yardım etmişti. Belliydi ki korkmuş, hatta şaşkınlıktan kendini kaybetmiş gibiydi. Üstelik hasta, bir türlü kendine gelemiyordu. Gerçi krizler arada bir kesiliyordu ama kısa bir süre sonra yeniden başlıyordu ve herkes Smerdyakov'un geçen yıl tavan arasından aşağıya düştüğü vakit olduğu gibi bir durum meydana geleceğini söylüyordu. O vakit başına buz konulduğunu hatırladılar. Hemen buzu buldular; çünkü bodrumda hâlâ buz vardı. Marfa İgnatyevna bu işi halletti. Fyodor Pavloviç de akşama doğru Doktor Herzenstube'nin gelmesi için adam gönderdi. Doktor Herzenstube ise çabucak geldi.

Hastayı dikkatle muayene ettikten sonra (bu bütün ilin en dikkatli, en titiz doktoruydu, kendisi de yaşlı ve çok saygıdeğer bir ihtiyarcıktı) krizin çok şiddetli olduğu ve durumun "belki de çok tehlikeli olacağı" sonucuna vardı. Sonra da daha her şeyi iyice kavrayamadığını, ama yarın sabah, eğer şimdi verdiği ilaçlar fayda etmezse başka bir tedbir alınması için karar vereceğini söyledi. Hastayı müştemilata, Grigoriy ile Marfa İgnatyevna'nın oturdukları dairenin yanındaki küçük odaya yatırdılar. Ondan sonra da Fyodor Pavloviç bütün gün arka arkaya bir dizi sıkıntıyla karşılaştı. Yemeği Marfa İgnatyevna yapmıştı; çorba Smerdyakov'un pişirdiği çorbalara kıyasla "bulaşık suyu gibi" bir şey olmuştu. Tavuk ise o

kadar kuru olmuştu ki, onu çiğnemeye bile imkân yoktu. Marfa İgnatyevna, beyin haklı suçlamalarına karşılık vererek tavuğun zaten çok kart olduğunu, kendisinin de aşçılık dersleri almadığını söyledi.

Akşama doğru bir başka sıkıntı çıktı. Fyodor Pavloviç'e üç gündür hasta olan Grigoriy'in tam o sırada büsbütün yatağa düştüğünü bildirdiler; adamın beli uyuşmuştu. Fyodor Pavloviç çayını mümkün olduğu kadar erken içti ve evde tek başına kalıp kapıyı içeriden kilitledi. Kendisi korku ve endişeyle karışık bir bekleyiş içindeydi. Çünkü tam o akşam Gruşenka'nın artık muhakkak gelmesini bekliyordu. Daha doğrusu o sabah, erkenden Smerdyakov'dan "Hanımefendi artık muhakkak geleceklerini vadettiler!" haberini almıştı; Smerdyakov, ihtiyarı buna hemen hemen kesin olarak inandırmıştı. İhtiyarcığın bir türlü huzur bulamayan kalbi heyecanla hızlı hızlı çarpıyordu. Boş odalarında oradan oraya dolaşıyor, ikide bir etrafa kulak kabartıyordu. Çok dikkatli olmalı, iyice dinlemeliydi etrafı; belki Dmitriy Fyodoroviç, Gruşenka'yı herhangi bir yerden gözetliyordu. Onun için Gruşenka cama vurdu mu (Smerdyakov daha üç gün önce Fyodor Pavloviç'e, Gruşenka'ya -gelirse- nereye ve nasıl vuracağını öğrettiğini söylemişti), kapıyı çabucak açmalı ve onu taşlıkta boşuna hiç bekletmemeliydi. Allah korusun, korkuya kapılarak kaçıp gitmesin diye, hemen içeriye almalıydı onu. Fyodor Pavloviç bütün bunları düşünerek dolaşıp duruyordu, ama şimdiye kadar yüreği hiçbir vakit bundan daha tatlı bir umut içine gömülmemişti; çünkü artık bu sefer Gruşenka'nın muhakkak geleceğine inanabilirdi!

Altıncı Kitap

Rus Rahibi

I

PEDER ZOSİMA VE KONUKLARI

ALYOŞA, endişe ve üzüntüyle staretzin hücresine girdiği vakit, hemen hemen şaşkınlık içinde durakladı; karşısında hayata gözlerini kapamak üzere olan, hatta belki de kendini artık kaybetmiş bulunan bir hasta görmekten korkuyordu. Oysa staretzin koltukta ve gerçi dermansızlıktan bitkin ama gene de neşeli, zinde bir yüzle etrafı konuklarla çevrili olarak oturduğunu, onlarla huzur içinde, sakin sakin sohbet ettiğini gördü. Ama doğrusunu söylemek gerekirse, staretz ancak Alyoşa gelmeden bir çeyrek saat önce yataktan kalkmıştı. Konuklar, Peder Paisiy'in kesin olarak "Öğretmenimiz muhakkak sevdikleriyle bir kez daha sohbet etmek için kalkacaktır, bunu kendisi bu sabah vadetti!" demesi üzerine hücrede daha önceden toplanmış, staretzin uyanmasını beklemeye başlamıştı. Peder Paisy, hayata gözlerini kapamak üzere olan staretzin vaadine, aslında her sözüne o kadar inanıyordu ki, onun artık kendini kaybettiğini, hatta soluk bile almadığını görse, onu almaya gelen ecele bile inanmayacak, hep ihtiyarın ölüm döşeğinde kendine gelip verdiği sözü yerine getirmesini bekleyecekti.

O sabah ise Staretz Zosima uykuya dalarken kesin bir tavırla, "Sizinle bir kez daha sohbete doymadan ölmem sevgili evlatlarım, sevgili yüzlerinize doya doya bakacağım! Size bir kez daha içimi dökeceğim!" demişti. Staretzin herhalde artık sonuncu olan bu sohbetinde bulunmak için, yalnız yıllardan beri dostu olan kişiler

toplanmıştı. Bunlar dört kişiydi. Bunlardan üçü Rahip Peder İyosif, Peder Paisiy ve staretzlerin bulunduğu kısmı idare eden Peder Mihayil idi. Bu peder hiç de o kadar ihtiyar olmayan aynı zamanda pek fazla tahsili olmayan bir adamdı, halktandı. Ama sağlam karakterli, inancı yürekten gelen ve kolay kolay sarsılmayan, aynı zamanda görünüşte sert, ama aslında çok duygulu bir insandı. Hatta bu duygululuğunu garip bir utançla başkalarından saklıyordu. Dördüncü konuk ise artık büsbütün ihtiyarlamış, basit bir rahipçikti; bu rahip köylü sınıfından gelme Anfim Kardeş'ti. Neredeyse okuma yazması bile yoktu. Fazla konuşmayan, sessiz, başkalarıyla nadir olarak iki çift lakırdı eden, aşırı derecede yumuşak başlı bir adamdı. Günün birinde aklının alamayacağı dehşet verici, yüce bir şeyden korkmuş ve bu korkusu sanki ömrünün sonuna dek sürecekmiş gibi ürkek bir hali vardı. Staretz Zosima, her zaman sanki tiril tiril titriyormuş hissini veren bu adamcağızı çok severdi. Bütün yaşantısı boyunca en az konuştuğu insan, bu adam olduğu halde, ona karşı ömrünün sonuna kadar büyük bir saygı duydu. Oysa bir vakitler yıllarca kutsal Rusya topraklarını onunla birlikte dolaşmıştı... Bu anlattığımız çok eskiden oldu. Bundan kırk yıl kadar önce Staretz Zosima o fakir, az tanınmış Kostroma Manastırı'nda bir rahip hayatı yaşamaya başladığı zamanlardı. Staretz Zosima'nn oraya girdikten kısa bir süre sonra, o fakir manastırcığı için bağış toplamak üzere, Peder Anfim ile birlikte yola çıktığı günlerde...

Hepsi, ev sahibi konuklar da staretzin bölümündeki ikinci odada, karyolasının bulunduğu odada toplanmıştı. Bu oda daha önceden belirtildiği gibi oldukça dardı. O kadar ki, dördü de (rahip adayı olan ve ayakta duran Porfiriy'den başka) öbür odadan getirilip staretzin koltuğunun etrafına dizilen iskemlelere güçlükle yerleşebilmişti. Hava artık kararmaya başlamıştı. Odayı kandiller ve tasvirlerin önünde yanan mumlar aydınlatıyordu. Staretz içeri girer girmez şaşıran ve kapının yanında ayakta kalan Alyoşa'yı görünce sevinçle gülümseyerek ona elini uzattı:

"Hoş geldin uslu evladım! Hoş geldin sevgili oğlum! İşte sen de buradasın artık! Zaten geleceğini biliyordum..."

Alyoşa ona yaklaştı, staretzin önünde başı yere değinceye kadar eğildi ve ağlamaya başladı. Yüreğinden bir şeyler kopuyordu. İçi titriyordu. Hıçkıra hıçkıra ağlamak istiyordu. Staretz, sağ elini başının üzerine koyarak:

"Ne ağlıyorsun? Daha ağlamana vakit var," dedi. "Bak görüyorsun işte, oturup sohbet ediyorum. Belki de daha yirmi yıl yaşarım, o kucağında kızı, Lizaveta'sıyla gelen Vışegorya'lı o iyi yürekli, sevimli kadının dilediği gibi... Tanrım o anneyi de, kızı Lizaveta'yı da koru (staretz bunu söylerken haç çıkardı) Porfiriy! Onun getirdiği bağışı, dediğim yere götürdün mü?"

O sırada bir gün önce dua etmek için gelen o neşeli kadının, "Benden daha fakirine verin," diyerek bağışladığı altmış kapiği hatırlamıştı. Böyle bağışlar bir çeşit ceza idi; bir kimse herhangi bir nedenden ötürü kendine böyle bir ceza verdi mi, muhakkak kendi alnının teriyle kazandığı bir paradan böyle bir bağış yapmak zorundaydı. Staretz, daha o akşam Porfiriy'i kısa bir süre önce bizim kentte yangında her şeyini yitirmiş, ondan sonra da dilenmeye başlamış olan iki çocuklu bir dula göndermişti. Porfiriy, hemen o işi yapmış olduğunu, parayı kendisine tembih edildiği gibi "bilinmeyen bir hayırseverden" diyerek dula verdiğini bildirdi.

Staretz söze devam ederek Alyoşa'ya:

"Kalk evladım!" dedi. "Yüzüne bir bakayım. Söyle sizinkilere gittin mi, ağabeyini gördün mü?"

Staretzin bu kadar kesin olarak ve yalnız ağabeylerinden birini sorması Alyoşa'nın tuhafına gitmişti. Acaba hangisini soruyordu? Belki bir gün önce de o gün de Alyoşa'yı yanından gönderirken işte o ağabeyini görmesini istemişti.

Alyoşa:

"Ağabeylerimden yalnız birini gördüm."

"Ben sana dün gördüğüm büyük ağabeyini, karşısında yerlere kadar eğildiğim ağabeyini soruyorum."

Alyoşa:

"Onu yalnız dün gördüm. Bugün ise onu bir türlü bulamadım," dedi.

"Hemen bul onu! Yarından tezi yok hemen git, ne yap et, bul onu! Her şeyi olduğu gibi bırak, bir an önce ona git. Belki öyle yaparsan, feci bir olayı önlersin. Ben dün onun çekeceği büyük acıları düşünerek karşısında secdeye vardım."

Staretz bunu söyledikten sonra birden sustu, sanki düşüncelere dalmıştı. Sözleri bir garipti. Bir gün önce staretzin nasıl yerlere kapandığına tanık olan Peder İyosif, Peder Paisiy ile göz göze geldi. Alyoşa dayanamadı, büyük bir heyecanla:

"Öğretmenimiz, sözleriniz çok belirsiz. Ağabeyimi bekleyen acı nedir?"

"Meraklı olma! Dün, korkunç bir şey görür gibi oldum. Ağabeyinin dünkü bakışında sanki tüm kaderini açıklayan bir anlam vardı, öyle bir bakıştı ki... Bu adamın kendisi için ne kadar müthiş bir acı hazırladığını düşünerek birden yüreğimde bir dehşet duydum. Ömrümde ya bir ya iki defa bazı insanların yüzünde böyle bir anlam, o insanın tüm kaderini belirten bir anlam görmüşümdür ve ne yazık ki, yüzlerinde okuduğum o kader hep gerçekleşmiştir!

Seni ona gönderdim Aleksey, çünkü düşünüyordum ki senin kardeş yüzün ona belki yardımcı olur. Ama her şey, hepimizin kaderi Tanrının elindedir. 'Eğer bir buğday tanesi toprağa düştüğü vakit ölmezse tek başına kalır, ölürse bol mahsul getirir'. Bunu daima hatırla!"

Staretz hafifçe gülümseyerek söze devam etti:

"Seni, ömrün boyunca çok defa böyle bir yüzün olduğu için kutsamışımdır Aleksey, bunu bil. Senin için şunu düşünüyordum: Bu duvarların öbür tarafına gideceksin, öyleyken dünyada gene de daima rahip olarak yaşayacaksın. Birçok düşmanın olacak, ama düşmanların bile seni sevecektir. Hayat sana birçok felaket getirecek ama sen onlardan ötürü mutluluk duyacak ve hayata şükredeceksin. Hatta başkalarını da, yaşamı Tanrıdan gelen bir şey olarak sevmeye zorlayacaksın ki, en önemli olanı da budur! İşte sen böyle bir insansın."

Staretz duygulanarak gülümsüyordu, konuklarına doğru döndü:

"Sevgili pederler, sevgili öğretmenlerim benim! Bu güne dek, ona bile yüzünü neden bu kadar çok sevdiğimi söylememişimdir. Ancak şimdi söylüyorum bunu. Onun yüzü benim için bir anı, bir peygamber işareti gibi olmuştur. Ömrümün başlangıcında, daha küçük bir çocuk olduğum günlerde bir ağabeyim vardı. Delikanlılık çağında, gözlerimin önünde öldü. Ancak on yedi yaşındaydı. Sonradan yaşadığım yıllar boyunca yavaş yavaş ağabeyimin benim kaderimde yüce bir varlığın işareti ve önceden gönderilmiş bir belirtisi olarak rol oynadığına kesin olarak inandım. Çünkü eğer benim yaşantımda ağabeyim olmasaydı, ağabeyim dünyaya gelmeseydi belki de ben hiçbir vakit rahip olmayı düşünmeyecek, bu kutsal yola girmeyecektim! Öyle düşünüyorum. Kutsal varlığın o ilk belirtisi çocukluğumda karşıma çıkmıştı, şimdi ise artık yolumun sonuna vardığım bir sırada, gözlerimin önünde, sanki o olay yeniden tekrarlanıyormuş gibi bir his duyuyorum.

Bu ne garip bir şeydir pederler, öğretmenler. Ağabeyime yüz bakımından aşırı değil, sadece biraz benzeyen Aleksey, bana ruh bakımından onunla o kadar eşit olarak göründü ki, çok defa onu, o delikanlının, yani ağabeyimin kendisi saymışımdır. Sanki o, yolumun en sonunda, esrarengiz bir şekilde bana bir şeyler hatırlatmak, içimde bazı duygular uyandırmak için gene karşıma çıkmıştı. O kadar ki, kendim bile bu garip düşünceme şaşmışımdır. İşitiyor musun Porfiriy?"

Staretz bunu söylerken onu hizmet eden rahip adayına doğru dönmüştü:

"Çok defalar yüzünde, Aleksey'i senden daha çok sevdiğim için bir üzüntü görmüşümdür. Şimdi neden öyle olduğunu öğrendin. Ama seni de severim, bunu bil. Hem de çok defa böyle üzülüyorsun diye, kendim acı duymuşumdur. Şimdi ise sevgili konuklarım, sizlere o delikanlıdan, ağabeyimden söz etmek istiyorum. Çünkü benim yaşantımda ondan daha değerli, ilerisini bana daha açık olarak bildiren, daha dokunaklı hiçbir varlık olmamıştır. Yüreğim hüzünle doldu. Şu anda tüm yaşantımı, sanki onu yeniden yaşıyormuşum gibi gözümün önünde görüyorum..."

Burada şunu belirtmeliyim ki, staretzin ömrünün son gününde kendisini ziyaret etmiş olan konuklarla yapmış olduğu bu son konuşmanın bir kısmı yazılı olarak saklanmıştır. Bu konuşmayı staretzin ölümünden kısa bir süre sonra, hatıra olsun diye, Aleksey Fyodoroviç Karamazov yazmıştır. Ama o yazdıkları gerçekten o gün yapılan konuşma mıdır, yoksa Aleksey Fyodoroviç yazdığına öğretmeniyle daha önceden yapmış olduğu eski konuşmalarından da bazı şeyler mi katmıştır, bu konuda artık bir şey söyleyemem. Bundan başka, yazıda bu konuşma sanki staretz, dostlarına olup bitenleri açıklarken yaşantısını bir hikâye olarak anlatıyormuş gibi hiç ara verilmeden yazılmış. Oysa şüphe yok ki, sonradan anlatıldığı gibi, iş biraz değişik olmuştur. Çünkü o akşam konuşmaya herkes katılmıştı ve gerçi konuklar ev sahibinin sözünü nadir olarak kesiyordu, ama gene de lafa karışarak kendileri için de bir şeyler söylüyor, kendi içlerini döküyor, onlar da bir şeyler anlatıyordu. Bundan başka zaten öyle bir sürekliliğe imkân yoktu. Çünkü staretzin bazen nefesi tıkanıyor, sesi kesiliveriyordu. Hatta bazen dinlenmek için yatağına yatıyordu. Gerçi uyumuyordu ama gene de yatıyordu. Ama konuklar, staretz yatarken yerlerinden kalkmıyordu.

Bir iki kez konuşmaya İncil'in okunmasıyla ara verildi. Okuyan Peder Paisiy'di. Garip bir nokta daha vardı, her şeye rağmen, aralarından hiçbiri staretzin hemen o gece öleceğini aklından geçirmiyordu. Çünkü ömrünün o son akşamında staretz, gündüzki derin uykusundan sonra sanki birden yeni bir güç kazanmıştı. İşte dostlarıyla yaptığı bu uzun konuşmada onu destekleyen bu güçtü. Bu sanki son bir duygulanıştı. Ondaki inanılmayacak canlılığı devam ettiren bir duygulanış... ama bu çok kısa sürdü. Çünkü yaşantısı birden kopuverdi... Her neyse bunu sonra anlatırız. Şimdi ise şunu belirtmek istiyorum ki, staretzin yaptığı konuşmayı tüm ayrıntılarıyla vermektense, onu Aleksey Fyodoroviç Karamazov'un yazdığı şekilde vermekle yetinmeyi daha doğru buluyorum. Böylece söz daha kısa olur. O kadar yorucu olmaz. Bununla birlikte tekrar ediyorum, belki Alyoşa birçok şeyi staretzle yaptığı eski konuşmalarından almış, hepsini birleştirmiştir.

II

Tanrının huzuruna kavuşmuş bulunan keşiş-rahip Peder Zosima'nın yaşantısı üzerine Aleksey Fyodoroviç Karamazov tarafından biraraya getirilen kendi sözleri:

BİYOGRAFİK BİLGİLER

a) Staretz Zosima'nın ağabeyi olan delikanlı hakkında*

Çok sevgili pederler ve öğretmenler, ben uzak kuzey eyaletlerinden birinde, B... kentinde dünyaya geldim. Babam soylu bir adamdı, ama pek tanınmış ve unvan sahibi değildi. Kendisi, ben henüz iki yaşındayken hayata gözlerini yumdu. Bu yüzden onu hiç hatırlamıyorum. Anneme pek büyük olmayan ahşap bir evle, biraz para bıraktı. Bu bıraktığı para pek fazla değildi, ama anneme çocuklarıyla sıkıntı çekmeden yaşamayı sağladı. Annemin yalnız iki çocuğu vardı: biri ben Zinoviy, öbürü de ağabeyim Markel'di.

Ağabeyim benden sekiz yaş kadar daha büyüktü. Çabuk parlayan, her şeye hemen kızan ama iyi yürekli, kimseyle alay etmeyen ve özellikle bizim evde, yanında annem, ben ya da hizmetçi varken garip bir şekilde hep susan bir çocuktu. Gimnazyada okuyordu. Yalnız arkadaşlarıyla anlaşamıyordu. Gerçi kavga etmiyordu ama pek de kaynaşamıyordu. Daha doğrusu annem öyle hatırlıyordu.

Ölümünden altı ay önce, on yedi yaşına bastığı sıralarda, Moskova'dan bizim kente serbest düşünceli olduğu için sürülmüş bir siyasi suçlunun, tek başına yaşayan bir adamın evine gidip gelmeye başladı. Bu sürgün edilen kişi bir bilim adamıydı, hem de küçüklerden değil, önemli bir bilim adamı, hatta üniversitede ün salmış bir filozoftu. Adam nedense Markel'i sevmiş ve onu evinde kabul etmeye başlamıştı. Delikanlı bütün gecelerini onun yanında geçiriyordu. Bütün kış öyle oldu; ta ki sürgün Petersburg'a, devlet dairelerinden birinde göreve çağrılıncaya kadar... Bu çağrılma sürgünün kendi isteği üzerine olmuştu. Çünkü arkası vardı. Bü-

* Joseph Frank'e göre Staretz Zosima'nın bu ilk anlatısı çağrışımsal olarak Alyoşa ile ilişkilidir. *-ed.*

yük perhiz geldi çattı. Markel ise perhiz etmek istemiyor, bu işle alay ederek küfrediyor "Bütün bunlar saçma! Tanrı diye bir şey yok dünyada!" deyip duruyordu. Böyle söyleyerek annemi ve evdeki hizmet edenleri dehşet içinde bırakıyordu. O sırada dokuz yaşlarında olan ben bile, bu sözlerden çok korktum. Bizim evde hizmet görenlerin hepsi köleydi. Dört kişiydiler. Hepsini de tanıdığım bir çiftlik sahibinin adına almıştık. Hatta hatırlıyorum annem, bu dört kişiden birini, topal ve yaşlı bir kadın olan aşçı Afimya'yı, senetle altmış rubleye satmış, yerine köle olmayan birini tutmuştu. İşte, büyük perhizin altınca haftasında ağabeyim birden fenalaştı. Zaten her zaman sağlığı zayıftı. Göğsünden rahatsızdı. Dayanıksız bir yapısı vardı. Vereme yakalanmaya müsaitti. Ama boyu kısa değildi. Yalnız ince ve hastalıklıydı. Yüzü oldukça güzeldi. Kendisini üşütmüş müydü neydi? Bir gün, doktor geldi, kısa bir süre sonra da anneme, "Tez vereme tutulmuş" diye fısıldayarak, artık herhalde pek uzun bir süre yaşamayacağını bildirdi. Annem ağlamaya ve ağabeyimi kırmamaya çalışarak (daha doğrusu onu korkutmamak için) elinden geldiği kadar ihtiyatlı bir tavırla, ona perhiz etmesi ve kutsal ekmeği alması için yalvarmaya başladı. Çünkü o zamanlar ağabeyim daha yatağa düşmemişti. Ama ağabeyim bunu işitince, fena halde kızdı ve Tanrı evine, kiliseye küfürler yağdırmaya başladı. Böyleyken birden düşünceye dalmıştı. Tabii hastalığının tehlikeli olduğunu, annemin bu yüzden onu daha gücü yettiği bir sırada, perhiz etmeye ve kutsal ekmeği almaya zorladığını hemen anlamıştı.

Zaten çoktandır hasta olduğunu biliyordu. Daha ondan bir yıl önce, bir gün sofrada annemle bana serinkanlılıkla, "Ben aranızda kalıcı değilim. Bir yıl daha yaşamam," demişti. Bu sözü kehanet gibi bir şey oldu. Aradan üç gün geçti, kutsal hafta başladı. Ağabeyim salı günü sabahleyin perhiz tutmak için kiliseye dua etmeye gitti. Anneme de, "Bunu asıl sizin için yapıyorum, anneciğim," dedi.

Annem hem sevinçten hem de üzüntüden ağlamaya başladı, 'Madem onda öyle bir değişiklik oldu, demek ki artık sonu yakın-

dır,' diye düşünüyordu. Ama ağabeyim kiliseye uzun süre gidip gelemedi, yatağa düştü. Bu yüzden günah çıkarma ile kutsal ekmeği verme töreni artık evde yapıldı. Gündüzleri hava aydınlık, pırıl pırıl ve güzel kokuluydu. Paskalya geç gelmişti o yıl. Hatırlıyorum, ağabeyim bütün gece öksürür, iyi uyuyamazdı. Ama sabah oldu mu her zaman giyinir, ne yapıp yapıp yumuşak koltuğa geçer otururdu, öylece aklımda kaldı. Koltukta sessiz sessiz oturur, gülümser, hasta iken hastalığını belli etmez, yüzü de hep neşeli hep sevinçli olurdu.

Ruhi bakımdan büsbütün değişmişti, öyle harikulade güzel bir değişiklik olmuştu ki ağabeyimde! İhtiyar dadı odasına girip, "İzin verirsen, tasvirlerin önündeki kandili yakayım," derdi. Oysa eskiden ağabeyim öyle şeye izin vermez, hatta mumu üfleyerek söndürürdü. Şimdi ise, "Yak dadıcığım, eskiden sana bunu yasak etmekle canavarlık etmişim," diyordu. "Sen Tanrıya dua ederek kandili yakıyorsun, ben ise sana sevinç içinde bakıyor ve içimden dua ediyorum. Demek ki ikimiz de aynı Tanrıya dua ediyoruz." Bu sözler bize garip geliyordu. Annem ise hep kendi odasına gidip orada ağlıyordu. Yalnız ağabeyimin odasına girerken gözlerini siler, neşeli bir tavır takınırdı.

Bazen ağabeyim, "Anneciğim ağlama, canım anneciğim ağlama," diyordu. "Daha çok yıllar yaşayacağım. Birlikte daha çok neşeli günler geçireceğiz. Yaşamak... yaşamak o kadar güzel, o kadar sevinç verici bir şey ki," diyordu. Annem, "Ah, evladım, nasıl neşelenebilirsin? Bütün gece ateşler içinde yanıyor, öksürüyorsun; hem de öyle öksürüyorsun ki, neredeyse göğsün parçalanacak," diyordu. Ağabeyim, "Anneciğim ağlama, hayat cennettir! Bizler, hepimiz şimdi cennetteyiz, yalnız bunu düşünmek istemiyoruz, oysa bunun böyle olduğunu kabul ettiğimiz gün, bütün dünya gerçekten cennet olacaktır!" diye karşılık veriyordu. Herkes de sözlerine hayret ediyordu. Öyle garip ve kesin konuşuyordu ki, herkes heyecanlanıyor, herkes ağlıyordu.

Evimize ahbaplarımız geliyordu. Ağabeyim onlara da "Sevgili dostlarım, ben size ne yaptım ki beni seviyorsunuz? Neden bana karşı sevgi gösteriyorsunuz? Nasıl oluyor da bunu daha önceden bi-

lemedim? Nasıl oluyor da bu sevginize önceden değer vermedim?" diyordu. İçeriye giren uşaklara da şöyle diyordu, "Sevgili dostlarım, değerli dostlarım benim! Bana ne diye hizmet ediyorsunuz? Ben buna değer miyim? Eğer Tanrı acır da beni hayatta bırakırsa, size hizmet ederim. Çünkü herkes birbirine hizmet etmelidir."

Annem bu sözleri dinlerken başını sallıyor, "Sen bunları hasta olduğun için söylüyorsun," diyordu. "Anneciğim, benim tek sevincim anneciğim, dünyada beyler de uşaklar da olmalı. Böyle olunca, ben kendi uşaklarımın hizmetkârı olsam ne çıkar? Onlar bana nasıl hizmet ediyorsa, ben de onlara hizmet etmek isterim. Sonra sana bir şey söyleyeyim anneciğim, her birimiz herkese karşı suçluyuz. Ben ise herkesten fazla suçluyum!"

Annem bu sözü işitince gülmüştü. Hem ağlıyor hem gülüyordu, "Canım, senin tüm insanlara karşı ne suçun var? Onların arasında katiller, haydutlar var. Sen ise daha günah işlemek için vakit bile bulamamışsındır. Niçin kendini herkesten fazla suçluyorsun?" demişti. Bunun üzerine ağabeyim şunları söyledi, "Anneciğim, canım, ruhum anneciğim (birden, böyle beklenmedik tatlı sözler söylemeye başlamıştı), ruhum, sevgili anneciğim benim! Şunu bil ki, gerçekten her insan, herkese karşı yapılan her şeyden ötürü suçludur. Bunu sana nasıl anlatacağımı bilemiyorum. Ama hissediyorum ki, hem de içimde bir acı uyandıracak şekilde hissediyorum ki, bu öyledir. Şimdiye dek nasıl da öyle yaşamış, birbirimize kızmış ve hiçbir şey bilmemişiz?"

İşte her gün uyandıktan sonra, hep gittikçe daha çok duygulanıyor, daha çok seviniyor ve bütün varlığını saran sevgi ile içi titriyordu. Bazen doktor gelirdi, Eisenschmidt diye bir doktordu bu. Ağabeyim, "Eh, söyle bakalım doktor bir gün daha yaşayacak mıyım?" diye sorardı. Şaka ederdi onunla. Bazen doktor ona, "Daha aylarca, yıllarca yaşayacaksın," derdi. Bunun üzerine ağabeyim, "Canım ne diye günleri sayalım? Bir insanın mutluluğun ne olduğunu öğrenmesi için bir gün bile yeter sevgili dostlarım! Ne diye birbirimize darılıyor, birbirimiz karşısında böbürleniyoruz? Neden birbirimize karşı kin güdüyoruz? Çıkıp, doğru bir bahçeye gidelim,

orada gezip eğlenelim. Birbirimizi sevmeye, birbirimizi övmeye, kucaklamaya başlayalım, yaşantımızı kutlayalım."

Doktor, annem onu kapıya kadar uğurladığı vakit, "Oğlunuz dünyada uzun bir süre yaşamayacak. Hastalıktan zihni bulanıyor artık," demiş. Ağabeyimin odasının pencereleri bahçeye bakıyordu. İhtiyar ağaçlarla dolu, gölgeli bir bahçemiz vardı. Ağaçlarda baharı müjdeleyen ve o yıl erken gelmiş göçmen kuşlar, ağabeyimin odasının pencereleri önünde ötüşüp duruyordu. İşte bir gün ağabeyim onları hayran hayran seyrederken, birden o kuşlardan özür dilemeye başladı, "Tanrının küçük kuşları, sevinçli küçük kuşlar, beni bağışlayın, çünkü sizlere karşı günah işledim," diyordu.

Artık bunu aramızda hiç kimse anlayamıyordu. Ağabeyim ise sevinçten ağlıyor, "Evet, etrafımda Tanrının yarattığı bu güzellikler varken, kuşlar, ağaçlar, kırlar, gökler varken, bir ben utanç verecek bir yaşantı içindeydim. Bir ben her şeyi lekeledim. Bu güzellikleri hiç ama hiç görmedim," diyordu. Annem bazen ağlamaya başlıyordu, "Sen artık üzerine fazla günah yükleniyorsun," diyordu. Ağabeyim ise, "Anneciğim, biricik sevinç kaynağım benim, ben üzüntüden değil, sevinçten ağlıyorum. Onların karşısında suçluluk duymayı kendim istiyorum. Yalnız bunu sana anlatamıyorum. Çünkü onları nasıl seveceğimi bile bilemiyorum. Ziyanı yok, ben herkesin karşısında günah işlemiş bir insan olayım! Böylece hepsi beni bağışlar. Cennet dediğin şey de budur zaten. Ben şimdi cennette değil miyim sanki?" diye cevap veriyordu.

Daha birçok söz söyledi, artık hatırlamıyorum hepsini. Her birini burada anlatmama da imkân yok. Bir seferinde hatırlıyorum, odasına tek başıma girmiştim. Yanında kimse yoktu. Akşam vaktiydi, pırıl pırıl bir akşam. Güneş daha batmamış, odayı eğri gelen ışıklarla aydınlatmıştı. Ağabeyim işaretle beni yanına çağırdı. Bunu görünce hemen yanına gittim. İki eliyle beni omuzlarımdan tuttu, çok duygulandığını belli eden bir bakışla yüzüme baktı. Sevgiyle bakıyordu yüzüme... Önce hiçbir şey söylemedi. Yalnız işte, böyle bir dakika kadar yüzüme baktı, sonra, 'Eh şimdi git eğlen, benim yerime sen yaşa' dedi. O zaman yanından ayrıldım, eğlenmeye

gittim. Sonra da ömrümde defalarca, gözlerim dolu dolu olarak, onun nasıl bana kendi yerine yaşamayı emrettiğini hatırladım.

O zamanlar ağabeyim böyle daha birçok, o vakitler anlayamadığımız ama çok güzel ve şaşılacak söz söyledi. Ölümü ise Paskalya'nın üçüncü günü oldu. Aklı başındaydı. Gerçi artık konuşmuyordu ama değişmemişti. Son saati gelip çatıncaya dek hiç değişmedi. Hep bize sevinçle bakıyordu. Gözlerinde bir neşe vardı. Bakışları ile hep bizi izliyor, gülümsüyor, bizi yanına çağırıyordu. Kentte bile ölümünden çok söz edildi. Ama bütün bunlar beni, çok ağladığım halde, kendimi bilmez derecede sarsmadı. O zamanlar daha gençtim, çocuktum... Öyleyken her şey yüreğimde silinmeyen bir iz bıraktı. İçime gizli bir duygu kök saldı. Zamanı gelince içimdeki o gizli izlenimlerin hepsi yüzeye çıkacak, o zaman olayların etkisi görülecekti... Gerçekten de öyle oldu.

b) Kutsal Kitabın Staretz Zosima'nın yaşantısındaki etkisi

O zaman anneciğimle yalnız kaldık. Kısa bir süre sonra iyi ahbaplarımızdan bazıları ona, "Bakın artık bir tek oğlunuz kaldı. Fakir de değilsiniz, başkalarına göre epey paranız var. O halde neden oğlunuzu Petersburg'a göndermiyorsunuz? Burada kalarak zengin, tanınmış bir hanım olarak yaşayabilirsiniz, ama oğlunuzun kısmetine de engel olursunuz," dediler. Böylece annemi, beni Petersburg'daki askerî okula götürmesi, sonra da imparatorun hassa alayına girmemi sağlaması için kandırdılar. Anneciğim uzun bir süre kararsızlık içinde kaldı. Son kalan oğlundan ayrılmaya bir türlü gönlü razı olmuyordu. Ama gene de (gerçi epey gözyaşı döktü ama) kararını verdi. Bu şekilde davranarak mutluluğumu sağlayacağına inanıyordu.

Beni Petersburg'a götürüp, okula yerleştirdi. O günden sonra onu bir daha görmedim. Çünkü annem üç yıl sonra öldü. Bütün bu üç yıl ağabeyimle ikimiz için üzülüp durmuş, içi titrermiş hep. Baba ocağından yalnız değerli anılarla ayrıldım. Değerli diyorum, çünkü bir insanın baba ocağında geçirdiği ilk çocukluk yıllarının

anılarından daha değerli bir şey olamaz. Bu her zaman böyledir. Hatta söz konusu ailede az bir sevgi ve birlik olsa bile. Evet, en kötü aileden bile, değerli anılar kalır. Yeter ki insanın ruhu değerli olanı bulabilme yeteneğine sahip olsun.

Ailemizle ilgili anılara, daha çocuk olduğum halde öğrenmeye çok merak sardığım kutsal kitapla ilgili anıları da katıyorum. O zamanlar elimde bir kitap vardı: Kutsal tarih kitabı. İçinde çok güzel resimler vardı. Adı, *Eski ve Yeni Ahitten Yüz Dört Kutsal Hikâye** idi. Okumayı da zaten o kitaptan öğrendim. Şimdi bile o kitap burada rafta duruyor. Onu çok değerli bir anı olarak saklıyorum.

Ama daha okumayı öğrenmeden de, henüz sekiz yaşında iken, bir gün içimde nasıl bir dinî seziş, bir duygu uyandığını hatırlıyorum. Annem beni, ama yalnız beni (ağabeyimin o sırada nerede olduğunu hatırlamıyorum) büyük perhiz haftası içinde, pazartesi günü ayine götürmüştü. Hava açıktı. Şimdi o anı hatırlıyorum da, gözlerimin önünde buhurdandan, günlük dumanının nasıl yavaş yavaş yukarı doğru yükseldiğini, yukarıdan da Tanrının gönderdiği ışıkların kubbe şeklindeki damdan, daracık bir pencereden bize doğru nasıl döküldüğünü, dumanın da dalga dalga yükselerek ışıkların içinde nasıl eridiğini tekrar görür gibi oluyorum. Etrafıma heyecanla bakıyordum ve o sırada dünyaya geldiğimden beri ilk kez bilinçli olarak Tanrının ruhuma ektiği tohumu hissettim.

Kilisenin ortasına, elinde büyük bir kitapla bir delikanlı çıktı. Kitap o kadar büyüktü ki, o zaman bana sanki delikanlı onu güçlükle taşıyormuş gibi geldi. Delikanlı, kitabı kürsünün üzerine koydu, açtı ve okumaya başladı. O zaman ilk kez olarak Tanrı evinde nelerin okunduğunu biraz sezer gibi oldum. Vaktiyle Ur ülkesinde doğru sözlü, dindar, Eyüp isminde bir adam yaşıyormuş. Bu adamın pek çok serveti varmış. Şu kadar devesi, şu kadar koyunu ve merkebi varmış. Çocukları hep eğlenip dururmuş. Eyüp de çocuklarını çok sever, onlar için "Belki eğlenirken günah işlemişlerdir"

---

* Alman coğrafyacı ve akademisyen Johann Hübner (1678-1731) tarafından İncil'deki hikâyelerden yapılan seçkinin Rusça çevirisi. Karısının aktardığına göre Dostoyevski okumayı bu kitapla öğrenmiştir. *-ed.*

diye dua edermiş. İşte günün birinde, Tanrı çocuklarıyla birlikte, İblis de Tanrının huzuruna çıkar. Bütün dünyayı ve yeraltını dolaştığını söyler. Tanrı ona: "Peki, kulum Eyüp'ü de gördün mü?" diye sorar. Sonra da İblis'e o yüce, o dine bağlı kulunu örnek göstererek onu över. İblis, Tanrının bu özlerine alaylı alaylı güler: "Onu bana teslim et! Görürsün, kulun sana karşı isyan edecek, adını lanetleyecektir," der.

Bunun üzerine Tanrı o doğru yolda olan ve bu kadar sevdiği kulunu İblis'e teslim eder. İblis de Eyüp'ün çocuklarını doğru yoldan çevirir, sürüsünü dağıtır, servetini savurur. Bütün bunlar başına gelince, Eyüp birden Tanrının gönderdiği bir yıldırımla çarpılmış gibi üzerindeki bütün giysileri paramparça eder, kendini toprağın üzerine atar ve "Ana rahminden dünyaya çıplak olarak geldim, toprağa yine çıplak olarak döneceğim. Neyim varsa Tanrı verdi, gene Tanrı geri aldı. Tanrının adı yüzyıllar sona erinceye dek, mübarek olsun!"

Pederler, öğretmenler, şimdi döktüğüm gözyaşlarını hoş görün. Çünkü şu anda çocukluk yıllarımı yeniden yaşıyormuşum, gene o sekiz yaşındaki göğsümle soluk alıyormuşum gibi oluyorum. O anda hikâyedeki develer de, Tanrıyla böyle konuşan İblis de, kulunu böyle felakete bırakan Tanrı da, "Beni cezalandırdığın halde adın mübarek olsun," diyen kulu da, kilisede duyulan o tatlı "Dualarım kabul olunsun" ilahisi de, papazın elinde tuttuğu buhurdanlıktan yükselen günlük dumanı da, diz çökerek yapılan dua da hayalimi öyle etkiledi ki!.. O günden beri bu kutsal hikâyeyi (hatta onu daha dün tekrar okudum) gözlerim dolmadan okuyamıyorum. Bu hikâyede o kadar yüce, o kadar gizli, o kadar sözle anlatılamayacak derin bir anlam var ki!

Sonradan alaycı ve dini kötüleyen bazı insanların, bazı gururlu sözlerini işitmişimdir. Efendim, nasıl oluyormuş da Tanrı dine en çok bağlı olan kullarından birini İblis'e eğlence olsun diye veriyormuş? Nasıl oluyor da, çocuklarının kendisinden alınmasına razı oluyormuş, nasıl oluyor da kulunu hastalıklar ve yara bere içinde bırakarak, yaralarındaki cerahati bir çömlek parçasıyla te-

mizlemek zorunda kalmasına göz yumuyormuş? Hem de bunu sırf İblis'in karşısında, "Bak, aziz kulum bana bağlılığı uğruna işte bütün bunlara dayanabilir!" diye övünmek için yapması, akıl alır şey değilmiş. Ama bu işin içinde yüce, gizli bir anlam var! Burada, dünyanın geçici yönü ve ölümsüz gerçek olarak kabul edilen şeyin karşısında, ölümsüz gerçek, örnek bir olayla gösteriliyor. Burada Tanrı, tıpkı evreni yarattığı ilk zamanlarda "Yarattığım şey gerçekten iyi" diye, her gün nasıl bir memnunluk duyduysa, aynı şekilde Eyüp'e bakarak kendi yarattığı varlıktan memnunluk duyuyor. Eyüp de Tanrının adını göklere çıkararak gene yalnız O'na hizmet etmiş olmuyor, aynı zamanda Tanrının yarattığı bütün varlıklara, yüzyıllar boyu arka arkaya gelecek olan kuşaklara da hizmet etmiş oluyor. Çünkü kendisi bu görevi yerine getirmek için yaratılmıştır.

Ah, Tanrım! O nasıl kitaptır! İçinde alınacak ne dersler vardır! O kutsal kitap nasıl bir mucizedir! Onunla birlikte insana ne büyük bir güç verilmiştir! O kitapta sanki tüm evrenin ve dünyada yaşayan çeşit çeşit karakterdeki insanların bir özeti vardır. Her şeyin orada adı vardır ve her şey orada önceden yüzyılların sonuna dek gösterilmiştir. Nice sırlar açıklanmış, nice gerçekler ortaya atılmıştır. Hikâyede Tanrı, Eyüp'ü gene eski durumuna getirir. Ona yine servet bağışlar. Aradan birçok yıl geçer, sonunda da Eyüp'ün yeniden çocukları olur. Eyüp de dünyaya gelen bu çocuklarını sever. Ah, Tanrım! İnsan şaşırıp kalır. "Nasıl oluyor da Eyüp, bu yeni çocuklarını sevebiliyor? Mademki o ilk çocukları yok, mademki onlardan yoksun kaldı?" diye düşünebilir. Çocuklarını hatırladıkça, tam anlamıyla mutlu olması, yeni çocuklarıyla sanki onlar eskiden beri sevdiği o ilk çocuklarıymış gibi yaşamasına imkân var mı?

Ama işte bu mümkün, evet mümkündür! İnsan yaşantısındaki sırla, eski bir acı zamanla yavaş yavaş, sessiz, tatlı bir hüzün haline gelir. Kanı kaynatan gençliğin yerini, yumuşak, bulutsuz ihtiyarlık alır. Her gün doğan güneşi kutsarım! Yüreğim eskisi gibi ona şarkılar besteler. Ama artık daha çok güneşin batışını seviyorum, battığı andaki eğri ışınlarını. Onlarla birlikte de içimde canlanan tatlı bir duygu ile hüzün dolu tatlı anıların, Tanrının kutsadığı tüm

o uzun ömrüm boyunca bağlandığım insanların hayallerini seviyorum. Tüm olup bitenlerin üzerinde de Tanrının, insanları duygulandıran, barıştıran, her şeyi içine alan gerçeği vardır!

Ömrüm artık sona eriyor. Bunu biliyor ve anlıyorum. Ama sağ kaldığım sürece, yaşadığım her gün biraz daha, dünyadaki yaşantımın yepyeni, sonsuz, bilinmeyen ve yakında kavuşacağım bir hayata yaklaştığını hissediyorum. Bu yeni hayatı sezişim, ruhumu heyecanla dolduruyor, zihnim aydınlanıyor ve yüreğim sevinç gözyaşlarıyla doluyor... Dostlar, öğretmenler, işittim ki... (hem de bunu bir değil birkaç kez işitmişimdir. Hele şimdi, bu, özellikle son zamanlarda çok daha sık işitilen bir şey olmuştur) bizde, Tanrı sözünü yaymak görevini üzerine almış olanlar, en çok da köy papazları, her yerde gözyaşı dökerek durumlarının kötülüğünden, düşkün bir hale geldiklerinden şikâyet ediyormuş. Hatta başkalarını şuna inandırmaya çalışıyorlarmış ki (bunu yazdıkları yazılarla bile açıklamışlardır, kendim de okumuşumdur), bugün artık halka kutsal kitabı öğretmelerine imkân yoktur. Bunu yapamazlarmış. Çünkü durumları mali bakımdan kötüymüş ve eğer artık Luthercilerle dinin doğru yolundan sapanlar gelip sürüyü başka yola yöneltmeye çalışırsa, varsın çalışınlarmış, onlara engel olunamazmış; bunu önlemek için elimizde maddi imkânlar azmış.

Yazık... Onları düşünerek diyorum ki, Tanrı onlara, bu kadar değer verdikleri maddi imkânlardan daha çoğunu nasip etsin! Çünkü şikâyetleri yerindedir. Ama gerçek olarak belirtmek istiyorum ki, bunda suçlu olan biri varsa, gene biziz. Suçun yarısını biz taşıyoruz! Çünkü insanın fazla bir zamanı olmasa, şikâyeti haklı olsa, hatta tüm zamanını çalışmak ve ihtiyaçlarını gidermek için uğraşıp didinerek geçirse bile, gene de hiç olmazsa haftada tek bir saat olsun bulabilir, o bir saatte de Tanrıyı anabilir. Hem insanın bütün yılı çalışmakla geçmez ki!

O şikâyet eden, haftada bir kez akşam vakti, önce yalnız çocukları bir araya toplasa, babalar da söylediklerini işitince gelmeye başlar. Zaten bu iş için saraylar kurmaya lüzum yok ki, kendi evine buyur et, yeter. Korkma, onlar kulübeni kirletmez. Zaten onları bir

saat için toplamış olacaksın. Aç bakalım onlara bu kitabı, anlaşılması zor, bilimli sözleri kullanmadan, ukalalık etmeden, kendini onlardan üstün görmeden okumaya başla. Duygulanarak, şefkatle onlara bu kitabı okumaktan, onların da seni dinlediğinden ve sözlerini anlamalarından memnunluk duyarak, bu sözlerden kendin de zevk duyarak oku. Yalnız arada bir dur, basit insanların anlayamayacağı herhangi bir sözü onlara açıkla. Üzülme, onlar hepsini anlar. Ortadoks yüreği taşıyan her şeyi anlar! Onlara Sara ile İbrahim'i, İshak ile Rebecca'yı, Yakub'un nasıl Laban'a gittiğini, rüyasında Tanrıyla nasıl boy ölçüştüğünü, nasıl, "Burası korkunç bir yerdir," dediğini anlatan hikâyeleri oku!

O zaman basit halkın, dine bağlı zihnini şaşırtmış olursun. Onlara, özellikle çocuklara, sevimli bir delikanlı olan kardeşleri Yusuf'u, rüyaları gerçek çıkan ve büyük bir peygamber olan Yusuf'u köle olarak satan; babalarına da oğlunu bir canavarın parçaladığını söyleyerek kardeşlerinin kanlı giysilerini gösteren çocukların hikâyesini oku.* Sonradan bu kardeşlerin buğday almak için nasıl Mısır'a geldiğini ve artık nüfuzlu bir saraylı olan Yusuf'u nasıl tanımadığını, Yusuf'un da nasıl kardeşlerine acı çektirdiğini, onları nasıl suçladığını, küçük kardeşi Bünyamin'i nasıl alıkoyduğunu, bütün bunları yaparken de kardeşlerine karşı nasıl hep sevgi duyduğunu, bu sevgiyi duya duya nasıl, "Sizi seviyorum, ama sevdiğim halde size acı çektiriyorum," dediğini oku.

Çünkü Yusuf, tüm ömrünce kardeşlerinin kendisini nasıl sıcak çölün bir yerinde, kuyu başında tacirlere sattığını, kendisinin de ellerini bükerek nasıl ağladığını ve ağabeylerine kendisini yabancı bir ülkeye götürülmek üzere köle olarak satmamaları için nasıl yalvardığını bir an için olsun unutmamıştır. Bunca yıl sonra onları karşısında görünce içinde onlara karşı gene sonsuz bir sevgi duymuştur, ama gene de onları sevdiği halde üzmüş, onlara acı çektirmiştir. Sonunda çektiği bu acılara yüreği dayanamayarak kardeşlerinin yanından ayrılır, gidip yatağının üzerine atılarak ağlar.

---

* Eyüp Peygamberin hayatı, Genesis 37-50 -*ed.*

Sonra yüzünü silerek neşe içinde gözleri sevinçle dolu olarak gene kardeşlerinin yanına gelir, onlara, "Ağabeylerim, ben Yusuf'um, sizin kardeşinizim," der.

Hikâyeyi okumaya devam ederek, ihtiyar Yakup'un sevgili oğlunun sağ olduğunu öğrenince nasıl sevindiğini, nasıl ülkesinden ayrılıp, hemen kendini Mısır'a attığını, o yabancı ülkede nasıl öldüğünü, ölmeden önce de o ürkek ve sevgi dolu yüreğinde herkesten gizlediği bir şeyi, yüzyıllar boyu etkisi sürecek olan vasiyetinde açıkladığını, bütün evrenin beklediği Büyük Umudun, insanlığın yolunu gizlediği barıştırıcının ve yüce kurtarıcının kendi soyundan, Yahuda soyundan çıkacağını bildirdiğini öğrensin!*

Pederler, öğretmenler, bir çocuk gibi, çoktandır bildiğiniz ve benden çok daha becerikli, çok daha akla uygun olarak gene bana öğretebileceğiniz şeylerden söz ediyorum diye beni bağışlayın, bana darılmayın! Bunları sadece coşkun bir heyecan duyduğum için söylüyorum. Gözyaşlarımı da hoş görün. Ağlıyorum, çünkü bu kitabı severim! Varsın Tanrının sözlerini bildiren o kişi de ağlasın ve kendisini dinleyenlerin yüreklerinde bir yankı meydana geldiğini görsün. İnsanın ruhu yalnız küçük, mini mini bir tohuma muhtaçtır; bu tohumu basit halkın ruhuna attın mı, artık o tohum ölmez, onun ruhunda ömrünün sonuna kadar yaşar. Karanlığın ortasında, günahlarının pislikleri arasında aydınlık bir nokta gibi, yüce bir anı gibi, gizli kalır. Hem fazla konuşmaya, fazla öğretmeye de ihtiyaç yoktur; halkın kendisi her şeyi kolaylıkla anlar. Sanıyor musunuz ki, basit halk bunu anlamaz? Bir deneyin, daha sonra halka, güzel Ester ile gururlu Vashi'nin insanı duygulandıran acıklı hikâyesini ya da balinanın karnındaki Yunus Peygamber'in hikâyesini okuyun. Bu arada Tanrının sözlerini de okumayı ihmal etmeyin. En iyisi, onlara Luka'nın İncil'inden okuyun (ben öyle yapardım). Sonra da *Elçilerin İşleri*'nden Aziz Saul'ün dine dönüşünü (hele bunu muhakkak, muhakkak okuyun) en sonunda da *Çetyi-Miney* kitabından, hiç olmazsa Tanrı kulu Aleksey'in ve din uğruna

* Genesis 49:10 –*ed.*

çile çekenler arasında en mutlu kadınlarından birinin, büyüklerin en büyüğü, Tanrıya ve İsa'ya bağlı Mısırlı Maria ananın hikâyesini okuyun. Bu basit hikâyelerle halkın yüreğini sızlatabilirsin. Hem de bunu haftada yalnız bir saat ayırarak yapabilirsin. Bunu yapan, halkın yumuşak yürekli ve kadirşinas olduğunu, teşekkür etmek için beklediğini, aldığının yüz mislini verdiğini görecektir. Halk din adamının fakirliğini ve dokunaklı sözlerini hatırlayarak ona seve seve yardım edecektir, evinde bile gereken yardımda bulunacaktır, üstelik eskisinden daha çoğunu saygıyla bağışlayacaktır. Böylece işte din adamının maddi imkânları çoğalmış olacaktır.

Bu iş o kadar basittir ki, bazen bunu söylemekten bile çekiniriz. Çünkü bunu bir söyledin mi, seninle alay ederler. Oysa bu ne kadar doğru bir şeydir! Kim Tanrıya inanmıyorsa, Tanrının sözünü bildirenlere de inanmayacaktır. Tanrının sözünü bildirenlere kim inanırsa, o, Tanrının kutsal varlığını görecektir. Hatta önceden ona inanmasa bile... Ancak halkın kendisi ve onun ruhundaki güç, toprağımızdan kopmuş olan kâfirleri doğru yola döndürecektir. Hem örnek verilmezse, İsa'nın sözü nedir ki? Tanrının sözünden yoksun bir halkın sonu felakettir. Çünkü insan ruhu onun sözüne ve tüm güzelliklere susamıştır.

Çok eskiden, gençliğimde, daha doğrusu bundan kırk yıl kadar önce, Peder Anfim ile birlikte tüm Rusya'yı dolaşıyor, manastırımız için sadaka topluyorduk. Bir seferinde üzerinden gemiler geçen büyük bir nehrin kıyısında balıkçılarla birlikte geceledik, yanımıza yakışıklı bir delikanlı, bir köy delikanlısı geldi. Görünüşte on sekiz yaşlarında vardı. Ertesi gün, nehirde bir tüccarın mavnasını çekmek için gideceği yere varmak üzere acele ediyormuş. İçinden gelen duygulara kulak kabartıyormuş gibi bir tavırla önüne baktığını, gözlerinin aydınlık bir bakışı olduğunu fark etmiştim. Gece, ışıl ışıl sessiz ve ılıktı. Bir temmuz gecesiydi. Nehir genişti. Suların üzerinde buğu yükseliyor, bize serinlik veriyordu. Bazen bir balık suların üzerinden hafifçe sıçrıyor, "şap" diye tekrar suya düşüyordu. Kuşlar susmuştu. Her taraf sessiz, her şey huzur içindeydi. Tüm varlıklar Tanrıya dua ediyordu.

Yalnız ikimiz uyumuyorduk. Bir ben, bir de o delikanlı. İkimiz, Tanrının yarattığı bu dünyanın güzelliğinden ve "O"nun büyük sırrından söz etmeye başladık. Her ot, her böcek, her karınca, hatta altın kanatlı arılar bile hepsi şaşılacak bir şekilde, akılları olmadığı halde, gideceği yolu biliyor, Tanrının sırrına tanık oluyor, Tanrının iradesini durmadan gerçekleştiriyordu. Bunlardan söz edince fark ettim ki, delikanlının ateşli bir yüreği var.

Bana ormanı, ormandaki kuşları sevdiğini söyledi. Meğer kendisi kuş tutmakla geçinirmiş. Her birinin ötüşünü anlarmış, her bir kuşu nasıl avlayacağını bilirmiş. "Ormanda olanlardan daha güzel bir şey bilmiyorum ben!" diyordu, "ormanda her şey güzeldir." Ben de ona, "Gerçekten öyle," dedim. "Ormanda her şey iyi ve güzeldir, çünkü orada ne varsa hepsi gerçektir. Örneğin atı ele alalım. At yüksek bir hayvandır. İnsana yakın bir hayvandır. Ya da insanı besleyen, insan için çalışan, yorgun ve düşünceli duruyormuş gibi görünen öküzü ele alalım. Öküzün gözlerini düşün, o ne yumuşaklıktır, kendisini sık sık, hem de hiç acımadan döven insana karşı ne bağlılıktır o! Ne kin bilmeyen bir sevgi, ne büyük bir güven ve ne güzelliktir o gözlerinde olan... Hayvanın hiçbir günahı olmadığını bilmek bile insanı duygulandırır. Çünkü dünyada insandan başka tüm varlıklar günahsızdır. Hem de İsa hayvanlara bizden daha önce gelmiştir!"

Delikanlı:

"İnanılmaz şey! Demek onların da İsa'sı var öyle mi?" diye sordu.

"Başka türlü olabilir mi?" dedim. "Kelam tüm varlıklar içindir. Bütün yaratıklar, tüm varlıklar, en küçük bir yaprak bile kelama yönelmiştir. Her biri, Tanrının adını göklere çıkarır, gözyaşı dökerek İsa'ya yalvarır, bunu da kendi günahsız yaşantısının sırrına uyarak yapar. Bak, görüyor musun? Ormanda korkunç, azgın, canavar gibi bir ayı dolaşıyor, ama o azgın ayının bile hiçbir günahı yoktur."

Böylece ona bir gün ayının ormanda, küçük bir hücrede yaşayan bir azize nasıl geldiğini, azizin hayvana nasıl acıdığını ve hiç

korkmadan hücresinden çıkıp ona bir parça ekmek vererek "Haydi, git, İsa yardımcın olsun," dediğini, o canavarın da söz dinleyerek uslu uslu ve hiçbir zarar vermeden oradan uzaklaştığını anlattım. Delikanlı, ayının zarar vermeden çekilip gitmesine, Hazreti İsa'nın onu da korumasına şaştı kaldı, çok duygulandı.

"Ah, bu ne kadar güzel bir şey!" dedi. "Her şeyin Tanrıya ait olması ne kadar güzel, ne kadar mucizevi bir şey!"

Oturuyor, sessiz sessiz, tatlı tatlı, bir şeyler düşünüyordu. Anladım ki, dediklerimi anlamış. Sonra yanımda hafif, günahsız bir varlığa yakışır tatlı bir uykuya daldı. Tanrı gençleri korusun! O zaman ben de hemen, uyumadan önce dua ettim. "Tanrım dünyayı barışa kavuştur, yarattığın tüm insanları aydınlat!" dedim.

c) Staretz Zosima'nın daha manastıra girmeden önceki yaşantısının, gençliğinin anıları*

DÜELLO

Petersburg'da, harp okulunda uzun bir süre, hemen hemen sekiz yıl kadar kaldım. Aldığım yeni terbiye yüzünden çocukluktaki izlenimlerin birçoğu ruhumda derinlere gömüldü. Ama gene de hiçbir şeyi unutmuş değildim. O izlenimlerin silinir gibi olmasına karşılık, o kadar çok yeni alışkanlık, hatta yeni kanılar edindim ki neredeyse yabani, acımak nedir bilmeyen saçma bir varlık oldum. Fransızca ile birlikte, sosyetede nasıl davranacağımı ve nezaket kurallarını öğrendim; bunlar varlığıma sürülen bir cila gibiydi. Askerî okulda bize hizmet eden erlere gelince, hepimiz onları tam anlamıyla birer hayvan sayıyorduk. Ben bile öyle düşünüyordum. Hatta belki bu konuda başkalarından daha sert olmuştum, çünkü arkadaşlarımdan daha kolay etki altında kalıyordum.

Subay çıktığımız vakit, alayımızın şerefini lekeleyen bir şey olsa, hemen bu lekeyi temizlemek için kanımızı dökmeye hazırdık.

---

* Joseph Frank'e göre Staretz Zosima'nın anlatısının bu bölümü çağrışımsal olarak Dmitri ile ilgilidir ve Dmitri'nin gelecekte geçireceği dönüşümün ilk işareti verilir. *-ed.*

Gerçek şeref duygusunun ne olduğunu ise aramızda hiç kimse bilmiyordu. Birimiz bunun ne olduğunu öğrense bile önce kendimiz onunla alay ederdik. Sarhoşlukla, serserilikle ve gözümüzü budaktan esirgememekle neredeyse gurur duyuyorduk. Kötü insanlardık demek istemiyorum. Bütün o gençler aslında iyi insanlardı, ama davranışları kötüydü. Hele ben, herkesten baskındım. İşin en önemli noktası şuydu: O sırada elimde para vardı. Bu yüzden kendi keyfime göre bir yaşantı düzenlemiştim. Genç bir insan olarak içimden gelen bütün eğilimleri tatmin ediyordum. Doludizgin yaşıyordum, kendimi kapıp koyuvermiştim.

Ama şaşılacak bir şey vardı, bu yaşantıya rağmen o zamanlar kitap da okuyordum. Hem de büyük bir zevk duyarak okuyordum onları. Kutsal kitabın kapağını hemen hemen hiçbir zaman açmasam da onu yanımdan hiç ayırmıyordum, nereye gidersem o kitabı da götürüyordum. Gerçekten, kendim de farkında olmadan o kitabı gözüm gibi saklıyordum. "Belki bir gün, bir ay ya da bir yıl lazım olur"* diye. Böylece orduda dört yıl hizmet ettikten sonra, en sonunda kendimi K... kentinde buldum. Alayımız o zaman bu kentte konaklamıştı.

Kentin sosyetesi çok çeşitli, kalabalık, eğlenceli, konuksever ve zengindi. Beni her yerde iyi karşılıyorlardı. Çünkü neşeliydim. Aynı zamanda fakir olmadığım da biliniyordu; bu ise sosyetede oldukça önemli bir şeydi. İşte o sırada her şeyin başlamasına yol açan bir olay meydana geldi. O sıralarda genç, çok güzel, zeki, namuslu, yumuşak başlı, vicdanlı bir genç kıza takılmaya başladım. Kendisi saygıdeğer bir ana babanın kızıydı. Annesi ile babası öyle önemsiz kişiler değildi. Servetleri, nüfuzları vardı, birçok bakımdan güçleri olan insanlardı. Beni daima şefkatle, candan karşılıyorlardı.

Birden o genç kızın bana karşı bir eğilimi varmış gibi bir duyguya kapıldım. Böyle bir hayale kapılınca da tüm varlığım tutuştu. Ancak sonradan şunu kesin olarak anladım ki, gerçekte, başlangıçta ona karşı hiç de öyle büyük bir sevgi duymuyormuşum.

* Vahiyler, 9:15 –*ed.*

Sadece zekâsına ve o yüksek karakterine hayran olmuştum ki bu da şaşılacak bir şey değildi. Onu sevdiğimi sanmama rağmen, o sırada içimdeki egoizm, ona talip olmama engel oldu. Genç yaşta, üstelik elimde para varken, bekârlığın o çekici ve ahlaksızca eğlencelerinden, o özgür yaşantısından ayrılmak bana ağır, korkunç bir şey olarak görünüyordu. Ama gene de ona talip olmak niyetinde olduğumu ima ettim. Yalnız son adımı, belki bir şey olur diye, her ihtimale karşı, kısa bir süre için ertelemiştim.

Bu sırada beni iki ay için başka bir eyalete göreve gönderdiler. İki ay sonra geri dönünce bir de öğrendim ki, kızcağız kentteki zengin çiftlik sahiplerinden biri ile evlenmiş. Kocası gerçi yaşça benden büyükmüş ama gene de gençmiş. Başkentte ve en yüksek sosyetede tanıdıkları varmış. Oysa benim öyle bir şeyim yoktu. Aynı zamanda hem çok nazik hem de yüksek tahsilli bir adammış. Tahsilden yana ise benim sözüm bile olamazdı. Bu beklenmedik olay beni o kadar şaşırtmıştı ki, zihnim karmakarışık oldu. İşin asıl önemli yönü de şu, o sırada öğrendiğime göre, o genç çiftlik sahibi, bu kızla çoktandır nişanlıymış. Meğer ben de onu evlerinde defalarca görmüşüm, ama kendi üstünlüğüme olan inancım gözlerimi o kadar bağlamış ki, onun varlığını bile fark etmemişim.

İşte en çok gücüme giden de bu oldu. Nasıl oluyor da hemen hemen herkes bunu bildiği halde, bir benim bundan haberim yoktu? Bunu düşündükçe birden içimde dayanılmaz bir öfke duymaya başladım. Yüzüm kızararak kim bilir kaç defa, az kalsın kıza sevgimi açıklayacak gibi olduğumu hatırlıyor ve o zamanlar kendisi beni susturmadığı ya da durumunu bana bildirmediği için, benimle alay ettiğini düşünüyordum. Sonradan tabii gerçekten benimle eğlenmediğini, aksine böyle konuşmaya başladığım vakit, şaka ederek sözümü kestiğini, bambaşka konulardan söz açtığını hatırladım ve düşüncelerimin yanlış olduğunu anladım. Ama o sırada bunu yapabilecek durumda değildim. Aksine yüreğim intikam hırsı ile tutuşuyordu.

Hayretle hatırlıyorum ki, o intikam hırsı, o kin bana çok ağır hem de tiksinilecek bir şey gibi geliyordu. Karakter bakımından

yumuşak bir insan olduğum için, hiç kimseye uzun bir süre kızamazdım. Kendimi zorla kışkırtıyor gibiydim. Sonunda böyle kendimi kızıştıra kızıştıra öyle bir öfke duymaya başladım ki, çirkin, hatta saçma davranışlarda bulundum. Bir fırsatını bekledim ve bir gün kalabalık bir toplantıda birden "rakibime" asıl nedenle hiç ilgisi olmayan bir bahaneyle o sıralarda tartışılması moda olan düşünceleri ile alay ede ede hakaret etmek imkânını buldum. Bu iş 1826 yılında olmuştu. Sonradan bazı insanların söylediğine göre, o adamla zekice, tam lafı gediğine koyarak alay etmişim.

Sonra da adamı benimle tartışmaya zorladım, o benim meydan okuyuşumu gerektiği gibi karşıladı, aramızdaki büyük ayrılığa rağmen, benimle düello etmeyi kabul etti. Oysa ben hem ondan küçük hem onun kadar önemli olmayan, üstelik daha küçük rütbede bir adamdım. Sonradan kesin olarak öğrendim ki, o da düelloya davetimi beni kıskandığı için kabul etmiş. Beni eskiden de karısından, daha doğrusu o vakitler henüz nişanlısı olan genç kızdan kıskanıyormuş. O sırada ise şöyle düşünmüş, 'Eğer karım onun bana hakaret ettiğini öğrenir, buna rağmen onunla düello etmeye bir türlü karar veremediğimi işitirse, elinde olmayarak beni küçük görmeye başlar, bu yüzden de bana karşı duyduğu sevgi sarsılmış olur.'

Düelloda tanıklık etmek için çabucak birini buldum. Bu, benimle aynı alaydan olan teğmen arkadaşlarımdan biriydi. O zamanlar gerçi düello yapanlar şiddetle takip ediliyordu, ama askerler arasında düello neredeyse moda haline gelmiş gibiydi; insanların içine bazen böyle vahşi ve peşin yargılar kök salar ve günden güne de kuvvetlenir işte...

Haziran ayı sona ermek üzereydi. Sonunda düello günü gelip çattı. Ertesi gün kentin dışında, sabahleyin saat yedide buluşacaktık. Tam o sırada başıma kaderimi tayin edecek olay geldi. Daha o gece öfke içinde, ne yaptığımı bilmez bir durumda eve döndüğüm vakit emir erim Afanasiy'e öfkelenerek yüzüne var gücümle bir tokat atmıştım. Öyle şiddetli bir tokattı ki, adamın bütün yüzü kan revan içinde kaldı. Afanasiy yanımda kısa bir süreden beri hizmet görüyordu. Onu daha önceden de tokatladığım olmuştu. Ama hiç-

bir zaman bunu böyle vahşice ve ona hiç acımadan yapmamıştım. Hem de inanıyor musunuz sevgili dostlarım, aradan kırk yıl geçti, bugün bile bu olayı utançla, acıyla anıyorum. Yatağıma yattım, üç saat kadar uyudum. Uyandığım vakit artık gün ağarıyordu. Birden yatağımdan kalktım. Artık uyumak istemiyordum. Pencereye yaklaştım, açtım. Pencere bahçeye doğru açılıyordu. Baktım, sıcacık bir güneş doğmuş, ortalık ılık, her taraf güzel, kuşlar ötüşüp duruyor. Kendi kendime 'Nedir bu içimde duyduğum utanç verici, alçaltıcı duygu?' diye düşündüm. 'Yoksa bunu başka bir insanın kanını dökmeye hazırlandığım için mi duyuyorum? Hayır, pek öyleye benzemiyor. Yoksa ölümden mi korkuyorum? Öldürülmekten mi korku duyuyorum? Hayır, hiç de öyle değil. İçimdeki duygunun bununla hiç ilgisi yok...'

Birden ne olduğunu anladım. Bu duygu, o gece Afanasiy'i dövmemden ileri geliyordu! Her şeyi birden tekrar gözlerimin önünde görür gibi oldum. Sanki bütün olay yeniden tekrarlanıyordu: Afanasiy karşımda duruyor, ben ise var gücümle kolumu savurarak tam yüzünün ortasına elimi indiriyorum. O ise iki elini yanına yapıştırmış, başını dimdik tutarak, gözleri yuvalarından dışarı fırlamış, hazırolda duruyormuş gibi hareketsiz, benim her vuruşumla irkiliyor, ama kendini korumak için elini kaldırmaya bile cesaret edemiyor. Düşünün bir insan öyle bir hale geliyor ki, bir başka insanı dövüyor! Bu ne cinayettir! Yüreğime sanki sivri bir hançer saplanmış gibi oldu. Pencerenin önünde yıldırımla vurulmuş gibi duruyordum. Sıcacık güneş ise etrafı aydınlatıyor, yaprakçıklar neşe saçıyor, güneşin altında pırıl pırıl parlıyor, hele kuşlar, mini mini kuşlar ötüşerek Tanrıyı övüyordu...

İki elimle yüzümü kapadım, kendimi yatağın üzerine attım, hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladım. O anda ağabeyim Markel'in ölüm döşeğinde uşaklara söylediği sözleri hatırladım, "Sevgili dostlarım, değerli dostlarım benim, neden bana hizmet ediyorsunuz? Niçin beni seviyorsunuz? Ben hizmetinize değer miyim?" Birden aklımdan bir düşünce ok gibi geçti: 'Evet, buna değer miyim?' diye düşündüm. Gerçekten de ben ne yaptım ki bir başka insan, tıpkı bana

benzeyen, tıpkı benim gibi Tanrının kendisini örnek alarak yarattığı bir başka insan bana hizmet etsin? O sırada ömrümde ilk kez olarak zihnime bu soru bir hançer gibi saplanıvermişti. Ağabeyimin sözleri kulağımda çınlıyordu, "Anneciğim! Biricik anneciğim benim, gerçekten söylüyorum, herkes tüm insanlara karşı suçludur. Yalnız bunu insanlar bilmiyor. Eğer bilselerdi, dünya hemen cennet olurdu."

Kendi kendime, 'Tanrım, bu da mı yalan?' diye düşünerek ağlamaya başladım. 'Belki de gerçekte herkese karşı en çok suçlu olan benim. Evet, belki de ben, dünyada yaşayan tüm insanlardan daha kötüyüm!' O zaman birden gerçeği olduğu gibi gördüm. Apaçık olarak gördüm onu! Ben ne yapmaya gidiyordum? İyi yürekli, akıllı, dürüst, bana karşı hiçbir suç işlememiş bir insanı öldürmeye gidiyordum! Bu davranışımla da eşini ömrümün sonuna kadar mutsuzluğa mahkûm edecek, onu acı içinde bırakacak, üzüntüden öldürecektim. Yatağımın üzerine yüzükoyun yatmış, başımı yastığa gömmüştüm. Zamanın nasıl geçtiğini anlayamadım bile. Birden arkadaşım olan o teğmen beni almak için, elinde tabancalarla içeri girdi, "A, kalkmışsın! Bak, bu güzel işte. Vakit geldi, haydi gidelim!" dedi. Bunun üzerine odanın içinde kendimi oradan oraya attım. Ne yapacağımı büsbütün şaşırmıştım, öyleyken birlikte dışarı çıktık. Tam faytona oturacağımız sırada ona, "Sen burada biraz bekle, ben bir koşu içeri gideceğim, cüzdanımı unuttum!" dedim.

Tek başıma eve dönünce doğru Afanasiy'in odasına koştum, "Afanasiy, ben dün gece yüzüne iki tokat attım! Beni bağışla," dedim. Afanasiy olduğu yerde tepeden tırnağa titredi. Korkmuş gibiydi. Yüzüme bakıyordu. O zaman gördüm ki, bu yaptığım azdır. Evet, azdı benim bu yaptığım. O zaman birden olduğum gibi, omuzlarımda apoletlerle paldır küldür kendimi onun ayaklarına attım, başımı yere değdirerek, "Beni bağışla!" dedim... İşte o zaman Afanasiy büsbütün şaşırdı, "Sayın komutanım, ekselansım, beyefendi, nasıl oluyor da... Ben buna değer miyim?" diye kekeledi... Ve birden kendisi de benim biraz önce yaptığım gibi, iki eliyle yüzünü kapayarak ağlamaya başladı. Pencereye doğru dönmüştü.

Hıçkırıklardan bütün vücudu sarsılıyordu. Ben ise koşarak arkadaşımın yanına gittim, bir çırpıda kendimi arabaya attım. "Haydi götür beni!" diye bağırdım. "Sen hiç zafer kazanmış adam gördün mü? İşte gör karşındadır o adam!"

İçimde öylesine coşkun bir heyecan vardı ki, bütün yol boyunca güldüm, konuştum, konuştum. Ne söylediğimi bile artık hatırlamıyorum. Arkadaşım bana bakıyor, "Eh, kardeşim, akıllanmışsın sen. Görüyorum ki üniformamıza leke sürdürmeyeceksin!" diyordu. Böylece yerimize vardık. Onlar ise daha önceden gelmiş, bizi bekliyordu. Bizi birbirimizden on iki adımlık bir mesafeye götürüp bıraktılar, önce o ateş edecekti. Karşısında neşeli neşeli duruyordum. Yüz yüze bakıyorduk. Gözümü bile kırpmıyor, yüzüne sevgiyle bakıyordum. Ne yapacağımı çok iyi biliyordum. O ateş etti, kurşun sadece azıcık yanağımı çizdi, biraz da kulağımı zedeledi, o kadar...

"Çok şükür, hiç olmazsa bir insanı öldürmüş olmadınız!" diye bağırdım ve kendi tabancamı yakaladığım gibi arkamı döndüm, onu ta yukarıdan ormanın içine fırlattım, "Haydi bakalım, senin yerin orası!" dedim.

Sonra hasmıma döndüm:

"Sayın bay, beni bağışlayın," dedim. "Ben budala bir gençten başka bir şey değilim. Size karşı suçluyum, durup dururken gücendirdim sizi. Üstelik şimdi de kendime ateş etmeye zorladım. Ben sizden on kat daha kötü bir insanım. Belki ondan da daha kötü. Bunu dünyada herkesten daha çok saygı duyduğunuz o hanıma da bildiriniz."

Ben daha bu sözleri söyler söylemez, üçü de bağırmaya başladı. Hasmım:

"Aman rica ederim!" dedi.

Hatta öfkelenmişti, devam ederek:

"Madem düello etmek istemiyordunuz, ne diye bizi rahatsız ettiniz?"

Neşeyle:

"Dün daha aklım başıma gelmemişti, bugün akıllandım!" diye karşılık verdim.

"Dün öyle olduğunuza inanıyorum, ama bugünkü davranışınıza bakılırsa, bu düşüncenize katılmak zor."

El çırparak:

"Bravo!" diye bağırdım. "Bunda sizinle aynı düşüncedeyim. Bunu hak ettim!"

"Sayın bayım, siz ateş edecek misiniz, etmeyecek misiniz?"

"Etmeyeceğim," dedim. "Ama eğer siz istiyorsanız, buyurun siz bir kez daha ateş edin, yalnız bunu yapmazsanız daha iyi olur."

Düello tanıkları bağırıp duruyordu, özellikle benimki çok bağırıyor, "Nasıl yaparsın bunu? Alayımıza nasıl leke sürdürürsün, düello sınırında dururken özür dilenir mi? Ah, bunun böyle olacağını bir bilseydim!" diyordu.

Ben hepsinin karşısında öyle duruyordum. Artık gülmüyordum da...

"Sayın baylar, çağımızda budalalık etmiş, kabahat işlemiş bir insanın işlemiş olduğu suçtan ötürü herkesin içinde özür dilemesi o kadar şaşılacak bir şey mi?" dedim.

Benim düello tanığım:

"Evet, ama bu iş düello yerinde olmaz!" diye bağırdı.

"İşin aslı önemli noktası bu ya!" diye karşılık verdim. "Asıl şaşılacak şey bu ya! Çünkü buraya gelir gelmez, beyefendi ateş etmeden önce özür dilemem, böylece beyefendinin böyle büyük ve ölümü gerektiren bir günah işlemesine engel olmam gerekiyordu. Ama biz, kendimiz dünyadaki yaşantımızı o kadar berbat bir şekilde düzenlemişiz ki, böyle davranmam hemen hemen imkânsızdı. Çünkü sözlerimin ancak şimdi, beyefendinin bana yirmi adımlık mesafeden ateş etmesini bekledikten sonra kendileri için bir anlamı olabilir. Eğer bunu, beyefendi ateş etmeden önce, buraya geldiğimiz anda yapmış olsaydım, benim için hemen 'Korkak, tabancadan korktu, onun sözlerini dinlememeli,' diyeceklerdi."

Birden ta yüreğimden gelen bir heyecanla:

"Baylar, etrafınıza bakın, her yerde Tanrının nimetlerini göreceksiniz. Bulutsuz, aydınlık bir gök, tertemiz bir hava, yumuşacık otlar, kuşlar, harikulade güzel ve hiçbir günahı olmayan doğa...

Öyleyken bizler hayatın cennet olduğunu anlamıyoruz. Oysa sadece bunu anlamayı istememiz bile yeterli, dünya hemen tüm güzelliğiyle gerçekten bir cennet olur. Gelin birbirimizi kucaklayalım, birlikte gözyaşı dökelim."

Daha da devam edecektim ama bunu yapamadım, heyecandan neredeyse nefesim tıkanıyordu; öylesine tatlı, öylesine körpe bir duygu içindeydim ki! Yüreğimde de öyle bir mutluluk vardı ki. O güne dek ömrümce böyle bir mutluluk duymamıştım. Hasmım:

"Bütün bunlar akıllıca ve saygı uyandıran sözler!" dedi. "Her neyse, belli ki orijinal bir adamsınız."

Ben de gülerek:

"Benimle alay edebilirsiniz, ama sonradan kendiniz beni öveceksiniz," dedim.

"Zaten ben şimdi de sizi övmeye hazırım," dedi. "Buyurun, size elimi uzatıyorum, çünkü bana öyle geliyor ki, siz gerçekten içinden geldiği gibi konuşan bir insansınız."

"Hayır, bunu şimdi yapmamalısınız. Daha sonra, daha iyi bir insan ve saygınızı hak eden bir adam haline geldiğim vakit elinizi uzatırsınız bana. O zaman iyi bir davranışta bulunmuş olursunuz."

Eve döndük. Düello tanığım tüm yol boyunca bana küfretti durdu, ben ise durup durup onu öptüm. Bütün arkadaşlarım hemen her şeyi öğrendi ve daha o gün beni muhakeme etmek için bir araya toplandı, "Üniformayı lekeledi! Ordudan istifa etsin!" deyip duruyorlardı...

Bu arada beni savunanlar da oldu.

"Ne olursa olsun, hasmının kendisine ateş etmesini bekledi ya, buna dayandı ya!" diyorlardı.

"Orası öyle ama ondan sonra kendisine ateş edilmesinden korktu ve düello edecek yerde özür diledi."

Beni savunanlar buna:

"Eğer kendisine ateş edilmesinden korksaydı, özür dilemeden önce kendisi tabancasıyla ateş ederdi," diye karşılık veriyordu. "O ise bunu yapmayıp, tabancayı daha dolu iken ormana fırlatmış. Ha-

yır, bu işin içinde bambaşka, alışılmamış bir şey var. Orijinal bir davranış bu!"

Ben ise sözlerini dinliyor ve onlara bakarken içimde bir neşe duyuyordum.

"Sevgili arkadaşlarım, dostlarım, candan arkadaşlarım! Ordudan istifa etmem konusunda üzülmeyin, çünkü ben zaten bu işi yaptım, daha bu sabah istifamı kaleme verdim. İstifam kabul edilir edilmez hemen manastıra gideceğim. Zaten ordudan bunun için ayrılıyorum," dedim.

Daha bunu söyler söylemez, hepsi birden kahkahalarla gülmeye başladı. Bir türlü gülmekten kendilerini alamayarak:

"Canım, madem öyle, bunu daha başında söyleseydin ya. Eh, şimdi her şey anlaşılıyor! Bir rahip muhakeme edilmez," diyorlardı.

Ama gülüşleri hiç de alaylı değildi. Şefkatle, neşeyle gülüyorlardı. Hepsi birden bana karşı sevgi göstermeye başladı, hatta beni en çok suçlayanlar bile. Sonra da tüm o ay boyunca, istifamın kabul edildiğini bildiren emir gelinceye kadar, beni hep el üstünde tuttular.

"Ah, seni gidi rahip seni!" diyorlardı.

Her karşıma çıkan bana tatlı bir söz söylüyordu. Beni niyetimden vazgeçirmeye, hatta bana acımaya başladılar...

"Ne diye kendine bunu reva görüyorsun?" diyorlardı.

"Hayır, ne derseniz deyin, bizim o arkadaşımız cesaretlidir, kendisine ateş edilmesine bile dayanmıştır ve tabancasıyla ateş edebilecekken bunu yapmamıştır. Bu kararı daha önce gördüğü bir rüyadan ileri geliyor. Rüyasında rahip olması gerektiğini bildiren bir şey görmüş, işte onun için vermiş bu kararı," diyorlardı.

Kentteki sosyetede de hemen hemen aynı şey olmuştu. Daha önce bana karşı pek özel bir ilgi göstermiyorlardı. Yalnız candan karşılamakla yetiniyorlardı. Şimdi ise herkes birbiriyle yarış eder gibi beni kendi evine davet etmeye başlamıştı. Hem benimle alay ediyor, hem de beni seviyorlardı. Bu arada şunu söyleyeyim ki, o sıralarda bizim düellodan herkes açıktan açığa söz ediyordu ama komutanlarım işi örtbas etmişti. Çünkü hasmım bizim generalin

akrabasıydı. Sonra zaten kan dökülmemişti, hem düello şakacıktan yapılmış gibiydi. Ayrıca ben zaten sonunda istifamı vermiştim. Bunun üzerine herkes işi gerçekten şakaya çevirdi. O zaman ben de açıktan açığa, korkusuzca ve onların bana gülmesine bakmadan bu işten söz etmeye başladım. Çünkü ne olursa olsun, onların bu gülüşleri kinli değildi, iyi yürekli olduklarını belirten bir gülüştü.

Bütün bu konuşmalar daha çok akşamları, hanımların da bulunduğu toplantılarda oluyordu. O zamanlar kadınlar beni dinlemekten daha çok hoşlanıyor, erkekleri de beni dinlemeye zorluyordu. Her karşılaştığım insan gülerek bana açıktan açığa:

"Canım, hiç öyle şey olur mu? Örneğin ben herkese karşı kötü olabilir miyim?" diyordu. "Size karşı bir suçum olabilir mi?"

Onlara:

"Canım, siz bunu nasıl anlayabilirsiniz?" diyordum. "Mademki dünya çoktandır bambaşka bir yola sapmış... Mademki bizler aslında yalandan başka bir şey olmayan şeyleri gerçek diye kabul ediyoruz; hatta başkalarından da aynı yalanları bekliyoruz... İşte ben ömrümde tek bir kez olarak içimden geldiği gibi davrandım da ne oldu? Hemen hepiniz için 'ermiş' bir adam oluverdim. Gerçi beni sevmeye başladınız ama gene de benimle alay ediyorsunuz!"

Toplantılardan birini evinde yapan bir hanım yüksek sesle gülerek:

"Canım sizin gibi bir adamı kim sevmez?" diyordu.

O toplantı çok kalabalıktı. Birden baktım, orada bulunanların arasında uğrunda kocasını düelloya çağırdığım o genç hanım, daha kısa bir süre önce kendime eş olarak düşündüğüm o hanım ayağa kalktı. Ben ise onun o akşam toplantıya gelişini bile fark etmemiştim. Genç kadın yerinden kalkıp bana yaklaştı, bana elini uzattı:

"İzin verirseniz size şunu bildirmek istiyorum, herkesten önce ben sizinle alay etmiyorum, aksine gözyaşlarıyla size teşekkür ediyorum ve davranışınız için size karşı saygı duyduğumu belirtmek istiyorum."

Orada bulunan kocası da yanıma geldi, sonra herkes bana sokuldu, neredeyse hepsi beni öpmek istiyordu. İçimde bir sevinç

uyandı. Ama herkesin arasında en çok bir baya gözüm takıldı. Bu artık yaşlı bir adamdı. O da başkalarıyla birlikte bana yaklaşıyordu. Onu gerçi daha önceden tanıyordum, daha doğrusu adını biliyordum ama o akşama kadar kendisiyle hiç tanışmamış ve onunla bir tek söz etmemiştim.

d) Esrarengiz ziyaretçi*

Bu adam uzun bir süredir kentimizde görevliydi. Önemli bir mevkii vardı. Herkesten saygı görüyordu. Zengin adamdı, yardımseverliğiyle ün salmıştı. Düşkünler eviyle yetimler evine önemli bağışlarda bulunmuştu. Bundan başka yaptığı iyilikleri hep gizli olarak, etrafa duyurmadan yapıyordu, bütün bunlar kendisi öldükten sonra meydana çıktı. Yaşı elliye yakındı ve hemen hemen sert bir adama benziyordu; fazla konuşmazdı. On yıldır evliydi ama eşi daha gençti. Çok küçük yaşta olan üç çocuğu vardı. İşte o anlattığım toplantıdan sonra ertesi akşam evimde oturuyordum, birden kapı açıldı, içeriye o bay girdi.

Bu arada şunu belirteyim ki, ben o sırada artık eski evimde oturmuyordum. İstifamı verir vermez ihtiyar bir kadının evini kiralamıştım. Kendisi yaşlı, dul bir memur karısıydı. Hem evini kiralamış hem de hizmetçisini tutmuştum. Onun evine taşınmamın asıl nedeni şuydu: Daha düellodan dönüşümde, hemen o gün Afanasiy'i gene orduya geri göndermiştim. Çünkü daha önceki davranışımdan sonra artık onun yüzüne bakmaya utanıyordum. Bu gibi şeylere hazır olmayan bir insan bazen en haklı davranışından bile bu derece utanç duyar.

Evime giren bay:

"Sizi birkaç gündür çeşitli evlerde büyük bir merakla dinledim, sonunda da sizinle daha etraflı olarak konuşmak için yüz yüze gelmek isteğini duydum. Bana bu büyük iyiliği yapar mısınız, sayın bay?" dedi.

---

* Joseph Frank'e göre bu bölüm İvan'la ilgilidir ve romandaki mahkeme bölümüyle de açık paralellikler taşır. *-ed.*

"Tabii yaparım, hem de büyük bir memnunlukla, aslında sizinle konuşmayı kendim için büyük bir şeref sayarım."

Bunları ona söylüyordum ama hemen hemen korku içindeydim. Kendisini o ilk görüşümde beni o kadar şaşırtmıştı işte. Çünkü başkaları beni dinliyor, sözlerimi merak ediyordu ama o zamana kadar daha hiç kimse beni böyle ciddiye almamıştı, evet kimse böyle bir ciddiyetle yaklaşmamıştı bana. Bu adam ise evime gelmişti. Bir yere oturdu, sonra:

"Sizde çok büyük bir irade, çok sağlam bir karakter görüyorum," diye devam etti. "Çünkü siz gerçek olarak inandığınız bir işte gerçek olarak kabul ettiğiniz bir amaca hizmet etmekten hiç çekinmediniz, hem de bundan ötürü herkesin sizi hor görmesinden korkmadınız!"

"Belki de beni gözünüzde fazla büyütüyorsunuz! Beni boşuna göklere çıkarıyorsunuz," dedim.

"Hayır, sizi gözümde büyütmüyorum," diye karşılık verdi. "Bana inanın, böyle bir davranışta bulunmak, sandığınızdan çok daha zordur. Doğrusunu isterseniz beni tek şaşırtan şey budur, buraya da bunu konuşmak için geldim. Eğer benim belki de bu yersiz merakımı kötü görmezseniz, o düelloda özür dilemeye karar verdiğiniz anda, tam o sırada içinizde nasıl bir his duyduğunuzu bana anlatabilir misiniz? Tabii eğer hatırlıyorsanız... Bu sorumu hafife almayın; aksine size bu soruyu sorarken gizli bir amaç güdüyorum. Bu amacı herhalde sonradan, eğer Tanrı birbirimize daha çok yaklaşmamamızı hoş görürse size açıklayacağım."

O bunları söylerken, ben bütün bu süre içinde gözlerinin içine bakıyordum ve birden ona karşı içimde büyük bir güven duydum. Aynı zamanda içimde olağanüstü bir merak uyanmıştı. Çünkü hissediyordum ki, o adamın içinde gizlediği garip bir sır vardı. Sorusuna karşılık vererek, "Bana hasmımdan özür dilediğim anda ne hissettiğimi soruyorsunuz," dedim. "Ama iyisi mi, ben size her şeyi ta başından anlatayım, başkalarına henüz anlatmadıklarımı da açıklayayım."

Sonra ona Afanasiy ile benim aramda olup bitenleri ve nasıl onun karşısında yerlere kadar eğildiğimi anlattım. Sözlerimi bitirirken de:

"Bundan şunu anlayabilirsiniz ki, düello sırasında benim için her şey artık kolaylaşmıştı. Çünkü bu işe daha evde başlamıştım ve bu yola girdikten sonra, artık geriye kalan her şey o kadar zor olmadı. Hatta sevinç verecek, neşe verecek şekilde oldu."

Sözlerimi sonuna kadar dinledi. Yüzüme öyle, güzel güzel bakıyordu.

"Bütün bunlar çok ilgi çekici şeyler, ben tekrar tekrar gelip sizinle görüşeceğim."

İşte o zamandan sonra hemen her akşam evime gelmeye başladı ve eğer o da kendisinden bana söz etseydi, onunla çok iyi dost olacaktık. Ama o kendisi hakkında bir tek söz bile etmiyor, hep bana sorular sorup duruyordu. Buna rağmen, gene de onu çok sevmeye başlamıştım ve tüm duygularımı ona açtım. Çünkü şöyle düşünüyordum, 'Onun sırrından bana ne? Nasıl olsa kendisi bana sırrını söylemese de görüyorum ki, dürüst bir insandır. Bundan başka, o kadar ciddi bir adam ki, hem yaşça benden büyük olduğu halde, benim gibi bir delikanlının evine geliyor hem de benimle görüşmeyi kendisi için bir küçüklük saymıyor.'

Ondan birçok yararlı şey de öğrendim, çok akıllı bir insandı. Bir gün durup dururken bana:

"Ben cennet denilen şeyin hayatın kendisi olduğu kanısına çoktan varmışımdır," dedi.

Bir an sustu, sonra gene birden:

"Zaten bundan başka düşündüğüm bir şey yok," dedi.

Bana bakıyor, gülümsüyordu.

"Bunun böyle olduğuna, sizden çok daha kesin bir şekilde inanıyorum, nedenini sonra öğrenirsiniz!" dedi.

Onu dinliyor, içimden de 'Bunu herhalde bana bir şeyi açıklamak istediği için söylüyor,' diyordum.

"Cennet her birimizin içinde gizlidir," diyordu. "Bakın, işte şu anda benim içimde de gizlidir cennet! Eğer istersem, yarından tezi

yok, benim için de hayat gerçekten bir cennet olur, ömrümün sonuna kadar da hep öyle sürüp gider."

Bakıyorum, bana bunları çok duygulanmış olarak söylüyor, bir taraftan da gözlerinde bana sanki soru sormak istiyormuş gibi bir anlam var.

"Her insanın kendi günahlarından başka her şey için tüm insanlara karşı suçlu olduğuna gelince, bu düşünceniz çok doğrudur ve bunu nasıl olup da böyle bütünlüğü ile kavradığınızı düşündükçe duygulanmamak elden gelmiyor! Gerçekten de insanlar bu düşünceyi kavradığı vakit, onlar için yeryüzü artık hayal değil de, gerçekten cennet olacaktır."

O zaman acı ile:

"Peki, ama ne zaman olacak bu? Hem bakalım, gerçekten bir gün olacak mı? Bu sadece aklımızdan geçen bir hayal olmasın?" dedim.

"Bakın sizin inancınız yok işte," dedi. "Öğütler veriyor doğru yolu gösteriyorsunuz ama kendiniz inanmıyorsunuz. Şunu bilin ki sizin, 'hayal' dediğiniz gerçekleşecektir. Buna inanınız. Ama şimdi olacak demiyorum, çünkü her oluşumun kendine göre bir kanunu vardır. Bu iş ruhidir, psikolojiktir. Dünyanın düzenini değiştirmek için, her şeyden önce insanların kendiliklerinden, psikolojik olarak, yeni bir yola doğru dönmeleri gerekir. Gerçekten her insana kardeş olmadığın sürece sahici bir kardeşlik olmayacaktır dünyada! Hiçbir bilim, hiçbir çıkar, insanların birbirlerini darıltmadan, sahip olduğu malları ve kazandığı hakları bölüşmelerini sağlayamaz. Hep de bir şeyleri yeterli bulmayacak, hep homurdanıp duracak, kıskanacak ve birbirlerini yiyeceklerdir. O sözünü ettiğimiz şeyin günün birinde olup olmayacağını soruyorsunuz. Olacaktır, ama daha önce insanlığın bir yalnızlık dönemini geçirmesi gerekecektir."

"Hangi yalnızlık dönemini?"

"Bugün her yerde saltanat süren yalnızlık gibi bir yalnızlık, özellikle çağımızda görülen ama henüz tüm olarak tamamlanmamış, daha sona ermemiş olan bir yalnızlık dönemi! Çünkü şimdi

herkes kendi kişiliğini elinden geldiği kadar çok belirtmeye çalışıyor. Yaşamın bütün dolgunluğunu kendi kendine tatmak istiyor. Oysa gösterdiği tüm bu çabalardan ötürü dolgun, zengin bir yaşantıya kavuşacak yerde, tam anlamıyla intihara sürükleniyor insan; böylece kendi kişiliğini tam olarak belirtemiyor, aksine büsbütün yalnızlığa gömülüyor.

Çünkü çağımızda toplum hep bireylere bölünmüştür. Her bir varlık kendi kabuğuna çekiliyor, her biri başkalarından ayrılıyor, başkalarından saklanıyor, sahip olduklarını da başkalarından gizliyor. Böylece en sonunda hem kendisi insanlardan uzaklaşıyor hem de başka insanları kendisinden uzaklaştırıyor. Tek başına servet biriktiriyor ve 'Oh şimdi ne kadar güçlü oldum! Geleceğimi nasıl da garanti altına aldım!' diye düşünüyor. Oysa aklını yitirmiş olan zavallı bilmiyor ki, ne kadar çok biriktirse, o kadar çok intihara sürükleyen bir güçsüzlüğe düşmüş oluyor. Çünkü artık yalnız kendisine güvenmeye alışmıştır ve tümden ayrılarak sadece bir birey olmuştur. Ruhunu da insanların yardımına, insanlığa inanmamaya alıştırmıştır. Bu yüzden de hep paraları ya da elde ettiği hakları yok oluverir diye içi titrer durur.

Bugün bütün dünyada, her yerde insan aklı gülünç şekilde bir saplantı içindedir. Bir türlü anlamıyor ki, geleceğini asıl garanti eden şey, insanın yalnız başına gösterdiği kişisel çabalar değildir, insanların bir bütün meydana getirmeleridir. Ama bu korkunç yalnızlık, er ya da geç sona erecektir ve tüm insanlar birbirlerinden nasıl doğaya aykırı bir şekilde ayrıldığını anlayacaktır. İşte o çağın akımı böyle olacaktır ve insanlar nasıl olup da bu kadar uzun bir süre karanlıkta yaşadığına, nasıl olup da aydınlığı görmediğine şaşıp kalacaktır. Gökyüzünde, 'Tanrı oğlu'nun işareti o zaman görünecektir. Ama o gün gelinceye dek, sancağı saklamak gerekir. Zaman zaman da, hiç olmazsa tek bir insan başkalarına örnek olmalı, ruhunu bu yalnızlıktan kurtararak, kardeşçe bir sevginin kurulması için bir atılım yapmalı. Bir 'ermiş' olarak olsa bile, o yüce düşüncenin ölmemesi için bunu yapmalıdır."

İşte akşamları birbiri arkasına böyle ateşli ve heyecanlı konuşmalar içinde geçiyordu. Hatta sosyeteye devam etmekten bile vazgeçmiştim, misafirliğe de artık çok daha az gidiyordum. Bundan başka, zaten o sırada "modam" geçmeye yüz tutmuştu. Bunu başkalarını kötülemek için söylemiyorum, çünkü beni sevmeye devam ediyor, beni gene sevinçle karşılıyor, bana karşı candan bir sevgi gösteriyorlardı. Ama sosyetede modanın gerçekten pek de küçümsenmeyecek bir kraliçe olduğunu itiraf etmek gerekir. Benim o esrarengiz ziyaretçime gelince, sonunda ona hayranlık duymaya başlamıştım. Onun zekice konuşmalarından zevk almaktan başka, seziyordum ki, o içinde bir amaç gizliyor ve belki de yüce bir atılım yapmaya hazırlanıyordu.

Belki benim, sırrını görünüşte hiç merak etmiyormuşum gibi davranmam ve açıktan açığa olsun, imalı bir şekilde olsun, ona hiçbir soru sormamam hoşuna gidiyordu. Bununla birlikte, sonunda onun bana bir şey açıklamak için âdeta tüm varlığının tutuştuğunu sezmeye başladım. Bu, o adam evime gelmeye başladıktan bir ay kadar sonra artık iyice belli oluyordu. Bir gün bana:

"Biliyor musunuz? Kentte ikimizin durumunu çok merak ediyor ve benim size bu kadar sık gelişime hayret ediyorlar. Varsın merak etsinler, önem vermiyorum buna, çünkü yakında her şey anlaşılacaktır!" dedi.

Bazen durup dururken müthiş bir heyecana kapılıyordu, öyle zamanlarda hemen hemen her seferinde, kalkıp gidiyordu. Bazen ise içimi okumak istermiş gibi keskin bir bakışla yüzüme bakardı, 'Hah, işte şimdi bir şeyler söyleyecek,' diye düşünürdüm. O ise birden sözünü kesiyor, bambaşka, herkesçe bilinen ve olağan bir şeyden söz etmeye koyuluyordu. Bundan başka, sık sık hep baş ağrısından şikâyet etmeye başlamıştı. İşte bir gün, hiç beklenmedik bir sırada birden sarardı, yüzü iyice çarpıldı, bana dik dik bakmaya başladı:

"Ne oldunuz?" diye sordum. "Yoksa fenalık mı geçiriyorsunuz?"

Daha önce baş ağrısından şikâyet ettiği için sormuştum bunu.

"Ben... Biliyor musunuz?.. Ben... Bir insanı öldürdüm," dedi.

Bunu söylerken gülümsüyordu, yüzü ise tebeşir gibi bembeyaz olmuştu. Ne olup bittiğini daha kavramadan bir düşünce, şimşek gibi zihnimden gelip geçti, 'Neden öyle gülümsüyor sanki?' diye düşündüm. Ben de sapsarı olmuştum.

"Ne diyorsunuz?" diye bağırdım.

Solgun dudaklarında bir gülümseyişle:

"Görüyorsunuz ya, bu ilk sözü söylemek benim için ne kadar güç oldu. Şimdi söyledim ya, artık doğru yola çıkmış sayılırım, bundan sonra devam etmem daha kolay olur," dedi.

Anlattıklarına uzun bir süre inanmadım. Hatta parça parça inanıyordum sözlerine. Ancak evime üst üste üç gün gelip de her şeyi tüm ayrıntıları ile anlattıktan sonra inandım, önce delirdiğini sanıyordum, ama sonradan büyük bir acı ve şaşkınlıkla doğru söylediği kanısına vardım. Bu adam on dört yıl önce müthiş, korkunç bir cinayet işlemişti. Zengin, genç ve güzel bir kadını öldürmüştü. Bu kadın bir tüccarın dul karısıydı, kentimizde bir evi vardı.

Bu adam o kadına âşık olduğunu hissedince, ona sevgisini açıklamış ve kendisiyle evlenmeye razı olsun diye genç kadına baskı yapmaya başlamış. Ama genç kadın gönlünü daha önce rütbesi oldukça büyük, ünlü bir subaya kaptırmışmış. Sevdiği adam o sırada seferdeymiş. Kadın kısa bir süre içinde dönmesini bekliyormuş.

Bu yüzden genç kadın onun teklifini reddetmiş ve artık evine gelmemesini rica etmiş. Adam kadının evinden ayağını kesmiş ama evin iç yapısını bildiği için, gece hiç korkmadan üstelik yakalanmak tehlikesini göze alarak damdan içeri girmiş. Büyük bir cesaretle işlenen cinayetler, çoğu zaman öbürlerinden daha başarılı olur. Bu sefer de öyle olmuş. Adam damdaki küçük pencereden, tavan arasından içeriye girmiş, sonra da tavan arasından inen küçük merdivenden aşağıya, kadının oturduğu daireye inmiş. Merdivenin altında bulunan küçük kapının her zaman olmamakla birlikte, bazen uşakların ihmalkârlığı yüzünden kilitlenmediğini biliyormuş. Bu sefer de gene uşakların ihmalkârlığına güvenmiş, gerçekten de kapıyı açık bulmuş.

Kadının oturduğu daireye girdikten sonra, karanlıkta bir kandilin yandığı yatak odasına geçmiş. O gün sanki mahsusmuş gibi iki hizmetçisi, kadından izin almadan, aynı sokakta oturan komşulardan birinin isim günü ziyafetine gitmiş. Öbür uşak ve hizmetçiler de odada ya da mutfakta, alt katta yatıyormuş. Adam, yatağında yatan genç kadını görünce birden damarları arzuyla tutuşmuş. Ama hemen sonra yüreğinde kıskançlığın tetiklediği bir intikam arzusu uyanmış. O zaman ne yaptığını bilmeden, sarhoş gibi yanına yaklaşmış, tam kalbine bir bıçak saplamış. Öyle bir saplamış ki, kadın bir çığlık bile atamamış!

Ondan sonra katile yakışır bir soğukkanlılıkla her şeyi uşaklardan şüphe edilmesini sağlayacak şekilde hazırlamış. Hiç tiksinmeden kadının para çantasını almış, yastığının altından aldığı anahtarla komodinini açmış ve içinden sanki bunu cahil bir uşak yapıyormuş gibi, yalnız bazı şeyleri almış. Yani değeri olan kâğıtları bırakmış, sadece paraları ve büyükçe olan bazı ziynet eşyalarını almış. Ama onlardan on kat daha değerli olup da büyük olmayanlarını bırakmış. Ayrıca kendisine hatıra olarak bazı şeyler de alıp götürmüş. Ama bunu daha sonra anlatacağım.

Bu feci işi yaptıktan sonra, gene eskisi gibi, aynı yoldan çıkıp gitmiş. Ondan sonra da ne ertesi günü herkes birbirine girdiği vakit ne de daha sonraları, asıl canavardan şüphe etmek kimsenin aklına gelmemiş! Zaten adamın genç kadına karşı sevgisinden kimsenin haberi yokmuş. Çünkü kendisi eskiden de şimdi olduğu gibi konuşkan değilmiş, insanlara pek sokulmazmış da. İçini dökebileceği bir arkadaşı da yokmuş. Ona sadece öldürülen kadının bir ahbabı, hem de pek yakın olmayan bir ahbabı gözüyle bakıyorlarmış; çünkü son iki hafta içinde kadını hiç ziyaret etmemiş.

Bütün şüpheler hemen, kadının hem kölesi hem de uşağı olan Pyotr üzerinde toplanmış. Her şey de öylesine denk gelmiş ki, şüpheler kesinleştikçe kesinleşmiş. Çünkü o uşak, öldürülen kadının kendisini askere göndereceğini biliyormuş. Zaten kadın da bunu saklamıyor, açıkça söylüyormuş. Onu köylüleri arasında hükümete asker olarak göndermek zorunda olduklarına karşılık göndermeye

niyetliymiş. Çünkü adamın kimsesi yokmuş, üstelik davranışları iyi değilmiş. Hatta bir gün sarhoş bir halde, bir meyhanede kızgınlık içinde gidip kadını öldüreceğini söylediğini işitenler olmuş. Kadın öldürülmeden iki gün önce Pyotr kaçmışmış, kentte nerede oturduğu bile bilinmiyormuş. Cinayetin ertesi günü ise, onu kentin giriş kapısının yanında, içkiden kendinden geçmiş bir halde sokakta yatarken bulmuşlar. Cebinde de bir bıçak varmış, üstelik bu bıçak da sağ eli de kanlara bulanmışmış.

Pyotr bu kanın burnundan geldiğini ısrarla söylemiş durmuş ama kimse ona inanmamış. Hizmetçiler ise kabahat işlediklerini, ziyafete gittiklerini ve bahçe kapısını ziyafetten dönünceye kadar açık bıraktıklarını itiraf etmiş. Evet, bundan başka daha birçok delil ileri sürülmüş. Bunlara bakarak suçsuz uşağı yakalamış, tevkif etmişler. Kısa süre sonra da mahkemesi başlamış. Ama tevkif edilen uşak bir hafta sonra şiddetli ateşler içinde yanmaya başlamış sonra da hastanede kendine gelemeden ölmüş. Böylece iş kapanmış gitmiş. Uşağı, Tanrının iradesine teslim etmişler ve hâkimler de, amirler de, sosyete de sözün kısası herkes, cinayeti ölen uşaktan başka bir kimsenin işlemediğine kesin olarak inanmaya devam etmiş. İşte bütün bunlardan sonra, asıl suçlu yaptığının cezasını görmeye başlamış.

Esrarengiz ziyaretçim şimdi de artık dostum olan adam, bana başlangıçta vicdan azabından ötürü hiç de üzüntü çekmediğini açıkladı. Uzun bir süre acı çekmiş ama sadece sevdiği kadını öldürdüğü, o kadın artık hayatta olmadığı ve onu öldürdükten sonra içindeki sevgiyi de söndürdüğü için acı çekiyormuş; oysa damarlarındaki tutku hep aynı şekilde varlığını tutuşturmaya devam ediyormuş. Ama suçsuz bir insanın kanını döktüğünü, bir insanı öldürmüş olduğunu o zamanlar hemen hemen hiç aklına getirmiyormuş. Kurbanının bir başka erkeğin eşi olabileceği düşüncesi ise ona imkânsız bir şey olarak görünüyormuş. Bu yüzden uzun bir süre vicdanı rahat olarak başka bir şekilde davranmanın elinde olmadığı kanısını beslemiş. Ancak uşak tevkif edildiği vakit, başlangıçta biraz üzüntü duymuş ama mahkûmun hastalığı, sonra da ölümü

içini rahat ettirmiş. Çünkü olup bitenlere bakılırsa adamın tevkif edildiği ya da korkuya kapıldığı için ölmediği belliymiş (kendisi o zamanlar öyle düşünüyormuş). Ona göre uşak, oradan oraya kaçtığı o günlerde ve kendini bilemeyecek derecede sarhoş olarak nemli toprağın üzerinde bütün geceyi geçirdiği sırada kendini üşüttüğü için, hastalıktan ölmüş.

Çaldığı eşyalarla paralar ise kendisine pek az üzüntü veriyormuş. Çünkü bu hırsızlığı kendi çıkarı için yapmamışmış (kendisi o zaman öyle düşünüyormuş). Şüpheleri başka bir yöne çevirmek için yapmışmış. Çaldığı şeylerin değeri ise önemsizmiş, zaten kendisi çok geçmeden o eşyaların değeri kadar bir parayı, hatta çok daha fazlasını bizim kentte açılmış olan bir düşkünler evine bağışlamış. Bunu mahsus, hırsızlık konusunda vicdanını rahat ettirmek için yapmış ve ne gariptir ki, bir süre için, hatta uzun bir süre için gerçekten vicdanı rahat etmiş. Bunu bana kendisi söyledi. O zamanlar görevinde büyük işlerde bulunmaya başlamış, kendisine çok uğraştırıcı ve zor işler verilmesini rica etmiş, iki üç yıl sürecek işleri üzerine almış. İradesi güçlü olduğu için, çalışırken olup bitenleri hemen hemen tüm olarak unutuyormuş; bazen bunlar aklına geldiği vakit ise, yaptığını hiç düşünmemeye çalışıyormuş.

Yardım işlerine girişmiş, bizim kentte pek çok yardım derneği kurmuş, pek çok bağışta bulunmuş, hatta başkentte bile kendini bu bakımdan tanıtmış ve Moskova ile Petersburg'daki yardım derneklerine bile üye olarak seçilmiş. Ama gene de sonunda gücünün yetmeyeceği müthiş bir acı duymaya, düşüncelere dalmaya başlamış. Bu arada çok güzel, aklı başında bir genç kız hoşuna gitmişmiş. Kısa bir süre sonra evliliğin, içindeki o tek başına savaştığı üzüntüyü yok edeceğini, yeni bir yaşantıya başlayınca eşine, çocuklarına karşı olan görevlerini titizlikle yerine getirirken eski anılarından büsbütün kurtulacağını düşünerek o genç kızla evlenmiş.

Ama beklediğinin tamamen tersi olmuş. Daha evliliğin ilk ayında aklından bir türlü silemediği düşünce huzurunu bozmaya başlamış, "Şimdi karım beni seviyor, ama eğer olup bitenleri öğrenseydi ne olacaktı?" Karısı ilk çocuğuna hamile kalıp da bunu ona

açıkladığı vakit adam birden şaşırmış, 'Başkalarına hayat veriyorum, oysa bir insanın hayatını yok ettim,' diye düşünüyormuş. Çocuklar birbirini izlemiş. Adam, 'Ne cesaretle onlara bir şeyler öğretiyor, onları yetiştirmeye çalışıyorum. Onlara iyilikten nasıl söz edeceğim. Ben ki bir insanın canına kıydım?' diye düşünüyormuş. Çocukları çok güzelmiş, içinden onları sevip okşamak geliyormuş. Öyleyken, 'Ama onların suçsuz, temiz yüzlerine bakamam, buna hakkım yok,' diyormuş kendi kendine. Sonunda öldürdüğü kadının mahvettiği o körpe yaşantısı, durmadan intikam bekleyen kanı gözlerinin önünde korkunç ve acı bir hayal gibi canlanmaya başlamış. Korkunç rüyalar görüyormuş artık.

Yüreği pek bir adam olduğu için, acısına uzun bir süre dayanmış, 'İçimde sakladığım bu sırrın günahını, çektiğim bu çileyle öderim,' diye düşünüyormuş. Ama bu umudu boşuna çıkmış. Duyduğu vicdan azabı gün geçtikçe şiddetleniyormuş. Sosyetede herkes o ciddi ve somurtkan halinden korktuğu halde, ona karşı fakirlere yaptığı yardımlardan ötürü saygı duymaya başlamış. Ama ona karşı ne kadar çok saygı duyarlarsa, kendisinin duyduğu vicdan azabı o derece dayanılmaz oluyormuş. Bana, kendisini öldürmeyi bile düşündüğünü açıkladı. Ama bunu yapacak yerde bir başka hayal canlanmaya başlamış içinde. Bu hayal o kadar imkânsız, o kadar çılgınca bir şeymiş ki! Bununla birlikte varlığına o kadar yapışmış, sonunda da yüreğine o kadar kök salmış ki, onu bir türlü içinden koparıp atamıyormuş. Hayalinden geçirdiği şey şuymuş: Kalkıp milletin karşısına geçmek ve herkese bir insanı öldürmüş olduğunu açıklamak! Yüreğinde bu isteği tam üç yıl yaşatmış. Bunu yapmayı hayalinde çeşitli şekillerde canlandırıyormuş. Sonunda tüm varlığı ile işlediği cinayeti açıkladığı anda yüreğinin kesin olarak şifaya kavuşacağına, kendinin de huzur bulacağına inanmış. Ama buna inanınca yüreğinde bir dehşet uyanmış. Hep, 'Bu işi nasıl yapacağım?' diye düşünüyormuş. İşte o sırada benim düellodaki olay meydana gelmiş. Bana:

"Şimdi sizi örnek almaya karar verdim," dedi.

Yüzüne baktım. Ellerimi iki yanıma vurarak:

"Demek gerçekten böyle küçük bir olay, sizi böyle bir karar vermeye sürükledi, ha?" diye bağırdım.

Adam:

"Bu kararı üç yıldır vermiş bulunuyorum," diye karşılık verdi. "Sizin başınızdan geçen olay, beni sadece son adımı atmaya itti. Size bakarak kendi kendimi azarladım ve sizi kıskandım."

Bunu bana âdeta sert bir tavırla söylemişti.

"İyi ama size inanmazlar ki!" dedim. "Bir kez, aradan on dört yıl geçmiş."

"Delillerim var, hem de büyük deliller! Onları ileri sürerim."

O aman ağlamaya başladım ve onu kucakladım. Adam bana:

"Yalnız bir tek karar vermenizi istiyorum, bir tek konuda aydınlatın beni!" dedi bana. (Sanki her şey şimdi artık benim elimdeymiş gibi.) "Karım, çocuklarım ne olacak? Karım belki üzüntüsünden ölür. Çocuklarım ise gerçi unvanlarından ve çiftlikten yoksun kalmaz ama ömürlerinin sonuna kadar bir mahkûmun çocukları olacaktır artık. Üstelik bırakacağım anı, yüreklerinde bırakacağım anı nasıl olacak?.."

Sustum.

"Ya onlardan ayrılmak, onları ömrümün sonuna kadar yalnız bırakmak! Çünkü öyle bir şey olursa, ayrılığımız ömrümün sonuna kadar sürer, ömrümün sonuna kadar!.."

Oturuyor, sessiz sessiz kendi kendime bir dua fısıldıyordum. Sonunda ayağa kalktım. Birden korktum. Adam yüzüme baktı.

"Bana ne diyeceksiniz?" diye sordu.

"Gidiniz! İnsanlara her şeyi bildiriniz. Her şey geçecektir... Yalnız gerçek kalacaktır! Çocuklarınız büyüdükleri vakit verdiğiniz bu kararla ne kadar yüksek bir vicdan sahibi olduğunuzu anlayacaktır."

O zaman yanımdan gerçekten bu işe karar vermiş gibi ayrıldı. Ama gene de, iki haftadan daha uzun bir süre, üst üste her akşam hep bana geldi. Kendini hep bu işe hazırlıyor, ama bir türlü kararını veremiyordu. Beni de üzüntüden mahvetti. Bazen kesin bir kararla geliyor ve duygulanarak:

"Biliyorum, benim için hayat cennet olacak. Bu işi açıklar açıklamaz hemen bir cennet olacak yaşantım! On dört yıldır cehennemde yaşadım. Şimdi çile çekmek istiyorum. Biliyorum ki çileyi kabul ettiğim anda, yaşamaya başlayacağım. İnsan yalanla tüm dünyayı dolaşabilir ama geriye dönemez! Şimdi insan kardeşlerimi şöyle dursun, çocuklarımı bile sevmeye cesaretim yok. Yarabbi! Çocuklarım belki de gerçekten şu çektiğim acının bana neye mal olduğunu anlar ve beni suçlamaz! Tanrı güçte değil, gerçektedir."

"Cesaretinizi herkes takdir edecektir," dedim. "Şimdi etmeseler bile sonradan edeceklerdir. Çünkü siz dünyadaki gerçeğe değil, dünyadan üstün bir gerçeğe uydunuz..." Böylece her seferinde yanımdan, sanki teselli bulmuş gibi ayrılıyordu. Ama ertesi günü gene öfke içinde, yüzü sapsarı olarak geliyor, alaylı alaylı:

"Size her gelişimde bana, 'Gene mi açıklamadınız?' der gibi merakla bakıyorsunuz. Biraz bekleyin, beni çok küçük görmeyin. Bu iş, sizin sandığınız kadar kolay değil. Belki de bunu hiç yapmayacağım, kim bilir? Gidip beni ihbar etmezsiniz değil mi?"

Ben ise ona budalaca bir merakla bakmak şöyle dursun, gözlerimi ona doğru çevirmeye bile korkuyordum. Üzüntüden neredeyse hasta olacak kadar perişan olmuştum. Bütün varlığım gözyaşlarıyla dolmuş gibiydi. Hatta geceleri gözüme uyku bile girmiyordu. Söze devam ederek:

"Şimdi karımın yanından geliyorum. Siz 'eş' ne demektir, bunu biliyor musunuz? Yavrucaklarını beni uğurlarken, 'Güle güle baba, çabuk geri dönün, birlikte Çocuk Dergisi'ni okuyacağız!' diye bağırdı. Hayır, siz bunu anlayamazsınız! Başkasının felaketi insana akıl vermez."

Bunu söylerken gözleri kıvılcımlar saçıyor, dudakları titriyordu. Birden masaya öyle bir yumruk indirdi ki, üzerinde ne varsa hepsi havaya fırladı. Oysa çok yumuşak bir insandı. Böyle bir hareketi ilk defa olarak yapmıştı.

"Bunu yapmam gerekli mi ha?" diye bağırdı. "Bunu yapmama ihtiyaç var mı? Hiç kimse mahkûm olmadı ki, hiç kimseyi benim yerime müebbet kürek cezasına çarptırıp sürmediler ki buradan!

Uşak hastalıktan öldü. Döktüğüm kana gelince, zaten onun cezasını çektiğim çilelerle ödemiş bulunuyorum. Zaten bana hiç inanmazlar ki! İleri süreceğim hiçbir delile inanmazlar. Böyle olunca bu açıklamayı yapmam gerekli mi, gerçekten gerekli mi? Dökmüş olduğum o kan için ömrümün sonuna kadar daha da çekmeye hazırım. Yeter ki, karımla çocuklarıma bir şey olmasın. Onları benimle birlikte felakete sürüklemeye hakkım var mı? Bu işte yanılmıyor muyum? Bu konuda gerçek nerededir? Hem zaten o insanlar gerçeği kavrar mı, ona saygı gösterir mi, onu anlar mı?"

İçimden, 'Tanrım, böyle bir anda bile başka insanların kendisine karşı göstereceği saygıyı düşünüyor!' diye düşündüm. O zaman ona karşı öyle bir acıma duydum ki, galiba mümkün olsaydı, sırf yükü biraz hafiflesin diye kaderini paylaşacaktım. Görüyordum ki, kendini kaybetmiş gibiydi. İşte o zaman böyle bir kararın neye mal olduğunu artık aklımla değil de tüm yüreğimle anladım. Adam gene:

"Haydi, kaderime yön verin!" diye bağırdı.

Ona:

"Gidin ve açıklayın," diye fısıldadım.

Artık sesim çıkmıyordu. Ama fısıldarken bile bunu kesin olarak söylemiştim. Masanın üzerinde duran İncil'i, daha doğrusu İncil'in Rusça bir çevirisini aldım ve ona Aziz Yuhanna'nın İncil'inin XII. bölümündeki 24. ayeti okudum:

"Gerçekten, gerçekten söylüyorum size, eğer buğday tanesi toprağa düşünce ölmezse tek başına kalır, ama ölürse bol mahsul getirir."

Bu ayeti o gelmeden biraz önce okumuştum. O da onu okudu, sonra, "Doğru," dedi. Ama hemen sonra acı acı güldü:

"Evet, bu kitaplar da..."

Bir an sustu, sonra sözünü tamamladı:

"İnsan öyle korkunç şeyler bulur ki, bunları başkalarına okutmak kolay! Hem kim yazmıştır bunları? Gerçekten insanlar mı?"

"Bunu Kutsal Ruh yazmıştır," dedim.

Gene alaylı alaylı ama bu sefer üstelik nefretle gülerek:

"Gevezelik etmek kolay!" dedi.

Kitabı gene aldım, başka bir yerini açtım ve ona İbraniler için yazılmış olan X. bölümdeki 31. ayeti gösterdim. Ayeti okudum:

"Tanrının eline canlı olarak düşmek korkunç bir şeydir!"

Ayeti okudu ve kitabı tuttuğu gibi fırlattı. Bütün vücudu tir tir titredi.

"Korkunç bir ayet!" dedi. "Diyecek yok doğrusu, güzel bulmuşlar..."

İskemleden kalktı:

"Haydi, allahaısmarladık!" dedi. "Belki de artık gelmem... Cennette görüşürüz. Demek ben on dört yıldan beri Tanrının eline düşmüştüm. Demek bu on dört yıla verilen ad bu! İşte yarından tezi yok, bu 'el'in beni bırakması için yalvaracağım..."

Onu kucaklamak, öpmek istedim, ama bu cesareti kendimde bulamadım. Yüzü o kadar çarpılmıştı ve gözlerinde o kadar ağır bir anlam vardı ki! Böylece çıkıp gitti. 'Tanrım, şimdi bu adam nereye gitti!' diye düşündüm. Hemen orada tasvirin önünde dizüstü çöktüm, insanların hemen imdadına koşan, onlara yardım eden Tanrının kutsal annesine o adamın durumunu bildirerek ağlamaya başladım. Gözyaşları içinde dizüstü dua etmeye başlayalı yarım saat olmuştu. Dışarıda artık hava kararmıştı, gecenin hemen hemen on ikisiydi. Birden kalktım, kapı açıldı ve adam tekrar içeri girdi. Şaşırıp kaldım. Ona:

"Nerelerdeydiniz?" diye sordum.

"Ben... Ben, galiba burada bir şeyler unuttum... Bir mendil mi nedir, bir şey unuttum galiba... Aman bir şey unutmasam da ne çıkar, izin verirseniz birazcık oturayım..."

İskemleye oturdu. Ben, önünde ayakta duruyordum. Bana, "Siz de oturun!" dedi. Ben de oturdum. İki dakika kadar oturduk. Bana dik dik, uzun uzun baktı, sonra birden alaylı alaylı güldü. Bu davranışını bir türlü unutamıyorum. Sonradan ayağa kalktı, beni sımsıkı kucaklayıp öptü:

"Bunu unutma!" dedi. "Unutma ki, bu gece sana bir kez daha geldim. Bunu işitiyor musun? Bunu unutma!"

Bana ilk kez olarak "sen" demişti. Bunu söyledikten sonra da çekip gitti. 'İş yarına,' diye düşündüm.

Gerçekten de öyle oldu. Ben o akşam, ertesi günün onun doğum günü olduğunu hiç bilmiyordum. Zaten son günlerde hiçbir yere çıkmıyordum, bu yüzden bunu hiç kimseden öğrenmeme imkân yoktu.

Doğum günlerinde, her yıl evinde büyük bir toplantı yapılır, tüm kent bir araya gelirmiş. O gün de toplanmışlardı. İşte o gün öğle yemeğinden sonra kendisi odanın ortasına çıkmış, elinde bir kâğıt tutuyormuş. Bu kâğıt üst makamlara yazdığı bir bildiriymiş. "Üst makam"da bulunanlar da o gün orada olduğu için kâğıdı, bütün orada toplanmış olanlara yüksek sesle okumuş. Yazısında cinayeti tüm ayrıntılarıyla olduğu gibi anlatıyormuş. Kâğıdı okuduktan sonra sözünü:

"Kendimi bir canavar olarak insanlardan ayırıyorum. Yüreğime Tanrının nuru indi, yaptıklarım için acı çekmek istiyorum!" diye bitirmiş.

Sonra hemen orada, cinayeti ispat edeceğini düşündüğü ve on dört yıldır sakladığı ne varsa, hepsini masanın üzerine koymuş, şüpheleri kendinden uzaklaştırmak için çaldığı altın ziynet eşyalarını, ölü kadının boynundan çıkardığı madalyonu, haçı (madalyonun içinde kadının nişanlısının resmi varmış), kadının hatıra defterini... Hepsini, hepsini ortaya çıkarmış. En sonunda da iki mektup vermiş. Bunlardan birini kadına nişanlısı, yakında geleceğini haber vermek için göndermişmiş. Öbürü de kadının ona karşılık olarak yazdığı ama başlayıp da bitirmediği mektupmuş. Bunu kadın ertesi günü postaya vermek düşüncesiyle masanın üzerine bırakmışmış...

Adam her iki mektubu da alıp götürmüşmüş. Ama neden? Neden ileride delil olabilecek bu eşyaları yok edecek yerde, on dört yıl boyunca saklamış? Bunu kimse bilemez. Sonunda ne oldu biliyor musunuz? Herkes derin bir şaşkınlık, bir dehşet içinde kalmış ama kimse adamın söylediklerine inanmak istememiş. Gerçi herkes sözlerine büyük bir merakla kulak vermiş ama onu bir hasta

gibi dinliyormuş. Birkaç gün sonra ise artık her gittiği evde, herkes, zavallı adamın aklını kaçırdığına kesin olarak karar vermiş. Komutanları da, hâkimler de işe el koymadan yapamamış, öyleyken onlar da durumu inceleyince duraklamış; ileri sürülen eşyalarla mektuplar gerçi insanı düşündürüyormuş ama hemen şuna karar verilmiş ki, bu eşyalar gerçekten kadına ait olsa bile, gene de adamı yalnız bunlara dayanarak mahkûm etmeye imkân yoktur! Çünkü o eşyaları bir ahbabı olarak ve ona güven beslediği için, kadının kendisi vermiş olabilirdi.

Bununla birlikte şunu da söyleyeyim ki, sonradan öldürülen kadının birçok ahbabından ve akrabasından bu eşyaların gerçekten ona ait olup olmadığının kontrol edildiğini, hatta bu konuda hiçbir şüphe olmadığını öğrendim. Ama işe gene de el koymadılar; bir kez kader öyle nasip etmişti. Beş gün kadar sonra, herkes vicdan azabı çeken adamın hastalandığını, öleceğinden korkulduğunu öğrendi. Hangi hastalığa yakalanmıştı, bunu pek söyleyemeyeceğim. Yalnız çarpıntısı olduğunu söylüyorlardı; bunu biliyorum. Ayrıca doktorlar adamın eşinin isteği üzerine bir araya gelip konsültasyon yaptı ve daha o zaman onda bir akıl hastalığının başladığını bildirdi. Ben adamda bunu gösteren hiçbir şey fark etmemiştim. Herkes birden beni soru yağmuruna tutmuştu. Ama onu ziyaret etmek istediğim vakit hepsi bana engel olmaya kalkıştı. Asıl önemlisi, eşi bana hep, "Kocamın sinirlerini siz bozdunuz! Kendisi eskiden de somurtkandı, ama son bir yıl içinde herkes onda olağanüstü bir heyecan sezmiş, garip davranışlarda bulunduğunu görmüştü. İşte bu sırada siz ortaya çıkıp onu mahvettiniz. Onu siz okuya okuya bu hale getirdiniz! Evinizden tam bir ay çıkmadı!" Sonra yalnız eşi değil, kentte bulunan herkes, bana hücum etmeye başladı, hepsi de beni suçladı. "Bu iş hep sizin başınızın altından çıktı!" diyorlardı. Ben ise susuyor, içimde büyük bir sevinç duyuyordum; çünkü Tanrının kendine eziyet eden, kendi kendine ceza veren o adama acıdığını kesin olarak görüyordum. Onun çıldırdığına ise bir türlü inanamıyorum.

Sonunda, beni yanına bıraktılar. Bunu kendisi ısrarla istemiş, benimle vedalaşmak için. Odasına girdim, girer girmez de hemen yalnız günlerinin değil, saatlerinin bile artık sayılı olduğunu anladım.

Kendisi zayıf ve sapsarıydı, elleri titriyor, nefesi tıkanıyordu. Ama bakışları duygulu ve sevinçliydi. Bana:

"Oldu işte!" dedi. "Çoktandır seni görmek istiyordum, özledim seni. Neden gelmiyordun?"

Kendisine beni daha önce yanına bırakmadıklarını açıkladım.

"Tanrı bana acıdı, beni artık yanına çağırıyor. Öleceğimi biliyorum. Ama bunca yıl sonra ilk kez olarak huzur duyuyorum. Gereken işi yerine getirir getirmez, birden ruhumda bir cennet hissettim. Şimdi artık çocuklarımı korkusuzca sevebiliyor, onları öpebiliyorum. Bana inanmıyorlar. Hiç kimse inanmadı bana, ne karım, ne hâkimler inandı bana! Çocuklarım da hiçbir zaman inanmayacaktır. Bu, Tanrının çocuklarıma da acıdığını gösteriyor, ölsem de adım onların zihninde lekelenmiş olmayacak! Yakında Tanrının huzuruna çıkacağımı hissediyorum. Yüreğim sanki cennete kavuşmuşum gibi neşe içinde... Artık görevimi yerine getirdim..."

Artık konuşamıyor, nefesi tıkanıyordu. Heyecanla elimi sıkıyor, sevgiyle yüzüme bakıyordu. Ama pek uzun bir süre sohbet edemedik. Karısı durmadan odaya girip çıkıyordu, öyleyken, kendisi bir fırsat bulup, "Sana o zaman ikinci bir defa gece yarısı geldiğimi hatırlıyor musun?" diye fısıldayabildi. "Hani sana 'bunu hatırla' demiştim! Hatırlıyor musun? O sırada ne için geldiğimi biliyor musun? O sırada seni öldürmeye gelmiştim ben!"

Tepeden tırnağa titredim. O devam etti:

"O gece senin yanından ayrılıp karanlığa çıkınca, sokaklarda dolaştım durdum. Hep kendi kendimle savaşıyordum. Birden sana karşı öyle bir kin duydum ki! Neredeyse yüreğim buna dayanamayacaktı. 'Şimdi bir tek o beni bağlıyor, bir tek o beni suçlayabilir. Yarınki cezamdan artık kendimi koruyamam! Çünkü o her şeyi biliyor,' diye düşündüm. Ama sen beni ihbar edersin diye korkmuyordum, öyle bir şeyi aklıma bile getirmedim. Yalnız, şöyle düşünü-

yordum, 'Kendimi ele vermezsem, onun yüzüne nasıl bakacağım?' Sen o sırada oradan fersah fersah uzaklarda olsaydın ama sağ olduğunu bilseydim, gene de sağ olduğunu, her şeyi bildiğini ve beni suçladığını düşünmek bile bana dayanılmaz bir şey olarak görünecekti. Senden, sanki her şeye sen yol açmışsın, sanki her şeyden sen suçluymuşsun gibi nefret etmeye başlamıştım. İşte o zaman tekrar sana geldim. Hatırlıyordum ki, odanda masanın üzerinde bir kılıç vardı. Oturdum ve senin de oturmanı rica ettim ve tam bir dakika düşündüm. Eğer seni o sırada öldürseydim, bu işleyeceğim cinayet yüzünden kendimi mahvetmiş olacaktım, hatta o eskiden işlediğim cinayeti açıklamasam bile! Ama bunu o sırada hiç düşünmedim, bir an olsun düşünmek de istemedim. Yalnız senden nefret ediyor, başıma gelen her şeyin intikamını senden almak istiyordum! Bütün varlığım bu istekle tutuşmuştu. Ama Tanrı yüreğimdeki iblisi yendi. Yalnız şunu bil ki, sen tüm ömrünce hiçbir zaman o gece olduğu kadar ölüme yakın olmamışsındır!"

Bir hafta sonra öldü. Tabutunu mezara kadar tüm kent halkı götürdü. Piskopos mezarın başında dokunaklı sözler söyledi. Herkes ömrünü kısaltan o korkunç hastalıktan söz ederek gözyaşı döktü. Ama onu gömdükten sonra tüm kent halkı bana düşman oldu, beni evlerine bile kabul etmemeye başladı. Yalnız bazı insanlar, (başlangıçta bunların sayıları çok azdı ama sonradan gittikçe çoğaldı) onun ileri sürmüş olduğu delillerin gerçek olduğuna inanmaya, sık sık beni ziyaret etmeye ve büyük bir merakla, hatta sevinçle bana bazı sorular sormaya başladı. Çünkü insan doğru yolda olan bir insanın düşmesinden, rezil olmasından zevk alır! Ama ben sustum, kısa bir süre sonra da o kentten ayrıldım. Aradan beş ay geçtikten sonra da, Tanrının yardımıyla doğru yola koyuldum. Bana bu yolu böyle apaçık olarak işaret etmiş olan o görünmez parmağı kutsayarak ilerlemeye başladım. Bunca acı çekmiş olan Tanrı kulu Mihayil'i de bugüne dek, her gün dualarımda anıyorum.

III

STARETZ ZOSİMA'NIN SOHBETLERİNDEN VE ÖĞÜTLERİNDEN ALINMIŞ BÖLÜMLER

e) Rus rahibi ve izleyebileceği amaç konusunda...

Pederler, öğretmenler, bir rahip nasıl bir insandır? Aydın dünyamızda bu sözü bazı insanlar artık alaylı alaylı, bazıları ise küfreder gibi söylüyor. Hem de gün geçtikçe böyle davrananlar gittikçe çoğalıyor. Doğrudur! Ah, çok doğrudur, rahipler arasında birçok parazit, fırsat düşkünü, rahatını düşünen varlık, yersiz yurtsuz, arsız insan da vardır. Toplumdaki aydın insanlar, "Siz, toplumun tembel ve işe yaramaz üyelerisiniz. Siz, başkalarının alın teriyle yaşıyorsunuz, siz utanmaz dilencilersiniz," diyerek bunu işaret ediyor. Oysa rahipler arasında nice uysal, yumuşak ve yalnızlığa derin bir sessizlik içinde ta yürekten dua etmeye susamış insanlar vardır. Bu gibi insanlara daha az dikkat edilir, hatta bunlar için hiçbir şey söylenmez ve belki de ben "Rus toprağının kurtuluşunu bir kez daha işte bu yumuşak ve yalnızlık içinde dua etmeye susamış varlıklar sağlayacaktır," desem kim bilir ne kadar şaşacaklardır. Oysa onlar gerçekten sessizlik içinde "günü, saati, ayı ya da yılı" gelir diye hazırlanıyor. Onlar, yüreklerinde İsa'nın hayalini, o yalnızlıkları içinde hiç bozulmamış ve kusursuz bir sır olarak, Tanrının gerçeğine uygun tertemiz bir hayal olarak, ta eski çağlarda yaşamış pederlerin, havarilerin ve din uğruna işkence görmüş insanların bize tanıttığı gibi saklıyor. Gerektiği vakit de onu, dünyanın artık saklanmaya yüz tutmuş gerçeğinin karşısına çıkaracaklardır. Bu güzel bir düşüncedir ve inanın, bu yıldız doğudan yükselecektir!

Ben rahibi böyle düşünüyorum, acaba benim bu düşüncem yanlış mı, böyle düşünmekle kibir mi göstermiş oluyorum? Bir dinle ilgisi olmayan insanlara ve halkın karşısında göklere yükselen dünyaya bakın. Bu dünyada Tanrının çehresi, Tanrının gerçeği bozulmuş değil midir? İnsanların elinde bilim var. Ama bilim ancak duyularımıza bağlı olan şeylere el atar. İnsanın ruhi dünyası, daha doğrusu insan varlığının üstün olan yönü ise büsbütün inkâr edil-

miş bir zafer duygusuyla hatta nefretle bu dünyadan kovulmuştur. İnsanlık özgürlüğünü ilan etmiştir. Özelikle son zamanlarda öyle oldu. Ama insanların bu özgürlüğünde ne görüyoruz? Sadece bir kölelik düzeni ve intihar eğilimi!

Çünkü insanlık şöyle diyor, "Senin ihtiyaçların var, bu ihtiyaçlarını karşıla. Çünkü senin en tanınmış, en zengin insanlarla eşit hakların vardır. Yalnız ihtiyaçlarını gidermekle de yetinme, onları elinden geldiği kadar çoğalt," işte bugün dünyada öğüt verilen şey budur, özgürlüğü böyle görüyorlar. İhtiyaçları çoğaltmak hakkı nereden doğuyor, bunu düşünmüyorlar. Zenginlerde bir yalnızlık ve ruhi bakımdan bir intihar eğilimi; fakirlerde ise kıskançlık ve cinayet görülüyor. Çünkü hakları verdiler ama ihtiyaçları giderecek imkânları sağlamadılar. Bugün dünyadaki insanların gün geçtikçe birleştiğini, bir araya kardeşçe toplandığını ileri sürüyorlar; çünkü mesafeler azalıyor ve insanlar düşüncelerini birbirlerine havadan iletiyor. Ama siz sakın insanların böyle birleşeceklerine inanmayın!

İnsanlar özgürlüğü, ihtiyaçların çoğalması, bu ihtiyaçların elden geldiği kadar çabuk karşılanması olarak anlamakla kendi yaradılışlarına aykırı bir yol tutuyor. Çünkü böyle yapmakla içlerinde birçok saçma ve budalaca istek, alışkanlık yaratıyor, en olmayacak şeyleri uyduruyorlar. Yalnız birbirlerini kıskanmak, birbirlerine oyun oynamak, birbirlerine karşı böbürlenmek için yaşıyorlar. Ziyafetler vermek, çift çubuk sahibi, rütbe sahibi olmak, hizmet edecek kölelere sahip olmak artık öyle birer ihtiyaç haline geldi ki, bu ihtiyaç için insanlar hayatlarını, onurlarını, başka insanlara karşı göstermeleri gereken sevgiyi bile feda ediyor, üstelik bu ihtiyaçlarını karşılayamadıkları zaman intihar ediyorlar...

Çok zengin olmayanlarda bile aynı durumu görüyoruz. Fakirlerde ise ihtiyaçları gidermek imkânsızlığı ve kıskançlık şimdilik sarhoşlukla bastırılıyor. Ama onlar yakın bir zamanda şarap yerine kan içecektir, çünkü onları bu yola itiyorlar.

Şimdi sorarım size, böyle bir insan özgür müdür? Ben vaktiyle "ideal uğruna savaşan" bir adam tanımıştım. Bu adamın kendisi bana anlattı, onu hapiste tütünden yoksun bıraktıkları vakit, bu

yoksunluktan o kadar sıkıntı çekmiş ki, az kalsın "idealine" bile ihanet edecekmiş, sırf kendisine tütün versinler diye! İşte böyle bir insan "tüm insanlık uğruna savaşmaya gidiyorum!" diyebiliyor. Haydi, canım! Nereye gidebilir böyle bir insan ve ne yapabilir? Kısa süre fedakârlığa bile dayanamaz! İnsanlar özgürlüğe kavuşacak yerde, köleliğe düşmüştür; kendi isteklerinin köleliğine! Aynı zamanda başka insanları kardeşçe sevecek, onlara bağlanacak yerde, aksine onlardan ayrılmış, esrarengiz konuğumun, öğretmenimin dediği gibi kardeşlerinden ayrı düşmüş, yapayalnız kalmışlardır.

Bu yüzden de insanlığa hizmet etmek, insanlar arasında kardeşlik bağları kurmak, insanları birleştirmek gibi bir amaç yavaş yavaş siliniyor, hatta çoğu zaman alayla karşılanıyor. Çünkü insan kendi alışkanlıklarından nasıl kurtulabilir? Kendini onlara zincirlemiş olan özgürlükten yoksun bir varlık, nereye gidebilir? Madem kendi icat ettiği o sayısız ihtiyacını gidermeye bu kadar alışmıştır, ne yapabilir? Böyle bir insan yalnızlık içindedir! İnsanlık umurunda bile değildir. İşte şimdi öyle bir noktaya ulaştık ki, insanlar daha çok eşya biriktiriyor ama çok daha az mutluluk duymak imkânını buluyor!

Rahibin durumu ise bambaşkadır. Bugün dinî kurallara boyun eğmekle, perhizle, duayla alay bile ediyorlar; oysa gerçek olan, asıl özgürlüğe giden yalnız bu yoldur! Kendimi gereksiz, fazla gelen ihtiyaçlardan kurtarıyor, gururlu, egoist, yalnız kendi kendini seven benliğime boyun eğdiriyor, dinî kurallara uyarak nefsime baskı yapıyor, sonunda da Tanrının yardımıyla bir ruh özgürlüğüne, onunla birlikte de ruhuma neşe veren bir huzura, bir mutluluğa kavuşuyorum. Söyleyin, kim yüce bir düşüncenin yükünü daha kolay yüklenebilir ve ona daha iyi hizmet edebilir? Tek başına olan bir zengin mi, yoksa kendisini eşyaların, alışkanlıkların baskısından kurtarmış bir insan mı? Bir rahibi çok defa yalnızlığa çekilmesinden ötürü kınarlar, "Sen kendini her şeyden korumak için manastırın dört duvarı arasına hapsettin, insanlığa kardeşçe hizmetini unuttun!" derler. Oysa kardeşçe bir sevgi göstermek bakımından

kim daha çok çaba gösterir? Bu, üzerinde düşünülecek bir şeydir. Çünkü yalnızlığa mahkûm olanlar bizler değiliz, onlardır!

Bize gelince, çok eski çağlarda milletlerin liderleri bizim aramızdan çıkardı, bugün de neden aynı şey olmasın? Aynı kurallara boyun eğmiş, o yürekleri şefkat dolu, o nefislerini perhize zorlamış, o ömürlerince konuşmayanlar, günün birinde doğrulacak ve yüce bir işi yerine getirmek için yola koyulacaktır! Rusya'nın kurtuluşu halktan gelecektir; Rus rahipleri de zaten eski çağlardan beri halkla birlik olmuştur. Eğer halk yalnızlık içindeyse, bizler de yalnızlık içindeyiz! Biz nasıl dine bağlıysak, halk da aynı şekilde dine bağlıdır. Dine inanmayan devlet adamı bizim Rusya'da hiçbir şey yapamaz. Hatta içten gelen bir istekle çalışsa ve zekâ bakımından bir dâhi olsa bile! Bunu aklınızda tutun. Halk dinsize karşı gelir ve onu yener. O zaman Rusya tek bir Hıristiyan ülkesi olacaktır. Onun için halkı koruyun ve yüreğini sakının. Onu gürültüsüz patırtısız yetiştirin. İşte sizin rahip olarak aşamanız bu olmalıdır; çünkü bu halk içinde Tanrıyı taşır.

f) Efendilerle uşaklar ve efendilerle uşakların ruh bakımından kardeş olup olamayacakları konusunda birkaç söz

Ah, Ulu Tanrım, halkın içinde de günah işleyenler vardır, aksini söylemiyorum. Hatta ahlaksızlığın alevi her gün, her saat gittikçe çoğalmakta ve yukarıdan aşağıya gittikçe daha çok yayılmaktadır. Halkın içinde de yalnızlığa düşenler vardır. Halkın içinde de mala mülke düşkün olan, midesini doldurmaktan başka bir şey düşünmeyenler vardır. Artık esnaf gittikçe daha çok, daha çok saygı görmek, kendisini hep tahsilli bir insan olarak göstermek istiyor. Oysa hiç tahsili yoktur. Kendisini öyle göstermek için babadan kalma törelere saygı göstermekten, hatta atalarımızdan kalan inanca bağlılık göstermekten utanıyor. Prenslerin evlerine girip çıkıyor, oysa kendisi ahlakı bozulmuş bir mujikten başka bir şey değildir. Halk, içkiden zehirlenmiş ve artık bir türlü kendisini ondan kurtaramamaktadır.

Hele ailelerde ne kadar katı yüreklilik var! Erkekler eşlerine, hatta çocuklarına karşı ne kadar katı yüreklidir; bunlar hep sarhoşluktan oluyor. Fabrikalarda henüz dokuz yaşında olan çocuklar bile gördüm; zayıf, çelimsiz, iki büklüm olmuş ve daha o yaşta ahlakı bozulmuş çocuklar. Havasız bir atölye, takırdayıp duran bir makine, sabahtan akşama kadar iş, ahlaksızca sözler ve şarap, hep şarap... Oysa böyle daha küçük yaşta bir çocuğa bu mu gereklidir? Onun güneşe, çocuk oyunlarına, her yerde iyi örnekler görmeye ve hiç olmazsa birazcık sevgi görmeye ihtiyacı vardır. Rahipler! Artık bitsin bunlar. Artık çocuklara işkence edilmesin! Hepiniz buna karşı gelin ve bir an önce, evet bir an önce insanlara bunu öğretin!

Ama Tanrı Rusya'yı bu durumdan gene de kurtaracaktır. Çünkü basit halk gerçi ahlak bakımından düşkündür ve artık kendini o pis günahları işlemekten kurtaramamaktadır, ama işlediği o günahların lanetlendiğini bilmektedir. Günah işleyerek kötü davrandığını kavramaktadır. Halkımız bu gerçeğe daima inanmıştır. Tanrıyı kabul etmiştir. Onun adını duyunca duygulanarak gözyaşı dökmektedir. Yüksek kişilerde ise böyle bir şey yoktur. Onlar yalnız kendi akıllarına dayanarak ve artık İsa'ya eskisi gibi bağlanmadan bilimin çizdiği yoldan giderek yaşantılarını adalet üzerine düzenlemek istiyor ve daha şimdiden suç diye bir şey olmadığını, günah diye bir şey olamayacağını ilan ediyor.

Gerçekten de onların gözüyle bakılırsa öyledir. Çünkü eğer Tanrın yoksa o zaman senin için hiç suç diye bir şey olur mu? Avrupa'da halk, artık zenginlere karşı gücünü kullanarak ayaklanıyor, halkın başına geçenler de her yerde onu kan dökmeye kışkırtıyor, ona öfkesinin haklı olduğunu öğretiyor. Ama "insanların bu öfkesi lanetlidir, çünkü acımak nedir bilmeyen bir öfkedir". Rusya'ya gelince, onu ancak Tanrı kurtaracaktır. Şimdiye kadar birçok defa kurtardığı gibi. Kurtuluş halktan, dinden ve halkın kurallara boyun eğmesinden gelecektir. Pederler, öğretmenler; halktaki bu inancı koruyun ve inanın ki bu bir hayal değildir. Ben tüm ömrümce yüce milletimizde gerçekten değerli bir kişilik ve haysiyet olduğunu görerek buna hayret etmişimdir. Halktaki bu kişiliği ben kendi

gözümle gördüm, buna tanıklık edebilirim; halkımız günahların çamuru içine gömülmüş ve görünüşte dilenciden farksız olmasına rağmen, bir gurur sahibidir. Halkımız kimseye kul köle de olmaz, hem de iki yüzyıl esir olarak yaşadıktan sonra! Halk her haliyle ve davranışlarıyla özgürdür. Hem kin bilmez, hem kıskanç değildir. "Sen ünlüsün, sen zenginsin, sen akıllısın ve yeteneklerin var; eh, varsın öyle olsun! Tanrı razı olsun senden. Sana karşı saygı duyuyorum, ama biliyorum ki, ben de bir insanım. Hiç kıskançlık duymadan sana karşı saygı gösteriyorum, ama insan olarak haysiyetimi yitirmiyorum!" der. Gerçekte belki bunu söylemezler (çünkü bunu nasıl söyleyeceklerini bilemezler), ama bu anlama gelecek şekilde davranırlar. Bunu kendi gözümle gördüm, tüm duygularımla kavradım bunu! Hem inanır mısınız, bizim Ruslar arasında bir insan ne kadar fakir ne kadar düşkün olursa, yüreğinde o kutsal gerçeği taşıdığı o kadar belli olur. Çünkü zenginler mala mülke düşkün ve keyiflerinden başka bir şey düşünmeyen, çoğu artık ahlaksızlaşmış insanlardır. Bütün bunların meydana gelmesinde ihmalimizin, dikkatsizliğimizin pek çok etkisi olmuştur.

Ama Tanrı kendi yarattığı insanları kurtaracaktır; çünkü Rus milleti dine bağlılığında yüce bir millettir! Geleceğimizi hayalimden geçiriyor ve ileride olacakları daha şimdiden apaçık görüyor gibiyim. Sonunda bizim en ahlaksız zenginimiz bile fakirin karşısında sahip olduğu zenginlikten ötürü utanç duymaya başlayacaktır. Fakir ise zenginin böyle yumuşadığını görünce, durumunu anlayacak, onu hoş görecek, duyduğu o yüce, o güzel utancı sevinç ve sevgiyle karşılayacaktır. İnanın, her şey bununla sonuçlanacaktır; her şey buna doğru yönelmektedir. Eşitlik yalnız insanların ruhi bakımdan bir değer taşımalarında olabilir; bunu da yalnız bizde anlayacaklardır. Ancak herkes kardeş olmazsa insanlar hiçbir zaman hiçbir şeyi paylaşamayacaktır. Yüreğimde taşıdığım İsa'nın hayalini koruyalım, bir gün o hayal paha biçilmez bir elmas gibi tüm dünyaya ışıklarını saçacaktır... Öyle olsun, amin, amin.

Pederler, öğretmenler, bir gün başıma hüzün verici bir olay geldi. Ülkede oradan oraya dolaşırken, bir gün eyalet başkenti olan

K... kentinde eski emir erim Afanasiy ile karşılaştım. Ondan ayrıldığımdan beri sekiz yıl olmuştu. Onunla pazarda rastlaştık, beni görür görmez tanıdı, hemen yanıma koşup geldi. Allahım, ne kadar sevinmişti! Hemen orada bana doğru atılarak, "Sevgili pederim, beyefendi, siz misiniz? Gerçekten karşımda sizi mi görüyorum şu anda?" deyip duruyordu. Beni evine götürdü. Artık emekli olmuş, evlenmişti, iki küçük çocuğu bile vardı. Eşiyle birlikte ufak tefek şeyler satarak geçiniyorlardı.

Odası fakir döşeliydi, ama tertemizdi ve içeride neşeli bir hava vardı. Afanasiy beni oturttu, semaveri yaktı, karısı gelsin diye haber gönderdi. Sanki benim evine gelmem onun için bir bayram olmuştu. Evlatlarını bana getirdi, "Onları kutsayın sevgili peder," dedi. "Ben onları nasıl kutsarım?" dedim. "Ben basit ve boynu eğik bir rahibim. Ancak onlar için Tanrıya dua edebilirim. Senin için ise her zaman, o günden beri, her gün Tanrıya dua ediyorum Afanasiy Pavloviç, çünkü ne olduysa hep senin sayende oldu," dedim. Sonra ona elimden geldiği kadar olup bitenleri anlattım. O zaman adamcağız ne hale geldi... Bana bakıyor, bir türlü karşısında gördüğü insanın ben olduğumu kavrayamıyor gibiydi. Eski efendisi, subayı, şimdi onun karşısında bu halde ve bu giysiler içinde bulunsun, buna akıl erdiremiyordu. Ağlamaya başladı.

"Neden ağlıyorsun?" dedim. "Sen benim için unutulmaz bir insansın! Ağlayacağına benim için yüreğinde bir sevinç duymalısın sevgili Afanasiy! Çünkü tuttuğum bu yol sevinçli ve aydınlık bir yoldur."

Afanasiy fazla bir şey söylemedi. Ama durup durup içini çekiyor, çok duygulandığını belli eden bir tavırla başını sallıyordu:

"Peki, servetiniz ne oldu?" diye sordu.

"Manastıra bağışladım," diye karşılık verdim. "Şimdi hepimiz aynı yurtta birlikte oturuyoruz."

Çaydan sonra ona veda etmeye hazırlandım, birden kalktı, bana yarım ruble getirdi. Bunu manastıra bağışlamak istiyordu. Sonra, bir yarım rubleyi daha elimin içine sıkıştırdı, aceleyle:

"Bu da sizin için," dedi. "Siz garipsiniz, yolcusunuz, belki bir işinize yarar, sevgili pederim."

Verdiği yarım rubleyi kabul ettim, sonra ona da eşine de yerlere kadar eğilerek veda ettim ve yanından sevinç içinde ayrıldım. Yolda giderken, 'İşte şimdi ikimiz de içimizi çekiyoruz; o kendi evinde, ben de yolumda giderken. Herhalde şu anda o da benim gibi sevinçle gülüyordur. İkimiz de başımızı sallayarak, yüreğimizde sevinçle Tanrının tekrar karşılaşmamızı nasıl nasip ettiğini hatırlıyoruz,' diye düşündüm.

Ondan sonra artık onu bir daha göremedim. Eskiden ben onun efendisi, o da benim uşağımdı. Şimdi ise onunla sevgi içinde ve ruhlarımızda derin bir mutlulukla kucaklaşmıştık. Aramızda insanları birleştiren o yüce birlik meydana gelmişti. O zaman bütün bunları çok düşündüm. Şimdi de şöyle düşünüyorum: Bu yüce ve basit birlik, zamanı gelince ülkemizin her yerinde, tüm Rusların arasında meydana gelemez mi? Bu birliğin meydana gelmesi, insan aklının bu kadar alamayacağı bir şey mi? Ben şuna inanıyorum ki, bu olacaktır ve zamanı da yakındır.

Uşaklara gelince, onlar için şu sözleri de söylemek isterim: Eskiden, delikanlı iken uşaklara çok kızardım, "Aşçı kadın yemeği fazla ısıtmış, emir erim giysimi temizlememiş," derdim. Ama günün birinde birden çocukluğumda ağabeyimden işittiğim bir söz, zihnimden geçen bir düşünce halinde ruhumu aydınlatıverdi, "Ben, bir başka insanın bana hizmet etmesine değer miyim? Tüm varlığımla bunu başkasından beklemeye hakkım var mı? Fakirliğini, cahilliğini bir başkasının başına nasıl kakarın?" O zaman böyle basit ama apaçık anlaşılabilecek düşüncelerin nasıl olup aklımıza bu kadar geç geldiğine şaştım kaldım! Uşakların yeryüzünden büsbütün kalkması imkânsızdır, ama sen öyle davran ki, uşağın, ta içten kendisini senin yanında uşak olmayan birinden daha özgür hissetsin. Hem ben neden kendi uşağımın uşağı olmayayım sanki? Ayrıca bunu ona karşı hiçbir gurur göstermeden yapamaz mıyım? O da neden benim kendisine karşı beslediğim bu duyguya inanmasın? Neden uşağım benim için bir akraba, bir kardeş olmasın? Ne-

den onu sonunda ailemin içine almayayım ve buna sevinmeyeyim? Bunu bugün bile yerine getirmek mümkündür. Ama bu asıl yarın, bütün insanları bir araya getiren o yüce birliğe temel olacaktır. O zaman insan, kendisi için uşak aramayacak, kendisine benzeyen varlıkları uşak haline getirmeye çalışmayacaktır (bugün olduğu gibi); aksine bütün gücüyle herkese kendisi hizmet etmek isteyecektir, tıpkı İncil'de yazılı olduğu gibi...

Sonunda insanın yalnız ruhunu aydınlatan aşamalardan ve başkalarına karşı acıma duymaktan zevk alacağını, insanların (bugün olduğu gibi) katı yüreklilik etmekten, birbirlerini yemekten, serserilik etmekten, kibirli davranışlardan, birbirlerine karşı övünmekten ve birbirlerinin üstünlüklerini kıskanmaktan artık hoşlanmayacağı bir günün geleceğini düşünmek hayal midir?* Kesin olarak inanıyorum ki, hayır, hayal değildir ve o günün gelmesi yakındır! Bazıları buna gülüyor ve: "Ne zaman gelecektir o gün?" Ya da: "Öyle bir günün geleceğini gösteren işaretler var mı?" diye soruyor.

Ben ise düşünüyorum ki, İsa'nın yardımıyla bu yüce işi bizler başaracağız. Hem dünyada insanlık tarihi boyunca nice idealler besleyenler olmuştur. Bu ideallerden bazılarını bundan daha on yıl önce bile insanlar akıl almaz şeyler olarak görüyordu. Öyleyken bunlar, kader onların ne zaman ve nasıl olacaklarını tayin etmişse o gün gelince gerçekleşmiş, hatta dünyanın bir ucundan öbür ucuna dek herkesçe benimsenmiştir. Bizde de öyle olacaktır ve milletimiz tüm milletlere ışıklar içinde görünecek, tüm insanlar "yapıyı yapanların kullanmak istemediği bu taş, o binaya temel olmuştur,"** diyecektir.

Alay edenlere ise şöyle sormak gerekir: Diyelim ki biz hayal içindeyiz, peki o halde sizler İsa'nın yardımı olmadan yapacağınız binayı ne zaman meydana getirecek, ne zaman yalnız kendi aklınıza dayanarak adaletli bir düzen kuracaksınız? Eğer onlar buna kar-

* Matta 20:25-26,23:11 *-ed.*

** Matta 21:42 *-ed.*

şılık kendilerinin birliğe doğru yürüdüğünde ısrar ederlerse, şunu bilmeli ki, buna ancak aralarında en saf olanlar inanmaktadır. Bu bakımdan gösterdikleri bu saflığa ancak hayret edilebilir.

Doğrusunu söylemek gerekirse, onlarda bizden çok daha fazla hayale kapılma, olmayacak şeyleri düşünme eğilimi vardır. Adalete uygun bir düzen kurmayı düşünüyorlar. Ama bunu, İsa'yı inkâr ederek yapacaklarını umuyorlar. Oysa sonunda dünyayı kan içinde bırakacaklardır. Çünkü kan yine kan ister, kılıcını çeken de yine kılıçtan ölecektir ve eğer İsa'nın verdiği söz olmasaydı, insanlar dünyada yalnız iki kişi kalıncaya dek birbirlerini öldürürdü. O son kalan iki kişi bile birbirlerine karşı üstünlük taslamaktan kendilerini alamayacak, en sonunda da biri diğerini yok ettikten sonra kendisini de öldürecekti. Eğer İsa, temiz yürekli ve uysal insanların iyiliği için bu durumun uzamayacağına söz vermemiş olsaydı, muhakkak öyle olacaktı.*

Ben, o düellodan sonra henüz subay üniformasını çıkarmadan, sosyetede uşakların durumundan söz etmeye başlamıştım ve hatırlıyorum ki herkes bana hayret ediyor, "Ne yapalım yani, uşağı divanın üzerine oturtup ona çay mı ikram edelim?" diye soruyordu.

O zamanlar onlara şu karşılığı verdim:

"Neden olmasın? Öyle de yapsanız olur, hiç olmazsa bazen."

O zaman herkes buna gülmüştü. Sordukları bu soru basitti, verdiğim karşılık ise kesin değildi. Ama öyle düşünüyorum ki, verdiğim o karşılıkta bir gerçek vardı.

g) Dua, sevgi ve başka dünyalarla ilişki konusunda...

Delikanlı, dua etmeyi unutma. Eğer duan yürekten geliyorsa, her seferinde içinde yeni bir duygu uyanacak, zihninden o zamana kadar bilmediğin, ama sana yeniden cesaret verecek olan yeni bir düşünce geçecektir. O zaman anlarsın ki, dua bir eğitimdir. Şunu da unutma, her gün, fırsat buldukça içinden "Tanrım, bugün huzuruna çıkmış olanları bağışla," diye tekrarlamalısın.

* Matta 24:22 *–ed.*

Çünkü her saat, her an binlerce insan bu dünyadan ayrılıyor ve ruhları Tanrının huzuruna çıkıyor. Bunların arasında kim bilir kaç tanesi dünyadan ayrılırken yalnız başına kalmış, kimsenin haberi olmadan, hüzün ve özlem içinde gitmiştir; bunların arkasından hiç kimse acıma duymaz. Hatta kimse onların kim olduğunu bilmediği gibi, bu insanlar dünyada yaşadı mı yaşamadı mı, bunu da bilmez. İşte belki de o anda, ölen insanın ruhunu bağışlaması için dünyanın ta öbür ucundan Tanrıya doğru, senin duan yükselir; hatta sen o âlemi hiç tanımamış, o da senin kim olduğunu hiç bilmemiş olsa bile.

Korku içinde Tanrının huzuruna çıkmış olan bir ruh için o anda, dünyanın herhangi bir yerinde onun için dua eden ve onu seven bir varlığın, bir insanın bulunduğunu hissetmek, kim bilir ne kadar teselli edici bir şeydir. Evet, bunu yapmalısınız; o zaman Tanrı ikinize de daha büyük bir şefaat gösterir; çünkü madem sen bilmediğin insana karşı bu kadar acıma gösterdin, Tanrı da sana daha büyük bir acıma gösterecektir, çünkü o senden çok daha şefkatli, çok daha büyük bir acıma duygusuna sahiptir. Eğer o insan günah işlediyse bile Tanrı onu senin sayende bağışlayacaktır.

Kardeşlerim, insanların günahından korkmayınız. İnsanı günah işlese de seviniz, çünkü böyle bir sevgi Tanrının insanlara karşı gösterdiği sevginin bir benzeridir ve tüm sevgilerden üstün bir sevgidir. Tanrının yarattığı bütün varlıkları, tümü meydana getiren her bir küçük parçacığı da seviniz. Her bir yaprağı, Tanrının gönderdiği her bir ışını seviniz! Hayvanları, bitkileri, her şeyi seviniz. Her şeyi seversen, Tanrının her şeyde gizli olan sırrını da kavramış olursun. Bir kez kavradın mı da artık gün geçtikçe onu daha iyi anlayarak kavramaya devam edersin. Sonunda da evreni artık tüm olarak içine alan bir sevgiyle sevmeye başlarsın.

Hayvanları seviniz; Tanrı onlara bir düşünce başlangıcı ve hiçbir şeyin bozmadığı bir neşe vermiştir. Bu neşelerini yok etmeyiniz, onlara eziyet etmeyiniz. Tanrının onlara verdiği bu neşeden hayvanları yoksun bırakmayınız, bunda Tanrının isteğine karşı gelmeyiniz. İnsan! Sen kendini hayvanlardan üstün görme. Onlar

günahsızdır, sen ise dünyayı, yalnız buraya gelmekle, tüm varlığınla çürütüyor ve arkanda da çürüyen bir iz bırakıyorsun. Ne yazık ki, hemen hemen hepimiz öyleyiz!

Çocukları da seviniz. Onlara özel bir sevgi gösteriniz, çünkü onlar da melekler gibi günahsızdır ve dünyada çocukların var olması bizi duygulandırmak, yüreklerimizin temizliğe kavuşmasını sağlamak içindir, her biri bizim için kutsal bir işarettir. Bir çocuğu üzenin vay haline! Çocukları sevmeyi bana, Peder Anfim öğretti. Kendisi sevimli, fazla konuşmayan bir insandır. Tanrı uğruna yollara düştüğümüz vakit, oradan oraya giderken bazen sadaka olarak aldığımız kuruşlarla çocuklara priyanikler ve akide şekerleri alır, bunları onlara dağıtırdı; çocukların yanından, içinde bir heyecan duymadan geçemezdi; öyle bir insandı işte.

Bazen aklına gelen bir düşünce karşısında şaşırır kalırsın, özellikle insanların işlediği günahları gördüğün vakit öyle olur. Kendi kendine, 'onları zorla mı, yoksa iyilikle, sevgiyle mi yola getireyim?' diye sorarsın. Bu gibi durumlarda daima, "onları güzellikle, sevgiyle yola getireyim" diye karar ver. Bir kez öyle bir karar verdin mi, artık tüm dünyaya boyun eğdirebilirsin. Tatlı dil, sevgi, korkunç bir güçtür. Tüm güçlerden kudretlidir. Dünyada onun kadar güçlü bir şey yoktur. Her gün, her saat, her an kendi davranışlarına göz kulak ol, kendine dikkat et, daima her bakımdan iyiye doğru yönelmiş olmalısın.

Örneğin küçük bir çocuğun önünden öfke içinde, küfrede ede, yüreğinde kin duyarak geçiyorsun, diyelim. Sen belki çocuğu görmezsin bile ama o seni görmüştür ve savunma gücünden yoksun, mini mini yüreğinde senin o çirkin, o kötü hayalin kalmıştır. Belki bunu bilmezsin, ama kim bilir çocuğun yanından yalnız o halde geçmekle bile, belki ruhuna kötü bir tohum atmışsındır ve bu tohum belki günün birinde filiz verecektir. Bu da, sadece çocuğun önünde kendine çeki düzen vermediğin, içinde her şeye gereken değeri vermeyen, iyiliğe yönelmiş bir sevgi yetiştirmediğin için öyle olmuştur.

Kardeşlerim, sevgi bir öğretmendir. Ama onu kazanmak gerekir. Çünkü bu öğretmeni elde etmek zordur, insana pahalıya mal olur, uzun bir süre çalışmak ister ve insan ancak uzun bir süre sonra, başkalarını sevmenin ne olduğunu öğrenebilir. Çünkü insan yalnız rastgele değil, tüm bir süre için sevgi duymalıdır. Rastgele sevgi duymak herkesin yapabileceği bir şeydir, kötü yürekli bir insan bile böyle bir sevgi duyabilir! Ağabeyim kuşların bile kendisini bağışlaması için yalvarıyordu; belki onun bu sözü insana saçma görünür, oysa öyle davranması doğruydu. Çünkü dünyada her şey bir okyanus gibi akıp gidiyor, her şey birbirine bitişiyor, bir şeye dokundun mu yankısı dünyanın ta öbür ucuna kadar yayılıyor. Varsın kuşlardan özür dilemek akılsızca bir iş olarak görünsün, şunu kabul etmelisin ki, eğer sen şimdi olduğundan daha iyi davransaydın, hiç olmazsa bir parçacık daha güzel hareketlerde bulunsaydın, kuşlar için de, çocuk için de, senin yanında yaşayan herhangi bir canlı varlık için de yaşamak daha kolay olurdu. Diyorum ya size, her şey bir okyanus gibidir. Bunu hissettiğin zaman kuşlar için bile dua etmeye kalkışırsın, tüm varlığını müthiş bir sevgi sardığı için derin bir heyecana kapılır, dua eder ve kuşların bile işlemiş olduğun günahları bağışlamasını istersin. Bu duyacağın coşkun heyecanın değerini bil, insanlara ne kadar saçma görünürse görünsün, bu duyguna değer ver!

Dostlarım, Tanrıdan neşe dileyin, çocuklar gibi, gökyüzünde uçuşan kuşlar gibi neşeli olun. İnsanların günahları da sizi şaşırtmasın; o günahlar yaptığınız işleri mahveder, amacınızın gerçekleşmesine engel olur diye korkmayın. "Günah kudretlidir, ahlaksızlık güçlü bir şeydir, kötü çevrenin gücü vardır; bizler ise yalnızız, bizim gücümüz yok, bu kötü çevre bizi silecek ve iyiliğin gerçekleşmesine engel olacaktır!" demeyin. Böylesine bir kötümserlikten kaçınınız çocuklarım! Böyle bir durumda bir insan için tek kurtuluş çaresi vardır: Kendini tüm insanların günahlarından sorumlu tut. Dostum, zaten bu gerçekten de böyledir. Çünkü kendini her şeyden ve herkesten içtenlikle sorumlu tuttun mu hemen

görürsün ki bu gerçekten düşündüğün gibidir ve sen gerçekten herkesten ve her şeyden sorumlusun. Oysa kendi tembelliğini, kendi güçsüzlüğünü insanlardan bilirsen, sonunda şeytanca bir gurura kapılır, hatta Tanrıya bile karşı gelirsin! Şeytanca bir gurura kapılma konusuna gelince, ben bunu şöyle düşünüyorum. Böyle, ancak şeytana yakışır bir gururu biz insanlar, bu dünyada güçlükle kavrayabiliriz. Bu yüzden de hata işleyerek ona kapılmamız, o oranda kolay olur. Üstelik böyle bir gurura kapıldığımız vakit, yüce ve çok güzel bir iş yapıyormuşuz gibi bir düşünceye de kapılabiliriz. Evet, en güçlü duyguları ve yaradılışımızın en güçlü akımlarını şimdilik bu dünyada kavrayamayız. Ama bu seni günaha sokmasın, sanma ki bunları kavramamış olman, ileride senin için bir kurtuluş çaresi olacaktır. Çünkü ölümsüz hâkim sana öbür dünyada ancak kavrayabildiklerini soracaktır, kavrayamadıklarını sormayacaktır; bunu kendin de o zaman apaçık anlayacaksın. Çünkü o vakit her şeyi doğru olarak görecek ve artık tartışmalara girişmeyeceksin. Bizler dünyada gerçekten yolumuzu kaybetmiş gibiyiz ve eğer karşımızda İsa'nın o değerli, o kutsal hayali olmasa, herhalde yolumuzu büsbütün şaşırmış olacak ve Büyük Tufandan önce tüm insan soyunun düştüğü duruma düşecektik.

Bu dünyada birçok şey bizden gizlidir, ama buna karşılık içimizde bir başka dünyayla bağımız olduğunu bize hissettiren gizli bir duygu verilmiştir, daha yüksek, daha yüce bir dünyayla ilişkimiz olduğunu hissettiren bir duygudur bu. Zaten düşüncelerimizin ve duygularımızın kökleri bu dünyada değildir, başka dünyalardadır. İşte bunun içindir ki, filozoflar eşyanın özünü bu dünyada kavramaya imkân olmadığını söyler.

Tanrı başka dünyalardan tohumlar almış, onları bu dünyaya ekerek kendisine bir bahçe meydana getirmiş, böylece bu topraktan yükselebilen ne varsa, onlar boy atmış. Yaşayanlar ancak o başka, esrarengiz dünya ile olan ilişkisini hissettiği kadar yaşar. Eğer bu duygu senin içinde zayıflar ya da yok olursa, o zaman o dünyaya dönüş ümidi de söner. O zaman yaşantıya karşı kayıtsız olur, hatta ona karşı nefret duyarsın. Benim düşüncem budur.

h) İnsan kendisine benzeyen varlıkları yargılayabilir mi?

SONUNA DEK İNANÇ DUYMA KONUSUNDA

Özellikle şunu hatırında tut ki, sen hiçbir zaman, hiçbir insanı yargılayamazsın.* Çünkü bu dünyada belki de bir suçluyu yargılayacak bir yargıç yoktur; meğerki o yargıç kendisinin de tıpkı karşısında duran suçlu gibi suçlu olduğunu, onun işlediği suçtan belki de herkesten önce kendisinin sorumlu olduğunu kavrasın. Ancak bunu kavrayan bir insan gerçekten bir yargıç olabilir!

Bu söz ne kadar saçma görünürse görünsün, doğrudur. Çünkü ben doğru yolda olsaydım, belki de karşımda böyle bir suçlu olmazdı. Eğer karşında duranın suçunu üzerine alabilirsen, hemen yürekten suçladığın insanın sorumluluğunu üzerine al, onun yerine sen acı çek, o insanı en küçük bir söz etmeden serbest bırak. Hatta kanun bile seni yargıç olarak atamışsa, elinden geldiği kadar bunu yapmaya çabala, hiç olmazsa bunu yürekten, kendi içinden gerçekleştir. Çünkü suçluyu bıraktığında o, kendini senin ona yapabileceğinden çok daha acı bir şekilde suçlayacaktır. Hatta o insan kendisini kucakladığın halde senin yanından kayıtsızlık içinde, seninle alay ede ede uzaklaşsa bile, bu seni yanlış yola yöneltmesin, çünkü öyle yapıyorsa, demek ki henüz zamanı gelmemiştir ama kendini suçlayacağı gün muhakkak gelecektir. Gelmese bile, bunun hiç önemi yoktur. Eğer o bunu kavramazsa, onun yerine bir başkası bunu kavrayacak, acı çekecek ve kendini suçlayacak, kendini mahkûm edecek, o zaman da hak yerini bulacaktır. Buna inan! Kesin olarak inan, çünkü azizlerin tüm umudu ve inancı işte bunda saklıdır...

Durmadan iyilik et. Eğer gece uykuya dalacağın sırada, "Yapmam gereken bir şeyi yapmadım," diye hatırlarsan, hemen yataktan kalk ve gidip o işi gör. Eğer çevrende kötü yürekli ve duygusuz insanlar varsa, seni dinlemek istemiyorsa, onların karşısında yerlere kapan, onlardan özür dile; çünkü onlar seni dinlemek iste-

* Matta 7:1-5 –*ed.*

miyorsa bundan sen suçlusun. Eğer yüreğinde kin olan insanlarla konuşamıyorsan, hiç konuşmadan, nefsini alçaltarak, hiçbir zaman umudunu kesmeden onlara hizmet et. Onlar seni yalnız bırakır ya da kovarlarsa tek başına kaldığın vakit toprağın üzerine kapan, onu gözyaşlarınla ıslat; ancak o zaman, hiç kimse seni o halde görmemiş ve söylediğin sözleri duymamış olsa bile toprak, gözyaşlarından bir ürün verecektir. Sonuna dek inancını koru, hatta dünyada herkes dinden ayrılmış olsa ve tüm yeryüzünde dine bağlı bir sen kalmış olsan bile, kendini bir kurban olarak Tanrıya sun, onun adını öv, bunu dünyada inançlı tek varlık olarak kalsan da yapmalısın. Dünyada yalnız iki kişi kalsanız, o zaman aranızda apayrı bir dünya, gerçek sevgiyle dolu bir dünya kurulmuş olacaktır. Duygulanarak birbirinizi kucaklayın ve Tanrının adını kutsayın. Çünkü "O"nun gerçeği yalnız ikinizin içinde olsa bile gene gerçekleşmiş olacaktır.

Eğer kendin günah işlersen ve ölünceye dek o işlediğin günahlar yüzünden acı çekersen, hatta günahın elinde olmayarak meydana gelmiş olsa bile, başkası için, doğru yoldaki bir insan için sevinmelisin, çünkü sen günah işlemiş olsan bile, o insan doğru yoldadır ve günah işlememiştir. Bundan memnunluk duymalısın.

Eğer insanların kötülüğü senin içinde artık yenemediğin bir öfke uyandırırsa, seni sarsarsa, hatta içinde o zalimlerden intikam alma isteğini duyarsan, en çok bu duygudan kork. Hemen gidip kendin için sanki insanların işlediği bu kötülüklerden sen suçluymuşsun gibi, kendine acı verecek şeyler bul. Bu acıları seve seve kabul et, onlara dayan. O zaman yüreğin huzur bulur ve sen de gerçekten suçlu olduğunu anlarsın. Çünkü o kötü yüreklileri günah işlememiş tek varlık olarak sen aydınlatabilirdin, ama bunu yapmadın demektir. Eğer onları aydınlatmış olsaydın, gösterdiğin bu ışıkla onlar kendilerine başka bir yol bulacaklardı, kötülüğü işleyen de belki senin tuttuğun o ışık altında bunu işlememiş olacaktı.

Hatta diyelim ki, o ışığı tuttun ama insanlar senin tuttuğun bu ışığa rağmen gene de kendilerini kurtarmaya çalışmadı. O zaman bile kararlı ol ve gökyüzünden gelecek ışığın gücünden şüphe etme; inan ki, bugün kendilerini kurtaramazlarsa, bir başka zaman kur-

tulacaklardır. Bir başka zaman kendileri kurtulmazsa, evlatları kurtulacaktır. Çünkü senin tuttuğun o ışık, sen ölmüş olsan bile sönmeyecektir. Doğru yoldaki bir insan hayata gözlerini kapar, ama tuttuğu ışık daima yanmaya devam eder.

İnsanlar ise, her zaman, ancak onları kurtaracak olan öldükten sonra kurtulur. İnsanlık kendisine peygamber olanları kabul etmez, onlara işkence eder; öyleyken insanlar gene de, o acı çektirdikleri varlıkları sever ve hatta işkenceyle öldürdüklerine saygı duyar.

Sen tüm için çalışıyorsun, ne yapıyorsan ilerisi için yapıyorsun. Ama ödül bekleme, çünkü sen zaten bu dünyada artık büyük bir ödül almış bulunuyorsun; bu da ruhunda duyduğun mutluluktur, bu mutluluğa ancak doğru yolda olan kavuşur. Ünlü insanlardan da, güçlü olanlardan da korkma, ama her şeyin derinliğine inmesini bil ve her zaman iyi ol. Her şeyin ölçüsünü, her şeyin zamanını bil. Bunu öğren. Yalnız kaldığın vakit, dua et. Secdeye varmaktan ve toprağa yüz sürmekten zevk al. Toprağı öp ve durmadan, doymadan sev. Herkesi, her şeyi sev, bu sevgiden ruhuna dolacak coşkunluğu, heyecanı ara. Toprağı mutlu gözyaşlarınla ıslat ve bu gözyaşlarından zevk al. Duyduğun bu coşkunluktan utanma, ona değer ver, çünkü bu Tanrının sana bağışladığı yüce bir nimettir, hem de birçok insana değil, ancak seçilmiş olanlara verilen bir nimettir, yalnız onlara bağışlanan bir üstünlüktür.

ı) Cehennem ve cehennem ateşi konusunda mistik düşünceler...

Pederler, öğretmenler, "Cehennem nedir?" diye düşünüyorum. Benim düşünceme göre cehennem, "artık sevgi imkânsız olduğu için acı çekmek"tir. Bir kez, zamanla ölçülemeyen, boşlukla bile tanımlanamayan sonsuzlukta bir ruh olan varlığa, dünyaya gelmesiyle kendi kendine, 'Ben varım ve seviyorum' deme yeteneği verilmiş, evet o varlığa bir kez, yalnız bir kez, sevgisini iyi davranışlarla göstermek, sevgiyi yaşamak imkânı verilmiş. Bunun için de kendisine yeryüzünde yaşam denilen şeyle birlikte zaman, süre adı

verilen imkânlar da verilmiş. Öyleyken ne olmuş? O mutlu varlık kendisine verilen bu paha biçilmez hediyenin değerini anlayamamış, sevgiyi yaşamamış, kendisine verilenlere alaylı alaylı bakmış, onlara karşı duygusuz kalmış.

İşte böyle bir varlık artık dünyadan ayrılınca İbrahim'in makamını görür, İbrahim'le konuşur (tıpkı Lazar ile zenginin yaptığı sohbeti anlatan hikâyede olduğu gibi), cenneti görür, hatta belki kendisi de Tanrının huzuruna çıkar, ama işte ona asıl acı veren şey bu olur. Tanrının huzuruna hiç sevmemiş bir insan olarak çıkacak, orada sevmiş, sevginin ne olduğunu öğrenmiş varlıklarla karşılaşacak, sevgilerini küçümsediği insanlarla karşı karşıya gelecektir. Bu ona acı verecektir. Çünkü her şeyin gerçek değerini artık apaçık görecek ve kendi kendine, 'Bilgiye kavuştum, şimdi sevgiye susamış bulunuyorum, ama artık sevgim bir aşama olmayacak, hiçbir davranışım artık fedakârlık sayılmayacak, kendimi bu uğurda kurban etmiş olmayacağım. Çünkü artık yeryüzündeki yaşantı sona ermiştir ve artık İbrahim gelip de bir damlacık abıhayatla (yani yeniden yeryüzündeki o eski yaşantıyı, o hareketli yaşantının bir parçasını olsun sunarak) ruhumu kasıp kavuran ateşi dindiremeyecektir. Şu anda yeryüzünde iken küçümsediğim sevgiyi duymak için tüm varlığımı bir alev sarmıştır, ne yazık ki, artık yeryüzündeki yaşantıya dönemem ve artık benim için bir daha hiçbir vakit böyle bir yaşantı olmayacaktır! Şu anda ömrümü başkaları için seve seve verirdim, ama artık buna imkân yok. Çünkü o yaşantı geçmiştir, seven bir varlık olarak kurban edebileceğim, feda edebileceğim yaşantıdan artık yoksunum ve o yaşantıyla, şimdiki varlığım arasında bir uçurum vardır.'

Cehennemdeki ateşten maddi bir ateş olarak söz ederler. Bu sırrı incelemeye cesaretim yok, bundan korkuyorum, ama öyle düşünüyorum ki, eğer cehennemdeki ateş gerçekten bildiğimiz maddi bir ateşse cehenneme düşen varlıklar ona sevinirdi. Çünkü bana öyle geliyor ki o varlıklar böyle maddi bir acı duyarken hiç olmazsa bir an için kendilerini unutmak imkânına sahip olabilir; ruhi bir acı ise bundan çok daha korkunçtur. Zaten o cehenneme düşmüş

olanları bu ruhi çileden kurtarmaya imkân yoktur, çünkü onların duyduğu bu acı, varlıklarının dışında değildir, içlerindedir.

Eğer onları bu acıyı çekmekten kurtarma imkânı olsaydı bile, onlar bundan çok daha fazla mutsuzluk duyardı. Çünkü doğru yolda olduğu için cennete girenler, çektiği bu çileleri görerek o varlıkları bağışlasa ve yanlarına çağırsa bile, kendilerinin duyduğu bu sonsuz sevgiyi göstererek cehennemde olanların çektiği çileleri daha da arttırmış olacaktır. Çünkü böylece onların içinde cennette olanların bu sevgisine karşılık verecek, iyiliğe yönelmiş şükran dolu bir sevgi duymak için tüm varlıklarını daha şiddetli bir tutku saracak; ama artık öyle bir sevgi duymaları imkânsız olacaktır.

Çekinmekle birlikte, kendi içimden sonunda bu imkânsızlığı kavramalarının belki durumlarını biraz olsun hafifleteceğini düşünüyorum. Çünkü doğru yolda olanların kendilerine karşı gösterdiği bu sevgiyi kabul edince, ona seve seve boyun eğince, belki de yeryüzünde o küçümsediği sevginin, o insanları iyi davranışlara yönelten olumlu sevginin yarattığı etkiye benzer bir etki altında kalacaklardır.

Bunu daha açık bir şekilde belirtemediğim için üzgünüm dostlarım, kardeşlerim. Yalnız şunu söyleyeyim ki: Vay, yeryüzünde kendi benliğini mahvetmiş olanlara! Vay intihar edenlere! Bana öyle geliyor ki, onlardan daha mutsuz bir varlık olamaz. Bize diyorlar ki, onlar için Tanrıya dua etmek günahtır. Kilise de görünüşte onları reddeder bir tavır takınıyor. Oysa içimden öyle düşünüyorum ki, onlar için bile dua edebiliriz.

İsa bir insana sevgi duyduğu için kızmaz ki! Ben böyleleri için tüm ömrümce içimden dua etmişimdir, bu günahımı da sizlere şimdi açıklıyorum, pederler, öğretmenler. Ben onlar için şimdi de her gün dua eder dururum.

Ha, cehennemde de apaçık görülen gerçeği, gördüğü, tartışılması imkânsız olan gerçeği kavradığı ve onu öğrendiği halde hâlâ gururlu olan ve azgınlık edenler, şeytana ve onun gururlu varlığına tamamen bağlanmış korkunç varlıklar vardır. Onlar için cehennem bile katlanılan, doyulmaz bir şeydir. Onlar artık kendi istek-

leri ile çile çekendir. Çünkü yaşantıyı da Tanrıyı da lanetleyerek, kendi kendilerini lanetlemiş durumdadır. Bunlar kendi gururları ile beslenir, tıpkı çölde aç kalan ve vücudundan sızan kanı emen bir insan gibi. Ama doyurmaz onları bu beslenmeleri; öyleyken gene de bağışlanmayı reddeder, onları çağıran Tanrıya lanetler yağdırır, karşılarında gördükleri Tanrıya içlerinde nefret duymadan bakamaz ve her şeyi yaşatan bir Tanrının var olmamasını isterler! Tanrının kendisini de, yarattığı her şeyi de yok etmesini isterler. Bunlar kendi kinlerinin ateşi içinde ölümsüzlüğe dek yanacaktır. Sonsuzluğa dek ölüme susayacak, yokluğu anacaklardır. Ama bir türlü ölüme kavuşamayacaklardır!

Aleksey Fyodoroviç Karamazov'un yazısı burada sona eriyor. Tekrar söylüyorum; bu yazı kesik kesiktir, tam değildir. Örneğin verilen biyografik bilgiler yalnız staretzin ilk gençlik yılları ile ilgilidir. Öğütlerden ve düşüncelerinden birçoğu, bir araya toplanmış, onlarla bir tüm meydana getirilmiş gibidir; ama bunlardan birçoğunun ayrı ayrı tarihlerde ve çeşit çeşit etkiler altında söylendiği bellidir.

Staretzin yaşamının son saatlerinde söylediği sözlerden alınmış olanlar ise, kesinlikle belirtilmiş değildir. Aleksey Fyodoroviç'in yazısında, staretzin daha önceden vermiş olduğu öğütlerle kıyaslanınca o son konuşmanın ancak genel hatları verilmiştir.

Staretzin ölümü ise gerçekten hiç beklenmedik bir şekilde oldu. Gerçi o son akşam çevresinde toplananlar ölümünün yakın olduğunu iyice anlıyordu, ama gene de böyle birden hayata gözlerini yumacağını beklemek imkânsız bir şeydi. Aksine, daha önceden de belirttiğim gibi, dostları onu o akşam bu kadar zinde ve konuşmaya hevesli görünce sağlık durumunun belirli olarak, hiç olmazsa kısa bir süre için iyiye yöneldiği kanısına varmıştı.

Sonradan hayretle anlattıklarına göre, ölümünden beş dakika önce bile öyle bir şey olacağını tahmin etmeye imkân yokmuş. Staretz birden göğsünde müthiş bir ağrı duymuş, sapsarı olmuş ve eli-

ni göğsüne bastırmış. O zaman herkes yerinden fırlamış, ona doğru atılmış. Ama o ağrı duyduğu halde gene de onlara gülümseyerek bakmış, yavaş yavaş koltuğundan yere inmiş, diz çökmüş, sonra sanki dua ederek, derin bir mutlulukla toprağı öpüyormuş gibi (kendisi de öyle öğüt veriyordu ya), toprağın üzerine kapanmış, kollarını iki yana açmış ve sessizce, huzur içinde ruhunu Tanrıya teslim etmiş.

Staretzin ölüm haberi hemen bütün hücrelerde duyulmuş, oradan da manastıra ulaşmış. Tanrının huzuruna yeni çıkana en yakın olanlar, onu eski törelere uyarak, gerektiği gibi hazırlamış ve tüm rahipler manastırın kilisesinde toplanmış. Böylece, sonradan öğrenildiğine göre, Tanrının huzuruna yeni çıkmış olanın haberi, daha gün doğmadan kente de ulaşmış. Sabah olunca artık tüm kent, bu olaydan söz ediyormuş. Sonra da kentliler manastıra akın etmeye başlamış. Ama bundan daha sonraki kitapta söz edeceğiz, şimdilik yalnız şunu ekleyeyim ki, aradan daha bir gün geçmeden herkes için manastırda ve kentte bıraktığı etki bakımından o kadar beklenmedik, o kadar garip, o kadar endişe verici ve şaşırtıcı bir olay meydan geldi ki, bunca yıl sonra kentimizde, o endişeler içinde geçen günün yankıları, hâlâ birçok kişide tüm canlılığıyla yaşamaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Yedinci Kitap

ALYOŞA

I
ÇÜRÜME KOKUSU

HAYATA gözlerini yuman papaz rütbesindeki Rahip Zosima'nın cenaze törenini mevkiine uygun olarak hazırladılar. Bilindiği gibi rahiplerin ve büyük perhiz yapanların ölüleri yıkanmaz.

Büyük kural kitabında der ki, "Eğer rahiplerden biri Tanrı huzuruna çıkarsa, bu işle görevlendirilmiş bir rahip onun vücudunu ılık bir suyla siler; silmeden önce de süngerle ölenin vücudu üzerinde, göğsünde, kollarının, ellerinin ve dizlerinin üzerinde haç işaretleri yapar ve bununla yetinir, başka bir şey yapmaz."

Bütün bunları, Rahip Paisiy kendi eliyle yaptı. Staretzin vücudunu sildikten sonra, üzerine rahip elbisesi geçirdi ve onu cüppeye sardı; cüppe kurallara uygun olarak haç şeklinde sarılsın diye de onu birkaç yerinden kesti. Başına da üzerinde sekiz uçlu haç bulunan bir başlık geçirdi. Başlık açık bırakılmıştı, ölenin yüzünü siyah bir bezle örttüler. Eline de kurtarıcının bir tasvirini sıkıştırdılar. İşte sabahleyin onu tabutun içine böyle yatırdılar. (Tabut ise daha önceden hazırlanmıştı.)

Tabutu kiliseye götürmeden önce bütün gün hücrede (ölen staretzin rahip kardeşlerini ve cemaati kabul ettiği o birinci büyük odada) bırakmayı düşündüler. Hayata gözlerini yuman rahip, papaz rütbesinde olduğu için, tabutu başında *Mezmurlar Kitabı* de-

ğil de, İncil okunması gerekiyordu. İncil'i dinî törenden hemen sonra Peder İyosif okumaya başladı. Peder İyosif'ten sonra bütün gün ve bütün gece İncil okumayı kendisi istemiş olan Peder Paisiy ise henüz, staretzlerin bulunduğu kısmı idare eden rahiple birlikte çok meşgul ve üzüntülüydü, çünkü saatler geçtikçe manastırdaki rahiplerin ve manastıra bağlı misafirhanelerle, kentten gelen akın akın insanların arasında, o zamana kadar hiç duyulmamış alışılmamış ve hatta "yakışık almaz" bir heyecan ve sabırsız bir bekleyiş baş göstermişti.

Staretzlerin bölümünü idare eden rahiple Peder Paisiy böyle heyecan içinde kımıldayıp duranları sakinleştirmek için ellerinden geleni yapıyordu. Vakit öğleye doğru yaklaşınca, kentten yanlarına, hastalarını ve özellikle çocuklarını almış bulunanlar gelmeye başladı; sanki o anı beklemişlerdi. Belliydi ki hastalarının hemen iyi olacağını umuyor, böyle bir mucizenin kısa bir süre içinde muhakkak olacağına inanıyorlardı. İşte ancak o zaman herkesin, hayata gözlerini kapamış olan staretzi daha sağken ne kadar büyük bir aziz olarak saydığı ve öyle olduğuna ne kadar kesin olarak inandığı anlaşıldı. Üstelik gelenlerin arasında hiç de yalnız basit insanlar yoktu. İnançlı kişilerin bu kadar aceleyle ve böylesine apaçık bir şekilde, hatta sabırsızlık ve ısrarla belirttiği bu büyük bekleyiş Peder Paisiy'e çok yanlış görünüyordu; bunun böyle olacağını çok daha önceden hissetmişti, ama olup bitenler tahminlerini de aşmıştı. Heyecan içinde bulunan rahiplere rastladıkça onlara: "Böyle hemen yüce bir şeyin olmasını beklemek ancak manastırla ilgisi olmayan insanlar arasında hoş görülecek bir hafifliktir, böyle bir şey bizlere yakışmaz," demeye başladı. Ama onu pek az dinliyorlardı ve Peder Paisiy huzursuzlukla (sonradan o andaki duygularını hatırlayınca, böyle olduğunu kabul etmek zorundaydı) başkalarının aşırı bir sabırsızlıkla belirttiği bu bekleyişi bir hafiflik ve saçma bir şey saydığı halde, kendi içinde de hemen hemen aynı heyecanın uyandığını hissediyor, bunu da kendine açıklamak zorunda kalıyordu.

Bununla birlikte bazı kişilerle karşılaşmak onda özel bir hoşnutsuzluk uyandırıyordu; onlara rastladığı vakit içinde sanki kötü

şeyler olacakmış gibi bir seziş ve büyük bir kuşku uyanıyordu. Ölen staretzin odasında itiş kakışla toplananlar arasında, içinde bir tiksintiyle (bu hissi duyduğu için kendi kendini hemen o anda suçlamıştı) örneğin Rakitin'in ve uzak bir yerden Obdorsk'taki manastırdan gelmiş olan, hâlâ da manastırda kalan o rahibin bulunduğunu fark etmişti. Bunların ikisi de nedense birden Peder Paisiy'e şüpheli kişiler olarak göründü. Bununla birlikte aynı duyguyu uyandırabilecek yalnız onlar değildi, daha başkaları da vardı. Heyecan gösterenler arasında en çok kımıldayıp duran o Obdorsk'lu rahipti; onu her yerde, her köşede görmek mümkündü. Her yerde, herkese bir şeyler soruyor, her yerde konuşulanlara kulak kabartıyor, her yerde garip, esrarengiz bir tavırla birileriyle fısıldaşıyordu. Yüzünde ise öyle bir sabırsızlık vardı ki! Sanki beklenen şeyin bu kadar uzun bir süre bir türlü meydana gelmemesinden ötürü sinirleniyor gibiydi.

Rakitin'e gelince, sonradan öğrenildiğine göre, onun staretzlere ayrılmış olan yerde bu kadar erken görünmesinin nedeni Bayan Hohlakova'nın kendisinden özel bir ricada bulunmuş olmasıydı. O iyi yürekli, ama karakteri zayıf olan kadın, staretzlerin bulunduğu kısma girmesine izin verilmesine imkân olmadığı için, uyanıp da staretzin Tanrının huzuruna çıktığını öğrenir öğrenmez, birden içinde öyle bir merak duymuştu ki, hemen staretzlerin kısmına kendi yerine Rakitin'i göndermiş ve orada olup bitenlere göz kulak olmasını, sonra da her şeyi, her yarım saatte bir kendisine bir pusula yazarak bildirmesini istemişti. Rakitin olup biten her şeyi ona dakikası dakikasına yazmalıydı, Hohlakova onu çok dürüst ve inancına bağlı bir genç sanıyordu. Rakitin işte böyle her nabza göre şerbet vermesini ve kendisi için en küçük bir çıkar gördüğü yerde, karşısındakinin isteğine göre tavır takınmasını bilen biriydi.

Hava açık ve aydınlıktı. Dua etmeye gelmiş olanlardan birçoğu ya toplu halde kilisenin etrafında ya da staretzlerin bulunduğu bölümde dağınık olarak mezarların başında duruyordu. Rahip Paisiy staretzlerin bölümünden geçerken birden aklına Alyoşa geldi ve onu uzun bir süredir, daha doğrusu sabahtan beri görmediğini

hatırladı. Alyoşa aklına gelir gelmez, delikanlının staretzlere ayrılmış olan bölümün en uzak köşesinde, ta parmaklığın yanında, çok eskiden ölmüş ve dinî bakımdan büyük aşamalarda bulunmakla ün salmış bir rahibin mezarı başında oturduğunu gördü. Alyoşa staretzlerin hücrelerinin bulunduğu kısma arkasını dönmüştü. Yüzü parmaklığa doğru dönüktü ve sanki mezar taşının arkasında saklanıyor gibiydi. Rahip Paisiy yanına yaklaşınca, Alyoşa'nın yüzünü iki eliyle örtmüş olarak sessiz sessiz ve bütün vücudu sarsılarak, hıçkıra hıçkıra ağladığını gördü. Bir süre başında durdu, sonra kendisi de duygulanarak:

"Ağlama, sevgili oğul, ağlama evlat," dedi. "Neden ağlıyorsun, ağlayacağına sevin. Yoksa sen bugünün onun yaşantısında en önemli gün olduğunu bilmiyor musun? Şu anda nerede olduğunu bir düşünsene!"

Alyoşa, ellerini tıpkı bir küçük çocuk yüzünü andıran ve gözyaşlarından şişmiş olan yüzünden çekerek ona baktı. Ama hemen sonra bir tek kelime bile söylemeden gene arkasını döndü, yüzünü iki eli ile tekrar örttü. O zaman Peder Paisiy düşünceli bir tavırla:

"Eh madem istiyorsun ağla," dedi. "Ziyanı yok... Ağla oğlum. Demek bu gözyaşlarını sana İsa döktürüyor..."

Sonra Alyoşa'nın yanından uzaklaşarak kendi kendine, 'Döktüğü o acı gözyaşları yüreğini sakinleştirir, aynı zamanda sevgili staretzin ruhuna neşe verir,' diye düşündü. Bunu düşünürken de içinde Alyoşa'ya karşı büyük bir sevgi duyuyordu. Zaten onun yanından bir an önce uzaklaşmasının nedeni şuydu: Orada kalırsa, ona baka baka ağlamaya başlayacağını hissetmişti.

Bu arada zaman geçiyor ve manastırda hayata gözlerini kapayan staretz için dualar, ayinler, törenler, geleneklere uygun olarak birbirlerini izliyordu. Peder Paisiy, tabutun başında gene Peder İyosif'i gördü, yanına gidip İncil'i onun elinden alarak okumaya başladı. Öğleden sonraydı. Daha saat üç olmamıştı ki, geçen kitabın sonunda söz ettiğimiz o olay meydana geldi. Bu, hepimiz için o kadar beklenmedik ve herkesin düşündüğüne o kadar aykırı bir şeydi ki, tekrar ediyorum, olup bitenler bugün bile kentimizde ve tüm çev-

rede hâlâ tüm ayrıntılarıyla ve heyecanla, her şey sanki bugün olmuş gibi olağanüstü bir şekilde canlandırılarak anlatılır.

Bir kez daha şunu söyleyeyim ki, bu tür davranışlara ve yanlış düşüncelere yol açan ama aslında basit, tabii bir şey olan bu olayı hatırlamak, hemen hemen tiksinti veriyor. Doğrusu, eğer o olay hikâyemin ileride de olsa, en önemli kahramanı haline gelecek olan Alyoşa'nın ruhu ve yüreği üzerinde bu kadar büyük bir etki yapmamış olsaydı, onu anlatmaya hiç lüzum görmeden atlayacaktım. Ama bu olay Alyoşa'nın ruhunda müthiş bir sarsıntı yaptı. İçini altüst etmiş gibi oldu. Delikanlıyı yaraladı, ama düşüncelerini güçlendirdi ve onu kesin olarak, ömrünün sonuna dek malum amaca doğru yöneltti.

Her neyse, hikâyemize devam edelim: Staretzi kendisi için hazırlanmış olan tabuta koyup da onu daha gün doğmadan eskiden kabul odası olan o birinci büyük odaya getirip koydukları vakit, tabutun etrafında bulunanlar arasında, odanın penceresini açalım mı açmayalım mı diye soranlar oldu. Ama birinin laf arasında ve üzerinde durmadan sorduğu bu soru hiç kimsenin dikkatini çekmedi ve karşılıksız kaldı. Yalnız belki de orada bulunanlar arasında bazıları içlerinden, böyle büyük bir ölünün vücudunun çürümeye başlayıp kötü bir koku yaymasını beklemenin saçma bir şey olacağını, hatta böyle bir düşüncenin akla gelmesine üzülmek gerektiğini (hatta belki de böyle bir şeyi akıldan geçirmenin gülünç bir şey olduğunu), bunu soranın pek inançlı olmadığını, ciddiyetten uzak bir insan olduğunu düşünmüştür. Çünkü herkes bunun tam tersinin olmasını bekliyordu.

Öyleyken, öğleden kısa bir süre sonra, belirsiz bir değişiklik olmaya başladı; önce içeriye girip çıkanlar bu olanı yalnız kendi kendilerine fark etmekle yetiniyor, hatta herhalde akıllarına gelen düşünceyi başkalarına açıklamaktan korkuyordu. Ama öğleden sonra saat üçe doğru, o olan şey, artık o kadar apaçık ve inkâr kabul etmez bir şekilde kendini belli etmeye başladı ki, haber hemen staretzlerin hücrelerinde bulunan herkese, oraya gelmiş olan tüm ziyaretçilere yayıldığı gibi, manastırdakilere de ulaştı ve oradaki-

leri derin bir şaşkınlık içinde bıraktı. Hatta söylenti çok kısa bir süre içinde kente de yayıldı ve dine bağlı olsun olmasın herkes de bir kuşku uyandırdı.

Dine bağlı olmayanlar buna sevindi. Dine bağlı olanlara gelince; onların arasında da bu işe dinsizlerden çok daha fazla sevinenler oldu. Çünkü (ölen staretzin bir gün öğüt verirken dediği gibi) insanlar doğru yolda olanın alçalmasından, utanç verecek bir duruma düşmesinden hoşlanır.

Olay şuydu; tabuttan yavaş yavaş ve zaman geçtikçe, gittikçe daha çok duyulan kötü bir koku yayılmaya başlamıştı. Bu koku saat üçe doğru artık apaçık hissediliyor ve gittikçe şiddetleniyordu. Ayrıca şunu da söyleyeyim ki, manastırın geçmiş yıllarında da böyle, insanları kötü yola çeken, bu kadar kaba ve aşırı davranışlara yol açan bir başka olayı hatırlamak imkânsızdır. Başka bir zamanda böyle bir olay, olamayacak, imkânsız bir şey sayılırdı. Oysa bu söylediğimiz olaydan hemen sonra rahipler arasında bile çok yanlış davrananlar oldu. Daha sonra ve aradan birçok yıl geçince, bazı aklı başında rahiplerimiz, o gün olup bitenleri ayrıntılarıyla hatırladıkça, nasıl olup da böyle yanlış bir inancın herkese bu kadar hızlı yayıldığını hayret ve korku ile düşünmüştür.

Çünkü daha önce de dinlerine çok bağlı ve doğru insanlar olduğu herkesçe bilinen rahiplerin, Tanrı korkusu içinde yaşayan birçok staretzin de öldüğü olmuş ve artık hayata gözlerini kapayan bu insanların tabutlarından, her ölen insanda olduğu gibi hafif bir koku yayılmıştı. Ama bu kokunun duyulması hiçbir vakit başkalarında yanlış düşünceler uyandırmamış, herhangi bir heyecana bile yol açmamıştı. Tabii bizim manastırda da çok eskiden Tanrının huzuruna çıkmış olan bazı insanların hâlâ bütün canlılığıyla saklanan kalıntıları da vardı. Anlatıldığına göre, bu insanların vücutlarından kalan şeyler çürümemişti. Bu, rahipleri duygulandırıyor, onlarda esrarengiz bir duygu uyandırıyordu. O kişilerin kalıntılarına daima kutsal ve mucizeli şeyler gözü ile bakılıyordu. Hatta rahipler bu kalıntıların çürümemesini, eğer Tanrı izin verirse, zamanı gelince, o kutsal insanların tabutlarından

daha da büyük sihirli bir kuvvet yayılacağını belirten bir işaret olarak görüyordu.

Bunların arasında en çok, yüz beş yaşına kadar yaşamış olan Staretz İov anılıyordu. Bu staretz din uğrunda büyük bir aşama yapmış, şiddetli bir perhizle nefsini baskı altında tutmuş ve ömrü boyunca konuşmamaya karar vermişti. Tanrının huzuruna çıkalı uzun bir süre olmuş, bu yüzyılın ilk yıllarında ölmüştü. Mezarını manastıra dua etmek için ilk gelenlere her zaman özel ve olağanüstü bir saygıyla gösterir, bu arada da onunla ilgili olarak ileride olacağı düşünülen bazı büyük olaylardan söz edilirdi. (İşte Peder Paisiy'in, Alyoşa'yı başında otururken gördüğü mezar buydu.)

Uzun bir süre önce ölmüş olan o staretzten başka, bir de ona oranla kısa bir süre önce hayata gözlerini kapamış olan yüce insan ve papaz rütbesindeki Rahip Staretz Varsonofiy'in anısı da hâlâ canlı olarak herkesin yüreğinde yaşıyordu. Staretz Zosima, kutsal görevini ondan almıştı ve o sağken manastıra dua etmek için gelen herkes, o staretzi tam anlamıyla kutsal bir insan sayardı. Bu iki insan için ağızdan ağıza yayılan bir söylenti vardı; buna göre iki staretz de tabutlarının içinde tıpkı canlıymış gibi yatıyordu ve gömülürken de vücutları hiç bozulmamıştı; hatta tabuta konduklari vakit yüzleri bile aydınlanmıştı. Dahası bazıları vücutlarından güzel bir kokunun yayıldığını, bu kokunun herkesçe duyulduğunu hatırladığını ısrarla söylüyordu.

Ama insanları etkileyen tüm bu anılara rağmen, gene de Staretz Zosima'nın tabutu etrafında olup biten sersemce, budalaca ve öfkeli davranışların nedenini anlamak zordur. Bana kalırsa, o sırada, aynı anda birçok neden bir araya gelmişti. Bunların arasında örneğin, staretzliğe karşı zaten zararlı bir yenilik olarak öteden beri manastırda gizli gizli yaşatılan ve hâlâ da birçok rahibin zihnini bulandıran o köklü düşmanlık duygusu vardı. Sonra, tabii, hayata gözlerini yuman staretzin kutsallığına karşı duyulan kıskançlığın da önemi vardı; daha kendisi sağken kutsallığı o kadar sağlam bir şekilde zihinlerde yer etmişti ki, ona karşı gelmek sanki yasaklanmış gibiydi. Çünkü ölen staretz mucizelerden çok

gösterdiği sevgiyle birçok insanı etrafına çekmeyi başarmış ve böylece çevresinde onu sevenlerden meydana gelen bir dünya kurulmuştu. Bununla birlikte, hatta daha doğru söylemek gerekirse, asıl bu yüzden başkalarında kıskançlık uyandırmış, bunun arkasından da kendisine karşı yalnız manastırda değil, manastırın dışında bile açıktan açığa ya da gizli gizli şiddetli bir kin duyan düşmanlar meydana gelmişti.

Gerçi staretz hiç kimseye zarar vermemişti, ama sık sık tekrarlanan "Neden onu bu kadar kutsal sayıyorlar?" sorusu bile yavaş yavaş bir türlü sönmeyen büyük bir kinin birikmesine yol açmıştı. Onun içindir ki, birçoğunun staretz ölünce vücudundan yayılan, üstelik bu kadar çabuk duyulan (çünkü daha ölümünün üzerinden bir gün bile geçmemişti) kötü kokuyu duyunca derin bir sevinç duyduğunu düşünüyorum. Staretze bağlı olanlara ve o zamana kadar ona karşı saygı duyanlara gelince, onların arasında da bu olaydan ötürü kişisel olarak hakarete uğramış ve duygularının yaralandığını hissetmiş olanlar vardı.

Olup bitenler sırayla şöyle olmuştu: Cesedin kötü bir koku yaymaya başladığı hissedilir hissedilmez artık ölen staretzin hücresine girenlerin halinden bile niçin geldiği kolayca anlaşılmaya başlamıştı. Her gelen hücrede kısa bir süre duruyor ve hemen çıkıp dışarıda kalabalık olarak bekleyenlere içerideki durumu haber veriyordu. Orada bekleyenlerden bazıları haberi alınca üzüntüyle başını sallıyor, bazıları ise duyduğu sevinci, öfkeli bakışlarında ışıl ışıl sezilen memnunluğu saklamak bile istemiyordu. Kimse de artık onlara darılmıyor, kimse onlara karşı sesini çıkarmıyordu. Bu da şaşılacak bir şeydi, çünkü ne de olsa manastırda ölen staretze karşı bağlı olanlar çoğunluktaydı. Ama demek ki, bu kez, azınlığın üstün gelmesini Tanrının kendisi hoş görmüştü.

Kısa bir süre sonra hücreye, olup bitenleri kendi gözleriyle görmek için manastırın dışından da, hem de çoğu tahsil görmüş insanlar bile girip çıkmaya başladı. Basit halktan ise birçok kişi staretzlere ayrılmış bölümün kapısında kalabalık olarak toplandığı halde, pek azı içeriye giriyordu.

Kesinlikle şunu söyleyebilirim ki, asıl saat üçten, o insanları yanlış düşüncelere yönelten olay meydana geldikten sonra, manastıra bağlı olmayan ve dışarıdan gelen ziyaretçilerin akını daha da şiddetlendi. Belki de o gün manastıra gelmeyi akıllarından bile geçirmeyen, belki de oraya gelmeyecek olan birçok kişi şimdi mahsus geliyordu; bunların arasında mevkileri önemli bazı kişiler de vardı. Bununla birlikte her şeye rağmen tabutun etrafındaki saygı havası hiç olmazsa dış görünüşte bozulmamıştı ve Peder Paisiy kararlı bir tavırla, cümlelerin üzerinde ayrı ayrı durarak, yüzünde sert bir anlamla İncil'i sanki etrafta olup bitenleri hiç fark etmiyormuş gibi yüksek sesle okumaya devam ediyordu; oysa çoktandır alışılmamış bir şeyin meydana geldiğini sezmişti.

Onun da kulağına yavaş yavaş bazı sesler gelmeye başlamıştı. Önce hafifti bu sesler. Ama yavaş yavaş sanki onları söyleyenler cesaret bulmuş gibi gittikçe yükselmeye başladı. Birden Peder Paisiy'in kulağına, "Demek ki Tanrının yargısı, insanların yargısına benzemiyor!" sözü geldi. Bunu herkesten önce sosyetede tanınmış bir memur söylemişti. Kendisi artık yaşlıca bir adamdı ve oldukça dine bağlı olduğu biliniyordu. Onun yaptığı sadece çoktandır rahiplerin birbirlerinin kulağına fısıldadığını yüksek sesle tekrarlamaktan başka bir şey değildi.

Rahipler çoktandır bu umutsuz sözü söylemiş, hatta en kötüsü, her geçen an, aralarında o sözü söylerken seslerinde gittikçe şiddetlenen bir zafer duygusu sezilir olmuştu. Kısa bir süre sonra o saygılı hava bile bozulmaya başladı. Sanki herkes onu bozmaya kendisinde bir hak duyuyor gibiydi. Rahiplerden bazıları sanki buna üzülüyormuş gibi: "Böyle bir şey neden oldu acaba?" diyordu. "Staretzin vücudu iriyarı değildi ki! Kupkuruydu, neredeyse derisi kemiklerine yapışmış gibiydi. Böyle kötü bir koku yayması neden?" Başkaları aceleyle: "Demek ki Tanrı mahsus bir şeyi işaret etmek istiyor," diyordu.

Onların bu sözleri de hemen tartışmasız olarak kabul ediliyordu. Çünkü onlar ölen bir insanın vücudundan tabii olarak böyle bir kokunun yayılabileceğini, staretzin de günah işlemiş her insan gibi

böyle bir koku çıkarmasının tabii bir şey olarak görünse de, gene işin içinde tabii olmayan bir şeyin bulunduğunu, çünkü bu kokunun normal olarak bu kadar çabuk duyulmamasını ve en az yirmi dört saat sonra duyulmaya başlaması gerektiğini, böylece "doğanın bile geride bırakıldığını, doğal olan bu olayın bile asıl süresinden önce meydana geldiğini" ileri sürerek, "Demek ki işin içinde Tanrı var ve bu işte onun parmağını görmelidir!" diyorlardı. Onlara göre, Tanrı bununla bir şeye işaret etmek istemişti.

Bu sözler başkalarını da şaşılacak bir şekilde etkiliyordu. Çok yumuşak yürekli bir adam olan ve ölen staretzin çok sevdiği kütüphane memuru Peder İyosif, bu sözlerin karşısında, "Her zaman öyle olmuyor ki!" diyerek itiraz edecek oldu. Ortodokslukta doğru yolda olan bir din adamının öldükten sonra çürümemesi diye bir kural bulunmadığını, bunun bir vehimden başka bir şey olmadığını, hatta Ortodoksluğa en bağlı ülkelerde bile, örneğin Aynaroz'da vücudun çürüyüp çürümemesinin değil, kemiklerin uzun yıllar toprakta kaldıktan, hatta toprağa karıştıktan sonra aldığı rengin, bir insanın ölümden sonra selamete kavuşup kavuşmadığına işaret sayıldığını söyledi. "Eğer kemikler balmumu gibi sarı bir renk alırsa bu, Tanrının huzuruna çıkanı kabul ettiğine en önemli işarettir, aksine siyah bir renk almışsa bu demektir ki, Tanrı, huzuruna çıkanı lütuf gösterip selamete eriştirmemiştir. İşte Ortodoks kurallarının ta eski çağlardan beri bozulmamış ve tertemiz bir kutsallık içinde saklandığı Aynaroz'da, o yüce yerde bile işler öyle oluyor," dedi.

Ama o yumuşak başlı pederin sözleri hiç kimseyi etkilemedi, hatta alayla karşılandı. Rahipler kendi kendilerine, "Bütün bunlar ukalalık ve dine aykırı yenilikten başka bir şey değil. Bunları dinlemeye bile değmez!" diye karar verdi. Bazıları da: "Biz eski kurallara bağlıyız," dedi. "Bugün az mı yenilik ortaya atılıyor? Hepsini hemen kabul mü etmeliyiz? Bizde de Aynaroz'daki kadar kutsal peder çıkmıştır. Onlar Aynaroz'da Türklerin idaresi altında yaşıyor, her şeyi unutmuştur. Onların Ortodoksluğu çoktan bozulmuştur, çan bile çalınmıyor oralarda!" gibi sözlerle bu konuşmaya katıldılar.

Peder İyosif oradan üzüntü içinde uzaklaştı. Kaldı ki, o da düşüncesini pek kesin olarak değil, sanki kendisi de sözlerine inanmıyormuş gibi söylemişti. Ama şaşkınlıkla seziyordu ki, çok çirkin bir durum meydana gelmeye başlıyor, kurallara karşı başkaldırma gibi bir şey oluyordu. Peder İyosif'ten sonra yavaş yavaş aklı başında insanların da sesleri kesildi. Bütün şartlar öyle garip bir şekilde bir araya gelmişti ki, eskiden staretzi seven, staretzlerin manastırlara yerleştirilmesini sağlayan kuralları heyecanla benimseyenler bile, nedense büyük bir korkuya kapıldı; hatta karşılaştıkları vakit, birbirlerinin yüzlerine ürkek ürkek bakıyorlardı.

Staretzlere, bir yenilik olarak cephe almış olanlar ise gururla başlarını kaldırmış, memnunlukla: "Ölen Peder Varsonofiy'in vücudundan kötü bir koku yayılmak şöyle dursun, güzel bir koku yayılıyordu... Ama buna 'staretzlik' ederek değil, dini bütün bir insan olduğu için layık görülmüştü," diye hatırlatıyorlardı. Ondan sonra da Tanrının huzuruna yeni çıkmış olan staretzin arkasından, onu kötülemeler, hatta suçlamalar başladı. En akılsız olanlar: "Onun öğrettikleri doğru değildi. O hayatın büyük bir mutluluk olduğunu öğretiyordu, insanlara gözyaşı döktüren bir çile olduğunu söylemiyordu," diyordu. Onlardan daha da budala olanlar: "Yeni modaya uygun bir inanışı vardı!" diyordu. "Cehennemde sahici bir ateşin yandığını bile kabul etmiyordu." Staretzi kıskanan bazılarından da: "Perhizi pek sıkı tutmuyordu. Tatlı yemekten kaçınmıyordu, çay içerken vişne reçeli yerdi... Hem de vişne reçelini çok severdi, hanımlar gönderirdi ona bu reçeli. Dünyayı terk etmiş bir insana çay içmeler falan yakışır mı?" sözleri duyuluyordu. Durumun böyle olmasına en çok sevinenler insafsızca: "Gurur içindeydi, kendini bir aziz sayıyordu. Karşısında diz çöküyorlardı, o da bunu sanki gereği buymuş gibi kabul ediyordu," diye söyleniyordu. Staretzliğin en zorlu karşı koyucuları öfke ile: "Günah çıkarmanın gizliliğini kötüye kullanıyordu," diye ileri sürüyordu.

Bunları, dinî inançları hiç sarsılmamış, gerçekten büyük bir perhiz tutan ve daha staretz sağken, "konuşmaktan vazgeçmiş", kendilerini sessizliğe mahkûm etmiş olup da şimdi, birden konuş-

maya başlamış olan en yaşlı rahipler arasında da söyleyenler vardı. Bu artık korkunç bir şeydi! Çünkü onların sözleri, genç ve daha kararları kesinleşmemiş olan rahipler üzerinde büyük bir etki yapıyordu.

Bütün bu sözleri, Aziz Silvester Manastırı'ndan gelmiş olan o Obdorsk'lu konuk rahip de dinliyor, derin derin içini çekerek başını sallıyordu. 'Evet... Demek Peder Ferapont dün söylediklerinde haklıydı,' diye düşünüyordu.

Bu sırada da, tam üstüne gelmiş gibi Peder Ferapont göründü. Meydana gelen şaşkınlığı daha da şiddetlendirmek istiyormuş gibi hücresinden çıkagelmişti.

Daha önce de söylediğim gibi, Peder Ferapont yalnızlığa çekilen rahiplerin bölümündeki ahşap hücresinden nadir olarak çıkardı. Hatta kiliseye bile uzun bir süre gitmediği oluyordu. Gelmeyişini de hoş görüyor, onun bir "ermiş" olarak, herkesin boyun eğmek zorunda olduğu kurallarla bağlı olmaması gerektiğini kabul ediyorlardı. Yalnız, doğru söylemek gerekirse, bütün bunların hoş görülmesi biraz da zorunluydu. Çünkü böyle geceli gündüzlü dua ederek (Peder Ferapont'un diz çöktüğü yerde uyuduğu bile oluyordu) büyük bir perhize boyun eğmiş ve kendisini hiç konuşmamaya mahkûm etmiş bir din adamının, böyle bir şey istese bile, herkesin bağlı kaldığı bir kurala boyun eğmesini beklemek, ona ayrıca bir yük yüklemekti. Böyle bir şey yapılacak olsa bile, rahipler: "O hepimizden daha kutsaldır ve bizim bağlı olduğumuz kuralların emrettiğinden çok daha zor olanı yerine getiriyor. Kiliseye gitmemesine gelince, mademki gitmiyor, demek ne zaman gitmesi gerektiğini biliyor, demek onun bağlı olduğu ayrı bir kural vardır!" diyecekti.

İşte, Peder Ferapont'u bu söylentilerin çıkacağını ve bunların bazı kişileri yanlış düşüncelere yönelteceğini bildikleri için bu konuda rahat bırakmışlardı. Herkes Peder Ferapont'un Staretz Zosima'yı hiç sevmediğini artık biliyordu. İşte "demek Tanrının yargısı, insanların yargısından bambaşka oluyor" ve "tabii olan bir olay bile, onun ölmesiyle asıl süresinden önce meydana geldi" söylentileri onun da hücresine ulaşmıştı.

Bu haberi ona herkesten önce, herhalde kendisini o akşam ziyaret etmiş olan ve yanından derin bir korku içinde ayrılmış bulunan Obdorsk'lu rahip vermişti. Daha önce de belirttiğim gibi kararlı bir tavırla ve hiç şaşırmadan tabutun başında İncil okuyan Peder Paisiy gerçi hücrenin dışında olup bitenleri göremez, işitemezdi, ama dışarıda olanlar arasında en önemli olayları içinden gelen bir duygu ile seziyordu. Çünkü çevresini çok iyi tanıyordu, öyleyken hiç şaşırmıyor, daha neler olacağını korkusuzca bekliyor, zihnindeki "göz"le artık iyice fark ettiği bu heyecanın nasıl sonuçlanacağını anlamak için, her şeyi dikkatle izliyordu.

Birden, taşlıkta, huzuru artık açıktan açığa bozan ve beklenmedik bir gürültü kulağına geldi. Kapı ardına kadar açıldı, eşikte Peder Ferapont göründü. Onun arkasında, artık hücreden bakıldığı vakit bile fark edilen bir topluluk vardı; birçok rahip bir araya toplanarak pederle birlikte yürüyor, aralarında rahip olmayan bazı kişilerin de bulunduğu açıkça görülüyordu.

Ama onunla birlikte yürüyenler içeri girmedi, eşikteki basamaklardan yukarı çıkmadı, geride durup Peder Ferapont acaba bundan sonra ne söyleyecek, ne yapacak diye bekledi. Çünkü küstah olmalarına rağmen, içlerinde garip bir korku ile onun oraya boşuna gelmediğini hissediyorlardı. Peder Ferapont, eşikte durarak kollarını uzattı. Sağ kolunun altından Obdorsk'taki manastırdan gelen konuğun merakla bakan keskin küçük gözleri göründü. Dayanamayıp Peder Ferapont'un peşinden merdivenden yukarı bir o çıkmıştı. Müthiş bir merak içindeydi; ötekiler ise aksine, kapı ardına kadar açılır açılmaz birden duydukları korkunun etkisiyle biraz daha geriye çekilip birbirlerine sokulmuştu. Peder Ferapont derin bir acı duyuyormuş gibi kollarını göğe kaldırarak birden avazı çıktığı kadar:

"Temizlensin şeytanlardan burası!" diye bağırdı ve hemen dört bir tarafa sıra ile dönerek hücrenin dört duvarlarını ve köşelerini haçla kutsamaya başladı.

Peder Ferapont'un bu davranışının ne anlama geldiğini, peşinden gelenler hemen anlamıştı; çünkü pederin nereye gitse daima

böyle yaptığı, bulunduğu yerden şeytanı bu şekilde kovuncaya kadar bir yere oturmayacağı, hatta bir tek söz bile söylemeyeceği biliniyordu. Peder Ferapont her haç çıkarışta:

"Defol İblis! Defol İblis!" diye tekrarlıyordu.

Sonra gene:

"Temizlensin şeytanlardan burası!" diye bağırdı.

Sırtında kaba bir rahip gömleği vardı. Beline ip bağlamıştı. Elde dokunmuş gömleğin altından ağarmış kıllarla kaplı çıplak göğsü görünüyordu. Yalınayaktı. Ama kollarını sallamaya başladığı vakit, rahip örtüsünün altından vücuduna bağlı olan ağır zincirlerin şangırtıları duyuldu. Peder Paisiy okumayı bıraktı, öne doğru bir adım attı ve Peder Ferapont'un karşısına dikilip ne yapacağını beklemeye koyuldu. Sonunda yüzüne sert bir tavırla bakarak:

"Neden geldin buraya, saygıdeğer pederimiz? Neden huzurumuzu bozuyorsun? Neden söz dinleyen, uysal sürümüzü heyecana kaptırıyorsun?" diye sordu.

Peder Ferapont "ermiş"lere özgü sözler söyleyerek:

"Neden mi geldim buraya? Neden soruyorsun bunu? Senin inancın nedir?" diye bağırdı. "Gelmişsem, konuklarınızı kovmaya, kör olası pis şeytanları kovmaya gelmişimdir. Bakalım ben yokken çok mu şeytan biriktirdiniz burada? Süpürge ile defedeceğim onları!"

Peder Paisiy korkusuzca:

"Şeytanı kovuyorsun ama belki kendin de ona hizmet ediyorsun!" diye devam etti. "Hem kim kendisi için, 'Ben kutsalım, ben azizim,' diyebilir? Yoksa sen mi söyleyebilirsin bunu, peder?"

Peder Ferapont:

"Ben kutsal değilim, ben lekelenmiş bir varlığım!" diye gürledi. "Ama ben koltuklara kurulmam, bana bir puta tapar gibi tapmalarını istemem! Bugün, insanlar kutsal dinimizi mahvediyor!"

Kalabalığa doğru döndü, işaret parmağıyla tabutu göstererek, halka:

"İşte sizin bu kutsal ölünüz şeytanları reddediyordu! Şeytanlardan kurtulmak isteyenlere ilaçlar veriyordu. Bu yüzden, şeytanlar da burada her köşede örümcek gibi üremiş. Onun için

kendisi de kokmuş işte, bakın! Bizce bunda Tanrının büyük bir işareti gizlidir."

Gerçekten de Staretz Zosima'nın sağlığında bir gün öyle bir şey olmuştu. Rahiplerden biri rüyasında da uyanıkken de şeytanı görmeye başlamıştı. Bu rahip, müthiş bir korku içinde başına geleni staretze açtığı vakit, staretz ona hiç durmadan dua etmesini, büyük bir perhiz tutmasını öğütlemişti. Ama bunun hiçbir yardımı olmayınca, bu sefer rahibe, perhizi de duayı da bırakmadan bir ilaç almasını söylemişti. O zamanlar birçoğu bunu fırsat bilerek başlarını sallaya sallaya kendi aralarında dedikodu etmişti. En çok da, staretzin bu özel durumda o rahibe verdiği "olağanüstü" öğüdü kötüleyerek, onu hemen yetiştirdikleri Peder Ferapont söylenmişti.

Peder Paisiy:

"Lütfen buradan git, peder!" diye emreder gibi konuştu. "İnsanları insanlar değil, Tanrı yargılar! Belki de bu olayda ne senin ne benim ne de herhangi bir başka insanın anlayabileceği bir 'işaret' vardır, kim bilir?"

Bunu söyledikten sonra ısrarla tekrar etti:

"Lütfen git buradan peder! Sürüyü baştan çıkarma!"

Akılsızca bir inatla hâlâ ısrar eden ve bir türlü sakinleşemeyen yobaz hâlâ:

"Kendisine yakışacak şekilde perhiz yapmıyordu! Onun için işte Tanrı ona öyle bir ders vermiştir! Bu apaçık bir şey, bunu saklamak günahtır!" diye devam ediyordu. "Şekerler yiyordu! Hanımlar ona ceplerinde şekerler taşıyordu, çaylar içiyordu, keyfine boyun eğiyordu, midesini tatlılarla dolduruyordu, zihnine doldurduğu şey ise kibirli düşüncelerden başka bir şey değildi, bu yüzden de rezil oldu işte..."

Peder Paisiy, sesini yükselterek:

"Bunlar ciddi olmayan sözler, peder!" dedi. "Senin tuttuğun perhize, dindarlığına hayranım, ama bu sözlerin ciddi değil. Sanki rahip değilmişsin de dışarıdaki dengesiz, aklı başında olmayan bir delikanlıymışsın gibi konuşuyorsun."

Peder Paisiy, bunları söyledikten sonra tekrar:

"Lütfen git diyorum Peder! Sana emrediyorum, git buradan!" diye gürledi.

Peder Ferapont:

"Peki, gideyim!" diye karşılık verdi.

Biraz şaşırmış gibiydi ama gene de öfkesi geçmemişti.

"Siz okumuş insanlarsınız! Çok akıllı olduğunuz için, benim şu düşkün durumumda tabii kendinizi benden çok üstün görüyorsunuz. Buraya geldiğim vakit, çok az okuyup yazma biliyordum. Burada ise bildiklerimi de unuttum. Ama benim gibi küçük bir insanı sizin o derin bilginizden Tanrının kendisi korumuştur."

Peder Paisiy, başında duruyor, kesin bir tavırla bekliyordu. Peder Ferapont bir süre sustu, sonra birden üzüntüyle sağ avucunu yanağına yapıştırdı, ölen staretzin tabutuna baka baka şarkı söyler gibi:

"Onun başında yarın 'Yardımcımız ve Koruyucumuz' ilahisini, güzel bir ilahiyi okuyacaklar. Ben öldüğüm vakit ise tabutumun başında sadece, 'Ne Dünyanın Tadı' ilahisini, kısacık, basit bir ilahiyi okuyacaklar,"* diye söylendi.

Gözleri dolu dolu olmuştu, sesinden kendine acıdığı belli oluyordu. Birden çıldırmış gibi kolunu sallayarak:

"Gururlandınız! Kendinizi göklere çıkardınız! Burası anlamsız bir yer!" diye bağırdı, sonra hızla arkasına döndü, aceleyle kapının önündeki basamaklardan aşağıya indi.

Aşağıda bekleyen kalabalık da heyecana gelmişti. Bazıları hemen Peder Ferapont'un peşinden gitti, bazıları ise durakladı. Çünkü hücrenin kapısı hâlâ açıktı, Peder Ferapont'un arkasından çıkmış olan Peder Paisiy ise hâlâ eşikte duruyor, olup bitenlere bakıyordu. Ama artık kendini kapıp koyuvermiş olan ihtiyar, daha yapacağı her şeyi bitirmemişti, yirmi adım kadar uzaklaştıktan sonra, birden batan güneşe doğru döndü, her iki elini göklere doğ-

* Rahiplerin cenazesi kaldırılırken "Ne Dünyanın Tadı" ilahisi, keşiş olan rahiplerin cenazeleri kaldırılırken ise "Yardımcımız ve Koruyucumuz" ilahisi okunurdu. *-Yazarın Notu*

ru kaldırdı, sonra sanki birisi ayağını yerden kesmiş gibi müthiş bir çığlıkla kendini yere attı.

Ellerini güneşe doğru uzatarak ve toprağın üzerinde yüzükoyun yatmış bir halde, avazı çıktığı kadar:

"Zaferi Tanrım kazandı! İsa batan güneşi yendi!" diye bağırıyordu.

Birden tıpkı bir çocuk gibi avaz avaz ağlamaya başladı. Hıçkırıklardan bütün vücudu sarsılıyordu. Kollarını da iki yana açmış, yere yapıştırmıştı. O zaman herkes ona doğru atıldı, çığlıklar ve onun hıçkırıklarına karşılık veren hıçkırıklar duyuldu... Herkes sanki bir çılgınlığa kapılmıştı. Artık korkusuzca:

"İşte, asıl kutsal olan odur! İşte doğru yolda olan odur!" diye bağıranlar oldu.

Bazıları da artık öfkelerini gizlemeden:

"İşte staretz diye ona demeli!" diyordu.

Hemen sonra birkaç ses daha duyuldu:

"O 'Staretz' olamaz... Öyle bir şeyi reddeder... O bu Allahın belası yeni modaya uymaz... Onların budalaca davranışlarına uymaz..."

İş o dereceyi buldu ki, bunun nereye varacağını tahmin etmeye bile imkân yoktu. Ama tam bu sırada herkesi ayine çağıran çan sesi duyuldu. Herkes birden haç çıkarmaya başladı. Peder Ferapont da yattığı yerden kalktı ve kendini dış etkilerden korumak için haç çıkara çıkara, arkasına bakmadan, hücresine doğru yürüdü. Hâlâ bağırıyordu. Ama artık söyledikleri arasında hiçbir bağlantı yoktu. Bazıları onun arkasından gidecek oldu, ama sayıları azdı. Asıl çoğunluk bir an önce ayine gitmek için dağılmaya başlamıştı. Peder Paisiy İncil'i okumayı Peder İyosif'e bırakarak aşağıya indi.

Yobazların kendilerinden geçmiş gibi bağırıp çağırmaları, Peder Paisiy'nin içindeki inancı sarsamazdı, ama yüreğinde birden nedense büyük bir hüzün, bir özlem uyanmıştı. Bunu iyice hissediyordu. Durakladı ve birden kendi kendine, 'Neden böyle bir hüzün duyuyorum, neden ruhumda böyle çöküntü yaratan bir üzüntü içindeyim?' diye sordu. Sonra hayretle anladı ki, içinde uyanan bu hüzün, aslında küçük önemsiz bir olaydan ileri geliyordu. Onu

üzen şey, biraz önce hücrenin eşiğinde dururken aşağıda, heyecan içinde itişip kakışan kalabalığın içinde Alyoşa'yı da görmüş olmasıydı. Onu görür görmez hemen yüreğinin nasıl sızladığını hatırladı. Derin bir hayretle, 'Yoksa o delikanlı şimdi artık, yürekten bağlı olduğum bir varlık mı oldu?' diye kendine sordu. Tam o sırada, Alyoşa yanından geçiyordu. Bir yere gitmek için acele ediyor gibiydi. Ama kiliseye doğru gitmiyordu. Peder Paisiy'le göz göze geldiler. Alyoşa hemen gözlerini başka yöne çevirdi, sonra da yere indirdi. Peder Paisiy, delikanlının dış görünüşünden bile o sırada duygularında meydana gelen büyük değişikliği fark etmişti. Birden:

"Sen de mi yanlış düşüncelere kapıldın yoksa?" diye bağırdı.

Sonra üzüntüyle:

"Yoksa sen de mi, inancı sağlam olmayanlardan yanasın?" diye tekrar sordu.

Alyoşa durakladı, garip, anlamı belirsiz bir bakışla Peder Paisiy'e baktı. Sonra, gözlerini hemen gene başka tarafa çevirdi, arkasından da tekrar yere baktı. Delikanlı yan duruyordu, kendisine soru sorana doğru dönmemişti. Peder Paisiy ona dikkatle bakıyordu:

"Böyle aceleyle nereye gidiyorsun? Ayine çağırıyorlar, duymuyor musun?" diye sordu.

Ama Alyoşa gene karşılık vermedi.

"Yoksa kendini dünyadan uzaklaştırmış olanların yurdundan gitmek mi istiyorsun? Nasıl olur? Hiç izin almadan mı? Seni kutsamalarını bile dilemeden mi gideceksin?"

Alyoşa'nın dudağında birden eğri bir gülümseyiş belirdi. Sonra garip, çok garip bir tavırla, kendisine soru sorana, eski öğretmeninin, eskiden hem yüreğine hem de aklına söz geçiren sevgili staretzinin ölürken onu emanet ettiği adama baktı. Birden biraz önceki gibi, hiç karşılık vermeden, sanki saygı göstermeyi bile artık gerekli bulmuyormuş gibi elini salladı ve hızlı hızlı adımlarla "staretzler"in yaşadığı bölümün dış kapısına kadar yürüdü.

Peder Paisiy, üzüntüyle karışık derin bir hayretle arkasından bakarak:

"Ne olursa olsun günün birinde buraya döneceksin," diye fısıldadı.

II

ÖYLE BİR AN

PEDER Paisiy o "sevgili evladının" manastıra tekrar döneceğini söylerken tabii yanılmamıştı. Hatta belki de (gerçi tam anlamıyla değil, ama gene de oldukça büyük bir doğrulukla) Alyoşa'nın o an nasıl bir ruh hali içinde bulunduğunu, bu ruhi durumun ne anlama geldiğini anlamıştı. Şunu açıkça söylemeliyim ki, bu kadar sevdiğim ve hikâyemin henüz bu kadar genç olan kahramanının yaşantısındaki bu garip, bu belirsiz anın gerçek anlamını belirtmem gerekseydi, ben bile çok güçlük çekecektim.

Peder Paisiy'nin Alyoşa'ya üzüntüyle sorduğu o "Yoksa sen de inancı az olanlardan yana mısın?" sorusuna tabii Alyoşa'nın yerine kesin olarak karşılık verebilirim. "Hayır, o inancı az olanlardan yana değildir," diyebilirim. Hatta bu durumda, tam aksi söz konusu olabilirdi. Çünkü Alyoşa'nın bütün şaşkınlığı, aslında çok inanmış olmasından ileri geliyordu. Gerçi inancı sarsılmamıştı ama bir şaşkınlık içindeydi. Bu da ona öyle üzüntü veriyordu ki, Alyoşa sonradan, aradan çok zaman geçtikten sonra bile o günü, ömrünün en acı ve en uğursuz günlerinden biri saymıştır.

Ama bana doğrudan doğruya, "Yoksa bu üzüntüsü, daha doğrusu böyle bir endişe duyması, staretzinin öldükten hemen sonra, hastaları iyi eden bir etki yapacak yerde, aksine vücudunun vaktinden önce çürümeye başlamasından mı ileri geliyordu?" diye soracak olsalar, bu soruya "Evet, gerçekten öyle oldu," diye karşılık verirdim. Bunda da yanılmamış olurdum. Yalnız okuyucumdan, delikanlı kahramanımızın o temiz yüreğiyle alay etmekte acele etmemesini rica ederdim.

Bana gelince, ben, böyle bir duygu içindedir, diye Alyoşa'nın yerine özür dilemek, onun saf yüreğinden doğan bu inancı yaşça küçük olması ya da daha önce edindiği bilgilerde pek büyük başarı göstermemiş olması gibi bahaneler ileri sürerek hoş göstermek niyetinde değilim. Aksine, kesinlikle şunu belirtmek isterim ki, Al-

yoşa böyle temiz yürekli yaratılmış olduğu için, gerçekten ona karşı içten gelen bir saygı duyuyorum.

Şüphesiz insanın yüreğinde yankı uyandırması gereken hayat denemelerini ihtiyatlı karşılayan ve artık ateşli değil de, sadece ılımlı bir sevgi gösterebilen, hatta belki de artık iyilikle kötülüğü doğru olarak ayırabilen, ama yaşına göre fazlaca ölçülü olan (bu yüzden moral değeri azalan) akıllı uslu bir delikanlı, bizim delikanlının başına gelenlerden kendisini koruyabilirdi. Ama doğru söylemek gerekirse bazı olaylarda asıl, insanın içinden ilk anda gelen duyguya değer vermek gerekir; bence kendini büyük bir sevgiye kaptırmak akıllıca bir şey olarak görünmese bile ona hiç kapılmamaktan daha iyidir.

Hele ilk gençlik yıllarında, bunun daha da çok öyle olması gerekir! Çünkü devamlı olarak aşırı derecede hesaplı davranan bir delikanlı, güvenilir bir varlık olmaz, moral değeri de düşük olur. Benim düşüncem budur! Belki de aklı başında insanlar, benim ileriye sürdüğüm bu düşünceye karşılık: "Ama her delikanlının böyle bir peşin yargıya kendini kaptırması doğru olmaz ki! Sonra sizin o delikanlı başkaları için bir örnek olarak kabul edilemez ki!" diye itiraz edebilir. O zaman ben gene de onlara şöyle derim, "Evet, benim delikanlı, inancı olan bir delikanlıdır, onun inancı kutsal, sarsılmayan bir inançtır, öyleyken, onun namına özür dileyecek değilim!"

Anlıyor musunuz? Gerçi ben daha önce (belki de aşırı derecede acele ederek) açıklamalarda bulunmayacağımı, özür dilemeyeceğimi ve kahramanımın davranışlarını hoş göstermeye çalışmayacağımı söylemiştim, ama görüyorum ki hikâyemin bundan sonraki bölümünün anlaşılması için, gene de bazı şeyleri belirtmem gerekiyor. Onun için şunu söyleyeyim ki, burada asıl üzerinde durulması gereken şey mucize değildir. Alyoşa'nın sabırsızca bekleyişinde bir mucize özleminin ciddilikten yoksun heyecanı yoktu. Bir mucize olmasını inançlarının doğru olduğunu ispatlamak için istemiyordu (öyle bir şey aklına bile gelmiyordu). Bunu daha önce kabul ettiği ve bir an önce, başkalarına üstün gelmesini istediği bir idealin ger-

çekleşmesi için de istemiyordu, hele böyle bir şey hiç söz konusu olamazdı. Burada, her şeyden önce, en ön planda Alyoşa'nın karşısında yalnız bir yüz, çok sevdiği staretzin yüzü, o güne kadar böyle taparcasına sevip saygı duyduğu o "doğru yolu seçmiş" insanın yüzü vardı. Daha doğrusu onun o körpe ve tertemiz yüreğinde "her şeye ve herkese karşı" duyduğu tüm sevgi bütün o süre ve özellikle o son yıl içinde sanki zaman zaman tüm olarak, belki de yanlış bir şekilde, yalnız bir tek varlığın, herkesten üstün olan bir tek varlığın üzerinde toplanmıştı. Daha doğrusu yüreğinden taşan en şiddetli duygular o çok sevdiği ve şimdi ölmüş olan staretzinin kişiliğinde toplanıyordu.

Doğru söylemek gerekirse, o varlık Alyoşa'nın karşısında o kadar uzun bir süre tartışma kabul etmez bir ideal olarak durmuştu ki, varlığındaki tüm körpe güçlerinin ona doğru yönelmemesine ve bazı anlarda delikanlıya "herkesi ve her şeyi" unutturacak kadar yalnız onun üzerinde toplanmamasına imkân yoktu. Sonradan kendisi de o acılı gününden bir akşam önce, bu kadar meşgul olduğu ve bu kadar üzüldüğü ağabeyi Dmitriy'i büsbütün unuttuğunu hatırladı. İlyuşeçka'nın babasına iki yüz ruble götürmeyi bile aklından çıkarmıştı. Oysa bunu da bir akşam önce yerine getirmek için o kadar büyük bir istek göstermişti ki. Ama gene de, onun muhtaç olduğu şey mucize değildi. O yalnız "üstün bir adaletin" yerine gelmesini istiyordu. İnancına göre, o olayla düşündüğü üstün adalet, o kadar acı duyuracak bir şekilde bozulmuş oluyordu ki! Bu yüzden yüreğinde beklenmedik bir yara açmıştı.

Hem Alyoşa'nın yerine gelmesini istediği o ilahi adaleti, olayların akışına bakarak, sonunda meydana gelecek bir mucize olarak kabul etmesinden, onun gözünde bu "ilahi adaletin" o taparcasına sevdiği üstadının ölüsünden hemen beklenen bir mucize şeklini almış olmasından ne çıkar? Zaten manastırda Alyoşa'nın, zekâsına hayran olduğu kişiler bile öyle düşünmüyor ve bunu beklemiyor muydu? Örneğin, Peder Paisiy bile öyle düşünüyordu. Bu yüzden Alyoşa, kendisini hiçbir şüpheye kaptırmadan, başka da bir endişe duymadan düşüncelerini herkesin düşüncesine uydurmuştu.

Hem o düşünceler çoktandır içinde yer etmiş, bir yıllık manastır hayatı buna yetmiş ve delikanlı içinden artık böyle şeyleri beklemeye alışmıştı. Ama onun susadığı şey, adaletin yerine gelmesiydi. Hakkın yerine gelmesini istiyordu; sadece mucize beklemiyordu! İşte bunu beklediği sırada, inancına dayanarak, bütün dünyada herkesten üstün tuttuğu, göklere çıkardığı bir varlık, hakkı olan bir üne kavuşacak yerde, birden alçalmış, utanç verecek bir duruma düşmüştü! Bu neden böyle olmuştu? Kim böyle bir yargıda bulunmuştu? Kim onu buna mahkûm etmişti? İşte Alyoşa'nın denemeden geçmemiş, körpe varlığına işkence eden sorular bunlardı. En doğru yolu seçmiş olanlar arasında, en üstün olanın böyle kendisinden çok daha aşağılarda bulunan ve ciddilikten yoksun kalabalığın eğlencesine, kin dolu, alaylı söylentilerine hedef olması karşısında dayanamamış, içinde kendisi hakarete uğramış gibi bir duygu, hatta bir öfke uyanmıştı. Mucize olmasaydı, olağanüstü bir olay meydana gelmeseydi, yalnız normal olarak beklenen şey böyle vaktinden önce gerçekleşmeseydi, gene olurdu. Ama böyle leke getirecek, utanç verici bir şeyin meydana gelmesine neden imkân verilmişti? Neden ölenin vücudu böyle kısa bir süre içinde çürümeye başlamıştı? Neden o yürekleri kin dolu rahiplerin dediği gibi "Tabii bir sonuç bile, olması gereken zamandan daha önce" meydana gelmişti? O rahiplerin şimdi Peder Ferapont'la birlikte böyle bir zafer duygusuyla başkalarına ders olduğunu söylediği bu "işarete" ne ihtiyaç vardı? Ve onlar neden böyle bir sonucu çıkarına hakkına sahip olduklarına inanıyordu? Tanrı bu işin neresindeydi? Tanrının işaret parmağı neredeydi? Neden o parmak kendisine "en çok muhtaç oldukları anda" görünmemişti? Sonra neden sanki o körü körüne işleyen, sessiz ve acımak bilmeyen doğal yasalara bağlıymış gibi, hatta onlara boyun eğmeyi istiyormuş gibi hareket etmişti? Alyoşa işte bunları düşünüyordu.

Bu yüzden içi kan ağlıyordu ve daha önce söylediğim gibi, şimdi her şeyden önce, dünyada en çok sevdiği varlığın "rezil olduğunu, lekelendiğini" görmek onu üzüyordu! Varsın bizim delikanlının bu isyanı saçma ve aptalca görünsün. Gene de üçüncü kez olarak

tekrar ediyorum (bu sözüm de saçma görünebilir), benim delikanlının böyle bir anda pek o kadar sağduyulu davranmadığına seviniyorum. Çünkü budala olmayan bir insan er geç sağduyulu davranır. Ama eğer böyle olağanüstü bir anda bile bir delikanlının yüreğinde heyecan olmazsa, ne zaman olacaktır? Bu arada, bu uğursuz, Alyoşa'nın tüm varlığını sarsan anlarda, kısa bir sürede olup biten garip bir olaydan söz etmeden geçemeyeceğim.

Bir anda gelip geçen bu yeni olay, Alyoşa'nın zihninde, bir akşam önce ağabeyi İvan'la yapmış olduğu konuşmanın yarattığı, şimdi de durup dururken hatırladığı acı bir izlenimdi. Tam bu sırada aklına gelivermişti. Yalnız hemen söyleyeyim ki o aklına gelen şey ruhundaki inançların doğal yönünde, temelinde herhangi bir sarsıntı meydana getirmiş değildi. Alyoşa Tanrısını gene seviyordu ve bir an içinde ona karşı hemen hemen bir isyan uyandığı halde, gene de sarsılmaz bir inancı vardı. Öyleyken ağabeyi İvan ile bir gün önce yapmış olduğu konuşma sırasında duyduğu belirsiz ama kendisine acı veren, hatta onda öfke uyandıran kötü bir duygu, şimdi, ruhunun derinliklerinde yeniden kıpırdamaya başlıyor, gittikçe daha çok yüzeye çıkıyordu.

Hava iyice kararmaya yüz tutunca, inzivaya çekilmiş staretzlerin yaşadıkları hücrelerin etrafındaki korunun içinden manastıra doğru giden Rakitin, birden, bir ağacın dibinde yüzükoyun yere yatmış olan Alyoşa'yı gördü. Alyoşa hiç kımıldamadan yatıyor, sanki uyuyordu. Rakitin yanına yaklaşarak seslendi. Şaşkınlıkla:

"Buralarda ne arıyorsun Aleksey? Yoksa sen de," diye soracak oldu, ama sözünü bitirmeden durakladı.

Ona "yoksa artık bu dereceye mi düştün?" diye sormak istemişti. Alyoşa ona bakmıyordu ama Rakitin onun hafifçe kımıldamasından, hemen sözlerini işittiğini ve söylediklerini de anladığını fark etti. Gene hayretle:

"Ne oldu sana böyle?" diye sordu.

Ama yüzündeki hayretin yerini yavaş yavaş gittikçe alaylı bir ifade almıştı. Dudaklarında Alyoşa ile içinden eğlendiğini belli eden bir gülümseyiş vardı.

"Bak ne diyeceğim! Seni neredeyse iki saatten daha fazla bir zamandır arayıp duruyorum. Oradan birdenbire çekip gitmişsin. Burada ne arıyorsun Allah aşkına? Gene ne 'dinsel budalalıklar' yapıyorsun? Canım, hiç olmazsa yüzüme baksana!"

Alyoşa başını kaldırdı, sonra doğruldu ve sırtını ağaca dayayarak oturdu. Ağlamıyordu, ama yüzünde acı bir anlam vardı. Bakışlarında öfke seziliyordu. Bununla birlikte Rakitin'in yüzüne değil de, yan yan, başka bir yöne bakıyordu.

"Biliyor musun, büsbütün değişmişsin. Artık yüzünde o eski tertemiz, yumuşacık ifade kalmamış. Yoksa birine mi öfkelendin? Gücendirdiler mi seni, nedir?"

Alyoşa gene Rakitin'in yüzüne bakmayarak yorgun bir tavırla elini salladı:

"Bırak beni!" dedi.

"Vay, vay, vay! Demek öyle, ha? Şimdi artık rahip olmayan basit insanlar gibi bağırmaya başladınız demek. Vay vay vay! Sizin gibi melekler böyle davransın, hayret! Doğrusunu söyleyeyim, beni şaşırttın Alyoşa! Biliyor musun, içimden geldiği gibi söylüyorum; çoktandır burada artık hiçbir şeye hayret etmez olmuştum. Doğrusunu istersen, seni hep kültürlü adam saymışımdır."

Alyoşa, sonunda Rakitin'in yüzüne baktı. Ama garip, dalgın bir bakıştı bu. Sanki olup bitenleri hâlâ pek anlamıyordu.

Rakitin gene gerçekten hayret ederek:

"Yoksa senin ihtiyar kokmaya başladı diye mi bu hale geldin? Staretz ölürse mucize olacağına ciddi ciddi inanıyor muydun yoksa?" diye bağırdı.

Alyoşa sinirle:

"İnanıyordum da, inanıyorum da, inanmak da istiyorum ve inanacağım da! Sana ne?" diye bağırdı.

"Ben hiçbir şey istemiyorum canım, hiçbir şeycik istemiyorum yavrum. Hay Allah! Canım artık böyle şeylere on üç yaşındaki bir okul öğrencisi bile inanmaz! Her neyse, söz aramızda... Hay Allah kahretsin! Bak, şimdi sen Tanrıya karşı isyan ettin. Yani staretzin rütbesine yakışır şekilde davranılmadı, senin staretz bir kenara

atıldı, demek istiyorsun. Staretz bir bakıma bayramda ödül almamış biri gibi oldu, demek! Ah, siz yok musunuz?"

Alyoşa gözlerini garip bir şekilde kısarak ısrarla Rakitin'e bakıyordu. Birden bakışı kıvılcımlandı. Ama bu Rakitin'e karşı bir öfke değildi. Dudaklarında eğri bir gülümseyişle:

"Ben Tanrıma karşı gelmiyorum, ben sadece 'onun yaratmış olduğu dünyayı' kabul etmiyorum!" dedi.

Rakitin, Alyoşa'nın verdiği bu karşılık üzerinde biraz düşünerek:

"Yani nasıl kabul etmiyorsun bu dünyayı?" diye sordu. "Ne saçmalıktır bu canım?"

Alyoşa karşılık vermedi.

"Her neyse, haydi boş boş konuşmak yeter. Şimdi doğru dürüst konuşalım. Sen bugün hiçbir şey yedin mi?"

"Hatırlamıyorum... Galiba yedim."

"Yüzüne bakılırsa... biraz kuvvet alman gerekir. Vallahi sana bakınca insanın yüreği eziliyor. İşittiğime göre gece de uyumamışsın. Sizin orada gece bir toplantı yapılmış... Sonra da gündüzki bütün patırtı gürültü... Herhalde ağzına kutsal ekmekten bir lokma atmışsındır, o kadar. Cebimde biraz salam var, her ihtimale karşı yanıma almıştım buraya gelirken. Ama herhalde salam yemezsin sen..."

"Ver bakalım, salam da olsa ne çıkar?"

"Ya! Demek öyle, ha? Demek artık büsbütün isyan ediyorsun! Barikatlar kuruyorsun, ha? Eh, öyleyse bu fırsatı kaçırmamak gerekir kardeşim! Benim eve gidelim... Şu anda imkân olsa azıcık votka içmek isterim. Yorgunluktan neredeyse öleceğim. Tabii sen votka içmekten çekinirsin... Yoksa içer misin, ha?"

"Votkan varsa, onu da içerim."

Rakitin, acayip bir şey görmüş gibi Alyoşa'ya bakarak:

"Bak hele! Şaşılacak şey, kardeşim!" dedi. "Madem öyle votka da olsa, salam da olsa razısın... Bu iş eğlenceli, güzel bir şey olacak demek! Böyle bir fırsat kaçırılmaz! Hadi gidelim!"

Alyoşa hiç konuşmadan yerden kalktı, Rakitin'in peşinden yürüdü.

"Bunu ağabeyin Vaneçka görseydi, kim bilir ne kadar şaşardı. Söz gelmişken sorayım, ağabeyin İvan Fyodoroviç bu sabah Moskova'ya gitti, haberin var mı?"

Alyoşa, kayıtsız bir tavırla:

"Biliyorum," dedi ve hemen hayalinde ağabeyi Dmitriy canlandı. Ama bu hayal yalnız bir an için zihninde belirip kaybolmuştu ve gerçi çok acele olarak yerine getirilmesi, artık bir an bile ertelenmemesi gereken bir işi, bir görevi, daha doğrusu korkunç bir sorumluluğu hatırlatır gibi oldu, ama bunu hatırlaması Alyoşa'nın içinde hiçbir yankı uyandırmadı, yüreğine kadar inmedi. Aynı anda zihinden silindi gitti... Delikanlı onu bir anda unutmuştu. Ama sonradan bunu uzun zaman hatırlayacaktı.

"Ağabeyciğiniz Vaneçka bir gün benim için 'yeteneksiz liberal bir paçavra' diye buyurmuşlar. Sen bile bir keresinde sabredemedin de, bana 'şerefsiz' biri olduğumu ima ettin... Varsın öyle olsun! Şimdi göreceğiz bakalım sizin yetenekleriniz de şerefiniz de nicedir. Göreceğiz bakalım!"

Rakitin, bu son sözü kendi kendine konuşur gibi fısıldayarak söylemişti. Tekrar yüksek sesle:

"Tüh! Allah kahretsin! Bak dinle," dedi. "Manastırın yanından şöyle geçip, patikadan doğru kente gidelim... Hımm! Zaten benim de Hohlakova'ya uğramam gerekiyor. Düşün bir kez, ona olup biten her şeyi yazmıştım. O da, inanmazsın ama bana hemencecik kurşun kalemle yazdığı bir pusula ile karşılık verdi (hanımefendi pusula yazmaya bayılıyor). Pusulasında diyor ki: 'Ben Staretz Zosima gibi saygıdeğer bir staretzten, öyle basit bir şey beklemiyordum!' Vallahi öyle yazmış! 'Basit bir şey' diyor. O da öfkelenmiş anlaşılan. Ah, siz yok musunuz? Hepinizi aynı arabaya koşmalı! Dur!.."

Rakitin bağırarak birden durmuştu. Alyoşa'yı da omzundan tutarak durdurdu. Zihninde şimşek gibi çakmış olan yeni bir düşüncenin etkisi altında, duygularını okumak istiyormuş gibi Alyoşa'nın gözlerinin içine bakarak:

"Biliyor musun, Alyoşa?" dedi.

Gerçi gülüyordu ama belliydi ki, aklına yeni gelmiş olan bu düşünceyi yüksek sesle söylemeye cesaret edemiyordu. Alyoşa'nın içinde bulunduğu ve ondan hiç beklenmeyen o şaşılacak ruh haline hâlâ inanamıyordu. Sonunda karşısındakinin nasıl bir tepkide bulunacağını merak ederek çekingen bir tavırla:

"Alyoşa, en iyisi biz şimdi nereye gidelim biliyor musun?" dedi.

"Benim için hepsi bir... Nereye istersen oraya gideriz!"

Rakitin nasıl bir karşılık alacağını merak ettiği için neredeyse içi titreyerek çekine çekine:

"Gruşenka'ya gidelim mi? Ne dersin? Gider misin?" diye sordu.

Alyoşa, sakin bir tavırla hemen:

"Olur, istersen Gruşenka'ya gidelim," dedi.

Onun buna böyle çabuk ve bu kadar sakin bir tavırla razı oluşu Rakitin için o kadar beklenmedik bir şeydi ki şaşkınlıktan az kalsın geriye doğru fırlayacaktı.

Derin bir hayret içinde:

"Hay Allah! Bak hele!" diye bağırdı. Sonra birden Alyoşa'nın kolunu sımsıkı tuttu, onu aceleyle patikadan ileriye doğru sürükledi. Hâlâ Alyoşa verdiği bu karardan döner diye büyük bir korku içindeydi. Hiç konuşmadan yürüyorlardı. Rakitin, ağzını açmaya bile korkuyordu.

"Kim bilir ne kadar sevinecek! Ne kadar sevinecek..." diye söylenecek oldu, ama gene sustu.

Zaten Alyoşa'yı Gruşenka'ya sürüklemesinin nedeni, kadını sevindirmek değildi. Rakitin ciddi adamdı ve çıkarı olmadan hiçbir işe girişmezdi. Şimdi iki amacı vardı. Birincisi intikam almak isteğiydi. Daha doğrusu, doğru yolda olanın "rezil oluşunu" ve Alyoşa'nın muhakkak "kutsal insanlar" arasından çıkıp "günahkârlar" arasına "düşmesini" görmekti. Bunu peşin olarak büyük bir zevkle düşünüyordu. İkinci olarak işin maddi bir yönü, hem de Rakitin için oldukça kazançlı olan bir başka yönü daha vardı. Ama bunu daha aşağıda anlatacağız.

Kendi kendine neşe ve öfkeyle, 'Demek sonunda beklediğim an geldi işte!' diye düşünüyor, "İşte biz de bu anı ensesinden böyle şıp diye yakalarız. Çünkü oldukça işimize yarayacaktır bu an!" diye söyleniyordu.

III

BİR SAP SOĞAN

GRUŞENKA kentin en hareketli yerinde, Sobornoya Meydanı yakınlarında, bir tüccarın dul karısı olan Morozova'nın evinde oturuyordu. Bu evin avlusundaki küçük, ahşap müştemilatı kiralamıştı. Morozova'nın oturduğu ev büyük, iki katlı, eski ve çok çirkin görünen taş bir binaydı. Ev sahibi orada oturuyordu. Kendisi ihtiyar bir kadındı. Gene oldukça yaşlı iki kart kız olan yeğenleri ile birlikte oturuyordu.

Morozova'nın avludaki müştemilatı kiraya vermeye ihtiyacı yoktu. Ama herkes biliyordu ki, onun kiracı olarak Gruşenka'yı kabul etmesinin nedeni (bu iş, daha dört yıl önce olmuştu) yalnız akrabası olan ve Gruşenka'yı açıkça himayesi altına alan tüccar Samsonov'un gözüne girmekti. Söylendiğine göre, kıskanç ihtiyar "gözdesini" Morozova'nın evine yerleştirirken, her şeyden önce, ihtiyar kadının yeni kiracısının hal ve gidişine göz kulak olmasına güveniyordu. Ama o keskin bakışlı gözlere kısa bir süre içinde hiçbir ihtiyaç kalmadı ve sonunda iş öyle bir hal aldı ki, Morozova, Gruşenka'yla nadiren karşılaşmaya başladı. Hatta kadın Gruşenka'yı gözetleyerek artık hiç canını sıkmıyordu.

Gerçi ihtiyar adamın eyalet başkentinden on sekiz yaşında, çekingen, utangaç, incecik, zayıf, hep düşünceli duran ve hüzünlü kızı getirişinden bu yana dört yıl geçmiş ve bu süre içinde köprülerin altından çok su akmıştı.

Bu kızın hayat hikâyesi, kentimizde pek az biliniyordu; bilinenler de karışık şeylerdi. Daha sonraları Agrafena Aleksandrovna dört yıl içinde "dillere destan bir güzel" haline gelip birçoğu onun-

la ilgilenmeye başladığı vakit de, hakkında fazla bir şey öğrenilemedi. Yalnız daha on yedi yaşında bir kızken, birinin onu iğfal ettiği, sonra da terk ettiği söyleniyordu. Anlatılanlara bakılırsa, onu aldatan adam subaydı. Güya o subay sonradan gitmiş, bir başka kentte evlenmiş. Gruşenka ise utanç verici durum ve fakirlik içinde kalmış. Bu arada, söylendiğine göre, ihtiyar sevgilisi Gruşenka'yı yanına aldığı vakit kız gerçekten fakirmiş ama, iyi bir aileden geliyormuş, hatta güya babası bir din adamıymış. Diyakoz gibi bir şeymiş.

İşte dört yıl içinde o duygulu, o hakarete uğramış zavallı yetim kız, al yanaklı, dolgun bir Rus güzeli, korkusuz, kararlı, iradeli, paranın değerini bilen, mal sahibi olmayı beceren, cimri, ihtiyatlı, ama doğru yoldan ama yanlış yoldan (söylendiğine göre) daha o yaşta kendine göre bir servet sahibi olmayı başarmış, gururlu ve hiçbir şeyden çekinmeyen bir kadın oluvermişti. Yalnız herkes bir şeye kesin olarak inanıyordu ki o da şuydu, Gruşenka'ya yaklaşmak çok zordu. Kendisini himayesi altına almış olan o ihtiyardan başka bir tek erkek bile, bütün o dört yıllık süre içinde ondan yüz bulmakla böbürlenemedi.

Bu, kesin olarak bilinen bir şeydi. Çünkü ondan yüz bulmak için özellikle son iki yıl içinde birçok hevesli ortaya çıkmıştı. Ama yapılan bütün denemeler boşa gidiyor, hatta bu işin heveslilerinden bazıları hemen geri çekilmek zorunda kalıyor, kuvvetli karakter sahibi olan genç kadının kesin, alaylı bir karşılık vermesi yüzünden iş, onlar için gülünç, hatta ayıp denilecek bir biçimde sona eriyordu. Ayrıca genç kadının özellikle geçen yıl boyunca gesheft* olarak bilinen işlerle uğraştığı, bundaki olağanüstü yeteneğiyle kendisini ispatladığı ve artık birçok kişinin ona Yahudi demeye başladığı da bilinen bir şeydi. Tefecilik yapmıyordu ama Fyodor Pavloviç Karamazov ile birlikte çok ucuza, bir rubleye on kapik gibi bir bedelle senet kırıyor, sonra da bu senetlerin bir kısmından on kapiğe bir ruble gibi bir oranla para kazanıyordu.

* Karanlık işler. *–ed.*

Son yıl içinde şişmiş ayaklarını kullanma imkânından yoksun kalmış olan hasta Samsonov, karısını kaybetmiş, artık yetişkin olan çocuklarını baskı altında tutan ve yüz bin rubleden fazla serveti olan cimri, acımak nedir bilmeyen bir adamdı. Öyleyken, başlangıçta ve dedikoducuların söylediğine göre soluk bile aldırmadığı, avucunun içinde sımsıkı tuttuğu, "sadece sade suya tirit" beslediği *protégée*sinin* büyük etkisi altında kalmıştı. Ama Gruşenka bir iş kadını olarak hayata atılırken, bir taraftan da adama sadık olduğu konusunda sonsuz bir güven vermesini bilmişti.

İhtiyar, büyük çapta bir iş adamıydı (şimdi çoktan öldü). Onun da çok tuhaf bir karakteri vardı. En belirli özelliği cimriliği ve taş gibi katı kalpli olmasıydı. Gerçi Gruşenka'ya tutkundu, onsuz yaşayamıyordu (özellikle son iki yıl içinde gerçekten öyleydi) ama buna rağmen genç kadına servet şöyle dursun, değerli hiçbir şey bırakmamıştı. Gruşenka ondan büsbütün ayrılmak tehdidini de savurmuş olsaydı bu konuda gene de boyun eğmezdi.

Bununla birlikte genç kadına ondan belirli bir para kalmıştı. Bu öğrenildiği vakit, herkes paranın azlığına şaşırıp kaldı. Oysa Samsonov ona sekiz bin rublelik bir pay ayırırken, "Sen yaş tahtaya basmayacak kadınsın," demişti. "Kendin bir şeyler becer, ama şunu bil ki, sana eskiden beri verdiğim yıllık geçim parasından başka benden, ömrümün sonuna kadar beş para bile alamazsın."

Dediği gibi de yaptı. Ölürken her şeyi ömrü boyunca kendilerini de, eşleri ile çocuklarını da uşak düzeyinde tuttuğu oğullarına bıraktı, vasiyetnamesinde Gruşenka'nın adı bile geçmiyordu (bütün bunlar sonradan öğrenildi). Bununla birlikte, sağken Gruşenka'ya, "kendi serveti" ile işleri nasıl çevireceğini göstermek için öğütlerini esirgemiyor, epeyce yardımda bulunuyor, ona yapılacak "iş"leri öğretiyordu.

Fyodor Pavloviç Karamazov, Gruşenka ile ilk kez tesadüfen karşılaşıp da, "kârlı bir iş" nedeni ile onu daha yakından tanıyınca, böyle bir şeyi aklından bile geçirmediği halde, genç kadına çılgınca

* (Fr.) Himayedeki kadın. *-çev.*

âşık olduğu ve bu yüzden aklını kaçırmış gibi davranmaya başladığı vakit, artık bir ayağı çukurda olan ihtiyar Samsonov, onunla çok alay etmişti. Şaşılacak bir şeydi; Gruşenka ihtiyar sevgilisi ile ilişkisi devam ettiği sürece, ona tam anlamıyla açık davrandı, ondan hiçbir şey saklamadı. Galiba öyle davrandığı tek kişi de oydu dünyada.

Ancak son günlerde, ortaya aşkı ile Dmitriy Fyodoroviç çıkınca, ihtiyar, işi alaya almaktan vazgeçti. Bir gün ciddi olarak ve sert bir tavırla Gruşenka'ya, "Aralarından birini yani ya babayı ya da oğulu seçmek gerekirse, o zaman ihtiyarı seç. Yalnız bir şartla, o ihtiyar adi herif seninle muhakkak evlensin. Daha önce de, sana belirli bir para ayırsın. Yüzbaşıyla ise sakın oynaşma, sonu yok çünkü!" demişti.

O sırada artık ölümünün yakın olduğunu hisseden ve gerçekten de verdiği bu öğütten beş ay sonra ölen şehvet düşkünü ihtiyar, Gruşenka'ya işte bunları söylemişti. Bu arada kısaca şunu söyleyeyim ki; o zaman kentimizde birçok kişi Gruşenka yüzünden baba oğul Karamazov'lar arasında meydana gelen o çirkin, o yakışık almaz rekabeti biliyordu, ama onun baba ile olsun, oğulla olsun ilişkisini tam olarak anlayan azdı. Hatta Gruşenka'nın iki hizmetçisi bile (sonradan meydana gelecek olan fakat daha ileride söz edeceğimiz felaketten sonra) mahkemede tanıklık ederken, Agrafena Aleksandrovna'nın, Dmitriy Fyodoroviç'i sadece korkudan, güya genç adam onu, "Seni öldüreceğim!" diye tehdit ettiği için kabul ettiğini söyledi.

Gruşenka'nın iki hizmetçisi vardı, bunlardan biri çok yaşlı bir aşçı kadındı. Bu kadın ailesinden kalmaydı. Hasta ve hemen hemen sağırdı. Yirmi yaşlarında, terütaze ve hareketli bir kız olan torunu da Gruşenka'ya hizmetçilik ediyordu. Genç kadın böyle hiç de zengin olmayan bir dekor içinde, çok heyecanlı bir yaşantı sürdürüyordu. Müştemilatında yalnız üç oda vardı. Bunları ev sahibi kadından döşeli olarak kiralamıştı. Odaların eşyaları 1820 yıllarında moda olan çeşittendi. Gül ağacından yapılmış, eski püskü şeylerdi.

Rakitin ile Alyoşa, Gruşenka'nın evine geldiği vakit, artık hava kararmıştı, ama odalarda daha ışık yanmıyordu. Gruşenka misafir odasında arkalığı gül ağacı taklidi tahtadan yapılmış, çoktandır aşınmış hatta yer yer delinmiş bir deri ile kaplı kocaman, biçimsiz divana uzanmış yatıyordu. Başının altında yatağından aldığı beyaz, iki küçük kuş tüyü yastık vardı. Yüzükoyun uzanmıştı, iki elini başının altına sokmuş, hareketsiz yatıyordu. Birini bekliyor gibi süslenmiş, püslenmişti. Üzerinde ipek siyah bir elbise, başında da ona çok yakışan, küçük, ince bir dantel örtü vardı. Omuzlarına som altın bir iğne ile tutturduğu dantel bir şal almıştı. Gerçekten birini bekliyor gibiydi. Uzandığı yerde özlem ve sabırsızlık içindeydi. Yüzü biraz solmuştu, dudakları ile gözleri yanıyordu. Sağ ayağının ucu ile sabırsızlıkla hafif hafif divanın koluna vuruyordu.

Rakitin ile Alyoşa içeri girdiği anda ortalık biraz karışır gibi oldu. Sofadan, Gruşenka'nın içeride yattığı divandan nasıl hızla fırladığı ve birden korku içinde:

"Kim o?" diye bağırdığı duyuldu.

Ama konukları hizmetçi kız karşılamıştı ve hemen hanımına:

"Merak etmeyin efendim, gelen başkaları! Bir şey yok!" diye bağırdı.

Rakitin, Alyoşa'yı kolundan tutup misafir odasına götürerek, "Ne oluyor ona öyle?" diye mırıldandı.

Gruşenka, hâlâ korku içinde divanın başında duruyordu. Koyu kumral saçlarının gür örgüsü, başına iliştirdiği dantel örtünün altından kurtularak sağ omzuna sarkmıştı. Ama Gruşenka bunu fark etmedi ve konukların yüzüne dikkatle bakarak kim olduklarını anlayıncaya kadar da düzeltmedi.

"A, sen misin Rakitka? Ödümü patlattın vallahi! Kiminle geldin? Kimdir o yanındaki?"

Gelenin Alyoşa olduğunu görünce:

"Aman Allahım! Kimi getirdin böyle!" diye bağırdı.

Rakitin, Gruşenka'nın en yakın ahbabıymış, hatta evde emirler vermeye bile hakkı varmış gibi laubali bir tavırla:

"Canım, emret de mumları getirsinler!" dedi.

Gruşenka gene:

"Mum getirsinler... Tabii... Getirsinler mumları... Fenya! Mum getir beyefendiye!" diye söylendi. Sonra başı ile Alyoşa'yı işaret etti.

"Tam da onu getirmenin sırasını buldun," dedi ve aynaya doğru dönerek çabucak iki eliyle saç örgüsünü düzeltmeye başladı.

Rakitin'in gelmesinden hiç hoşnut değilmiş gibi bir hali vardı.

Rakitin alınmış gibi oldu. Hemen kızgın bir tavırla:

"Memnun edemedik mi yani?" diye sordu.

Gruşenka gülümseyerek Alyoşa'ya doğru dönmüştü:

"Beni korkuttun Rakitka, hepsi bu," dedi. "Alyoşa! Benden korkma yavrum! Gelişine çok sevindim. Beklenmedik konuğum benim! Ah! Vallahi beni korkuttun Rakitka! Kapıyı Mitya zorluyor sanmıştım. Senin anlayacağın, demin onu kandırdım. İnan öyle oldu; önce 'Bana inanacağına yemin et,' dedim, yemin ettirdim, sonra da kandırdım onu. Kuzma Kuzmiç'e, benim ihtiyarın yanına gideceğimi ve bu akşam gece oluncaya kadar onunla para hesabı yapacağımı söyledim. Zaten her hafta bir akşam onunla hesap yaparız. İçeriden kapıyı kilitleriz, o hesap tahtasında tık tık hesap yapar, ben de oturur hesapları deftere geçiririm. Bir tek bana güvenir çünkü. Mitya, tabii bu akşam orada kalacağımı sandı. İşte bu yüzden kapıyı içeriden kilitledim. İçeride oturup duruyordum. Bir haber bekliyordum da... Fenya sizi nasıl içeriye aldı bilmem! Fenya, Fenya! Dış kapıya koş, aç etrafa bir bak bakalım; yüzbaşı oralarda bir yerde olmasın. Belki de bir yere gizlenmiş, beni gözetliyordur, ödüm kopuyor ondan!"

"Hiç kimse yok, Agrafena Aleksandrovna! Demin etrafı gözden geçirdim. Zaten arada bir kendiliğimden kapıdaki aralıktan dışarısını gözetliyorum. Ben de korkudan tir tir titriyorum."

"Panjurlar kapalı mı Fenya? Perdeleri de çekmeli, hah şöyle!"

Ağır perdeleri kendi eliyle indirdi:

"Bir de bakarsın, burada ışık yandığını görünce damlar. Senin anlayacağın, bugün ağabeyin Mitya'dan korkuyorum Alyoşa."

Gruşenka yüksek sesle konuşuyordu; gerçi endişe içindeymiş gibi bir hali vardı ama aynı zamanda hemen hemen coşkun bir sevinç duyuyor gibiydi. Rakitin:

"Neden Mitenka'dan bugün bu kadar korkuyorsun?" diye sordu. "Bildiğime göre onun karşısında pek ürkeklik göstermezsin. Onu avucunda istediğin gibi oynatabilirsin."

"Diyorum ya sana, bir haber, şeker gibi bir mektup bekliyorum. Onun için Mitenka'nın buraya şu anda gelmesi hiç de gerekli değil. Hem benim Kuzma Kuzmiç'e gittiğime inanmıştır o. Bunu hissediyorum. Herhalde şimdi Fyodor Pavloviç'in bahçesinin dibinde bir köşeye sinmiş, benim oraya gelip gelmeyeceğimi gözetliyordur. Eğer gerçekten orada gizlenmişse, buraya gelemez. Benim de istediğim bu. Hem gerçekten de Kuzma Kuzmiç'in yanındaydım. Mitya'nın kendisi beni oraya kadar götürdü. Gece yarısına kadar orada oturacağımı, beni muhakkak gece yarısı gelip oradan almasını söyledim. Mitya gitti. Ben de ihtiyarın yanında on dakika kadar oturdum, sonra... hemen tekrar buraya döndüm. Ah, öyle korkuyordum ki. Onunla karşılaşmayayım diye koşa koşa geldim!"

"Peki niye süslendin böyle. Şuna bak hele! Başındaki o başlık ne garip şey öyle?"

"Aman sen de! Ne meraklısın Rakitin! Dedim ya sana bir haber bekliyorum diye. Haber gelir gelmez fırlayıp gideceğim... Uçup gideceğim... Bir anda yok olacağım buradan! İşte onun için süslendim. Hazır olarak beklemek için!"

"Peki, nereye uçacaksın öyle?"

"Çok şey bilirsen çabuk ihtiyarlarsın."

"Şuna bak hele! Sevinç içinde... Seni hiç böyle görmemiştim. Baloya gidecek gibi süslenmişsin..."

Rakitin bunu söylerken, Gruşenka'yı tepeden tırnağa süzüyordu.

"Balodan çok anlarsın ya, Allah için."

"Ya sen? Sen çok mu anlarsın sanki?"

"Hiç olmazsa ben balo nedir gördüm. Bundan üç yıl önce Kuzma Kuzmiç oğlunu evlendiriyordu. Ben de orkestranın bulunduğu

yerden seyrediyordum. Hem burada böyle bir şehzade varken ne diye seninle konuşup vaktimi geçiriyorum Rakitka? Hay Allahım! Ne değerli bir konuğum var! Alyoşa, yavrucuğum, sana bakıyorum da, gözlerime inanamıyorum. Aman Allahım evime gelen gerçekten sen misin? Doğrusunu istersen, seni hiç beklemiyordum. Geleceğini aklımdan bile geçirmiyordum. Daha önce de senin bir gün buraya gelebileceğini bir an olsun düşünmedim. Gerçi şimdi hiç sırası değil, ama gene de geldiğine o kadar seviniyorum ki! Gel, divanın üzerine otur. İşte şuraya, hah şöyle! Şahinim benim! Körpecik şahinim benim! Doğrusunu söyleyeyim, hâlâ aklım başıma gelmemiş gibi... Ah, Rakitka, sen yok musun! Onu dün ya da önceki gün getirseydin ne olurdu? Her neyse, gene de çok sevindim. Belki de böyle bir anda gelmesi daha iyi. Belki önceki gün gelseydi, böyle olmayacaktı..."

Çevik bir hareketle divanın üzerine, Alyoşa'nın yanına oturdu. Ona kararlı bir tavırla, hayran hayran bakıyordu. Geldiğine gerçekten sevinmişti. Yalan söylemiyordu. Gözleri ışıl ışıldı. Dudakları gülüyordu. Ama bu gülüşte neşeli ve içten gelen bir anlam vardı. Alyoşa genç kadının yüzünde böyle iyi yürekli insanlara yakışır bir anlam görünce şaşmıştı. Bunu hiç beklemiyordu... Bir gün öncesine kadar ona nadir rastlamıştı ve Gruşenka'yı hep korkunç bir yaratık olarak düşünüyordu. Ayrıca bir gün önce onun Katerina İvanovna'ya karşı yaptığı ve ne kadar katı yürekli olduğunu belli eden öfkeli hareketi Alyoşa'yı müthiş sarsmıştı. Bu yüzden onu şimdi hemen hemen bambaşka ve hiç beklemediği bir varlık olarak görünce şaşırıp kalmıştı.

Gerçi Alyoşa'nın o sırada üzüntüsü vardı, ama bu üzüntü ona ne kadar ağır gelirse gelsin, gene de genç kadına dikkatle bakmaktan kendini alamıyordu. Gruşenka'nın davranışları da, bir gün öncesine oranla iyiye doğru değişmiş, bambaşka olmuştu. Artık konuşmalarında da davranışlarında da, hemen hemen hiç kırıtma yoktu... Her haliyle apaçık ve içinden geldiği gibi davranıyordu. Hareketleri hızlı, kesin ve güvenliydi. Yalnız çok heyecanlıydı.

Tekrar:

"Hay Allah! Bugün de neler oluyor! Şaştım vallahi!" diye mırıldandı. "Hem gelişine neden bu kadar sevindim Alyoşa, bunu bile bilemiyorum. Gel sor bakalım bana neden sevindim diye, bilmiyorum işte."

Rakitin alaylı alaylı güldü.

"Haydi canım! Neden sevindiğini hiç bilmez misin sen? Daha önce hep 'Getir onu, getir onu!' diye başımın etini yediğin vakit bunun bir nedeni vardı, bir amaç gütmüşsündür herhalde."

"Eskiden başka bir amacım vardı, ama şimdi o iş geçti! Zaman o zaman değil artık. Neyse, şimdi sizleri ağırlamaya çalışayım bakalım. Artık cömertleştim Rakitka. Sen de otursana, ne ayakta duruyorsun? Ha oturdun mu? Hiç Rakituşka kendini zahmete sokar mı desene... İşte şimdi karşımızda oturuyor ve neden önce senin oturmanı rica ettim diye güceniyor, Alyoşa. Ah! Bizim Rakitka her şeyden öyle çabuk alınır ki!"

Gruşenka bunu söylerken gülmüştü:

"Kızma bana Rakitka! Artık cömert bir kadın oldum."

Neşeli bir tavırla için için eğlenerek, Alyoşa'nın gözlerinin içine baktı:

"Neden öyle üzüntülü oturuyorsun Alyoşeçka? Yoksa benden korkuyor musun?"

Rakitin kalın bir sesle:

"Onun büyük bir üzüntüsü var. Birinin şanına hiç yakışmayan bir iş oldu."

"Kimin şanına?"

"Sevgili staretzinin cesedi kokmaya başladı."

"Nasıl kokmaya başladı? Gene bir şeyler saçmalıyorsun! Kötü bir laf etmek istiyorsun galiba. Sus, aptal! Alyoşa, izin verir misin kucağına oturayım? Bak, işte böyle."

Gruşenka bir anda yerinden fırladı, gülerek, tıpkı okşanmak isteyen bir kedi yavrusu gibi Alyoşa'nın kucağına oturdu. Yumuşak, tatlı bir hareketle boynuna sarılmıştı.

"Ben şimdi seni neşelendiririm yavrum! Benim dine düşkün yavrucuğum! Hayır, gerçekten söyle, dizinde oturmama izin verecek misin? Kızmaz mısın? Emredersen... dizlerinden hemen inerim, merak etme."

Alyoşa susuyordu. Kımıldamaktan korkuyormuş gibi bir hali vardı. Gruşenka'nın "emredersen dizlerinden hemen inerim" sözlerini işitti, ama buna hiçbir karşılık vermedi. Sanki donmuş kalmıştı. Yalnız o anda içindeki duygular, hiç de örneğin, oturduğu yerden onun her hareketini, avını gözetleyen bir vahşi hayvan gibi izleyen Rakitin'in bekleyebileceği cinsten değildi. Duyduğu üzüntü, içinde uyanabilecek tüm başka etkileri yok etmiş, boğmuştu ve eğer o anda durumunun bilincine tam olarak varabilseydi, her çeşit baştan çıkarmalara, her çeşit günah yoluna saptırmalara ve tuzaklara karşı adeta zırhlı olduğunu hemen anlayacaktı.

Bununla birlikte, ruhundaki bu bulanıklığa ve tüm duygularını söndüren o büyük acısına rağmen, gene de elinde olmayarak içinde uyanan yeni ve garip bir duyguya şaşıp kalıyordu: bu kadın, bu "korkunç" kadın, artık onun içinde eski korkuyu uyandırmıyordu. Oysa eskiden herhangi bir kadını hayalinden geçirdiği vakit, bir korku duyardı. Belki o sırada ruhunda bunu gene belirsiz bir endişe olarak duyuyordu ama bütün kadınlar arasında en çok korktuğu o kadın, dizlerinin üzerinde oturan ve ona sarılan kadın, onda şimdi bambaşka, beklenmedik ve apayrı bir his uyandırıyordu. Bu ona karşı olağanüstü, büyük ve başka hiçbir duygunun karışmadığı tertemiz bir meraktı. Hem de şimdi artık korkusuzca, eskisi gibi hiç de dehşet içinde kalmadan duyuyordu bunu! İşte asıl önemli olan ve Alyoşa'yı bu kadar şaşırtan şey buydu.

Rakitin:

"Eh artık saçmalamayın, yeter!" diye bağırdı. "İyisi mi şampanya getir. Bana şampanya borçlusun, biliyorsun!"

"Gerçekten de borçluyum ya. Biliyor musun Alyoşa, eğer seni bana getirirse ona şampanya ikram edeceğimi söylemiştim. Getir şu şampanyayı! Ben de sizinle içerim! Fenya! Fenya! Bize şampanya getir! Hani Mitya'nın bıraktığı şişe var ya, onu getir! Çabuk! Cimri-

yim ama bir şişe şampanyayı esirgemem. Sana değil Rakitka! Senin benim için bir karınca kadar bile önemin yok. Ama o bir kartaldır. Bak şu anda yüreğim bambaşka duygularla dolu, öyleyken, ne olursa olsun sizinle içeceğim. İçimden her şeye boş vermek geliyor!"

Rakitin merakla gene söze katılarak, güya durmadan üzerine yağan kötü sözlere önem vermiyormuş gibi:

"Neymiş bu kadar önemle söz ettiğin 'bu an?' Beklediğin haber nedir, sorabilir miyim?" diye gene söze karıştı. "Yoksa bir sır mı bu?"

Gruşenka başını Rakitin'e doğru çevirdi ve birden üzüntü ile:

"Yok canım, sır değil. Sır olmadığını sen de biliyorsun!" dedi.

Bunu söylerken Alyoşa'dan biraz uzaklaşmıştı ama hâlâ dizlerinin üzerinde oturuyor, ona sarılmaya devam ediyordu.

"Senin anlayacağın o subay geliyor, Rakitin! Benimki geliyor."

"Geleceğini ben de işittim. Gelmesi bu kadar yakın mı?"

"Şimdi Mokroye'dedir herhalde. Oradan buraya bir ulak gönderecekmiş. Kendisi yazdı, demin mektup aldım... Şimdi işte oturup bu ulağı bekliyorum."

"Bak hele... Neden Mokroye'ye gelmiş peki?"

"Anlatması uzun, hem senin için bu kadarı da yeter!"

"Hay Allah! Eh, desene Mitenka şimdi hapı yuttu! Bunu biliyor mu yoksa haberi yok mu?"

"Hiç bilmesine imkân var mı? Bir şeycikten haberi yok. Zaten bilse gebertir beni. Ama ben şimdi bundan hiç mi hiç korkmuyorum. Artık bana bıçak atar diye de korktuğum yok. Sen sus Rakitka! Bana Dmitriy Fyodoroviç'i hatırlatma! O yüreğimi yaraladı. Zaten şu anda hiçbir şey düşünmek istemiyorum. Bak Alyoşeçka'yı düşünebilirim, Alyoşeçka'ya bakıyorum da... Canım, birazcık gülsene ne olur! Yavrucuğum! Hiç değilse gül... Benim şu budalalığıma gül! Beni sevindirmek için gül, ne olursun... Bak gülümsedi işte, gülümsedi vallahi! Ne kadar şefkatle bakıyor. Biliyor musun Alyoşa, üç gün önce olup bitenler yüzünden küçük hanıma yaptıklarım için bana kızıyorsun sanıyordum. Gerçekten de eşeklik ettim o akşam... Doğrusu bu... Yalnız öyle bir şey olması iyi oldu."

Gruşenka birden düşünceli düşünceli güldü:

"Hem kötü hem de iyi oldu..." dedi. Gülüşünde de bir an için sert bir anlam belirip kayboldu. "Mitya'nın bana anlattığına göre, sonradan benim için 'Kırbaçlatmalı onu!' diye bağırmış. Meğer çok gücendirmişim onu. Oysa kendisine boyun eğdirmek için çağırmıştı beni. Çikolata vererek beni aldatacağını sanıyordu... Hayır, ne derseniz deyin, olup bitenler iyi oldu."

Gruşenka bunu söylerken gene güldü.

"Alyoşa ben, yalnız sen kızmışsındır diye korkuyordum."

Rakitin birden ciddi bir hayretle:

"Gerçekten de doğru söylüyor..." dedi. "Biliyor musun Alyoşa, Gruşenka senden, senin gibi daha palazlanmamış birinden bile korkuyordu."

"O senin gözünde palazlanmamıştır... Çünkü sende vicdan diye bir şey yoktur. Mesele burada. Ama ben onu içten, ruhumla seviyorum anladın mı? İnanıyor musun Alyoşa? Seni yürekten seviyorum ben!"

"Seni gidi utanmaz, ahlaksız seni! Şimdi sana ilanı aşk ediyor Aleksey! Bak sana aşkını açıklıyor."

"Ne var yani! Ayıp mı? Seviyorum işte!"

"Peki subay ne oluyor? Sonra Mokroye'den beklediğin haber de var, değil mi?"

"O başka, bu başka!"

"İşte, bu tam kadınca bir laf..."

Gruşenka öfkeye kapıldı:

"Beni kızdırma Rakitka!" dedi. "O başka, bu başka! Ben Alyoşa'yı başka türlü seviyorum. Doğrusunu söyleyeyim, daha önce senin için kurnazca bir düşüncem vardı Alyoşa. Ama ben zaten adi, katı yürekli bir kadınım. Öyleyken, bazen sana, sanki sen benim vicdanımmışsın gibi bakıyordum. Hep şöyle düşünüyordum, 'Onun gibi bir insanın benim gibi kötü bir kadından nefret etmesi gerekir!' Üç gün önce, küçük hanımın yanından çıkıp buraya koşa koşa geldiğim vakit de öyle düşünüyordum. Uzun bir süredir senin için aklımdan hep böyle şeyler geçiriyordum Alyoşa. Mitya da bunu bi-

liyordu. Ona da söylemiştim çünkü. Bak Mitya bunu anlıyor. İnanıyor musun Alyoşa? Bazen sana bakınca, kendimden utanıyorum. Böyle bir kadın olduğum için utanç duyuyorum... Sonradan nasıl olup da senin için öyle şeyler düşünmeye başladığımı bilmiyorum."

İçeriye Fenya girdi ve masanın üzerine bir tepsi koydu. Tepsinin üzerinde açılmış bir şişe ile dolu olarak üç kadeh vardı. Rakitin:

"Hah, işte şampanya geldi!" diye bağırdı. "Sen heyecan içindesin Agrafena Aleksandrovna. Aklın başından gitmiş! Bir kadeh içtin mi dans etmeye, oynamaya başlarsın!" Şampanya şişesini gözden geçiriyordu:

"Hay Allah! Bunu bile doğru dürüst yapamamışlar..." dedi. "İhtiyar, mutfakta şampanyayı dökmüş. Şişeyi de tıpasız getirmişler, üstelik soğuk da değil. Eh, ne yapalım, öyle de olsa ver bakalım..."

Masaya yaklaştı, bir kadeh aldı, onu dikerek içindekini dibine kadar içti. Dilini dudaklarının üzerinden geçirdi:

"İnsan her zaman şampanya içmez, fırsat bu fırsat!" dedi. "Haydi bakalım Alyoşa, göster kendini! Neyin şerefine içeceğiz? Cennete gitmemizin şerefine mi? Sen de bir kadeh al Gruşa! Sen de cennet kapılarının şerefine iç bakalım!"

Gruşenka:

"Hangi cennet kapılarının şerefine?" diye sorarak bir kadeh aldı.

Alyoşa da kendi kadehini aldı, bir yudum içti, sonra onu tekrar yerine koydu.

"Hayır, içmesem daha iyi olur!" diyerek hafifçe gülümsedi.

Rakitin:

"Ama demin böbürleniyordun!" diye bağırdı.

Gruşenka:

"Madem öyle, ben de içmem!" diye söze karıştı. "Zaten canım da istemiyor. Şişeyi tek başına sen iç Rakitka! Alyoşa içerse, ben de içerim."

Rakitin:

"Aman bu ne incelik!" diye alay etti. "Öyle diyor ama gene de dizlerinin üstünde oturuyor! Diyelim ki, onun büyük bir üzüntüsü

var, onun için içmiyor, ya senin neyin var? O kendi Tanrısına başkaldırmış, salam yemeye kalkışmış..."

"Neden?"

"Bugün staretzi öldü de ondan. Staretz Zosima... Hani ermişlerden bir staretz vardı ya, o öldü."

Gruşenka:

"Staretz Zosima öldü ha?" diye bağırdı. "Hay Allah! Hiç haberim yoktu!"

Dinî bir duygunun etkisi altında haç çıkartıyordu, sonra birdenbire korkuya kapılmış gibi Alyoşa'nın dizlerinin üzerinden fırladı divana oturdu:

"Hay Allah! Şu yaptığıma bak! Böyle bir zamanda dizlerinde oturuyorum!"

Alyoşa, derin bir hayretle ona uzun uzun baktı. Birden yüzü aydınlanır gibi oldu. Yüksek sesle ve kararlı bir tavırla:

"Rakitin! Tanrıma başkaldırıyorum, diye beni kışkırtıp durma!" dedi. "Sana kötü davranmak istemiyorum. Onun için sen de daha iyi yürekli ol. Ben hiçbir zaman sahip olamayacağım bir hazineyi yitirmişim! Onun için şimdi sen beni yargılayacak durumda değilsin. İyisi mi sen bu kadına bak, şu anda beni kötü davranışta bulunmaktan nasıl koruduğunu görüyor musun? Buraya gelirken, karşımda kötü bir ruh bulacağımı düşünüyordum. Böyle bir şeye doğru öylece sürükleniyordum. Çünkü o sırada kendim de adi, kötü yürekli bir varlık olmuştum. Oysa burada duyguları içten konuşan bir bacı, bir hazine, seven bir ruh buldum... Şu anda, beni o korumuştur... Agrafena Aleksandrovna, anlattığım sensin; şu anda, şimdi, ruhumu doğru yola yönelten sensin!"

Alyoşa'nın dudakları titremeye başladı. Zorlukla soluk alıyordu. Sustu. Rakitin öfkelendi:

"Demek seni o kurtardı ha?" diye alaylı alaylı, güldü. "Ayol o seni çıtır çıtır yemeye hazırlanıyordu!.. Bunu biliyor musun sen?"

Gruşenka birden yerinden fırladı:

"Dur, Rakitin!" diye bağırdı. "İkiniz de susun bakalım! Şimdi her şeyi söyleyeceğim. Sen konuşma Alyoşa! Çünkü söylediğin

sözlerden utanç duyuyorum. Çünkü ben gerçekten kötü yürekli bir kadınım! İyi yürekli değilim. Evet, öyle. Sen de sus Rakitka! Çünkü yalan söylüyorsun. Gerçi daha önce aklımdan onu çıtır çıtır yemek gibi... çirkin, adice bir düşünce geçmişti, ama şimdiki duygularım hiç öyle değil... Sus! Bir daha sesini duymayayım Rakitka."

Gruşenka bütün bunları olağanüstü bir heyecanla söylemişti. Rakitin ikisini de şaşkınlıkla tepeden tırnağa süzerek:

"Şunlara bakın! İkisi de çıldırmış. Akıllarını kaçırdılar galiba, bana öyle geliyor. Hay Allah! Akıl hastanesine düşmüş gibiyim. İkisi de karşılıklı olarak kırılıp dökülüyor; neredeyse ağlayacaklar!"

Gruşenka:

"Ağlarım ya! Ağlarım ya!" diye söyleniyordu. "O bana demin 'bacım' dedi. Bunu artık ömrümce unutmayacağım! Yalnız bir şey var, Rakitka! Gerçi ben kötü kalpli kadının biriyim, ama gene de bir sap soğan verdim!"

"Hangi soğan sapını? Hay Allah! Gerçekten de delirmiş bunlar!"

Rakitin onların gösterdiği heyecana hayret ediyor, o anda her ikisini sarsabilecek olan tüm şartların, bir insanın ömründe çok nadir görüldüğü şekilde bir araya geldiğini kavrayamadan öfkeleniyordu. Zaten, kendisi ile ilgili olan her şeyi inceden inceye kavrayabilen Rakitin, başka insanların duygularını, düşüncelerini kavraması gerektiği vakit çok kabalaşırdı. Bu, bir bakıma daha denemeler geçirmemiş olmasından, bir bakıma da büyük bir egoizm içinde olmasından ileri geliyordu.

Gruşenka birden ona doğru dönerek sinirli sinirli güldü:

"Bak, görüyor musun Alyoşeçka, demin soğan sapı verdim diyerek Rakitka'ya böbürlendim. Ama senin karşında böbürlenecek değilim. Sana bunu bambaşka bir amaçla söyleyeceğim. Bu bir çocuk hikâyesidir. Ama güzel bir hikâyedir. Bu hikâyeyi daha çocukken, şu anda yanımda aşçı olarak çalışan Matriyona'dan işitmişimdir.

Hikâye şöyle: Bir varmış, bir yokmuş, vaktiyle bir kadın, çok katı yürekli, kötü bir kadın varmış. Günün birinde ölmüş. Ama sağken hiçbir iyilik etmemişmiş. Şeytanlar kadını yakalayıp ateş deryası bir gölün içine atmış. Koruyucu meleği gölün başında du-

ruyor, acaba işlediği hangi iyiliği hatırlayayım da Tanrıya bildireyim, diye düşünüyormuş. Sonunda hatırlamış. Tanrıya, bu kadın bostanındaki soğanlardan birini topraktan sökmüş, fakir bir kadına vermişti, demiş. O zaman Tanrı ona şu karşılığı vermiş: Sen bu soğan sapını al, onu gölün içindeki kadına uzat, kadın ona sarılsın, sen de kadını bu sapla çekmeye başla. Eğer kadını bu soğan sapı ile gölden çıkarmayı başarırsan, varsın cennete gitsin! Yok, eğer sap koparsa, kadın şimdi nerede bulunuyorsa, orada kalsın, demiş. Melek koşmuş, hemen kadına soğan sapını uzatmış, al bakalım, sıkı tut ve kendini yukarıya doğru çek, demiş. Sonra yavaş yavaş başlamış çekmeye. Artık neredeyse kadını gölden tüm olarak çıkaracakmış. Tam o sırada gölde bulunan günah işlemiş başka kişiler, kadının dışarıya çekildiğini görmüş. Hemen onunla birlikte kendilerini de çeksin diye ona yapışmışlar. Kadın öyle kızmış, öyle kızmış ki!.. Hep onları ayakları ile geri tepiyor, beni çekiyorlar, sizi değil, diyormuş. O soğan sapı benimdir, sizin değil. İşte bu sözü söylediği anda, soğan sapı kopuvermiş. Kadın tekrar göle düşmüş, yanmaya başlamış. Bugün hâlâ orada yanıyormuş. Meleği ise ağlayarak oradan uzaklaşmış.

İşte tüm hikâye bu Alyoşa. Hatırımda kaldı, hâlâ ezberimde. Çünkü o kötü yürekli kadın var ya, işte o benim! Demin Rakitka'ya soğan sapını uzattım diye böbürlendim. Ama sana başka bir şey söyleyeceğim, ben ömrüm boyunca belki yalnız bir kez birine böyle bir sap soğan uzatmışımdır. Yaptığım tek iyilik bu! Onun için bundan sonra beni övme Alyoşa, beni iyi kalpli bir kadın sayma! Ben kötü yürekliyim, kötülerin en katı yüreklisiyim! Eğer beni översen, utancımdan yerin dibine batırmış olursun. Eh, artık tüm bunları söyledikten sonra her şeyi açıklıyayım bari. Dinle Alyoşa, seni buraya çekmeyi o kadar istiyordum ki ve Rakitka'ya seni buraya getirsin diye o kadar ısrar ettim ki, bilemezsin. Hem de seni buraya getirirse kendisine yirmi beş ruble vereceğimi vadettim. Dur Rakitka, bekle!"

Hızlı adımlarla masaya yaklaştı, çekmecesini çekti, içinden para cüzdanını çıkardı, bir yirmi beş rublelik aldı.

Rakitin ne yapacağını bilemeyerek yüksek sesle:

"Bu ne saçmalık canım! Ne saçmalık!" diye söylenip duruyordu.

"Al Rakitka, borcumu ödüyorum. Reddetmezsin herhalde, kendin istedin."

Gruşenka bunu söyledikten sonra, parayı ona fırlattı. Rakitin'in utandığı belliydi, ama yiğitliğe leke sürdürmemeye çalışarak kalın bir sesle:

"Ret mi edecektim yani?" dedi. "Bu para çok işime yarayacak. Zaten Tanrı aptalları akıllılar onlardan yararlansın diye yaratmıştır."

"Şimdi sus Rakitka! Bundan sonra artık söyleyeceğim hiçbir söz senin gibi bir insana göre değil. Şuraya, köşeye otur da sus. Sen bizi sevmezsin, onun için kapa ağzını!"

Rakitin, artık öfkesini gizlemeden:

"Canım ne diye seveyim sizi?" diye karşılık verdi.

Yirmi beş rublelik parayı cebine sokmuştu, ama şimdi Alyoşa'nın karşısında gerçekten utanç duyuyordu. Bu işin ücretini daha sonra, Alyoşa'nın haberi bile olmadan almayı tasarlamıştı. Şimdi ise öyle utanmıştı ki, içinde öfke duyuyordu. O ana kadar, Gruşenka'nın onu durup durup iğnelemek için söylediği tüm sözlere rağmen, ona karşı gelmenin pek çıkarına uygun bir davranış olmayacağını düşünüyordu ve belliydi ki genç kadının onun üzerinde bir etkisi vardı. Ama şimdi o da kızmıştı.

"Sevilmenin daima bir nedeni olur, ikiniz bana ne yaptınız ki sizi seveyim?"

"Hiçbir şey beklemeden sev sen de, tıpkı Alyoşa'nın sevdiği gibi..."

"Onun seni sevdiği nereden belli? Sevgisini bir şeyle gösterdi mi sanki? Ne diye övünüp duruyorsun?"

Gruşenka odanın ortasında duruyor, isterik bir kadın gibi heyecanlı heyecanlı konuşuyordu.

"Sus Rakitka! Sen bizi hiç anlayamazsın! Hem bundan böyle bana 'sen' deme. Artık öyle demene izin vermiyorum. Zaten bu ce-

sareti nereden aldın bilmem ki? Artık böyle konuşmayacaksın! İşte o kadar! Uşağımmışsın gibi bir köşeye geç, otur ve sus bakalım!

Şimdi de, gerçeği, olduğu gibi tüm gerçeği yalnız sana söyleyeceğim, Alyoşa! Benim nasıl bir yaratık olduğumu göresin diye. Rakitka'ya değil, sana söylüyorum. Ben seni mahvetmek istiyordum Alyoşa. Gerçekten öyleydi, doğru söylüyorum. Kesin olarak karar vermiştim. Bunu o kadar istiyordum ki, seni bana getirsin diye Rakitka'ya rüşvet olarak para vermiştim. Ama neden istiyordum gelmeni sanki? Senin hiçbir şeyden haberin yoktu! Hep benden yüz çeviriyordun. Yanımdan geçerken de gözlerini hep yere indiriyordun. Ben ise belki yüz defa yüzüne bakmış ve artık seni herkese sormaya başlamıştım. Yüzün içimde derin bir iz bırakmıştı. Kendi kendime, 'Beni hor görüyor, yüzüme bile bakmak istemiyor!' diye düşünüyordum. Sonunda öyle bir duygu uyandı ki içimde, kendi kendime hayret ediyor, 'Ne diye böyle bir çocuktan korkuyorum sanki?' diye sormaya başlıyordum. 'Onu çıtır çıtır yiyeyim de görsün gününü. Sonra da alay ederim onunla!' diyordum. Kızdıkça kızıyordum. İnanır mısın, burada hiç kimse Agrafena Aleksandrovna'ya, o biçim işi için gelmeyi düşünemez bile. Benim yalnız bir tek ihtiyarım var. Ona bağlıyım, ona satılmışım ben! Bizi şeytan nikâhladı, ama ondan başka evime hiç kimse gelemez! Gelgelelim sana bakarken, 'Şunu çıtır çıtır yerim. Sonra da onunla alay ederim!' diyordum. Görüyorsun ya, ne pis köpeğim ben! Kardeş dediğin o yaratığın ne olduğunu görüyorsun ya...

İşte, şimdi vaktiyle bana kötülük etmiş olan o adam gelmiş. Şimdi oturup ondan haber bekliyorum. Beni incitmiş olan o adamın benim neyim olduğunu biliyor musun? Kuzma, beni buraya getireli beş yıl oldu. Bazen kendi kendime oturuyor, herkesten gizli olarak, sırf beni görmesinler, duymasınlar diye incecik bir sesle, budala bir kız gibi oturup, hıçkıra hıçkıra ağlıyorum. Geceleri sabaha dek gözüme uyku girmiyor. Kendi kendime, 'Neredadir acaba o bana kötülük eden adam? Herhalde şu anda başka bir kadınla birlikte benimle alay ediyordur. Ah! Onu bir görsem, ona bir rastlasam! İşte o zaman intikamımı öyle bir alırım, ona öyle bir

karşılık veririm ki!' diye düşünürdüm. Geceleri karanlıkta başımı yastığa gömer, hep bu düşünceleri zihnimden geçirirdim. Mahsus kendi kendimi onlarla üzerdim, kendi öfkemle avunmaya çalışırdım. 'Ah! Ona öyle bir karşılık veririm ki!.. Ah! Öyle bir intikam alırım ki ondan!..' deyip duruyordum. Bazen öyle oluyordu ki, o karanlıkta bağırmaya başlıyordum. Sonra da birden ona hiç de bir şey yapamayacağımı, o sırada benimle alay ettiğini, hatta belki de beni büsbütün unuttuğunu düşünürdüm. O zaman kendimi yere atar, çaresizlik içinde ağlamaya başlar ve gün ağarıncaya dek titrer dururdum. Sabahleyin kalkınca da köpekler gibi kızgın olurdum, dünyaya düşman kesilirdim.

Sonra ne oldu dersin? Para biriktirmeye başladım, acımak nedir bilmeyen bir kadın oldum. Şişmanladım. Ama akıllandım mı acaba? Hiç de değil. Kimse bunu görmez. Tüm evrende, bir tek canlı olsun bunu bilmez. Ama hava kararda mı, ben hep gene öyle tıpkı küçücük bir kız olduğum zamanlardaki gibi, bundan beş yıl önce olduğu gibi, bazen yatağımda yatarken dişlerimi gıcırdatıyor, sabahlara kadar ağlıyorum. 'Ah, bir hıncımı alsam ondan, ona neler yapardım!' diye düşünüyorum!

Bütün bunları işittin değil mi? Şimdi söyle bakayım bana, nasıl anlarsın davranışlarımı? Bundan bir ay önce, bir gün bir mektup geldi. Meğer karısı ölmüş, kendisi de buraya geliyormuş, benimle görüşmek istiyormuş. O zaman tüm varlığımı saran bir heyecana kapıldım. 'Ah, Tanrım!' dedim. Sonra şöyle düşündüm, 'Biliyorum, buraya gelir gelmez bana bir ıslık çaldı mı, beni yanına çağırdı mı, köpek gibi sürüne sürüne, dövülmüş, kabahat işlemiş bir köpek gibi gene ona koşacağım!' Bunu düşünüyordum, ama sahiden öyle olacağına bir türlü inanamıyordum. 'Ben adi bir varlık mıyım, yoksa değil miyim? Gerçekten koşa koşa ona gider miyim?..' diye kendi kendime sorup duruyordum. Kendime karşı bir aydır öyle bir öfke duyuyorum ki! Bundan beş yıl öncesinden çok daha büyük bir öfke içindeyim. Görüyorsun ya Alyoşa, ben ne kadar zincire vurulmaz ne kadar azgın bir kadınım. İşte sana doğruyu olduğu gibi söyledim!

Mitya ile gönül eğlendiriyordum, sırf ötekine koşmayayım diye! Sus Rakitka! Sen benim davranışlarımı eleştiremezsin. Zaten bunları sana söylemedim. Demin siz buraya gelmeden önce burada yatıyor, bekliyor, kendi kendime kaderimi çizmeye çalışıyordum. İçimden geçenleri hiçbir zaman bilemezsiniz! Hayır, Alyoşa senin küçük hanıma söyle, üç gün önce ona yaptıklarım için bana kızmasın! Dünyada hiç kimse şimdi ne duygular içinde olduğumu bilmiyor. Bilemez de... Kim bilir belki de bugün oraya giderken, yanıma bir bıçak alacağım. Bunu yapıp yapmayacağıma daha karar vermedim!.."

Gruşenka bu "acıklı" sözleri söyledikten sonra, birden dayanamadı, sözünü bitirmeden, elleriyle yüzünü kapayarak, kendini divanın üzerine attı, yastıklara gömüldü ve küçük bir çocuk gibi hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Alyoşa yerinden kalktı, Rakitin'e yaklaştı.

"Mişa! Darılma!" dedi. "Seni kırdı ama sen gene ona kızma. Şimdi söylediklerini işittin ya... Bir insan yüreğinden bu kadar çok şey beklememek gerekir! Daha yumuşak yürekli olmalı! Daha çok acımasını bilmeli..."

Alyoşa bunu içinden gelen dayanılmaz bir heyecanla söylemişti. Bir boşalma ihtiyacı duyuyordu. Bu yüzden Rakitin'e söylemişti bunları. Eğer orada Rakitin olmasaydı, kendi kendine yüksek sesle söylenmeye başlardı. Ama Rakitin ona alaylı alaylı baktı. O zaman Alyoşa birden sustu. Rakitin nefret uyandıracak bir gülümseyişle:

"Seni daha önce staretznin sözleriyle doldurmuşlar. Sen de şimdi onun sözleriyle bana hücum ediyorsun Alyoşenka! Kendini Tanrıya adamış Alyoşenka!"

Alyoşa birden ağlar gibi bir sesle:

"Gülme Rakitin! Alay etme, ölenden söz etme. O, dünyadaki bütün insanlardan daha yüksek bir varlıktı!" diye bağırdı. "Deminki sözü bir yargıç gibi söylemedim! Kendim de suçluların en suçlusuymuşum gibi söyledim. Bu kadının karşısında ben neyim ki? Buraya kendimi mahvetmek için gelmiştim. Gelirken de, 'Varsın öyle olsun! Varsın öyle olsun!' diyordum. İçimde yeteri kadar

cesaret olmadığı için yapmıştım bunu! O ise, beş yıl acı çektikten sonra, gelip de kendisine içten bir söz söyleyeni görür görmez her şeyi bağışladı, her şeyi unuttu, şimdi de ağlıyor! Onu incitmiş olan adam geri dönmüş, kendisini yanına çağırıyormuş. O da yaptığı her şeyi bağışlıyor, sevinç içinde ona koşuyor ve biliyorum ki giderken yanına bıçak almayacaktır! Almayacaktır o bıçağı! Hayır! Ben onun gibi değilim. Senin öyle olup olmadığını bilmiyorum Mişa, ama ben öyle değilim. Ben bugün, şu anda ondan bir ders aldım... O sevgi konusunda bizlerden çok yüksek bir varlık... Şimdi söylediklerini daha önce kendisinden işitmiş miydin? Hayır, işitmedin. İşitmiş olsaydın çoktandır her şeyi anlamış olurdun... Üç gün önce kalbi kırılan öbür genç kadın var ya o da onu bağışlasın! Zaten bunu öğrenirse, bağışlayacaktır... Hem öğrenecektir de... Bu, henüz daha uslanmamış bir ruhtur, onu korumak gerekir... Belki de bu ruhta bir duygu hazinesi gizlidir, kim bilir."

Alyoşa sustu, çünkü artık soluk alamıyordu. Rakitin bütün öfkesine rağmen, ona hayretle bakıyordu. Sessiz Alyoşa'nın böyle uzun bir söylev vermesini hiç beklemiyordu.

"Şuna bakın! Avukat kesildi mübarek! Âşık mı oldun yoksa?"

Sonra küstah bir gülüşle:

"Agrafena Aleksandrovna! Bizim büyük perhizci var ya, sana âşık olmuş gerçekten! Zaferi kazandın!" diye bağırdı.

Gruşenka başını yastıktan kaldırdı, dudaklarında duygulu ve biraz önceki gözyaşlarından bir anda şişmiş olan yüzünü aydınlatan bir gülümseyişle Alyoşa'ya baktı.

"Bırak onu Alyoşa! Melek Alyoşam benim! Görüyorsun ya, ne biçim bir adamdır. Sen de tam bunları söyleyecek adamı buldun!"

Rakitin'e doğru döndü:

"Demin seni azarladığım için az kalsın beni bağışlamanı rica edecektim Mihayil Osipoviç. Ama şimdi istemiyorum. Alyoşa! Yanıma gel, şuraya otur!"

Dudaklarında sevinçli bir gülümseyişle Alyoşa'ya gelmesini işaret ediyordu.

"Hah, işte böyle! Şuraya otur. Şimdi söyle (Alyoşa'nın elini tutmuş, gülümseyerek eğilip, yüzüne dikkatle bakıyordu), söyle bakayım bana; ben o adamı seviyor muyum sevmiyor muyum? Beni kırmış olan o adama karşı içimde sevgi var mı, yok mu? Siz gelmeden önce burada karanlıkta yatıyor, hep kendi kendime bunu sorup duruyordum, seviyor muyum, yoksa sevmiyor muyum diye? Şimdi bu sorunu benim yerime sen çöz Alyoşa! Artık zamanı geldi. Artık nasıl karar verirsen öyle olacaktır. Onu bağışlayayım mı, bağışlamayayım mı?"

Alyoşa gülümseyerek:

"Sen onu çoktan bağışladın," dedi.

Gruşenka düşünceli bir tavırla:

"Gerçekten de öyle, bağışladım ya!" dedi. "Ne kadar da adi bir ruhum var benim!"

Birden masadan kadehi kaptı:

"O adi ruhumun şerefine!" diye bağırdı. İçkiyi bir nefeste bitirdi, sonra kadehi kaldırdığı gibi var gücüyle yere fırlattı.

Kadeh şangırtıyla kırıldı. Grunşenka'nın gülümseyişinde sert bir anlam belirmişti. Gözlerini yere indirdi, kendi kendine konuşur gibi tehdit dolu bir sesle:

"Belki de daha tam bağışlamadım onu, kim bilir!" dedi. "Belki de yalnız yüreğim onu bağışlamaya hazırlanıyor ama daha yüreğimle de savaşırım ben. Sana bir şey söyleyeyim mi Alyoşa: beş yıldır döktüğüm gözyaşlarını çok sevmeye başladım... Hem belki de ben aslında yalnız o kırgınlığımı sevmişimdir, o adamı ise hiç sevmemişimdir, kim bilir!"

Rakitin:

"Ah, onun yerinde ben olmak istemezdim!" diye fısıldadı.

"Olamazsın Rakitka! Sen hiçbir zaman onun yerine geçemezsin. Sana pabuçlarımı diktireceğim ben Rakitka! Seni bu iş için kullanacağım. Sen benim gibi bir kadını ömründe göremeyeceksin!.. Belki o da göremez kim bilir?"

Rakitin, karşısındakini iğnelemek istiyormuş gibi:

"O mu göremeyecek? Peki neden süslendin öyleyse?" diye alay etti.

"Süsümü başıma kakma Rakitka! Sen yüreğimde neler olup bittiğini tam olarak bilemezsin!"

Gruşenka, bunu söyledikten sonra etrafı çınlatan bir sesle:

"İstersem parçalar, yırtarım o süslü elbisemi. Şimdi, şimdi yırtarım! Hemen şu anda!" diye bağırdı. "Bu süslü elbiseyi niçin giydiğimi bilemezsin Rakitka! Belki de onun karşısına böyle çıkıp, 'Şimdiye dek beni hiç böyle gördün mü?' diye soracağım. Çünkü o beni, o zaman on yedi yaşlarında, incecik, veremli, gözü yaşlı, küçük bir kız olarak bıraktı. Böyle yanına oturup, onu baştan çıkaracağım, damarlarını tutuşturacağım onun! Ona, 'Şimdi ne duruma geldiğimi görüyorsun ya! Eh, gördüğünüz yeter işte sayın bay! Ağzın da sulansa, bir şeycik alamazsın benden!' diyeceğim. İşte belki de bu süslü elbise bu işe yarayacak Rakitka!"

Gruşenka bu son sözü öfkeyle söylemişti:

"Ben azgın, kudurmuş kadının biriyim Alyoşa! O süslü elbisemi parçalayabilirim, kendimi sakatlayabilirim, güzelliğimi mahvedebilirim, yüzümü yakabilir ve bıçakla kesebilirim, sonra da gidip sokaklarda dilencilik edebilirim. İstersem şu anda hiçbir yere, hatta ona da gitmem! İstersem yarından tezi yok Kuzma'ya bana hediye etmiş olduğu her şeyi, tüm paralarını geri gönderirim. Kendim de ömrümün sonuna kadar gündelikçi bir işçi olarak çalışmaya başlarım! Ne sanıyorsun, bunları yapamaz mıyım Rakitka? Yapmaya cesaret edemez miyim? Yaparım, yaparım, hem de hemen şuracıkta yapabilirim bunları. Yalnız beni kızdırmayın... Onu kovarım, ona avucunu yalatırım, rüyasında bile beni göremez o!"

Bu sözleri isterik bir kadın gibi bağırarak söylemişti. Ama gene dayanamadı. Yüzünü elleriyle kapadı, yastığın üzerine tekrar atıldı, hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Bütün vücudu sarsılıyordu. Rakitin yerinden kalktı:

"Gitme zamanı geldi!" dedi. "Geç oldu. Manastıra sokmazlar sonra."

Gruşenka birden yerinden fırladı. Üzüntü ve şaşkınlıkla:

"Gerçekten gitmek mi istiyorsun Alyoşa?" diye bağırdı. "Ah, şimdi ne diye yapıyorsun bunu bana? Önce ruhumda fırtınalar kopardın! Mahvettin beni, şimdi de gene üzerime o gece geliyor. Şimdi, gene yalnız kalacağım!"

Rakitin onu iğnelemek ister gibi:

"Canım evinde geceleyemezdi ya?" dedi. "Ama eğer istiyorsan gecelesin! Ben kendim de giderim!"

Gruşenka öfkeyle:

"Sen sus! Fesat yürekli!" diye bağırdı. "Hiç kimse bana, onun söylediği sözler gibi sözler söylememiştir."

Rakitin sinirli bir tavırla:

"Neymiş o sana söyledikleri?" diye homurdandı.

"Bilmiyorum, anlamıyorum, hiçbir şey kavrayamıyorum söylediklerinden. Ama yüreğim anladı o sözleri. İçimi altüst etti o sözler... Ömrümde ilk kez olarak, o bana acıdı. Bir o, benim için üzüldü. Anladın mı?"

Gruşenka, birden Alyoşa'nın önünde sanki kendisinden geçmiş gibi kendini yere atıp diz çöktü:

"Neden daha önce gelmedin meleğim?" dedi. "Ömrüm boyunca senin gibi birinin gelmesini bekledim. Biliyordum ki, bir gün öyle biri gelecek ve beni bağışlayacaktır. İnanıyordum ki, beni gerçekten sevecek bir insan çıkacak, benim gibi adi bir kadını sevecek. Hem de sadece o utanılacak şeyi istediği için değil..."

Alyoşa ona doğru eğilerek duygulandığını belli eden bir tavırla gülümsedi, sonra şefkatle ellerini tuttu:

"Ben sana ne yaptım ki?" dedi. "Ben sana sadece o soğan sapını uzattım. Bir tek soğan sapı uzattım sana! O kadar! Yalnız o kadar!"

Bunu söylerken, kendisi de ağlamaya başladı. Bu sırada sofada bir gürültü oldu. Biri hole girmişti; Gruşenka müthiş bir korkuya kapılmış gibi ayağa fırladı. İçeriye paldır küldür Fenya girdi. Sevinç içinde, soluk soluğa:

"Hanımefendi, sevgili hanımefendiciğim, dörtnala bir haberci geldi!" diye bağırdı. "Mokroye'den bir araba göndermişler sizi al-

maya. Troykayı, arabacı Timofev sürmüş. Şimdi yeni at koşacaklar... Mektup, mektup da var hanımefendi! İşte burada!"

Mektup elindeydi. Hem bağırıyor hem onu havada sallıyordu. Gruşenka onu elinden kaparak, muma yaklaştırdı. Bu sadece küçük bir pusulaydı. Üzerinde yalnız bir kaç satır vardı. Gruşenka mektubu bir anda okudu. Sonra acı bir gülümseyişle eğrilen, sapsarı bir yüzle:

"Çağırıyor!" diye bağırdı. "Islık çaldı ya, hemen sürüne sürüne git, dişi köpek!"

Bir an kararsızlık içindeymiş gibi durdu. Birden sanki bütün kanı başına toplanmıştı, yanakları al al olmuştu.

"Gidiyorum," diye bağırdı. "Elveda ömrümün beş yılı! Elveda, Alyoşa! Kaderim belli oldu artık... Gidin, gidin! Şimdi hepiniz gidin yanımdan! Artık gözüm görmesin sizi! Şimdi Gruşenka yepyeni bir yaşama doğru uçuyor... Beni kötülükle anma, Rakitka! Belki de ölümüme doğru gidiyorum, kim bilir! Öf! Sarhoş gibiyim!"

Birden onları bıraktı, yatak odasına doğru koştu.

Rakitin:

"Eh, artık bizi görecek hali yok!" diye homurdandı. "Gidelim, yoksa biraz sonra gene çığlıklar başlayacak. Bıktım artık ben bu ağlayıp sızlanmalardan, bağrışmalardan..."

Alyoşa, Rakitin'in kendisini götürmesine razı oldu. Rüyada gibi yürüyordu. Avluda bir fayton duruyordu. Atları çözmüş, birkaç kişi ellerinde fenerlerle faytonun etrafında dolaşıp duruyordu. Açık olan büyük kapıdan dışarıya, dinlenmiş üç at çıkarıyorlardı. Alyoşa ile Rakitin çıkar çıkmaz, Gruşenka'nın yatak odasının penceresi birden açıldı ve genç kadın etrafı çınlatan bir sesle Alyoşa'ya seslendi:

"Alyoşeçka! Ağabeyin Mitenka'ya selam söyle. Beni, o kötü kalpli sevgilisini kötülükle anmasın! Hem ağabeyine şöyle diyeceksin, 'Gruşenka alçağın birine nasip oldu! Senin gibi soylu birine değil!' Ayrıca şunu da söylemeni isterim ona, 'Gruşenka, seni ömründe yalnız bir saatçik, evet, yalnız bir saatçik sevmiştir.' Mitya o saati

ömrünün sonuna dek unutmasın! Ona, 'Gruşenka öyle emretti, o saati ömrünün sonuna dek unutmayacakmışsın!' dersin."

Sözlerini bitirirken sesinden ağladığı belli oluyordu. Pencere kapandı. Rakitin gülerek:

"Hımmm, hımm!" diye homurdandı. "Şuna bak, ağabeyin Mitenka'yı can evinden vurdu da, üstelik ömrünün sonuna kadar bunu hatırlamasını emrediyor. Bu ne hırs!"

Alyoşa, hiçbir karşılık vermedi. Sanki bu sözleri işitmemiş gibiydi. Rakitin'in yanında hızlı hızlı, sanki çok acele bir yere gidiyormuş gibi yürüyordu. Derin düşüncelere dalmış görünüyordu. Yürüdüğünü fark etmiyor gibiydi.

Rakitin, birden sanki yüreğine bir ok saplanmış ya da taze yaraya biri parmağını değdirmiş gibi oldu. Alyoşa'yı Gruşenka ile biraz önce buluştururken, işin böyle olacağını hiç beklememişti; istediğinin tam aksi olmuştu. Gene de kendisini tutmaya çalışarak:

"O adam Polonyalı, dedi. Hani subay diyor ya! Zaten artık subay da değil. Sibirya'da, gümrükte memur olarak çalışıyormuş. Çin sınırının oralarda. Herhalde çelimsiz, zayıf, zavallı Polonyalının biri olacak. Söylendiğine göre mesleğinden olmuş. Şimdi Gruşenka'nın elinde para olduğunu işitti ya, onun için dönüyor. İşte bütün muciza bundan ibaret."

Alyoşa gene hiçbir şey işitmiyor gibiydi. Rakitin dayanamadı, öfkeyle gülerek Alyoşa'ya:

"Demek günahkâr kadını doğru yola yönelttin ha? Yoldan çıkmış kadını doğruluğa kavuşturdun öyle mi? Ruhundaki tüm şeytanları kovdun ha? Beklediğimiz mucizeler şimdi oldu desene!"

Alyoşa içinde büyük bir üzüntü duyarak:

"Yeter Rakitin!" dedi.

"Ne o? Yoksa demin o yirmi beş rubleyi aldığım için şimdi beni küçük mü görüyorsun? Yani sence gerçek bir dostu mu satmış oluyorum? Öyle değil mi? Ama ne sen İsa'sın ne de ben Yehuda'yım."

Alyoşa:

"Ah, Rakitin! İnan bana, ben o işi çoktan unuttum!" diye bağırdı. "Bunu bana şimdi sen hatırlattın..."

Ama Rakitin iyiden iyiye kızmıştı artık. Avazı çıktığı kadar:

"Allah hepinizin belasını versin! Her birinizin belasını versin! Ne diye seninle uğraşıyorum bilmem ki? Bundan böyle seninle konuşmak bile istemiyorum! Haydi, çek arabanı! Tek başına yürü bakalım. Senin yolun orası."

Sonra sert bir hareketle başka bir sokağa saparak Alyoşa'yı karanlıkta tek başına bıraktı. Alyoşa kentten çıktı ve tarladan geçerek manastıra doğru yürüdü.

IV

CELİLE'DEKİ DÜĞÜN

ALYOŞA manastıra geldiği vakit, artık oraya göre epey geç olmuştu; kapıya bakan rahip onu özel bir yoldan geçirdi. Artık saat dokuzdu, bunca telaşla geçen günün sonunda, herkesin dinlendiği, rahat ettiği saatti. Alyoşa, çekingen bir tavırla kapıyı açarak, staretzin hücresine girdi. Tabut şimdi orada duruyordu. Hücrede tabutun başında İncil okuyan Peder Paisiy ile, bir gece önceki tartışmalardan ve o günkü konuşmalardan yorgun düşerek, öbür odada, döşemenin üzerine uzanarak gençlere özgü derin bir uykuya dalmış olan delikanlı rahip adayı Porfiriy'den başka kimse yoktu.

Peder Paisiy, Alyoşa'nın içeriye girdiğini işitmişti ama başını çevirip ona doğru bakmadı bile. Alyoşa, kapının yanından sağ köşeye doğru yürüdü, yere diz çöktü, dua etmeye başladı. Ruhunda çeşitli duygular vardı. Ama içini dolduran bu duygular garip bir karışıklık içindeydi. Hiçbir izlenim, bunların arasından ayrılıp belirli olarak ortaya çıkmıyor, tersine, bir duygu bir başka duyguyu uyandırıyor ve tüm düşünceler birbirini izleyerek zihninde bir çember içindeymiş gibi sakin sakin dönüp duruyordu.

Ama içinde tatlı bir duygu uyanmıştı ve ne gariptir bu tatlı duyguya hayret etmiyordu. Gerçi karşısında gene o tabutu, gene her tarafı örtülmüş olan o değerli ölüyü görüyordu, ama o sabah oldu-

ğu gibi, onu gözyaşlarına boğacak bir hüzün, üzüntüden mahveden bir acıma duymuyordu. Biraz önce içeri girdiği vakit, tabutun önünde, tıpkı kutsal bir şeyin önündeymiş gibi secdeye varmıştı. Ama zihni de yüreği de derin bir huzura kavuşmuştu. Bütün varlığını ışıklandıran bu huzurdan başka hiçbir şey duymuyordu.

Hücrenin bir penceresi açıktı. İçerideki hava da temiz ve soğuktu. Alyoşa, 'Madem pencereyi açmaya karar verdiler, demek ki, koku daha şiddetli duyulmaya başlamış,' diye düşündü. Ama kısa bir süre önce, kendisine o kadar korkunç ve çirkin görünen bu düşünce, cesedin bozulmaya yüz tutarak koktuğu düşüncesi, şimdi onun içinde daha önceki gibi, üzüntü ve öfke yaratmıyordu. Sessiz sessiz dua etmeye başladı. Kısa bir süre sonra, duanın dudaklarından hemen hemen kendiliğinden döküldüğünü fark etti. Zihninden ikide bir parça parça düşünceler geçiyor, tıpkı karanlık bir gecede yıldızlar gibi yanıp sönüyor ve her sönenin yerini de bir başka düşünce alıyordu. Buna karşılık, ruhunda, parçalanması imkânsız, sağlam ve tatmin edici bir his, her şeye üstün geliyordu. Bunu kendisi de kavrıyordu. Bir an önce büyük bir heyecanla bir duaya başlıyordu. Tanrıya o kadar şükretmek ve öyle bir sevgi duymak istiyordu ki... Ama duaya başladıktan sonra, birden aklı bir başka şeye gidiyordu. Farkında olmadan düşüncelere kapılıyor, duayı unutuyor, hatta duasını böyle yarıda bırakan şey bile zihninden siliniveriyordu. Bir ara Peder Paisiy'in okuduğuna kulak vermek istedi. Ama o kadar yorgundu ki, sonunda yavaş yavaş uykuya daldı... Peder Paisiy:

"Üçüncü günü Celile'de, Kana'da bir düğün olacaktı," diye okuyordu. "İsa'nın annesi de oradaydı. İsa ile öğrencileri de bu düğüne davet edilmişti."

Alyoşa'nın zihninden yıldırım gibi düşünceler geçiyordu:

"Düğün mü? Neymiş o düğün... Gruşenka da mutluydu... O da ziyafete gitti... Hayır, yanına bıçak almadı, almadı o bıçağı... O söylediği, yalnız 'zavallılığını' gösteren bir sözdü... Hem... öyle zavallı sözleri bağışlamak gerekir. Muhakkak bağışlamalı onları. Acınacak sözler ruha teselli verir... Eğer onlar olmasaydı belki de insan-

ların acısı aşırı derecede ağır olacaktı. Rakitin giderken yan sokağa saptı. Zaten kendi üzüntülerini düşündüğü sürece, hep böyle yan sokaklara sapacaktır... Oysa yol... yol öyle geniş, öyle dümdüz, öyle aydınlık ki... Kristal gibi... Ta ucunda da, pırıl pırıl bir güneş... Ha, şimdi ne okuyorlar acaba?"

Kulağına İncil'den okunanlar geliyordu.

"... Ve şarap yetmeyince İsa'nın annesi ona doğru döndü, 'Şarapları yok,' dedi."

"Ha evet, burasını kaçırdım. Oysa kaçırmak istemezdim. İncil'in burasını severim. Bu Celile'de, Kana'da ilk mucizenin anlatıldığı yer... Ah, o ne mucize, o ne sevimli bir mucizedir! İsa ilk mucizesini yapmak için, insanların sevincine ortak oldu. İnsanların neşelenmesine yardım etti... 'Kim insanları severse, onların neşesini de sever.' Artık hayata gözlerini kapayan staretz de bunu her an tekrarlar dururdu. Bu, onun en önemli düşüncelerinden biriydi... Mitya da, 'İnsan neşe duymadan yaşayamaz,' diyordu... Evet, Mitya... gerçek olan her şey hem güzeldir hem de her zaman, her bakımdan bağışlanabilecek bir şeydir... Bunu da gene o söylemişti..."

"... O zaman İsa ona, 'Bundan sana ve bana ne? Daha benim saatim gelmedi!' dedi. Annesi, uşaklarına döndü, 'Size ne derse, öyle yapın,' dedi."

"Yapın... Kim bilir ne fakir, ne kadar fakir insanları sevindirmişti... Tabii fakirdiler! Madem düğünlerinde şarap bile yetmemişti... Tarihçilerin yazdıklarına göre, o devirde Genisaret Gölü'nün yakınlarında ve bütün oralarda, o zamanın en fakir insanları, düşünülebilecek en büyük sefalet içinde yaşayan insanlar oturuyormuş... Hem bir başka yüksek varlık da, o düğünde bulunan İsa'nın annesi de içinden biliyordu ki, o sırada oğlu dünyaya yalnız, büyük bir mucize göstermek için inmemiştir; öyleyken işte cahil, bilgisiz, saf insanların, onu fakir düğünlerine sevgiyle davet etmiş olanların basit mutluluklarına o da ortak olmuştur ve bu mutluluk onun için bilinmeyen bir şey değildir. 'Saatim henüz gelmedi,' diyor, sessiz bir gülümseyişle... (Bunu söylerken muhakkak annesine yumuşak

bir tavırla gülümsemiştir.) Gerçekten de kendisi dünyaya fakirlerin düğünlerinde şarabı çoğaltmak için mi gelmişti sanki? Ama işte düğüne gitmeyi kabul etti, hatta annesinin ricası üzerine, bunu yerine getirdi... Ah, işte gene okuyor!"

"... İsa onlara, 'Sakalar, kovalarınızı doldurun, ağzına kadar doldurun hepiniz!' dedi. Ve onlara dedi ki, 'Şimdi kovaya bir kâse daldırın, sonra da onu sofracıbaşıya götürün.' Onlar da dediği gibi yaptı.

Sofracıbaşı sudan meydana gelmiş şarabı tadınca, bunun nereden geldiğini bilemedi, uşaklar ise küplerden su aldığını sanıyordu. O zaman sofracıbaşı damadı çağırdı:

Ve ona şöyle dedi: 'Her insan, önce iyi olan şarabı ikram eder ve konuklar içip sarhoş olduktan sonra kötüsünü sunar. Sen ise bu iyi şarabı şu ana kadar sakladın...'"

"Bu da ne? Ne oluyor? Odanın duvarları neden geri çekiliyor? Ha, evet... Düğündü ya! Düğün vardı ya... Evet, tabii öyle olacak. İşte konuklar da burada, işte gelinle güvey de oturuyor. Her yerde neşeli bir kalabalık var. Peki o her şeyin özünü düşünen sofracıbaşı nerede? Bu da kim? Kimdir o? Odanın duvarları gene açıldı. Kimdir o büyük sofranın öbür tarafından ayağa kalkan? Nasıl olur? O da mı burada? Ama o tabutun içindeydi... Oysa burada olan da o... İşte ayağa kalktı, beni gördü, buraya geliyor... Aman yarabbi!"

Evet, gerçekten ona doğru, kupkuru, yüzü kırış kırış olmuş bir ihtiyarcık, sevinç içinde ve hafif hafif gülerek yaklaşıyordu. Artık tabut ortadan yok olmuştu. Staretz Zosima, bir akşam önce hücresine konuklar toplandığı vakit giydiği elbiselerle duruyordu. Yüzü açıktı, gözleri ışıl ışıldı. Nasıl olmuştu da o da bu ziyafete, Celile'deki, bu Kana düğününe davet edilmişti? Alyoşa başucunda hafif bir ses işitti.

"Evet yavrum, ben de davetliyim. Beni de çağırdılar, beni de davet ettiler. Neden buraya saklandın? Beni görmemek için mi? Gel, seninle bizim oraya gidelim."

Bu ses, bu ses, Staretz Zosima'nın sesiydi... Canım madem onu çağırıyordu, başkası olamazdı ki! Staretz, Alyoşa'yı kolundan tu-

tarak kaldırdı. Delikanlı, diz çöktüğü yerden doğruldu. Küçücük vücudu kupkuru olan ihtiyarcık devam etti:

"Neşeleniyoruz, taze şarap içiyoruz; yepyeni, yüce bir mutluluğun şarabını içiyoruz. Görüyor musun, ne kadar çok konuk var? İşte, gelinle güvey burada. İşte, o her şeyin özünü bilen sofracıbaşı da yeni şarabı tadıyor. Neden bana hayretle bakıyorsun? Ben bir soğan sapı uzattım, onun için işte ben de buradayım. Başkaları da burada, onlar da bir sap soğancık uzatmış birine. Ancak küçümencik bir soğancık... Bizim işler ne âlemde? Sen de, sen de benim sessiz, yumuşak başlı, iyi yürekli yavrum, sen de bugün acı içinde kıvranana bir sap soğan uzattın. Başla yavrum, başla iyi yürekli oğlum, başla yapacağın işe. Güneşimizi, 'O' nu görüyor musun?"

Alyoşa:

"Bakmaya korkuyorum... Cesaretim yok," diye fısıldadı.

"Ondan korkma. Gerçi karşımızda yüceliği içinde korkunçtur. O kadar yüksektir ki, içimize korku girer. Ama gene de sonsuz bir acıması vardır ve sevgide bize eşit olmuştur. Bak, bizimle birlikte neşeleniyor, suyu şaraba çeviriyor; sırf konukların neşesi kaçmasın diye. Yeni konuklar bekliyor, bu sofraya durmadan yeni yeni konukları çağırıyor! Bu davet, yüzyılların sonuna dek devam edecektir! İşte bak, yeni şarabı getiriyorlar; görüyor musun küpleri getiriyorlar..."

Alyoşa'nın yüreğinde bir şey yanıyordu. Birden bütün varlığına ona acı verircesine bambaşka bir duygu doldu. Heyecandan gözlerinden yaşlar fışkırmak üzereydi... Kollarını uzattı, bir çığlık attı ve uyandı...

Ortada gene o tabut, o açık pencere ve gene İncil'in ciddi, alçak sesle ve kelimelerin üzerinde dura dura okunuşu devam ediyordu. Ama Alyoşa artık okunanı dinlemiyordu. Şaşılacak bir şeydi, diz çökmüş olarak uykuya dalmıştı. Şimdi ise ayakta duruyordu. Birden yerinden fırlar gibi atıldı, hızlı hızlı yürüdü, sertçe üç adımda tabutun yakınına gitti. Hatta az kalsın omzuyla Peder Paisiy'e çarpıyordu. Ama bunu fark etmedi. Peder Paisiy gözlerini kitaptan ayırarak ona doğru bakacak oldu, ama hemen delikanlının garip

bir şeyler geçirdiğini anlayarak, gene başka yere baktı. Alyoşa yarım dakika kadar tabuta, tabutun içinde, göğsünün üzerinde tasvirler, başında da sekiz uçlu haçla süslü bir başlıkla üstü örtülü olarak hareketsiz yatan ölüye baktı. Daha biraz önce sesini işitmişti. O ses hâlâ kulaklarında çınlıyordu. Hâlâ etrafı dinliyor, daha başka sesler işitmek istiyordu... Sonra birden sert bir hareketle döndü, hücreden dışarı çıktı.

Eşikte durmadı, hızlı hızlı aşağıya indi. Heyecanla dolu ruhunda bir özgürlük, bir mesafe, bir genişlik özlemi uyanmıştı. Başının üzerinde gözün göremeyeceği kadar geniş, uçsuz bucaksız bir gökyüzü, hafif hafif ışıldayan yıldızlarla dolu bir gökyüzü uzanıp gidiyordu. Samanyolu göğün ortasından çok belirli olmayan çift bir çizgi halinde ta ufuklara kadar uzanmıştı. Yeryüzü tertemiz, sakin, hareketsiz denecek kadar sakin bir gece içindeydi. Lacivert göklerin altında beyaz kulelerle, manastırın altın kubbeleri görünüyordu. Sonbaharın o güzel çiçekleri evin çevresinde, kümelerin içinde sabaha kadar uykuya dalmıştı. Sanki dünyanın sessizliği, göklerin sessizliğine, yeryüzünün sırrı da gökyüzünün sırrına karışıyordu... Alyoşa duruyor, bakmıyordu... Birden yıldırım çarpmış gibi kendini toprağın üstüne attı.

Bu toprağı neden kucakladığını bilmiyor, kavrayamıyordu. Neden onu böyle öpmek için yüreğinde bu kadar büyük ve karşı konulmaz bir istek duymuştu? Tüm toprağı öpmeliydi! Ama onu öperken ağlıyor, hıçkıra hıçkıra ağlarken toprağı gözyaşlarıyla ıslatıyor, müthiş bir heyecan içinde, kendinden geçmiş gibi onu sonsuzluğa dek seveceğine yemin ediyordu. İçinde "Toprağı mutluluğunun gözyaşlarıyla ıslat ve bu gözyaşlarını sev!.." sözlerini duyar gibi oluyordu.

Neden ağlıyordu sanki? O coşkun heyecan içinde uçsuz bucaksız boşluktan ona ışıklarını gönderen bu yıldızlara bile ağlıyor ve "böyle kendini kaybettiğinden ötürü" hiç de utanç duymuyordu. Sanki o sayısız dünyalardan inen incecik teller onun ruhunda birleşmişti ve sanki ruhu "başka dünyalara dokunarak" titreşmeye başlamıştı. Herkesi ve her şeyi, olup biten her şey için bağışlamak,

başkalarından da özür dilemek istiyordu. Hayır, kendisini değil, herkesi, her şeyi, olup biten her şey için bağışlamalarını istiyordu. İçinde tekrar, "Benim için de, varsın başkaları özür dilesin," diye bir söz işitir gibi oldu.

Her geçen an, apaçık olarak, kesin ve sarsılmaz bir şeyi kavrar gibi, gökyüzünün yavaş yavaş indiğini, ruhuna dolmaya başladığını hissediyordu. Sanki zihninde, bir ideal uyanmıştı ve artık ömrünün sonuna dek, yüzyıllar boyu bu ideale bağlı kalacaktı. Toprağın üzerine kapandığı anda gücü olmayan bir delikanlıydı, kalktığı zaman ise artık ömrünün sonuna dek savaşacak bir insan olmuştu ve bunu anlıyor, böyle olduğunu kavrıyordu. Zaten bunu daha o coşkunluğu hissettiği anda hissetmişti ve artık tüm ömrünce, bu anı bir daha hiçbir zaman, hiçbir zaman unutamayacaktı! Sonradan, "O sırada ruhumu biri ziyaret etmişti!" diyecek, bu sözlerine de kesin olarak inanacaktı...

Üç gün sonra manastırdan çıkıp gitti. Böylece hayata gözlerini yummuş olan ve ona "dünyada yaşamasını" emreden staretzinin sözünü yerine getirmiş oluyordu.

Rus edebiyatının Puşkinler, Tolstoylar, Turgenyevlerle "soylu edebiyatı" halini aldığı 19. yüzyıla, yoksulluğun, aciziyetin, suçun, sokağın, "halkın" sesini yüklenerek damgasını vuran büyük yazar Dostoyevski'nin ölmeden önce yazdığı son romandır *Karamazov Kardeşler*. Tüm edebî veriminin doruk noktasıdır.

Karamazov Kardeşler, yazarın inanç ve akıl çelişkisini işleyişi bakımından, roman türünün diğer örneklerinden çok *İlahi Komedya*, *Faust* gibi metinlerle karşılaştırılabilir. Romanın bir diğer önemi, Rus aile yapısındaki (Dostoyevski'nin daha önce *Delikanlı* romanında işaret ettiği) bozulmayı iyice gözler önüne sermesidir.

İçkici, şehvet düşkünü, ahlaksız bir babanın, oğullarından biri tarafından öldürülüşü, romanın hikâyesini oluşturur. Ancak bu cinayet bile, adalet kavramının tartışıldığı zeminlerden sadece biri olacaktır.

"Tanrı varsa dünyada neden adalet yok?" sorusunun, aynı zamanda derin bir acının yansıması olduğunun ifadesi gibidir tüm roman. Dünyanın her yerinden, aralarında Freud, Einstein, Kafka, Camus, Sartre'ın da sayılabileceği geniş bir okur kitlesine, ilerleyen yıllarda da edebiyat ve felsefede yeni akımlara öncülük edecektir.

Yordam Edebiyat bu büyük eseri, usta çevirmen Leyla Soykut'un Türkçesiyle sunuyor.

THG
0305336
HLZ
THG

yordam edebiyat
YordamEdebiyat
YordamEdebiyat

20 TL. KDV DAHİL
ISBN 978-605-172-235-1
9 786051 722351